UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Theophili Raynavdi Societatis Iesv Theologi, Opera Omnia

Tam hactenus inedita, quàm alias excusa, longo Authoris labore aucta & emendata : Accessit Tomvs Integer Complectens Indices Septemdecim in vniversum Opus, omnium quotquot prodierunt locupletissimos, Qvibus Absolvtvs Divinae Av Humanae Eruditionis Thesaurus Orbi literato aperitur ; Adiectus est ...

Raynaud, Théophile

Lugduni, 1665

Sectio IV. De Christi Titulis per ordinem ad quascunque Creaturas intellectu præditas, Angelos videlicet, & Homines.

urn:nbn:de:hbz:466:1-79582

Visual Library

SECTIO QVARTA
DE CHRISTI TITVLIS
Per ordinem ad creaturas quascunque intellectu præditas, Angelos videlicet & homines.

361 TITVLI Christi de quibus proximè actum est, constituebantur per ordinem ad omnes planè res creatas. Qui sequuntur, sunt angustiores, spectantque sola subiecta ratione prædita; nempe Angelos & homines. Nonnulla enim Christi attributa sunt vtrisque communia; nimirum titulus Regis, qui multiplex in scriptura proponitur. Nam & absolutè *Rex* dicitur, & *Rex gloriæ*, *Rex virtutum*, *Rex super Sion montem sanctum Dei*, *Princeps pacis*. Item titulus *Legislatoris*, & *Iudicis* qui sunt veluti frutices Regiæ potestatis. Item titulus *Capitis*, & *primogeniti in multis fratribus*. Hæc omnia Christi attributa, vt ex dicendis patebit, Angelos communiter ac homines respiciunt; ideóque meritò præmittuntur iis quæ homines solos spectant. Quamuis autem Origenes tomo 1. in Ioan explicans Christi titulos, contendat, titulum Regis hominum & Angelorum, cadere in eum vt Deus est, quòd probat ex psal. 71 initio, tamen quæ dicemus, euincent Christum etiam in natura humana Regem esse: nec id reuera negat Origenes, quamuis eum titulum principaliùs Verbo Dei competere rectè statuat.

CAPVT I.

Christus magnus Dominus, Rex magnus super omnes Deos, Rex gentium, Rex Regum, & Dominus Dominantium, Rex cœli & terræ.

COMMODE' post tractatum proximè Christi dominium proprietatis, delabimur ad dominium Iurisdictionis. Habent enim ea dominia connexionem, vt ex ipso dominij nomine liquet: tametsi seiungenda fuerunt, quia sub eodem nomine, differunt essentiali ratione. Aliud quippè est esse Dominum dominio proprietatis, aliud verò habere dominium iurisdictionis, siue regnum & principatum. Arrianæ quidem perfidiæ effatum fuit, referente S. Ambrosio epistola ad Marcellinam de tradendis Basilicis (est numero 33.) *Imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa.* Hoc tamen æquitas omnis repellit, vt latè prosequuntur Ribad. lib. 2. de Princ. cap. 9. & Molanus lib. 4. de fide hæret. seruanda cap. 13. Imo Ethnicis ipsis id fuisse compertum, docent illa Senecæ lib. 7. de benefic. cap. 5. [Sub optimo Rege, omnia Rex imperio possidet, singuli dominio.] Et mox cap. 6. [Cæsar omnia habet, filius eius priuata tantùm ac sua. Et vniuersa ita imperio eius sunt, in patrimonio propria; quid eius sit, quid non sit, sine diminutione imperij quæritur. Nam id quoque, quod tanquam alienum abiudicatur, aliter illius est:] nempe imperio tantùm, non etiam viritim, vt paulò ante dixerat, siue dominio proprietatis. Eadem apud Platonem legere est lib. 1. de Repub. Aliud igitur est, Christum fuisse Dominum rerum omnium dominio proprietatis, aliud verò esse Regem vniuersalem, siue habere in omnes dominium iurisdictionis; quod & arctiùs est dominio proprietatis, cum non complectatur destituta intellectu, & alterius formæ dominium est quàm dominium proprietatis, vt per se liquet, & traditur plenius eum de dominio 2. 2.

Dimissa, regna Christi mystica, & quod ex titulo hæreditatis Dauidicæ, inuehunt aliqui.

362 Regnum itaque Christi nunc tractaturus, sepono in primis regnum illud Christi, quod in plerisque scripturis memoratum esse, rectè notat Bellarminus in recognit. lib. 5. de Pontif. cap. 4. nempe regnum gloriæ, quod in perfecta corporis & animæ beatitudine situm est: vnde sequitur libertas ab omni creaturarum subiectione, quod est regnum Dei in quod latro petebat admitti. Eodem pertinet illud Lucæ 22. *non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.* Nec non quod Lucæ 19. Christus de passione sua agens per quam abiturus erat accipere possessionem gloriæ vndequaque consummatæ, adhibet parabolam viri nobilis, qui abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum & reuerti. Hoc item sensu, Transfiguratio quia fuit adumbratio perfectæ gloriæ Christi, dicta aliquoties est regnum. Nam Marci 9. cum Christus dixisset, *sunt de hic stantibus qui non gustabant mortem, donec videant regnum Dei in virtute veniens*, paulò post describitur Transfiguratio. Sunt alia quàmplurima loca quæ B. Cyprianus lib. 2. ad Quirinum c. 26. & 28. & Bellarminus supra coaceruant, ad hoc regnum Christi pertinentia. Sed hoc regnum quod Christo cum electis omnibus commune erit in gloriâ, nunc non moramur intenti duntaxat in regnum, quod Christo etiamnum viatori, tribui potuit.

Seponendum item est regnum, siue humano titulo innixum, & cum eo apparatu sensibili ac potentia externa, quæ Reges sæculi exornat. Hunc enim terrenum principatum, ad quem Iudæi Messiam suum prouehendum arbitrabantur, ac etiam nunc arbitrantur, Christus non habuit; nec secundùm regulas æternæ sapientiæ fortia in infirmitate confundentis, habere debuit. Et ita ferunt innumeræ scripturæ, quas vrgent, qui illud Christi regnum quod animales Iudæi animo conceperant, porenter euertunt. Valdensis latè lib. 2. doctr. cap. 76. & 77. Augustinus Anconit. quæst. 1. de potest. Eccles. art. 9. Adamus in c. 9. Esaiæ, Finius in flagello Iudæorum l. 5. cap. 1. & 15. Ex Patribus Tertullianus lib. contra Iudæos. Eusebius lib. 7. de demonstr. Ambrosius l. 3. in Lucam ad illud, *dabit ei Dominus sedem Dauid*, & S. Hieronymus in c. 22. Ierem. qui rectè ostendit, non pugnare cum Luca Ieremiam, Etiamsi Lucas tradat dandum Christo regnum Dauidis Patris eius: Ieremias autem denuncier, neminem vltra de Dauidis familia regnaturum in Israël, post Iechonium, vel Sedeciam patruum eius. Machabæi enim non fuerunt Reges, sed tantùm duces & Iudices; nec fuere de tribu Iuda nisi per lineam fœmineam. Regnum ergo Dauidis exciſum in Iechonia est, nec Christus quem Matthæi 1. docemur ortum ex Iechonia, eo titulo humano fuit Rex Iudæorum; non modò de facto, sed ne de iure quidem: quicquid latè è contra pro tali iure Christi ad regnum illud, disputet Baptista Pozal. 2. elucid. Deip. tract. 11. c. 3.

363 Quod autem regnum Dauidis tribuendum Christo Angelus denunciabat, pertinet ad regnum spirituale in Ierusalem mysticam. Egregiè planè id tradit S. Bernardus hom. 4. super *missus est*, enodans citatum Lucæ locum, *dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris sui.* Proposita enim in contrarium difficultate, ex verbis Christi, negantis regnum suum esse de hoc mundo; itémque ex eo quod indignum sit, Christo sedenti super Cherubin promittere solium Dauid in terrena Ierusalem, respondet. [Sed nouimus quandam aliam Hierusalem ab ea quæ nunc est in qua regnauit Dauid, significatam, multo ista nobiliorem, multo ditiorem. Hanc igitur puto hîc fuisse significatam: illo videlicet vsu loquendi quo sæpè reperis in scripturis, significans poni pro significato. Tunc sanè dedit illi Deus sedem Dauid patris eius, quando constitutus est rex ab eo super Sion montem Sanctum eius. Sed hîc Prophera de quo regno dixerit expressiùs aperuisse videtur, in eo quod non *in Sion* posuit sed *super Sion*. Nam ideò super Sion fortassis dictum est, quia in Sion quidem regnauit Dauid, super Sion verò regnum est illius de quo dictum est ad Dauid *de fructu ventris tui ponam super sedem tuam*: de quo etiam dictũ est per alium Prophetam, *super solium Dauid, & super regnum eius sedebit.* Vides quia vbique reperis *super*: *super Sion*, *super sedem*; *super solium*, *super regnum*. Dabit ergo ei Dominus Deus sedem Dauid patris eius, non typicam, sed veram: non temporalem, sed æternam: non terrenam, sed cœlestem: quæ idcircò vt iam dictum est, memoratur fuisse Dauid, quia hæc in qua temporaliter sedit, æternæ illius gerebat imaginem.]

Arctata disputatio, ad regnum Christi, ex obiecto temporale, & spirituale.

364 His ita constitutis, duplex Christi hominis regnum tractandum est: ad quæ duo membra facilè reuocabitur multiplicitas illa principatuum quam in Christo distinguit Anast. Sinaita lib. 4. Hexaëm. aptans Christo quod de principatu solis facti in potestatem diei, habet Psalres, & Moses Genes. 1. [Attende (inquit Anastasius) quemadmodùm non dixerit *in principatum*, sed *in principatu*. Multos enim habet principatus sol Iustitiæ, multas potestates. Est enim princeps pacis, est princeps aut Dominus potestatum, est Rex Regum, est princeps & Dominus dominantium, est Rex gloriæ. Vnum habuit principatum lumen quod illuminat omnem hominem ante aduentum super terram, ante sæcula: hoc est cum eo est fine principio. Ita enim intelligimus illud *In principio erat Verbum* In patre. Non enim in principio sæculi, sed in principio genitore erat Verbum & Verbum erat apud Deum. Quando enim apparuit & exortus est in principatus diei sui aduentus, multos habuit principatus Nam postquàm

postquàm imperauit cœlestibus, imperauit etiam terrestribus, accipiens infirma in suam hæreditatem, & possessionem suam finis terræ: & dominatus à mari ad mare, & fuit dux salutis nostræ, & fuit principium baptismatis, & principium incorruptionis ex mortuis, & principium vt Deus habitet in homine. Sic enim intelleximus Christum primogenitum in multis fratribus nostris, in quibus Deus per seipsum inhabitauit. Habet alium quoque principatum, seu principium hic cœlestis sol Christus. Ipse enim primus incæpit, & viam nobis ad patrem munit, ac parauit, sublato sursum homine. Per hos ergo & huiusmodi principatus seu principia, intellige magnum esse luminare, in principatus seu principia Dei, qui illuminatur à sole, qui dit sub intelligentiam, per duodecim h[illegible], neimpe discipulos & Apostolos.]

Ego hos omnes Christi principatus, ad duo regna reuoco, quorum vnum temporale est, alterum spirituale. Temporale appello, quod ex obiecto tale est, quia scilicet temporalia omnia complectitur: quamuis neque sit temporale ratione tituli, neque ratione durationis, vel instabilitatis. Titulus namque illius est spiritualis, & eminentissimè supernaturalis: nimirum hypostatica vnio, vel paterna donatio, compensans supernaturalia Christi merita, aut hominum redemptio. Duratio autem & firmitas, eiusmodi est, vt de caducitate non periclitetur. Quia tamen obiectum eius sunt res naturales, æquè potest denominari temporale regnum, ac regna humana: quæ cum ex aliis capitibus, tum etiam ex isto, dicuntur regna temporalia.

Primum, qui diffiteantur.

365 Hoc in regna omnia & prouincias, imò in Reges quoque ipsos, & in omnes homines ac Angelos, cunctaque iurisdictionis capacia protensum, Christi regnum, de quo agendum primo loco suscipio, non omnes admittunt. Negant enim illud esse Christo tribuendum, Vald. lib. 2. doctr. à cap. 76. Victor. relect 1. de potest. Eccles. quæst. penult. à n. 15. Sotus l. 4. de Iust. q. 4. art. 1. Medina 3 p. q. 59. art. 4. Thyræus l. de apparit. ad Iudic. c. 23. num. 6. Canisius, Salmeron, Maldonatus, Barradius, Pererius, Viegas, Castro, Valentia, quorum loca signat Franc. Mendoza 1. Reg. c. 2. annot. 15. sect. 3. num. 3. sequiturque Bonac. disp. 2. de Incar. q. 21. p. 2. Argumentum præcipuum huius sententiæ, dicitur ex Christi pauertate à regno & regni opibus adeò seiuncta: vt expressum videtur illis Christi verbis Ioan. 18. *regnum meum non est de hoc mundo.* Itémque ex eo quod Christus Lucæ 12. rogatus iudicem agere in hæreditate diuisione de qua lis erat, respondit; *homo quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter vos?* Quod responsum, videtur apertè excludere regnum Christi de quo agimus. Astipulantur ad ea loca plurimi Patres, & alij quos magno numero appendit Bellarminus in recognitione libri 5. de Pontif. cap. 4. negantes Christo regnum ciuile in orbem, ciusue partem aliquam. Et sanè si Christus, huiusmodi regnum habuisset, alij illico desiissent Reges esse. Et nunc, nulli quoque essent Reges. Christus enim præterquàm quod est Rex in æternum, provt tamen visibiliter abest, transfudisset ad suum nunc in terris Vicarium regiam suam potestatem ciuilem: quod licet Iurisconsulti quidem aliquando censuerint, est tamen sine dubio falsum, vt benè contra eos probat Bellarminus lib. 5. de Pontif. c. 2. 3. & 4. & Suares lib. 3. contra Iacobum cap. 5. Circa hanc totam controuersiam, anceps hæsit Corduba l. 1. q. 57. dub. 1.

Astruitur humana & diuina autoritate.

366 Statuendum nihilominus est, Christum Dominum habuisse dominium iurisdictionis vniuersalissimum, quo omnibus omnino regnis ius dicere[t], & ipsos etiam Angelos gubernare potuisset, si ita tulisset eius voluntas. Ita iam olim egregiè tradidit Bertrandus Card. Episcopus Eduensis lib. de origine & vsu iurisdictionum quæst. 3. *sub finem.* Ex recentioribus autem, ita præter cæteros asserit Rostensis art. 25. contra Lutherum, Alfonsus Mendoza relect. de regno Christi à n. 13. Molina tract. 2. de Iust. disp. 28. concl. 5. Suares 3. p. d. 48. s. 2. Vasq. ibid. disp. 87. cap. 2. Ragusa tomo 2. disp. 2. Præpositus 3. p. q. 22. dub. 2 Salaz. in c. 8. Prouerb. à n. 100. Iustin. 1. Petri 2. v. 25. à n. 27. Magalianus in Cantic. magnum Mosis sect. 3. annot. 3. Franc. Mendoza, 1. Reg. c. 2. annot. 15. sect. 3. à n. 22. aliique optimæ notæ DD. quibus planè consentit Sanderus lib. 1. visib. Monarch. c. 2. tametsi hoc Christi dominium, quia non fundatur in titulo humano, vocat *spirituale*: & commodiùs vocasset *supernaturale*, tametsi ex obiecto sit temporale.

Qua ratione plerique ex iis qui huic Christi regno videntur aduersati, conciliantur. Negant enim dominium Christi ciuile & temporale, intelligentes regnum sæculare, & fundatum in titulo humano, ac coniunctum cum externo apparatu & pompa regia: quale regnum nequaquam Christo vendicamus, sed longè sublimius; expers quidem externæ pompæ, sed tamen directum in omnia planè mundi regna & imperia; atque adeò supernaturale quidem quoad titulum, sed tamen temporale ex obiecto: quale autores in contrarium prolati inficiati fortè non essent, si eis distinctè propositum fuisset, provt illud nunc expressimus. Sanè Bellarminus qui l. 5. de Pontif. c. 4. temporale quoduis regnum abrogat Christo, recognoscens caput illud, fatetur cum Caietano in c. 1. ad Hebræos, fuisse in Christo dominium temporale directum supernaturale, & expers externi apparatus, quale duntaxat nunc Christo damus. Nec id se negasse citato loco, ait; tantùm autem negasse dominium iurisdictionis humano titulo nixum, & cum eo apparatu & pompa coniunctum, quam in sæcularibus regnis habere solet. Quod ergo Bellarminus motâ postea distinctiùs lite, de hoc Christi regno apertè prodidit, æquè fortassis prodidissent alij si-

militer locuti, si se dedisset occasio, & controuersia fuisset distinctè proposita. Alij verò ex iisdem autoribus qui regno huic Christi Domini aduersari videntur, negarunt duntaxat, Christum assumpsisse vsum eius, & exercitium iurisdictionis ei respondens. Quod perspicuum est ex eo quod Suarez qui loco proximè allegato tam perspicuè huic regno patrocinatur, tamen lib. 3. contra Iacobum c. 5. num. 15. cap. 17. allegato eo quem proximè dixi loco suo, ne quis immemoriam causetur; negat Christo iurisdictionem regiam à spirituali distinctam: intelligens vsum iurisdictionis, & exercitium regiæ huius potestatis. Idem ergo sentire & intelligere potuerunt plerique alij, negantes Christo regiam iurisdictionem in vniuersum orbem: hoc est non potestatem in actu primo, sed vsum & exercitium eius.

367 Vt vt verò senserint hi vel illi autores, sententia cui adhæsi, mihi videtur consentanea plerisque scripturis, potestatem regiam vniuersalem Christo tribuentibus. Sic enim Apocal. 19. Christus dicitur *Rex regum & Dominus dominantium*. Et Matth. 28. Christus ipse, ait datam sibi esse omnem potestatem in cœlo & in terra. Vox *omnem*, significat & dominium proprietatis, & dominium iurisdictionis: nec indirectum tantùm, sed etiam directum. Alioqui non esset Christo data omnis potestas. Absque huiusmodi item iurisdictione, Christus non esset constitutus hæres vniuersorum, quandoquidem flos illius hæreditatis in vniuersa, est regnum vniuersale, & imperium (vt sic dicam) œcumenicum. Item Ioannis 17. Christus alloquens patrem ait; *dedisti ei* (de se loquitur,) *potestatem omnis carnis*. Alia loca adducit in hunc modum Isid. Pelus. lib. 4. epist. 166. [Ipse (inquit Paulus,) qui cum Patre pari potestate regnat, quique rerum supra mundanarum habenas tractat, & terrestria quò vult flectit, homo factus est; & Imperatoriis armis in acie stetit: vt & illa ornaret, & victoriam hominum generi compararet, & noxios Dæmones in fugam verteret, & ipsorum ducem magnum quiddam spirantem destitueret, & infinitis donis gratiæ impleret Ecclesiam. Rex (inquit Paulus,) militiæ principatum gessit, non autem dux militiæ, Regia est dignitate decoratus: Rex suam ipsius dignitatem sub forma serui occultauit, non autem miles dignitatem Regis ipse sibi arrogauit. Rex erat qui legem ferebat, non autem miles legislationem aggredi ausus. Illud enim *ego verò dico vobis*, Regi conuenit. Illud quoque; *volo, mundus esto*, Imperatoris est proprium dicere illud, *fiat tibi sicut vis*, eius est qui absolutam habet potestatem. Illud, *tace, obmutesce*, Domini est: quæque sunt cætera de genere isto.]

Firmatur ratione, expositis eius titulis.

368 Accedit optima ratio, quam pro vniuersali dominio proprietatis, supra ex Apostoli textu eruimus. Christum enim, cum sit filius naturalis, oportuit esse hæredem vniuersorum. Atque filium Dei naturalem, æquè decuit ius in regna omnia & imperia, & potestas statuendi in eis, ac de eis quicquid luberet. Facitque id permultum ad intelligendam depressionem immensam Christi Domini, qui cum omnibus esset superior, & Regum quoque ipsorum Rex, nostri causa nouissimus factus est. Quo decore humilitatem Christi spoliant, quo hoc illi regnum abrogant. Indicauit, imo expressit hunc regni Christi titulum, Gregor. Nyssenus orat. 4. (verùs 5.) contra Eunom. verbis illis circa illud Petri Actorum 2. *eum Dominum & Christum fecit*. [Apostolus non Domini existentiam quæ antecessit sæcula, per Verbum *fecit*, repræsentat, sed humilis ad excelsum mutationem per dexteram Dei factam. Quin etiam per hoc verbum, pietatis mysterium declaratur. Qui enim dixit, *quod dextera Dei exaltatus*, manifestè ineffabilem mysterij dispensationem euoluit: Quod dextra Dei omnium quæ sunt est effectrix, quæ quidem est Dominus per quem omnia condita sunt, & sine quo nihil eorum quæ sunt subsistit. Hæc vnitum secum hominem, ad propriam celsitudinem per temperationem extulit: quod quidem est ipsa secundùm naturam, etiam illum faciens. Est autem ipsum, Dominus & Rex. Christus enim Rex nominatur, hæc etiam illum effecit, vt enim in altissimo factus, super exaltatus est; sic etiam alia omnia factus est; in immortali immortalis, in luce, lux. In incorruptibili, incorruptibilis. In inuisibili inuisibilis. In Christo, Christus. In Domino, Dominus. Nam in corporalibus temperationibus cum pars altera, multa mensura exuberat, quæ minor est transformari solet in eam partem quæ prævalet, hoc etiam in mystico sermone planè per vocem Petri docemur, quod humilitas eius qui ex infirmitate crucifixus est, ipsa autem infirmitas carnem declarat sicut de Domino audiuimus. Hoc autem per temperationem cum infinito & interminato non mansit in propriis mensuris & proprietatibus, sed dextra Dei sublime elatum est; atque serui loco Dominus factus est; & pro subdito Christus Rex; próque humili altissimus; & pro homine, Deus.]

Æquè liceat pro hoc Christi dominio astruendo, alios titulos vrgere, quos iam protulimus pro dominio proprietatis; nempe donationem Patris ad pensandam abiectionem tantam dilectissimi filij, & quoad homines redemptionem eorum. Firmat hos titulos ex Patribus Toletus in c. 1. Lucæ annot. 89. Sed eos iusto minutiùs concidit. Numerat enim quinque titulos regni Christi; nempe primò vnionem hypostaticam, secundò redemptionem hominum, tertiò ius hæreditatis, quartò ius donationis, quintò ius meriti. Verùm primus & tertius titulus non fuerunt secernendi, cùm vterque sit vnicus titulus filiationis naturalis. Quartus item & quintus titulus, videntur vnus & idem, quamuis plerumque apud Patres & Doctores, confentaneè ad varias scripturas, tituli regni Christi variis illis modis exprimantur. Itaque tituli quos protulimus, videntur sufficientes, & ex eis

eis optimè confirmatur veritas regni Christi. Nam sicut dominium iurisdictionis humanæ, posito conueniente titulo, illico enascitur; ita & dominium istud iurisdictionis temporalis, resultare debuit positis prædictis eius titulis: qui sicut sunt fontes aliarum Christi prærogatiuarum, ita & Regium quoque decus conciliare Christo debuerunt. Non enim tam eximium tamque splendidum decus quantum est potestatis regiæ, vt expositum est cum de obseruantia; vel indignum Christo fuit, vel ei negari debuit, cum sit reuera ingens perfectio. [Omnem dignitatem, regni nomen denotat] ait Gregor. Nyss. l. de Trinit. *in fine* probans Christum esse Regem.

Christus ad regnum factus.

369 Quod si sola naturalis dotium aximarum prærogatiua, aliquas iure oræ aliorum Reges creat, vt autor est A otetes; non dubium quin Christus præ o omnes Reges caudices sunt, & ad agendum ineptissimi, Rex præcipuo iure haberi debeat. Et fuit sanè Christus dominus ad regium veluti factus. Omnes enim dotes quas præstantissimi regiarum prærogatiuarum ornatores Synesius, Dio, Prusæus, aliique in Rege deposcunt, illustrissimè in Christo micuerunt. Reuocantur dotes illæ ad tria capita, intellectum prudentia excultum, voluntatem bene in subditos affectam, & potentiam ad tuendos suos, repellendosque hostes, & proborum remunerationem condignam, malorumque vltionem præstandam. Quod aliter dicitur, exigi in optimo Rege caput, cor, & manus. Absque Regis prudentia, omnia in regno pessum irent. Absque potentia, Rex enervis & inutilis. Ideò Ægyptij in sphynge humanam & leoninam formam nectebant, necessariam prudentis & potentiæ copulationem in principe insinuantes, vt Synesius autor est orationis de regno. Nexus verò prudentiæ & roboris in Principe, ederet in apertam subditorum perniciem, nisi paternus animus & voluntas benevola erga subditos, in Principe viueret. Ha conserationes in humanis Regibus perraræ, & ægrè sunt eximiæ. Nam cogitationes mortalium timidæ & incertæ prouidentiæ. Affectus item plerumque deprauatur, aut à subditorum duritie inflectitur, nec semper subest Regibus quod voluerint posse. In solo Christo, omnes hæ dotes splendent luculentissimè. Nam quid in eo ad prudentiam & sapientiam desideres. Vix seipsos regere norunt alij. Qui autem seipsum nescit regere, quomodò aliis regendis par esse queat, vt Dio Prusæus orat. 62. rectè disputat? Hic cuus notari in Christo non potest. Quid verò adiici vel cogitatione queat, ad propensissimam voluntatem in suos, ipsa vita pretiosissimæ abiectione testatam? Quid ad potentiam, cui nihil obsistere, nihil subduci, eamue declinare & renitentem potest? Infirmas quidem eius voluntatiè assumpta, concutientibus Iudæis imposuit. Sed quod infirmum est Dei fortius est hominibus, idque reuecto Christo ad cœlum perspicuum fuit, cum omnes Christo cesserunt. Quod eo manus Mosis portento expressum notant S. Ambrosius l. 1. offic. cap. 14. & S. Cyrillus in scholiis de Incarn. vnigeniti cap. 15. ac Petrus Dam. serm. de S. Columba, cum educta est è sinu manus Mosis leprosa, & infirma visa est: reducta verò in sinum, vegeta & sana apparuit. Erat ergo Christus omnibus optimi Regis dotibus exornatus, & factus ad regendum.

Depulsa nonnulla in contrarium

370 Vt autem hæc veritas plenè stabiliatur, occurrendum est duplici incommodo quod in contrarium obtendi potest, & superiùs vidimus opponi. Vnum est Christi paupertas, & regni carentia, quam ipsiusmet Christi testificatione compertam habemus, cum dixerit; regnum suum non esse de hoc mundo; & negauerit se constitutum iudicem ad diuidendam inter litigantes hæreditatem. Verùm regia potestas de qua agimus, non pugnauit cum Christi paupertate: quia vi huius potestatis, nihil possedit dominio, sed tantum imperio, vt superiùs loquebamur. Opes enim quæ regiam magnificentiam assectari solent in sæculo, per accidens se habent ad dominium Iurisdictionis, quo Regia potestas constituitur. Vnde olim plerique, in Iurisdictionibus regiis amplissimis, perrenui censu. Itaque cum dominium proprietatis non officere Christi paupertati sit demonstratum, opes autem quas Reges possident, spectent ad illud dominium, non autem ad dominium Iurisdictionis, constitutiuum Regiæ potestatis, non est quod à Christi potestate regia, timeatur illius paupertati. Christus verò paupertatem suam profitens, nunquam se Regem negauit. Dixit quidem se non esse Regem de hoc mundo, non tamen negauit se in hoc mundo verè & potestate Regem esse, vt optimè distinguit Sanderus l. 2. de visib. Monarch. c. 1. & l. 1. de claue Dauid c. 7. vbi diligenter attenta seriè contextus, eum locum versat. Imo diserte idem habet S. Bernardus serm. 1. de Epiph. [*Egredimini* (inquit), *& videte Regem Salomonem*, Nam vbique Rex est. Licet enim regnum suum non sit de hoc mundo, tamen Rex est, etiam in hoc mundo. Interrogatus siquidem, *ergo Rex es tu? Ego* (inquit), *in hoc natus sum & in hoc veni in mundum.* Præterquam quòd Christus respondebat ad mentem Pilati interrogantis, qui querebat an Christus, qualiscunque exteriùs appareret, obtenderet titulum aliquem humanum & caducum ad Iudeæ regnum: vel per populi seditionem, illud captaret. Ita enim sæpè Iudæi ad conflandam Christo inuidiam calumniati erant. Similiter quod Christus interrogauerit, à quo esset constitutus Iudex in causa diuidendæ hæreditatis, non probat Christum caruisse sufficiente ad actum illum potestate, si libuisset: sed tantùm probat, Christum spiritualibus intentum, refugisse tractare temporalia; eáque interrogatione declinasse negotium, fini ob quem venerat

minùs consentiens, vt personæ Deo Sacræ, quas in rebus Patris cœlestis esse oportet, haberent quod imitarentur, nec se implicarent negotiis sæcularibus. Videndus plenè de hoc loco Sanderus l. 1. de clauo Dauid cap. 8.

371 Æquè ineffi caciter aduersus Christi regnum vrgebantur Patres, qui reuera aliud nolunt, quàm quod diximus: defuisse scilicet Christo titulum regni caduci, & apparatum regium externum, qualem Iudæi in suo Messia expectabant, & cuius defectu Christum despiciebant auersum ab eo Christum experti: quamuis malignè ad conflandam ei inuidiam apud Pilatum, (vt sunt sæculares Principes, eorúmque ministri in huiusmodi rebus suspicioßissimi affectationem regni impingerent Christo. Hoc igitur dumtaxat negant Patres, non autem legitimum regni titulum, aut verum Christi regnum quale exhibuimus.

Alterum quòd aduersùs Christi regnum intorquebatur, erat incompatibilitas regni Christi cum regnis sæcularibus. Sed hunc esse vanum timorem, Ecclesia vsurpato sedulij carmine iam olim professa est, sic canens *non eripit mortalia, qui regna dat cœlestia.* Quamuis enim regnum Christi contineatur directo Iurisdictionis dominio in omnia Iurisdictionis obiecta; tamen vt supra quoque diximus circa dominium proprietatis, hoc regnum est diuersi ordinis à regno sæculari, habétque originem longè diuersam, nec plus excludit regna inferiora & humana, quàm ea excludat regnum Dei, increato titulo, & creationis iuri innixum. Quod si dominatio seu Iurisdictio regia, probè cohæret cum subalterna iurisdictione immediatorum dominiorum & toparcharum; quanto magis iurisdictio Christi cohærebit cum regnis sæcularibus, quibus æquè altior est & eminentior, ac in humanis regia potestas est altior potestate Baronum vel Toparcharum? Hæc cum ita sint, non est probandus modus loquendi quo vtuntur val. 3. p. d. 1. q. 22. p. 6. Salaz. in c. 8. prouerb. n. 102. vocantes, Reges sæculares, *Christi Vicarios.* Sensus quidem horum Doctorum non est illegitimus. Tantum quippe volunt, principes sæculares posse à Christo deiici, si solus regnare vellet. Tamen locutio qua vtuntur, sonat potius Reges sæculares habere à Christo Rege potestatem regiam qua potiuntur: quod verum non est, cum haberent eam titulo humano, & non transfusam à Christi, prout est homo. Præiuerat his Doctoribus, prætensus D. Thomas l. 3. de regim. princ. c. 13. (non esse enim verè D. Thomam libri illius parentem, demonstrasse videtur Bellarm. l. 5. de Rom. Pontif. c. 5. ad vltimum) Docet ergo autor ille, Augustum ex quo Christus natus est, Christi Regis vicarium duntaxat fuisse: & idcirco instinctu diuino vetuisse, ne quis *Domini* appellationem sibi deferret. Verùm Augustus nihil nisi inuidiosi nominis externam speciem ea reiectione auertatus est, de quo plenè Bulengerius l. 1. de Imperatore c. 32. Vices autem Christi egisse dici non potest, cum esset potiùs Tyrannus, & oppressor libertatis Romanæ Reip. qua in re subalterna Christo Iurisdictione potitus dici non potest. Multominus sunt nunc Reges, Vicarij Pontificum Romanorum. Nec tales esse sequeretur, etiamsi Reges essent Christi Vicarij. Non enim omnis Christi potestas, ad Christi Vicarium transmissa est; sed tantùm ea, quæ bono Ecclesiæ regimini ad finem spiritualem necessaria erat; cuiusmodi non fuit potestas regia. In quam rem plura Suarez l. 3. contra Iacobum c. 3.

Christus vi huius regni, subductum cuius humano regno.

372 Fixum igitur esto, Christum fuisse verùm Regem orbis vniuersi, titulo altiore quàm sit titulus vllus humanus: eoque nomine indubitata esse debet Christi exemptio à quauis iurisdictione sæculari & creata, vt definiuit Ioan. 22. in Extrau. *Ieter iuxta Apostolum*, cuius meminit Turrecr. lib. 4. summæ de Ecclesia parte 2. cap. 37. contra impios hæreticos Marsilium Patauinum, & Ioannem Iaudunum. Significauit ipse Christus suam hanc exemptionem Matth. 17. responso illo quod Petro dedit, monitus quid ipsi dictum esset à publicanis, quærentibus de non soluto per Christum tributo quod subiectionis nomine pendebatur. *Reges terræ à quibus accipiunt tributum? A filiis suis an ab alienis?* & respondente Petro accipere ab alienis, subintulit Christus *ergo liberi sunt filij.* Quasi diceret; si Regum sæcularium filij, exempti sunt à pensitatione tributorum, voluntate & beneficio patris, qui non vult proprios filios ministris tributorum exactoribus subiacere; quanto magis ego, qui filius sum Regis Regum, eximar à talis tributi debito, atque adeò etiam à iurisdictione, non voluntate terreni Regis cuius non sum filius, sed voluntate æterni patris, qui est super omnes Reges: nec humanitatem quam in vnitatem personæ cum filio suo adsciuit, vult esse obnoxiam humanis debitis ex iurisdictione humana oriundis? Est enim argumentum à fortiori. Subdit Christus. *Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, &c.* aperte significans, se idcirco tantùm velle soluere quod exigebatur, ne scandalum cuiquam ingeneraret: quamuis sibi satis conscius esset naturalis immunitatis. Hunc illius loci sensum attigit Bertrandus Cardinalis l. de origine & vsu iurisdictionum q. 3. *in fine*, & eundem late confirmat Suarez lib. 4. contra Iacobum c. 5. Neque verò suæ isti exemptioni detogauit Christus, cum falsus est, datam in se potestatem Pilato desuper. *Datam* enim intelligit, id est *permissam*, vt sæpè alias vsurpatur similis diuina concessio. Vnde potestas sic data, non erat potestas iuris, sed facti solius, vel quod Vasques 1. 2. d. 99. c. 1. affirmat, non erat potestas iurisdictionis, sed vis & facultas nocendi, quam Christus facillimè se declinare potuisse significabat, nisi obstarent Patris consilia, quibus non refragari, fixum habebat.

An

An etiam maternæ potestati.

373 An verò hæc Christi exemptio, extendatur quoque ad maternam potestatem, ita vt ne parentibus quidem subesset, nisi subiectione voluntaria, & ad exemplum quamuis absque obligatione non refert ad hunc locum; quia potestas patria non est dominium, neque iurisdictio de qua nunc egimus, & à qua sola Christum exemimus: sed est potestas alterius rationis, nec incompossibilis cum suprema regia potestate, iugi tantùm cuiusuis non domestici, impatiente. Cæterum vt hoc quoque nunc obiter addam, graues DD. æquè Christum domestica hac subiectione liberant, ac subiectione externa iurisdictionem principis respiciente, & ingenuitatem excludente: quamuis fateantur, quod S. Lucas cap. 2. disertè tradit, Christum matri & ab eam marito Ioseph, fuisse de facto, voluntariè & absque obligatione subditum, vt filios doceret non modò reuereri parentes, quod est iuris diuini naturalis, cui Christus quoque fuit obnoxius, sed eis etiam obedire, ad quod non tenebatur. Ita Titus Bostrenus, & Toletus, ac Franciscus Lucas, ad illa verba capitis 2. Lucæ *& erat subditus illis*. Propositus 3. p. q. 20. art. 2. dub. 2. num. 25. Bonac. disp. 2. de Incarn. q. 14. p. 1. num. 11. Præiuisse videtur Nyssenus orat. in illud Apostoli, *tunc & ipse filius subiicitur ei* sub initium. Pugnat tamen pro contrario placito, & Christum patriæ matris potestati subiicit, Salaz. in c. 8. Prouerb. v. 16. à n. 142. adducens SS. Ambrosium, Methodium, Hippolytum, ac Bernardum; quos alterius partis autores facilè explicabunt de voluntaria ad matrem subiectione, & naturali debito reuerentiæ ac cultus, citra obediendi obligationem. Et verè S. Ambrosij mentem ferre perspicuè videntur illa eius verba ex l. 8. in Lucam, ad illud *honora patrem tuum*, postquàm aliqua ad liberos in parentum cultum succedendos præmisit. [Honorabat igitur Ioseph & Mariam Christus, non naturæ debito, sed pietatis officio.] vide quæ in hanc rem totam habet Richardus à S. Laurentio l. 3. pag. 191. de Priuilegio B. V. filio imperandi & quomodo hoc etiam in Patria perseueret.

Prærogatiuæ huius regni Christi, supra omnia humana.

374 Sic stabilitæ regiæ Christi potestatis, perfectiones ac prærogatiuæ supra alias quasuis regias iurisdictiones, permultæ sunt; quæ ad certa capita iis consimillima quæ circa dominium proprietatis considerauimus, reduci facilè possint: nempe ad obiectum, titulum, durationem, & stabilitatem: ex quibus omnibus capitibus, tantoperè regiis quibusuis potestatibus præcellit Christi potestas regia, vt iure dixisse videatur Rupertus lib. 7. de victor. verbi Dei cap. 14. tractans illud Sapientiæ 8. *insimulatum imperium tuum portans regna omnia*, (de quibus per bestias Dan. 7. expressis fusè disserit eo libro à cap. 11.) præ Christi regno, esse commentitia & simulata. [Et quid est (inquit) *non simulatum imperium*, nisi imperium verum? quod cum dicitur, vel intelligitur, nonne è contra, hominum imperia simulata esse perhibentur? Verè simulata non vera imperia bestiarum, imperia hominum bestialium; qui tempus, occidendi vt bestiæ potestatem habuerunt: ad vitam autem nec sibi, nec aliis prodesse potuerunt. Iste omnipotens sermo, insimulatum portat imperium, verum tenet regnum, cuius regnum & imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum. Et iam quidem tale imperium portabat, sed nondum apparuerat. Apparuit factus filius hominis, & quod habebat in forma Dei, insimulatum imperium, accepit in forma serui: secundùm pulcherrimum spectaculum tantæ illius visionis, *& ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum pernenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ, ipsi seruient: potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.*] Notari possunt in hoc Danielis loco, omnes illæ quas proferebam, regni Christi perfectiones.

Extensio in regna omnia, & Reges.

375 Ac primùm ea quàm petebam ex obiecti extensione. Omnes enim populi, & tribus, & linguæ, sunt huic Christi regno obnoxiæ. Nec viui duntaxat, sed & mortui vbicunque degant: ac non homines tantùm, sed & Angeli. De Angelis est egregius locus Augustini in psalmum 8. [Quandoquidem (inquit,) & Angeli sunt opera manuum Dei, etiam super Angelos constitutum accipimus Vnigenitum filium, quem minutum paulominus ab Angelis per humilitatem carnalis generationis atque passionis, audimus & credimus. *Omnia* (inquit) *subiecisti sub pedibus eius.* Nihil excepit cum dicit *omnia.* Et ne aliter liceret intelligi; sic Apostolus credi iubet, cum dicit, *excepto eo qui ei subiecit omnia:* & hoc ipso huius psalmi testimonio vtitur ad Hebræos cum ita vult omnia intelligi esse subiecta Domino nostro Iesu Christo, vt nihil exceptum sit. Nec tamen quasi aliquid magnum videtur adiungere, cum dicit, *oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi: volucres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Videtur enim relictis cœlestibus virtutibus, & potestatibus, & omnibus exercitibus Angelorum, relictis etiam ipsis hominibus, tantùm ei pecora subiecisse. Nisi oues & boues intelligamus animas sanctas, vel innocentiæ fructum dantes vel etiam operantes, vt terra fructificet: id est vt terreni homines, ad spiritalem vberratem regenerentur. Has ergo animas sanctas, non hominum tantùm, sed etiam omnium Angelorum, oportet accipere; si volumus hinc intelligere, omnia esse subiecta Domino nostro Iesu Christo. Nulla enim creatura subiecta non erit, cui primates, (vt ita dicam) spiritus subiiciuntur.]

Nihil

Nihil ergo dimisit Pater, non subiectum Christo Regi. Fusè in hanc sententiam disputat Cyrillus Hierosol. catech. 10. & post multa ex variis scripturis de vniuersalissimo Christi dominio, concludit. [Dominus igitur est filius Dei: Dominus qui natus est in Bethleem Iudæ, sicut Angelus dixit pastoribus, *Euangelizo vobis gaudium magnum quia natus est vobis hodie Christus Dominus in ciuitate Dauid.* De quo alibi dicit quidam ex Apostolis, *sermonem misit euangelisans per Iesum Christum: hic est omnium Dominus.* Quando autem dicit *omnium*, nullam dominij partem excipit. Siue enim Angeli, siue Archangeli, siue Principatus, siue quidpiam eiusmodi, è rebus creatis ab Apostolis nominatum, omnia sunt dominio filij subiecta. Angelorum est Dominus, sicut habes in euangeliis, *tunc recessit ab illo diabolus, & Angeli accesserunt & ministrabant ipsi, quod est officium seruitutis.*]

Reges ipsi sæculares, sunt Christi populus. Ita enim ex Hebræo plerique illud psal. 109. *tecum principium*, vertunt hoc modo, *populus tuus, principes.* & Apocal. 19. *in femore*, id est in humanitate Christi, legitur *Rex Regum & Dominus dominantium.* Quo loco Spiritus sanctus verè in Christum cadere docet, titulum quem Persarum Reges stultè sibi arrogabant: quod pluribus illustrat Pineda Iobi 1. versu 1. num. 17. Expressum id esse in Scripturis, cum Christus dicitur *vnicornis*, docet his verbis Origenes homil. 16. in Num. ad illud *auis fortitudo similis est rhinoceroti.* Ipse legit, *gloria eius tanquam vnicornis*, sic verò illud glossat. [In Scripturis diuinis eorum pro regno positum, sæpè reperimus: sicut & propheta dicit, *quatuor autem cornua, quatuor regna sunt.* Sub nomine itaque vnicornis, in Christo hoc videtur ostendi, quia omne quod est, vnum eius cornu est; hoc est, vnum regnum eius. Omnia enim pater subiecit sub pedibus eius, vsquequo & nouissimus inimicus destruatur mors. Tanquam vnicornis, vnum omnium regnum, tenet Christus.]

Inde Christus Rex Regum, & Rex absque addito.

376 Omnia itaque etiamsi hîc eminentissima, subiacent dominio & iurisdictioni Christi. Quod agnouisse Iudæos refert Melchior Flauius l. de regno Christi c. 3. allegans ex Beressij Rabba, decem à Doctoribus Hebræis statui vniuerso orbi dominatos: primò Deum, secundò Nembrothum, tertiò Iosephum, quartò Salomonem, quintò Nabuchodonosorem, sextò Darium, septimò Cyrum, octauò Alexandrum, nonò Octauianum, decimò Messiam; per quem aiunt regnum rediturum ad Dominum & Regem primum: Hocque aiunt esse, quod Deus de se dixit, *ego sum primus & nouissimus*, Isaiæ 44. Inepta quidem interpretatio, multos Reges vniuersaler falsò proferens. Quoad vniuersale tamen Messiæ regnum, exosculanda. Et hinc maximè sublimitas Regis nostri est cogitanda, quod sit Rex Regum, & subiiantur ei Reges terræ, ac Principes populorum, iuxta promissum Dei Patris, in scripturis innumeris, sed nominatim Isaiæ 45. verbis illis expressum. *Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo, & dorsa Regum vertam.* Differit insigniter de eo loco D. Aug. orat. de S. hæres. cap. 7. his præter cætera. [Hîc esto & tu Pegane. Audi quid dicat Propheta. Non mihi ego quod volui scripsi. Codex in quo hæc scripta leguntur, in armario Iudæi habetur. Inimicus meus, testis est meus: ab ipso quære, aperi, lege, & crede. *Dorsa* (inquit) *Regum vertam, & glorioſos terræ humiliabo.* Nonne Reges terræ vides, qui ante persequebantur Christianos, nunc integros esse Christianos? nonne vides eos qui humiliabant Ecclesiam, humiles introire in Ecclesiam? nonne ipsos habere defensores, quos ante habuit persecutores. *Ego* (inquit) *ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo, portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, vt scias quia ego sum Deus.*]

Subiacent itaque Christo tanquam Regi, de Scripturarum sententia, quotquot hîc apud homines, audiunt Reges. Non displicet tamen sapiens cogitatio Origenis hom. 6. in Iudic. qui Christum *Regem Regum*, à regno in Christianos omnes, dictum putat. Exponens enim illud Cantici Deboræ, *audite ergo Reges & auribus percipite satrapæ*, sic exponit Reges illos. [Reges appellat eos, qui conuocantur ad audiendum Verbum Dei. Exulta populo Dei, audiens tuæ nobilitatis insignia. Tu vocaris ad audiendum Verbum Dei & non vt plebs sed vt rex vocaris. Tibi enim dictum est, *genus Regale & Sacerdotale, populus in acquisitionem.* Ideò quia vos Reges estis, meritò Rex noster Christus Dominus, Rex dicitur Regum, & Dominus dominantium.] Vnde infert in hunc modum, quantum studium regionum morum, debeat esse Christiano. [Sed sicut exultatis de nobilitatis vestræ titulo, ita discere deberis, quid agendo vnusquisque vestrum fiat Rex. Quod vobis ita breuiter definiam. Regem te omnium esse facit; si regnet Christus in te. Rex namque à regendo dictus est. Si ergo & in te animus regnat, & corpus obtemperat; si concupiscentias carnis sub iugum imperij tui mittas; si viriorum gentes, sobrietatis tuæ frenis arctionibus præmas; meritò Rex diceris, qui te recte agere noueris. Cum ergo talis fueris effectus, dignè vt Rex ad audienda diuina verba vocaberis.] Hæc inquam Origenis de nomine *Regis Regum* opinatio, non displicet: dummodò non excludatur, quæ ex vocum cortice obuia est, ipsósque etiam mundi Monarchas, Christo subiicit. Et inde liquet, Christum Dominum citra omnem inuidiam dici posse Regum Maximum, longè fundatiore iure quàm Abrahamum, quem primum, dictum esse Regem Magnum & duplici vsum esse diademate, scribit Herodianus l. 6.

377 Ex tanta regni Christi extensione, fit vt cum alij Reges non denominentur Reges nisi cum restrictione; puta Reges Galliæ, Hispaniæ, &c. Christus tamen simpliciter & absque addito restringente, *Rex* dicatur. Perpendit id pulchrè S. Chrysostomus in psal. 44. ad

ad illud, *Dico ego opera mea Regi.* Non agit Chrysostomus de Regno Dei in se, sed de regno Dei in carne assumpta. Præmiserat enim totum psalmum Christo dicari, & ad eum pertinere. Is ipse igitur est, quem Chrysostomus, quia rex est vniuersorum, censet simpliciter & absque addito, dictum esse *Regem* à Dauide. Inde item S. Paulinus epist. 39. Christum à Cæsare & quocunque terreno Rege secernit [quod non quicunque terrenus Rex, totius terræ Dominus est. Christus autem, totius mundi Dominus & Rex est, quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et ipse est Rex Regum, & Dominus Dominantium, & in terris, & in mari, & in abyssis, omnia quæ vult facit.] Pertinet quoque ad hanc regni Christi præcellentiam ex obiecti extensione petita, quod cum cæterorum Principum in subditos potestas sit valdè mutila; (neque enim subditos habent seruos aut mancipia;) Christus omni nexu deuinctas sibi habeat puras quascunque creaturas; déque eis prout libuerit possit disponere. Agnouit id Centurio ille qui Christo agnouit subesse morbos, æquè ac sibi milites.

Tituli eiusdem Regiæ Christi potestatis, præcellentissimi.

378 Iam titulus regni Christi in citato superiùs Danielis loco, profertur patris donatio, quæ duplex potest intelligi: Nempe primò ipsius in se regiæ potestatis, immediatè collatæ ob merita, & pactam hominum redemptionem. Quem regni Christi titulum, immeritò negat Præpositus 3.p.q.19. n.33. Agnoscit autem diserte S. Bernardus, inde se valdè Solatus, vt habet in eius vita Gulielmus Abbas lib.1. cap. 12. Intelligi secundò potest ea regni donatio, facta in radice sua, nempe in hypostaticâ vnione, quæ fuit donum patris. Neque enim alio titulo Christi humanitas accepit vnionem cum Verbo, quàm quia Patri placuit eam donare. Donatio autem vnionis, quia infert filiationem naturalem, fuit mediatè & radicaliter donatio vniuersalissimæ regiæ potestatis, debitæ filio naturali.

Hæc recognoscenti mihi, venit in manus Interpres recentior, ingeniosus æquè ac eruditus, qui suo antiloq.6. in Cant. s.112.n.115. nouam & peculiarem in Christo regiam potestatem post resurrectionem agnoscens, expressam à Christo verbis illis Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*, illius titulum statuit esse liberam & vltroneam hominum Christum sibi in regem diligentium, addictionem. Præter dominium namque diuinum, à creatura independens, quod Deus exercet in & irrationalia & inanimata, datur alterum quod Deo aduenit, dependenter à creatura: cuiusmodi est oblatio spontanea per vota, aut nexum religiosum, aut per susceptionem Christianæ fidei, cui adiungitur obligatio spontè susceptæ, parendi mandatis Christi. Hunc nouum regni titulum, Christus ante resurrectionem non habuit; accepit autem mox à resurrectione & ascensione sua, per gentium & multorum Iudæorum conuersionem. Nam quod mox efficiendum est, habetur plerumque pro iam facto, vt ex variis scripturis demonstrat Sanctius in cap.9. Amos n.5. Et arctat quidem Autor cum quo agimus, dominium ex hoc titulo procreatum, ad rationalia, quia sola pollent arbitrio libero, quo se Deo mancipent. Tamen facilè esse intelligere, per hominis subiectionem, cætera quoque homine inferiora mancipari eidem, cui homo addicitur.

Nam est nunc animus hunc dominij iurisdictionis in Christo nouum titulum conuellere: eumque traditum iampridem video à Cabasila in explicat. liturg. cap. 40. qui interpretatur de eo illud psalmi 2. *Dabo tibi gentes hæreditatem.* Hunc igitur nouum titulum, hoc loco impugnare non sum sollicitus. Ex iis enim quæ infra dicemus circa titulos spiritualis regni Christi, patebit sitne verè hic numerandus inter titulos huius regni. Sed quamuis gratis detur, eum titulum esse idoneum; displicet tamen quod censeatur per eum fundari potestas de qua Matth. 28. Nam si ibi Christus, non de potestate danda sibi per humanæ voluntatis diuinitùs præuentæ spontaneam collationem; sed de potestate data à patre, apertè agit: cum non modò de potestate in terram data agat, sed etiam de potestate data in cœlum, quæ hominum concessione non erat obuentura. Præterquàmquod non omnes homines erant Christ daturi potestatem in seipsos, cum plerique essent non conuertendi? & tamen Christus omnem potestatem se accepisse in terram profitetur. Nec rectè potestas postea danda ab hominibus, dici potuisset iam data; quo pacto loquitur Christus. Subiectio enim maximæ hominum partis ad Christi dominatum, non erat illicò futura; sed vsque ad finem mundi sensim perficienda. Tunc autem duntaxat fert vsus, vt aliquando res facta dicatur, cum per breui est facienda; quod in re de qua agimus, locum non habet. Quare hic titulus dominij, annumeretur sanè cum aliis, sed vt inadæquatus duntaxat, alibique fundatus, quàm in scripturis propositis.

379 Quantoperè verò omnes hi tituli regni Christi antecellant humanis quibusuis titulis regnorum, non est quod exponam. Omnes quippe tituli humani, vel ex voluntate subditorum, qui regi ab aliquo eiusque posteris censenserunt; vel ex iure belli, aut ex tyrannide & iniusta oppressione alienæ libertatis, ortum habuerunt. At Christus, vnicum, nec nisi inadæquatum dominij sui titulum, habet ex hominum sponte se ei subiicientium collatione: quam aspernari facilè potuisset, & homines aliis sibi titulis independentibus ab humano arbitrio addictos habere velle, nisi summa eius humanitas hanc quoque gratiam nobis elargiri dignum duxisset. Hoc igitur minuto titulo, cuius anceps iustitia & veritas est, prætermisso; Christus partem sui iuris regij, ex patris immediata donatione habet: quo titulo quid potest magis innoxium, aut iustius esse, cum Deus in cuius manu sunt omnium potestates & omnium iura regnorum, possit de eis tanquam de re sua, citra vllius iustas querelas disponere, eaque in quem libuerit pro potestate conferre? Partem verò alteram titulorum regni sui, habet Christus ab ipsa natura: quatenus eo ipso quòd

talem naturam à Patre accepit, consequens est vt omnium dominetur, & plenissimam ac vniuersalissimam iurisdictionem in omnes obtineat. Notauit hanc regni Christi supra humana præcellentiam, S. Chrysostomus ad illud psalmi 109. *Tecum principium*, quæ verba sic glossat. [Quid est *tecum principatus* ? In te (inquit) est principatus, qui non posteà accessit, sed in te est perpetuò. Quod etiam Esaias similiter significans, dicebat; *cuius principatus super humerum eius*, hoc est in ipso & substantia eius, in natura eius. Quod quidem non inest in regibus. Principatus enim eorum est in multitudine exercitus. Quod non erat in Apostolis. Nam ipsorum quoque principatus, fuit operatione eis importata extrinsecùs. Ipse autem habuit principatum in naturâ, & in substantia: vt qui non eum acceperit postea quàm fuit genitus, nec extrinsecùs importatum aut aduentitium possederit, sed quod ita sit genitus. Et ideò de regno quoque interrogatus, dicebat; *ego ad hoc natus sum. & ad hoc veni.*

Profecit haud dubiè ex Chrysostomo Cantacusenus Apolog. 1. contra Saracenos *sub medium*, vbi eundem Psaltis locum de Christi Dei & hominis regno exponens, sic habet. [Non est humanarum virium, vt penes aliquem sit principatus illius sed Dei est. Omnes enim homines, tantumodò, extrinsecùs ad ipsos delatum imperium possident. Nam tam Ptinceps quàm Rex aliquis, sæpè priuatus sine imperio nascitur, & licet paternum administret imperium, nihilominus tamen in hoc quod ante non habebat, ceu paternus hæres succedit, vel propria virtute & egregiis factis regnum acquirit, vel iniustus in alios alterius regnum violenter eripit, & hoc modo etiam ille alterius regnum quo ante carebat, occupat, sed alius ab his modus regnum acquirendi non est; ingenitam verò sibi & inseparabilem à se potestatem homo non habet præter hanc solam, qua in affectus proprios & liberos ex se genitos vtitur: quam solam in homine videre licet. In Deum autem hoc quod modò dictum est, non competit. Quapropter & Esaias de Christo vaticinatus inquit, *cuius principatus super humerum illius*: id est, naturalis erit & ab illo inseparabilis. Dauid etiam in alio Psalmo sic dicit. *Regnum tuum regnum sæculorum omnium & dominium in omnes generationes generationum.* Quod idem in præsenti loco dicit; *penes te est principatus in die potentiæ tuæ.*] Hæc est inunctio Christi in Regem, ex vnguento virgulti vitæ, vt est apud Clementem Romanum lib. 1. recognitionum (pag. 12.) & epist. 3.

Initium eiusdem regni, à primo vitæ Christi momento. Stabilitas, perpetua.

380 Hinc habetur, regnum Christi non aduenisse ille pocedente tempore, sed à primo momento conceptionis. Nam ex eo puncto habuit Christus vnionem hypostaticam, quæ est regni Christi fundamentum. Et ita asseruit (vt vidisti,) S. Chrysostomus, & significant alij proximè adducti. Non igitur satis prouexit inchoationem regni Christi prætensus D. Thom. l. 3. de regim. princ. q. c. 14. cum dixit, regnum Christi incepisse à prima die natiuitatis: agitque apertè non de natiuitate in vtero, siue de conceptione, sed de natiuitate ex vtero, in qua vult incepisse Christi regnum, quod liquet ex dictis verum non esse. Nec valent argumenta, ex quibus patere ait hoc exordium regni Christi; nempe quod eo die Angeli Christo ministrauerint, annunciantes natiuitatem eius: & quod per illud tempus, venerint Magi, scisciantes vbi esset, qui non factus ab hominibus, sed natus erat Rex Iudæorum. Hæc inquam argumenta, nullomodo conficiunt id ad quod assumuntur. Quamuis enim producantur ea die ministrasse Angeli Christo, & Magi nomine omnium orbis prouinciarum, vt scite commentatur Rupertus lib. 2. in Matth. & idem Petrus Babyon, (falsò dictus Anselmus,) venerint sub idem tempus Christum Regem agnoscere, & demissè venerari; priùs tamen Rex erat, cique etiamnum in vteri virginei throno sedenti, astabant trementes Angeli, veluti sexaginta illi fortes veri qui Salomonis lectulum ambiebant. De quo loco alibi. Multo tardiùs regnum hoc atque dominium Christi, videri poterit distulisse Petrus Damiani serm. de S. Michaële, exponens visionem Isaiæ, qua Dominum sedentem conspexit. Sic enim scribit [Filius Dei, triginta & tribus annis seruus fuit, non Dominus: Minister, non magister; vilis, non gloriosus: & licet dixerit discipulis, *vos vocatis me magister & Domine, & benè dicitis*; *sum etenim.* Et, *ego sum lux mundi*: pauci tamen verborum altitudinem nouerunt, Phariseis inuidentibus, Iudæis non credentibus, & illum arguentibus præsumptionis. Sed postquàm resurrexit à mortuis & in triumphali sede receptus est, imperatoria decreta propalata sunt orbi, fixitque crucifixus, in totam mundi latitudinem, suæ dominationis insigne. Iam maiestatiuis nominibus circunfunditur, ille pauper & vnicus; & seruilium nominum vilitate dimota, Rex Regum, & Dominus Dominantium, multa luce præfulgurat.] Itaque videtur Damiani, hoc Christi dominium, ad tempus resurrectionis, vel etiam ascensionis, differre. Potest tamen facilè exponi, non de regni possessione, aut iure ad illud, sed de manifestatione vtriusque.

381 Stabilitas & verò etiam perpetuitas regni Christi, de qua in postremis verbis ex Daniele propositis, æquè certa est, & à caducitate immunis, ac perpetuitas titulorum in quibus fundatur. Idque Sanctus Chrysostomus in psalm. 109. significatum verbis illis Psaltis, *tecum principium*, siue *tecum principatus.* Præfatus enim significari verbis illis dominium Christi, ac regnum, competere illi à natura, subdit. [Non hæc autem solùm quæ dicta sunt significat illud *tecum principatus*: sed etiam alia: vtpotè non esse eius principatum in alio, sed eum esse perpetuum & immortalem. Homines enim is vel viuentes sæpè deserit: & si non viuentes, certè omnisò mortuos. Imo verò quod maius est, ne dum viuunt quidem, est cum eis; sed vt iam dixi, in exer

exercitibus & satellitibus ac corporis custodibus, in magna vi pecuniæ, mœnibus, & aliis omnibus. In Deo autem, non modò non ita est, sed in ipso est, & perpetuò. Et quemadmodum fieri non potest, vt non sit eius substantia, ita etiam vt non sit regnum.]

Iam monui, agere ibi Chrysostomum, non de Deo nudè sumpto, sed de Deo carne vestito: & quamuis Christi substantiam desinere non sit absolutè impossibile, est tamen impossibile ex diuini decreti suppositione: ad quam respiciens S. Chrysostomus, dixit ita esse impossibile desinere regnum Christi, sicut impossibile est desinere Christi substantiam, in qua regnum Christi fundatur. Hanc regni Christi prærogatiuam priori nexam, attigit optimè Theodorus Mopsuestenus apud Facundum lib. 9. cap. 1. tractans enim illud psalmi 44. *procede & regna*, sic scribit. [Quoniam quidem priùs ait; *Regna*, postea autem memoratus est inimicorum perditionem, & reliquorum subiectionem, ne aliquis existimet nuper ei accessisse regnum vel certè posse eum denuò priuari eadem potestate, post hæc infert; *sedes tua Deus in sæculum sæculi*, hoc est, consequenter quidem interimentur inimici. Reliqui verò omnes subiicientur, quoniam quidem non subintromissum habes regnum, sed ex sempiterno, omnium regnas, & in æternum regnas, & regnum tuum manet in æternum.]

Non est ergo regnum Christi, quale Regum temporalium: in quo rata fortunæ, & infirmitas ac caducitas summa, locum habent, vt dictum est in Mor. dist. 1. num. 146. & 151. & paucis attigit S. Basil. hom. de non adhærendo rebus secularibus, dicens compertissimum esse [quomodò qui olim serui fuerunt, ad principatus Thronum ascenderint: ac rursus aliquando Domini ac heri vocati, cum subditis ad seruiendum præsto esse soliti fuerint, & suos ipsorum seruos venerati sint, rebus vt in taxillorum circumuolutionibus fieri solet, repentè mutatis.] Nimirum Deus, vt est apud Iobum cap. 12. baltheum Regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum. Apud Bencaminum Tudelensem in Ierem. Calipha Bagdad, semel in anno prodit, gestans super cidarim splendidissimam, nigrum sudarium, quo sæculi huius verecundiam, (vt Iudæus ille loquitur,) profitetur; factis, dicens, hic regnis splendor, obtenebrabitur: & in die saltem mortis, nigrescet. Ex nullo capite timenda est regni Christi caducitas. Et idcirco vt notat S. Cyrillus lib. 12. de adorat. mithra Sacerdotalis, quæ ob appressam fronti laminam auream, Symbolum erat regni, videbatur nunquam de capite Aaronis deponi, iuxta præscriptum Exodi 28.

Exercitium regiæ huius potestatis, nullum in Christo viatore.

382 Nec plura de eo Christi regno quod ex obiecto potest *temporale* appellari, quodque Christus habuit semper quasi in theca reconditum, dum hic nobiscum viueret. Non enim assentior Toleto in cap. 1. Lucæ annot. 89. affirmanti, Christum quandoque hac regia potestate vsum, cum etiamnum viator esset; vt cum Lucæ 8. legioni Dæmonum, porcorum gregem dedidit: & cum Lucæ 22. asinam & pullum ad se adduci iussit, præmonitis discipulis, vt si quis soluentes remoraretur, dicerent; *Dominus his opus habet*: nec non Ioan. 2. (in quo exemplo in hanc rem vsurpando præiuit Toleto Bertrandus Cardinalis lib. de orig. iurisdictionum quæst. 3. *sub finem*:) cum per potentiam omnino insignem, effuso ære nummulariorum, & mensis subuersis, mercaturam in templo exercentes expulit. Ad hæc cum ficum exsiccauit Marci 2. & cum adulteram liberauit à pœna legis Mosaicæ Ioan. 8. cum toties admisit regias acclamationes; & militibus sub passionem præcepit, ne cui suorum vim afferrent; sed liberos abire permitterent. Hæc sunt regiæ potestatis Christi exercitia per Christi vitam, quæ Toletus annumerat. Sed nihil horum ad Regiam Christi potestatem directam (de qua hactenus,) est referendum. Possunt enim commodè exponi per potestatem regiam spiritualem, de qua proximè agemus. Vt taceam aliquos, inter quos est Valentia 3. p. d. 1. q. 22. p. 6. ad 4. referre hæc omnia in potestatem increatam. Et quidam etiam sunt, qui ista absque regia potestate à Christo per specialem instinctum patrata, censuerunt: vt à Prophetis qui priuati homines erant, non rarò factum in similibus. Ita ex apertè tradit Vasq. 3. p. d. 87. n. 38. Mihi tamen, quod dixi, videtur commodissimum.

Nego autem expromptam vnquam fuisse à Christo viatore regiam hanc potestatem, ex obiecto temporalem: quia Christus non venit ministrari sed ministrare; nec imperare ciuiliter, & iurisdictionem exercere cum eo apparatu qui sæculi Regibus est solemnis; sed humilitatis & subiectionis exemplo prælucere. Pleniùs in eam rem disserit autor operis de regem. princ. inscripti S. Thomæ lib. 3. cap. 14. & 15. Idipsum verò significare volebat Christus, cum dixit Lucæ 17. *regnum Dei non venit cum obseruatione*. Ibi enim *regnum Dei*, pro ipso *Rege Messia* sumitur, vt responsio Christi quadret Iudæorum interrogationi, qui quæsierant quandonam venturus esset ille ab ipsis tantoperè expectatus Rex Messias. Respondit ergo Christus aduentum Regis illius, malè concipi similem aduentui Regis terrestris, qui cum certa temporis obseruatione expectatus aduenit, & excipitur intra vrbes suas, ius dicturus & dispositurus omnia pro libito. Hoc de regno suo negat Christus eo Lucæ loco, quem hæretici peruersè detorquent ad errorem de Ecclesia inuisibili fusiùs explosi à Suare lib. 1. contra Iacobum c. 8. à num. 16. Itaque seipsum designans, & regni Dei nomine nuncupans, addit; *regnum Dei intra vos est*. Ego inquam qui sum regnum Dei, medius vestrum sto, quem vos nescitis, vnde non veni cum obseruatione, & pompa. Quinquam non me latet, aliò eum locum a Cassiano flecti collat. 1. cap. 13. *sub initium*: vbi rursus *in fine*, de alio triplici præter Christum, in Scripturis memorato regno cœlorum. Nouem insuper nationes eiusdem vocis, ex aliquibus Scripturis eruit Melchior Flauius lib. de regno Christi c. 5.

Vsus Doctrinæ.

383 In hac meta, duplex vsus huius doctrinæ obiter legendus est. Primus quo per sanctam superbiam efferamur, quod tantum Dominum habeamus, ac tanti Regis domestici & aulici simus. Mirabatur Epitectus apud Arrianum lib. 1. cap. 3. & lib. 3. cap. vltimo, non se continere hominem, cum à Cæsare inter domesticos annumeratur. Nobis omni iure magni Spiritus sunt assumendi, cum perspicimus, Dominum cuius famuli, Regem esse Regum, eiusque populum esse principes. Non dissimulat S. Athanas. orat. de Ascens. se quadam sancta magnanimitate efferri, cum audiret hominem de sanguine suo, in cœlo regnare. Idem & nos sapiamus, Christum etiamnum viatorem, in cœlo & in terra Regem fuisse agroscentes. Est etiam quod in hac meta, gratiam Domini nostri Iesu Christi cum Apostolo demiremur, qui cum Rex esset vniuersalis Angelorum & hominum, iure sibi tot titulis parto, vti noluit; nec quod nos passim facimus, affectauit regnare & præesse aliis, id quod factus erat, sed subesse quæsiuit. Itaque de regiæ huius potestatis Christi, deque conueniente regni administratione, cum Christus ea perpetuò abstinuerit, nihil hoc loco. Possumus tamen ac etiam debemus, hinc assurgere, ad dignitatem operum ac perpessionum Christi contemplandam ac suspiciendam. Quo enim sublimior est Christi dignitas, (& est sublimissima, cum Rex regum sit, & Dominus dominantium,) eo nobiliores sunt eius actiones. Sed præsertim hanc ob causam, maiorem excitare debet commiserationem, cum nobis obuersatur patiens, & violenta morte occumbens. Conradinus Federici Barberossæ nepos, à Carolo Andegauensi ex fuga retractus, anno 1268. & cum Federico Austriaco Neapoli per carnificem publicè cæsus est. Ad eum nuncium, orbis vniuersus obstupuit: Ipseque Conradinus, Carolo quod caput regium letho addiceret, immanitatem exprobrauit. Petrus etiam Rex Aragonum, in eundem Carolum, hoc conuitij spiculum torsit. *Tu es Nerone Neronior, & Saracenis crudelior*; Quod Saraceni quoque Reges captiuos vererentur, & litri exactione contenti, superstites dimittant, vt factum S. Ludouico Carolo fratri. Mariam Stuartem Scotiæ Reginam, Elizabethæ Anglicæ perfidissima crudelitate carnificinæ suppositam, seculum proximum inhorruit. Adeò omnibus persuasum est, & Regiam personam, etiam in calamitate, debere esse venerabilem, & liberam vexatione. Quis igitur sensus noster esse debet, cum Regem cœlorum ac Dominum, Regem regum, ea à famulis ingratissimis passam audimus, quæ irrogata facinorosissimis, commiserationem excitarent?

CAPVT II.

Christus constitutus Rex à Deo, super Sion montem sanctum eius.

PRæter regnum Christi ex obiecto temporale, de quo hactenus, aliud in eo regnum distinguebamus, quod Spirituale est ex obiecto, nec reuera differt à supremo Pontificatu, quod attinet ad potestatem regendi animas in ordine ad finem Spiritualem & salutem suam.

Christus solus, vi eiusdem tituli, Rex & Pontifex.

Quamuis autem in temporibus & secularibus Regibus, potestas Pontifici, siue regnum Spirituale, non iungitur cum temporali vi eiusdem tituli; in Christo tamen vt diserte notauit S. Chrysostomus orat. de vno Legislatore, res aliter habet. [Hæc quidem res (inquit) seditioni inter Iudæos occasionem præbebat, ira vt noua & inusitata inter se quæstione contenderent: Cum enim Apostoli Seruatorem, & Regem, & Sacerdotem, & Prophetam prædicarent; Iudæi inter se contendebant, allatis in medium quæ in lege ipsorum præscripta fuerunt oraculis, & testimoniis. Alia dicebant, tribus Regni, & alia Sacerdotij leuitica quidem Sacerdotij, tribus verò Iuda Regni. Si igitur Christus Rex, ergo non Sacerdos: sin verò Sacerdos, ergo non Rex aduersus quos Paulus agens, omni oratione ad euertendam hanc ipsorum opinionem comparata, ait: num igitur Christus, secundùm Sacerdotij vestri ordinem & institutionem resurrexit? Apud vos quidem Regnum & Sacerdotium distincta sunt. In Christo vtrumque coniunctum esset copulatum. Tu enim, aiunt sacræ litteræ, *Sacerdotes in æternum secundùm ordinem Melchisedec.* Adiungatur S. Bernardus epist. 243. verbis illis. [Nec dulciùs, nec Amabiliùs, sed nec arctius omnino, Regnum sacerdotiumque coniungi seu complantari in inuicem potuerunt, quàm vt in persona domini, ambo hæc pariter conuenirent; vt potè qui factus est nobis ex vtraque tribu secundùm carnem, summus & Sacerdos & Rex. Facundus idem optimè tradit lib. 12. pro tribus capitulis cap. 3. [Cogitare (inquit de Marciano Imperatore,) & nosse facillimè potuit, Christi solius esse regnum cum sacerdotio simul habere: quoniam & si quidam Reges, in eius venturi figuram sacerdotio functi sunt: tamen cum manifesta lux veniret in mundum, vmbras, remouens futurorum, nulli alteri dedit, quod sibi singulare seruauit: sed in diuersos dona sua distribuens, sic quæ propria sunt sacerdotij Regibus interdixit, quo circa quemadmodum vir sapiens, non profanum iudicaret hoc velle videri, quod solus est Christus?

385 Audin' quo loco antiqui Christiani haberent monstrosam diadematis regij ac thiaræ pontificiæ consociationem, multiplicium abominandorum incestuum concursu procreatam superiore seculo? Nec meliùs de eiusmodi

eiusmodi monstro pronunciauit S. Maximus in collatione cum principibus in secretario, referendus cap. de Christo Pontifice *initio.* Item Felix 3. Epistol. 1. ad Zenonem Imperat. Et Theodorus studita Catech. 127. Taceo recentiores qui in illud erroris portentum, arma potentia Deo strinxerunt. Hosium toto l. 2. Antibrentij, Sanderum l. 2. visib. monar. toto & l. 5. de claue Dauid cap. 2. & seqq. Ribad. splendidè l. 1. de principe à cap. 19. Stapletonium l. 5. de principis à cap. 17. Suarem l. 3. contra Iacobum à cap. 6. Bellarminum l. 3. de verbo Dei à cap. 7. & lib. 1. de Pontif. cap. 7. & in Apologia contra Iacobum cap. 3. aliósque recentiores benè multos. Rem paucis confecit Gelasius Papa in tomo de vinculo anathematis post medium. [Fuerint hæc (inquit) ante aduentum Christi vt quidam figuraliter, adhuc tamen in carnalibus actionibus constituti, pariter Reges existerẽt & pariter sacerdotes: quod sanctum Melchisedec fuisse, Sacra prodit historia quod in suis quoque Diabolus imitatus est, vt potè qui semper quæ diuino cultui conuenirent, sibimet tyrannico spiritu vendicare contendit vt pagani Imperatores, iidem & maximi Pontifices dicerentur. Sed cum ad verum ventum est eundem Regem atque Pontificem, vltra sibi nec imperator Pontificis nomen imposuit, nec Pontifex Regale fastigium vendicauit. Quamuis enim membra ipsius, id est veri Regis atque Pontificis secundùm participationem naturæ, magnificè vtrumque in Sacra generositate sumpsisse dicantur, vt simul Regale genus & sacerdotale subsistant: attamen Christus memor fragilitatis humanæ, quod suorum saluti congrueret dispensatione magnifica temperans sit actionibus propriis dignitatibusque distinctis, officia potestatis vtriusque discreuit, suos volens medicinali humilitate saluari, non humana superbia rursus intercipi, vt Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontificis pro temporalium cursu rerum, imperialibus dispositionibus vterentur: quatenus spiritualis actio à carnalibus distaret incursibus. Et ideò militans Deo minimè se negociis sæcularibus implicaret; ac vicissim non ille rebus diuinis præsidere videretur qui esset negociis secularibus implicitus, vt & modestia vtriusq; ordinis curaretur, ne extolleretur vtroq; suffultus; & competens qualitatibus actionum, specialis professio aptaretur. Iulianus Apostata epistola ad Arsacium Ethnicismi Pontificem, quam descripsit Nicephorus l. 10. hist. cap 22. insigniter monstrauit, quàm non sit seculari potestati ius vllum in Sacra; & quomodo in templo quilibet Magistratus sit priuatus. In solo igitur Christo, vi eiusdem tituli, iunguntur regia potestas temporalis ex obiecto, de qua proximè & spiritualis, de qua nunc seorsim agendum.

In puris hominibus, Regia & Pontificia, potestas, & ex diuersis tantùm titulis.

386 Semper, *vi eiusdem tituli*, vt occurram alteri erroti, quos osores Ecclesiasticæ maiestatis, vellent potestatem quamcunque temporalem negari Clericis: quasi sicut nunc diximus Laicis non competere iurisdictionem Sacram ita nec debeat competere clericis iurisdictio temporalis. Etverè clericis quâ clericis non competit iurisdictio temporalis, vt notum est. Sicut tamen nihil vetat, ei qui temporale regnum vno titulo obtineat, competere alio titulo Pontificiam potestatem; (qua ratione Henricus Lusitanus, superiore seculo, post Sebastiani nepotis mortem, cum esset Archiepiscopus Ebornensis, alio titulo habuit vt simul esset Rex Lusitaniæ:) ita nihil vetat, ei qui vno titulo, potestate spirituali potiatur, aduenire alio titulo temporalem dominationem & iurisdictionem. Eáque ratione plerique Præsules, cum essent ad sacerdotium vocati à Deo tanquam Aaron, iunxerunt cidari Pontificiæ coronam temporalem v.g. S. Cyrillus teste Socrate l. 7. hist cap. 7. temporalem principatum vrbis Alexandrinæ sanè pinguissimum, pretio comparauit; vt deinceps, esset Præsulum Alexandrinorum. Romani item Pontifices piissime largitate multorum Principum, varias dinastias, ac etiam regna obtinuerunt, quanta enumerat Thomas Stapletonius l. de magnitudine Romanæ Ecclesiæ, & Bosius l. 17. de signis Ecclesiæ cap. 3. & 4. Alios Præsules temporalibus potestatibus potientes, enumerat latè Choppinus l. 2. de Sacra politia cap. 1. à num. 7. De plerisque ad septentrionem Præsulibus, titulo donationis, aut emptionis magnos principatus adeptis, notius est quàm vt moueri oporteat. Nec id malè aut iniustè factum, latè contra Caluini grunnitus confirmat Bellarm. l. 5. de Rom. Pontif. c. 9. & 10. Illud igitur dumtaxat negamus Præsulibus Ecclesiasticis. quod eodem titulo, Sacram & humanam præfecturam, siue Regiam siuè inferiorem, sortiantur. Sicut viceuersa, illud vtrum negamus Principibus secularibus ac Regibus, quod eodem titulo quo sunt Principes Regesque seculares, Ecclesiastico quoque principatu fungi possint: quamuis diuersis titulis, cohærere possint iurisdictiones illæ in puris hominibus. In solo Christo, Regia & Pontificia iurisdictio vi eiusdem tituli, summa & plenissima cernitur: ita vt cum mons Sion esset bicollis & biiugus & cuius vno in colle arx Regia, in altero templum contineretur; Christus solus, qui filius naturalis, vtrobique regnaret, & regia ex obiecto temporali ac spirituali potestate frueretur. Ex. posita ergo potestate ex obiecto temporali, ad spirituale regnum progredimur. Et quia Christus vsum & exercitium regiæ suæ ciuilis potestatis suspensam voluit; & hanc solam regiam potestatem exercuit; iungemus cum tractatione huius regiæ potestatis, omnes Christi denominationes petitas à felici regimine subditorum. His enim perfectio regiæ huius spiritualis potestatis exprimitur, ac proinde diuelli ab ea non possunt.

Spiritualis Regia potestas, siue summus Pontificatus in Christo, cum regno vniuersi ex eodem titulo cohærens, astruitur.

187 Non est autem quod cui videatur, hoc Christi attributum ad sectionem sequentem fuisse potiùs referendum; eo quod hoc regnum spirituale quod est Ecclesia, coalescat ex solis hominibus. Nam quamuis frequentiùs *Ecclesiæ* vox, solam militantem designet, nec directè nisi homines cõplentatur; tamen vt benè vidit Stapletonius l. 1. de principiis fidei c. 2. ex vsu quoque scripturarum & Patrum, spirituale regnum Christi quod est Ecclesia, non concluditur terarum ambitu, sed cœlos quoque & Ecclesiam primitiuorum qui conscripti sunt in cœlis, comprehendit. Hoc enim est illud regnum Dei, de quo Matth. 13. tollenda dicuntur omnia scandala. Hæc illa gloriosa Ecclesia non habens maculam neque rugam, vt D. etiam Augustinus agnouit lib. 2. retract. cap. 18. & S. Hieronym. cap. 31. Ierem. Quod siquis Angelos ab hoc regno excludendos putet, quia non sunt ex genere nostro; at excludere saltem non poterit, quatenus nobis iuuandis, & ad fœlicem regni huius sortem peruehendis, destinati sunt. Omnes enim administratorij Spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Et hoc nominatim titulo subsunt regi Christo. Qua eadem ratione, Angeli satanæ, ipseque satanas, ad hoc regnum pertinent, Christoque subsunt tanquam carnifices, qui in omni regno, ad purgationem bonorum & malorum excidium, sunt necessarij. Sanè S. Chrysostomus hom. 3. de patientia Iob; Dæmones, Christi & Apostolorum veluti iudicum carnifices, habet itaque rectè titulus Regis Spiritualis, tanquam ductus ex ordine ab Angelos simul & homines, tractandus in hac attributorum Christi classe, proponitur.

Christum esse spiritualem Regem in Ecclesia, tam multis tamque expressis vtriusque testamentis locis proditum est, vt pigeat quædam appendere. Collegit omnino multa Iosephus à Costa lib. 4. de Christo reuel. cap. 4. sed præter cætera illustrissimus est locus ex c. 9. Isaiæ, vbi de Christo dicitur; *super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt corroboret illud.* Ad quem locum videtur allusum ab Angelo Lucæ 1. cum de Christo prædixit; *Dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Et ex loco Isaiæ manifestum videtur, in loco Lucæ *sedem* siue *solium*, non posse accipi pro templo Dauid, à Salomone in imagine extructo, vt interpretatur Villalp. tit. 2. part. 2. lib. 1. Isagogico cap 10. Id enim est *sedes* apud Lucam, quod *solium* apud Isaiam. At neque solium, neque etiam propriè loquendo sedes Dauid, de templo per filium eius constructo, dici potest. Sedes ergo Dauid, est regnum Dauidis. Cum autem constet Christum non sedisse in sede Dauid regnando ciuiliter & seculariter in regno Iudico, vt à Dauide factum erat; (circa quod Iudæi semper impingunt, vt latè tractant mastyges eorum superiore capite annotati, *non multum ab initio*, & impegisse quoque ad eum lapidem hæreticos, autor est Athanasius ad finem sermonis de Deipara); fatendum est, & verba esse accipienda de regia potestate spirituali, quam Christus qui de domo Dauid erat, exercuit in Ecclesia, constitutus à Patre Rex super Sion montem sanctum eius: id est super Hierusalem mysticam, vt habetur Psalmo 2. ad quem locum S. Hilarius, nemini fas esse vult de hoc Christi regno dubitare. [Nescio (inquit), an Christum Regem esse ambigere sit tutum, latrone hoc ipso in crucis passione professente: *Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum.* Sed non sufficit confessio latronis, Regem ipsum professentis. Testantur etiam adoraturi magi, cum interrogant, *vbi est qui natus est Rex Iudæorum.* Testatur & Pilatus interrogans, *tu es Rex Iudæorum?* Professetur & Dominus, respondens, *tu dixisti.* Non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem, cum non sit nisi ex responsione confessio ita neque se prætulit professionis autorem, neque interrogata cognitionis veritatem inuidit.]

388 Nec hoc Christi regnum, excludit à terris idem S. Hilarius, eumue cœlo solo concludit, cum mox subdit. [Hic ergo Rex super Sion montem sanctum Dei constitutus est, præceptum domini annuncians, non super illum vtique terrenæ ciuitatis montem; complorat scilicet & homicidæ, & parricidæ Hierusalem: sed Hierusalem eius quæ in cœlis est; quæ matet est nostra, quæ ciuitas Regis magni est; cuius vt existimo, hodieque incolæ sunt in passione domini resurgentes.] Hæc inquam non pertinent ad excludendum è terris spirituale regnum Christi, sed tantùm ad ablegandum seculare regnum super Hierusalem, quale Iudæi comminiscuntur. Spiritualis autem regni Christi portio, ad quam suspiramus, cœlos secum iam occupat. Portio altera in terris adhuc iactatur, & idcirco S. Hilarius à portione parte, denominauit Christum regem cælestis Hierusalem, non exclusa tamen mystica Hierusalem militante adhuc in terris: idque continenter tradit S. Hilarius, declarans præceptum quod Rex Christus super Sion constitutus annunciat & prædicat. Ostendit enim dirigi ad populos adhuc in terra degentes, qui proinde regno Christi subiacebant.

Regnum igitur Dauidis quod in Iechonia excisum fuerat, non est in Christo instauratum, vt Iudæi falsò & frustra expectabant: sed eatenus suscitatum est regnum domus Dauid, quatenus ea familia, in Christo qui ex ea oriundus erat, denuo facta est regia. Accepit enim regnum spirituale longè sublimius & illustrius illo terreno regno quod in Dauide possederat. Sicque impletum est quod varij Prophetæ de instaurando in Christo regno Dauidis prædixerant. Vt Ieremias cap. 23. *Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.* Item Ezech. cap. 21. *Aufer cidarim, tolle coronam &c. donec veniat cuius est iudicium, & tradam ei.* Vbi deiectio Dauidici principatus, & instauratio in Christo prænunciatur. Sed perspicuè Amos vltimo. *In illa die suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas*

aperturæ murorum eius, & quæ diruerant instaurabo. Non est sensus, illudmet numero regnum è quo familia Dauid exciderat, restituendum fore per Christum in eandem familiam. Id enim factum non est, ac proinde non fuit prædictum. Sed sensus est, familiam Dauid per Christum recepisse potestatem regiam; non quidem illammet è qua exciderat, sed aliam longè altiorem nempe hanc spiritualem, quæ vndecunque sublimior & diffusior fuit carnali illa regia potestate, qua Dauid petitus fuerat, è qua Iechonias exciderat. Quod si instes, verba Angeli de Christo plus ferre videri, cum dicat Angelus, dandam Christo sedem Dauid Patris eius; respondendum est, verba Angeli eundem quoque sensum facere; nec aliud illis subiacuisse quàm quod Deus esset daturus Christo regnum, æquè ac Dauidi dederat; & quidem in illammet regionem in qua Dauid regnauerat, ac etiam longè vlterius diffusum, & longè diuersæ rationis. Quanquam non incommodè Caietanus Lucæ 1. *sedem Dauid*, interpretatur, non quam ipse Dauid tenuerat, sed toties promissam Dauidi pro posteritate sua: quod est regnum spirituale œcumenicum, in quo versamur.

Quomodò id Christi regnum, non de hoc mundo.

389 Hoc est regnum illud, quod Christus negabat esse de hoc mundo: non quod in hoc mundo non sit, sed quod non sit ex eo. Nam & originem alibunde habet quàm ex hominum voluntate, quæ est ordinaria origo secularium regnorum, vt Suares latè prosequitur lib. 3. contra Iacobum cap. 1. & seqq. & habet pro obiecto, personas quæ vi instituti sui non debent de hoc mundo esse, & conformiter ad leges mundi viuere, & cum sit regnum spirituale, non est eiusdem rationis cum regnis temporalibus, habetque finem alium, & planè aliam gubernationis formam; nec eius subditi, mundo & principi huius mundi, vltra seruiunt. Ita Christi verba proposita exposuit S. Augustinus tract. 115. in Ioan. his præter cætera, cum inducit Christum, his verbis Pilatum & Iudæos hortantem, vt deponant vanum metum, quo percellebantur ob vulgatam regni Christi famam, [Audite Iudæi & gentes: Audi circuncisio, audi præputium, audite omnia regna terrena; Non impedio dominationem vestram in hoc mundo. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille maior, cum Christus natus nunciaretur, expauit; & tot infantes vt ad eum mors perueniret, occidit; timendo magis quàm irascendo crudelior. *Regnum* (inquit) *meum non est de hoc mundo.* Quid vultis ampliùs? venite ad regnum quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sæuire metuendo.] Nimirum quia regnum quod non est origine humanum, aliud proscopo habet quàm regimen politicum: vnde probè cohæret cum regno sæculari, metam externam politiam spectante. Addit ex sua mente Augustinus. [Dicit quidem Propheta de Deo Patre, *ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius*: Sed Sion illa, & mons ille, non est de hoc mundo. Quod est enim eius regnum, nisi credentes in eum, quibus dicit, *de mundo non estis, sicut & ego non sum de mundo*, quamuis eos esse vellet in mundo. Propter quod de illis dixit ad Patrem *non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo.* Vnde & hîc non ait: *regnum meum non est: in hoc mundo*: *Sed non est de hoc mundo.* Et cum hoc probaret dicens, *si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent vt non traderer Iudæis*: non ait, *nunc autem regnum meum non est hîc*: Sed *non est hinc*: Hîc est enim regnum eius, vsque ad finem sæculi, habens inter se commixta zizania vsque ad messem, messis enim finis est sæculi, quando messores venient, id est Angeli & colligent de regno eius omnia scandala. Quod vtique non fieret, si regnum eius non esset hîc. Sed tamen non est hinc: quia peregrinantur in mundo.] Est ergo hoc regnum verè in hoc mundo, non excluſis cœlis: est autem spirituale, non temporale, ideoque dicitur non esse de hoc mundo.

Eidem regno obiecta, directè & indirectè.

390 Voco hanc potestatem regiam spiritualem, ab obiecto in quod directè & per se fertur. Neque attento fine in quem collimet, dicit habitudinem ad temporalia, sed spectato suo primario intento, quod est dirigere animas in vitam æternam, destinetur solis spiritualibus, docendo, remittendo peccata, leges sanctas de variis actibus ad salutem pertinentibus figendo, aliaque huiusmodi præstando: quæ est materia directa huius regiæ potestatis, æquè ac directio in politicam tranquillitatem & pacem mundanam, est finis per se intentus regiæ potestatis sæcularis, quæ propterea actibus ad eum finem proportionalis occupatur. Et ita quidem, vt eos fines transgredi non possit, quia nullæ sunt aliæ res in quas posset falcem immittere præter spirituales: has autem subiungere fini politico, & per ordinem ad eum aptare velle, nefas esset. Itaque potestas regia politica, planè sistit intra finem prædictum politicæ tranquillitatis, quam vt assequatur aut retineat, non potest vsurpare tractationem functionum spiritualium. Vicissim verò Christi Regis nostri potestas regia spiritualis, ita distinebatur spiritualibus functionibus prædictis, vt quia res temporales debent deseruire spiritualibus, non è contrario; potestque contingere vt aliquando spiritualis potestatis finis deposcat talem & non aliam rerum temporalium administrationem, posset per huius finis sui occasionem, in temporalia præter primarium intentum suum, & tanquam in extraneam materiam intendere, deque eis disponere prout necessitas spiritualis finis tulisset. Nisi enim regia Christi potestas spiritualis id habuisset, non fuisset in suo ordine plena & perfecta; quia non potuisset, de temporalibus fini spirituali cui inseruire debent officientibus, disponere: vel ad illius finis bonum, & potestatis spiritualis debitum exercitium, ea assumere. Existimo autem, plerosque Christi Regis, actus quos Christus exercuit in res temporales alieni iuris, ex hac regia potestate fuisse profectos. Vt ficus arefactionem, immissionem Dæmonum

in

in porcos asinæ & pulli vsurpationem non petito dominorum assensu. Quod enim Tolerus in c. 1. Lucæ annot. 89. censet hos fuisse actus dominij proprietatis supernaturalis, aut iurisdictionis regiæ directè temporalis ex obiecto, non placet: quia ea dominia in Christo fuisse ligata, aut voto, aut proposito abstinendi eorum exercitio, confirmatum supra ex Christi paupertate & humilitate. Vnde vt diceremus actus prædictos à tali aliqua potestate esse profectos adhibenda esset dispensatio paterna, cuius nullum extat fundamentum. Commodiùs ergo dicitur, Christum actus illos elicuisse in ordine ad finem spiritualis potestatis, seu in ordine ad animarum salutem, quæ deposcebat, vt Christus iis argumentis probaret se Messiam & Dei filium: atque adeò verius est, omnes illos actus fuisse solius regiæ potestatis spiritualis, prout à Christo indirectè ad temporalia extendebatur. Et ita Sanderus l. 1. de claue Dauid c. 9.

Fundamenta eius seu tituli, & quando inde progerminarit.

391 Titulus huius regni Christi, idem est qui cæterorum Christi dominiorum, cum proprietatis, tum iurisdictionis: nempe & vnionis hypostaticæ, & donationis paternæ, & redemptionis humanæ. Primus titulus est Christo coæuus, cum pertineat ad ipsam Christi substantiam. Christus (inquit) Cyrillus catech. 10. Dominus verè existens non successione, vel prosperitate aliqua dominationem accipiens, sed naturâ, dominationis habens dignitatem] Secundum titulum prout est immediatè ipsius regni, non autem vnionis regnum fundantis, differendum censeo ad punctum resurrectionis Christi domini, in quo Pater filio rediuiuo dixit, vt postularet gentes hæreditatem suam, & possessionem suam terminos terræ, vt dicitur psalmo 2. qui totus est de Christi regno in generatione noua Christi, hoc est interprete S. Petro Actorum 1. ex resurrectione collato: in qua idcirco Cabasilas in Liturg. cap. 40. ait Christum factum esse nostrum Dominum. Et tunc quoque exortus est titulus redemptionis. Nam quamuis redemptio hominum consummata fuisset per Christi mortem; tamen quia tunc Christus non erat, regnum in homines & Angelos quod debet supposito perfecto conuenire, non habuit locum vsque ad punctum conferræ denuò cũ corpore animæ Christi; in quo Pater filio dilectionis suæ quem à morte & inferis rediuiuum recuperabat; filio verè prodigo, qui in gratiam patris, & ad hominum salutem, vniuersam substantiam suam ad extremam vsque sanguinis guttam exhauserat; affectu humanis vocibus inexplicabili, gratulatus vitam & victoriam contulit & nouis his titulis meriti & redemptionis humanæ consummatæ, plenum ius & dominium spirituale in vniuersam Ecclesiam, quo priùs ex sola vnione hypostatica potiebatur. Tunc sanè cadit in Christum bellissima illa gratulatio Dauidis psalmo 44. quam de hoc Christi regno interpretatur Iulius Firmicus l. de error. profanarum relig. c. 24. *Specie tua & pulchritudine tua, intende, prospere procede, & regna.* Fuit enim verè tunc temporis, rediuiui Christi specie digna imperio, digna regno. Tunc illi iure dictum est, quod regnaturus esset, *propter veritatem & mansuetudinem, & iustitiam*: ob tantum inquam studium veritatis, siue sanctimoniæ in hominibus plantandæ, tantam mansuetudinem in perferendis atrocissimis iniuriis, tantum iustitiæ amorem in satisfactione iusta Patri cum suo exitio exhibenda. *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Hanc ergo ob causam, spirituali regno in omnes Christi participes, donatus tunc est Christus Dominus.

Illustratur, collatione cum vite resorescente.

392 Tunc Christus vitis vera, post hybernos rigores, & putationem, & tiduanas angustias refloruit, & extendit palmites suos vsque ad mane: quod iuuat exponere verbis Vigilij in disp Nicena cum Arrio. Probat ibi primum, Christum esse vitem, ad hunc modum. [Duo genera vinearum solet commemorare scriptura; vnam quidem bonam, fructuosam, hilarem, lætificantémque cor hominis. Nimirum dominum Iesum Christum, alteram verò Diabolum, rabiem venenumque distillantem, vt scriptum est, *vitij eorum ex sodomis est & palmes eorum ex Gomorra: vua eorum, furor aspidum insanabilis.* Quin & populus nomine *vitis* appellatur, & iusti subinde *vineæ* nuncupantur. Simpliciter autem & absolutè & distinctim, *Ego sum vitis illa vera*, de se dixit Seruator: Ne ex communione vocabuli, adnumeraretur prædictis vitibus, vel cum Diabolo, vel cum vitæ translata ex Ægypto, & plantata vt faceret fructum vuæ, & spinas fecit. Ac propterea de se cum appendice locutus est, *ego sum vitis illa vera*; cuius fructus vita est, gaudium, pax, dilectio, iustitia, fides, sincerissima, cognitio, religio, sanctitas, grauitas, humanitas, mansuetudo, continentia, aliáque similia. Et post nonnulla. Vitis sub hiemem florens, fructificoque relinquitur contra incursus hyemis, crudelissimo assultu frigoris folia nonnulla rabefacientis, quæ per imbecillitatem caduca à summo cacumine humi delabuntur: Sed tamen per id tempus, etiamnum vitis palmites suos retinens, hyemis violentiæ non cædit: Et quamquam nonnulli ex palmitibus diuturnitate immensi frigoris lædantur, vitis tamen suo in statu permanens, cum sanis adhuc palmitibus hyemem transmittat, hybernáque ærumnas euadit. Cæterum cum vel attigerit, (hæc est nouum annum,) iam illa se putat ad Regnum peruenisse. Sed agricola de repente superueniens, cultrum illi inducit principio diligenter circunspectans omnes palmites, incipit læsa ab hyeme amputare; deinde etiam sana à tertio quoque aut quarto oculo rescindere. Vitis autem ita nudata, & icta ferro, sublimis consilit, & in cælum respiciens ad triduum lacrimatur, nactæ dein-

de

de consolationem ex diuina prouidentia omissis lachrimis; derepentè, ingenti numero, copiisque palmitum refrondescit, talisque apparet qualis anteà fuit, vel potiùs speciosior.] Tum subdit numerum ingentem discipulorum quasi palmitem illi antè adhæ fisse; atque vt experimentum de tot sectatoribus caperetur, cœpere hyberni venti, summa cacumina perflere, multisque proinde frondium instar exatescentibus, euenit, vt non pauci è vitali ista vitè exciderint Adhibet longam apodosim cuius clausula est. [Suspendentes eum fixerunt in cruce, non aliter quàm vitem in pedamento. Ille autem relictus solus, in cruce, quasi binos & ternos duntaxat palmites retinens, manus in transuersum expandit; capite, pectore, & pedibus, in rectum protensis percursus præter cæteros ictus, etiam hasta, lacrymabatur suo sacratissimo sanguine, quasi scatebris fontium. Post triduum verò resurrexit, nihil diminutus, progerminansque sibi post resurrectionem ingentem numerum discipulorum multo maiorem quàm antea: nec in Iudæa solùm, sed & vsque ad mare palmites suos extendit, operuitque montes vmbra eius, & propagines eius cedros Dei.] Hoc planè est dicere, Christum in resurrectione, super vniuersum terram adeptum esse potestatem.

Variæ scripturæ, circa punctum constitutum exortus regni Christi, è propositis titulis.

393 Tunc planè celebratam Christi Regis inaugurationem solemnem, iunctisque acclamationibus, & festo hominum rediuiuorum ac beatarum animarum & cœlestis totius quæ tunc aderat Ecclesiæ plausu, coronationem Christi factam, meritò dicere possumus. Eam namque, ad diem vsque ascensionis non fuisse dilatam, docet quod Christus ipse ante Ascensionem, dixit, datam sibi esse omnem potestatem in cœlo & in terra. Ex quo loco, sic argumentatur Athanas. ad calcem sermonis de Deip. [Genitus ex Virgine, consummatis omnibus quæ ad negotium mortis & crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos, aiebat, *data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Ecce iam inde regnare incœpit, & prædicatur Christianorum Rex, quemadmodum in exordio precum suarum se inuicem adhortantes, atque in cœtum conuocantes clamare solent, *venite adoremus, & procidamus coram Christo Rege nostro.* Et illud itidem, *is qui venturus est, in magno suo & illustri aduentu permanebit regnans in æternum, & regni eius non erit finis.*] Quanquam in die Ascensionis, qui fuit dies triumphi, & ingressus solemnis tanti regis in regiam, sedes ad dexterem Patris Christo concessa est, non sine celeumate, & exultatione noua, quam ita describit Iulius Firmius loco citato cap. 25. vt de collato tunc sceptro & regia potestate, videatur eam accipere: sed hoc anteriùs contigisse, monstratum est.

Præclarè de Christi ad hoc regnum inauguratione in resurrectione, disserit Gregorius Nyssenus otat. 5. de resurr. *sub finem*, expendens in eam rem versiculum primum Psalmi 91. [Cum Propheta Dauid (inquit,) decentis status constitutionem, mortis solutionem, & quondam seruorum libertatem consideraret, exclamat & enunciat, *Dominus regnauit decorem indutus est.* Qualem cedo decorem induit? Perpetuam integritatem atque immortalitatem, Apostolorum cœtum, Ecclesiæ coronam. Non ampliùs Iudas prodit, non ampliùs Caiphas minitatur, non ampliùs Herodes ad puerorum cædem armatur, non iudicat ampliùs Pilatus, neque ampliùs Israëlitæ, ipso potiuntur. Enim verò quod fragile & caducum erat, factum & incorruptum. Ideoque Psalmographus ait, *parata est sedes tua ex tunc, à sæculo tu es.*] Insignia sunt, quæ in eum Dauidis locum hoc sensu acceptum, tradunt Prosper 2. part. de prædict. cap. 3. & Cabasilas in expositione Liturgiæ cap. 18.

394 Consentit ex parte, & aliter quoque eundem Psaltis locum ad hoc Christi regnum in resurrectione partum accommodat, S. Epiphanius hær. 69. Sic scribens num. 64. Etenim dixit, *Dominus regnauit decorem indutus est*, subinde illud adiicit *induit Dominus fortitudinem & præcinxit se.* Vbi primum indumentum ex Maria sumptum, posterius vbi a mortuis excitatus est, accepisse demonstrat: Est enim scriptura teste, primogenitus ex mortuis: Propterea secundum hunc vestitum accuratiùs firmiusque communit his verbis: *Induit Dominus virtutem & precinxit se.* Quemadmodùm enim qui lumbos suos præcingit, vestem ad illam corporis partem diligentiùs adstringit, vt ad corpus suum arctiùs adhæreat; ita Christus primùm decorem induisse, propter incarnationem dicitur: post ea verò virtutem, cum videlicet à mortuis surrexit: Ita vt non iam ad cruciatus ferendos, aut verbera, vel crucis supplicium humana illa natura distendat, vt de eo testatur Apostolus; *surrexit iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.* Ob id (inquit) *præcinxit se*; Cum nimirum carnem suam cum diuinitate sociauit: idque in vnam singularemque personam: In spiritum diuinum, pariter & corporeum: in vnum quidam spiritale, perfectum quod dissolui vltra nequeat.] Ex his præsertim postremis verbis, facilè est perspicere, quæ S. Epiphanius de incarnatione commentatur, ad illa verba *decorem indutus est*, non pertinere ad primam incarnationis effectionem in vtero Deiparæ: sed ad nouum exórtum eiusdem carnis viuæ & animatæ, Verbo in resurrectione sociatæ (nam caro absolutè, vnita semper Verbo mansit,) siue compositi totalis, quod primùm in Deiparæ viscribus conditum, denuo vestitum est in resurrectione. Et sanè tunc Verbum vestitum est, non modò mysticum decorem humanitatis tam multa de Deo decora patefacientis; sed etiam physicam & realem: cum Christi humanitas fuerit tunc speciosissima & fortissima, regnoque & imperio dignissima à primo resurrectionis puncto: in quo proinde celebrata est regni huius inauguratio.

Adolescens secundus in resurrectione Christus, iuxta Ecclesiasticum c. 4.

395 Planè tunc Christus, innotuit is esse, quem sapiens Ecclesiastici 4. *adolescentem secundum* nominat, iuxta Origenem & Victorinum apud sanctum Hieronymum ibi; qui non obscure astipulatur iisdem: & apertè Ialonius

ac Olympiodorus, sed omnium disertissimè S. Ambrosius lib.de instit.Virg.c.12.locus sapientis,dignissimus est expensione. Præmiserat v.13: *melior est puer pauper & sapiens, Rege sene & stulto, qui nescit prauidere in posterum; quod de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia consumatur.* Subdit à versu 15. *Vidi cunctos viuentes qui ambulant sub Sole, cum adolescente secundo qui consurget pro eo infinitus est numerus populi omnium.* In versu priore, nomen *pueri*, non designat pusillæ omnino ætatis hominem,qui vix infantiam excesserit. Quomodò enim qui eiusmodi est,sapiens diceretur?Itaque *puer* ibi,idem sonat ac *iuuenem.* Nam & vox *Ieled* quam hîc interpres per *puerum* expressit c. 11. ab eodem interprete est per *adolescentem ac iuuenem* verbis illis. *Lætare iuuenis in adolescentia tua,& in bono sit cor tuum, in diebus iuuentutis tuæ.* Quod eodem modo passim dicimus tres pueros formati immissos; qui iuuenes perfecti erant erant. Ad literam ergo sensus illius sententiæ esse videtur, sapientiùs plerunque se gerere Regem iuuenem, qui inconstantiam fortunæ, etiam in rerum humanarum apicibus ponat sibi ob oculos, cum Reges deiici, & in carcere conclusas, sustolli ad regnum contingat. Id enim non considerare, eaque caducitate potestatis tumorem non ponere, magnæ est improuidentiæ ac stultitiæ,quam metitò in Rege sene culpat sapiens. Inde verò ad aliam Regis stulti improuidentiam conuertit sermonem,versu posteriore:additque; vt contingat non deiici Regem senem, tamen frequentissimè accidere, vt omnes ad Orientem solem obuertantur, & iuuenem qui pro eo regnaturus est, impensiùs colant, superstite etiamnum sene Rege.

396 Huic literali sensui, mysticum inædificarunt Patres. Regem enim senem,sed stultum; Satanam intelligunt,cuius dominatus, ab initio mundi ad Christum vsque protractus est. Ipse quippe est *mors* illa, de qua [Rom. 5. *regnauit mors ab Adam vsque ad Moysem:* seu quandiu lex Mosis duraut. Qua item ratione S. Augustinus in psal.48.ad illud *mors depascet eos*,mortem iterpretatur [Diabolum, pastorem hædorum, inferni stabulo conclusorum.Insipientiam planè suam prodidit Rex esse senex, cum infirmitatem [Christi non vidit eo spectare, vt nos roboraremur, & pro esse seu fortitudine nobis collata, assumpsit carnem & infirmitatem,iuxta præclaram eiusdem S. Augustini ratiocinationem tract. 15. in Ioan. ad illud *fatigatus ex itinere*; Euæ & Adamo, nostram ex Christo infirmo facto procreationem, componens. Quò hac infirmitas venderet,non considerans Satan, Rex senex & stultus, fecit diuitias & non in iudicio; in dimidio dierum suorum derelinquet eas. Hoc ergo Rege sene, sed stulto, Christus puer, pauper, & sapiens, longè fuit laudabilior. [Rectè puer (ait S. Ambros. *in fine* epistolæ ad Clericos, *est epistola* 17. versans hunc locum;) quoniam puer natus est. Et verè optimus puer, cui dictum est à patre Deo; *magnum tibi est vocari puerum meum.* Sapiens quoque vt Euangelium docet; quia *proficiebat ætate & Sapientia,* (conuenienter etiam pauper, quia cum dites esset pauper factus est,vt nos sua inopia ditaret] De eodem egregiè cap.illo 12. [Hic est iuuenis secundus, vt dicit Ecclesiastis, *vidi vniuersos qui viuunt, qui ambulant sub Sole cum puero secundo. Quis resurget pro eo?* Quis enim pro Christo resurget, cum ille pro omnibus resurrexerit, & in illo omnes resurrexerint, cum spem resurrectionis acceperint. De Christo autem dictum liquet, quando aduertis congruere istum locum cum vel prophetia Iacob qui ait de Iuda; *quis suscitabit eum?* Non vtique alter, quia ipse se suscitauit, sicut ipse ait *solute templum hoc,& in triduo resuscitabo illud*: Hoc *autem dicebat de templo corporu sui.* Illud quoque verè Christo conuenit soli,quod addidit; *non est finis omni populo eius*: quia populus Christi innumerabilis,finem non habet;cui fides resurrectionis æternæ, perpetuæ vitæ acquisiit ætatem secundùm carnem itaque, & *iuuenem* dictum & cadere vel resurgere dubium non est.Denique & illud attexuit, *quia optimus puer pauper, & sapiens.* Pauper enim factus est, cum dines esset.] Adhibet (vt vides,) S. Ambrosius, interrogationis notam, quæ in vulgata editione desideratur: nec legit, *qui resurget* sed *quis resurget?* Censens allusum à sapiente ad benedictionem Iuda, quam similibus verbis conceptam late quoque Christo rediuiuo aptat l. de benedict. Patriarch. c.4. In puncto itaque resurrectionis, Christus resurgens pro omnibus, & pro quo nemo resurgit, iuxta S.Ambrosium & alios Patres adductos,est adolescens ille secundus,Regi seni & stulto substitutus,cuius populus infinitus est.Duo illa verba *adolescens secundus,* sunt suauiatione dignissima.

397 Verè adolescens Christus in resurrectione, sumpto *adolescentis* nomine, non prout apud Philonem in Cosmop. Macrobium, Gellium, & alios pro tertio ætatis gradu supra infantiam & pueritiam constituto; sed prout idem sonat quod *iuuenem.*Non confundi in Scripturis *adolescentem* cum *iuuene* & *adolescentiam* cum *iuuentute* S. Gregorius hom.2. in Ezech. rectè obseruauit,ex illo Ecclesiastis 11. *Lætare iuuenis in adolescentia tua.* Quomodò enim iuuenem ab adolescentiæ vitiis, vel adolescentem à vitiis iuuentutis auocaret, nisi ibi idem sonaret *iuuenis & adolescens?* Adolescens itaque Christus,id est iuuenis. Quo nomine vegetam & robustam optimèque constitutam & florentem corporis constitutionem,passim intelligunt. Ipsique etiã Medicorum Reges,Hippocrates lib.6.de morbis popular.& ad eum locum Galenus, vocant *fulgorem adolescentiæ*, luculentum illum corporis florentis habitum,quem Ecclesiastes cap.12.vocauit *lumen*,hortatus iuuenem vt Dei meminisset *in diebus iuuentutis suæ, antequàm tenebrescat Sol, & lumen.* Illud inquam faciei candidæ & rubicundæ lumen, de quo Iob cap. 29. ait; *lux vultus mei non cadebat in terram.* Sanè psal. 109. vbi Christi rediuiui status & potentia describitur,auctore S.Petro Act.2.vbi nos legimus, *ex vtero ante luciferum genui te*; Aquila, Symmachus, & Theodotiõ, consentanee ad Hebræum textum verterunt, *tibi ros adolescentiæ tuæ.* Rorem profert propheta tanquam idoneum Symbolum resurrectionis, quia benigno rigatu fouet plantas, ac germinare facit. Vnde Isaiæ 26. Deum alloquens Propheta, solatur se de piorum anastasi à Deo facienda, non resurgentibus impiis in iudicio. *Viuent mortui tui* (inquit,)

(inquit,) *interfecti mei resurgent ; quia ros lucis, ros tuus, & terram Gigantum detrahes in ruinam.* Rore lucis, seu vitæ, suos perfundit Deus quo reuiniscent, & pro innata rori facultate subuehentur in altum. Nam roris vis, non modò est viuifica, sed etiam vt S. Paulini vocem vsurpem, *altipeta*, ob raritatem & tenuitatem. Vnde si ouum vacuatum repleat quis rore, & imæ lanceæ ad solem locatæ accommodet, subuehitur ouum ad summam vsque lanceam. Hoc itaque rore viuifico, & altipeto, perfusus est Christus resurgens ; vt meritò notum illum psaltes vocarit *rorem adolescentiæ Christi.*

398. Agit de eadem adolescentia Christi, sapiens prouerb. 30. proponens tria difficilia sibi, & quartum quod penitùs ignorare se profitetur. *Viam Aquilæ in cœlo, viam colubri super terram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adolescentia.* Quo loco, tametsi ad literam designetur incertum adolescentiæ, non minus imperuiũ præsentationi humanę, quàm viæ aquilæ, & nauis, & serpentis supra petram nudam ; (Quàm multi enim qui in tenera ætate putabantur futuri Abeles, grandiores facti, transformantur in Cainos :) Tamen plerique Patrum, mysteria vitæ Christi primaria, designari ibi arbitrantur. Anastasius quidem quæst. 43. S. Ambrosius lib. de Salom. *fere toto*, Beda & Lyranus ibi, *viam viri in adolescentia*, interpretantur conceptionem Christi ; qui vir circumiit in vtero adolescentulæ. *Viam* verò *nauis in medio mari*, exponunt conuersationem Christi nobiscum, eiusque prædicationem. Sicut *viam colubri super petram*, volunt esse viam Christi crucifixi, per sepulchrum clausum ; cum redux à mortuis, notas nobis fecit vias vitæ. Tandem *Aquilæ viam in cælo*, aiunt esse notam Ascensionis Christi. Accommodatè tamen ad rem præsentem Isid. Pelus. lib. 1 epist. 416. *Viam Aquilæ volantis*, accipit de æterna Verbi generatione, de qua Iob *semitam ignorauit auis. Viam colubri super petram*, interpretatur de Incarnatione, qua coluber siue humanitas, immotæ rupi Deitatis, per Verbum adiunctus est. *Nauis viam in mari medio*, aptat ad ascensum Christi in Patrum carcerem. Tandem *viam* viri in adolescentia ait esse Christi resurrectionem, qua Christus verè adolescens agilis, vigens, ac florens apparuit ; non vltrà mortalis, nec dandus in manus impiorum : sed purissimus ac nitẽtissimus, vt propterea iuuencarufa sine vitio, & iugum nunquam passa, vt Philosophatur S. Augustinus quæst. 35. in Num. extra castra mactata, combureretur cum stercore suo, (omni inquam ignominia, in splendorem ignis & gloriam, commutata;) resurgentis Christi typus expressissimus fieret. Eadémque perpulchrè Bles. serm. 46. *initio*, accommodat illud, *stetit Angelus iuxta aram templi, habens thuribulum aureum in manu sua.* Angelus enim testamenti Christus, ante in cruce prostratus, ante crucem redeuntes stetit, & in manu sua ac potestate deinceps habuit corpus suum, potestati impiorum subductum ; quia Christo rediuiuo, mors vltra non dominabitur. Hic est ille Daniel, puer iunior siue adolescens, Græcè νεανίσκος qui Draconem interfecit, porrecta ei atque permissa massa ex pice & adipe : quæ duo binas Christi naturas optimè designant, (vt Eucher. hom. 11. de Pasch. rectè philosophatur ;) vnde disruptiora vteri Satanæ, & dolores inferni per vomitum soluti, de quo egregiè Sanctus Chrysostomus hom. 24. & 38. in 1. Cor.

399. Quomodò autem Christus in resurrectione fuerit *adolescens secundus*, multipliciter exponi potest ; suppositio, Ecclesiastem non vocare Christum *secundum*, ratione diuinitatis vt plenè prosequitur S. Ambros. l. de instit. virg. c. 10. quia quamvis ordine originis Verbum sit secundum ; non tamen ratione dignitatis, vel durationis : quia quoad hæc omnes diuinæ personæ sunt æquè primæ. Quæ causa est, cur plerumque in scripturis, Pater Filio, & vterque Spiritui sancto postponatur, ex variis exemplis docet ibid. S. Ambrosius dicitur ergo Christus *secundus*, ratione humanæ naturæ resurgentis. Nam ratione eius Apostolus 1. Cor. 15. ait de Christo resurgente, *primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis.* Præmiserat enim immediatè ante, collationem grani cum corporibus rediuiuis, quibus primum & secundum hominem expressos docuerat ; allegata scriptura illa, *factus est primus homo in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem* subditque, *primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis* : vbi manifestè liquet consideranti texturam capitis, *spiritum viuificantem*, dici corpus hominis secundi, siue Christi, rediuiuum ; plerisque spirituum prærogatiuis potiens, & dans vitam mundo. Ac proinde propter suum hunc statum, Christus resurgens, sicut ab Apostolo ita à Sapiente dici potuit *homo secundus* : quia eodem florent statu corporis resurrexit, quo Adam formatus fuerat, vt iisdem lineis quibus perierat, salus humana repararetur.

Hæc non dicuntur improbabiliter. Congruentiùs tamen ad sapientis locum, & acoluthiam capitis philosophabimur, si dicamus, Christum rediuiuum dici *adolescentem secundum*, quia successit Regi stulto. *Secundus* enim sæpè pro successione accipitur, iuxta illud Ecclesiastis 4. *vnus est, & secundum non habet.* Et meritò *secundus* Christus, quia in eo tristia & passiones, præcesserunt posteriores glorias, vt dixit Apostolus epistola 1. cap. 1. At *res secundæ* ex Augustino 13. Trinitat. capite 15. & Bernardo sermone habito in Concilio Generali (pag. 1395.) latinis dicuntur res prosperæ, quia excipiunt aduersa antegressa. Ex quo Dei vsu Origenes hom. 1. & 12. in Ierem. obseruat fieri, vt semper in Scripturis præmittantur tristia, & subiiciantur prospera ac læta. Igitur Christus priùs attritus passione, factus à Deo iusto remuneratore in resurrectione Rex super Sion montem Sanctum eius, exturbato Tyranno sine ac stulto, qui nesciuit prouidere in posterum ; prodidit se *adolescentem secundum*, & verè Regem Ecclesiæ.

Vnitate Imperij Romani, seruitum diffusioni Christi, vt & mundi durationi.

400 Quamuis autem lex Christiana non sit solemniter promulgata nisi in Pentecoste, atque adeò post Ascensionem Christi Domini, nec ante diem sub obligatione esset; (esto, iam à puncto mortis Christi; lex antiqua fuisset antiquata;) tamen Christi spirituale regnum iam ante cœperat in Apostolis, aliisque omnibus fidelibus, qui tunc viuebant vel cum explicita Christi fide, vel cum implicita. In eos enim regnauit Christus hoc spirituali regno. Et quamuis tunc præ posterioribus temporibus, essent perpauci, qui spirituali regno Christi subderentur; nihilominus constitutum iam erat & Christo traditum Ecclesiæ regnum; quod vt dilataretur commodiùs, prouisa diuinitùs est vnitas Romani imperij: vt optimè notarunt S. Leo serm. 1. de SS. Petro & Paulo. Prosper lib. 2. de vocat gent. cap. 16. Et mellitissimè Eucherius in paræn. ad Valeria. quem vt tanta regni Christi præcellentia cui omnia alia regna seruiunt, innotescat, placet attexere. Ita habet num 23.] Per fidem homini salutem dedit, statuitque vt id quàm facillimum factu esset, per quod spem orbi terræ, ac vitam mortalibus propagaret. Et vt ad ista descendam, illa aliquando externa omnia, id est nationes & regna, putasne ob aliud indictionem cessisse Romanam, & ob aliud magnam partem generis humani in vnum transisse populum, nisi vt faciliùs, tanquam medicamentum per corpus vnum; ita per vnam gentem fides infusa penetraret: vt capiti ingesta, velociter se per membra diffunderet. Alioquin non ita cucurrisset inter crebras & discrepantes ritibus linguisque gentes; nec tam longè per nouorum semper gradiuum obiecta transisset: Deniq; beatus Paulus, per hunc eundem populum disterminans fidem, scribit se ab Hierosolymis vsque ad illicum, Euangelio Christi cuncta replesseri. Quando autem istud inter nationes, aut multitudine innumeras, aut immanitate barbras extitisset? Indè est, quod nunc terra à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari, Christum resonat: quod ad vitam omnia mundi latera concurrunt, dum fidem Thrax, fidem Libris, fidem Syrus, fidem receptat Hispanus. Magnum ergo ex hoc diuinæ pietatis argumentum est, quod sub Cæsare Octauio, cum vtique Romana possessio serticem tenuit, tunc se Deus terris dedit. Itaque vt tua apud te proferam, cum ab ortu regni huius, centesimus & octogesimus quintus fere supra millesimum vertatur annus; quidquid vel sub illa primùm dominatione regum vetusta, vel sub illa deinde gemina administratione Consulum, Romano floresit Imperio; omnia Christi aduentui præparata, diffundendæ fidei prouisa, potest si quis idoneus est, assector ostendere.] Concinit Prudentius hymno 4. periisteph. à versu 415. sic alloquens Deum.

O factor orbis, & poli,
Atque autor horum mœnium
Qui sceptra Romæ in vertice
Rerum locasti, sanciens
Mundum quirinali togæ
Seruire, & armis cedere;
Vt discrepantum gentium
Mores, & obseruantiam,
Linguasque, & ingenia, & sacra
Vnis donares legibus.
En omne sub regnum Remi
Mortale concessit genus,
Idem loquuntur dissoni
Ritus tot ipsum sentiunt.
Hoc destinatum quo magis
Ius Christiani nominis
Quodcunque terrarum patet,
Vno illigares vinculo.

401 Sic igitur prolusum est dilatando Christi regno, & debilitibus principiis inchoato. Postea verò magis ac magis auctum est, augeturque etiamnum in dies, & ad finem vsque sæculi amplificabitur, nouis subinde populis ac gentibus ad fidem Christi, & subeundum eius iugum aggregatis: ita vt tum demum desiturum sit sæculum, cum desierit alicubi de nouo insonare posse regnum Christi, nullaque superierit natio aut regio, in qua disseminata non fuerit doctrina Euangelica, nouos subditos adducens Christo. Vnde intelligimus, quò referatur mundi duratio, & quæ intra eam fiunt, fientve omnia; nempe ad deductionem eorum qui hæreditatem capiunt salutis, quia autem absque fide impossibile est placere Deo, prouidè Christus non priùs mundo finem & sæculorum series clausulam apponi volet, quàm fidei tuba vbiuis insonuerit; vt audiant quorum corda Deus aperuerit, & incredulí sint inexcusabiles. Qua eadem ex causa, vt fides Christi vbique gentium commodissimè disseminaretur, & omnem terram exiret citiùs sonus annunciantium aduenisse Deum in terras, prouisa est initio eius vnitas Romani imperij vt supra ex S. Leone, Eucherio, ac Prospero, & Prudentio obseruabam; Hoc si spectarent *magnæ illæ mentes*, interprete S. Basilio in cap. 10. Esaiæ; illi inquam terræ ac terrenis affixi, qui præ temporalibus æterna calcat, & ei quam proposi tam habent paucorum dierum excelsitati; post habent maiestatem regni Christi, aut etiam eius salutem & conseruationem; næ illi, finem mediis non postponerent; absurditate longè pernicisiore, quàm qua boues post aratrum ab incondito agricola iungerentur. Sed ad rem.

Quod dixi de mundi clausula, tunc apponenda cum regnum Christi fuerit vniuerso orbe prædicatum, certum est ex multis scripturis. Idque signum secundi aduentus Christi, maximè omnium videri certum debere, affirmat S. Augustinus epist. 78. & 80. nec non D. Thomas in 4. disp. 43. quæst. 1. art. 1. & ex illis A costa lib. 1. de tempor. nouiss. cap. 16. adducens & vrgens illud Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet consummatio.* Quæ verba tametsi à S. Hilario can. 25. in Matth. & Chrysostomo homil. 76. in Matth. accipiuntur de consummatione vrbis Hierosolymitanæ per Vespasianum & Titum; tamen præcipuè ac propriè intelligi debent de orbis vniuersi consummatione, & præuia ad eam prædicatione per totum mundum; vt rectè interpretati sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Prosper, Damas.

Damascenus, & Autor imperfecti, quos appendit superiùs à Costa. Et alios quoque in eam rem graues Doctores, annumerat Suares tit. 2. 3. part. disp. 56. sect. 1. Quare dura voluuntur sæcula, & quousque finiantur lux & tenebræ, spirituale hoc regnum Christi non est planè pacificum: quia non omnes inimici sunt deleti, plerisque adhuc lumini rebellibus; aliis etiamsi fidelibus, tamen quoad mores Satanam nondum ligatum, & necdum carcere pressum, in ruinam suam sequentibus, aduersus edicta Regis optimi Christi. Sicut tamen nemo idcirco negauerit, nunc esse in Ecclesia regnum Christi spirituale, ita initio ante factas tot regnorum sæcularium & principatuum ac imperiorum accessiones ad Christi imperium, erat verè regnum Christi: sed limitibus angustioribus circumscriptum, præsertim ante Pentecostem.

Decora, regni Christi spiritualis, ac primùm obiectiua extensio.

402 Prærogatiuæ regni huius aliis Christi dominiis communes, ducta ex obiectiua extensione, & fundamento seu titulo, ex duratione, & stabilitate, sunt admodùm protritæ. Delibabo de singulis selectiora quædam. Obiectiua extentio tanta est, vt ad eam non Angeli modò, iuxta dicta initio, sed omnes planè gentes, & populi, ac imperia pertineant: sin minùs de facto, quibusdam nondum edomitis, vt de iure. Inde enim est, quod nullo in regno, claudi possint fores, adeuntibus ad illud Euangelicis concionatoribus: falsque est, eam repullam armis vlcisci, vt dicitur cum de fide. Ortum quoque hinc habet, obligatio omnibus iniecta ad audiendam Christianam doctrinam, eiusq; sacra capessendæ. Quas obligationes non iniiciebat lex Mosaica, quia Mosis præfectura varius quàm regnum, non potiebatur iis finibus extensionis, quibus regnum Christi etiam spectato solo iure. Ab hoc regno nulli glorioſi nulli quantumuis sublimes, sunt exempti. Omnes subiici filio voluit Pater omnes grauissimè contestatus est Dauid Psalm. 2. vt intelligerent, & erudirentur, setuientes huic Regi cum gaudio, & exultantes ei cum tremore, condientes scilicet ac temperantes gaudium de tanti Principis fœlicissimo dominatu, metu excidendi à tanta fœlicitate, in tam multis hostium agminibus, tantaque eorum cum superbia, tum obfirmatione in nequitia. Hos diuites dandas esse Christo pro obiectione mortis & sepulturæ, prædixerat Esaias. *Erunt Reges nutritij tui*, aiebat ad Christi Ecclesiam, hoc est ad Christi regnum, Esaias cap. 49. *& Reginæ nutrices tuæ, vultu in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.* Hoc quotidie videmus, frementibus & rabientibus licet maiestatis Christi osoribus, Christum in suo Vicario honorantibus Regibus, & ad pedum oscula, & vertendam humum quam calcant, admitti pro beneficio ducentibus. Consulendus qui de osculo pedum Pontificis iustum volumen edidit, Iosephus Valentiùs, & Genebrad. anno Christi 44. ac in fine sæculi terrij. Hoc tot Imperatores & Reges, stratorum officio Pontificibus eadem ex causa functi, vel equitantibus pedites, & equi frena aperto capite tenentes, præstiterunt. Notum quid Luitprandus Rex Longobardorum, & Pepinus Rex Francorum; hic Zachariæ, ille Stephano honoris detulerint. Videsis Stapletonium lib. 2. de magnit. Rom. Ecclesiæ cap. 4. & Bosium lib. 2. de signis cap. 4. & 5. sic sibi Christus Reges subiecit; sic hanc veluti hederaceam speciem, aut cucurbitæ vmbraculum, vermis hic antelucanus arrosit: & quod stupore plenum est, absque strepitu & armis. Imo resistentes & ferro ac igne armatos, inermis attriuit.

403 Omnes præterea nationes, quantumuis indomabiles externis armis, quantumuis mitti sub iugum nescias, Christus Rex, regno suo aut iam adiunxit, aut adiungit in dies: semperque adiungere & subigere perget, ad orbis vsque extremum finem. Significatum id ad Esaiæ cap. 45. perillustri loco quem latè versat Cassianus lib. 4. de Incarn. à cap. 9. sic autem habet. *Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabain, viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt; post te ambulabunt vincti manicis pergent, & te adorabunt, tecum deprecabuntur; quoniam in te est Deus, & non est præter te Deus. Tu es enim Deus noster, & nesciebamus, Deus Israël, saluator.* His verbis hanc præter cæteras glossam adhibet. Cassianus supra cap. 11. [In his diuersarum nationum vocabulis, aduentum ereditrarum gentium significari nomini dubium est. Transisse autem ad Christum gentes, negare non vales? vtpotè quæ nomine Christianitatis indepto, non fide tantùm ad Dominum Iesum Christum, sed etiam ipso nomine transierunt. Qua cum idem quod sicut vocentur, factum est quod erat fidei opus, nominis Sacramentum. *Ad te* (inquit) *transibunt, & tui erunt: post te ambulabunt vincti manicis pergent.* Sicut sunt vincula correctionis, ita sunt vincula Charitatis: secundùm quod ait Dominus *attraxi eos in vinculis Charitatis*; quibus qui alligantur gaudent catenis suis.]

Agnoscent ergo omnes hæ gentes ditissimæ, opulentissimæ, nobilissimæ, fortissimæ; agnoscent inquam Christum Deum & Regem suum, eique adorabundæ subdentur: nec sine gaudio de tanta subiectione. Et huius Israëlis, Christus Saluator, appellari Rex & Princeps non aspernabitur. Quo pacto S. Augustinus tract. 51. in Ioan. accepit verba illa turbarum de Christo, *benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israël.* Nomine quippe *Israëlis*, omnes credentes & fide contuentes Deum, ex mente Spiritus sancti sunt ibi significatis astipulante Apostolo Romanorum 9. Sicut nomine *Iudæorum* teste Apostolo, non ij tantùm qui in manifesto sunt Iudæi appellæ, sed & qui interiùs Iudæi sunt, & circumcisi animo, designantur: vt pleniùs prosequitur S. Augustinus Psal. 75. *initio* Cæteroqui enim non magnum fuisset Christo, nominari Regem Israël.

Hanc obiectiuam extensionem regni Christi, celebrant infinitæ præterea scripturæ. Mentiti quidem aliquando sunt Donatistæ, finibus Africæ conclusum esse Christi regnum. Sed tot eos machinis Scripturarum appetiit, & euertit funditùs S. Augustinus, priore parte tomi 7. passim; & frequentissimè in tractatibus ad populum, & in expositione psalmorum, ac pulchrè l. de pastor. c. 15. & seqq. at superuacuum videa-

tur, quicquam in particulari notare, nisi id vnum quo omnia continentur ; nempe regnum hoc, œcumenicum & vniuersale esse, omniáque planè comprehendere ; quanta nulla vnquam fuit regni vllius vel imperij protensio : vt meritò de Romano imperio quod constat fuisse amplissimum & latissimè fusum, dixerit Prosper carmine de ingratis, minùs occupasse & tenuisse armis & temporali potestate, quàm religione teneat spirituale Christi regnum, cuius regia, Romæ locata. Videsis de hac amplitudine & extensione plenè disputantes Thomam Stapletonium lib. 1. de magnit. Rom. Eccles. cap. 3. & 4. & Bosium in opere de signis. Titulum *Regis Regum* Christo in scripturis tributum, de hoc regno accipit Orig. hom. 12. in Num. tractans illud de *puteo*, quem Christum esse exposuerat; *foderunt illum Principes, exiderunt Reges.* Hoc quippe Reges, ait esse quorum Christus Rex dicitur, præsertim quidem Apostolos, insuper etiam omnes fideles.

Sapientes sæculi, aduersùs Christi regnum frustrà comiti, tandem subacti, & quidem per Idiotas.

404 Spectat verò ad præcellentiam regni Christi ex parte obiecti, quod non modò diffusissimum est multitudine ac numero diuitum, & potentum secundùm carnem: sed etiam Sapientum dissertissimum : tametsi doctrina Christi naturalem rationem adeò superat, vt carneis oculis eam contuenti, stultitia videatur. Sed in hoc elucet vis & potentia Regis nostri, quod oculare potest hebetes visus, & ad contuendam veritatem tametsi abditam, externa specie despicabili, lynceos reddere. Sanè pererudíti viri & omni scientiarum humanarum genere excultissimi, in Christianæ Ecclesiæ exagitationem, libris conscriptis incubuerunt ; sed irrito nisu. Egregiè de more id suspicit S. Chrysostomus lib. de S. Babyla contra Gentiles. [Philosophi (inquit) ingeniosi, item Rhetores, opinionem multam cum apud plerosque haberent; illi seueritatis, hi eloquentiæ, gesta aduersùs nos pugna, ita ridiculi euasere, vt visi fuerint nihil prorsùs à nugantibus pueris discrepare. Ex tot enim gentibus, ex tot populis, non sapientem aliquem non insipientem, non virum, non mulierem; sed ne puerulum quidem, à sententia suadendo deducere potuerunt : quin potiùs tantus risus ex his quæ illi contra nos conscripsere exortus est, vt vel eorum libri iam olim exoleuerint. Ex quibus etiam complures, simulátque editi fuere, funditùs deperierunt. Sicubi autem saluus aliquis comperiatur, hunc penes christianos saluum inuenies. Tantùm abest, vt ab illorum in nos insidiis, detrimentum aliquod reformidemus. Sic irridemus multiplices eosdemque superuacaneos, illorum aduersum nos conatus. Neque enim si adamantina atque immortalia nobis corpora inessent, scorpios, serpentes, ignem, manibus constringentes ; timeremus: quinimo & huius rei periculum vulgo ostentantes, faceremus eadem ratione. Ne ipsi quidem posteaquàm animas nostras fidémque in nobis tantam stabiliuit Christus, hostium nostrorum venenis petiti, timemus. Nam si nobis imperatum est super serpentes ac scorpios, super omnem item Diaboli tyrannidem ambulare; multo magis super lumbricos, & scarabeos. Horum enim librorum ab aduersariis religionis nostræ conscriptorum nocumentum, tali interuallo dissidet, si eos compares cum mali illius in nos dæmonis insidiis.]

405 Non irrito duntaxat nisu sapientes sæculi in Ecclesiam sunt bacchati, sed etiam absorpti sunt iuncti Petræ, vt S. Augustinus pulchrè philosophatur in psal. 149. Quàm multi inde philosophi, vt verè sapientes euaderent, stulti secundùm sæculum facti, Christum Regem venerati sunt, eique colla submiserunt? Testes Dionysius Areopagita, Iustinus, Gregorius Neocas, Arnobius. Et ij quidem per quos primùm plantata est Ecclesia, rudes erant & illiterati: Quid prouidentissimè factum fuisse, Origenes annotauit lib. 1. contra Celsum, *non procul à fine*, & egregiè lib. 3. *fere in fine*, vbi quod oratione huiusmodi incompta mutati sint homines, & ex pessimis facti sint probi, sic suspicit. [Nec mirum composita & ornata Philosophorum facundia motos, mutasse vitam quos iam diximus. Cum verò consideramus sermones (vt Celso videtur) idioticos, haud secus quidem ac incantationes, plenos efficacia, & agminatum retrahentes multitudinem à luxu ad honestatem, ad æquitatem ab iniustitia, à timiditate ad tantam constantiam, vt amore pietatis etiam mortem nihili faciant; an non meritò demirabimur tantam potentiam ? Namque doctrina eorum qui primi laborauerunt in constituendis Ecclesiis ipsaque prædicatio, habuit quidem suadebam, at non quidem sicut professores sapientiæ Platonicæ, aut alterius hominis, nihil supra humanam naturam habentis ; sed fuit Apostolorum Iesu persuasio, data diuinitùs per fidem inspiratam efficax. Quapropter celerimè cucurrit eorum prædicatio vel Dei potiùs ipsorum ministerio transformans multos natura peccatores, & assuetudine ; quos nemo hominum mutasset pœnis quantislibet. At Verbum Dei recudit eos formatos iuxta voluntatem suam.]

Egregiè de adhibitis à Deo idiotis ad orbem erudiendum, Chrysostomus hom. 3. in 1. Cor. [Quando inquit Græci accusauerint discipulos, tanquam literarum ignaros & imperitos, nos plus quàm illi ipsos accusamus. Neque dicat quispiam, quod sapiens & doctus erat Paulus, sed eos qui apud illos sunt magni, & in admiratione habiti, extollentes propter sapientiam eos qui sunt apud nos, dicamus fuisse rudes, & imperitos. Non parum enim in hac quoque parte eos deiiciemus ita enim erit præclara de eis victoria. Hæc autem dixi, quoniam audiui quendam Christianum, cum Græco ridiculè differentem, & vtrumque in ea quæ inter ipsos extitit concertatione, sua infirmantem ac conuellentem. Quæ enim oportebat dicere Christianum, ea dicebat Græcus : & quæ Græcum erat dicere consentaneum, ea afferebat Christianus. Nam cum esset quæstio de Paulo & Platone ; Græcus quidem conabatur ostendere Paulum esse rudem & imperitum : Christianus autem ob simplicitatem, studebat probare Paulum esse Platone doctiorem, & disertiorem. Ita autem Græcus esset victoriam consecutus, si hæc vincere oratio.

tatio. Nam si Platone doctior & eloquentior esset Paulus, consentaneum esset multos contradicere; quod non gratia superasset, sed eloquentia. Quamobrem faciebat pro Græco quod dicebatur a Christiano. Faciebat autem pro Christiano, quod dicebatur à Græco. Nam si imperitus erat Paulus, vicit autem Platonem, præclara (sicut dixi,) fuit victoria. Arreptis enim omnibus illius discipulis, persuasit, & eos ad se adduxit, vnde fuit perspicuum, quod non humanæ sapientiæ fuerit prædicatio, sed Dei gratiæ. Ne hæc ergo nobis accidant, & irrideamur, cum Græcis disputantes, quando nobis cum illis fuerit certandum; tanquam indoctos accusemus Apostolos. Ipsa enim accusatio, est encomium. Et quando dixerint agrestes fuisse Apostolos, nos addamus & dicamus, eos fuisse imperitos, & illiteratos, & pauperes, vilesque, & abiectos, & insipientes, & obscuros. Non sunt hæc in Apostolos maledicta, sed eorum gloria: quod cum essent huiusmodi, toto terrarum orbe fuerint clariores. Isti enim rudes, & agrestes, & imperiti, expugnarunt sapientes, & potentes, & Tyrannos, & qui gloriabantur diuitiis, & gloria, & omnibus externis, perinde ac si non essent viri.]

406 In eandem sententiam optimè item S. Augustinus in psal. 65. ad v. 1. agens de Nathanele. [Hinc æstimatur doctus ille in lege fuisse, quia non est electus inter discipulos, ab illo qui stulta mundi prius elegit, cum tantum ei perhibuerit testimonium Dominus dicens, *ecce verè Israëlita, in quo dolus non est.* Elegit ergo Dominus postea & oratores, sed illi superbirent si non prius eligeret piscatores. Elegit diuites, sed dicerent merito diuitiarum suarum se electos esse, nisi primò elegisset pauperes. Elegit Imperatores postea; sed melius est vt Romanus cum venerit Imperator depositis diademate ploret ad memoriam piscatoris, quàm vt piscator ploret ad memoriam Imperatoris, *Infirma enim mundi elegit Deus vt confundat fortia, & ignobilia mundi elegit, & ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, vt ea quæ sunt euacuarentur.* Et quid sequitur? quid ait? concluſit Apostolus, *vt non glorietur coram Deo omnis caro.*]

Prædicatores igitur & satores Euangelij, rustici erant, & illiterati supra omnes. Qui verò adiungebantur Christi regno, Sapientissimi plerumque & liberaliter eruditissimi erant. Hoc verò est per asini mandibulam contundere Philisteos, vt disserit Rupertus in Iudices cap. 19. & Beda in 1. ad Cor. 1. describens Augustinum in fragmento sermonis de quinquages. resurrect. Domini.

407 Insigniter hanc per Christum in sæculi sapientibus mutationem, suspicit S. Paulinus epistola 29. quæ est prima ad Aprum, agens de huius ex Causidico & Iudice sæculari, ad Christum traductione, concluditque in hunc modum. [Quare si quid humani sapiunt, ij qui inficiantur animo, quem figura præferunt hominem, admirentur in te & laudent Deum, & hanc beatissimam immutationem mentis ac vitæ tuæ, non existiment errorem stultitiæ tuæ, sed Sapientiæ Dei esse virtutem intelligant. Quanto enim prudentiorem te cæteris, & doctiorem fuisse meminerunt, tanto euidentior iis esse debet, operatio potentiæ Dei: quia prudentem à sententiæ suæ cursu, vel statu non potest flectere nisi summa ipsa sapientia, quod est Christus Deus virtutum virtus, & mens mentium, Dominus maiestatis, brachium excelsum: in quo dispersi superbi, (vt scriptum est,) à mente cordis ipsorum, depositi potentes de sede, & exaltati humiles; quo brachio, id est Christo, esurientes implentur bonis, & inanes dimittuntur diuites. Quod & in te cernimus agi. Respice enim in temetipsum, & hæc vtraque quæ deiicit aut extollit Deus, in te eodem inuenies. Destructus es à superbo, assumptus in humilem; depositus ab iniqua potentiæ sede, vt in pacis atque iustitiæ solio locaretis. Inanitus es à diuite, vt diteris in paupere, & ab illa superuacuæ distentionis saturitate vacuatus es, vt veris piæ paupertatis bonis, implearis esuriens iustitiam: vbi nunc tu ille es aliquando terribilis, vel pro tribunalibus aduocatus, vel in tribunalibus Iudex? Vbi tua illa cervix, tunc verùs (vt nunc de te mentitus es) tauri pinguis? quomodò facta est docilis ac tenuis in iugo Christi, & quo conuersus ingemuisti, & beneplacitum est in te Deo, sicut super vitulum nouellum? Deposita cervice tauri, fractus es in mansuetudine bouis illius qui agnouit possessorem suum. Beati oculi eorum qui hæc in te Dei mirabilia conspiciunt.]

408 Posterioribus verò sæculis, quantæ eruditorum (non dicam centuriæ & pauci manipuli, sed myriades in hoc Christi regno velut astra micantissima nomen ignorantiæ depulerunt? Prostant innumeri, apud eos qui iusta volumina de Scriptoribus Ecclesiasticis ediderunt, sacrosve apparatus: quibus etiamsi spissis voluminibus, vix quartam Doctorum partem constat comprehensam. [Qui ergo eruditis (inquit Chrysostomus hom. 3. in 1. Cor.) non opus habuit ab initio, si posteà accepit discentes, non fecit tanquam indigens, sed tanquam non discernens, nec vllam ponens differentiam. Quomodò enim non egebat Sophistis ad ea rectè gerenda quæ volebat, ita nec postea inuentos, propterea expulit.]

An de his sapientibus, an de perfectis virtutum præstantia, an de vtrisque accipiendum est quod Balaam de Christo prophetans, dixit, interprete Origene hom. 17. in Num. [Ipse est (ait de Christo Origenes, sub finem homiliæ citatæ,) de quo dicit, *Exibit homo de semine eius, & dominabitur gentibus multis, & exaltabitur Gog regnum eius, & crescet regnum eius. Deus deduxit eum ex Ægypto, sicut gloria vnicornis.* Quid est autem quod ait, *exaltabitur Gog, Regnum eius.* Gog super tecta interpretatur, & in loco isto non pro gentis alicuius nomine, (vt putant) positum est, sed vt in aliis nonnullis, ipse sermo Hebræus non interpretatus relictus est. Et ob hoc quasi de gente aliqua dictum videtur. Est ergo sermonis consequentia talis, *& exaltabitur super tecta regnum eius, & crescet regnum eius.* Exaltari autem super tecta, de perfectione credentium dicitur. Crescere autem, ad multitudines refertur. In iis ergo qui perfecti sunt, super tecta exaltatur regnum Christi, id est super eos etiam qui in supernis sunt, & in superioribus

perioribus habitant. Sunt enim fortassis aliqui etiam in cœlestibus, à quibus plus proficiant & altius exaltentur ij qui in regno Christi sunt. Et ideò etiam credo, ipse Saluator dicebat, *qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo*: monens vt ij qui ad excelsam perfectionem venerunt; non iterum ad mundi huius, qui nunc *domus* appellatur, humilia & abiecta descendant. Sed & illud quod ait, *quod audisti in aurem, super tecta prædicate*, ad hoc nihilominus respicit. Sic ergo exaltatur super Gog regnum eius, & crescit regnum eius. Crescit enim dum multiplicantur Ecclesiæ, & fidelium numerus augetur, & in tantum crescit regnum Christi, vsquequo ponat pater inimicos eius sub pedibus eius; Sed & nouissimum inimicum destruat, mortem.]

Non est omittenda in eadem obiectiua regni Christi præcellentia, quæ in aliis regnis ægrè cernitur, subiectio iudiciorum & voluntatum. Plerique omnes populi, regibus suis, exteriùs quidem obediunt, aut metu impendentium malorum si iugum detrectent, aut docti diligere trituram. Vt autem consensio iudiciorum interueniat, & quod regi mandanti visum, est subditis arrideat, eorumque iudiciis comprobetur, est infrequentissimum. Vt verò oderint dum metuunt, & gementes frendentesque excipiant onera imposita, tam testatum est experimentis multiplicibus sæculorum omnium, vt non sit probatione opus. Regnum Christi sicut spirituale dicitur, & est; ita non externa duntaxat obseruatione contentum, ad arcem animorum; intellectum inquam & voluntatem peruadit. Et facultates omni humana potentia insuperabiles, ipsique Satanæ per vim inaccessas, ad salubrem deditionem, non tam adigit, quàm suauissimè, etiamsi fortissimè pertrahit. Dicendum hac de re infra vberiùs, tractando humanorum cordium aurigationem per Christum. Quod item ad hoc punctum de obiecto pertinet; nempe de licita extensione huius regiæ potestatis Christi ad temporalia, cum potestates regiæ sæculares solis temporalibus distineantur, nec vnquam possint per se ipsas tractare spiritualia, iam tractatum est superiùs in fronte capitis.

Cautio circa extensionem, de qua hactenùs.

409 Sic se habet extensio obiectiua regni Christi. Duntaxat cauendum est vnicuique nostrum, ne per abusum libertatis diuinitùs induictæ, excutiamus tantum principem, dicamusque cum refractariis illis, *nolumus hunc regnare super nos*, Regem nobis potiùs statuentes Satanam. [Et puto (dicam enim cum Origene homil. 12. in Numer.) quod non debeas mirari, quod cum dixerim Regem: cum audias & iam ipsum Dominum & Saluatorem nostrum, in Euangeliis de eo dicentem, *Ecce nunc venit princeps huius mundi, & in me non inuenit quicquam.* Et iterum *ecce nunc princeps huius mundi mittetur foras.* Si ergo totius mundi princeps esse in Euangeliis dicitur, non debet absurdum videri, si Seon Regi Amorrheorum, vel etiam aliis quibusliber gentium Regibus, comparetur. Princeps autem dicitur mundi, non quia creauerit mundum; sed quia multi sunt in hoc mundo peccatores. Peccati autem quia ipse princeps est, ideò etiam mundi princeps appellatus est. In iis videlicet qui nondum relinquentes mundum, conuertuntur ad Patrem. Secundùm hoc enim etiam illud dicitur, quia *omnis mundus in maligno positus est.* Quid enim nobis prodest dicere, quia princeps noster Christus est, si rebus & operibus arguamur, quia Diabolus principatum tenet in nobis? Aut non palam est, sub quo principe agat impudicus, incestus & iniustus? Nunquid potest huiusmodi homo dicere, quia sub Christo positus, hæc ago, etiamsi sub Christi nomine censeri videatur? In quo Christus principatum gerit, nulla ibi immunditia, nulla iniquitas admittitur; nec habere aliquem locum potest iniusta cupiditas.] Eiusmodi igitur famus, si non frustra de Christi principatu gloriari, eiusque regnum extensiuè non imminutum, sed illibatum ac integrum, volumus.

Aliud decus spiritualis regni Christi, penes titulos.

410 Venio ad prærogatiuam huius regni Christi, penes titulum; quæ est hoc loco planè eximia. Nam alia regna, miseria & infœlicitate, quâ subditorum sub iugum missorum, quâ militum regi & in re operam nauantium, in regem potestatem ferè veniunt: vt propterea Theophilactus orat. de cruce, affatus Imperatorem dixerit; [Cogita purpuram alienum esse bonum, & sanguine manans: eam enim milites tibi circundant.] De Christi regno alia planè est ratio. Originem enim habuit ex ipsa Christi constitutione, per vnionem humanitatis ad Verbum, factam in eum finem, vt homines per Christi directionem vitam haberent, & abundantiùs haberent. Et idcircò regia Aaronis corona, vocabatur *Sanctificatio*: audi S. Cyrillum lib. 11. de ador. [Facies laminam auream puram, & celabis in ea celatura sigilli *Sanctificatio Domini*, & imponesillud in hyacinto torta; & erit super mythram ante faciem mythræ. Et erit in fronte Aaron; & portabit Aaron peccata sanctorum, quæcunque sanctificauerint filij Israel, omni, domus} sanctorum ipsorum. Et erit in fronte Aaron perpetuò acceptabile ipsis coram Domino. Ex hyacintho, igitur mythra. Lamina verò aurea est. Illa autem celatura atque descriptio in ea exarata, ipsum Christi mysterium erat: & eius in mundum hunc missionis euidens prædictio. *Sanctificatio* (ait) *Domino*; non sanctificatum se esse à Deo & Patre perspicuè dicit manuel? Igitur cum se à Patre, & Deo sanctificatum esse filius dicit, sed tanquam electum esse mystumque significat. *Sanctificatio* igitur *Domini* (inquit): id est, in hunc mundum legatio ac nuntio sed ad regnum tamen & gloriam: Sic enim consecrat ipsum Aaron, dum in eius fronte aureum circulum ponit. Vniuersorum autem Dominus est atque Rex Christus, & secundùm naturam & secundum participationem

regnum

regnum accipit quod ad humanum habitum pertinet, licet iam inde ab initio, eiusdem cum Deo & Patre confessus particeps esset, & simul cum eo, Dominus omnium ac moderator iam verò intelliget, quænam modo mythram ex hyacintho habuerit, cui insigne regni præclarum inesset; lamina inquam aurea. Est autem hyacinthus, cœli signum. Recordare igitur Christi dicentis, *Regnum meum non est de hoc mundo.* Neque enim Christus, Rex terrenus sed cælestis est, vniuersamque creaturam sub pedibus habet.] Satis de præcellentia primi tituli regni Christi.

Accessit Patris donatio, cuius voluntas iustitia ipsa est, & vis ex redemptione, quo nullum æquius, ac denique ipsorum subditorum lubentissima concessio. Acceptarunt enim Christi regnum, séque ei subicij, non consenserunt modò, sed etiam quamuis alij tituli deessent, vltrò se illud subituros, professi sunt. Hæc tamen concessio & professio, non est reuera titulus huius regiæ potestatis: quia est supernaturalis, nec potest ab hominibus dimanare, vt Suarez de Ecclesiastica potestate rectè demonstrat lib. 4. de leg. cap. 2. num. 10. Quanto minùs ergo potestas Christi regia, cuius potestas Ecclesiastica non est nisi frutex permodicus, aut quasi stillicidium? Ob prædictam originem, & finem quem origo illa & titulus respicit, tanta sunt Ecclesiasticæ potestatis in Christi ministris & dispensatoribus vigentis elogia, vt Gelas. cap. *duo sunt* dist. 99. Pontificam potestatem regiæ præstare dicat, æque ac aurum plumbo. Innoc. autem cap. *solitæ* de maiorit. & obedientia, eam esse asserat solem præ luna. Vt taceam infinita quæ in hunc rem habent Chrysostomus ser. 15. in 2. Cor. *in morali*, & hom. 4. & 5. de verbis Esaiæ, aliique apud Suares 4. de leg. c. 4. & apud Petrum Gregorium lib. 15. Syntag. c. 1. nec non apud Mauclerium p. 4. de Monarchia lib. 1. c. 2. Quid ergo de Christi regia potestate spirituali, quæ fons est totius spiritualis Ecclesiasticæ potestatis, præ quauis regia temporali potestate prænunciabimus?

Duratio eximia eiusdem regni.

411 Iam duratio huius regni Christi, à primo puncto conceptionis, per totam æternitatem, quàm latè patet, protenditur. Neque enim Christus, etiamsi nunc à terris absit, regnare in Ecclesia desinit. Et habet quidem sub præfectos singulos Episcopos, & Generalem locum tenentem suum, in toto terrarum orbe, humanum Pontificem: Ipse tamen solus, est Rex spiritualis in hoc regno: cæteri sunt ministri, & dispensatores mysteriorum vt 1. Cor. 4. pronunciauit Apostolus. Vnde regnaturum Christum in domo Iacob in æternum, & regni eius non fore finem, pronunciauit Gabriel. Quam alibi infinities *regnum*, hìc *domum* nominari voluit Spiritus sanctus; cum ob Analogiam multiplicem domus & Ecclesiæ latè ac sigillatim expressam à S. Bernardo serm. 46. in Cant. & alter etiam à Sandero lib. 1. de claue Dauid cap. 1. tum ob morales rationes quas prosequitur. Toletus in c. 1. Lucæ annot. 90. apud quem etiam latè exponitur cur hæc domus, dicatur potiùs *domus Iacob*, quàm Isaaci, aut Abrahæ.

In hac igitur domo, & in hoc regno, Christus Rex in æternum regnabit; ita vt ne post multorum quidem circulos sæculorum, regnum Christi sit finiendum vt blasphemat Origenes, latè & Scripturis & ratione confossus à Theophilo Alexandrino lib. 2. Pasch. Nec in fine mundi, vt in Marcello Anerano latè carpit Eusebius, præsertim lib. 3. à cap. 15. Et humanorum quidem regnorum ac principatuum? eæ sunt vicissitudines & caducitates, vt vni vel altori monarchiæ, stetisse per aliquot sæcula, inter magnos turbines & fluctuationes quibus ferè superfunt quassata atque contrita, pro miraculo habeatur. Imperij sanè Romani per breuem periodum Stapletonius lib. 1. de magnit. Roman. Ecclesiæ cap 5. exhibet. Anteriora regna æstuariis scitè confert Philo lib. de Dei immutabil. & lib. de somniis, & lib. de Ioseph. Solum regnum Christi, ad finem vsque sæculorum; tantumne? etiam ad totam æternitatis protensionem est duratione diffundendum. Pertinet huc mysterium de *Mem clauso*, quo præsignatam regni Christi æternitatem ab Esaia cap. 9. verbis illis quæ vulgatus vertit, *multiplicabitur eius imperium.* grauissimi DD. tradiderunt, quos appendit Pineda l. 5. de Salom. c. 4. n. 4.

412 Nec Apostolus 1 Cor. 15. finiendum cum orbe, Christi regnum, significare voluit cum dixit. *Primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt: Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare donec ponat inimicos sub pedibus eius. Nouissima autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus.* Non inquam his verbis Apostolus, euacuandum in sæculi fine regnum Christi significare voluit. Illud enim *donec*, vt S. Chrysostom. in psal. 109. rectè obseruat, versans hunc Apostoli locum, & alium similem ex psalmo prædicto, & S. Ambrosius in Institut. Virg. cap. 5. nec non Cyrillus Hierosol. catech. 15. *sub finem*, ac denique Eusebius lib. 3. contra Marcellum cap. 14. nequaquam sonat desitionem regni Christi, postquàm inimicos plenè subiecerit, regnúmque suum plenè pacauerit: sed tantùm sonat, quod regnabit quousque subiecerit inimicos suos: non excluſa tamen prærogatiue regni ad vlteriora tempora. Essèque illum productæ particulæ vsum in Scripturis non nouum, liquet ex S. Hieronymo Matth. 1. ad illud *donec peperit.* Versat hunc locum, & regno Christi perpetuo non officere, contra quendam Galatam eo abutentem, hoc est Marcellum Ancyranum, demonstrat Cyrillus Hierosol. catech. 15. *sub finem.* Videndus item S. Ambrosius 5. de fide cap. 6. Sed plenè Eusebius lib. 3. contra Marcellum à cap. 15. & optimè Gregorius Nyssenus integro in eum locum libello, occasione Arrianorum, subiectione per Paulum ibi Christo tributa, abutentium ad Verbi diuini potentialitatem & finitatem inuehendam. Verum quippè illius sensum quem prodit, ex serie ductum alia omnia ferre, nec veritati vlli Catholicæ officere, mõstrat Nyssenus.

Summa est, Apostolum eo loco propositum habere, persuadere Corinthiis veritatem futurae resurrectionis; in qua non nutabant, sed planè increduli erant, quamuis reliquam Christianam doctrinam combibissent. Hunc errorem vt reuinceret Apostolus, admirabilem variorum seminum vim proponit, cuius interuentu Deus iis quae non sunt esse praebuit, voluntate sua vsus pro eiusmodi rerum materia. Indè autem inferri voluit Apostolus, quanto magis possit Deus quae praefuerint reformare; & reuocare ad esse, quorum vtraque pars supersit incolumis. Consequenter ad haec, Apostolus proposita mortis origine ex Adamo in vniuersum humanum genus, proponit originem vitae ex Christo: indeque etiam confirmat resurrectionem; vt quemadmodum Christus vitae autor, solutis inferni doloribus notas sibi à Patre factas vitae vias triuit; ita & nos eas Christo auspice simus inituri. Inde ad Christi de morte & peccato triumphum qui resurrectionem consequetur, excurrit ad finem capitis manifestè prodens quid anterioribus verbis quae difficultatem facere diximus, propositum habuisset; nempe ostendere victoriam quam cum resurrectione corporum obtinebimus per Christum, aduersus mortem & mortis stimulum post saeculi finem. Est autem ea victoria; nihil aliud quàm plena abolitio cuiusuis mali: Deo omne vitium quod veluti rubigo adnatum fuerat creaturis rationalibus abstergente, & creaturas suas refingente ac renouante ad primordialem statum quem acceperant à creatore, priusquàm à Satana & prauis affectibus interpelarentur ac inuerterentur. Eam detersionem admistae nobis scoriae & impuritatis, in Christo primùm exhibuit Deus, à quo procul fuit omne vitium, omnisque labes. Hic homo quia peccato caruit, morte quoque carere debuit: tametsi eam voluntariè admisit, vt illam hebetaret, ac vim eius retunderet; quod & fecit, & experimento suo firmauit resurgens. Has naturae nostrae primitias, imitabuntur ea in parte, quotquot ad earum puritatem & elongationem à scelere anhelabunt in hac vita, vt malo ac peccato mortis autore, ita & morte in eis deleta. Quod eximiè assequuntur illustriores sancti: caeteri item qua proportione se abalienant à culpa, eo magis adaugent ius suum ad veram vitam, aptantque se vt Deo subdantur, quem nullo relicto peccato, eius item propaginem, (mortem inquam,) deleturum, & pro ea in homines plenè regnaturum, deposcit ratio, & diuina oracula docent. Omni ergo extranea potestate abolita, nec vltra homini dominante aut peccato, aut morte, Deus plenè potietur regno in nos, & massa vniuersa generis nostri, contemperata consperfioni ex nobis delibatae, nempe Christo; pura prorsus & expurgata sine macula & ruga erit; quod est eam, & Christum, qui cum nobis vnum corpus mysticum facit, subiici Deo. Vnde consequitur, vt Deus fiat omnia in omnibus, sitque cuilibet omnia quae nomine boni venire possunt: quod ante depulsum plenè malum, contingere non potest, cum par non sit Deum in malo esse. Hic est prolixus, sed egregius & Apostoli literae cohaerens Nysseni discursus, quem obsignat haec clausula. [Quando ergo bonum per omnia peruaserit, tunc totum Christi corpus viuificae subiicietur potestati: & sic huius corporis subiectio, dicitur esse ipsius filij.] Astipulatur perpaucis eandem expositionem S. Athanasius *sub finem* libri de Incarnatione Christi, & Origenes hom. 2. in Psalmum 36. è recentioribus verò fusè eum versant Thyraq. lib. de appar. Christi ad iudic. cap. 13. à n. 22. & Ruis, disp. 50. de Trinit. sect. 8. Vnde liquet, subiectionem Christi de quo Apostolus loquitur, regno eius in aeternum duraturo non derogare: vt neque eidem officeret personalis subiectio Christi, vt dicam cum de Christo triumphatore.

Stabilitas eiusdem, inconcussa, & à motibus firmior.

413 Demum stabilitas regni Christi, non intercisa, & nunquam abrumpenda regni Christi serie, continetur. Superat omnem admirationem haec stabilitas. Ethnicismum, omnium Imperatorum, ac regum infinitorum, ipsiusque Satanae astu, & artibus & potentia nixum; inoliti item abusus longaeuitate radicatum, nihilominus euulsum esse, & exstirpatum esse videmus. Quod si aliquandiu, post compressionem nonnullam, caput denuò extulit; mox tamen constat planè contritum & stirpitùs eradicatum esse, nec habuisse vltra spem. Haereses complures, regum saecularium ac Principum per Satanae emissarios in fraudem actorum, seuerissimis legibus, & omni carnificum ingenio in tormentis, stare ad horam sunt vitae mox tamen defluxerunt: quodque mirabilius est, & Paganismus, & haereses, sponte, & cum quietè agere finerentur, emarcuerunt: quamuis has Satan post Christi aetatem multo plures excitarit, quàm in antiquo Testamento. Causas vestigat Isidor. Pelus. lib. 2. epist. 90. E contrario verò regnum Christi, inter tot turbines & procellas, agitari potuit, quasi & mergi non potuit. Obseruat egregiè diuinum hac in parte consilium Origenes, agens de Philosophicis doctrinis, collatis cum Christiana fide, *initio primi contra Celsum*, & S. Chrysostomus orat. de S. Eustathio. [Deus quidem (inquit Chrysostomus,) veram suam & Apostolicam fidem, in multis oppugnari permittit: haereses autem atque paganismum, secura tranquillitate perfrui finit. Quid ita? vt illorum quidem infirmitatem discas, quae cum minimè diuexentur, sponte destruuntur: fidei verò virtutem agnoscas, quae dum oppugnatur, eorum opera qui se illi opponunt, augetur.]

Confirmat id fusè expenso testimonio Apostoli 2. Cor. 12. qui profitetur datum sibi stimulum carnis Angelum Satanae, nec licuisse sibi eum precibus excutere, donec Deo respondisset, virtutem in infirmitate perfici. Eum enim stimulum carni Apostoli datum, negat Chrysostomus fuisse infirmitatem corporis, vt aliquos refert interpretatos; sed Angelum Satanae; ait fuisse aduersarios regni Christi, & fidei per Apostolorum disseminatae: à quibus stimulus carni Pauli, id est vexatio, persecutiones, & afflictiones inferebantur Deo, per huiusmodi colaphizationem probante Apostolum, vt virtus in tali infirmitate perficeretur, & Christi regis victoria esset luculentior, qui tot aduer-

aduersariorum machinas, per adeò debilia in speciem instrumenta, redderet cassas. Concludit inde S. Chrysostomus paulo post.] Vides ideircò Deum permittere, Angelos Satanæ seruos suos premere, sed virgis cæsi, vexati, innumera mala perpessis, eos à quibus hæc inferebantur, potuerint pro pero successu deuincere.]

Summa præcipuorum in Ecclesiam motuum, ex Theodoreto.

414 Verissimè à Chrysostomo obseruatum, in tot bellis, totque tumultibus, diuinum consilium in Christi spirituale regnum, iis motibus quibus euertendum putabatur, multo firmiùs esse stabilitum, euentus docuit ab initio nascentis Ecclesiæ, & constituti huius Christi regni. Nihil enim non sunt moliti Iudæi, nihil per annos trecentos ferro & igne armati Imperatores, nihil postea Saraceni & Agareni, nihil domestici rebelles hæretici, vt hoc Christi regnum conuellerent; sed irrito semper conatu, & cassis nisibus, breuiculum persecutionum aduersus leges & regnum Christi in vno Romano imperio excitatarum, & quàm irritæ ceciderint, legere licet apud Theodoretum lib. 9. contra Græcos, his ex parte verbis. [Legum quas nostri piscatores ac publicani, quasque sutor tentoriorum tulerunt ac promulgarunt; non Caius, non Claudius, dissoluere potuerunt. Nec qui eis Nero successit. Narrat deinde persecutorum omnium de potentissimis hostibus victorias Historiamque persecutionum ordine exponit pueris, mulieribusque Ecclesias, incenderunt: quodque magis indignum est, in ipso salutiferæ Passionis die, quo & Passionis & Resurrectionis memoriã celebramus, omnes Christianorũ Eccl. in Rom. Imperij finibus destruxerunt. Lapidum illi quidem structuras compagesque demoliti, in Christianorum verò pias animas potestate nulla vsi quo autem aduersum Christianos Apostatæ Iuliani temporibus audacissimè gesta, norunt omnes etiam. Cæterum sit tot numero Imperatores (inquit) tantaque dominatione orbem regentes, contusis barbarorum animis, clari bellicis victoriis atque illustres, manualium tamen artificum, rudiumque hominum & paupertimorum mulierumque lana & tela victum sibi quærentium, potentes minimè fuerunt. Quanquam aduersus eos machinamentis omnibus vsi fuerint. Quid autem grandiores natu viros dico, ac mulieres, cum ne adolescentes quidem, prima literarum elementa perdoctos, à Dei cultu nostrique Saluatoris, summouere potuerint? Itaque Corybantium more capita præ furore iactantes inciti rabie, technisque, ac veteramentis vsi quàm plurimis, piscatorum leges non dissoluerunt quidem, sed multo validiores eas oppugnando reddiderunt: planeque persimiles inuenti sunt, qui flammam quidem restringuere concupiscunt; oleum verò fatui instillantes, ardentiorem illam efficiunt. Etenim hi quoque contra pietatem bello susceptо, piæ veritatis robur, manifestius declararunt.] Addit paulò post, de simili euentu Persicorum in Ecclesia turbinum sed antiqua illa dimittamus.

415 His ipsis diebus quibus hæc scribimus, ævi nostri Alaricus, è sua Gotthea & Aquilone, vnde omne malum pandi solemnissimum iam olim fuit, torrentis instar rapidissimi exundans; cum vastatis intra paucos menses populosissimis prouinciis, Religioni æquè ac humano Principatui infestus, excidium Italiæ & orbis vertici illaturus ab Ecclesiæ perduellibus iactaretur; nec Honorius subitæ tot populorum ac vrbium defectioni posset obsistere; dum Lutheri sui vindicem proditores germanissimi, certatim in vrbes suas excluso Principe legitimo auocant; dum è vicina Gebenna prostrati in Gallia Caluini, anastasis proxima insonat, & ob affinitatem cum Luthero, ac communem à Romana Ecclesia abiunctionem, speratur vnà cum labante Luthero, restituendus in sortem pristinam Caluinus: hos inquam dum Sisaræ ante victoriam triumphos canunt pellices eius, vigil de cœlo succidi arborem mandauit, & obtrito equorum vngulis cadauere, animam ad æterna incendia detrusit. Vt extra dubium esset, Deum regno Christi sui inuigilantem, ferre ad tempus vexationem eius aliquam, vt qui probati sunt manifesti fiant: non decsse tamen opulatorem in tempore, nec posse humano vllo nisu, aut etiam coniuratis Orci aciebus, euerti regnum Christi datum à Patre; nouo & inusitato munitionis genere, à Christo ipso munitum; non turribus, muris, fossis, propugnaculis, sed duobus solùm nudis verbis, quæ toti huic regno protensione vlteriore quàm sit Sinensium murorum, pro muris & munimentis quibusuis sunt, eruntque semper, vt Eusebius breuiter attigit lib. 1. præcp. cap. 3.

Vnde tanta firmitas, regni Christi spiritualis.

416 [Et quæ tandem illa sunt verba, (inquit S. Chrysostomus cuius hæc est commentatio serm. 12. tomi 5. Græcol. qui est *in inscriptionem actuum Apostolorum*) illa inquam verba quæ tantam vim obtinent? *super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam.* Hic murus est, hoc septum, hoc munimentum, hoc portus & refugium. Tu verò quàm inexpugnabilis sit hic murus, inde perpende. Neque animi hominum tantùm insidias aduersus eam dixit non prævalituras, sed nec ipsas inferni machinas. *Portæ enim*, (inquit,) *inferi, non prævalebunt aduersùs eam.* Non dixit, *in illam non irruent, sed aduersùs eam non prævalebunt.* Siquidem irruent illæ quidem, sed illam minimè superabunt. Sed quid tandem ille est, *portæ inferi*? Porta vrbis, est aditus in vrbem. Itaque porta inferi, est periculum quod ad inferos tendit. Quod igitur ait, est eiusmodi: licet irruant & impetum faciant tanta pericula, vt ad ipsum nos præcipites agant infernum, Ecclesia manet immota. Poterat ille quidem non permittere, vt vlla mala experiremur. Cur ergo permisit? Quod multò maius sit quàm tentationes prohibere, si dum aduenire tentationes sinit, nihil tamen ex earum incursu mali nos ferre permittat. Ideircò omnes accidere tentationes sinit, vt probatiorem illam redderet: Siquidem tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem. Atque vt maiori cum excessu virtutem uam ostendat, ex ipsis eam portis

eripit mortis. Propterea tempestatem siuit excitari, at mergi cimbam minimè sinit. Sic gubernatorem quoque laudamus, non cum secundis ventis nauigatur, neque cum à puppi flantibus auris incolumem nauem seruat: sed cum mari procellis agitato, ac fluctibus effereescentibus, ac tempestate commota, suam artem aduersùs impetum ventorum opponit, & nauigium ex mediis procellis saluum adducit. Ita fecit & Christus: dum tanquam nauigium in mari, Ecclesiam rursus in mundo ferri permisit; neque fluctus sedauit, sed ex fluctibus eripuit, non mare compescuit, sed nauit communiuit; & cum surgerent vndiquè populi tanquam sæui fluctibus; & maligni spiritus, tanquam aduersi quidem venti in eam irruerent, excitata vndique tempestate, multam attulit Ecclesiæ tranquillitatem: quodque permirum sanè fuit, non modò nauem procella non obruit, sed & procellam cymba sedauit. Nam continuæ persecutiones, non modò Ecclesiã non submerserunt, sed ab Ecclesia sunt sedatæ. Quo tandem pacto, & quorum opera? Huius sententiæ mirum ita pronuntiatæ, *porta inferi non præualebunt aduersùs eam.*] Scitè ait, cymbam sedasse tempestatem; significans omnia in huius regni stabilitione esse supra naturam. Hoc verò est ab ipso ducere opes animumque ferro.

417 Reus sim taciti eximij decoris diuinæ virtutis, & pressi Thesauri quem in iisdem Christi verbis detegit idem Chrysostomus, si fessus sat multorum exscriptione, præteream reliqua quæ continenter sic subdit. [Quid enim aduersùs hanc sententiam non machinati sunt? exercituum delectus habebatur, arma mouebantur, reges armabantur, populi commouebantur, vrbes insurgebant, iudices excandescebant, omne supplicij genus excogitabatur, nullus pœnæ modus omittebatur, ignis, ferrum, dentes ferarum, præcipitia, submersiones, barathrum, equuleus, crux & fornax, & omnia quæ vnquam visa sunt tormenta, in medium proferebantur: ingens minarum agmen, honorum pollicitationes innumeræ, vt illa quidem ratione terrerent, hac verò mollirent, & allicerent. Nullum igitur fraudis, nullum violentiæ genus prætermittebatur. Nam & patres filios prodebant, & filij patres non agnoscebant; mares suorum partuum obliuiscebantur, & naturæ leges, euertebantur. Veruntamen ne sic quidem Ecclesiæ fundamenta concussa sunt. Et quamuis ab eius propinquis bellum indictum esset, non tamen ad mutos vsque ipsius peruenit, propter illud verbum quod sic habuit, *porta inferi non præualebunt aduersùs eam.* Noli enim id spectare, quod verbum erat, sed quod verbum Dei: Siquidem cælum verbo firmauit Deus, & terram verbo super aquas fundauit, & effecit, vt hæc densa grauisque natura, ab illa leui fluxaque sustentaretur, & mate quod à violentis flatibus ventorum vrgetur, quod tot fluctibus ac procellis agitatur, imbecilli vallo arenæ vndique per verbum suum vallauit. Ergo qui cœlum verbo firmauit, qui terram fundauit, qui mare circumuallauit, quid miraris, si Ecclesiam cœlo, terra, marique pretiosiorem rursus hoc verbo muniuit?]

Hæc verissimè affirmari, non modò ratio, ex diuini verbi firmitate ducta, sed euentus quoque docent. Notum quò recederint decem duodecimue Cæsarum in Christi regnum conatus; Neronis inquam, Domitiani, Marci Antonini, Seueri, Maximini, Decij, Aureliani, sed omnium rabiosissimè & truculentissimè in illud grassati Diocletiani, post exhaustum Christianorum cladibus Romanum imperium. Firmata per eos est veritas oraculi à Christo editi, *portæ inferi non præualebunt.* Comprobarunt hi omnes, Tertulliani verissimam sententiam; plures effici Christianos, quo plures metuentur, & radicari constabilirique firmiùs regnum Christi, quo vehementioribus persecutionum flabris turbinibusque agitatur. Discere id licet, & maximis progressionibus regni Christi, summis & iniquissimis temporibus, vt disserit late Thomas Bosius lib. 4. de sig. cap. 4. Tantumque abest vt profana hæc regna euerterint regnum Christi, vt potiùs omnia sint à Christi regno contrita; testa, ferrum, æs, argentum, & aurum per lapidem abscissum de monte sine manibus, sunt comminuta. [Fremebant gentes, (ait Prosper 2. de vocat. gent. cap. 15. *alias* 5.) irascebantur populi, sæuiebant Reges, & potestates contradicebant; superstitiones & totius mundi reluctabantur errores. Sed de resistentibus, furentibus, populum suum Christus augebat, & per vincula ac supplicia morteque sanctorum, roborabatur fides, vincebat veritas perque vniuersum mundum dominici agri segetis multiplicabatur vberras. Tanta enim desuper præbebatur constantia fidei, fiducia spei, fortitudo tolerantiæ, vt ille ignis dilectionis quem in cordibus fidelium Spiritus sanctus accenderat, nullo modo ab opprimentibus posset extingui: Cum & qui cruciabantur, vehementiùs inardescerent, & qui sæuiebant, eandem quam persequebantur, flammam sæpè conciperent.]

Vt contra motus & turbines, sic etiam contra dolos & malas artes, imperturbatum Christi regnum.

418 Quod si aduersùs leonem sæuientem stetit regnum Christi, non minus forte ac validum aduersùs draconem surrepentem & occultè insidiantem fuit. Vtrumque cõculcauit Christi regnum. Leonem sæuientem, interpretatur S. Augustinus in Psal. 90. sæuitiam Ethnicorum, quæ in martyrum corpora, & Christianorum facultates est exprompta. Draconem verò insidiantem, hæretico furori accommodat. Quotcumque enim Imperatores Arriani, Monothelitæ, Iconoclastæ, reges multo plures, iisdem aut aliis corrupti hæresibus, capita prouinciarum populosissimarum, ferros igne diffundere niua errores quos combiberant, tametsi ad tempus tranquillitatem regni Christi turbarunt, eiusque veluti serenitatem infuscarunt; tamen regnum Dei conuellere, vt maximè in id conniterentur nunquam potuerunt. Nimirum iurauit Deus Dauidi in sancto suo; illi inquam Dauidi quem tanto post primum illum & typicum Dauidem, regendo regno Dei spondet Ezechiel; illi inquam Dauidi iurauit Deus, *semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.* Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? Egregiè rursus in hanc sententiam S. Chrysostomus orat, quam habuit cum ageretur de suo exilio, *sub initium,*

initium ; quem locum eò libentiùs profero, quod quoties Ecclesia quatitur, (& quando non quatitur, nunc quoque ?) potest vsui esse Ecclesiæ rectoribus, vt suos animent, quod in ea occasione fecit his verbis Chrysostomus. [Christi Ecclesia nihil fortius. Si quis eam impugnare proponit, vires atterat necesse est. Tale est enim, velut si cœlo bellum meditetur inferre. Homini si bellum inferas, fortasse vinces, aut fortè vincêris, Ecclesiã vincere nulla vis poterit. Deus est pro Ecclesia, qui est omnibus fortior. Aut æmulamur Dominum ? Numquid fortiores illo sumus ? Deus fundauit hoc, quod labefactare conaris. Aut experiri vis potentiam Domini ? *Ipse est qui respicit super terram, & facit eam tremare. Et iterum qui iubet, & tremor eius solidatur.* Aut non vidisti, trementem ciuitatem tuam quoties stare fecit ? Multò magis Ecclesiam suam trementem, poterit confirmare. Fortior enim Ecclesia multò, quàm terra ; immò & fortior cœlo. *Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.*] Decuisse porro regnum Christi tot turbinibus & procellis concitatis probatum & firmum apparere, nec euanescere vt cætera ad minimos motus, optimè planè differit homo non bonus, vir non vir, Photium dico, sub extremum epistolæ ad Michaëlem Bulgarorum Regem, quam Henr. Canis. exhibet tit. 5. antiq. lect.

Administratio regni Christi, quàm perfecta, & quàm ex ea fœlices subditi.

419 Circa hoc regnum, quia Christus illud administrauit tractanda restat sapientissima & numeris omnibus perfectissima eius administratio per Christum : vnde habebitur vna omnino insignis quæ superest regio Christi potestatis prærogatiua, eidem planè peculiaris ; nempe summa subditorum fœlicitas, & omnibus capitibus penes quæ subditi obnoxij alieno imperio, esse & dici queant fœlices. Est inde quoque intelliguntur, quàm sit optandum & curandam subiacere huic regno. Vt enim Origenes in cap. 5. ad Rom. *in ipso fine*, scribit. [Non potest fieri, vt sine rege aliquando sit anima, sed hoc prouidendum est, vt Christum regem habeat ; Cuius iugum suaue est, & onus leue ; & non Diabolum, cuius regnum graue est. Iniquitas enim est, quæ sedat super talentum plumbi. Christus autem vbi regnat, ibi superabundat gratia, & iustitia in vita æterna.] Habebunt præterea reges, in proposito Christi regimine, ideam ad quam se conforment. Quod optimè attigit Iuo epistola 261. quæ est ad Henricum regem Anglorum. [Sic (inquit,) verum possidebitis regnum, si & vos ipsum benè regatis, & subditos vestros, virga iustitiæ ab iniquitate reuocetis. Hæc est enim vera gloria regum, sequi formam summi regis, qui per Psalmistam dicitur, *virga directionis virga regni tui : dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.*]

Hanc regno Christi subditorum fœlicitatem, sic generaliter & vniuersè comprehensam, exponam propositis & expensis variis denominationibus Christi Regis, petitis ex ea fœlicitate per regni administrationem conciliata integratáque ex bonis omnibus, & exclusione malorum quorumcunque. Malum autem subditis arcenda, vt fœlicitatem consequi dicantur in subiectione, sunt oppressiones, cum internæ, dum à liene (vt ille vocabat) per fas & nefas exsuguntur ; vel ab harpis & vulturibus ministrorum nomen præferentibus fœdè lacerantur : tum externæ, ab hostibus quos arcere bonum & nauum Principem necesse est. Quam in rem ad manus semper habere militem, & locis opportunis præsidia, leges prudentiæ præscribunt. In bonis numerantur, ordo debitus & , cum nexu omnium publice corporis membrorum, debita singulorum subordinatio, & in gradu suo ac ordine collocatio. Est enim reipublicæ bonum planè ingens & ad debitam administrationem, ac regni incolumitatem diuturnam, per necessarios, esse in Rep. & regno, ordines & gradus varios, qui omnes quidem inter se nectantur & conspirent ad vnum moderantis omnia Regis nutum, ab eo pendeant, ad illum conformentur vniuersi ; Sed inter se quoque ordinem seruent, & ritè disposita probéque cohærente diuersitate colluceant. Numeratur etiam in bonis, magnificentia & gloria in splendore regiorum ministrorum, & multitudine amplitudineque gradum ad quos per Regem portio aliqua regeminis deriuatur. Denique beatum dixerunt populum, cui sunt in altissima pace vberes opes, atque diuitiæ, quibus cum tranquillitate & securitate, sub Regiæ tutelæ veluti vmbella ac regmine fruitur. Omnia hæc, quibus integrati, partim priuatiue per abscessum malorum, partim positiue per bonorum æffluxum, fœlicitatem regni per Regis optimi administrationem diximus ; exquisitè concurrunt in regnum hoc spirituale Christi domini : & inde colliguntur varij tituli quibus Christus Rex in scripturis nuncupatus habetur, nempe *Rex virtutum*, *Rex gloriæ*, *Princeps pacis*. Attingo singulos.

Vsus doctrinæ.

Vsum doctrinæ, subiieci superiùs singulis propè punctis, varium ac multiplicem. Præcipui sunt, non linqui animo in Ecclesiæ vexatione per quoscunque turbines, siue ab infidelibus, siue à personatis Catholicis. Stabit enim nihilominus Ecclesia, nec hæ inferi portæ aduersùs eam prævalebunt. Deinde gratulari sibi tantum decus, tamque multiplicem felicitatem, ex subiectione ad tantum Regem, cuius gloria & diuitiæ, ac potentia, certant cum affectu in subditos, & eos iuuandi ac releuandi voluntate.

CAPVT III.

Christus, Rex virtutum.

420 REx virtutum, & Dominus virtutum, denominatur Christus, de sententia S. Augustini Psalm. 67. & 23. Non sumo tamen *virtutis* Græcè Κραταιος accipi ait inscripturis pro regno & imperio : Non inquam sic nunc sumo hunc titulum ; quia sic Christus *Rex virtutum*, idem esset quod Rex Regum, de quo Christi titulo iam est actum.

Christus, Rex virtutum, ad literam.

Quod si his vocibus, *Rex virtutum*, subesset notio quam extremus latinæ vocis cortex præfert, & idcircò aliquibus concinnatoriè potiùs, & ad vulgi plausum, quàm solidè & verè ea Christi attributa interpretantibus placuit, & mysticè locutus attigit Nyssenus lib. de perfecta Christiani forma, ac homil. 8. in Eccles. sensus esset, Christum Regem choro virtutum præesse, & iisdem veluti domestico satellitio sepiri semper ac cingi; dicere huic vade, & vadit, & alij veni, & venit. Est enim Christus princeps pacis. Exercitus autem pacis, (vt idem Nyssenus hom. 8. in Eccles. pulchrè disserit) sunt virtutes. A quo populari & auditis vocibus obuio sensu, non abhorret quod S. Ambrosius in Apologia Dauid, ad citata absque dubio scripturæ loca alludens, de Deo inquit; [Deus virtutum est, non criminum. [Sed pereleganter idem Ambrosius, vt omnia lib. 3. de fide cap. 4. Christum virtutum Regem ac Principem (id enim fert vox principij, qua ibi Christum designatum docet,) nomine primitiarum Dei expressum monstrat. Vias enim illas esse virtutes, & eorum Christum autorem esse ac principem præfatus, sic concludit. [Christus nobis via est; via autem Domini, viæ rectæ sunt, sicut scriptum est: *vias tuas Domine notas fac mihi.* Via castitas, via fides, via est abstinentia. Est namque via virtutis, est & via iniquitatis: Scriptum est enim; *& vide si est via iniquitatis in me.* Principium itaque nostræ virtutis est Christus. Principium integritatis, qui docuit virgines, non viriles expectare concubitus, sed integritatem mentis & corporis, sancto magis dicare Spiritui, quàm marito. Principium parsimoniæ Christus, qui pauper factus est, cum esset dives. Principium patientiæ Christus, qui cum malediceretur, non maledixit: cum percuteretur, non repercussit: Principium humilitatis Christus, qui formam serui accepit, cum patrem Deum maiestate virtutis æquaret. Ex illo enim accepit virtus vnaquæque principium. Et ideò vt hæc virtutum genera discereamus, filius datus est nobis, cuius principium super humeros eius. Principium illud crux Domini est, principium fortitudinis, quo via sanctis est reserata martyribus, ad sacti certaminis passionem.] Idem habet lib. 2. interpellat. in Iob cap. 2. *in fine.* Concinnè Origenes homil. 12. in num. collato Satana cum Seon Rege Amorrhæorum, ostensoque Satanam esse, mundi id est peccati ac peccatorum principem, concludit. [Secundùm hunc itaque modum, rectè & Christus virtutum princeps, & Diabolus malitiæ, ac totius iniquitatis dicetur.] Et hom. 2. in Psalm. 36. ad illud *& nunc quæ est expectatio mea*; exhibet Christum vt fontem per errorem virtutum omnium nostrarum, atque adeò vt principium & Regem virtutum.

Piè de more S. Bernardus serm. 13. in Cant. *initio*, rectè inferens quàm grati in Christum esse debeamus locus est omni sesamo & melle sapidior. [Origo fontium ad fluminum omnium, mare est, virtutum & scientiarum, Dominus Iesus Christus. Quis omni Dominus virtutum, nisi ipse est, Rex glotiæ? Sed & iuxta Annæ canticum, idem ipse Deus, scientiarum Dominus est. Continentia carnis, cordis industria, voluntatis rectitudo, ex illo fonte manant. Non solùm autem, sed & si quis callet ingenio, si quis nitet eloquio, si quis motibus placet, inde est. Inde scientiæ, inde sapientiæ sermo. Thesauri si quidem sapientiæ & scientiæ, ibi omnes absconditi sunt. Quid? casta consilia, iusta iudicia, sancta desideria, nonnè riuuli fontis illius sunt? Quod si copiæ aquarum, secretis subterraneisque recursibus inessilanter æquora repetunt, vt inde rursus ad visus vsusque nostros, iugi & infatigabili erumpant obsequio; Cur non etiam spirituales riui, vt aramentium rigare non desinant, proprio fonti sine fraude, & sine intermissione reddantur? Ad locum vnde exeunt reuertantur flumina gratiarum, vt iterum fluant. Remittatur ad suum principium, cœleste profluuium, quo vberiùs tertæ refundatur. Qualiter inquis? Qualiter dicit Apostolus; *in omnibus gratias agentes.* Quicquid sapientiæ, quicquid te virtutis habere confidis, Dei virtuti, & Dei sapientiæ deputa, Christo.]

Hostis virtutum, hostis Christi.

421 Et quia Christus est Rex omnium virtutum, & Dei virtus, inde sequitur, omnem quomodolibet violantem virtutem aliquam, inhonorare Christum; de quo pulchrè S. Ambrosius serm. 44. de temp. [Fortè dicitis (inquit) malum fecerunt Iudæi qui eum lapidare voluerunt, & qui eum crucifixerunt. Scitote & firmiter credite, quia hoc faciunt Christiani hodiè malè viuentes, eo quod tunc Christum vitiis persequuntur. Quid enim est Iesv nisi veritas, & pax, & iustitia? Ergo qui pro falsitate relinquit veritatem, & pro cupiditate dirumpit charitatem, & odit pacem, & pro aliquo præmio occultat iustitiam, nihil aliud facere videtur, quàm lapidare, & crucifigere, & occidere Christum, quia ipsius dona extinguit in seipso. O quàm pauci sunt in tanta multitudine Christianorum qui Iesvm non persequantur, & lapident & occidant? Sed vel illis, quia Iesvs abscondit notitiam suam talibus, & exit de templo cordium eorum, manifestat se amatoribus suis, & habitat in illis, sicut ipse dilectori suo, inferiùs pollicetur, dicens, *Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus* &c. Oramus ne sitis de illorum numero, qui Iesvm lapidare voluerunt.]

Præiuerat Origenes tomo 26. in Ioan. tractans illud Christi, *& vos in honorastis me*, in eos intortum, qui Christum vocarant Samaritanum & Demoniacum ait ergo Origenes. [Cuicunque spernenti Dei sapientiam dicetur, *vos ignominia me afficitis*: Quandoquidem Christus etiam, est sapientia, atque etiam pax. Quod si quispiam est ex ipso, is pacem etiam cum hominibus omnibus habeat oportet, adeò vt dimicat Propheticum illud: *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.* Opus etiam est, vt recipiat pacem Dei, superantem omnem intelligentiam, corque custodientem, & sensus eius, qui eam receperit. Quod si quis bellandi cupidus moreat etiam, incurretque ac deuoret proximum, sitque etiam plenus perturbationibus, causa seditionis existentis, in suo ipsius animæ principatu, huic etiam dicetur; *vos ignominia me afficitis.*

afficitis. Christus enim pax nostra est. Rursus quoniam qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem luxque est ille qui dixit, *ego sum lux mundi*; perspicuum est, quòd qui malè agit, ignominia lucem afficiens, ignominia letiam Christum afficiat, auditurus etiam, *& vos ignominia me afficitis*. Et quid opus est in longum prottahere sermonem, explicantem & ostendentem, quinam sint qui à IESV redarguantur, & qui sint qui audiant ab ipso, *vos ignominia me afficitis*, cum manifesti sint ex his quæ explicuimus, & ex his quæ his consequenter coniungi possunt?]

422 Optimè item hom. 2. in psal. 36. ad illud *subditus esto Domino*, ex amore vel violatione virtutum, colligit subiectionem ad Christum. Præfatus enim velle se perscrutari, quid sit *subditum esse Deo*, addit. [Dominus noster IESVS Christus, iustitia est. Nemo ergo iniustè agens subiectus est Christo, qui est iustitia. Christus, veritas est. Nemo mendax, Christo subiectus est, qui est veritas, siue cum in rebus, siue cum in doctrina mendacium loquitur. Dominus Iesus Christus, sanctificatio est. Nemo est subiectus sanctificationi, cum pollutus sit, & impurus Dominus Iesus Christus, pax est. Nemo litigiosus & turbulentus, Christo subiectus est; qui est pax. Sed ille subiectus est ei, qui dicit: *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus*. Vnde & in alio Psalmo ad animam dicit Propheta; *Verumtamen Deo subdita esto anima mea, quia ab ipso est patientia mea*.] Et inferiùs. [Hoc modo teipsum discute. Deus charitas est: Si odium in te non est, non habes quod cõtrarium Deo est. Deus, veritas est, vide ne sit in te mendacium, quod est contrarium veritatis. Si enim est in te mendacium, non Deo subiectus es, sed ei qui est mendacij pater. Et si iniustitia in te est, patri iniustitiæ subiectus es magis quàm Deo, qui iustitia est. Si & reliqua in te deprehenderis vitia, scito te tamdiu non Deo, sed Diabolo esse subiectum. Certum est namque quia fornicationis tempore, spiritui fornicationis sumus subiecti, aduersantes spiritui castitatis. Et tempore iracundiæ, vel furoris, spiritui iræ obedimus, spiritui mansuetudinis resistentes. Propterea ergo videntes, quia omnis vita nostra agonem quendam obedientiæ gerit, siue Christo, siue his qui contrarij sunt Christo conemur per orationis, per eruditionis religiosam institutionem, hoc agere, ne vnquam Diabolo vel malitiæ eius obedire inueniamur, sed omnis actus noster, & omnis sermo, atque omnis cogitatio, inueniatur in subiectione Christi.]

Signa Christi Regis virtutum.

423 Quando autem Christum virtutum Principem hactenus monstrauimus, signa tanti Regis, ne prætereamus in hymno sacro qui attribuitur S. Ambrosio, estque inter eius hymnos numero 24. post aduentum Christi propositum, additur.

Aluus tumescit Virginis,
Claustra pudoris permanent,
Vexilla virtutum micant,
Versatur in templo Deus.

En *micantia*, prodeunte Christo, *virtutum vexilla*; quasi sub hoc Imperatore hæc sint signa sub quibus est merendum. Plerique interpretes, *pennas columbæ deargentatas & posteriora dorsi eius in pallore auri*, de quibus Psalm. 67. ad signa bellica retulerunt S. Bernardus serm. 4. de aduentu ad Christi virtutes refert. Itaque sic statuit. [Sint, si dormire volumus inter medios cleros, id est duos aduentus, pennæ nostræ deargentatæ: vt illam scilicet virtutum formam teneamus, quam verbo & exemplo commendant Christus, præsens in carne. In argento siquidem non incongruè intelligitur humanitatis eius, sicut in auro diuinitas. Omnis itaque virtus nostra, tam longè est à vera virtute, quàm longè est ab ea forma. Et omnis penna nostra, ad nihilum valet, si non fuerit deargentata.] Vides his omnibus firmari, exercitum Christi Domini constare veris virtutibus. Certè Salonius ad illud prouerbiorum, *sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Dei*, Regem illum exponit virum sanctum quemcunque, cuius milites ait esse sacras virtutes. Quanto ergo iustius idem Christo tribuimus? Hac ergo ratione, titulo *Regis virtutum*, significatur, Christum esse virtutum omnium principem, à quo in omnes alios deriuentur virtutes, & in eo sint vt in fonte.

Christus, pictura & pictor virtutum.

424 Plerique Patrum idem sub alio schemate tradunt, dicentes Christum veluti pictorem suas in nobis virtutes pingere profero nonnullos. Inprimis id præclarè prosequitur S. Macarius homil. 30. [Quemadmodùm icona pingens, attendit imaginem Regis dum pingit; ac si ex aduersa parte sit facies Regis intendens in ipsum pictorem, facilè atquè eleganter ille imaginem ad viuum depingit: Sin verò faciem auertat, pingere nequit; eo quod intentis oculis non intuebatur pingentem: Eodem quoque modo, insignis ille pictor Christus, credentibus ei, & fixis eum oculis semper intuentibus, confestim depingit ad imaginem suam, hominem cœlestem. Ex ipso Spiritu ex substantia ipsius luminis arcani, pingit imaginem cœlestem, & largitur ei præclarum & bonum illius sponsum. Si quis ergo immotis oculis, eum non semper intueatur, spretis omnibus, nequaquam pinget Dominus imaginam eius è suo ipsius lumine. Oportet ergo fixis oculis intueri nos eum qui credimus, & diligimus illum, eique omnibus proiectis attendimus, vt pictam sui ipsius imaginem cœlestem, immittat animis nostris.]

Chrysostomus hom. 13. in 1. ad Cor. ad illud, *imitatores mei estote*, Paulum à Christo pictore egregiè depictam imaginem, quam citra tempus, sola voluntate effingere cuique liceat, pulcherrimè exhibet his præter cætera. [Vultis vt tabula in medium adducta, coram vobis describamus Pauli vitæ institutionem? Producatur ergo tabula Imperatoriis imaginibus longè Clarior. Subiectum enim non est conglutinati asseres, neque imposíti sindones; sed subiectum est opus Dei. Anima enim est & corpus. Anima Dei opus, non hominum; & corpus rursus similiter. Hîc plausistis. Sed non est hic tempus plausûs, sed in iis quæ deinceps sequuntur, & plaudendi & æmulandi, est tempus

pus. Interim enim est subiecta communis omnibus materia. Anima enim nihil differt ab anima, quatenus est anima: sed liberum eligendi arbitrium, ostendit differentiam. Quomodo enim corpus nihil differt à corpore quatenus est corpus, sed simile est & Pauli corpus, & corpus multorũ. Pericula autem efficiunt illius corpus præclarius. Ita etiam in anima. Ponatur ergo nobis tabula, Pauli anima. Hæc tabula nuper iacebat fuligine obducta, plena telis aranearũ. Nihil est enim peius blasphemia. Postquàm autem venit qui omnia transformat, ac transmutat, & vidit eam sic esse depictam, non ex ignauia & socordia, sed ex imperitia, & ex eo quod non haberet flores pietatis. (Nam zelum quidem habebat; non aderant autem colores. Non enim habebat zelum secundùm scientiam;) dat ei florem veritatis; hoc est gratiam, & repentè regiam effecit imaginem. Cum enim accepisset colores, & didicisset quæ ignorabat, non expectauit, sed protinùs euasit artifex optimus. Et primùm ostendit caput regium, Christum prædicans. Deinde etiam reliquum corpus, quod est perfectæ vitæ institutio. Atque pictores quidem & statuarij, cum se incluserint, cum magna industria, diligentia & silentio agunt omnia, nemini ostia aperientes. Hæc autem tabula in medio orbis terræ proposita, omnibus aduersantibus, tumultuantibus, sic hanc regiam faciebat imaginem, nec prohibebatur. Et ideò dicebat, *spectaculum facti sumus mundo.* In medio terræ & maris, & cœli, & totius orbis terræ; & mundi tam sensilis, quàm eius qui cadit sub intelligentiam, depingans imaginem] Excurrit mox sigillatim in quarumlibet Pauli partium picturam.

S. Basilius c. 1. Constitut. Monast. *initio*, virtutes in se pingentem exhibet Christum, vt sint nobis veluti archetypa, qua ipsi postea exprimamus, facti nos quoque pictores boni, atque laudabiles. [Omnis actio, (inquit) omnis item sermo Saluatoris nostri Iesu Christi, excolendæ pietatis virtutisque obeundæ regula est. Propter hoc enim etiam humanam naturam suscepit, vt in se velut in tabula quadam, veram nobis pietatem ac virtutem depingeret, eámque omnibus nobis, maribus simul ac fœminis ante oculos statutam, vnicuique pro viribus imitandam, seu Archetypon proponeret. Neque enim alia de causa, ille corpus nostrum gerit, nisi vt quoad fieri possit, ad imitanda vitæ ipsius studia nos conformemus.

Exprimenda imitatione ea pictura, obuersis in illam oculis.

425 Iuxta germanum Basilij Gregorium Nyssenum hom. 5. in Eccles. sic intuendo Christi virtutes vt archetypas, efficitur illud à Sapiente commendatum, *sapientis oculi in capite eius.* Sic enim in ea verba scribit. [Cur hæc dicit? Est ne enim vllum omnino animal quod habeat oculos extra caput, seu dixeris aquatile, seu terrestre, seu aëreum? In omnibus enim, oculus reliquo corpori est præpositus, & collocatus est in capite eorum quæ habent caput. Quomodò ergo hic dicit, solius sapientis caput præditum esse oculis? An hoc omninò tacitè significat, quod eorum quæ considerantur in anima, est quædam proportio & conuenientia cum partibus corporis? Et sicut in figura corporis, id quod toti præest, *caput* nominatur: ita etiam in capite, id quod principatum obtinet & primum tenet locum, pro capite intelligitur. Et quomodò pedis basim appellamus *Calcaneum*: ita etiam fuerit basis animæ per quam attingit corporis coalescentiam, vnde immittit in subiectum, sentiendi vim & operationem. Quando ergo perspiciendi & contemplandi vis in anima, occupatur in rebus sensibilibus, in eius calcaneos, oculorum transit natura: per quos aspicit quæ sunt inferiora sublimium speculationem dimittens, contemplationis expers manens penitùs. Sin autem rerum subiecturam cognita vanitate, sustulerit oculos ad suum caput, quod est Christus, sicut interpretatur Paulus, beata censenda fuerit propter acrem oculorum aciem; vt quæ illic habeat oculos, vbi mali non est obscuritas. Magnus ille Paulus, si qui alij sunt sicut ille magni, habebant oculos in capite, & omnes qui viuunt & mouentur & sunt in Christo. Nam sicut fieri non potest, vt si quis sit in luce, videat tenebras; ita non potest fieri, vt qui in Christo habet oculum, ad aliquid vanum eum defigat. Qui ergo habet oculos in capite; (caput autem intelligimus vniuersitatis principium,) habet oculos in omnis virtute. (Christus enim est virtus perfecta; & omni ex parte absoluta:) in veritate, in iustitia, in omni bono. *Sapientis* ergo *oculi, sunt in capite eius. Stultus autem in tenebris ambulat.*

426 Confirmat eundem sensum, & alio adhibito non dissimili ex Iobo, illustrat S. Gregorius 20. mor. c. 3. sed insigniter hom. 2. in Ezech. tractans illud *similitudo hominis in eis.* [Quis (inquit) hoc loco homo describitur, nisi ille de quo scriptum est; *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo?* Hæc itaque animalia, vt surgere ad sanctitatis virtutem valeant, ad huius hominis similitudinem tendunt. Sancta enim non essent, si huius hominis similitudinem non haberent: quia quicquid in eis de visceribus pietatis, quicquid de mansuetudinis Spiritu, quicquid de custodia humilitatis, quicquid de feruore Charitatis est, hoc ab ipso fonte misericordiæ, ab ipsa radice mansuetudinis, ab ipsa virtute iustitiæ, id est à mediatore Dei & hominum, Deo Domino, traxerunt. Huius se hominis similitudinem habere egregius prædicator ostendit dicens; *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*; Ad eius nos similitudinem surgere admonet, cum dicit; *primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis: igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo descendit.* Sanctus etenim quisque in tãtum ad similitudinem huius hominis ducitur, in quantum vitam sui Redemptoris imitatur. Nam ab eius mandatis atque operibus discordare, quid est aliud quàm à similitudine longè recedere: rem virtutes omnes Christi egregiè à Prædicatoribus expressas hic & eleganter prosequitur.

Sic

Scenadimus imagines, imaginis Dei & hoc quantum.

427 Vtrumque illud nempe & quod Christus imago sic factus, & quod necessarium sit, cum imitatione exprimendo, nos ipsos virtutum coloribus pingere, prosequitur insigniter Gregorius Nyssenus lib. de perfecta Christiani forma, exponens quod Apostolus, Christum *imaginem Dei inuisibilis*, appellauit. [Vt te prorsus (inquit) faceret imaginem Dei, ipse qui pro sua erga hominem benevolentia factus est imago Dei inuisibilis, hoc est ad humanæ naturæ mensuram sese demisit, vt nos ad diuinitatis mensuram extollamur. Ea enim fuit negotiatio filij Dei, vt propria forma quam sumpsit, effectus homo, se rursus ad exemplaris pulchritudinis figuram effingeret, vt esset id quod initio fuerat. Proinde vt nos item simus imago inuisibilis Dei, ad propositum nobis exemplar vitæ, nostra viuendi ratio exprimenda est: communitum pacto, vt in carne viuentes, minime viuamus secundùm carnem. Siquidem & princeps illa Dei inuisibilis imago, quæ ad nos per virginitatem appropinquauit, per omnia ad humanæ naturæ similitudinem eatenus tentata est, vt nullum peccati experimentum susceperit. *Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* Quemadmodùm igitur, si pingendi artem discerenmus, magister aliquam nobis pulcherrimè depictam formam in tabula proponeret, in sua quemque pictura oporteret pulchritudinem imitari, & omnium tabulæ ad propositum pulchritudinis exemplar expolirentur. Sic quoniam suæ quisque vitæ pictor existit, artifex autem huiusce operis voluntas est; Colores verò ad exprimendam imaginem virtutes sunt; non mediocre periculum est, nè à pulchritudinis exemplari, ad turpem ac deformem aliquam pictonam recedat imitatio; & pro Domini forma, effigiem vitij sordidis coloribus adumbremus. Itaque pro nostra vtili, nobis enitendum est, vt virtutum colores puri sint, & scienter petiteque ad excipiendam imaginem commisceantur; vt imaginis imago simus, & quo ad eius fieri potest, imitatione perspicua pulchritudinis exemplum exprimamus, vt faciebat Paulus, qui ex virtute vitam instituens, Christi imitator fuit. Quod si clarius ea sigillatim oratione persequi volumus, quibus imitando imaginem repræsentamus, vnus color est humilitas. *Discite* (inquit) *à me quia mitis sum, & humilis corde*, Alter est patientia. Quæ quot modis in imagine inuisibilis Dei conspicitur?] Amplificat Christi patientiam. Tum concludit. [Sic alia omnia in principe Dei imagine, licet intueri, ad quam qui respicit, & ad eius similitudinem formam exornat suam, ipse quoque fit Imago Dei inuisibilis, per tolerantiam expressa.]

428 Egregiè quoque Petrus Cellensis l. de conscientia c. vltimo, omnes virtutum calores ex variis Christi mysteriis petitos, & ad vnum in nobis Christum pingendum à charitate adhibitas, sic repræsentat [Viui & veri colores Charitatis, non volucrum, non quadrupedum, non stultificas, immò fanaticas imagines imaginis Dei figmento exprimunt, sed conformitatem adoptionis filiorum & gratiæ reparatiuo genere pingendi, per neruos & venas principalium virtutum in anima componunt. Pingit enim dilectio, non stylo ferreo timoris, in vngue adamantino obstinati cordis, sed penicillo volitante ad supereminentem Scientiæ charitatem Christi. Quàm pulchras & quàm decoras nouit depingere formas, dilectio? caput sphæricum & rotundum, sed aurum in statua Charitatis pingit, quia intentionem puram & perfectam facit. columbinos aspectus subiungit per innocentiam; manus tornatiles per eleemosynam, nasum apertum & recurvum per discretionis temperantiam; vbera plena per abundantiam gratiæ; pedes rectos per incessum misericordiæ; corpus totum plenum oculis, per circumspectionem industriæ pingit trinum & vnum Deum in capite; pingit Iesum passum in oculis; pingit librum Euangelij in auribus; pingit flagella in dorso; pingit lanceam in latere; pingit solum corpus extensum, adeò vt ossa dinumerarentur; pingit acetum in potu, fel in gustu; pingit coronam spineam in capite, pingit velatum facie, pingit alapis cæsum, pingit mortuum; pingit Mariæ Magdalenæ in horto apparentem, & confabulantem; pingit cum Apostolis conuescentem; pingit ad Cælos ascendentem; pingit ad dextram Patris residentem & regnantem; pingit ad iudicium manifestè cum potestate magna & maiestate venientem; pingit sinistris terribilem, dextris amabilem. Ecce sculptura, ecce pictura charitatis. Sed vnde illi vel quales sunt colores, quibus immaterialis tam sublimiter animæ depingitur imago? Animaduerte vnde sunt colores, & quanti sint, & affectuosiùs suscipies conformatas imagines verminium siue rubeum habet colorem, in sanguine, nigrum in passione seu in morte, viridem in resurrectione, album in ascensione, terrenum in conuersatione mortali, purpureum in vexatione assidui certaminis, suis cum hominibus, seu cum malignis spiritibus.]

Sic Christo partim præunte & concomitante, partim veluti in tabella obuersantibus eius virtutibus, efformatur pingiturque in nobis ea cœlestis imago, ad quam pingendam formati sumus. Fœlices qui archetypon aliud scite expresserint. Infœliciissimi è contrario, qui tam exquisiti pictoris imagini, appingunt aliam. Hoc quomodò fiat accipe ex Origene hom. 13. in Genes *ad finem.* [Intra te est collocata imago Regis cœlestis. Cum enim faceret hominem ex initio Deus, ad imaginem & similitudinem suam fecit eum: & hanc imaginem non extrinsecùs, sed intra eum collocauit. Hæc in te videri non poterat, donec domus tua sordida erat, immunditiis & ruderibus repleta. Iste fons scientiæ intra te erat situs, sed non poterat fluere, quia Philistim repleuerant eum terra, & fecerant in te imaginem terrani. Sed tu portasti quidem tunc imaginem terreni, nunc verò his auditis, ab illa omni mole & oppressione terrena per verbum Dei purgatus, imaginem cœlestis in te splendescere facito. Hæc ergo Imago est de qua dicebat pater, ad filium, *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Filius Dei, est pictor huius imaginis, & quia talis ac tantus est pictor, imago eius obscurari per incuriam potest, deleri per malitiam non potest. Manet enim semper imago Dei in te, licet tu tibi ipse superducas imaginem terreni. Istam picturam tu ubi ipse depingis. Cum enim te libido fuscauerit,

uerit, induxisti vnum colorem terrenum: Si verò & auaritiæ studeas, miscuisti & alium. Sed & cum te ira sanguinem facit, addis nihilominùs & tertium colorem. Superbiæ quoque alius additur fucus, & impietatis alius. Et sic per singulas quásque malitias velut diuersis coloribus Congregatis, hanc imaginem terreni, quam Deus in te non facit, tu tibi ipse depingis. Propterea ergo deprecandus est vobis ille, qui dicit per Prophetam; *Ecce ego deleo sicut nubem iniquitates tuas, & sicut caliginem peccata tua:* Et cum deleuerit omnes istos in te colores, qui ex fucis malitiæ sumpti sunt, tunc resplendebit in te imago illa quæ à Deo creata est.] Hoc vt idem est auctor hom. 1. in Genes. in illud *ad imaginem Dei fecit illum*, studeamus comprobari in nobis, enitamur vt Christo primariæ imagini, per virtutum opera euadamus quàm simillimi, simúsque imagines imaginis illius ad quam Deus nos effingi voluit, quæ imago primaria Christus est. Videsis quæ dixi in calce tractationis de Christo Dei facie.

Virtutes Regiæ Christi Regis virtutum.

429 Hinc satis confirmatum manet, Christum dici *Regem virtutum*, quia est princeps & fons, ac origo omnium virtutum, quibus decoramus, easque proinde in se multo magis continet: eóque (vt aiebam) veluti domestico atellitio stipatur. Et quia de Christi virtutibus actum iam est, cum de perfectionibus voluntatibus, hic attiugendum dumtaxat est, quantoperè niteant in eo virtutes Regiæ, labis cuiusuis expertes in regni administratione Dauid psalm. 44. Regis nostri epithalamium concinens, eas enumerat, veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Quamuis enim Chrysostomus ibi, existimet sensum potiùs esse, regnandum esse & fortiter agendum Christo, vt has virtutes hominibus conferat; vt veritatem à filiis hominum diminutam plantet in terra; vt mansuetudine efferatos eorum mores commutet; & vt eos iustos faciat in quos tyrannidem exercet iniquitas, quo pacto virtutes à Dauide enumeratæ, non ad Christum Regem, sed ad subditos pertinent. Tamen plurium est ea interpretatio, & cum antecedentibus & consequentibus probè cohæret, quæ virtutes illas in Rege Christo, spectari à Dauide affirmat: veritatem, quæ est *verborum nobilitas* iuxta Synesium oratione de regno, ideóque Regem maximè decet; præsertim si præcesserit promissio, factorum veritate firmanda: Mansuetudinem, id est clementiam sæuitiæ oppositam, ornamentum Regis insigne, ne potestate armatus, lutum sanguine maceratum audiat, fiatque homo homini lupus: Iustitiam denique, non illam dumtaxat quæ vindex est malefactorum & bonorum compensatrix, aut illam alteram priuatam, quæ æqualibus commutationibus & suo cuique iure reddendo distinetur, sed illam quoque perfectam & admirabilem, ac inter virtutes veluti Hesperum aut Luciferum, vt Atistoteles nominauit libro Ethicorum 5. quæ scilicet in omni erga alios operatione, metrum æqui ac recti tenet; nec est vna peculiaris virtus, sed chorus virtutum ad alterum. Inde iustum & bonum virum, passim denominamus, qui nemini noceat; quin potiùs omnibus benefacere, & pro virili commodare paratus est.

Est reuera Christus, hac ratione *Rex virtutum*. Easque in spirituali regno Ecclesiæ maximè prodit. Non enim cecidit de verbis eius in terram. In promissis incorruptissimus, in assertionibus simplicibus tenax semper veritatis apparuit: prænunciauit futura pleraque ab hominum cogitatione & sensibus planè dissita. Quid non comprobauit euentus? Promisit tutelam perpetuam Ecclesiæ suæ, & se illi ad consummationem vsque sæculi affuturum rectorem ac protectorem. Quando defuit? Clementiam in admittendis ad veniam vsque septuagies septies peccatoribus, in horas singulas experimur: quamuis ne eneruetur regiæ directionis vigor, perdatque mellities quos censura cohiberet, exempla interdum statuat omnium, tormenta paucorum. Iustus enim est, & iustitiam, hoc est iusti amantes homines, diligit, beneuolisque oculis contuetur studiosos æquitatis. Ita vt apud Prophetam, inde ducta cognominatione appellatus sit *Dominus iustus noster*. Quod si Regem ac Magistratum sæculatem, Theodoretus orat. 7. de prouid. *pharmacum peccati* iure dixit, quod iniustitiam eliminet, & repressa iniquitate vigentem in regno ac florentem exhibeat iustitiam; multo id iustius citra & supra comparationem omnem, de Christo dicatur, cuius opus est iustitia, & cultus iustitiæ & silentium; (vtique ab iniquitatum clamore) quo pauperes in iustitia iudicat, & arguit in æquitate pro mansuetis terræ.

Nulla subditorum, à Rege virtutum, grauamina.

430 Non est sub hoc Rege, timendum subditis à rapacitate, non iam patris, vel etiam domini, sed cauponis, vt est apud Themistium orat. 5. Non præfectorum, veriùs sanguisugarum, dira auri fame & siti, qui vt de sui temporis Præfecti regiis scribit Sidonius l. 5. epist. 7. [Inuident tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia prouincialibus, flamonia municipibus, arcariis pondera, mensuras allectis, salaria tabularis, dispositiones numerariis, prætorianis sportulas, ciuitatibus inducias, vectigalia publicanis, reverentiam clericis, originem nobilibus, consessum prioribus, congressum æqualibus, cinctis iura, discinctis priuilegia, Scholas instituendis, mercedes instituentibus, litteras instituris.] Veritim vendunt, quod communiter emerunt; dumque in amplificandum censum toti sunt, prodigi honoris proprii, ac etiam iustitiæ, expilant quos tutari debuerant. Vnde sequitur, quod expostulabat Salvianus lib. 1. de prouid. vt diues potestas, pauperem faciat esse Rempublicam. Non hic visuenit quod in aliis regis potestatibus frequens, imo iuge æuo suo fuisse ait S. Cyprianus epistola 2. vt timeantur, & timeant. Sic enim de illis quos inter honorum insulas regalis aulæ splendore fulgentes, armorum excubantium tutela circumstat. [Maior illis quàm cæteris metus est. Tam ille timere cogitur, quàm timetur. Exigit pœnas pariter de potentiore sublimitas, sit licet satellitum manu septus,

septus, & clausus ac protectum latus numeroso stipatore tueatur. Quàm securos non sinit esse subiectos, tam necesse est non sit ipse securus: Ante, ipsos terret potestas sua, quos facit esse terribiles. Arridet, vt sæuiat; blanditur vt fallat; illicit vt occidat, extollit vt deprimat. Fenore quodam nocendi, quàm fuerit amplior summa dignitatis & bonorum, tam maior exigitur vsura pœnarum.]

Christus Rex, quia regni sui bonum, non suum commodum captat; & verè diligit suos, & sincerè diligitur à suis. Hic illi vnicus regno scopus propositus, eis benè facere & benè consulere. [Non enim Rex Israël Christus (inquit S. Augustinus tract. 15. in Ioan. ad exigendum tributum, vel exercitum ferro armandum, hostesque visibiliter debellandos: sed Rex Israël, quod mentes regat, quod in æternum, consulat, quod in regnum cœlorum credentes, sperantes, amantesque perducat. Dei ergo Filius, æqualis Patri, Verbum per quod facta sunt omnia, quod Rex esse voluit Israël, dignatio est, non promotio; miserationis iudicium est, non potestatis argumentum.] Regem tam beneficum, & multo potiore iure Millychium quàm Graium illum, quis non subditorum & amaret & deperiret potiùs, quàm seruiliter timeret?

Qui verè Regi virtutum sint aut non sint subditi, imo eo ipso Imperatores.

431 Quam optandum, vt in hoc virtutum regno, quod item Christi est, subsimus lubentes ac volentes, potiùs quàm ærumnosissimo regno vitiorum virtutibus oppositorum? Attigit hoc pulchrè Origenes hom. 36. in Lucam, tractans illud Christi Lucæ 17. *regnum Dei intra vos est.* Sic enim scribit. [Non omnibus Saluator dicit, *regnum Dei intra vos est*: Siquidem in peccatoribus regnum peccati est, & absque vlla ambiguitate, aut regnum peccati, aut regnum Dei in corde nostro imperat. Vnde siue quæ facimus, siue quæ loquimur, siue quæ cogitamus, contemplemur attentiùs, & tunc videbimus vtrum Dei imperium regnet in nobis, an imperium delictorum. Quam diuersitatem sciens etiam Apostolus, quosdam commonet, dicens; *Non regnet peccatum in mortali vestro corpore.* Si quis nostrum desiderat regnum Dei, regnatur ab eo. Si quis auaritiæ ardore cruciatur, regnatur ab auaritia. Porrò qui iniustitiam reginam habet, regnatur ab ea. Qui vanæ gloriæ ambitione sustollitur, regnat ei aura popularis. Qui mœret, qui aliquid reformidat, qui amat, qui desiderat, imperant ei singula, provt perturbationibus variis possidetur. Quæ omnia cognoscentes, & quàm multa sint genera regnorum; surgamus, precemurque Deum, vt auferat à nobis regnum inimici, & possimus sub regno esse Dei omnipotentis; id est sub regno sapientiæ, pacis, iustitiæ, veritatis, quæ cuncta in vnigenito Dei Filio intelliguntur.]

432 Nec verò tam dicendi erimus subesse felicitet, si ita Christo virtutum Regi subsimus, quàm dicendi erimus Imperatores felicissimi, & Reges magnificentissimi esse. Decus enim veri Imperatoris ac Regis, non in eos cadit qui inter mortales potiuntur hoc nomine, sed in eos qui Dei Regis virtutum, in seipsis formam exhibent. Audi Eusebium orat. de laudibus Constantini. [Hic verè imperator appellari poterit, qui animo suo propter Imperatoris virtutes in illo insitas, supremi illius imperij exemplar repræsentat. Qui autem ab his penitùs relegatus sit, quique summum totius vniuersitatis Imperatorem denegarit, neque cœlestem animorum agnouerit procreatorem & parentem, neque debitum decus illi tribuerit, sed turpitudinis labe animum deformarit; regiam mansuetudinem, cum immanis & agrestis belluæ furore; liberalem & honestam animi affectionem, cum lethifero vitiositatis veneno; cum stultitia prudentiam; cum ratione & sapientia temeritatem, rem omnium planè maximè deformem commutarit; ex qua tanquam ex amara stirpe germina pernicioſa ac pestifera nascuntur, vita in omnem intemperantiam effusa, auaritia, cædes, bellum cum Deo, denique impietas: Qui in quam, his se totum dediderit, etiamsi violentia tyrannica imperium occupet, nunquam verè Imperator dici, nuncuparique poterit. Qui enim Monarchæ effigiem gerere potest ille, qui infinitas Dæmonum imagines, adumbratas, & quidem in animo impressas habeat? Quemadmodum Princeps vocari, & rerum summa potiri ille quidem, qui infinitos Dominos, eosque valdè acerbos, suis ipsius ceruicibus imposuerit? Nam seruus est obscœnæ voluptatis; seruus intemperantis & insanæ libidinis cum mulieribus explendæ; Seruus pecuniæ iniustè partæ; Seruus excandescentiæ, & iræ; Seruus timoris & formidinis; Seruus Dæmonum cruentorum; Seruus denique Spirituum animum corrumpentium. Quapropter solus hic noster Constantinus ipsius veritatis testimonio Imperator prædicetur, qui quidem cum Deo summo omnium Imperatore amoris vinculis iunctus est; qui solus liber est; immò verò etiam, qui verè Dominus est, qui nec pecuniarum, nec mulierum cupiditate vincitur, sed voluptatum, etiam quæ sunt secundùm naturam, victor est; Qui excandescentiam & iram expugnat, non autem ab illis expugnatur. Hic reuerà Imperator est.]

E contrariò autem quid infœlicius eo esse potest, qui Christo Rege virtutum abiecto, malit Satanæ & vitiis subesse, ex eoque misero numero esse, qui sub peccato & peccati principe Satana iacet? Hic enim est malignus ille in quo totus mundus positus est, sine *iacet*: Græcè κεῖται videlicet, sicut subditi iacent sub principis velut vmbra, & in eius tutela conquiescunt. Origenes hom. 12. in Num. describit egregiè infœlicitatem eius qui principem virtutum, principe nequitiæ maligno, commutatum velit sic enim præter cætera habet de Satana. [Princeps dicitur mundi, non quia creauerit mundum, sed quia multi sunt in hoc mundo peccatores. Peccati autem quia ipse princeps est, ideò etiam mundi princeps appellatus est: in his videlicet qui nondum relinquentes mundum, conuertuntur ad Patrem. Secundùm hoc enim etiam illud dicitur, quia *omnis mundus in maligno positus est.* Quid enim nobis prodest dicere, quia princeps noster Christus est, si rebus & operibus arguamur, quia Diabolus principatum tenet in nobis. Aut non palam est sub quo principe agat impudicus, incestus, & iniustus? Numquid potest huiusmodi homo dicere, quia sub Christo positus

hæc ago, etiamsi sub Christi nomine censeri videatur? In quo Christus principatum gerit, nulli ibi immunditia, nulla iniquitas admittitur, nec habere aliquem locum potest iniusta cupiditas. Secundùm hunc itaque modum, rectè & Christus *virtutum princeps*, & diabolus *malitiæ ac totius iniquitatis dicetur*.]

Vsus doctrinæ.

433 Non vult huius principis subditos, suo regno annumerare, Rex virtutum. [Non quod creationem suam remouens, (ait autor sermonis de ieiunio apud S. Cyprianum) Dæmonum sub iecerit potestati; sed quia in his qui amorem mundi Dei amori præponunt, non dignetur diuinitas sibi facere mansionem: & impossibile sit eos à Deo regi, qui se Diabolo tradidere; quia Christi & Belial nulla est participatio, nec aliqua iustitiæ cum iniquitate potest esse communio. Regnum hoc nó est naturæ, sed malitiæ. Persecutio est, non defensio: & tota huius potestatis virtus, in mortem damnationemque eorum qui sub hoc principe militant, elaborat. Regnum hoc munitur vitiis, ambitur flagitiis; Turres eius sunt crimina, arma quarumcunque turpitudinum molimina. Huius Regis telonarij, sunt pauperum oppressores, tribuni seductores, præfecti iudiciorum peruersores. Cubicularij eius sunt quæstium aduncatores, mercimonij traiectores, ærarij Sacerdotes, nummularij Doctores, conductitij defensores, linguæ subdolæ vel consilij locatores, venales auxiliarij, bilingues causidici, concinnatores mendacij, fabricatores peccati, vestiti mollibus, amicti discoloribus. In domo huius Regis sunt; qui paludamentis talaribus pauimenta verrentes capillis mulieribus se in fœminas transfigurant, & dignitatem virilem non sine naturæ iniuria dehonestant. In hoc regno sunt, quicunque regnum Dei commutant in mendacium; quicunque quasi in taberna vitiorum præcones, venales animas impurissimis Dæmonibus corrumpendas exponunt. Hîc auaras manus cupidi muneribus complicant; hîc genu flexo concupiscentiæ suæ quisque idolum colit, & propriæ libidinis adorat simulachrum.]

CAPVT IV.

Rursus Christus Rex virtutum; id est exercituum Domini, & aciei castrorum ordinatissimæ.

ATIS de primo illo sensu quo Christus dici potest *Rex virtutum*. Cum quo alium annexum suppeditat Petrus Damiani serm. 28. vocans Christum *autorem virtutum, & ducem spiritualium bellatorum*.

Rex virtutum, id est bellicosus, & exercituum ductor.

434 Consentaneè ergo ad genuinum sensum locorum Psaltis, è quibus hanc Christi denominationem petitam vidimus, *Rex virtutum* idem sonat quod *omnipotentem*, ait S. Hieronymus in cap. 2. Zachariæ, siue *fortissimum* atque adeò idipsum sonat *Rex virtutum* in eo sensu vsurpatum, quod olim apud Athenienses Lacedemonicos sonabat nomen *Regis*. Eo quippe nomine, summum militiæ præfectum, aut vniuersi equitatus moderatorem designabant, vt Paschalius ostendit lib. 10. de coronis cap. 13. *Rex* ergo *virtutum*, idem est quod *bellicosus* & exercituum ac castrorum rectioni intentus; cuiusmodi reuera Christus est, si Ecclesia militans spectetur. Vt propterea regnum Dauidis quod iugibus bellis exercitum ferè semper fuit, cum regno Christi in militantem Ecclesiam; regnum verò Salomonis quod fuit pacatissimum, cum regno Christi in Ecclesiam triumphantem rectè conferatur à Petro Damiani, opus. 37. dissert. 1. dub. 10. [Sciendum est (inquit quia per regnum Dauid,) qui tot persecutionibus & ærumnis attritus, tot aduersitatibus & inopiis cum suis commilitonibus est afflictus, hoc præsens sæculum designatur, in quo cum suis membris Christus affligitur, multisque tribulationibus Ecclesia cuncta regalium dignitatum iura transcendit, omnia principalis imperij fastigia superauit; futuræ vitæ denunciat gloriam; in qua Christus verè pacificus, æterna cum suis quiete perfruitur, ac cœlestis conuiuij dapibus solemniter epulatur. Vnus igitur idemque Redemptor noster, & nunc Dauid, & tunc Salomon erit, quia & modò tanquam manu fortis per membra sua contra Diabolum pugnare non desinit; & tunc sopita prorsus omni carnis & Spiritus controuersia, cum corpore suo, quod est Ecclesia, vt reuera pacificus, æterna tranquillitate regnabit. Nunc in electis suis, quasi Dauid calamitatum fascibus premitur persecutionum, ac diuersis aduersitatum pressuris vrgetur, tribulationibus in ærumnis atteritur; postmodùm tanquam Salomon exuberanti diuitiarum immortalium copia potietur. Nunc Dauid à facie Absalon fugiens, decem concubinas in domo relinquit, quas Absalon per incestum turpiter fœdat: quia Redemptor noster, dum eiectus de ciuitate Iudaïca in desertum gentium properat, relinquit in domo legis Iudæos, non viriliter incedentes, sed muliebri conuersatione viuentes.] Indeque erui cur Dauid viuens tolerarit, quos condemnauit moriens. [Quia vnus idemque Redemptor noster, & nunc quasi Dauid reproborum prauitates æquanimiter tolerat, & postmodùm tanquam Salomon, in gloria sua veniens, eos quasi vibrato iudicij sui mucrone, trucidat.] Sed de Regis gloriæ regno, etiam in Ecclesia viatrice, per Salomonicum expresso, infra plenè. Nunc idem regnum bellis turbatum, & proinde Dauidico regno delineatum, consideremus.

Aiebam, sub hac ratione Christum dictum esse *Regem virtutum*, id est *virorum fortissimorum*, & verè *virorum virtutum*, de quibus plenè Origenes hom. 25. in Num. Et idem erit, si Christus dicatur Rex exercituum, & castrorum

aciei ordinatæ. Quibus vocibus duplex eximiam huius regni, per optimi & sapientissimi Regis prouidentiam, bonum continetur. Vnum est ordinis, in tanta varietate personarum & munerum, quanta in exercitu iusto requiritur. Alterum est regni tutela, & munitio aduersùs internos & externos hostes, per militares copias Regis imperia firmantes, & exercitum ad nutus eius paratum.

Castrorum acies sub Rege Christo, ordinatissimæ.

435 Dicendum de vtroque illo bono breuiter, ducto initio ab ordine quem exercitùs nomine insinuari perspicuum est. Exercitus enim veluti anima, est ordo. [Acies, (vt est apud Veget. lib. 3. cap. 14.) si sapienter disponitur, plurimùm iuuat: si imperitè, quamuis optimi bellatores, praua dispositione franguntur.] Ea dispositio, idem est quod ordo debitus, quem exercitus salutem iure dixeris. Vnde multitudo nimia, quod Xerxes docuit, ruit in certum exitium; quia ægrè ordinari & componi potest. Eaque ex causa Alexander Magnus, vt est in Panegyr. Constantini cum præter Macedonas suos, cunctæ Græciæ, vniuerso Illyrico, innumerabilem delectum posset indicere; nunquam maiores quadraginta millium copias duxit: inhabile regenti ratus, quicquid excideret, & turbam potiùs quàm exercitum. Aptissimè ergo vox *exercitus*, concinnum ordinem exhibet; qui in Ecclesia Dei cernitur, personarum non secus ac in sæculari regno variis gradibus distinctarum, & compositarum. Vnde existit varietas illa, & inæqualitas quam toties Apostolus per variorum corporis membrorum analogiam exhibet. Valafridus Strabo lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 31. & vltimo, correspondentiam & proportionem personarum regni & exercitus sæcularis, cum regno & exercitu Ecclesiæ, fusissimè prosequitur. Iuuerit eum audire, sed tantisper accisum. [Sicut gens Romanorum totius orbis Monarchiam tenuisse fertur, ita Summus Pontifex in sede Romana vicem B. Petri gerens, totius Ecclesiæ apicè sublimatur, &c. Sicut verò summus sæculi principatus non tantum apud Romanos, verùm etiam apud aliarum partium gentes interdum fuit; ita & aliæ Ecclesiæ, dignitati sedis Romanæ consociantur; id est Antiochensis in Asia, Alexandrina in Africa, in concilio enim Nicæno, harum trium priuilegium Ecclesiarum, cæteris omnibus anteferendum ostenditur. Sed potest trium locorum expientia ad vnam dignitatem referri, quia in duobus eorum ipse Petrus sedit: Tertium per Marcum filium suum, suam effecerat sedem. Similiter intelligendum de Principatibus sæculi, quod quamuis ad diuersis orbis partibus per tempora sua fulserint, tamen ad ius Romanum quasi vnum apicem, postremò penè omnes sunt relati. Comparetur ergo Papa Romanus, Augustis & Cæsaribus. Patriarchæ verò Patriciis, qui primi post Cæsares, in imperiis fuisse videntur: Ita & isti qui satis pauci sunt, primi post trium sedium Præsules habentur. Deinde Archiepiscopos qui ipsis Metropolitanis præeminent, Regibus conferamus. Metropolitanos autem Ducibus comparemus: quia sicut Duces, singularum sunt Prouinciarum, ita & illi in singulis Prouinciis singuli ponuntur. Quod Comites vel Præfecti in sæculo, hoc Episcopi cæteri in Ecclesia explent. Sicut Tribuni militibus præerant, ita Abbates Monachis, athletis spiritualibus præesse noscuntur. Quemadmodum sunt in palatiis præceptores vel Comites Palatij, qui sæcularium causas ventilent, ita sunt & illi quos summos Capellares Franci appellant, Clericorum causis prælati. Capellani minores sunt sicut hi quos Vassos Dominicos, Gallica consuetudine nominamus. Porrò sicut Comites quidam missos suos præponunt popularibus qui minores causas determinent, ipsis maiora reseruent; ita quidam Episcopi Coëpiscopos habent, qui in rebus sibi congruentibus quæ iniunguntur, efficiunt. Centuriones vel Vicarij qui per pagos statuti sunt, Presbyteris plebium qui Baptismales Ecclesias tenent, & minoribus Presbyteris præsunt, conferri queunt. Decuriones vel Decani qui sub ipsis Vicariis quædam minora exercent, minoribus Presbyteris titulorum, possunt comparari. Sub ipsis ministris centenariorum, sunt adhuc minores qui collectarij quaterniones, vel Duumviri possunt appellari, quia colligunt populum, & ipso numero ostendunt se Decanis esse minores. Ad horum similitudinem sunt Diaconi & Subdiaconi, Presbyterorum adiutores in verbo, Baptismo, & quotidiano officio. Sunt etiam Archipresbyteri pro Episcopis Canonicorum curam gerentes. Habent & potestates sæculi, consiliarios in domesticis, & liberorum pædagogos suorum, habent procuratores rei familiaris. Similiter in quibusdam Ecclesiis Archidiaconos quos familiæ respicit gubernatio. Sunt in sæcularibus quæstionarij id est qui reos examinant. Sunt in Ecclesia exorcistæ, dæmonum exclusores. Habent aulæ potentium, ianitores. Habet & domus Dei, Ostiarios. Habet mundus veredarios, commentariensis, ludorum exhibitores, carminum pompaticos relatores. Habet Ecclesia Acolytas, Lectores, Cantores, atque Psalmistas. Cæterùm ex vtriusque ordinis coniunctione & dilectione, vna domus Dei construitur, vnum corpus Christi efficitur: Cunctis membris officiorum suorum fructus, mutuæ vtilitati conferentibus.] Hactenus de correspondentia Ecclesiastici & sæcularis Ordinis Vvalafridus. Ex nomine *Scholæ*; Ecclesiastico ordini cum militaribus aciebus communi, idem illustrat Petrus Faber lib. 2. Agonistici cap. 6.

Tutela regni Christi per eas acies, ab hostibus innumeris duce Satana.

436 Alterum bonum, quod affirmabam prouideri regno suo à Christo, per *virtutes* siue *exercitus ordinatos* quorum Rex dicitur, est tutela ac munitio ab atrocissimis hostibus; qui plurimi semper imminent; cùm in regno ipso, tum extra regnum. Hæc tutela tantùm à feralibus illis hostibus, sed eorumdem etiam euersio atque ruina. Sint interni hostes regni Christi, qui cum fide Catholica quam retinent perduellionis ob exclusam charitatem damnantur, plectendi in æternum, ni ante excessum è vita, Regis gratiam mutata mente recuperent. Hi verò quàm innumeri sunt, non in singulis modò Prouinciis Christiani orbis, sed in ciuitatibus,

& pagis singulis. Vtinã ne & domus, hoc hominum furfure scaterent; qui dictis factisque, vt molitionibus internis; exemplo item malo, & regem suum violent ipsi, & alios ad violandum sollicitant; dicentes, *nolumus hunc regnare super nos:* & vt deiecto è regni possessione Christo, regnet peccatum, & peccati auctor Satanas annitentes. Alij Antichristi quos foris in Ecclesiæ regnum machinati maleficium affirmabam, sunt infideles omnes; siue Iudaicis tabulis & nugis vanissimis distenti, siue Mahumetis partiarij, paganiue, & saxis ac lignis accidentes, quales olim innumeri: nec desunt, Ethnicismi superstites alicubi reliquiæ, trunco & lapidi venerationem adhibentes, & in Christianam Ecclesiam ac Christi regnum, igne ac ferro sæuientes: quod Iaponis Monarcha quem *Xogurs* dicunt, crudelissimè hoc ipso tempore præstare pergit. Græcorum sapientum syllogismos aduersùs Christianam veritatem, quos *munitionum* nomine vocauit Apostolus 2. Cor. 10. vt Oecumenius ibi interpretatur, infestum Ecclesiæ bellum diu & pertinaciter gessisse, neminem latet: docentque apertè quæ superant Celti, Iuliani, Porphyrij, & aliorum Ethnicorum. In religionem Christianam librorum plagulæ. Horum Germani sunt Sectarij, quorum populosissima examina superiore sæculo ebulliuerunt, & vniuersam aquilonarem plagam, fædissimè deformarunt. Schismaticos qui nudè schismatici sint, nec in hæresim continentem commigrarint, nullibi extare puto: sic vbi tamen extant, inter illos quos *internos* hostes admiraui, & hos quos *externos* dixi; medij sunt collocandi & inter agmina aduersùs regnum Christi certantia sede donandi.

Omnium huiusmodi nequitiæ ordinum, & filiorum superbiæ, rex & caput implacabili odio in Christi regnum flagrans, ipse est Satanas: qui bellum cum Sanctis Angelis occasione diuini mandati cui subiici respuebat in cœlo inchoatum ab vniuersi initio, deinde in homines Dei imagines per se hosque emissarios suos pertinaciter perpetuabit, & ad finem vsque mundi propagabit odium enim incensissimum quo in Deum flagrat, hanc Deo aduersandi, & quantum facultas suppetit incommodandi opportunitatem, vt effluere non sinat, persuadet Satanæ: inde nomen sortito, quod Deo aduersetur, iuxta illud præclarè scriptum ab Origene lib. 6. contra Celsum. [*Satan* hebræa lingua dictus, & à quibusdam forma magis Græcanica nominatus *Satanas*, interpretatur *aduersarius Dei filij*, qui est iustitia, veritas & sapientia. Sed magis propriè aduersarius est is, qui primus omnium in pace beatè degentium, amissis alis à beatitudine sua excidit. Qui, vt ait Ezechiel, *ambulauit inculpabilis in omnibus viis suis, donec inuenta est iniquitas in eo: & cùm esset quasi quodam sigillo expressa effigies, & corona pulchritudinis in paradiso Dei*, velut saturitate bonorum periit, iuxta verbum illius, qui ad eum dixit mysticè *perditio factus es, & non eris in æternum.*]

437 Præmiserat verò non ita multo ante, de hoc Dei aduersario, à Christianis asserto Celsi calumniam, his eius verbis, [indagaturus ænigmata illa, quorum occasione putat nos deceptos, inducere Satanam, ait veteres illos bellum Deorum ænigmatice tradere, vt Heraclitum cum ita scribit: quod si dicendum est commune quoddam bellum, litemque esse, omniaque progigni ex lite, & reliqua. Vt Pherecidem multò antiquiorem Heraclito, fabulosè instruentem aduersas acies, quarum alteri Saturnum ducem præficiat, alteri Ophioneum, variásque prouocationes, & certamina, conditionésque certas scribentem, vt pars altera quæ in Ogenum eiiceretur, habeatur pro deuicta; victrix verò aduersariis pulsis cælum possideat. Porrò ad eandem sententiam pertinere vitanum & Gigantum contra Deos bella mystica: Tum quidquid Ægyptij narrant de Typhone, & Horo ac Osiride. Post ista memorata, nec tamen exposita iuxta meliorem sensum, quàm a nobis intelligantur, conuiciatur nobis, dicens hæc longè aliter se habere quàm nostra commenta de diabolo dæmone: vel, quod ipse putat verius, de impostore homine aduersario.] Has impurissimi calumniatoris gerras, ex interpolatis ac interuersis Sacris historiis ab Ethnicis confignatas, non officere Christianæ veritati de Satana Dei & Christi diuinarum copiarum ductoris aduersario, monstrat consequenter Origenes, in quo nobis non videtur hærendum, cum res sit explorata.

Arces singulares regni Christi, & hostes earum.

438 Hi hostes regni Christi, in vniuersum sumpti. Quia verò regnum Dei intra nos quoque est, & singuli portio sumus spiritualis regni Christi, sicut ingruunt etiam hostes in singulos, & quidem innumeri, vt Laurent. Iustin. lib. de casto connub. cap. 1. latè prosequitur; ita prouisum est à Christo Rege vnicuique, præsidium validum & exercitus, qui singularia quæque castra tueatur & firmet. *Castrum* seu *castellum*, & *arcem*, voco animam vniuscuiusque Christiani quo pacto locutus est S. Bernardus serm. 2. de Assumpt. Nam cum præmisisset, orbem terræ vniuersum esse castellum & atrium fortis armati, addit, & nobis singulis castra sunt singula, quod confirmat inflexo tantisper & in bonum sensum tracto, vulgari tunc prouerbio, *bonum seruat castellum, qui custodierit corpus suum*, optimè vnumquodque horum castrorum munierat Deus, vt meditatur Gerso 4. p. serm. in die Paschæ; de illis Christi verbis, *pax vobis* Hanc considerationem munitionis *castelli* (vt vocat) & *fortalitij* animæ appellans *pulchram materiam*, quam sic perstringit. [Charitas amorosa, capitanea erat: & locum tenens Dei summi Domini & Imperatoris, quæ super omnia diligebat eum. Et ideò Deus fecit eam Imperatricem & Reginam aliarum virtutum. Sicut traditur ab Apostolo 1. ad Corinth. cap. 3. Seruilis obedientia, erat ancilla; quia qui diligit eum mandata eius obseruat. Sicut habetur, Ioannis decimo quarto, Gregor. in homilia Pentecostes. Charitas operatur magna si est: si renuit operari, charitas non est. Humilitas profundas fecit foueas. Patientia muros & munitiones prouidit: prudentia sapiens fuit custos, prouidentia discernebat munitiones. Timor malè operandi, erat ianitrix quæ diligenter custodiebat quinque portas corporis, & peccatum ipsum proditorem & omnem malum eius comitatum.]

De

De castri item religiosi munitione exquisita diuinitùs facta, egregiè S. Bernardus serm. 3. de Eccl. dedic. *fere per totum*; nominatim verò S. Ambrosius lib. de Noë & Arca cap. 2. explicans trium filiorum Noë collocationem quorum qui pessimus erat Chaam secundo semper loco refertur, obseruat insignem modum quo Deus vniuscuiusque nostrum munitioni prospectum voluerit, [qua ratione (inquit,) malum in medio posuerit, ratio euidens est, quia naturæ bonum omnibus inest: nec quasi naufragos in lucem protrahit: sed & suffulsit viribus, vt non opprimantur tentamentis, nec tanquam inualidi, succumbant, sed muit & vestit velut quibusdam tegumentis indifferentibus, quæ sunt salus, valetudo bona, pulchritudo, impigritia, diuitiæ, generis claritudo; vt ea dote muniti tueantur bonitatem naturæ, & malum illud includant ne possit nocere, & quasi clausum strangulent. Nonne cernimus velut aciem quandam virtutum ordinatam in prælium, vt inferiores in medio sint dextra, læuaque velut in cornibus validiores, per quos tota acies robur accipiat? Vnde & quidam poëta Græcus, ait: κακους δὲ μέσσον ἐλασσεν, hoc est, *malos autem in medium infernit*; Ita ego & natura, quasi bonus Dux imperante Deo quæ nos ad huius mundi prælia generare nouerit, quæ bona habet, primo ordine constituit, quæ officiant secundo, quæ adiuuent, tertiò vt tanquam in medio inclusus hostis, geminatis, quocumque se contulerit, opprimatur viribus; ne singulæ eorum velut æquatis fatigentur præliis, & euadendi de anguste is naturalibus, ac serpendi latiua facultatem haberet.]

439 Aduersùs ergo hæc singularia castra regni Christi, diuinitùs firmata atque munita, ingruunt hostes multi & validissimi distributi in tres turmas quas fecerunt Chaldæi, vt idem S. Bernardus philosophatur serm. 1. in octaua Paschæ. *Non enim est nobis colluctatio aduersùs carnem & sanguinem, sed aduersùs principes & potestates, aduersùs mundi rectores, tenebrarum horum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* Hoc quid sit, accipe ex Chrysostomo lib. 6. de Sacerdot. cap. vltimo, post descriptam horrifici belli speciem. [Videas (inquit) eo prælio, longè tum maius, tum horribilis, si tibi fortè caliginosissimam illam diaboli aciem conflictumque insanum, oculis istis cernere liceat. Non enim illic aut æs aut ferrum; non equi, non currus, non cerotæ, non ignis, non iacula ista quæ cernimus: verùm alia quædam machinamenta, iis quæ dixi longè terribiliora. Certè aduer ariis istis nequaquam opus est thorace non scuto, neque ensibus, neque hastis. Sed nudus execrandæ illius malitiæ aspectus, talis est, vt humanam animam à corpore ipso dissoluere possit, nisi ea admodùm generosa fuerit, atque adeò antequam à viribus ipsa suis auxilium petat, diuinæ in se clementiæ prouidentiam senserit. Ac sanè si liceret corpore hoc exuto, aut vnà etiam cum ipso corpore, perspicuè, atque intrepidè vniuersam ipsius aciem bellúmque contra nos instructum ipsis oculis contueri, videres vtique non sanguinis torrentes, neque corpora demortua, sed animarum lapsus tam multos, sed vulnera sic grauia, vt tibi statim vniuersa illa pictura, quam modò expressi puerorum delectamenta, & ludicrum potiùs, quàm bellum videri possit.] Et mox. [Si & congressus modum rependere velis, hunc verò longè acriorem, ac magis diuersum comperies. Neque enim quisquam est qui tam multas fraudis, doli, artificij formas norit, quàm multas sceleratus ille hostis; qua quidem in parte maior illius vis ac potentia inest: Neque inimicitias quis tantas, tamque incredibiles aduersùs hostes sibi infensissimos gerere potest, quantas ille aduersùs human m naturam gerit. Porrò si quis examinet, quanta cum inhumanitate is depugnet; ridiculum certè fuerit homines hoc in loco conferre. Sin iracundissimas ac truculentissimas quasque feras delegerit, quas cum huius furore, atque insania conferas, reuera mansuetissimas, humanissimásque eas à comparatione comperies; tantum ille in animas nostras furorem spirans euomit. Adde quod & pugnæ inter homines gestæ, tempus breue quidem esse solet: qua etiam in temporis breuitate multæ dantur induciæ Nam ex natura sic comparatum videmus, vt noctis superuentus, & iugulandi labor & cibi capiendi tempus, & multa id genus alia, militi respirandi potestatem sic faciant, vt armaturam exuere, tum verò paulum respirare, seque cibo & potu reficere, multisque rebus aliis pristinas vires recuperare, valeat. Aduersus autem Diabolum dimicanti, nunquam licet arma ipsa ponere, somnúmve vllum capere: & præsertim qui perpetuò inuulneratus prælio esse volet. Ex duobus enim necessariò alterum consequitur vt cadat qui ac pereat armis spoliatus, vt aut continenter vigilet, armatúsque stet: siquidem ille continenter cum sua ipsius acie stat, socordias nostras obseruans; ac maius quidem afferens studium ad nostram internecionem, quàm ad nostram ipsi nos salutem afferamus. Postremò vt semel finam, quod à nobis hostis ille minimè cernatur, quodque derepentè atque improuisè nos adoriatur, (quæ res iis qui non assiduè, in excubiis vigilantes fuerint infinitorum malorum causa esse solet, facit nimirum, vt bello hoc ægriùs ac maiore cum negotio quàm illo defungi possis.]

440 Succenturiatas habet tantus hostis, mundi phalanges: & nunc per eas, nunc per se adornat bellum: nunc via aperta, nunc astu & arte idcirco enim & *leo*, & *draco*, in Scripturis dictus legitur; Leo propter impetum; draco propter insidias. Leo apertè irascitur, draco occultè insidiatur (ait Diuus August. homil. 35. ex eo, & præfat. in Psal. 64.) In ipsa via qua ad cœlum renditur, laqueos tendit. quod in hunc modum egregiè aperit Fulgentius epist. 3. cap. 15. [Laqueos non in terrenis rebus, sed in ipsis cælestibus aduersarius tendit, nec à via manifesto seducit errore, sed (sicut ait Propheta) *in via hac qua ambulabam, absconderunt laqueos mihi*, vbi benè ambulantes perspicit in operibus bonis, vbi vehementiùs, & periculosiùs colore simulatæ pacis, occultis repugnat insidiis; & non valens Virginitatem carnis, in carne perderet, Virginitatem Spiritus conatur auferre. Tum subdit eleganter non minus ac fusè quomodo si minùs vnius vitij aggressio succedat, inde capta occasione vitium aliud succenturiatum submittat, & vanitatem ex Virginitate, ex gulæ victoria præsumptionem ex anaritiæ tenacitate superata prodigalitatis insidias Locum consule.

Intesti

Intestinum bellum.

441 Quasi autem non ipsi satis esset potentiæ & artis, nec Spiritus nudus tanto tempore ad bellum formatus, tot victoriis elatus, ad carnem infirmam atterendam satis foret, nobis aduersum nos vtitur, (ait S. Basilius homil. ne temporalibus rebus adhæreamus) cuius hæc est oratio. [Plurimùm nos, dilecti, & variis modis veritatis hostis quotidie impugnat. Impugnat autem ita, sicut scitis, vt nostris ipsorum desideriis, iaculorum vice aduersùm nos vtatur, & perpetuò è nobis ipsis vires sumat, quibus nos lædat. Quoniam enim maiorem potentia illius vim Dominus insolubili lege pressit, nec permisit vt vno impetu genus humanum à facie terræ deberet per nostram insipientiam inuidus furtim contra nos victoriam molitur. Et quemadmodùm peruersi quidam, & subdoli homines, quorum studium, & propositum ex aliorum bonis ditescere, eam tamen potentiam non habent vt aperta violentia vtantur, vias insidiosè obsidere solent, aut locum aliquem circa illas aut conuallibus profundis interruptum, aut dumorum densitate obscurum viderint, in illum se se abdunt, & huiusmodi velamento viatorum circumquaque conspectum, ne præuideantur, amoliti, ex improuiso illos adoriuntur, ne quisquam eorum laqueos periculosos videre priùs queat, quàm in illos incidat; ita & Satan infensus nobis, & antiquus hostis mundanarum oblectationum vmbris se se insinuans, quæ periculosè circa huius vitæ viam latronem occulere solent, & latibula præbere insidiatori; inde improuisos nobis perditionis laqueos substernit.]

Hæc sunt quibus nos, intra nos ipsos abditis, & studiosè obseruatis nos prodit, & domat Satan: nobis ipsis (vt Basilius aiebat) vtens aduersus nos ipsos: sicque iuxta Prudentium in fine Phychomachiæ, intra nos, per nos,

Feruent bella horrida feruent
Ossibus, atque inclusa fremit discordibus armis,
Non simplex natura hominis: nam viscera limo
Effigiata premunt animum contra ille sereno,
Editus afflatu, nigrantis corore cordis,
Æstuat, & sordes arcta inter vincla recusat.
Spiritibus pugnant variis, lux atque tenebræ,
Distanteque animat duplex substantia vires.

En bellum verè intestinum, & hominem aduersùs seipsum armatum, flammas incentoribus dæmonibus suppeditantem; de quibus illa sunt pulchra, sed aliquatenùs mollienda, apud Synesium lib. de Prouidentia. [Iam cum illi suam imprimis in potestatem redigere volunt, tunc hoc pacto adoriuntur, fieri non potest quàm aliqua in terris animis hominum portio insita sit rationis expers. Hanc qui è vulgo est, palam præ se fert. Sapiens quasi strictim adhærentem. Nemo autem est qui ea sic omnino destitutus, per eam vti congenerem proditione facta, dæmones animal inuadunt. Oppidi enim simile est obsidioni quod tunc geritur, ac quemadmodum carbones ad motis facibus citiùs incandescunt, quoniam ad concipiendum ignem iampridem sunt accommodati, sic Dæmonum natura perturbationibus plena, vel ipsa potiùs viuens & mobilis perturbatio, ad animam accedens, eius affectiones excitat; & ex naturali eiusdem habilitate, actionem elicit sola id admotione perficiens. Nam agenti, id quod patitur, simile semper efficitur; ita cupiditas, ita iracundia, & quæ his affinia sunt mala, à dæmonibus instigantur per congruas sibi partes in animam irrumpentibus, quæ ipsorum aduentum naturali sensu percipiunt; mouenturque ab illis, & quò in animam insurgant robur accipiunt, donec animam aut penitùs subegerint, aut capere se posse desperent. Certamen istud longè grauissimum est. Nullum enim tempus, nullum modum, nullum oppugnandi locum, intentatum relinquunt, vndique machinæ; vndique domestica bella concitantur; donec aut euicerint, aut spem omnem deposuerint.]

442 Diuine planè in hanc rem Chrysologus serm. 171. prolatis illis Christi verbis, *de corde exeunt cogitationes malæ, adulteria*, &c. Sic enim exclamat. [Quæ spatia terrarum, quæ magnitudo vrbium, quæ latitudo regionum tantos hostes ferre, tot inimicos capere, tantas substinere prælialet nationes? Quot vitia, quot delicta, quot crimina rapiunt humanos sensus, corda hominum patiuntur, ad vnam ouem genera tota, tota feritas bestiarum, quæ magis eò sæuiunt, quò se explere nequeunt, satiari non possunt vnius captione vorari dente prædonis, qui plus hinc æstuant & tabescunt, quod capere nequeunt, & vorare: Quod ad vnam columbam tot milui, tot aquilæ, vultures tot voraces, tantarum currat congeries auium sordidarum hanc generositatem, hanc multitudinem sensérat Propheta cum caneret; *Circumdederunt me mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Ab intus de corde hominum procedunt*: Tolerabilis est hostis cum muros attetat extrinsecùs, cum foris, postus cedit aliquando conflictu. Cui verò est intus inimicus, cuius aduersarius in ipsis penetralibus iam desæuit, iste se intelligit, & sentit oppressum; Iste se, & captiuum perdit, & deplorat: Iste suus expugnator esse non potest, suus esse non potest liberator; alienum requirit auxilium, quærit alterum defensorem. *Ab intus exeunt de corde.* Nouus est hic ordo bellandi. De homine contra hominem, gentes exeunt bellaturæ, non contentæ in occulto vincere, prosternere in abdito; quasi quæ famam quærant hominis de ruina.]

Has esse gentes regni peccati, contra animam semper bellantes, pulchrè tradit Origenes hom. 1. in Hierem. *sub finem*. Hic est hostis omnium maximè extimescendus. [Non est nobis aduersarius, (ait rectè Cassianus lib. 5. de Instit. cap. 21.) extrinsecùs formidandus, in nobismetipsis, hostis incluſus est. Intestinum in nobis quotidie geritur bellum, deuicto eo, omnia quæ forinsecùs sunt reddentur infirma, ac militi Christi vniuersa pacata erunt, & subdita. Non habebimus aduersarium nobis extrinsecùs metuendum, si ea quæ intra nos sunt,

sunt, Spiritui deuicta subdantur. [Eo autem est formidolosior hic hostis, quod est tã multiplex, nec conteri planè potest, sed tantum domari; mox tamen resumit vires oppressurus animam, ni semper vigilet; ideoque semper bellandum, semperque standum monebat Apostolus ex S. Chrysostomi interpretatione homil. 22. in ad Ephes. Vbi enim noster legit, *& in omnibus perfecti stare*, ipse legit *omnibus confectis*, & sic exponit. *Et omnibus confectis*, hoc est ex passionibus, & desideriis absurdis, & omnibus quæ nos interturbant. Non simpliciter *conficienda* dixit, sed ita planè conficienda, vt non solùm tollantur, sed vt & sublatis omnibus, ipsi firmi persistant. Nam multi istam adepti victoriam, denuò ceciderunt. *Omnibus* (inquit) *confectis*: non isto quidem confecto, illo verò nequaquam. Oportet & post victoriam persistere. Ejecta aliquando sunt mala; verùm nisi stemus, iterum reuirescent.] Tres Gigantes, in anima cuiusuis aduersus Deum & bonum nostrum bellantes assiduè, ignorantiam, obliuionem bonorum, & socordiam, describit perpulchrè Marcus Eremita lib. de præceptis salutaribus *in fine* & Nicolaus in Eucharistico ad ipsum Marcum. pro transmisso eo libro.

443 Nec desunt infaustæ suppetiæ, & aduentitia agmina vitiorum, quæ operationibus iteratis adnata, sobolescunt infœliciss imè: eoque potentiùs ac fortiùs vrgent hominem quò acerbius est consuetis abstinere, & aduersùs inolitum vsum conniti. Est autem id in huiusmodi hostibus periculosius, quod plerumque amicos simulant: vnde vt pernicioſiùs decipiunt, quia se sub velamine virtutum tegunt, (ait S. Isidorus lib. 2. de summo bono cap. 35.) fusè id prosequens in variis exemplis singularibus vitiorum, virtutes ementientium. Tum subdit num. 4. [Aptum exemplum vitiorum, de latronis specie sumitur. Nam sicut ex insidiis latro prodit, seque iter habentibus iungit, fingens se socium, donec decipiat improuisum; & dum subito erupit ad exitium, latro manifestus ostenditur: ita se miscent interdum periculosè virtutibus vitia, quousque omnem boni operis efficaciam in suis vsibus, deceptam se conspiciat vitiis damnabilibus.]

Hos esse septem illos populos terræ, quos eruendo Israëli permisit Deus, Amb. in Psal. 43. ad illud *afflixisti populos*, & alij Patres annotarunt, & fusè planè declarat Ludouicus fidelis lib. 1. de militia spirituali à cap. 9. ad 16. aptatis singulorum illorum populorum nominibus ac notionibus, ad singula capitalia vitia. Gergeseis videlicet ad superbiam, Amorrhæis ad inuidiam, Hæuæis ad iram, Chananæis ad auaritiam, Etheis ad pigritiam. Gebuseis ad gulam, Pherezæis denique ad luxuriam. Prudentius in Hamattigenia breuiter hæc est complexus his versibus.

Heu quantis mortale premit genus improbus hostis,
Armigeris; quanta ferrata satellite, ductor,
Bella gerit, victos ditione triumphat.
Surgit in auxilium Chananæus atque agmina densat
Cæde terribilis, setarum pondere mento
Concutiens dextramque graui cum cuspide quassans.
Ast altera de parte figens exercitus ardet
Regis Amorrhæi, cum millia Gergeseorum,
Effundunt aciem toto volitantia campo.
Eminùs hi feriunt, confligunt cominus illi.
Ecce Jebusæa, feruent ad partia turmæ,
Aurea tela quibus de sanguine tincta Draconis
Mortifero splendore micant, radiantque, micantque
Nec non terrificas pilis armare cateruas
Te Cethæe iuuat. Sed gens Pherezæa sagittis
Insultat virtute pari, sed dispare ferro
Postremum cuneum Rex præmouet Heuæorum,
Squamosum thoraca gerens de pelle colubri.
His subnixa viris scelerum peruersa potestas.

Theoph. Raynaudi de Attrib. Christi.

444 Et habemus quidem pro hac accessione ad hostium vires, consulentem nobis accessionem virtutum: sed longè imparem numero. Idcirco namque quod Cassianus notauit lib. 7. de Instit. cap. 15. in Euangelica parabola vnus cum decem millibus progredi dicitur, aduersùs hostem cum viginti millibus ad se venientem. Ampliot enim vitiorum nos impugnantiam numerus, quàm virtutum pro nobis dimicantium, ferè enim vitia vtrimque mediam virtutem cingunt; & cum indiuisibile & vnicum sit medium, atque adeò etiam quod circa medium versatur; nempe virtus; à medio tamen deflectere (quod facit vitium) innumeris propè modis contingit. Eam vitiorum multitudinem expressam esse à sponsa sic quærente, *filij* multitudinis numero, ob numerositatem, *filij* inquam *matris meæ pugnauerunt contra me* concinnè monstrat Gregorius Nyssenus hom. 2. in Cantic.

Hic est status cuiuslibet hominis, quem Deus iuxta præclaram Richardi Victorini disputationem tract. de statu interio. hominis cap. 14. populis quos intra se continet præfectum voluerat, tamquam Regulum, per liberum arbitrium. Cum autem Regulus iste Imperatoris sui dominium excussisset, sensit rebellantes qui ei subiacere debebant affectuum populos. [Hinc est (inquit Richardus suprà cap. 17.) quod ille princeps populorum, (liber videlicet animi consensus,) inuenit in regno suo tot contradictiones, tot rebelliones, tot conflictationes, tot disceptationes, secundùm quod cogitationes cogitationibus contradicunt, & affectiones affectionibus resistunt, & contrarij motus contrariis motibus occurrunt, & surgit gens contra gentem, & regnum aduersùs regnum, & insurgunt sæpè boni contra malos, diuiduntur contra semetipsos, & facit Dominus concurrere Ægyptios, contra Ægyptios. Imo quod his omnibus est mirabilius, boni insurgunt contra bonos, & pugnat vir aduersùs fratrem suum, vir contra amicum suum, ciuitas aduersùs ciuitatem, & regnum aduersùs regnum, & vnusquisque carnem brachij sui vorabit, Ephraïm, Manassem, & Manasses Ephraim, simul ipsi contra Iudam.] Addit cap. 18. & 19. dé pugna interna vitiorum in vitia, & quod mirabilius est, virtutum quoque ipsarum in virtutes. Monstrat enim quod diuiduntur sæpè boni contra bonos, & insurgunt alij contra alios,

& scinditur regnum Israël in duas partes, & concitant inter se sæpè prælia & seditiones, v. g. quæ apparet & habetur ac dicitur iustitia, (quod est in hanc rem Richardi exemplum) rigida & seuera nimiùm, nisi vult concedi misericordiæ. Hæc quoque aliquando mollior iusto, remittit pœnam quæ infligenda esset, ad inhibendum nequitiæ progressum. Sicque ab ipsis virtutibus, quæ subsidiarnæ homini aduenerant, imminet clades; fitque supra modum peccans peccatum, per rem bonam operans mala.

Stupor mortalium, sibi inter tot hostes pacem spondentium.

345 Hic cum sit hominis interior status, totque vndique illi pertinacissimi ac minites hostes immineant, verissimumque sit quod docet S. Chrysost. hom. 3. in 1. ad Thessal. nimirum esse hic nos in bello perpetuo; incredibilis est stupor magnæ mortalium partis, qui vt est Sapientiæ 14. *in magno viuentes in scientia bello, tot & tam magna mala, pacem appellant*: nec vident, in tot hostium perpetuo fremitu, pacem esse non posse. Et sunt qui inducere in animum possint, fas Christiano esse otiari, aut laborem remittere in pugna semper constituto? [Si bellum est (ait Chrisost. hom. 22. in ad Ephæs. *initio moralis*) si tales sunt instructæ acies, si incorporales principatus, si mundi Domini, si spirituales nequitiæ aduersùs nos sunt, quomodò die quæso, deliciaris? quomodò adeo dissolutus ac discinctus es? quomodò inermes vincere poterimus? Ista quisque sibi singulis diebus dicat, quando per fastum occupatur, quando per concupiscentiam: quando mollem vitam inconsultò ac frustra quærat. Audiat Beatum Paulum dicentem: *non est nobis lucta aduersùs sanguinem & carnem, sed aduersùs principatus, aduersùs potestates.* Grauius ac difficilius hoc bellum est, quàm vllum sensibile vehementior hæc pugna est. Cogita quantum temporis iam duret.]

Sed & Origenes homil. 5. in Iosue. [Transeuntes Iordanem fluuium, ad pugnas & bella transimus. Vis iterum discere quæ nos pugna post baptismum, quæ bella suscipiunt. Noli à me sed ab ipso rursus disce Apostolo Paulo. Ipse te docet, dicens; *Non enim nobis pugna est aduersùs carnem & sanguinem &c.* Intra est prælium quod gesturus es. Intrinsecùs est mala ædificatio quæ subruenda est. Hostis tuus, de tuo corde procedit.]

Tandem S. Bern. serm. 2. de S. Andrea [inter tanta pericula, minùs timorati, minùs exercitati, minùs quàm necesse sit solliciti videmur. Siquidem vnum è duobus hæc ipsa negligentia nostra probat, aut omnino traditos nos hostibus, & nescire; aut si inter hæc conseruamur, ei qui tuetur nos, ingratos nimium inueniri. Quorum vtrumque, quid periculi habeat, satis est manifestum. Propterea obsecro vos, dilectissimi, ipsa nos excitet hostium malitia peruigil, & instantia eorum maligna; qua tam seduli, tam solliciti sunt in nostram perditionem, nos quoque sollicitos faciat, & circumspectos, vt in timore & tremore, nostram ipsorum salutem operemur.]

Exercitus Christi aduersus hostes præcitos, conscriptio, ex omni ordine ac sexu.

446 Aduersùs tot ac tantos, & regno Christi communiter, & singulis quibusque eius castellis ingruentes hostes, Christus, virtutum se regem prodidit, ac vt vocat S. Augustinus orat. de 5. hæresibus cap. 7 *principem exercitus Domini*, cum in seipso, tum in iis quos armauit & eduxit, & quibus combellauit militibus. Sed quod ad ipsum quidem attinet, in præsentia eum dimittemus, quia non bellat nisi hominibus. Itaque infra, cum de Christi titulis hominum duntaxat respectiuis agemus, cum producemus, specie bellatoris. Nunc eum prout regem virtutum, militares ordines constituentem, disponentem, armantem, educentem videamus: sequentibusq; cum exercitibus qui sunt in cœlo stipatum, vt habetur Apoc. 19. Conscribi primùm, siue ordinare disponi oportere militem, tum armari; primùm quidem interitùs animo ac virtute, deinceps verò foris vtroque armorum genere, nempe ad offendendum & ad defendendum accommodato; tradit perpulchrè S. Chrysost. hom. 23. in ad Ephes. obseruans eum ordinem, ab Apostolo circa spirituales milites obseruatum, quia in spirituali militia non minùs quàm in terrena, est necessarius, Quare & à Christo seruatus est. De conscriptione ergo militum in ordines certos, pauca attexamus. Nec de illis dicamus aciebus, & veluti aliis equestribus cœlestium militum, quos à mundi exordio recentes adhuc & noui operis, certamine gratissimo perfunctos scimus. Angelos beatos dico, quos ductat Christus *magni consilij Angelus & militiæ cœlestis maximus copiarum Domini Imperator*, quo eum nomine appellat Eusebius lib. 4 de demonst. cap. 10. Has namque acies, quod inuisibiles sint, nostrosque effugiant oculos, iuuat dimittere, & in aspectabilium militum, hoc est hominum globis hærere. Insigniter de horum militia Nyssenus homil. 8. in Eccles. & Chrysostomus duplici homilia de spirituali militia. Ordinat eos & armat Christus, & ad sustinendam hostium aggressionem ac fortiter excipiendos impetus; & ad aggrediendum & repellendum.

Nullum à tuis ordinibus militare volentem excludit. [Et nos milites sumus (ait de omnibus Christianis Tertullianus in exhort. ad Castit. cap. 12.) eo quidem maioris disciplinæ, quo & tanti Imperatoris.] Etiam minuscula ætatem, & imbellem ferrum non repellit, vt sublimitas sit virtutis Dei & non ex nobis. Eleganter in hanc rem Chrysost. in calce homiliæ de militia spirituali, verbis illis [Apud Deum, etiam fœmineus militat sexus. Multæ enim sexus fœminei, virili animo militiam spiritualem gerunt. Non pro corporis infirmitate reprobantur, quia interioris hominis virtute viros æquant: Et in agonibus martyriorum, multæ pares, quædam fortiores viris exiterunt, quibusdam virorum à fortiore sexu ignauia muliebri degenerantibus, infirmum corporis sexum virili mente vicerunt, & amissas negantibus viris

obtinue

obtinuerunt coronas, quæ in testimonio virtutis victrices pœnarum, viris labentibus constiterunt. Ex ipsis sunt quæ Angel cum sanctæ virginitatis splendent chorum. Ex ipsis & illæ, quæ gloriosis confessionis præliis & martyriorum triumphis coruscant. Sequebantur & ipsum Dominum in præsentia eius, non solùm viri, sed & mulieres, & ex vtroque sexu comites, sicut scriptura deliquat, & obsequebantur & ministrabant Domino.] Idem optimè quoque Oratione de S. Barlaam post cohortationem ad bellandum fortiter, subdit. [Hæc cum ad viros, tum ad mulieres, à me sunt dicta. Commune siquidem est stadium. Non propter sexus diuersitatem, diuisus est Christi exercitus, sed vnus est cœtus. Possunt & fœminæ loricam induere, ac clypeum opponere telumque iaculari, cum martyrij tempore, tum etiam alio quod fiduciam ingentem requirat. Et quemadmodùm optimus sagittarius, qui rectè collimans à chorda sagittam emiserit, omnem hostium conturbat aciem; sic & Sancti martyres, atque adeò cuncti veritatis bellatores. qui aduersùs insidias diaboli fraudesque depugnant; tanquam a chorda quadam à lingua, verba benè collimantes emittunt, eaque tanquam tela per aërem volantia, cum inuisibiles dæmonum in phalanges inciderint, omnem eorum aciem conturbant] Vtique siue viri sint, siue mulieres.

Pulchrè ad idem Origenes hom. 9. in Iudices Iudithæ ac Deboræ describit victorias; subditque. Sic ergo in illis qui militant veritati sed & qui militant Deo, non corporis, sed animi fortitudo requiritur, quia non iaculis ferreis sed orationum telis victoria quæritur, & fides est quæ in certamine tolerantiam præbet.] Videsis insuper Petrum Damiani serm. 68. latè & perpulchrè id prosequentem. Breuiter S. August. serm. 112. de diuersis cap. 11. Pulchrè quoque Petrus Cluniac. lib. 4. epistol. 21. quæ est ad Heleisam.

447 Nec imbelles igitur mulieres, quo minùs in exercitum suum inscribantur, vult Christus prohiberi. Eamque ipsam ob causam, (quod scitè aduertit Fulgentius epistola ad Probam cap. 5.) fœminas communiter cum viris alloquens Apostolus, vult *omnes occurrere in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum*, Nimirum & fœminas virilem animum præferentes, virile nomen tanquam in signe virtutis, præferre decet. Sicut è contrario molles viros, par est fœminas audire, vt ratiocinatur Origenes hom. 1. in Iosue. Ea ratione *Phryges* ob effœminationem fœmineam, *Phygiarum* appellationem retulerunt. Et è contrario S. Franciscus Iacobam matronam Romanam, propter animi excelsitatem vocabat *Fratrem Iacobum*, vt est apud Pisanum lib. 3. conformit. An non verò dignæ virili nomine vitagines illæ, quæ tantum integritatis corporeæ internæque thesaurum, in vasis fictilibus, circumfrementibus easque vallantibus ferocissimis hostibus, sunt tutatæ? De hac in fœmineo sexu virili omnino fortitudine, sic Chrysostomus homil. 9. de pœnit. [Ne mihi existimaueris, tantillam virginitatis esse magnitudinem talis enim virginitatis est, vt eam potuerit nemo veterum conseruare propterea enim gratia magna, quia quæ tremenda Prophetis fuerat, & veteribus; eadem nunc facilis læuisque existimatur: quæ tunc fuerunt grauissima & necessaria, virginitas mortisque despectus; ea nunc vel teneræ puellæ parui pendunt, grauis etenim erat virginitatis possessio, ita vt hac se nemo religaret. Noé iustus erat & à Deo testimoium accipiens: sed mulieri adhæsit, grauis etenim erat virginitatis prædicatio, quoad flos de Virgine germinaret. Nemo igitur veterum poterat virginitatem tenere. Magnum etenim est corpus frænare. Pinge mihi sermone virginitatis specimen; atque rei magnitudinem disce, quod bellum habet quotidie nullatenùs sedandum, ipso barbarico bello deterius nam barbarorum bellum, vel temporis quietem habet, quo aut paciscuntur, aut ordinant. Et quandoque quidem pugnant quandoque non: Et ordines & tempora sunt. Belli verò in virginem collati, nulla datur quies. Diabolus est enim semper bellum inferens; non temporis obseruationem sciens, non globum in aciem congregans, sed quærens virginem semper nudam inuenire, quo mortale vulnus infligat: neque à bello vnquam virgo cessare potest. Et damnati ad tempus quidem principem cedent, neque patibus molestiis premuntur. Virgo autem quocumque abierit, & iudicem circumagit secum, & inimicum secum portat ad bellum: neque vesperi permittitur respirare, non nocte, non diluculo, non meridie; sed bellat semper, voluptatemque submittit; nuptias in memoriam adducens, quò virtutem excludat, malitiamque in ea generet, pudorem expellat, fornicationem inferat. Exuritur ergo singulis diebus, & horis, fornacis modo succensa, cogita quantus officij labor sit.] Est planè ad id officij exactè exequendum, necessarius animus verè virilis, qualem innumeræ è sexu molliori prodiderunt, corporeæ integritatis propter Deum studiosissimæ eiusque in continuis durissimisque certaminibus, per totam vitam retinentissimæ. An non & illæ viriles, ac masculo animo, proindeque etiam nomine dignæ, quibus tormenta ludus, ignes, rotæ, gladij, leones, pueritia & ludicra terricu lamenta sunt visa?

Matrem castrorum Christianorum, longè faustiorem sparca illa Antonini coniuge Faustina, Deboræ & Iahelistypis expressam, inter Gregarias pugnatrices recensere, religio sit. Eam Chrysost. orat. de vno legislatore, sic exhibet. [Non deest Deo Debora Non deest Deo Iahel, habemus & nos sanctam virginem & Dei genitricem Mariam, quæ pro nobis intercedit. Si enim quæuis è vulgo mulier victoriam obtinuit, quanto magis Christi mater, hostes veritatis confundit? Hostis ille cum armaretur, arbitrabatur fœminam esse quæ risu & sibilis exciperetur, & Imperatricem fortiter depugnantem sentit. Non existimabat illi monumentum futurum, & ipsi sepultura inuenta est. Mortuam illam existimabat, & ab ipsa interfectus est. Habemus Dominam nostram sanctam Mariam Dei genitricem. Satanam cum Sisara per Iaëlem confesso, (de quo paulo ante plene egerat,

egerat,) Iaëlem cum Beata Virgine componit.

Varij in sic conscripto exercitu ordines, & dispositio acierum.

448 In varios ordines transcribit Christus quos adscribit in militiam suam. Tot status, totidem sunt militares ordines. Sigillatim verò in singulis ferè statibus, variæ acies, legiones, cohortes, manipuli. Religiosos ordines ipsomet militari *ordinum* nomine, præferentes spiritualem militiam, sub totidem immediatis ducibus quot sunt sacrarum illarum familiarum autores, conflare exercitus Christi portionem valdè nobilem, & generositate claram, facile esset demonstrare, nisi eum laborem præripuisset diligens & luculenta Martini Delrij ea de re dissertatio polem. 6. Præuierat autem S. Chrysost. hom. 57. ad populum ac Thomas à Kempis parte 2. serm. 2, Videnda quoque regula Carmelitanorum cap. 12. quæ religiosum describit militis specie, & Climacus Gradu. 4. initio. Vocari in numeris *summam bellatorum*, notat Origenes ibi homil. 26. Faustus homil. de S. Maximo, monachorum anteà Præfecto, eum tanquam Iosué sic describit. [Dignus hic cui ille piissimus patet Honoratus, tanquam Moysi primi populi primus princeps, ductandi per desertum Israëlis legem traderet: & quasi fortissimo Iesu Naue pia iura transfunderet, electo vtique ac satis probato; qui sacrum ad promissa cælestia promoueret ac pervrgeret exercitum. Hoc itaque duce, sanctæ Congregationis splendidissima illa die ac nocte columna non defuit; sed semper eos tanquam gemina fidei atque operum lux præcessit. Quantas hic in illo deserto, sicut Iesu legimus Naue, nequitiarum spiritalium exercitatissimus debellator; quantas in conuersorum cordibus gentes peremit? Quantas nationes inuisibilium aduersariorum quæ Israëlem de regno excludere conabantur, extinxit; studens in homine velut in terra sancta, tanquam hostem interficere passiones, ac tanquam Dei populum interficere, ac plantate virtutes; & quasi cultris lapideis, id est fortibus Christi præceptis, concupiscentias reserare, & circumcidere voluptates: & non minùs exemplo, quàm imperio, militum pectus armare atque ad desiderium supernæ hæreditatis accendere. O virum perfecti exercitus idoneum ducem. !]

449 Qui inter sacras personas disseminando Euangelio, & propagando Christi regno nauant operam, *equitauit* assimilantur, aut equis Christi. Multus est in ea allegoria S. Gregor. lib. 31. moralium à cap. 21. Tamesi specialiter cap. 12. ex Apocal. 19. *Christi equites*, vocat Martyres, tamen quoscumque prædicatores, nomine *equorum* & *equitum* Christi venire, fusè confirmat posteriore illo loco. Et annuit de primis Euangelij præconibus, hoc est Apostolis agens S. Ambros. serm. 4. in Psal. 118. ad illud *viam mandatorum tuorum cucurri*, sic scribens, [In hoc campo interioris hominis, currendum nobis est, vt comprehendamus. Scriptum enim est *sic currite vt omnes comprehendatis*. Denique comprehendit, qui ita cucurrit vt diceret, *cursum consummaui*. Cucurrit enim vt bonus equus. Siquidem habet equos suos Christus de quibus ait Propheta, *immisisti in mare equos tuos turbantes aquas multas*; eo quod gentium populos qui mouentur vt aquæ multæ, & excitantur fluctus aquarum multarum, Euangelizando commouerint Apostoli, vt assurgentes à terrenis idolorum ceremonis, in Christum crederent. Et supra ait, *ascendisti in equos tuos, equitatus tuus sanitas*. O bonorũ equorum duodecaiugum mirabile, quibus fræna pacis, habenæ sunt charitatis, constructi inter se concordiæ vinculis, & iugo fidei subiecti, quatuor rotis Euangelij mysterium totius orbis finibus inuehentes, bonum aurigam portantes Dei Verbum, cuius flagello fugatæ sunt illecebræ seculares; exterminatus mundi istius princeps, iustorum cursus est impletus. O rationabilium equorum grande certamen! O mirandum mysterium! tota intra totam currebat, & non impediebatur. Nouum Testamentum in veteri Testamento erat. Intra illud currebat, per quod annunciabatur. In quatuor partes ibant rotæ, & non conuertebantur retrorsùm, quia spiritus vitæ erat in iis qui currebant. In quatuor partes totius mundi, & sine ostensione currebant, quia bona equorum vita quadrabat. Currebant igitur equi quia non dormiebat qui ascenderat equos.]

De iisdem equis, ad currum spiritu vitæ agitatum iunctis, & ad pugnam quoque comparatis, præclarè lib. de Naburthe cap. 15. itemque lib. de Isaac cap. 8. Hæ sunt igitur sacrarum personarum veluti classes, & ordines diuersi in Christi exercitu. Secularium item sunt ordines varii. Quidam virginum, alij cœlibum, plurimi coniugatorum, vt videas totam Ecclesiam variis statibus structam & compaginatam aliud nihil esse quàm chorus castrorum præter quos in Sunamite nihil videndum, sacro cantico docemur; aut quod ibidem etiam habetur, *castrorum aciem ordinatam*. Multus in hac parte est Isidorus de Isolanis libro 1. de imperio militantis Ecclesiæ, titulo 1. tota quæstione 3.

450 Spectat etiam ad ordinem exercitus: præscripta progrediendi vel hærendi ratio, quam ab Imperatore nostro in exercitu hoc suo acuratè seruari S. Ambrosius animaduertit serm. 5. in Psal. 118. 75. v. 1. [Miles (inquit) qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluntaria captat compendia, ne recedat à signis, sed itinerarium ab Imperatore accipit, & custodit illud. Præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectaque via conficit iter, vt inueniat commeantium parata sibi subsidia. Si aliò ambulauerit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non inuenit: quia Imperator iis iubet hæc præparari omnia qui sequuntur, nec dextra nec finistra à præscripto itinere declinant: meritoque non deficit, qui Imperatorem sequitur suum: moderatè enim ambulat quia Imperator non quod sibi vtile, sed quod omnibus possibile considerat. Ideò & statiuas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto recedit, quieficit die. Et quintus ciuitates, in quibus triduum,

triduum, quatriduum, & plures interponantur dies: Si aquis abundant, commerciis frequentantur. Et ita sine labore iter conficitur, donec ad eam vrbem perueniatur, quæ quasi regalis eligitur; in qua fessis exercitibus requies ministretur. Hanc legem viandi esse præscriptam, Christo ducente, sanctis commeantibus, recognoscas velim.] Declarat id exemplo antiquorum, qui educti ex Ægypto sunt, statuis omnibus mansionibusque descriptis, & columna præunte ac mansiones quiete sua ordinante. Fuisse hanc columnam nubis simul & ignis, typum Christi eleganter ostendit ibi Ambrosius nec non S. Cyrillus lib. 4. in Ioannem cap. 28. quos infra producam.

451 Attingenda sequitur, quæ omnium maximè ad ordinem exercitus spectat, dispositio acierum; de ea sic Petrus Cellensis lib. de panibus cap. 13. [Solent quædam virtutes præire, quædam sequi, quædam opus bonum comitari. Fides semper in procinctu castrorum spiritualium, obstantem aduersarium, cornu impetit: aduocat deinde iuxta latus suum exercitum bonorum operum, quorum circumuallata fortitudine, rumpit, & irrumpit acies aduersantes. Præparat deinde & prudentia cuneum suum, confortat quoque fortitudo brachium suum. Iustitia vallum iacit, & muros subuertit. Temperantia ad dedicationem, turmas congredientium cogit. Ordinantur acies virtutum, & præparantur in clypeis, & lanceis, aduersus castra vitiorum. De Castris virtutum, eiicitur virtus quæ præter ordinem. Virtus igitur non est, si ordinata non est. Quam obrem ad sonitum tubæ Euangelicæ, mouetur castra, & crucis sequuntur vexilla. Intorquent iacula Confessionis, in equis feruntur mortificationis. Quid ad hæc turba vitiorum? Ordine confuso, præceps rapitur ad bellum. Denique confundunt voces, & permiscent ordines, incentiua vitiorum. Rursus lentis gressibus, & inceisu composito procedit ad bellum exercitus virtutum; Quo tamen tardiùs venit, eo instantiùs ferit; *non conuertar* (inquiens) *donec deficiant.*] Annonæ infra meminero, cum de gladio quî cum magna gladio affinitas, vt docet panis subcinericius, denotans gladium Gedeonis Fortassis quia in fortitudine sibi, bellatur non minùs quàm in acie gladij.

Stipendia militum, in procinctu ad prælium. Eorundem animi.

452 Constitutis in procinctu militibus, moxque armandis, & ad præstitutum progrediendi ac hærendi ordinem paratis, stipendium deesse non debet; [ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur] ait S. Ambros. lib. 2. in Lucam; & vt miles eo illice, & potiundarum in anubiarum currha, ad fortiùs validiusque pugnandum animetur. In seculari militia ridiculum est, qua stipendij tenuitate adeatur certa propè mors, cum vt ille in Mostellaria, supra Comicum sapiens ludit, [plagipatidæ fertritibaces viri, trium nummorum causa, subeunt sub falas (id est turres hostium ligneas) vbi aliqui quindenis hostis corpus transfigi solent.] Milites item apud Tacitum 1. Annal. demis in diem assibus, corpus & animam æstimari queruntur. Plura pete ex Lipsio libro 1. elect. cap. 2. Militum Christi stipendium duplex assignari potest; vnum in specie, alterum in re. Primum est gloria, alterum gratia. Certantibus enim, & vt par est bellicam virtutem prodentibus, rependitur gloria. Ideoque Apostolus Ephes. 6. ait, *esse nobis colluctationem contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus*; id est (iuxta Chrysostonum ibi, & pulchrè Athanasium hom. noua in S. Pascha) propter cœlestia, propter immortalitatem, & ob Christi præsentiam.

Alterum stipendium militum Christi quod iam nunc appenditur militibus; est Gratia roborans & confirmans propositum ex Dei inspiratione conceptum. Hoc stipendium illud ipsum est, quod Apostolus 2. Corinth. 1. vocat *pignus spiritus* & virtus quam Deus populo suo dat. Est autem tanti momenti, vt vna illius stilla, (quod S. Chrysost. in Psal. 44. ad illud *diffusa est Gratia*, pulcherrimè expendit,) admirabiles omnino effectus ediderit. Non est virtus par, & fortitudo vlla æquanda ei quam militibus suis confert. Declaraturus vtcumque eam Richardus Victorinus in Psalm. 28. ad illud *Dominus virtutem populo suo dabit*, post alia in hanc tem per illustria, subdit. [Audit adhuc aliquid maius de huius Regis militibus. De huius Regis siquidem militia esse dubitandum non est, illos, quorum vnus persequebatur milie, & duo fugarunt decem millia. Virtus mirabilis & prorsus stupenda, vt vnus contra mille, & duo præualeant contra decem millia. Quis tamen ignorat quantam inimicorum stragem efficiat, cum egregius ille huius Regis miles, timor videlicet Domini, sub ducis protectione contra vicinorum exercitum dimicat? Quid cum ei, ille Dei miles præcipuus & & princeps militiæ Dei, videlicet amor adiungitur? Quæ quæso hostium multitudo eorum impetus ferre valebit? *Qui timet Deum* (inquit Scriptura) *nihil negligit.* Ecce qualis præliator timor Dei, qui non solùm neqnitias, sed etiam negligentias omnes, ante se fugare consueuit. Longè tamen cum singularis fortitudinis prærogatiua præcedit ille Dei miles electus in millibus, qui omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Si ergo tantùm præualent vnus vel duo, vt nec eis resistere valeant decem millia; quantum est quæso quod efficere valeat in vnum collecta recta Regis huius militia vniuersa? Mirabilis Rex, qui sic suos magnificare potuit. Amabilis prorsus, qui suos sic magnificare voluit.] Subiicit votum suum vt inter hos Christi Regis milites adscribi detur.

453 Iuuat ad augendos militum animos, tympani ac tubæ sonitus. Tympanum S. Augustin. in Psalm. 43. cant. 1, Christi sacram carnem in crucis ligno extensam interpretatur. Tractans enim quod de Dauide dictum refert, ipse verò ad Christum accommodat, *affectabat & tympanizabat ad ostia ciuitatis*, affectationem illam ait fuisse exprompt onem affectus & compassionem erga nos morientis pro nobis; tum subdit. [Ergo affectauit, quia peruenit vsque ad mortem crucis. Et quoniam qui crucifigitur, in ligno extenditur;

vt autem tympanum fiat ; caro, ideſt corium in ligno extenditur dictum eſt, *& tympanizabat*, id eſt, crucifigebatur, in ligno extendebatur.] Quod ſi quia tympanum fit de corio exſiccato atque firmato, placeat cum eodem S. Auguſtino in Pſalm. 150. & ſæpè alibi homines mortificationem IESV in corpore ſuo circumferentes intelligere, vt factum etiam eſt à S. Chryſoſtomo homil. de pœnit. contin. & Virginit. & hic quoque tympanorum ſonitus, exempla inquam Sanctorum ſibi & carni mortuorum qui priùs in hac acie ſteterunt, animos haud exiguos faciunt accinctis ad hoc prælium Chriſti militibus. Tubam Heſychius orat. de S. Andrea *initio*, Apoſtolicum ſonum interpretatur. [Eam tubam vt Chriſtus moliretur, cruce quaſi malleo, Euangelio quaſi incude, quaſi igne ſpiritu, nouo ac veteri Teſtamento quaſi follibus vſus eſt ;] ait idem Heſychius de vſu huiuſmodi tubæ ad concitationem animorum in militari certamine, pluſcula eo loco tradens, & alia ſuppeditabit Philippus Abbas lib. de ſilentio clerico. cap. 40. & 241. Nec vexillum quod his Chriſti aciebus præfertur, parum confert animorum. Non eſt aliud hoc vexillum, quàm ſignum crucis. Ei certè confixus Chriſtus dicitur ſtare in ſignum populorum, Iſaiæ 11. Nec quicquam in Patribus frequentius, quàm vt Crux vexillum Regis Chriſti audiat, ſub quo ſigno conueniant eius milites. Loca multa ſignat Iuretus ad librum 2. Paulini de vita S. Martini num 35. Neminem autem latere poteſt, quantus ex conſpectu crucis, & pendentis ex ea Chriſti, ardor ingeneretur. Ex his omnibus exiſtunt magni illi præliantium ſub Chriſto militum animi, quos attingebam.

Armatura exterior, nulla ; interior exquiſita.

454 Et eſt tamen huiuſmodi militum armatura, (ad quam iuxta conſtitutum ex Chryſoſtomo ordinem progredior,) in ſpeciem leuis ac penè nulla. Non hîc loricæ, non clypei, & ſcuta, non Galeæ, reliquuſque munimentorum apparatus, non ad lædendum & feriendum hoſtem gladij, lanceæ, ſariſſæ, tela, & omne huiuſmodi armorum genus. Pugnatur ſub hoc Rege exercituum ; *ſicut in die Madiam*, vt Iſaias cap. 8. prænunciarat. Hoc quid ſit, & quomodò beliſſimè in Chriſti Regis milites cadat S. Gregorius egregiè expoſuit 30. moral. à cap. 32. Decerpo ex eo quædam. Chriſti in primis cum Gedeone conſortium nominis, perpulchrè monſtrat, quod Gedeon idem ſonet ac *circumiens in vtero* : Chriſtus autem, humanitatem intra virginis vterum, non clauſus, atque adeò *circumiens* aſſumpſerit. Hic Gedeon cum trecentis, (qui numerus in *Tau*, littera, crucem exhibente continetur, vt confirmat eo loco S. Gregor. notauitque etiam S. Ambroſius lib. 1. de Abraham cap. 3. & lib. de Noë cap. 33. & Auguſt. quæſt. 27. in Iudices ;) hoc eſt cum crucigeris, & ſibi ac mundo mortuis pugnat, iis reprobatis & militum albo expunctis, qui ad bibendum curuati fuerant, & genua inflexerant ; opera videlicet ſua diſſoluentes, nec ſtantes rectis operibus, vt quod ore annunciabant proderent opere. Ab iſtis ſelectis militibus, nouo more initum eſt prælium, & nouo aſſumpto genere armaturæ proceſſum aduersùs hoſtem. [Itum ergo eſt (inquit S. Gregorius) ad prælium cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis. Inuſitatus iſte (vt diximus,) fuit ordo præliandi. Cecinerunt tubis, & ſiniſtris lagenæ tenebantur. Intra lagenas autem ſunt miſſæ lampades, confractis verò lagenis, lampades oſtenſæ ſunt, quarum coruſcante luce, hoſtes territi in fugam vertuntur. Deſignatur itaque in tubis, clamor prædicantium, in lampadibus claritas miraculorum, in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe ſecum dux noſter ad prædicationis prælium duxit, qui deſpecta ſalute corporum, hoſtes ſuos moriendo proſternerent, eorumque gladios non armis, non gladiis, ſed patientia ſuperarent. Armati enim venerunt, ſub duce ſuo ad prælium, martyres noſtri : ſed tubis, ſed lagenis, ſed lampadibus. Qui ſonuerunt tubis, dum prædicant ; confregerunt lagenas, dum ſoluenda in paſſione ſua corpora hoſtilibus gladiis ſupponunt, reſplenduerunt lampadibus, dum poſt ſolutionem corporum miraculis coruſcauerunt. Moxque hoſtes in fugam conuerſi ſunt, quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruſcare conſpiciunt, lucem veritatis fracti, quod impugnauerunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur ; lagenæ fractæ ſunt, vt lampades apparerent ; apparuerunt lampades, vt hoſtes in fugam verterentur : id eſt prædicauerunt martyres, donec eorum corpora in morte ſoluerentur ; corpora eorum in morte ſoluta ſunt, vt miraculis coruſcarent ; coruſcauerunt miraculis, vt hoſtes ſuos ex diuina lucе proſternerent, quatenus nequaquam Deo erecti reſiſterent, ſed eum ſubditi formidarent. Et notandum quod ſteterunt hoſtes ante lagenas, fugerunt ante lampades ; quia mirum perſecutores ſanctæ Eccleſiæ, fidei prædicationibus adhuc in corpore poſitis reſtiterunt : poſt ſolutionem verò corporum, apparentibus miraculis in fugam verſi ſunt, quia pauore conterriti, à perſecutione fidelium ceſſauerunt. Prædicatione ſcilicet tubarum fractis lagenis corporum, viſis timuerunt, lampadibus miraculorum.] Addit cap. 34. hos nouos milites, meritò dictos in dextera tubas portare, in ſiniſtra lagenas. Quod enim longè pluris faciamus quæ dexteræ committimus, inſinuatum ea tubarum per dexteras apprehenſione eſt, quàm pluris hi milites Chriſti cauſam principis ſui facerent, quàm corporum ſuorum lagenas, quas ſiniſtra tenebant.

455 Imponit oculis nouum hoc armandi milites Genus. Foris namque inermes, & eo quo vidiſti habitu, Gedeonis noſtri milites prodeunt ſed interna optimè munita & contecta, validiſque armis inſtructa habent. Intuetur namque Rex hic exercituum nouorum, armaturæ adhibendæ conſuetum modum, vt ex Petro Damiani infra obſeruabo. Non diſſimiliter igitur armati ſuos voluit, & exteriùs intectos ac ſine telis, interiùs tamen omnem illam armaturam habere iuſſit. Vbi animaduertendus

diendus inprimis Origenes hom. 1. in Psalm. 36. ad illud *delectare in Domino*, sic differens. [Moris est scripturæ diuinæ, duos homines introducere ἠθοποιΐα, id est similitudine alterius, alterum ex altero nominare; hoc est ea quæ exterioris sunt hominis, compellere etiam in interiorem. Quod autem dico, tale est. Exterior homo corporalis, vescitur cibis corruptibilibus, & sibi aptis. Est autem & cibus quidam interioris hominis, de quo dicitur, *quia in omni verbo Dei, viuit homo.* Est poculum exterioris hominis, est aliud interioris. *Bibimus* enim *de spiritali sequenti petra*; & *bibimus aquam*, quam dicente Iesu, *qui bibet, non sitiet in æternum.* Est & indumentum exterioris hominis, est & interioris hominis indumentum. Et si quidem peccator sit, induit se maledictum sicut vestimentum. Si autem iustus sit audit; *Induite vos Dominum Iesum Christum. Et induite vos viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, patientiam.* Et quid necesse est narrare per singula, quomodò interior homo exterioris hominis homonymis appellationibus nominetur? Arma exterior homo, & interior habet. Qui secundùm interiorem hominem militat, induitur armis Dei vt possit stare aduersus versutias Diaboli.]

Hanc militum Christi interiorem armaturam, vno verbo exprimi posse sic docet Isidorus Peluſiota lib. 4. epist. 15. [Quia oportebat humanitate atque clementia opificis nostri iterum induere arma virtutis, Deus Verbum in terras venit, nobisque charitatem quasi quandam Angelicam stolam contexuit, in qua vniuersam virtutis armaturam fabricauit. Nam virtutum omnium præclara facinora quæ in specie solent enumerari, vna generalis virtus complexa est, cuius nomen est *charitas*, siue *dilectio.*] Si tamen sigillatim eam militum Christi armaturam notare placeat, adeundus qui eam minutatim & fusè prosequitur Ludouicus fidelis toto libro 3. de militia spirituali. Ego eam repræsento verbis Apostoli Ephes. 6. *state succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem & obsecrationem, orantes omni tempore in spiritu.* Hæc omnis armatura, dempto gladio qui extremo loco profertur, ad munimen & tegmen militis videtur inducta. Percurramus obiter partes eius singulas, si primùm stationem non omiserimus, cuius est prima apud Apostolum mentio.

Sigillatim de ea interna armatura ex Apostolo: Præmissa statio indicta ab eo Christi militibus.

456 *Standum*, primo loco indicit Apostolus: quod per magni referre ad rem bellicam, & maxime in militia commendari, obseruat S. Chrysost. ibi homil. 23. & post Origenem homil. 9. in Iudices monstrat non nisi ab iis qui vere recti sunt, seruari stationem spiritualem, necessariam ad hanc militiam. Proinde non lasciuos, non deliciantes, non pecuniarum amantes, non cuicumque creatæ rei incumbentes, censendos esse *stare.* Qua stationis notione supposita, vniuersale est iussum standi, & in quocumque spirituali prælio æquè valet, quamuis Nyssenus opusculo in illud Pauli *omne peccatum quod fecerit homo* &c. Aliter sumpto *standi* verbo, sic philosopherur, vt non sit vniuersale mandatum. [Sensilium (inquit,) bellorum milites, nunc quidem aduersis frontibus pugnam capessentes, nunc autem fuga vtentes, acies instruunt. Est etiam animarum bellum, quod & resistendo, & fugiendo prudenter geritur. Hoc sciens Paulus qui per vtramque instruendæ acici artificiosam rationem ducit exercitum; nunc quidem præcipit, vt ad pugnam committendam steut fortiter; *State accincti lumbos vestros in veritate*: nunc autem fuga consulit decipere inimicos. *Fugite* (inquiens,) *fornicationem.* Si irruat bellum incredulitatis, vtile est illi resistere. Sed si dolo nobis minetur acies, contra hos aduersarios pulchrum est locare insidias. Tenditur arcus calumniæ; vtile est aduerso fronte congredi cum mendacio. Quando autem iacit telum forma meritricia, honestum est tergum vertere, & aduersum vultum fugere. In oculos enim telum dirigit fornicatio; & oportet meminisse præcepti Imperatoris, *Fugite fornicationem.* Habet enim aliquid magis timendum, quàm alia scelera.] At secundùm notionem standi præmissam, hic quoque *standum*, ideſt non succumbendum, & vera in Deum intentio retinenda.

Vides ergo quàm multi iaceant, qui stare creduntur: præsertim si corporali exercitationi quæ ad modicum prodest, impendant stadij non nihil; sicque stationem se obire putent, ex vetere loquendi more Ecclesiastico, quo *stationis* nomen, (vt apud Tertullianum lib. de orat. cap. 14. Cassianum lib. 5. de instit. cap. 20. & pulchrè apud Ambrosium sermone 25. videre est,) ieiunium ad certam vsque horam productum significat, vt ad caput illud Tertulliani num. 58. censet Pamelius: corrigens quod secùs scripserat ad epist. 41. Sancti Cypriani num. 9. & notans ex Rabano lib. 2. instit. cleric. cap. 18. quod item habet Isidor. 6. Orig. cap. vltimo distinctionem ieiunij à statione fuisse, quod statio esset ieiunium indictum & statutum lege. Ieiunium autem de voluntaria abstinentia diceretur. Annuit de *statione* vsurpata pro ieiunio, Cerda ad idem Tertulliani caput, & in Aduers. cap. 104. num. 15. & cap. 138. num. 3. Et esse sanè ieiunium in spirituali bello quid præcipuum, latè tradit S. Basilius homil. 2. de ieiunio, *initio*, notans hac in parte differentiam militiæ carnalis à spirituali. Aut si aliud est statio Ecclesiastico prisco loquendi more, quàm ieiunium, (vt contendunt Onuphrius lib. de stationibus Vrbis Romæ, *initio*, Abbas pineus lib. 1. Obseruat. Sacr. cap. 16. Petauius ad Epiph. & nutans in priore sua sententia Ludouicus à Cerda in Aduers. sacris cap. 160. num. 16.) nec nisi pars eorum quæ per stationis tempus obibant Christiani, ieiunium erat; non plus etiam stant qui reliquas

quas illas stationis partes obeunt orantes, de Ecclesia non dicedentes, de geniculis adorantes, aliaque externa pietatis officia exercentes, nisi ad corporalem hanc exercitationem, adiungant eam quam Chrysostomus loco allegato, vocat *vehementem & exactam rectitudinem*, qua vult definiri stationem Christiano militi indictam, vt possit stans non deiici, sed malo obsistat; & iustitiæ ac lucis armatura, (de qua agendum sequitur) sit vsui.

Cingulum, militis Christi.

457 Est in ea primùm Cingulus, quo militem Christi præcingit Apostolus. Is Huxam vestium tybias impedientium laxitatem, cohibet, firmatque, & roborat lumbos qui sunt in corpore velut carina in naui, & in ædificio fundamentum, vt hic ex medicorum placitis disserit Chrysostomus. Sicque efficitur, vt homo non defigatur humi, sed facilè perstet elatus & sublimis, vt necessarium est ad bellandum. Hi spirituales lumbi cingulo confortandi in Christi milite, aliud non sunt quàm intellectus: nec cingulus aliud quàm veritas, quæ præstat vt stemus, & ad terram non prosternamur. Vnde hoc cingulo destituti Ethnici, & Hæretici omnes, humi volutantur. Ac proinde est hoc peritoneum aduersùs externos omnes regni Christi hostes superiùs productos, munimentum. Audi Chrysostomum ad hunc locum. [Qui veritatis doctrinam quærit, ad terram non prosternetur. Quod enim quæ vera non sunt, ex terra sint, ex eo liquet, quod omnes qui extra veritatem sunt, passionibus animi seruiunt, proprias cogitationes suas sequentes. Propterea si sobriè vigilauerimus, non opus habebimus, vt contra Græcorum infidelium sermones doctrina instruamur; quoniam molles illi sunt ac laxi, nihil quod serium sit, nihil quod humanam rationem excedat, de Deo complecti valentes. Non enim sunt *in veritate cincti*. Propterea soluti sunt ipsorum lumbi, receptaculum scilicet genitalium seminum, & cogitationum irrationalium robur: Nihil igitur illis imbecillius. Manichæos verò vides, quomodo & illi omnia ex propriis cogitationibus suis loqui audeant? Non potuit, (inquiunt) mundum Deus absque materia facere. Vnde hoc liquet? Ex humo & terra ista dicunt, & ex humanis rationibus. Quoniam homo (inquiunt,) aliter quicquam facere non potest. Rursus Marcion quid dicat, vide: Non potuit Deus accepta carne manere purus. Vnde istud liquet? Quoniam neque homines, (inquit,) tanquam homines istud possunt. Valentinus quoque ex humo tractos sensus habens, de terra loquitur, vt & Paulus Samosateus. Arius verò quid dicit? Non potuit Deus gignens, sine passione gignere. Vnde hoc audes dicere, ô Ari? Ex nostris, id est humanis rationibus. Vides omnium ex humo tractas cogitationes, depressas, terram spirantes?] Idem de omnibus Catholicæ veritatis hostibus, regno Christi semper infestis, esto iudicium. Nemo eorum succinctus est mentis lumbos in veritate. Vnde inclinati terram respectant. E contrario ergo Christi militem, succingi veritatis cingulo vt possit stare, nec veritatis hostibus ludibrium debeat, est planè necessarium.

458 Quàm præcincti, quàm terrenis & fluxis negotiis non impediti, quàm tertæ non affixi. Doct. omnes sacri; cum primi illi qui Polytheismo & Ethnicismo obstiterunt, Greg. Neocarienſis, Iustinus, Athanagoras; Tum æui eiusdem aliquot ac posteriorum sæculorum innumeri qui aduersùs hæreses & errores stetere intrepidi, Irenæus, Epiphanius, Athanasius, Ambrosius, Augustinus, & consequenter, omnibus Christianis sæculis innumeris. Nupertimè verò aduersùs extremos orebi Impetus, quàm plurimi se opponentes pro domo Dei. [Quis enim dubitet (inquit Origenes homil. 26. in Num. *in fine*) quod sancti quippe Patrum, & orationibus nos iuuent, & gestorum suorum confirment atque hortentur exemplis? Sed & voluminibus suis per ea quæ nobis ad memoriam scripta reliquerunt, docentes nos & instruentes, quomodò aduersùm inimicas potestates dimicandum sit, & quomodò agonum toleranda certamina? Pugnant ergo pro nobis & ipsi, incedunt primi antè nos armati. Ipsos enim nos habentes ad exemplum, & videntes eorum per Spiritum fortia facta, armamur ad prælium Spirituale, & aduersùs Spiritalia nequitiæ in cœlestibus dimicamus.] Monet verò specialiter S. Ambrosius serm. 7. non si Clerici, (quos inter, omnes hi Doctores numerabantur,) remissis ac fluentibus sunt tunicis, censendos propterea esse à militia alienos. Habent enim internum cingulum quo constringuntur interna, iuxta Domini monitum, qui lumbos præcingendos monebat. Et aperte de iisdem Clericis idem sine inuolucro sanciebat Apostolus 2. Timoth. 2. vetans, *ne quis militans Deo implicet se negociis secularibus*.

Sed quod miles Christi lumbos succingit veritate videtur, aliter accepit Origenes hom. 5. in Iosué *initio*. [Nostrum esse cingulum veritas debet, si tamen seruauerimus militiæ, & cinguli Sacramentum. Si enim veritas est cingulum nostrum, quoad Christi militiam cingimur, si quando falsum loquimur, & mendacium de ore nostro procedit, discingimur à militia Christi, & baltheo veritatis exolatimur. Ergo si in veritate sumus, sumus cincti: Si verò in falsitate, discincti. Sed nos imitentur potiùs ista quadraginta millia virorum accinctorum procedentium ad bellum in conspectu Domini, & semper simus in veritate succincti. Sed ne illud quidem otiosè prætereo, quod addidit scriptura, quia *accincti in conspectu Domini*. Non enim sufficit te apud homines videri seruare veritatem. Possibile namque est fallere homines, & veracem videri, sed non ex eo in veritate succinctus es, nisi & in conspectu Domini seruaueris veritatem; id est non solùm quæ voce homines audiunt, sed & ea quæ in corde perspicit Deus; vt nihil sit falsum in lingua, nihil sit in corde fucatum], secundùm quod Propheta dicit de talibus: *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt cordibus eorum.*]

Militis Christi, Lorica.

459 Lorica iustitiæ, qua deinde Christi militem munit Apostolus, iuxta Laurentium Iustinianum lib. de interiori conflictu cap. 6. est Prudentia. Et cum hæc sit omnium virtutum rectrix, non planè abhorret quod inquit S. Chrysostomus, hom. 24. nempe iustitiam cuius Lorica munitur Christi miles, esse *vitam omni virtute præditam.* Non enim Apostolus eam duntaxat iustitiam in eo exigit, quæ in alieno iure seruando indemni sita est: sed Catholicam (vt vocat idem Chrysostomus) siue vniuersalem. Nam & hoc ei apud Philosophos nomen est. Cassianus collat. 7. cap. 5. hanc Loricam censet esse charitatem quæ & ipsa virtus est vniuersalis. Hoc ergo munimento circumdari thoracem militis Christi, est pernecessarium. Frustra enim appeteret hostem verbo, aut alia quacumque ratione, qui peteat opprobrio vitæ non ex norma Christiani iuris exactæ. Qui eiusmodi sunt, tametsi fortes operarios, & sæcularibus operibus obeundis ac ferendis exercitos, ac si iubet, magnis ad præliandum naturæ dotibus instructos, habendos esse ad Christi prælium ineptos, & repellendos, admonet S. Gregorius lib. 3. in primum Regum *in fine*, tractans illa verba, *quemcumque videbat Saul virum fortem & aptum ad prælium, eum sociabat sibi.* Præmissa enim notione *aptorum* & *fortium*, subdit de fortibus, sed non aptis bello Christi. [Quorundam temeritas à Christi bello repellitur, cum apti & fortes, electi memorantur. Nam quidam sciunt cum Diabolo pugnare, & nolunt: Sapientes quidem sunt, vt faciant mala; bona autem facere nesciunt. Hi antiquo hosti seruire volunt, resistere nolunt. Quid enim faciat Doctor, si aptos istos ad prælium sibi societ? Magis tales possunt alios per exempla destruere, quàm ipse per verbum ædificare. Nam & sæpè tales docere audent, & docendi virtutem operando non tenent. Cum loquuntur nobiscum, in hostes struunt; sed per opera subitò in viscera nostra torquétur. Velut proditores quidam exercitus, arma Christianæ doctrinæ induunt, & per exempla subitò paruulos Christi feriunt, quos velle protegere loquendo putamus. Non apti ergo viri fortes repellendi, non sociandi nobis sunt: quia per sapientes reprobos robur nostrum destruitur, non augetur. Qui ergo sunt fortes, & non apti, nisi quos videmus onera sæculi fortiter ferre, & fortitudinem suam in seruitium conditoris transferre nescire? Nam iugum hominum, & magnos sæculi labores fortiter ferunt, sed ad seruitutem Dei accedere, velut infirmi pertimescunt. Quid ergo isti nisi fortes, & non apti sunt, qui sæculi magna faciunt, & Christi agere lenia & blanda non possunt?] Dictum in hanc rem plenè cum de morali Doctore. Quid ad huiusmodi Loricam iustitiæ, illa propudiosi & inutilis luxus argumenta apud Claudianum lib. 2. de laudibus Stiliconis.

Quin & Sidonias Chlamydes, & cingula baccis,
Aspera, Gemmataque togas virideque Smaragdis,
Loricas.

Theoph. Raynaudi de Attrib. Christi.

Calceamenta.

460 Sequuntur apud Apostolum *calceamenta in præparationem Euangelij pacis.* Ocreas & vniuersum munimen, intelligit hoc nomine Chrysostomus. Et quia in pedibus signantur affectus, rectè signantur per has voces omnia illa, quibus affectus ab externorum impetu arcemus. Quæ est expeditissima ratio, hominis ad spiritualem militiam aptandi. Nam quamdiu permittuntur incurrere in affectus nostros externæ eorum proritationes, iniicietur certus & grauis obex ad militiam Christianam. Constat ita accipi à S. Augustino lib. 2. qq. Euang. in 33. *præparationem* hanc *Euangelij pacis* per calceatum. Ex eo enim secutum ait, vt non tangantur terrena, sicut fieret si pes nudus esset. Videtur annuere S. Hieronymus epist. 146. tractans quod pater calceamenta prodigo reuerso reddi iubet, verbis illis. [*Et calceamenta in pedibus eius.* Sponsi quippe (inquit Hieronymus) perdiderat dignitatem, & nudis pedibus Pascha celebrare non poterat. Hæc sunt calceamenta. De quibus Dominus ait: *Et calceati te hyacintho. Et calceamenta in pedibus eius.* Necubi coluber insidians, plantam ingredientis inuaderet, & super scorpiones & serpentes securiùs ambularet, vt præpararetur ad Euangelium pacis, iam non gradiens secundùm carnem, sed secundùm Spiritum; & dictum ei propheticum conueniret: *Quam speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona.*] Consentiunt qui de sandaliorum Episcopalium mystica significatione differunt. Est enim iis ad id significandum, subtrer solea integra: supra verò corium fenestratum: qua sursum apertione notatur, non erubescendum Euangelium: munitione verò infernè adhibita, significatur, vitanda pollutio à terrenis. Videsis in eam rem Bedam, Fulbertum, Alcuinum, & alios apud Stephanum Durandum lib. 2. de ritibus cap 9. num 21. & Balduinum lib. de calceo cap. 29.

Scutum.

461 Scutum fidei quod deinde adhibet Paulus, ipsam fidem interpretatur Theodoretus. Et est sanè fides munimentum insigne, & protectis super omnem Gloriam. Nihil tamen vetat *scutum fidei* exponere, scutum quod suggerit fides. Suggerit autem non vnum, sed multiplex. Plurima enim sunt quæ fides iuxta Scripturas suppeditat scuta Sapien. 18. & numer. 16. celebratur prolatum ab Aarone *scutum seruitutis eius oratio*, & allegata per thuribulum, & incensum deprecatio. 2. scuto & oratione, per incensum ac carbones thuribuli, sanctissimam Christi humanitatem, & merita pro nobis denotata, legere est apud Originem hom 4. in Esaiam, & Richardum Victorinum in Apocal. cap. 1. Quò recidit *scutum cordis labor Domini*, de quo Threnorum 3. estque (interprete S. Gregorio hom. 22. in Euang.)

Passio Christi. [Deus (inquit,) apparuit in carne, laborauit ex nostra infirmitate. Quem laborem passionis eius, dum incredùli viderunt, eum venerari noluerunt. Quem enim videbant carne mortalem, dedignati sunt credere, immortalem esse diuinitate. Vnde etiam Hieremias ait : *Reddes eis vicem Domine, iuxta opera manuum suarum : dabis eis scutum cordis laborem tuum.* Ne enim prædicationis spicula eorum corda penetrarent, dum passionis eius laborem dedignati sunt ; quasi eundem laborem illius pro scuto tenuerunt : vt eò ad se transire eius verba non permitterent, quòd eum laborare, vsque ad mortem viderunt.] Eadem libro 33. moral. cap. 30. Alio ergo sensu quàm impiis Iudæis, Passio Christi est nobis scutum, quatenus illius recordatione tegimur, & munimur, omniaque nequissimi tela ignea extinguimus. Scutum planè non adhorens à Poëtico illo scuto gaudij simul immensi, & tristitiæ acerbissimæ imaginem exhibente, vt est apud Clementem Alexandrinum 5. Strom. cap. 6. ex Iliad. 18. *in fine*, qui moralem eius sensum adhibet, ab eo diuersum quem suggerit Themistius oratione 1. & ab alio item sensu quem habet Maximus Tyrius differt. 37. Vt vt sit, Passionis Christi scutum, his in salutem & lætitiam, illis in luctum & excidium fiet. Scutum verè de cœlo nobis demissum, non vt fabulosa illa ancilia, de quorum religione summa, Lactantius 1. instit. cap. 21. Vnde meritissimò dicitur, *scutum bonæ voluntatis Dei coronans nos.* Vtinam circundari eo liceat in morte, & amplexari fructuosiùs ac potiori iure quàm factam ab Epaminonda, qui vt est apud Trogum lib. 6. moriens delatum ad se clypeum, quo vsus in bellis fuerat, affari postremò & amplexari, ac stringere, quasi de se insigniter meritum voluit. Huic scuto impositus in obitu, cœleste imperium spondere sibi iure possit, non secùs ac Chazari (vt est apud Constantinum Porphiro genitum, de administ. imperij cap. 38. *in fine*,) creabant principem, impositione eius in scutum. Quo item modo, Iulianum Apostatam, creatum in Gallia Imperatorem supra retuli ex Ammiano lib. 20. Videsis Pithæum secundo Aduers. cap. 6. Interim dum hîc inter timores, nocturnos versamur, optandum hoc scuto aduersùs eos circumdari ; nam super omnem gloriam & armaturam hæc protectio :

Galea.

462 Galea salutis, subiicitur apud Apostolum : quam Hieron. ad hunc Apostoli locum sensuum nostrorum qui omnes sunt in capite, atque adeò cogitationum & consiliorum omnium, incolumitati ac integritati adhiberi, animaduertit. Videturque hæc Galeæ caput obducentis ac munientis interpretatio, plenior : tametsi nec respuo quod S. Basilius hom. 2. de ieiunio, differentiam spiritualis & carnalis armaturæ sigillatim prosecutus, *Galeam salutis* interpretatur spem salutiferam, & præiuit in se Apostolus 1. Thessal. 5. qui Galeam salutis, spem dissertè nominat. Quid si etiam sinceritatem doli expertem, dicamus esse hanc salutis Galeam ? Sane habent è contrario milites satanæ Orci Galeam à Nazianzeno oratione 3. numer. 62. memoratam ex Poëta, qui illiados E Iouem inducit caliginem quandam Græcis magica arte offundentem, ne ab ipsis perspicerentur, ait Nonnus lib. 1. expositionis fabularum à Theologo tractarum num. 52. longè plurima ex variis de ea Galea Paschalius lib. 10. de coronis cap. 20. Varietatem itaque in omnes se formas immutantem, & duplicitatem animi nulli patentem, eo nomine signat Theologus referens eodem, quod de Gygis annulo est fabulis proditum : At miles Christi, sinceritate & veritate prælata, non timet videri quod est ; quia nihil penes se habet erubescendum. Quomodocumque ex prædictis modis Galeam militis Christi accipiamus, nihil ad eam, omnis splendor Galearum seculi, quamtumuis apud varios varius & perillustris : de quo latè suprà Paschalius à cap. 13. ad 21. Galeas renidentes hyacinthis, meet cætera opulentiæ argumenta, recensèt Claudianus lib. 2. de laud. Stilic. Sed ea mera inanitas & vanitas plus obiicit discriminis, quàm muniat militem.

Gladius.

Gladium Spiritus, ipsemet Apostolus alienæ interpretationi non permittit, *& Gladium* (inquit) *Spiritus quod est Verbum Dei.* Sed cum Verbum Dei, vel sit personale, & subsistens, vel pronuntiatiuum, quæri potest cuinam verbo tribuat Paulus rationem Gladij Spiritus. Sanctus quidem Augustinus in Psal. 7. ad illud *Gladium suum vibrabit* egregiè exhibet Christum specie gladij, cuius diuinitas sit veluti lamella, aut verutum, theca autem sit humanitas. [Potest (inquit,) ipse homo Dominicus, gladius Dei intelligi, bis acutus, id est framea, quem non vibrauit primo aduentu, sed tanquam in vaginas humilitatis abscondit. Vibrabit autem, cum in secundo aduentu veniens iudicare viuos & mortuos, in manifesto splendore claritatis suæ, iustis homine suo, & terrore impiis coruscabit. Nam in aliis exemplaribus, pro eo quod est, *gladium vibrabit, frameam suam splendificabit*, positum est. Quo verbo conuenientissimè significari arbitror, vltimum Dominicæ claritatis aduentum : quandoquidem ex ipsius persona intelligitur, quod alius Psalmus habet, *libera Domine ab impiis animam meam, frameam tuam ab inimicis manus tuæ.*] Et in Psalm. 44. ad illud *accingere Gladio tuo*, sic illud glossat. [*Gladium tuum*, quid nisi Verbum tuum ? Isto gladio strauit inimicos, illo gladio diuisit filium à patre, filiam à matre, nurum à socru. Legimus hæc Euangelio ; *non veni pacem mittere, sed gladium. Et erunt in vna domo, quinque diuisi aduersùm se, duo aduersus tres, & tres aduer duos erunt diuisi* ; Id est filius aduersus patrem, filia aduersus matrem, nurus aduersus socrum suam, Diuisio hæc quo gladio facta est, nisi quem Christus attulit ? Et reuera fratres, etiam quotidianis exemplis videmus hæc. Placet iuueni alicui Deo seruire, displicet patri ; diuisi sunt aduersùm se. Ille promittit terrenam hæreditatem, ille amat cœlestem.

jestem. Aliud iste pollicetur, aliud ille eligit. Non sibi puret pater factam iniuriam, Deus solus illi præfertur, & tamen litigat cum filio volente seruire Deo. Sed fortior est iste gladius spiritalis separans, quàm copulans natura carnalis. Fit hoc, & de filia aduersus matrem, multo magis, & de nura aduersus socrum.] Exponit hæc fusè & subtiliter, de Gentibus & diabolo patre; deque Synagoga socru, & Ecclesia nuru. Tum subdit. [De potentia huius gladij loquebamur, cum ista diceremus. *Accingere gladium tuum*, sermonem tuum *circa femur tuum potentissime*. Circa femur habens gladium. Quid est *circa femur?* Quid significat *de femore?* Carnem. Vnde illud est, *non deficiet princeps de Iuda, & Dux de femoribus eius*? Nonnè & ipse Abraham, cui promissum erat semen in quo benedicerentur omnes gentes, quando misit seruum suum ad quærendam & ducendam vxorem filio suo, vnde veniret illud semen sanctum, in quo benedicerentur omnes gentes; fide tenens, in illa veluti humilitate seminis esse magnitudinem numinis, id est filium Dei, venturum ex filiis hominum, per semen Abrahæ; fecit ipsum seruum suum quem mittebat, ita sibi iurare, *pone*, (inquit,) *manum tuam*; ad altare, aut ad Euangelium, aut ad Prophetam, aut ad aliquid sanctum? *Sub femore meo*, (inquit,) *pone manum*, habens fiduciam, nec reuerens turpitudinem; sed intelligens veritatem. Propterea *accingere gladium tuum circa femur potentissime. Potentissime* etiam *circa femur*, quia quod infirmum est Dei, fortius est hominis.]

463 Præiuerat S. Basilius in Psalm. 44. ad illud *accingere gladio tuo*. [Putamus sanè (inquit) & hoc ad Dei Verbum tropicè referri, vt carni coniungatur; quod est *efficax magis & penetrabilius omni gladio ancipiti, & perringens vsque ad diuisionem animæ ac Spiritus, compagum quoque & medullarum, discretor cogitationum & intentionum cordis*. Quoniam femur signum est eius humanæ genealogiæ, *ipsa* (inquit Scriptura) *egredientes animæ ex femore Iacob*. Vt itaque vita, & via, & panis, & vitis, & vera lux, & aliis eiusmodi sexcentis Dominus noster Iesus Christus nominatur: sic & *gladius diuidens* partem animæ affectibus seruientem, & motus concupiscentiæ mortificans.]

Beda in cap. 18. Sapientiæ, inter fragmenta quæ sunt ad calcem tomi 7. notat hunc esse gladium durum & debellantem, qui omnia morte repleuit, vt Sapiens eo capite tradit. Macharius Chrisiocephalus hom. de crucis Exalt. hunc esse ait gladium sanctum, durum ac fortem, super serpentem, de quo Isaias cap. 27. Rupertus optimè Zachariæ 9. ad illud, *Et ponam te quasi gladium fortium*, monstrat Christum dici *gladium*, idque ex effectibus Euangelicæ prædicationis, ac strage per eam edita, & disiunctionibus coniunctissimorum quam Christus se facturum recepit, benè confirmat. Cui verò ignotum Gedeonis gladium, pane expressum, symbolum fuisse Christi Domini? Quod si Antichristus dicitur *gladius Satanæ*, vt est apud S. Gregorium 34. moral. cap. 4. æquè Christus qui ei contrapositus, est gladius Dei. Est ergo Christum gladium Spiritus, quo miles Christi accingitur, multam in eo stragem editurus, & Dei hostes in ea framea lactè fusurus. Hoc gladio præcincti milites Christi, quanta ediderunt?

464 Passim tamen video, Verbum Dei, quo tamquam gladio militem Christi succingit Apostolus, statui verbum prolatitium; sermones inquam de Deo. Deque eo verbo accipitur quod idem Apostolus describit alibi hunc gladium viuum & efficacem, ac penetrabiliorem omni gladio ancipiti, pertingentem vsque ad diuisionem animæ ac Spiritus, compagum quoque ac medullarum. Quibus vocibus militem Christi qui Verbum Dei tractat, veluti sacrificum exhibere videtur Apostolus iuxta præclaram Gulielmi Parisiensis de vero Christiano tractatore sententiam lib. de legibus cap. 28. *in fine*. Agens enim de variis sacrificiis, actionum quæ claustrales psallendo vigilando, etiam manibus laborando offerunt Deo, subdit. [In his autem sacrificiis excellit oratio cum partibus suis, cum perfecta fuerit. Excellit inquam quantum ad pinguedinem deuotionis. Doctrina autem & prædicatio excellunt quantum ad fructum. In doctrina enim, & prædicatione sincera, atque deuota, non solùm offeruntur verba, & labor qui in vtrisque sustinetur, sed etiam ipsi auditores qui per eam conuertuntur. Verus enim atque sincerus Doctor, seu prædicator est animalium mundorum sicut legitur Iob. 4. *Concident illum amici, dinident illum negotiatores*. Et Actuum 10. *Occide Petre, & manduca*. Occisor inquam, & mactator in gladio Spiritus, quod est Verbum Dei sicut legitur ad Ephes. 6. & Hierem. 48. *Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine*. Et in Psalmo *gladius in labiis eorum*.] Plenè in eandem sententiam differit idem Gulielmus lib. de Rhetor. diuina cap. 51. Nec malè Origenes homil. 26. in Iosue agens de gladiis petrinis, quibus peracta est circumcisio & eorum per Iosue sepultura. [Sæpè ostendimus, (inquit,) machæram Verbum Dei dictum, quo verbo abscinduntur & purgantur peccata de animis audientium. Hæc ergo virtus verbi diuini, recondita est in eo loco cui datur sermo scientiæ, vt opportuno tempore omnia illa quæ per donum Spiritus repleta est verbo sapientiæ, verboque scientiæ, proferat istas machæras in Ecclesia, & circumcidat secundò eos qui secunda indigent circumcisione. Quod autem dicit *Petrinas machæras*, hoc est è saxo cultros, & non è ferro, artificis opere fabricatos; illud ostendit, quod sermo hic Dei, qui circumcidere de animis auditorum immunditias potest, non ex arte Grammatica vel Rhetorica veniens, neque Doctorum malleis edomitus, aut studiorum incudibus elimatus, sed ex illa Petra descendens, quæ de monte sine manibus abscissa est, & orbem terræ compleuit, ac dona Spiritalia credentibus tribuit.] Affine est, quod Rupertus lib. de operibus Trinit. in 4. Regum, circa Psalm. 92. Apostolis Spiritus sancti virtute exacutis, tanquam gladiis præcinctum Christum exhibet. Et quod sanctum Cyprianum tanquam machæram repræsentat Diuus Augustinus serm. 114. de diuersis.

diuersis. Videsis S. Gregorium 20. moral. cap. 28. & 29. Theodoretus item Studita Catech. 46. scitè describit Christiani animum quasi gladium igne fabrefactum, & aqua lachrymarum temperatum. Id quod maximè desideratur in Tractatoribus verbi Dei.

Obiter aduersùs commutantes gladium Spiritus, in Lyram.

465 Non id attendunt vani illi concionatores, quos S. Chrisostomus tomo 5. Græcol. serm. 58. homicidis peiores meritò pronuntiat. Et realem nominatim fuisse Nestorium hæresiarcham, prodit Theodoretus lib. 4. hæret. fabul. *in fine*, qui verbum Dei habent non pro gladio, quo Deus occidat homines in verbis oris sui, non inquam pro gladio Aiod, ambi dextri, perfodientis Regem Madiam vt differit Origenes hom. 4. in Iudices; nec pro dolabra protuberantias exæquante, absscindendo quod extat, & in eam incurrit; sed pro lyra & cythara, & carmine musico, quod dulci suauique sono canitur, vt est apud Ezechielem cap. 33. Quantum hi à vero scopo bellicæ huius functionis abertent, & quantum malum in Ecclesiam inferant, nulla satis oratio explicet. Scopum sanè tractandi in Ecclesia verbi Dei aduersùs hostes animorum, non alium esse liquet, quàm præbere Spiritui sancto occasionem, vt ad pulsum externæ vocis, internam gratiam de silice cordis excudat, immittatque inspirationem sanctam, in nobis sine nobis procreatam. Sic enim de fructu per externam prædicationem quæsito, Philosophatur S. Gregorius homil. 17. in Euang. ad illud *misit eos ante faciem suam*, necnon S. Prosper lib. 2. de vocat gentium à cap. 3. & lib. 1. à cap. 13. Et hac ex causa, Verbum Dei vocatur *gladius sancti Spiritus*, vt differit S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 8. & in Psalm. 36. ad illud *gladium euaginauerunt peccatores*, vbi gladium Spiritus sancti, gladio peccatorum opponit. Pulchrè creditus Athanasius in qq. ad Antiochum ex veteri Testamento qu. 92. expendens illud Psalmi 149. *Exaltationes Dei in faucibus eorum, & glady ancipites in manibus eorum*, quod ad verbi Dei idoneos tractatores accommodat. Ab iis quippe salubriter confodi gladio ancipiti diuini Verbi impios quosque, tum extra tum intra Ecclesiam, docet.

Hunc tractationis verbi Dei vsum, & quæsitum ex eo fructum miserè interuertit, qui velificatus vanitati suæ, aut gratiæ auditorum, non gladium in vitia stringit, nec verbi Dei frameam effundit, salubri vulnere feriturus peccatores: Sed linguis hominum loquitur & Angelorum. Hoc quid sit, accipe ex auctore libri 3. de vita contempl. cap. 14. Apud Prosperum. [*Hominum vel Angelorum linguis*, inanem facundiam quorundam significatam debemus accipere; qui omnia quæcunque voluerint, accuratè quidem, atque eloquenter enuntiant: sed quamuis ornatè, copioseque differant, tamen si docendi officium vanitate pla endi magis, quàm consulendi charitate susçipiant, non vt aliquos doceant sed vt se doctos ostendant; nec profectum, sed plausum à suis auditoribus quærant: si totam conscientiæ diligentiam transferant malè dicaces ad linguam, & studiosiùs eloquentiam velint curare; quàm vitam: si supercilio vanæ loquacitatis elati, dicta sua magis cupiunt laudari quàm fieri: nec sint de sanctitate operis, sed de sermonis elucubrati venustate solliciti: Numquid non tales meritò æramento sonanti, aut tinnienti cymbalo comparantur qui in modum tinnientis æramenti, vel cymbali, præclara magis quæque appetunt sonare, quàm facere: nec erubescunt, à seipsis aliter viuendo, quàm prædicant discrepare: qui vt quoquo modo turpitudinem suæ conuersationis, obnubilant, honesta prædicare non cessant: non vt auditores sui, eorum prædicatione proficiant, sed vt ipsi videantur curare quæ prædicant.] Omnino grauiter ac fusè hanc culpam exagitat Origenes homil. 3. in Ezech. Hi sunt caupones miscentes aquam vino, ait Hieronymus Isaiæ 1. Et vt externæ quoque sapientiæ suffragium huc aduocem, Themist. patet vir Philosophus, referente ipso Themistio orat. 2. de huiusmodi hominum genere statuebat conuenientissimè. Sic enim de eo scribit Themistius. [Non solam indicendo venustatem consectabatur. Sed quemadmodùm dicebat, eos qui in agricultura nihil præter vmbrosarum platanorum, aut cupressorum nemora conserunt; frumento porrò, ac vineis indigent, voluptati magis quàm alimento studere: ita planè qui vnam in dicendo voluptatem persequuntur, idque vnam quærunt, suos vt auditores demulceant, ea verò, quibus alitur animus ac seipso melior efficitur, eloqui neque norunt, neque conantur; illos verò negabat esse Philosophos; vti neque Agricolas alios; sed adulatores nimirum & assentatores, & conditores; ac pro medicis, aut exercitationis magistris, mangones duntaxat, atque ornatores appellabat.] De hac Ecclesiæ peste, qua vix est in Ecclesia malum vulgatius, minusue notatum, & tamen tetrius & plurium causa damnorum, dicendum iusta de hoc argumento tractatione. Nunc satis sit obiter attigisse, verbum Dei, in spirituali militia bellique hoc, non esse pro lyra adhibendum, sed pro gladio.

Buccellatum, Christianæ expeditionis.

466 Hoc ipsum verbum, est etiam Christi militibus sic armatis, pro cibo. Plenè id prosequitur Origenes homil. 27. in Num. *initio*. [Nec quemquam moueat, (ait S. Bernardus sermone 5. de Assumpt.) quod idem verbum dixerim esse, & cibum, & gladium; quasi impossibile vel absurdum sit. In rebus quidem materialibus, aliud hoc, aliud est illud; & alibi quæritur hoc, alibi illud. In rebus verò spiritualibus, non aliud hoc est, quàm illud: nec alibi quæritur hoc, alibi illud, sed omnia sunt nobis in Deo, & est Deus omnia in nobis. Ecce enim in natura rerum, quid tam diuersum quàm panis & lapis? Et tamen si ad intellectum mysticum referas, vtrumque idem significat. Nam idem Christus est dictus, & panis & lapis; panis scilicet viuus, & lapis quem reprobauerunt ædificantes, Vtrumque

Vtrumque quidem est per significationem, licet neutrum sit per proprietatem. [Annona igitur militis Christi, est, cum omne verbum quod procedit de ore Dei, tum maximè Eucharistia: qua idcirco muniri debere pugnaturos tanquam grandium & fortium cibo, sæpè monemur à S. Cypriano & pulchrè epist. 54. & 56. Eius symbolum panes illi, quos transmittebat S. Paulinus epist. 46. de buccellato (vt ait,) Christianæ expeditionis. Est verò buccellatum panis militaris vt habetur ex lib. 1. cap. de erogat. militar. annonæ & ex Spartiano in Pescennio Nigro. Alibi panis militaris dicitur *paxamadium*, vel *paxamades*, aut *paximatium* vt videre est apud Leonem Imperatorem constit. 10. milit. §. 13. & constit. 12. §. 324. & apud Paladium qui in Alacario vocat panem buccellatum, quem in Pauli simplice vocat paxamatem. Hunc in glossis Isidori, panem subcinericium, dictum liquet. Quæ omnia bellissimè cadunt in Christum in Eucharistia qui est panis militaris, muniens ac roborans fideles ad certamina, ex Augustino serm. 13. de sanctis, & tract. 27. in Ioan. ideoque à Satana Mimo vt refert Iustinus Apol. al. 2. sub finem militibus Mythræ dari linitamenta Eucharistiæ institutum est. Insuperque est subcinericius panis, vt docent qui panem Eliæ accommodant Eucharistiæ.

Eorundem sic instructorum & cibatorum securitas humilitate firmata.

467 Instructum armis tegentibus & ferientibus, cibatumque Christi militem, euadere inuulnerabilem monstrat in hunc modum Origenes homil. vnica in librum Regum *sub finem*. [Et nunc dicitur, quia arcus potentium infirmatus est. Si enim tu indutus sis armis Dei, si scuto fidei sis munitus, & galea salutis obtectus, & lorica charitatis, & gladio Spiritus accinctus, arcus contra te potentium, præ munimentis talibus infirmabitur. Si enim iaculatus fuerit aduersùm te vnum aliquod iaculum ignitum, id exceptum fidei scuto continuò restinguitur. Iecit & aliud iaculum; repulsum id quoque à thorace iustitiæ est. Iecit & tertium; & id gladio spiritus detruncatum est. Mittit fortassis & quartum, quod similiter per galeam salutis abiectum est. Cumque per hæc omnia, homo Dei peritus, inuulnerabilis manserit, tunc arcus potentium nequaquam tot directis spiculis infirmabitur.]

Vt tamen sic vndecumque instructus miles Christi, fiat vt dicere cœperam, inuulnerabilis, necesse est, vt ex Apostoli præscripto semper & vbique supplex sit Deo, *per omnem* (inquit) *orationem & obsecrationem, orantes omni tempore in spiritu.* Quibus verbis S. Chrysostomus ibi, hom. 24. quantum à Christo pendeat miles eius, insinuatum vult. Et eumdem locum excutiens S. Augustinus serm. 114. de diuersis, ait nec armari tantùm sufficeret huic militi nisi impetrasset ab ipso à quo fuerat, adiuuari. Verè enim non se habet Deus ad milites suos, sicut terrenus Imperator ad exercitum quem ductat. Ei namque duntaxat spectator, & ad summum incentor adest. Rex autem exercituum Dei Christus, militibus suis ita adest, vt ipsemet in illis prælietur. [Adiuuat certamen nostrum (inquit S. Augustinus serm. 105. de temp. *ad finem*) qui certamen indixit. Non te sic aspectat Deus in agone certantem, vt populus aurigam. Clamare enim nouit, adiuuare non nouit: Coronæ veniam parare potest, vires subministrare non potest. Hic enim non Deus. Et fortè dum spectat, plus laborat sedendo, quàm ille luctando. Deus quando spectat certatores suos, adiuuat eos inuocantes Nam vox Athletæ ipsius est in Psalmo, *Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me.*]

Sunt Christi milites frameæ & gladij in manu Christi, ait idem S. Augustinus serm. 114. de diuersis. Plurimam hæ frameæ stragem faciunt hostium Dei, sed vibratæ. Nam si Christus eos monens & agitans ferietur, iacebunt gladij. Sunt iacula & sagittæ filij excussorum, sed nisi adsit qui intorqueat, Christi hostes indemnes erunt, vnde quod S. Gregorius hom. 5. in Ezech. *ad finem*, fusè prosequitur, in lumine *eunt in similitudinem fulguris coruscantis*, operando grandia, fortia, splendida: sed *reuertuntur, & reuertentia dicunt Deo, adsumus*; agnoscentia à quo habeant quidquid præstiterunt. Laudabile in hostes Dei; & non fuisse pugnam ipsorum, sed Domini. Hanc putarim esse iubilationem illam Græcè ἀλαλαγμὸν, atque clamorem, quo in militum Christi typum, Hebræi, cum sacerdotes tubis clangerent, clamarunt valentissimè. Agit plenè de eo clamore Origenes hom. 7. in Iosue. Qui etiam hom. 16. in Iosue *in fine*, refert ex quodam antiquo, hoc fuisse quod præsignabatur cum filij Israël dicti sunt, *ablingere hostes vt bos herbam*, videlicet orando & apprecando sibi Deum. Quod nobis item vsu venit cum victoriam adipiscimur. Christus ipse eodem interprete Origene hom. 2. in Iudices, id professus est, agens de præcipuis suis militibus, qui vsque ad sanguinem resistunt Satanæ, eiusque administris. Cum enim declarasset Origenes quomodò Christus in aliquibus sit mortuus, in quibus scilicet nihil operatur, quia viuere est agere, in aliis autem viuat; subdit. [A sanctis quæcumque fiunt, Christus ea dicitur operari, sicut & Apostolus dicit; *Omnia possum in eo qui me confortat*, Christo. Sed & ipse Dominus in Euangeliis de hoc distinctionem pulcherrimam dedit, cum dicit: *Quicumque confessus in me fuerit, coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui est in cœlis. Qui autem negauerit me coram hominibus, & ego negabo eum coram Patre meo.* Vidisti quia confitentes, *in semetipso*, dixit *confiteri*: quasi qui ipse in eis viuat & operetur opera vitæ? In iis autem qui negant, non tenuit eandem verbi similitudinem, vt diceret quia *qui negauerit in me, & ego negabo in eum*: Sed *qui negauerit me coram hominibus, & ego negabo eum, coram Patre meo*, vt ostenderet, quia qui negat quidem se, extra ipsum est, qui autem confitetur, in ipso est.] Hoc est dicere, Christum in omnibus suis viribus præliari. Quem esse communem in Scripturis & Patribus loquendi modum, fusè monstraui in Tract. de mar-

tyrio parte secunda, capit. 3. à numer. 21.

468 Quid si verò Satan, vt est Dei operum Momus, (vt Nyssenus hom. 14. in cant. rectè ostendit,) hac veritate ex tot scripturis deprehensa, fabulam commentus est, cuius meminit Petrus Iarricius, tomo 3. rerum indicarum, cum de Iddo vrbis *Din* in Cambaiæ regione lib. 5. cap. 30. Fabula est, quam dixeris in hanc rem factam. *Maheſſe* numen potentissimum, permissa seruo nequissimo. Cui nomen Zumbana Zumba in res creatas potestate; seruum nequam intra breue tempus, creatarum rerum omnium tyrannum factum, pulsatus earum gemitibus, cum inaudisset, Crangenam filiam virginem, demisit in terras, cum lectissimo puellarum exercitu, quæ omnes Crangena erant, & in quibus omnibus illa pugnabat ad euersionem Tyranni. Pugna ab exercitu Crangenæ, per Crangenam in omnibus bellantem, acerrimè & plena cum strage Tyranni exacta est: & ereptis tyrannide creaturis, Crangena victrix ad cælos est regressa comitante exercitu puellarum, in quibus pugnarat fœlicissimè. Perspicuum esse existimo, occasionem confingendæ huius fabulæ, ex Christiana veritate quam tractamus, petitam esse. Quod enim Lactantius lib. 1. instit. cap. 11. Athenagoras lib. de resurr. *initio*, aliique obseruarunt, pleræque Poëtarum veterum fabulæ, ex adulteratione sacrarum historiarum sunt fabricatæ. Ex quo autem fides Christiana orbi innotuit, veterator Tartareus, (quod latè apud Iosephum à Costa in Historia noui orbis lib. 5. à cap. 11. videre est,) imitatione Christianarum veritatum multa suis mancipiis commenta obstrusit; vt veritas aliquando patefacta, æquè fabulosa haberetur, ac aniles illæ narrationes, vt Lactantius lib. 7. cap. 22. & Cyrillus Hierosol. Catechesi 15. animaduerterunt. Hanc igitur quam protuli, perspicuum videtur pari arte confictam esse, ad obnubi landam Christianam veritatem, quam proposui de Christo in Christianis militibus pugnante.

Rectè igitur ab vno ex primariis Christi militibus (Apostolum dico,) pronunciatum est 2. Corinth. 10. *in carne ambulantes non secundùm carnem militamus; nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum.* Quid sit *tractare arma potentia Deo* exponens Theodoretus, ita id accepit, vt sit sensus, vsus armorum spiritualium, cedere in Dei gloriam, & quasi proficere Deo. Sed meliùs S. Chrisostomus ibi, hom. 21. *potentia Deo arma*, dicta vt significetur, quis per hæc arma militet, eáque agiter & moueat. [Considera (inquit de Paulo,) illius humilitatem, non enim dixit *nos potentes*, sed, *arma nostra potentia Deo:* Non nos illa talia effecimus, sed Deus ipse. Quoniam enim flagellabantur, expellebantur, & innumera patiebantur dura, quæ infirmitatem testabantur; ostendens Dei robur, (inquit,) *sed Deo potentia sunt.* Hoc enim maximè ostendit illius virtutem, quòd per hæc vincat. Et ita licet nos his vestiamur & vtamur, sed ipse est qui per illa militat & operatur.

Præuisi à Christo semper milites eiusmodi, in necessitatibus; sed maximè in summa, ab Antichristo.

469 Huiusmodi milites & bellatores, toto sæculorum decursu quibus stetit stabitque Ecclesia, prouidit & prouidebit semper Christus dominus, ad tutelam & defensionem regni sui. Idque anterioribus sæculis experimento probatum est, & patet etiam modò in dies. Nam qua proportione hostis aliquis suboritur, & noua Tartari phalanx emergit, notarunt Nyssenus oratione de S. Basilio *sub initium* Rupertus lib. 7. in Genes. cap. 11. aliique benè multi, solemne esse Deo submittere Ecclesiæ nouas copias auxiliantes & nouos bellatores, bellique duces.

Quò verò acrior & periculosior erit postrema Ecclesiæ impugnatio à postremo Satanæ excreatu, eò Christi prouidentia in hoc genere luculentiùs prodetur. Notauit hoc pulchrè Blesensis serm. 3. *ferè initio* verbis illis. [Ecclesia Dei, est vt castrorum acies ordinata. In acie præliantium præmittuntur fortiores, in fine ordinantur fortissimi, in medio formidolosi & imbecilles. In hunc modum in primitiua Ecclesia fuerunt viri fortes, qui primos impetus huius sæculi sustinuerunt, qui Ecclesiam Dei fundauerunt sanguine suo. In fine erunt fortissimi, quorum erit tanta tribulatio, quod si fieri posset, mouerentur electi. Temporibus verò nostris tenera quædam est & euitata medietas, quæ vix credere sufficit nedum præliari. Prouidebuntur ergo in fine Triarij, atque fortissimi. Quod enim ex innumeris scripturis constat, Illata orbi vniuerso Euangelij (Luce, tempestas vltima, omnium quæ nauem Ecclesiæ agitarint periculosissima & immanissima, sub vltimi diei appulsum excipiet, sub Antichristo Tyranno. Sic nominabitur homo singulariter nequam, Christi velut antagonistes, eique è diametro oppositus, qui non erit quidem caput impiorum omnium, vt quibusdam visum est, (id enim Lucifero potiùs tribuendum, vt docet S. Augustinus lib. 3. de doct. Christ. cap. 37. & pulchrè S. Hilarius in psal. 139. ad illud *caput circuitus eorum.* Tamen vt habet S. Thomas 3. parte, q. 8. art. 8. se habebit aliquatenus ad Luciferum, sicut Christus ad Deum. [Sicut enim vnigenitus (ait Theodoretus in epist. diuin. decret. c. de Antichristo.) Dei filius, sanctis quidem Prophetis, & sacris Apostolis, & aliis etiam Sanctis, dimisit dona sancti Spiritus: homo autem factus non particularem aliquam sumptæ naturæ dedit gratiam, sed omnem diuinitatis plenitudinem, vt dixit Apostolus, *visum est ei in ipso habitare*: ita Diabolus aliis quidem hominibus, quoscunque persuasit esse operarios iniquitatis, non omnes immisit species iniquitatis: huic autem ipse totus coniunctus, omnis generis vitiorum & scelerum machinas, per ipsum ostendet.] Seposito ergo influxu quem Christus habet in omnes bonos, non item Antichristus in omnes malos; sicut Christus est primarium & lectissimum Dei organum ad bona omnia, ita nequam ille erit præcipuum instrumentum Satanæ ad omne scelus,

Et

Et quemadmodum est in Christo plenitudo sanctitatis præ omnibus bonis; ita erit in Antichristo plenitudo & vniuersitas iniquitatis, præ omnibus malis, item infra Luciferum, vnde coniectari potest vertex nequitiæ ad quam nequaquam ille pertinget, quem illustri loco Origenis ex lib. 6. contra Celsum, vtcumque adumbro sic enim celsum quædam de Antichristo balbutientem aggreditur. [Quoniam & de Antichristo, (vt vocatur,) quædam Celsus interiicit, nec Danielis, nec Pauli testimoniis de eo perlectis, vel Seruatoris apud Euangelistas de aduentu eius vaticiniis; pauca etiam de his dicenda sunt: quod sicut variæ sunt hominum facies multum inter se dissimiles, ita nec corda eorum sunt similia: vnde apparet maximam in his esse differentiam. Non absurdè igitur duas extremitates (vt ita nominem,) in omnibus esse dixerimus; vnam bonorum, contrariorum alteram: vt boni extremitas intelligatur in eo qui secundùm Iesum est homine, à quo in hominum genus promanauit tanta conuersio, medicina, & profectus in melius: Contrarij verò extremitas, in eo qui est iuxta eum qui Antichristus dicitur. Deus autem qui omnia comprehendit sua præscientia, & vtosque videt, voluit de his per Prophetas significare hominibus: vt qui sermones eorum intelligunt, adhæreant melioribus, fugiantque contraria. Oportebat autem vt alterius extremitatis præstantissimus appellaretur Dei filius propter suam excellentiam; & huic ex diametro aduersus, diceretur filius mali Dæmonis, Satanæ & Diaboli. Et quoniam tunc maximè exuberat malitia, perueniens ad extremum sui fastigium, quando boni specie prætexitur; ideò per nequissimum illum, fiet ei potestas cooperante ipsius patre Diabolo in edendis signis, prodigiis, & falsis virtutibus. Istas enim vulgares magorum præstigias quæ fiunt ope Dæmonum, longè à tergo relinquet ipsius Diaboli cooperatio ad imponendum humano generi.]

Antichristus homo singularis, venturus ad mundi metam, omnia vastaturus.

470 Suppono porro Antichristum esse hominem singularem & venturum sub mundi finem, paulo ante Christi iudicis aduentum, quia ita traditur in innumeris Scripturis, & traditione Patrum, quos proferunt. Hæreseologi innumeri, auertentes à Romano Pontifice æquè insulsissimam atque atrocissimam calumniam Nouatorum, quibus Christi in terris Vicarius, est ille homo peccati, à Paulo descriptus, & tam tetris horridisque notis præmonstratus. Videsis præsertim Bellarminum toto lib. 3. de Rom. Pont. & à cap. 9. Apolog. contra Iacobum. Item Sanderum lib. 9. de visib. Monarch. Maluendam & Lessium de Antichristo; Suarem toto lib. 5. contra Iacobum, & Tomo 2. 3. partis disput. 54. & 55. Coccium tomo 2. lib. 10. art. 3. Valentiam tit. 4. disput. 11. quæst. 2. puncto. 2. Henriquem l. de fine hom. cap. 22. & 23. Iustinianum 1. Ioann. 2. v. 18. à num. 6. Fusissimè, Magalianum in benedictionem Dan. sect. 7. annot. 4. & seq. q. Acostá lib. 2. & 3. de temp. nouissimis & antitheses omnino multas Antichristi ac Romani Pontificis vrgentem Bzouium libi de Romano Pontifice cap. 4. qui alios innumeros adducunt; & ostendunt, tantùm proportione seruata abesse à Christi Vicario Antichristum de quo Paulus prænuntiauit; quantum Christus verus, ab eo quem Sectarij pro Christo habent, desperabundo, ignaro, & culpæ obnoxio. Quod enim dixit Symmachus Papa *initio Apologetici* ad Anastasium, *Imperatorem non esse hæreticis Christum, sed semi-Christum*, Corrigendum est si de nostri æui hæreticis agatur; dicendo potiùs cum S. Irenæo lib. 3. aduers. hæreses cap. 17. & cum S. Augustino 16. contra Faustum cap. 10. & cap. 5. Enchiridij, & sermone 31. de verbis Apostoli & tractatu 3. ac 6. in epist. Ioan. non habere Hæreticos illos Christum verum, qualem regula fidei proponit, sed dumtaxat imaginarium, imo indignissimum Christi nomine, planéque Antichristum.

Sicut autem cum omni detestatione repellendi sunt hi Antichristiani sic transformantes Antichristum Christo iudici præcursurum; ita audiendi non sunt Catholici nonnulli qui Antichristum negant fore vnum singularem hominem, proximè præuium Christo, sed vel censent Mahumetem, vel esse definirè illum Antichristum de quo Scripturæ & Patres tam multa produnt; vel certè esse maximum & studiosissimum conditorem regni illius quod Antichristi dicitur. Ita Ioannes Annius, propendetque eò Cystauæus ad lib. 4. Damasceni de fide cap. 27. Subscribunt Genebrardus & Feuard. ad lib. 5. Irenæi cap. 30. quos meritò impugnat Peretius Opusculo de hoc Argumento in calce disputationum in Apocal. & sufficienter videtur reiici ex proximè subsequente Antichristum aduentu secundo Christi, vt manifestè habet Paulus 2. Thessal 2. & innumeri Patres è quibus in hanc rem fusè argumentatur Suares tomo 2. 3. partis disp. 54. sect. 2. Et lib. illo 5. cap. 2. num. 2. censet Antichristi singularitatem, fide certam esse.

471 Hic igitur homo peccati, sub mundi finem per multos annos præliabitur humana prælia, & ex modicis initiis ad omnium qui vmquam fuerint amplissimum dominatum perueniet, domitis aliis principibus qui Romani Imperij reliquias eò vsque superstites lacerauerint. Quòd manifestè prædixit Dan. cap. 7. agens de 4. bestia, hoc est de Romano Imperio terram vniuersam deuorante, de quo decem eius cornibus, idest decem Regibus Romanum Imperium inter se partituris, humiliandis & conterendis à potentiore vno, qui consurget post eos; idest ab Antichristo. Sic enim accipiendum esse cum locum, S. Hieronymus ibi, confutato Porphirio ostendit his verbis. [Ergo dicamus quod omnes D. D. Ecclesiastici tradiderunt, in consummatione mundi, quando regnum destruendum est Romanorum, decem futuros Reges, qui orbem Romanum inter se diuidant, & & vndecimum surrecturum esse Regem paruulum, qui tres Reges de decem Regibus superaturus sit: id est Ægyptiorum Regem, & Africæ,

Africæ, & Æthiopiæ, sicut in consequentibus manifestiùs dicemus. Quibus interfectis, etiam septem alij Reges victori colla submittent. *Et ecce* (ait,) *oculi quasi oculi hominis, erant in cornu isto*, Ne eum putemus iuxta quorundam opinionem, vel Diabolum esse Dæmonem, sed vnum de hominibus: in quo totus Satanas habitaturus sit corporaliter.]

Ab ea Regum ac Principum cæterorum deiectione, per annos tres & dimidium, furor corporati huius Satanæ, conuertetur ad perdendos sanctos, & Christi regnum euertendum. Triennium enim illud & dimidium quo duraturum Antichristi regnum habet Ioannes in Apocalypsi & Daniel cap. 12. non esse numerandum ab initio dominatus & regni alicuius per Antichristum adepti, vt volunt Ribera Apocalypseos 8. & Bellarm. lib. 3. de Pontif. cap. 8. Sed à fine temporalium bellorum quibus vniuersum orbem temporaliter subegerit, rectè statuunt Rupertus lib. 8. in Apocal. & Acosta lib. 2. de temp. nouiss. cap. 8. Pererius lib. 15. in Dan. *sub medium*; ac Suares lib. 5. contra Iacobum cap. 9. Et tunc *veniet tempus quale non fuit ab eo ex quo gentes esse cœperunt vsque ad illud, eritque tribulatio magna*, qualem non fuisse ab initio mundi neque aliàs vnquam futuram, Christus ipse præmonuit. Tunc dabitur illi bestiæ bellum gerere cum sanctis, & eorum plerosque vincere: *& nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.*

Quomodo Ecclesiæ à Christo prouisum, contra Antichristum.

472 Non deerit tamen Christi prouidentia electis suis. Itaque propter electos breuiabuntur dies illi, & multi ac lecti præsidiarij, sicut aliis retrò ætatibus, quod longa inductione anteriorum & Christianorum temporum probari possat, nisi id demonstrasset Gregorius Nyssenus oratione in Basilium *sub initium*, iam supra laudatus: ita multo magis in hac postrema Ecclesiæ oppugnatione, submittentur à Christo ad regni sui tutelam, & repulsam truculentissimi hostis. In his eminebunt duo viri sanctissimi, Enoch & Elias. Nam Eliam in fine mundi debellaturum aduersùs Antichristum, & concionaturum fidem Christi, indubitatum est ex cap. 4. Malachiæ, & ex cap. 48. Ecclesiastici, & ex Matthæi 17. Idque negare, in tutum planè censeat Ribera Malachiæ 4. num. 11. Sanctius 4. Regum 2. num. 34. Acosta lib. 3. de temp. nouiss. à cap. 6. Suares tomo 2. 3. partis dispur. 55. sect. 1. & 2. & libro de Antichristo cap. 11. & aliquot sequentibus. Maluenda lib. 9. de Antichristo & lib. de Paradiso cap. 87. & 88. Pererius lib. 15. in Daniel. Quiros in cap. 4. Malach. num. 5. Feuard. ad lib. 5. Irenæi cap. 5. num. 3. & Autor qui notationes apposuit editioni Louanienſi operum S. Augustini ad lib. 1. de peccat. merit. cap. 3. & ad lib. 2. contra Pelagium & Cœlestium cap. 23. qui multos Patres in eam sententiam adducit. De Enocho res non est adeò certa. Et multi qui de Elia rem certam putant, negant de Enocho, illumque Eliæ socium qui Apocalipseos 11. refertur, aiunt fore Mosem; vt quemadmodum Eliæ assistit in Transfiguratione, ita & eidem adsit in expugnatione immanissimi omnium hostis aduersùs Ecclesiam bellaturi. Ita Maldonatus Matth. 17. post S. Hilarium & Ambrosium, & ibidem Iansenius, itemque Gagnæus Catharinus, & Arboreus quos adducit Thyræus lib. de appar. Thabor. cap. 8. num. 19. Communissima tamen sententia, quæ apertè insinuatur Ecclesiastici 44. agnoscit, socium Eliæ fore Enochum, eamque ex multis Patribus tradit Thyræus ibidem num. 21. Non me latet, quam sollicitè Alcazar. in cap. 11. Apocal. not. 6. laborarit vt omnia præsidia quibus traditio de aduentu Enochi & Eliæ nititur, labefactaret, vt prosopopœias magnæ sapientiæ & sanctitatis sub Eliæ & Mosis personis, ad quas detorquet duos testes cap. illo 11. memoratos, vtcumque fulciat. Sed malumus planæ & expeditæ cæterorum interpretationi adhærere: quamuis inter hos quoque est difficultas aliqua quoad statum merendi sanctorum illorum hominum, quibusdam acriter tuentibus adhuc durare eorum meritum, vt Viega in cap. 11. Apocal. commenta. 5. sect. 4. aliis negantibus vt Suare tom. 2. 3. partis disp. 55. sect. 1. & lib. 12. de gratia cap. 15. anum. 8. qui suspensionem status merendi his sanctis viris in translatione cæptam, postea in fine vitæ, cum reuenient pugnaturi, remouendam fatetur; nec tot labores ipsumque martyrium nihil illis proficiant; Alij verò problematicè vtrumque defendi posse affirmant, vt Pererius lib. 7. in Genes. dispur. de Enoch qu. 5. Sed facile est Deo pro sua sapientia & æquitate, statuere in ea causa; nec debet ob implexitatem eius aliquam, periclitari veritas aduentus & certaminum, ac martyrij sanctissimorum illorum hominum, pro tuenda Ecclesia & regno Christi. Horum necem, excipiet post aliquod spacium, Antichristi exitium, non à S. Michaele, vt senex Petrus Damiani opusculo 59. sed à Christo ipso, spolia opima captante inferendum, vt habet Apostolus 2. Thessal. Etiamsi fabulosum sit, quod in Lactantio fabulositatis meritò damnat Floridus Sabinus 2. subsec. cap. 4. nempe quod Christus in aëre sit cum Antichristo pugnaturus, & ex prælio victoriam reportaturus.

Victoria, & raptus regni Dei, per violentiam militum Christi.

473 Christo ipso Rege exercituum, sic militibus suis compugnante & concertante, minus mirum est, hostes tametsi numerorum multos, astu & vsu bellandi tam idoneos ad nocendum, malignitate autem & obfirmatione propè incredibili, repelli à Christi militibus propè incredibili, repelli à Christi militibus; qui victoriam suam in Christum Dolitibus; qui victoriam suam in Christum Dominum compugnantem referunt quam humillimè; Christum prædicantes, de se autem tacitè, iuxta illud quod in hunc sensum exponit Origenes hom. 12. in Iosue, *reuersurus est vniuersus populus ad Iesum incolumis, & non mutuit quisquam in lingua sua.* Illud potius mirum videri poterit, potentes aduersùs carnem & sanguinem, aduersùs mundi rectores

ctores tenebrarum harum, aduersùs ipsum quodammodo Deum potentes apparere, ipsamque Dei regiam, nouos Alcidas, cœlestibus virtutibus excubias agentibus ac propugnantibus: munitam, aditu propè inaccessam inuadere, penetrare atque diripere.duce Christo Rege exercituum, & annuente Deo qui quod illis hæreditatis titulo, & mera largitate concedere poterat regnum, maluit gratæ eorum violentiæ vt locus esset merito, elargiri. [Talis violentia (ait S. Paulinus epist. 29. adhortans militem secularem vt cœlo militet) Deo grata est. In hanc rapinam, manus tuas verte, quæ crimen non habet, & confert salutem; Et quid tibi militarium stipendiorum curationes cum inuidia violentiæ curare, cum forsitan pro tua honestate, etiam debitorum moderatus exactor sis; cum sine cuiusquam inuidia, & cum Dei gratia, possis esse violentus, vt rapias regnum cœlorum, quod sibi auferri patitur, & gaudet Christus inuadi? quia pro abundantia charitatis & potentiæ suæ, capax est & largiendi quod tener, & quod donauerit, obtinendi.]

474 Gigantomachiam hanc sacram, verbis Richardi Victorini in Psalm. 28. repræsentabo cuius consuli potest oratio paulò quidem longior, sed compensabit descriptionis prolixitatem amœnitas. Sic habet, post exhibitam militum Christi sub tanto Rege fortitudinem, & animos aduersùs hostes omnes regni Christi. [Puto quia hîc est eis opus fortitudine magna mirabilique virtute, antequàm irrumpant firmissimum illud habitaculum quod operatus es Domine, Sanctuarium tuum quod firmauerunt manus tuæ. Est enim firmatum in summis montium, & montes in circuitu eius. Nec nisi duabus tantùm viis, vna hinc, & altera inde adiri potest. Vniuersæ enim viæ Domini misericordia, & veritas. Est autem vtraque via admodùm arcta. Siquidem arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ingrediuntur per eam. Multùm tamen est inter istam, & aliam. Est enim via veritatis, non solùm arcta, verùm etiam multùm ardua. Illa autem planior, sed multo prolixior, & quæ vix toto vitæ termino conficitur. In quibusdam autem, nec ante mundi finem finitur. Ista denique est fortium, illa autem infirmorum. Istam ascendunt viri duntaxat ad bella doctissimi, illam non ascendunt nisi pauperes, infirmi, & mendici. Isti ad vim faciendam, illi ad eleemosynam petendam. Hæc non admittit nisi illos tantùm qui iam profecerunt in virum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Illa recepit pauperes, & debiles, cœlos, & Claudos, vulgusque promiscuum, eorum duntaxat qui faciunt sibi amicos de mammona iniquitatis, vt recipiantur in æterna tabernacula, & vt potè misericordiæ viam tenentes, sint beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. At illa terribilis castrorum acies ordinata virorum fortium, & eorum qui possunt ad bella procedere viam veritatis eligentes, vtpotè vim facturi, arctam illam, & arduam illam quæ ducit ad vitam cum alacritate apprehendunt, & cum summa festinatione per semitam mandatorum de valle lachrymarum ascendunt de virtute in virtutem, quæ retrò sunt obliti, & in interiora extendi, saragunt semper magis magisque sapere quæ sursum sunt, non quæ super terram; donec vix cum multo labore, tandem aliquando apprehendentes montis verticem perueniant vsque ad ciuitatem munitam. Collecta itaque omni multitudine in summis montium, & secundùm castrorum disciplinam acie ordinata mirabiliter & montibus æternis, cingunt vrbem, & inchoant obsidionem, & in primo quidem congressu ciuium constantiam, telorum iactu emollire nituntur. Assistunt hinc sagittarij, illinc fundibularij. Iaciuntur itaque ab aliis, suspiriorum sagittæ ab imo cordis emissæ, ab aliis ignitæ orationis tedæ accensæ: volant vndique sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis. Hinc isti in funda, & lapide, illinc illi splendore fulgurantis hastæ suæ dant crebros ictus in gemitibus inenarrabilibus, vniuersis rugientibus à gemitu cordis sui. Nec dubium in tam acri certamine, in tanto talium telorum imbre, quin cœlestes illæ angelicarum virtutum phalanges crebra suscipiant miserationum vulnera; in tantùm vt sauciatorum caterua, necessitate vrgente clamare cogatur, vulnerata charitate ego sum, vt potè pietatis affectibus medullitùs confossa, & passim perforata. Eriguntur præterea machinæ, meditationum, speculationum, contemplationum. Patent iam vrbis interiora: ab alta siquidem illa contemplationis machina, facilè conspiciuntur quæ intrinsecus sunt, vel geruntur: Applicatis denique ad murum machinis, & electorum ex omnibus bellatorum fortium ordinibus intùs dispositis, aggrediuntur communes propugnatores ciuitatis. Sed ne spiculis ex aduerso venientibus, aliqua errorum vulnera suspiciant, induti lorica fidei proteguntur galea spei, tenentes in manibus gladium spiritus, quod est verbum Dei. His igitur è machinis, illis è propugnaculis fortiter dimicantibus, vicissim feriunt & feriuntur, vtrinque vulnerant, & vulnerantur, his compunctionis, illis pietatis vulnera suscipientibus.] &c. quæ allegoricè prosequitur ac concludit. [His & aliis duntaxat qui in eis audaciores sunt irrumpentibus penetralia diuini palatij, vbi & audiunt arcana illa quæ non licet homini loqui; diuiduntur cæteri per vicos & plateas ciuitatis, perscrutantes omnia, penetrantes abdita quæque locorum, & ædium secretiora, nihil intactum prætereuntes, nihil indiscussum relinquentes. Intrant tandem (nullo obstante,) in æterna gazophialazia cælestium thesaurorum, in quibus abscondita iacet altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Rapit itaque quisque quod potest. Ab alio sermo sapientiæ vendicatur. Huic cedit discretio Spirituum, illi genera linguarum. In hunc itaque modum illæ gazæ spiritualium charismatum, ab aliis & aliis vatia sorte diripiuntur, vt constet quod veritas attestatur, Quia *regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.*]

Antitheſes militum Chriſti, & Satanæ.

475 Hunc ſibi præliorum finem auſpice Rege virtutum ſpondere poteſt ſtrenuus militiæ ſpiritualis bellator, dum modò perſtet in pugna ad finem vſque, nec ad hoſtem perfidus transfuga defecerit, Regem ſibi non virtutum, ſed criminum, non præficiens. Nam & Satanas regium nomen Deo ſoli debitum, ſibi arrogat. Id quod Gregorius Nyſſenus hom. 14. in cant. ad illud *vt electas libanus*, decernens libanum electum à reprobo, pulchrè his verbis aperuit. [Propriè, verè, ac primariè, Rex vnus eſt, Rex ille creatorum omnium. Nihilominus etiam mundi Dominus, ille tenebrarum rector, regium ſibi nomen arrogat. Legiones Angelorum ſunt apud verum Regem; & malorum item geniorum legiones apud Imperatorem poteſtatis tenebrarum. Imperia, poteſtates, copiæ, ſubſunt Regi Regum, & Domino Dominatorum; Itidem & alter ille, (quemadmodum Apoſtolus ait,) habet imperia, poteſtates, copias quæ abrogabuntur, cum malo in nihilum redigetur. Sunt enim hæc Apoſtali verba: *cum aboleuerit omne imperium, & omnem poteſtatem, & omnem vim.* Cernit vates ille ſedentem ſublimi ac eleuato in ſolio Regem gloriæ; Itidem ille ſolium ſuum ſupra ſidera ſe collocaturum profitetur; ita vt altiſſimo ſit ſimilis. Habet in ampla domo ſua, Dominus vniuerſi, vaſa electionis: itidem ille vaſa iræ habet, compatata ad interitum. Præterea vitam & pacem per Angelos, dignis ſuppeditat Angelorum Dominus; Etiam ille furorem, & iram, & afflictionem, per ſceleratos Angelos immittit. Et quid opus eſt ſingula commemorare, per quæ aduerſarius ille contra naturam ipſius boni ſeſe erigit?] Nec abſimilis Origenis ſententia eſt homil. 1. in Iſaiam *ipſo initio*, de eodem Rege [eſt quidem & peccati Rex Apoſtolus ita ſciens ait, *non ergo regnet peccatum in mortali veſtro corpore.* Miſerabilis ille homo, cui peccatum regnat, qui tali ſe tradidit Regi, reſpuens regnum Dei & ſubiiciens ſe voluptati. [Hunc igitur malitiæ Regem, & altitudinem extollentem ſe (vt Apoſtolus loquitur,) aduerſus ſcientiam Dei, quiſquis prælegerit Deo, ſtipendium à Rege ſuo expectet neceſſe eſt, quale ipſe retulit à vero & legitimo Rege ſuo, à quo nequiter defecit: & quale Chriſtus Rex virtutum, impiis ac tranſfugis quibuſuis reponet. Panopliam verò ſuppeditabit, qualem habet viſio horrenda apud Cantipr. lib. 2. Apum cap. 49. num. 5. [Si huius Regis exercitum, virtutes faciunt, (ait Nyſſenus lib. de perfecta Chriſtiani forma) qui Dei militiam deſerens, ſe totius malitiæ inuentoris militem, abiecto iuſtitiæ thorace, & omni armatura pacifica, in acie aduerſariorum conſtituet; quomodò hic à veritate alienus, ſub iuſtitiæ Rege collocabitur? Eius enim armaturæ inſigne, planè Regem ipſius indicabit, quippe qui viuendi ratione, tanquam impreſſa armis imagine, ducem oſtendit ſuum. Quare beatus ille qui in diuina malitia conſtitutus ſt, & ordinibus eorum qui in millibus millium numerantur adſcriptus, & contra malitiam virtutibus armatus, quæ in eo qui ipſas induerit, imaginem Regis demonſtrant.]

Quanta verò ſit hæc dignitas & nobilitas, atque adeò è contrario dedecus, militum Satanæ nemo ſatis explicet, nobilitatem ſanè popularem ac terrenam, ferè metiuntur militari gloria vt plenè proſequuntur Tiraq. lib. de nobil. cap. 8. Turruretus lib. 2. de nobilit. gentilit. cap. 2. Zarrabinus lib. 1. de nobilit. cap. 9. & 10. Alciatus lib. de ſing certam. cap. 30. ex antiquo ſane ſtylo, nomine *militis* deſignatur *nobilis*, vt Tiraq. ſupra num. 3. demonſtrat. Rectè proinde S. Chryſoſto. hom. 4. in 2. ad Timoth. ad illud, *labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu*, ſic concludit. [Quanta verò dignitas eſt, eſſe militem Chriſti. Conſidera terrenos Reges, vt magnum quidam putent, ſub eis militant.]

Vſus doctrinæ.

476 Sed ne vano gloriemur nomine, quodquot hunc titulum ac tantum decus ambimus, ad omnem duritiam aſſuefcendum eſt. [Vocati ſumus (ait Tertullianus lib. ad Martyr. cap. 3.) ad militiam Dei. Viui, iam tunc, cum in ſacramenti verba reſpondimus. Nemo miles ad bellum cum deliciis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit; ſed de papilionibus expeditis & ſubſtrictis: vbi omnis duritia, & imbonitas, vel inſuauitas conſtitit. Etiam in pace, labore & incommodis bellum pati iam ediſcunt; In armis deambulando, campum decurrendo, foſſam moliendo, teſtudinem deſiccando. Sudore omnia conſtant, ne corpora atque animi expaueſcant. De vmbra ad ſolem, & ſole ad cœlum, de tunica ad loricam, de ſilentio ad clamorem, de quiete ad tumultum. Proinde benedictæ, quodcumque hoc durum eſt ad exercitationem, virtutem animi & corporis deputate.]

Addenda etiam Apoſtoli ſententia citato loco epiſtolæ ad Timoth. *nemo* (inquit) *militans implicat ſe negotiis ſecularibus.* Latinus Interpres vt Pauli ſcopum aperiret, oſtenderetque eum id referre ad Chriſti milites, addidit vocem Deo quæ in Græco codice non habetur, & è pleriſque latinis exemplaribus exulat. Ait ergo Apoſtolus, neminem militantem, ac proinde neque militantem Deo, vitæ parandæ, aut lautè exigendæ negotiis diſtineri: τῷ βίῳ πραγματείαις *negotiis vitæ.* Dixerat nimirum Apoſtolus, *labora vt bonus miles Chriſti*, quid ergo eo nomine agendum eſſet Timotheo, vnio vt S. Chryſoſtomus obſeruat, cuiuis, Chriſti ſe militem profitenti, (quod omnes Chriſtiani, & laici & clerici æquè profitentur) exponit per rationem vitæ militum bonorum, qui non ſunt circa curam corporis & victum ſollicitæ: humi cubant, ferro potiùs quàm panno amiciuntur, edunt & bibunt quando & quomodò poſſunt, negotiationes mercimonia ad opes corrogandas indeque captandas voluptates non exercent, coniugio etiam abſtinebant vt Tertullianus lib. de exhortat. ad caſtit. obſeruat. Idem Chriſti militibus ſeruandum, habeantque vxores ſi laici ſint, velut non habeant. Nec eſt quod longitudo laborum militarium

litarium eos torreat. Diuinè S. Augustinus cant. 2. in Psal. 36. ad illud *vt viam eius voles*; monstrans quanta militum sæculi, & militum Christi, sit in hoc puncto disparitas. [Non solùm temporalem voluit laborem tuum Deus, sed etiam breuem. Paucorum dierum est tota vita hominis; etiamsi læta datis non miscerentur, quæ plura & longiora sunt certè, quàm dura: & ideò breuiora, & pauciora sunt dura, vt durare possimus. Si ergo per totam vitam suam homo in laboribus, & in ærumnis esset, in doloribus & in tormentis, in carcere & in plagis, in fame & siti, omnibus diebus, horis omnibus, per totam vitam suam, vsque ad ætatem senectutis, pauci dies sunt tota vita hominis: quo labore transacto, veniet regnum æternum, veniet sine fine fœlicitas, veniet æqualitas Angelorum, veniet hæreditas Christi, veniet cohæres Christus. Pro quanto labore, quantam mercedem accipimus? Veterani homines qui laborant in militia, & versantur inter vulnera, 20. annos; incipiunt militare à iuuentute, exeunt senes; vt habeant paucos dies quietos senectutis suæ, quando eos iam ipsa ætas incipit grauare, quos bella non grauant; quanta dura tolerant, quæ itinera, quæ frigora, quos Soles, quantas necessitates, quæ vulnera, quæ pericula? Et non attendunt patientes hæc omnia, nisi paucos dies quietos illos senectutis, ad quos vtrum perueniant nesciunt.]

477 Insignem præterea vsum doctrinæ huius capitis subministrat S. Chrysostomus lib. 1. contra Vituperat. vitæ monast. *sub finem.* Nempe attento tam misero statu animæ, sub Satanæ hostis nostri Tyrannide gementis & oppressæ, insigne omnino esse meritum bellatorum, qui auspice & duce Christo conantur eas liberare: & grauissimè peccare qui his bellatoribus obstrepant, vel sunt infensi. Locus est lectu dignissimus; vbi Tyranni in animam grassationes eloquentissimè more suo describens concludit ad extremum. Quænam ergo violenta dominatio, quæ captiuitas, quæ vastitas, quæ seruitus, quænam inseruitutem abductio, quod bellum, quod naufragium, quæ fames aut pestis, quid horum denique his vlla ratione conferri possit, quin videatur esse leuissimum? Quis adeò dirus, quis tam ferus ac ferreus, quis ita brutus atque inhumanus, adeoque sine vllo misericordiæ ac doloris sensu, quin malit eiusmodi animam sic affectam contumeliis, sic vndique probris lacessitam pro virili parte flagitiosa iniuria insanaque contumelia, abducere, liberare, conseruare, quàm sic destitutam negligere, præterire, relinquere? Quod si id esset, vt est profectò immanis animi atque lapidei; vbinam quæso illos statuemus, qui præter id quod eiusmodi negligunt, aliud etiam; & quidem longè deterius scelus admittunt? Eos enim qui parati sunt mediis se periculis constanter obiicere, nec renuunt in ipsum feræ belluæ guttur manus demittere; quinimo & fætorem omnem atque pericula subire, & absorptas iam ac deuoratas animas ex ipsis dæmonum faucibus educant, atque violenter extrahant; non tantùm non laudant, neque amplectuntur, sed impelluntur quoque atque perturbant vndique.]

478 Obsigno hanc de Christo Rege virtutum tractationem affectibus & voto S. Bernardi hom. 4. super *missus est*, vbi tractans regnum Christi in domo Iacob, hoc est in anima verè Israelitica, & bellante pro Iesu contra Satanam, concludit. [Quis ex nobis est, qui iuxta interpretationem nominis *Iacob*, supplantet Diabolum de corde suo; luctetur cum vitiis & concupiscentiis suis, vt non regnet peccatum in suo mortali corpore, sed regnet in eo Iesus, & nunc quidem per gratiam, & in æternum per gloriam? Beati in quibus Iesus regnabit in æternum, quia & ipsi cum eo regnabunt, & regni eius non erit finis. O quàm gloriosum est regnum illud, in quo Reges congregati sunt, conuenerunt in vnum; ad laudandum, scilicet & glorificandum eum, qui super omnes est Rex Regum & Dominus Dominantium. De cuius splendidissima contemplatione, fulgebunt iusti sicut Sol in regno Patris eorum. O si & mei peccatoris meminerit Iesus in beneplacito populi sui, cum venerit in regnum suum. O si me in illa die, quando traditurus est regnum Deo & Patri, visitare dignabitur in salutari suo, ad viuendum scilicet in bonitate electorum suorum, ad lætandum in lætitia gentis suæ, vt laudetur etiam à me, cum hæreditate sua! Veni interim Domine Iesu, aufer scandala de regno tuo quod est anima mea, vt regnes tu, (qui debes,) in ea. Venit enim auaritia, & vendicat in me sibi sedem; iactantia cupit Dominari mihi; superbia vult mihi esse rex; luxuria dicit, ego regnabo; ambitio, detractio, inuidia, & iracundia, certant in meipso, de me ipso, cuius ego potissimùm esse videar. Ego autem quantum valeo, resisto; renitor quantum iuuor, Dominum meum Iesum reclamo; ipsi me defendo; quia ipsius me iuris agnosco. Ipsum mihi Deum, ipsum Dominum teneo, & dico, non habeo regem nisi Dominum Iesum. Veni ergo Domine, disperge illos in virtute tua, & regnabis in me, quia tu es ipse Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob.]

Non sic impij, non sic. Habet sanè suos quoque milites Rex superbiæ, & vitiorum omnium Satanas audi Origenem homil. 2. in Psalm. 36. *in fine.* [Sicut sunt quædam arma Dei in quibus esse dicitur lorica iustitiæ, & gladius Spiritus, & scutum fidei: ita etiam sunt arma Diaboli, quibus indutus est homo peccator. A contrariis igitur intelligamus contraria, & statuamus duos milites armatos, vnum militem Dei, alterum militem Diaboli. Et si quidem miles Dei habet loricam iustitiæ; sine dubio miles Diaboli contrariam huic gerit iniustitiæ loricam. Et si miles Dei in galea salutis coruscat; è contrario peccator qui est miles Diaboli, galea perditionis indutus est. Et si parati sunt pedes militis Christi ad Euangelij cursum & prædicationem; è contrario peccatoris pedes velociter currunt ad effundendum sanguinem: & calceamenta eius, hoc est præparatio, concinnatur ad malum. Habet ergo miles Dei scutum quoddam fidei, habet & miles Diaboli, infidelitatis scutum. Ita ergo est gladius quidam Spi-

ritus sancti, in his qui militant Deo: Est autem & gladius maligni, in his qui militant peccato.] Addit de arcu & sagittis vtrorumque; vt fatendum planè sit, vtrosque proportionali armatura omnigena circundari. Sed militiæ ac belli exitus est planè diuersus, & respondens Regibus, sub quibus obitur militia.

CAPVT V.

Christus Rex Gloriæ.

479 DIserte Psalm. 23. Coniunctim cum titulo *Domini virtutum*, nuncupatum Christum *Regem gloriæ* legimus. Exsibilandi enim sunt Rabbini quidam apud Iustinum in Dialogo cum Tryphone, qui Ezechiam, alij qui Salomonem, eo loco dictum *Regem gloriæ* volunt: cum tamen non illis, sed soli Christo, eleuatæ sint portæ æternales. Solus ergo Christus, vt Iustinus benè argumentatur est *Rex gloriæ*. Hoc quid sit, & quomodò ad conciliata per eum Spirituali Ecclesiæ regno bona pertineat, scrutandum est.

An Christus, Rex gloriæ, ideſt Iudæorum.

Erit inprimis, qui gloriam cuius Christus in veteri Testamento Rex dicitur, de Iudæis interpretetur: quasi hoc sit quod titulus crucis præferebat, *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*. Non enim nouum est, vt in Scripturis *gloria* populum Iudaïcum designet, quem Deus ipse profitetur gloriam sibi fuisse. Et Zachariæ cap. 10. positum ait à Deo *quasi equum gloriæ suæ in bello*: locus verò in eam rem conceptus, esse videtur apud eumdem Zachariam cap. 2. vbi Dominus exercituum, inducitur sic loquens. *Post gloriam misit me ad gentes*. Cum autem inferiùs idem ipse qui loquitur, addat, *cognoscetis quia Dominus exercituum misit me*; manifestum est Dominum exercituum qui loquitur, & Dominum exercituum qui eum misit, esse Filium & Patrem. Id quod præter Hieronymum ibi, deserte habent, qui inde potens argumentum pro Christi diuinitate peti docent, Eusebius lib. 6. de demonst. cap. 16. & Augustinus 22. ciuit. cap. 30. Nam nomen *Domini exercituum*, quod vtrobique adhibetur, est nomen ipsam Dei essentiam designans. Christus ergo ait, se post gloriam missum ad gentes, quod S. Hieronymus, & Rupertus ibi, ac loco notato Eusebius, perinde esse putant, ac si dictum esset, *post gloriam quam apud Patrem ab æterno habui, missus sanè per humanitatis assumptionem ad gentes. Post tantam sublimitatem, à Deo depressus sum, hominum causa*. Minùs tamen quadrare interpretationem, ex eo perspicuum videtur, quod Christus ipse profitetur se non esse ad gentes missum, sed tantùm ad oues domus Israël quæ perierant, Simplicissimè ergo locum Zachariæ accepturi videmur, si dicamus, Christum *post gloriam*, id-est *post gentem Iudaicam*, missum esse ad gentes. Iudæis namque repellentibus verbum Dei; Christus non quidem in persona sua; sed in Apostolis fidem Christi Euangelizantibus, missus est ad gentes. Quod *gloriam* ibi designare dico. Gentem Iudaicam, consentaneum est Apostolo Romanorum 9. profitenti optasse se *anathema esse à Christo pro fratribus suis, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum*. Hocigitur sensu, accipiendo nomen *gloriæ*, pro Iudaico scilicet populo, quem Deus tamquam gloriæ suæ specimem semper habuerat, *Rex gloriæ* idem est, quod Christus (vt titulus crucis prodebat) *Rex Iudæorum*.

Num Rex gloriæ Christus, quia dat gloriam.

480 Interpretatur secundo loco S. Augustinus 1. Trinitatis cap. 12. Regem seu Dominum gloriæ, Christum gloriæ æternæ largitorem, eiusdem quippe est, gratiam & gloriam largiri. Itaque quia gratiam & gloriam dabit Dominus, accipimus à Christo gloriam, & eatenus *Rex* vel *Dominus gloriæ* dicitur. Non commodat tamen præsenti instituto S. August. sic enim scribit. [Secundùm formam serui, ipse est caput corporis Ecclesiæ. Secundùm formam Dei, Dominus est gloriæ. Vnde manifestum est quod ipse glorificet sanctos suos. Quos enim prædestinauit ipsos & vocauit, & quos vocauit ipsos & iustificauit, quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. De illo quippe dictum est, *quod iustificet impium*: De illo dictum est, *quod sitiustus & iustificans*. Si ergo quos iustificauit, ipsos & glorificauit; qui iustificat, ipse & glorificat, qui est, vt dixit, Dominus gloriæ. Secundùm formam tamen serui, satagentibus discipulis de glorificatione sua, respondit: *Sedere ad dextram, vel ad sinistram meam, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo*. Quod autem paratum est à patre eius, & ab ipso filio paratum est. Quia ipse & pater vnum sunt. Iam enim ostendimus, hac Trinitate per multos diuinarum locutionum modos, etiam de singulis dici, quod omnium est, propter inseparabilem operationem vnius eiusdemque substantiæ.] Illustrat hoc aliis exemplis; Tum subdit. [Sicut ergo ista, ita & illud quod ait, *sed quibus paratum est à Patre meo*; cum Patre se intelligi voluit, parare sedes gloriæ quibus veller. Sed dicit aliquis. Illic cum de Spiritu sancto loqueretur, ita se missurum ait, vt non negaret Patrem missurum. Et alio loco ita Patrem, vt non negaret se missurum: hic verò aperte ait, *non est meum dare vobis*: atque ita sequutus, à Patre dixit ista præparata. Sed hoc est quod præstrinximus. Secundùm formam serui dictum, vt ita intelligeremus. *Non est meum dare vobis*; ac si diceretur, *non est humanæ potestatis hoc dare*: vt per illud intelligatur hoc dare, per quod Deus, & æqualis est Patri. *Non est*, (inquit,) *meum dare*, id est, *non humana potestate ista do; sed quibus paratum est à Patre meo*. Sed iam tu intellige, quia si omnia quæ habet Pater mea sunt, & hoc vtique meum est, & cum Patre ista paraui. [Videant

cur dixerim, S. Augustinum huic instituto non commodare. Vult enim Christum non provt hominem, quo pacto hìc titulos eius rimamur, sed provt Deum, dici Dominum & Regem gloriæ. Posse tamen de Christo quoque dici, quod vt gratiam, ita & gloriam donet, monstrabimus cum de Christo capite. Itaque saluus est Christo hic titulus, in eo sensu: quem planè consectatus est Enthymius in Psalm. 23. sic scribens. [Rex gloriæ dicitur Christus, & Dominus gloriæ, veluti qui summam assecutus est gloriam, & qui eam aliis præstat; & qui aliorumomnium qui gloriam assecuti sunt, Rex est & Dominus.]

Triplex alia incommoda notio Regis gloriæ.

481 Eadem porrò ex causa, ex qua dixi, notionem Regis gloriæ à Diuo Augustino datam, non esse huius instituti, idem statuendum est de notionibus eiusdem tituli propositis à Gulielmo Parisiensi 2. parte 1. partis de vniuerso cap. 21. *sub finem*; vbi triplicem huius tituli explicationem adhibet sed soli Deo vt Deus est aptat. Prima est, vt Deus dicatur *Rex gloriæ*, quia regnum eius cœleste, est gloria; vbi nihil est nisi gloria, labes nulla, & nullum dedecus, vel imperfectio. Secunda est, *Regem gloriæ*, idem proportione sonare, ac *Regem iustitiæ*. Sicut enim *Regem iustitiæ* elicitur, qui est iustissimus; & vas pulchritudinis & electionis, id est pulcherrimum & electum, ita *Rex gloriæ*, idem est quod *glorioſissimus*: Et cuius regnum vt Gulielmus loquitur, *est in vltimitate gloriæ*, & nihil habens gloria repugnans seu contrarium. Tertiam denique notionem eiusdem tituli, proponit, vt idem sit *Rex gloriæ*, ac *is cuius solius est, & cui tota debetur gloria*. Omnia enim in Dei gloriam cedere, est omnino necessarium. Hæc tametsi Christo accommodari possent, tamen ex mente Gulielmi, non pertinent ad Christum, sed ad creatorem: ideoque sunt hìc dimittenda. Et eodem modo dimittendus est Cassianus, qui lib. 7. de Incarn. cap. 23. *Regem gloriæ* exponit verum Deum.

Quarta notio, quia Christus, Rex est per crucem.

Potest quarto loco videri, Christum dici *Regem gloriæ*, quia per crucem & passionem intrauit in gloriam suam: eo quod *gloria* in Dictionario sacro, dicatur opprobrium, crux, passio, iuxta illud Hieronymi quæst. 9. ad Hedibiam, [gloria Saluatoris, patibulum triumphantis est.] Vt proinde *Rex gloriæ*, idem sit quod *Rex propter passionem, gloria coronatus*; seu *Rex per crucem*, quam Cyrillus Hierosol. cathec. 13. vocat *gloriationem*, idque inferiùs etuit manifestè ex scriptura. [Vis (inquit) nosse apertiùs, quod gloria Christi est crux eius? Audi non me, sed illum dicentem prodiderat Iudas improbus, patremfamilias, nuperque exiens à mensa, & poculum benedictionis bibens, & pro potu salutari sanguinem iusti effundere volens. Qui panes eius comedebat, magnificauit super illum, supplantationem. Paulò ante manus, benedictionem recipiebant, & rursus argento proditionis, mortem conciliauit. Et redargutus, audiuit: *Tu dixisti*; rursusque exiuit. Deinde dixit Iesus, *venit hora & glorificetur filius hominis*. Vides quomodò *gloriam* propriam sciebat esse crucem? Deinde Esaias quidem serra dissectus, non confundebatur: Christus verò pro mundo moriens confundetur? *Nunc glorificabitur* (inquit) *filius hominis*. Non quod priùs non haberet gloriam: glorificatus enim erat gloria ante mundi constitutionem; sed glorificabatur tanquam Deus semper: nunc verò glorificatus est, patientiæ ferens coronam.] Vide an non etiam suffragetur Tertullianus lib. de Corona militis cap. 14. vbi agens de spinea Christi corona, eique repensa regia corona gloriæ, ait inter cætera de Christo. [Fauos post fella gustauit, nec ante Rex gloriæ à cœlestibus salutatus est, quàm Rex Iudæorum, proscriptus in crucem; minoratus primò à patre modicum quid citra Angelos, & ita gloria & honore coronatus.]

482 Non abhorret hæc interpretatio *Regis gloriæ*, à titulo quo partum Christo, & spirituale & temporale regnum diximus. Decuit enim gloria & honore coronari eum, cuius inter mortales inglorius fuerat aspectus, propter homines: omnique iure iis dominari, & Rex præesse debuit, quos de teterrima captiuitate & certo exitio redemerat. His item ipsis locis, quibus Christus *Rex gloriæ* dicitur; Dominus fortis, & potens in prælio, (vtique passionis & mortis generosè obitæ) nominatur. An verò id insinuauit princeps Apostolorum; qui epistola 1. cap. 1. memorans Christi exaltationem passioni subiunctam, vocat *posteriores glorias?* quasi hæc sit gloria posterior, connotans priorem, nempe passionis & crucis; quæ verissima Christi gloria fuit. Idem sanè Christiani gregis princeps, inferiùs cap. 4. gratulandum docet iis, qui in nomine Christi exprobrantur, & aliqua passionum eius participatione donantur: *quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius Spiritus, habitat in illis*. Ita quidem princeps & Apostolorum & Christianorum omnium diuino actus Spiritu. Tametsi non est hic sensus multorum nomine tenus Christianorum, qui probrosam sibi censent crucem, & subiectionem, quæ Deum decuit vt scitè pro more dixit Eucherius homil. 3. ad Mon. num. 8. qui gloriam hominis, quam Spiritus sanctus nominat *stercus*, gloriæ quæ ex Deo est, auteponunt. Nec agnoscunt regno se aptari, cum deiiciuntur: & per passionem ac crucem participes fiunt eius gloriæ cuius se Christus Regem prædicari, in scripturis sanctis voluit. Longè alia mens sanctis illis Martyribus, veræ & solidæ gloriæ Christianam notionem edoctis apud Victorem lib. 2. Persecut. Vandal. qui iactati vnus super alium, & præ angustia loci, naturales egestiones stercoris & vrinæ in, spelæo quo concludebantur emittentes, ita vt introeuntes, velut in gurgite luti ad genua vsque mergerentur; educti inde Dominica die, oblita stercoribus vestimenta, facieſque, & capita præferentes, concinebant exultabundi, *gloria hæc est omnibus sanctis eius*.

Haud incongruè, cum quarta illa *Regis gloriæ* notione, nectatur alia quam suggerit S. Ambrosius serm. 15. in Psalm. 118. in explicatione litteræ *Samech*, illi octonario præfixæ: [Quæ est corona (inquit) qua coronatur Christus, nisi corona gloriæ? Ioseph habuit coronam castitatis, Paulus iustitiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum, coronæ sunt. Solus Christus habet coronam gloriæ, qua eum Ecclesia coronauit. In hac corona omnes coronæ sunt; quia gloria, non portio vnius coronæ, sed præmium omnium coronarum est.] Si corona gloriæ, qua coronatum Christum agnoscit Ambrosius, est corona virtutum omnium; corona autem, regni symbolum & necessarium adiunctum est; non aliud sanè fuerit Christum *Regem gloriæ* dixisse, quàm *Regem virtutum omnium*: quod aiebam nexum esse cum quarta notione Regis gloriæ, iam proposita. Nam Christus patiens, & moriens in cruce, virtutes omnes exquisitissimè & perfectissimè exhibuit.

Germana notio, Regis gloriæ Christi, idest Ecclesiæ, regni omnium glorioſißimi; Et vnde eius gloria petenda.

483 Idem tamen S. Ambrosius eodem loco, tractans illud Thren. 2. *vbi perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ*, coronam gloriæ fore Iudæam præfatus, si in Christum crederet, subdit. [Quæ est autem corona gloriæ, nisi Ecclesia, quæ caput suum Christum coronat? Quæ iucunditas vniuersæ terræ, nisi domus populi Christiani, aula Sanctorum? de quibus Scriptum est, *in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Ergo quia corona gloriæ est Ecclesia, ideò dicitur in canticis; *Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem, in corona qua coronauit eum mater eius, in die sponsalium eius, & in die iucunditatis cordis eius.*] Per *coronam*, regnum designare, quotidianum est. Sic enim dicimus, id spectare ad coronam Galliæ, aut Hispaniæ, &c. Itaque *corona gloriæ*, est Ecclesia; Idest regnum gloriæ, Christi Regis proprium; (coronat enim Christum caput suum Ecclesia, vt habet Clemens Alex. 2. Pedagog. cap. 8.) & Rex gloriæ idemmet Christus, Rex Ecclesiæ, regni omnium glorioſissimi, ac magnificentissimi. [Quæ est huic loco commodossima notio *Regis gloriæ*. Eo namque deuentum est in tractatione, bonorum regni spiritualis, vestigatorum ex tributis inde Christo titulis, vt magnificentiam ac splendorem regni huius, tradere oporteat: At hæc aptissimè exprimuntur nomine *gloriæ*, quam in regno sæculari, v. g. Salomonis, cuius gloria à Christo ipso celebrata est, ferè petunt à splendore domestico Regis, & regiæ familiæ: hoc est, à regio cultu, qui indumenta regia, & coronam, ac sceptrum, & thronum comprehendit: itemque à multitudine & nobilitate regiorum domesticorum, ministrorumque ac principum proninciarum, & præfectorum, regiæ potestatis cum subordinatione participum: A gazis item & thesauris, ac immensis opibus, & operibus publicis, munificentiam & magnificentiam regiam testantibus. Hæc enim ferè sunt quæ Regina Saba 3. Regum 10. & 2. Paral. 9. ita admirata dicitur in glorioſissimo Salomonis regno, vt non haberet vltra Spiritum. Quantùm tamen vniuersa hæc gloria præcellat in regno spirituali Christi Domini, facillimum est demonstrare: Vnde liquere potest, verè Christum ex hoc maximè capite; nuncupari posse *Regem gloriæ*, Et verò Reginam Saba, typum fuisse Ecclesiæ, demirantis Christi gloriam, fusè omnino prosequitur Eucherius hom. 1. de Natali Ecclesiæ. Sed in argumento propè infinito, delibanda duntaxat erunt selecta quædam; nec alia ferè quàm quæ à Patribus sunt obseruata.

Cultus Christi Regius; ac primùm vestitus duplex; vterque magnificentißimus.

484 Magnificentissimum Christi Regis gloriæ vestitum, expressit sæpè Psaltes: nunc Regem Christum exhibens indutum decorem & fortitudinem, nunc confessionem & decorem, aut lumine amictum sicut vestimento. In variis Scripturis, regium Christi vestimentum duplex tradi, obseruat Rupertus in cap. 14. Apocal. ad illud, *habet in vestimento suo scriptum.* Verba eius sunt. [Vestimentum huius Regis Christi, aliter atque aliter pro loci diuersitate intelligi debet. Non aliàs sanctam Ecclesiam, siue fidem Catholicam; aliàs sanctam significat Scripturam. Vtrumque ex vno Psalmi versiculo intelligitur, vbi ipse loquitur dicens; *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Nam vestimenta Domini diuisa, significant sacram Scripturam ab hæreticis sæpiùs deprauatam, vt alibi Psalmista: *Quæ perfecisti, destruxerunt.* Vestis eius quæ desuper inconsutilis, & super quam sortem miserunt, designat Ecclesiam, vel fidem Catholicam diuina electione fidelibus datam, quæ à nullo corrumpi potest. Item vestimentum eius Ecclesia intelligitur, cum iterum dicit Psalmus; *Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum, sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.* Et est sensus: Spiritus sancti gratia quæ plenariè in Christo capite nostro inhabitat, primùm ex eo descendit in fortes viros Apostolos, qui significantur per barbam Aaron: Et deinde in martyres, cæterosque Ecclesiæ filios; magnos quidem, sed inferiores Apostolis, qui intelliguntur in ora vestimenti, quia post Apostolos in Ecclesia sunt præcipui, cuius fide & virtutibus Christus ipse decoratur, ad modum alicuius qui vestimento pretioso induitur.] Eodem accommodat polytritam Iosephi tunicam, idem Rupertus lib. 8. in Genes. cap. 20.

485 Priorem sensum, de Scripturis scilicet Christum vestientibus tradiderat ante Rupertum Clemens Alexandrinus 2. Pædagog. cap. 10. verbis illis. [Exquisitæ vestes, fimbriarum dilatationes, & curiosi figurarum numeri, illiberalem ac sordidam Syrmarum mollitiem indicant. Quod si quis talarem Domini vestem adducit, variegata illa tunica ostendit flores sapientiæ, varias & quæ non

flaccescunt Scripturis, eloquia Domini quæ veritatis splendoribus refulgent. Eiusmodi alia veste Spiritus Dominum per Dauid induit, sic psallens, *Confessionem & decorem induisti eum. Induens lucem sicut vestimentum.*] Idem habet S. Ambrosius lib. 7. in Lucam, tractans illud capitis 9. *vestimenta autem eius, facta sunt alba sicut nix.* Non aliud autem eo Christi per Scripturas vestitu innuitur, quàm Scripturam vniuersam, cum vererem tum nouam, ad expressionem regni Christi pertinere: vt liceat Christum, pro antiquo vsu, veste picturata non vnam aliquam, sed valdè multas historias exhibente, intueri. Ita enim olim tulisse vsum, & nostri & externi Scriptores prodiderunt. Sic sæpè Clemens Alexandrinus 2. Pædag. cap. 10. ablegari videt variegatas vestes quæ in purpura habent animalia. Et mox, Psalm. 44. deauratam Reginæ vestem dictam vult, quia in ea Iesus splenderet vt aurum. Inuentum id fuisse Babyloniorum, docent illa Silij lib. 14.

Fulvo certaret vt auro.
Vestis spirantes referens sub tegmine vultus.
Quos radio calat Babylon.

At subsecutos Ægyptios, Babyloniis præcelluisse, significat illud Martialis.

—— Victa est
Pectine Niliaco, iam Babylonis acus.

Nec fœminæ duntaxat, sed & viri sic induebantur. Nam Athenæus lib. 1. describens Antiochi Epiphanis comitatum multorum millium hominum, notat quorumdam paludamenta auro texta & animantium imaginibus picturata. Ammianus item lib. 14. refert longioris fimbriæ tunicas viriles, perspicua lucentes varietate liliorum, effigiatas in species animalium multiformes. Prudentius quoque in hamartig. arguens viros degeneres, ita canit.

Sed pudet esse viros, quærunt vanissima quæque
Quis niteant; Gemina lues, vt robora soluant,
Vellere non ouium, sed Eoo ex orbe petitis
Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus,
Gaudent, & durum scutulis perfungere corpus.
Additur ars, vt fila herbis saturata recoctis
Includant varias distincto stamine formas.
Vt quæque est lanugo ferè mollissima tactu
Pectitur, hunc videas lascivas præpete cursu
Venantem tunicas, animum quoque versicolorum
Indumenta nouis texentem plumea telis.

Ausonius spurium illum, vereque lupa matre genitum, qui se Romuli & Remi sanguine certum fabulabatur describens, epigram. 25. ait.

Hos illo Serum veste contexi iubet,
Hos calæ argento grani.

Idem, missam ad se à Gratiano Palmatam vestem in qua Constantius Imperator intextus esset, memorat in Eucharistico ad Gratianum. Nec absurde Rauardus lib. 2. coniectaneorum cap. 6. locum Scæuolæ Iurisconsulti, & S. Ambrosij in Psalm. 38. de pœna eius qui imaginem alterius Imperatoris portarit, accipit de huiusmodi veste picturata, & imaginem Imperatoris præferente. Vix aliquid in hoc genere illustrius veste illa Iustiniani, de qua Corippus lib. 1. num. 14. Nuperus interpres illud Apostoli *sicut portauimus imaginem terreni*, expresso Græco verbo φορέσωμεν quod in vestium propriè cadit, accipit deportanda in hunc modum Christi imagine in vestibus. Idque præstitisse Christianos quosdam, accipe ex sancto Asterio hom. 1. de diuite & Lazaro *initio.* [Alij item, (inquit,) reperiuntur similis amantes vanitatis, magisque etiam & plenius vitia exercentes, qui ne hic quidem, stultæ solertiæ fines constituerunt, sed inani quodam & superuacuo commento, quod artem pictoriam per stamen atque subtegmen imitatur, omniumque formas animalium in vestibus exprimit, floridà ac sexcentis variegata figuris vestimenta, tum sibi, tum vxoribus ac liberis comparant. Qui ipsi ludunt, etiam alibi nihil vsquam sedulò vel serio facientes, sed per immodicas opes aburentes vita, non vrentes, ipsique Paulo, & diuinis vocibus, non dictis sed factis aduersantes. Nam quæ ille verbis proscripsit, hæc isti mordicùs retinent, & ipsa re faciunt rata. Quandocumque igitur in publicum prodeunt, quasi depicti parietes, ab obuiis aspiciuntur. Quin etiam pueri circumstant, ridentes inter se se, digitisque picturam in vestibus commonstrantes, & ad multum spatij prosequuntur, nec nisi ægrè recedere, & auelli possunt. Videre est illic, leones, pantheras, vrsos, tauros, canes, syluas, saxa, & venatores, & omnia denique circa quæ picturorum industria naturæ æmula versatur. Necesse videlicet erat, vt videtur, patietes non solùm atque domos exornari ac depingi, verùm etiam tunicas, & pallia iis superiecta. Qui autem quæuè de diuitibus illis religiosiores, argumenta textoribus ex historia Euangelica collecta, subministrant: ipsum inquam Christum Dominum nostrum, eum Discipulis omnibus, ac miracula quæque, quemadmodum ibi narrantur. Videbis nuptias Galileæ, & hydrias; paralyticum lectum baiulantem; cæcum qui luto curatur; mulierem quæ sanguinis profluuio, laborabat, fimbriam prehendentem; peccatricem ad pedes Iesu accidentem; ac Lazarum è sepulchro rediuiuum. Et hæc dum faciunt piè se se facere, & vestimenta Deo grata induere arbitrantur.]

486 Eiusmodi ergo fuisse regium Christi vestimentum, significare videntur qui ei pro veste appingunt Scripturas. Et eodem modo accipi potest quod aiebat Rupertus, Ecclesiam, homines scilicet Christo in vestem circundari. Ita enim sæpè habet Isaias. Hæc esse illa sponsi regis vestimenta, à quibus myrrha & gutta & casia omnes inquam boni odores afflantur, docet S. Augustinus in Psal. 44. sic exponens eum locum. *Odores boni à vestimentis tuis.* [Vestimenta eius sunt sancti eius,

eius, electi eius, tota Ecclesia eius, quam sibi sicut vestem exhibet, sine macula & ruga. Propter maculam abluens in sanguine, propter rugam extendens in cruce. Inde bonus odor qui significatur nominatis quibusdam aromatibus. Audi Paulum, illam minimam fimbriam de vestimento, quod tetigit mulier in fluxu sanguinis & sanata est. Audi illum dicentem, *Christi bonus odor sumus in omni loco.*] Annuit Ambrosius in cap. 19. Apocal. tradens, Regium Christi vestimentum esse sanctos, quia in operibus sanctorum agnoscitur hunc esse verum Deum qui tales seruos possidet.

Possumus aliud Christi regium vestimentum proferre, ex S. Macario hom. 2. vbi duplex vestimentum describit, alterum regni satanici alterum regni Christi. Vocat indumentum regni tenebrarum, [vestimentum blasphemiæ, diffidentiæ, audaciæ, inanis gloriæ, superbiæ, auaritiæ, & concupiscentiæ, & alia similia regni tenebrarum gestamina, pannosa impura & contaminata. [E contrario autem indumenta regni lucis arcanæ, ait esse [indumenta fidei, spei, dilectionis, gaudij, pacis, bonitatis, humanitatis, & cætera omnia indumenta lucis, vitæ, diuina, viuentia, requiei inenarrabilis. [Quia ergo Christum regem regni sui vestimentis amiciri non est dubium, ne peregrinatas vestis quæ Alexandro Magno data est vitio, in Rege Christo quasi minùs suorum amante, notetur; agnoscendum est Christum illis quæ proposui regiis virtutum omnium vestimentis collucere. Sunt enim in eo splendidissima, & supra quascumque priscorum regum aureas argenteas gemmeas vestes, præclara. Eo quippe est progressa humana dementia, vt auratas Chlamydes imo auro textili sine alia materia contextas vsurparit, vt apud Plinium lib. 33. cap. 3. *sub finem* videre est. Auratas item & gemmatas tunicas Heliogabali, memorat Lampridius. Et eiusmodi fuisse regias vestes Assueri quarum est mentio Esther 15. prodit Iosephus in illius capitis paraphrasi, quam historiæ suæ Iudaicæ intexuit. Videturque hoc fuisse pondus pretiosum Imperatoriæ vestis, à Claudiano in 4. Honorij Consulatu descriptum. Hæc omnia regiarum vestium ornamenta præ iis quæ Christi vestibus ex S. Hilario assignauimus, sordent omnino.

Regia Christi corona, prima.

487 Diadema Christi Regis, siue regiam coronam, accipio pro eodem. Fateor primæuum vsum harum vocum, fuisse distinctum, vt Pasc. Ialius lib. 9. de coronis cap. 7. Latè confirmat, & Gretserus tom. 3. de cruc. lib. 1. cap. 5. Vnde Blesensis sermone 19. qui est de Annun. [Aliud est corona, & aliud est diadema. Corona simplex, est circulus aureus quo vtuntur Reges in minoribus solemnitatibus. Diadema est quasi duplex corona; cum ipsi coronæ, quasi alius circulus gemmis super positus super additur. Ex ipsa enim Græci nominis interpretatione, duplicitatem sonat.] Curopalates quoque lib. de offic. cur Constantinopol. *pag. mihi* 100. [quod nunc apellatur stemma, id olim nominatum fuit diadema. Id autem erat textile aureum, cum lapillis & margaritis positum ad Imperatoris frontem, & pone reuinctum, cerebrum versus. Quamobrem etiam dicitur *diadema*, quod ex eo paulatim mutatum, effectum est quale videtur hodie, & nominatur *stemma*. Quod autem nunc vocatur *diadema*, id olim militaris Zona dicebatur, honorem indicans quo olim tyranni, Christianos milites primum priuabant, dum eos tortoribus dedebant. [Cur hæc præmiserim, infra patebit. Nunc (vt dixi) pro eodem accipio *diadema*, atque *coronam*, ex vsu iam pridem recepto.

Hanc coronam, Galeæ Aaronis fuisse præfignatam, docet S. Cyrillus lib. 11. de ador. vbi cum præmisisset, Cydarim quæ erat mythra Pontificia, fuisse symbolum regæ Christi coronæ, subdit. [*Cydarim quoque & Zonam, ex byssofacies,* (inquit.) Militaris verò habitus Aaron, cingulum & galea. Eiusmodi namque speciem, Cidaris refert: Bellum enim pro nobis Christus gessit in manu occulta, sicut scriptum est: & arcum suum intendit & parauit illum, sagittas suas ardentibus effecit, & dejecit principatus, triumphauit potentias, deturbauit dominationes, & eos qui in terra erant, cum captiui tenerentur, liberauit. Fuisse autem hoc eius bellum non spectabile atque corporeum, neque eiusmodi vt cum carne & sanguine gereretur, indicari videtur per ænigma, in eo quod ex byssо tantùm, quæ subtilis est admodum, confectum est bellicum instrumentum, Cidaris inquam & Zona.]

S. Ambrosius in Instit. Virg. c. 16. affirmat, Deiparam Christo imposuisse hanc coronam. Eóque aptat illud Cantic. 3. *videte Regem Salomonem, in diademate quo coronauit eum mater sua, in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Idem ad eum Canticorum locum censent permulti, quos in litterali illius explicatione, adducit & sequitur Delrius. Idem habet S. Bernardus serm. 2. de Epiphan. & Petrus de Tarentasia in cap. 2. epist. ad Hebræos. Audi etiam eumdem Bernardum serm. 70. in Cantic. cum Christum lilio confert. [Vide quàm competenter veritas lilio comparetur. Si non aduertisti, aduerte de medio floris huius quasi virgulas aureas prodeuntes, & cinctas candidissimo flore pulchrè ac decenter dispositio in Coronam: & agnosce auream in Christo diuinitatem, humanæ Coronatam puritate naturæ; id est, Christum in diademate quo coronauit eum mater sua. Nam in quo coronauit eum Pater suus, lucem inhabitat inaccessibilem, nec posses in eo illud interim adhuc videre.] Pulchrè item Blesensis serm. 19. qui diadema, iuxta propositam ex eo notionem, duplicis coronæ eo nomine expertæ, ait fuisse dona naturalia & supernaturalia quibus Christus in sua conceptione in matris vtero est exornatus.

Non est Christi humanitas, sed Ecclesia.

488 Sed vt non differear, piè ista & probabiliter dici, nec absque allusione ad priscum vsum, quo sponsi coronati prodibant, in argumentum domitæ illuc vsque libidinis, & seruatæ corporeæ integritatis, vt habet S. Chryso

Chrysostomus homil. 9. in primum ad Timotheum: tamen præter difficultatem quam ad eum Canticorum locum mouet S. Gregorius; nimirum quod Christus, humanitate susci-pienda, exinanitus potiùs sit dicendus, quàm gloriosè coronatus: præter eam inquam difficultatem, alia superest instituti nostri propria, quod scilicet Christus non acceperit coronam regni spiritualis ante Resurrectionem. Erat quidem ante Rex, iure & destinatione diuina; tamen publicam & solemnem regni possessionem quæ coronatione capessitur, non iniuit ante resurrectionem, & consummatum morte obita redemptionis nostræ pensum. Tunc vt ad Dauide Psalm. 20. prænuntiatum est, posuit Dominus in capite eius, coronam de lapide pretioso. Tunc vitam quam à Patre per resurrectionem sibi restitui petierat, obtinuit: non temporariam sicut priùs, sed æternam, & cum auctario longitudinis dierum in sæculum sæculi. Tunc denique magna fuit Christi gloria, in perfecta illa corporis salute, collata eidem à Patre, magnoque decore ei collato, & gloria super eum imposita, quoniam datus est in benedictionem in sæculum sæculi.

Nec locus ex Cantico. 3. prolatus, cogit ad Christi coronationem in matris vtero admittendam. Sunt enim benè multæ eiusdem loci interpretationes. Sed illa singularis, quam adhibet Nyssenus hom. 7. in Cantica, matrem Christi censens dictam, *dilectionem Dei*, vt est apud Apostolum. Sic enim scribit, glossans illa sponsæ verba de sponso. [Intuemini decentissimam in capite Regis coronam, quam mater ipsius ei circumposuit, quemadmodum ille loquitur, *posuisti in caput ipsius coronam de lapide pretioso factam*. Neque quisquam eorum, qui aliquo in oraculis diuinis iudicio valent, de vocabuli vi argumentabitur, quæ pro patre, matris hic fiat mentio, cum vtriusque vocis sensus, idem sit. Nam cum in natura diuina, neque masculus, neque fœmineus sexus existat, (quo enim pacto in Deitate, nobis quiddam eiusmodi venire in mentem possit, cum sexus discrimen ne quidem in nobis hominibus perpetuo duraturum sit, quippè qui id temporis, cum omnes vnum in Christo efficiemur, signa discriminis huius, vnà cum toto veteri homine exuturi simus?) idcircò in naturæ illius ineffabili sindicatione, vox quæuis parem vim obtinet: neque maris, neque fœminæ vocabulo, significationem illius purissimæ naturæ polluente. Propterea in Euangelio quidem, Pater filio nuptias facere dicitur; Vates autem ille Deum compellens, *posuisti* (ait) *in caput ipsius coronam de pretioso lapide factam*: Hæc denique corona, sponso à matre imposita dicitur. Quia verò vnæ tantùm nuptiæ sunt, & vna sponsa, & ab vno corona sponso imponitur; omninò nihil discriminis est, siue quis Dei filium, vnigenum Deum vocet, siue filium dilectionis eius, quemadmodum Paulus loquitur; cum eadem potestas vtroque vocabulo indicata, exornet ipsum.] Quod obiter ait de sexu resurgentium, molliendum est, & exponendum de obliteratione sexuum quoad vsum coniugij, cum homines erunt sicut Angeli Dei: non autem de vera sexuum destructione quoad substantiam. Quoad alia non est absurda interpretatio Nysseni, qui mox addit de Christi corona. [Est autem corona eius Ecclesia, quæ sponsi caput vnis & animatis, lapidibus vndique circundat. Atque hanc coronam dilectio connexuit. Nam siue quis hoc matri, siue dilectioni tribuat, non aberrabit. Etenim *Deus est dilectio*, quemadmodum Ioannes ait. Atque hæc ex corona, voluptatem eum capere ait sponsa, mirificè gaudentem ornatu illo sponsalitio. Reuera enim lætitia afficitur is qui Ecclesiam coniugem sibi fecit, redimitus illorum virtutibus qui in ea sunt eximij.

Symbolum Regiæ Christi coronæ propositæ, corona spinea.

489 Fuit huius coronæ Regiæ egregium symbolum, corona spinea qua Christus per tempus Passionis coronatus est. Quod optimè attigit S. Maximus serm. 2. de S. Cypriano, cum dixit, coronam Christi spineam quantum in Iudæis fuit, coronam iniuriarum fuisse: reuera autem fuisse Christo virtutum coronam, atque adeò omnis gloriæ. Idem Isidori peluſiotæ verbis aperio lib. 1. epist. 95. [Quandoquidem (inquit) execrationis illius qua terra post mandatum à nobis violatum mulctata est, seges spina erat; Dominus autem vt omnem in seipso morbum curaret, aduenerat: Idcirco spinea corona, vt victor, redimitus est. Quemadmodum scilicet clari ac celebres victores faciunt, qui hoc ipsum telum aut instrumentum, cuius ope victoriam consecuti sunt, in triumphum gestant. *Confidite*, (inquit,) *ego vici mundum*. Nam qui in humana natura fuit, nec tamen in humanis vitiis fuit, veterem generi nostro pulchritudinem reddidit, ac maledicti & execrationis robur, in ipsa natura deleuit.]

Videtur profecisse ex Clemente Alexandrino 2. Pædagog. cap. 8. *sub finem*; vbi disputans contra Ethnicum vsum tunc vigentem, corollas ex floribus imponendi capiti, non sine admistione superstitionis, vt docemur ex Tertulliano, toto lib. de corona militis; subdit Clemens videri Passioni Christi insultare Christianum, qui audiens Dominum esse spinis coronatum, sustineat habere caput floribus redimitum. Eam potrò Christi coronam, (ait Clemens,) nos propheticè significasse, qui fuimus aliquando infrugiferi, & circa Christum positi fuimus per Ecclesiam cuius ipse est caput. Esse etiam eam coronam typum fidei, & accessus ad verbum per sanguinem spinis cruentantibus elicitum, ab iis qui malè & improuidè contrectauerunt. Itaque cum spinis Christum coronauit Iudaicus populus, tantùm non docuit, nos Christo adiungendos, seque extorrem à gratia futurum. [Verbum sperauit afficere contumelia: & quem tanquam maleficum crucifixit, tanquam regem coronauit. Qua propter in quem hominem non crediderunt, eum benignum Deum, Dominum agnoscent & iustum. Quem exacerbauerunt, vt se Dominum ostenderet, hoc de eo in altum sublato testati sunt, diadema iustitiæ ei supra omne nomen exaltato tribuentes, per spinam semper florentem. Hoc

diadema est inimicum iis qui insidiantur, iis autem qui in Ecclesia simul versantur amicum, eos circumsepsit ac munit. Hæc corona, flos est eorum qui crediderunt in eum qui est glorificatus; cruentat autem & castigat eos qui non crediderunt. Porrò autem hoc quoque signum est rei à Domino benè gestæ, cum ipse suo capite & principali parte corporis omnia mala nostra portauerit, propter quæ pungebamur. Cum ipse enim ab offensionibus & peccatis, & eiusmodi spinis, nos propria passione liberasset, Diabolumque infirmasset & aboleuisset, ouans meritò dixit; *vbi uus ó mors stimulus.* Atque nos quidem uas ex spinis colligimus, & ficus ex rubis: illi autem confauciantur ac laniantur, ad quos manus extendit; nempe ad populum infidelem, & infrugiferum.] En quomodò spinæ nostræ, Christum coronarunt: & quod initio dicebamus, Christus gloria coronatus est morte pro nobis obita, & tot in se admissis dolorum & probrorum vndique eum circundantium & coronantium aculeis.

490 Non obscurè Clementem expressit Lactantius 4. instit. cap. 16. Omnia enim Christi tormenta, mysterijs facta fuisse demonstrans, sic de corona scribit. [Corona spinea capiti eius imposita, id declarabat; fore, vt diuinam sibi plebem de nocentibus congregaret. Corona enim dicitur, circumstans in orbem populus. Nos autem qui antè cognitionem Dei fuimus spinæ; id est, iniusti, mali, & nocentes eramus, ignorantes quid esset bonum, & à iustitiæ notione, atque operibus alieni, omnia scelere ac libidine polluebamus. Electi ergo ex dumis & sentibus sanctum Dei caput cingimus; quia conuocati ab ipso, & circumfusi vndique ad eum, magistro ac Doctori Deo assistimus, Regemque illum mundi, & omnium viuentium Dominum coronamus.] Vide an non etiam Cyrillus Hierosol. catech. 13. indidem hæc hauserit. [Factus est ludibrium illis Dominus, & illuditur Dominus: *viderunt me, & mouerunt capita sua*: Figura tamen fit regni. Illudebant quidem; genuflectebant tamen, induentes purpura: & postea crucifigunt. Milites coronam imposuerunt capiti eius. Quid enim refert etiamsi spineam? Omnis Rex à militibus appellatur: Oportebat & Iesum à militibus typicè crucifigi. Sicut ideò Scriptura in canticis dicit; *exite & videte filiæ Hierusalem in corona qua coronauit ipsum mater eius.* Mysterium erat corona; solutio enim erat peccatorum, dissolutio autem maledictionis. Accepit sententiam Adam; *maledicta terra in operibus tuis, spinas & tribulos adferet tibi.* Propterea Iesus accepit spinas, vt soluat hanc maledictionem; & ideò sepultus est in terra, vt maledicta terra, pro maledictione recipiat benedictionem.]

Pertinet ad eundem sensum, de Christo ad primam suam gloriam reuerso per crucem, quod subdit Clemens de Christo in Passione coronato spinis, vt impleretur quod in descensu Dei ad Mosem per rubum contigerat. Quia enim Deus legislator, atque adeò antiqui populi Rex, in rubo spinoso proditus fuerat, [postquam Verbum legem ferre, & cum hominibus conuersari desiit, mysticè rursus Dominus corona coronatur; hinc illuc vnde descenderat abiens, veteris descensus, principium instaurans, ac de integro veluti in summam redigens, vt quod primum per rubum Verbum visum fuerat, per spinam rursus assumptum ostenderet, omnia esse vnius potentiæ, cum sit vnus, & Patris qui vnus est, filius; principium & finis seculi.] Assumptum per spinas Verbum dicit, quia Christus ad gloriam Patris quoad nostram, reductus est per passionem; *recapitulans*, (ita enim vertendum fuit quod Interpres vertit *in summam redigens*;) Recapitulans inquam, ideſt iuxta phrasim Apostolo familiarem, reducens extrema ad initium, & faciens in fine temporum, aliquid perbellè respondens ei quod in antiquis temporibus fecerat; vt scilicet sicut iam olim legem daturus apparuerat in rubo, ita Christ anam legem proximè stabiliturus, & cum legis antiquæ abrogatione promulgaturus, spinis circundatus appareret.

Altera Regia Christi corona.

491 Vnam Christi coronam regiam protulimus, cnm tamen apud Zachariam cap. 6. numerentur plures. *Sumes*, (ait Dominus Prophetæ,) *aurum & argentum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedec Sacerdotis magni, & loqueris ad eum, dicens, hæc ait Dominus exercituum dicens, ecce vir, oriens nomen eius.* Postrema hæc verba, aperte in Christum cadunt, vt S. Hieronymus ac Cyrillus, & ferè Christiani Doctores tradunt; annuitque Chaldæus. Itaque de Christo quoque accipienda sunt quæ proximè antecedunt, eique in typo Iesu filij Iosedec iubebantur apparari coronæ duæ. Planè enim diis fabricari iussas esse, habet textus sacer; Nec sunt audiendi qui ob magnitudinem & pulchritudinem, coronam vnam, numero multitudinis enuntiatam voluerunt, vt alias non semel, cum res magna indicanda est, adhibetur numerus pluralis, etiamsi res sit vnica. Vt cum Scriptura, Deum iudicem maximum, vocat plurali voce *Elohim iudices.* Et cum immanem bestiam vocat *behemoth* voce plurali. Alij æquè repudiandi aiunt dictas coronas duas, eo modo quo Æneid. 1. Æneas inter alia regij cultûs argumenta, mittens vnicam coronam, dicitur misisse duplicem gemmis auroque coronam, ideſt cuius duplex erat contextus; gemmeus vnus, alter aureus, sed vterque ita compactus, vt vnicam efficeret coronam; quamuis ob mixturam illam duplex dicatur. Hi inquam, ad infrequentiorem loquendi modum sine fundamento detorquent, quod de coronis pluribus fabricandis præscribitur. Iussæ ergo sunt fieri in Christi ornamentum, coronæ plures; ex argento vna, ex auro altera, in duplicis regiæ dignitatis symbolum. Est enim Christus & temporaliter, (sed supernaturali titulo,) & spiritualiter Rex. Siue est Rex, & Sacerdos summus, multo potiore gradu quàm eius typus Melchisedech, qui Rex simul & Sacerdos fuit. At Christus, non vtcumque fuit Sacerdos, sed eminentissimè & regiè: ita vt non mere administrantis sacra, vel Pontificatus vicarium obeuntis,

obeuntis, sed verè Regis sacerorum, & supremi institutoris noui cultus religiosi, partes sustinuerit: Ideóque Cidarim, & coronam regiam sacerdotalem sibi deposcit, præter coronam regiæ eius potestati quæ ex obiecto temporalis est, respondentem, quam hìc non consideramus quia de solo Christi regno Spirituali disserimus.

Vtraque Regia Christi corona, Supra omnem comparationem.

492 Nihil ad hanc Christi coronam, euisque splendorem quarum cunque coronarum sæculi Gloria, vtcumque hac in parte insaniuerit aliquando impotens luxuria. In triumpho Pompei, quem meritissimo Plinius lib. 37. c. 2. *triumphum luxuriæ* nominat, Præter alia portentosæ opulentiæ in eo transuecta, vt alueum gemmeum latum pedes tres, longum pedes quatuor; lectos tricliniares aureos tres; lunam auream pondo triginta; vasa abacorum ex auro & gemmis nouem; montem aureum cum ceruis & leonibus ac pomis omnis generis, musæum ex margaritis; & alia plane monstrosa expilationis variarum prouinciarum argumenta, coronæ ex margaritis trignita tres vniuersi pretij sunt productæ. Vario lapidum distinctas igne coronas, celebrat Claudian. lib. 2. de laudibus Stilic. Apud Atheneum lib. 5. corona Ptolomæo posita, ex auri magna mole conflata; vna item aurea corona cubitorum sexdecim, alia bicubitalis altitudinis, referuntur. Nullæ huiusmodi coronæ, ad pretium coronæ Christi quantauis capedine interpositæ accedunt, quod bene expendit Paschalius lib. 10. de coron. c. 12. Imo si benè pensentur, constabit quàm rectè olim, coronæ Regum dictæ sint *Martyria*, referente Procopio in lib. 4. Reg. ad c. 11.

Tantùm satagendum est vnicuique nostrum, vt simus corona Christi idonea. Quod optimè monet his verbis Nyssenus lib. de perfecta Christiani forma. [Paulus dicit quoniam *minuisti eum paulò minus ab Angelis propter Crucium mortis.* Maiores enim nostros, in spinæ naturam ob peccatum conuersos, sibi ipse ex mortis dispositione coronam fecit; & spinam in honorem & gloriam faciendo commutauit. Quo circa cum semel mundi peccatum sustulerit, & capiti coronam de spinis acceperit, vt ex honore & gloria coronam contexeret, non paruum periculum est, ne aliquo modo, propter improbam vitam tribuli esse & spinæ deprehendamur. Atque ita in media, Domini corona quæ per communionem corporis eius fit, inserti, vocem illam iustam omnino exaudiamus; *Amice quomodò huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* Quomodò te cum esses spina, inter eos qui ad coronam meam ex honore & gloria conficiendam apti sunt, contexuisti? Quæ conuentio Christo ad Belial? Quæ pars fideli cum infideli? Quæ societas luci ad tenebras? Ne quando igitur vita nostra contra nos eiusmodi verbis compelletur, omni studio nobis in eam curant est incumbendum, vt spinosa omnia, tum facta, tum dicta, tum cogitata, ex omni nostra vita conuulsa proiiciamus, vt pura innocentique viuendi ratione, honor & gloria efficiamur, atque vniuersi caput nobismet ipsis vti re pretiosa coronemus.]

Crux Regis Christi Sceptrum; Eius Typi, virga Ioseph, Aaronis.

493 Sceptrum Christi Regis, Psal. 44. dicitur *virga æquitatis & directionis*, hebræa phrasi; Ideſt *virga recta*; quia iustissimè semper & rectissimè exeritur. Psal. 2. dicitur *virga ferrea*, quia est inflexibilis & præferrata vt solent esse pastoribus, quibus pedum præferratum vsui est, cum ad ouium aduersus feras tutelam, tum ad pedi diuturnitatem, & facilem infixionem, cum eo est vtendum. Non enim virga ferrea Messiæ Regis, intelligenda est quæ premat & grauet subditos, vt infra monstrabimus tractantes pacem & felicitatem regni Christi: Sed à metalli illius firmitate, dictum est Sceptrum ferreum, quod firmum est inflexibiliter rectum, ac sanctum. Nisi *virgam ferream* dictam velimus, per comparationem ad hostes, respectu quorum est *virga virtutis*, vt Psal. 109. habetur, Virga namque Christi, virgam humero populi Dei incumbentem, & iugum oneris eius, & sceptrum exactoris eius, superauit, sicut in die Madiam, vt prænunciauit Isaias cap. 9.

Hoc Regis nostri Sceptrum esse Ecclesiam, ait Petrus Damiani lib. 1. Epist 20. Propriè tamen non aliud esse videtur, quàm principatus super humerum eius, ab eodem Isaya celebratus: ideſt iudice Chrysostomo in Psal. 109.) Crux, cuius cornua in manibus Christi. Et esse cornua signum regiæ potentiæ, & symbolum Sceptro genuinum demonstrat Paschalius lib. 10. de coronis c. 4. & 5. fauétque modus loquendi scripturarum, toties cornu regium memorantium. Et quia cornu Ecclesiæ, Micheæ 4. vocatur *cornu ferreum*, facile est quod de virga ferrea Regis Christi dicitur Psal. 2. ad Sceptrum eius referre; quod ferreum dicitur, non ad imperij rigiditatem signandam, sed ad inflexibilitatem à recto, vel ad firmitatem perpetuam: aut allusione facta ad sceptra regum antiquorum quæ erant virgæ præferratæ siue hastæ, vt propterea apud Iustinum lib. 43. iuxta simulacra Deorum, hastæ tanquam eorum sceptra positæ referantur. Sed de ferrea Christi virga, adhuc inferiùs cap. 5.

Præsignabat hanc Christi virgam seu sceptrum, virga illa quam à Iosepho tanquam Ægipti Domino, & vniuersali Prorege gestatam docemur ab Apostolo Hebræorum 11. qui fidem Iacobi extollens, ait, bonum senem ductu fidei aduenientem ad ipsum ægrum Iosepho filio, adorasse fastigium virgæ eius. Vbi Apostolus expressit quod septuaginta c. 47. genes dixerunt τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ Vulgata habet, *adoranit Israel Deum, conuersus ad lectuli caput* Abetit dissonantia à gemina interpretatione, Iudicio Ecclesia probata, & grauium multorum Scriptorum tam Latinorum, quam Græcorum suffragiis comprobata, si virgam illam quam conuersus Iacob adorauit accipiamus de sceptro Christi Dei nostri; quem in carne venturum & regnaturum in orbe vniuerso Iacob fide prænouit. Quæ non est mea interpretatio; vel diuinatio, Nam quæ alia fides in ea virgæ Iosephi

ratione, celebrari ab Apostolo potuit. Indeque sufficienter videtur refelli Athanasius qui auctor est quæstionum ad Anthiochum in 38. cum ait, Iacobum non adorasse virgam, sed Ioſephum qui eam manu renebat. At quæ patri causa adorandi ex fide filium, & plusquàm ciuili veneratione, magistratui debita etiam à patre? Itaque rectè Macharius Chrysocephalus orat. de exaltatione sanctæ Crucis, post multa de vero Israële pasto per Christum in vniuersali orbis fame, ita concludit. [Verùm senior ille Israël futura prospiciendi facultate præditus, totius noui huius & diuini Israëlis exemplar fuit. Qua de causa inclinatus quoque adorauit fastigium virgæ eius, prænuncians eam, quæ in toto mundi ambitu instruitur venerandæ crucis adorationem. Hanc enim prædelineabat virga: vnde Prophetica illa vox ad Deum. *Liberasti virga hereditatem tuam*; Et *virga directionis, virga regni tui.*] Latè in hanc rem Leo Castrius in cap. 11. Esaiæ.

494 Non minùs luculentus eiusdem virgæ seu sceptri Christi Domini typus, videri debet virga Aaronis. Nam quandoquidem regnum Christi de quo agimus, & regnum spirituale in Ecclesia, non immeritò sceptrum sacerdotale Aaronis, adiungimus typis sceptri regij summi Regis Spiritualis, ac Pontificis supremi Christi Domini, Id autem visus est innuere Prudentius & Psycomachia *ad finem*, cum sceptrum sapientiæ Dei quæ Christus est, sic describit.

In manibus Domina sceptrum non arte politum,
Sed lignum viuum est, viridi quod stirpe recisum
Quamuis nullus alat terreni cespitis humor,
Fronde tamen viret incolumi, tum sanguine tinctis
Intertexta rosis candentia lilia miscet,
Nescia marcenti florem submittere collo.
Huius forma fuit sceptri gestamen Aaron,
Floriferum, sicco quod germina cortice trudens,
Explicuit tenerum spe pubescente decorem,
Inque nouos subito viruit virga arida fœtus.

Ea igitur virga Aaronis, cum substantiæ & compositionis Christi Domini adumbratio fuit, de qua alibi iam actum; tum præsertim sceptri ac regni Christi in vniuersam Ecclesiam per crucem. Quod aperio illustrissimis in hanc rem verbis Prosperi lib. de promiss. parte 2. cap. 10. [Quod floreſcens virga Aaron produxit nuces, nostrum hæc Christum Dominum indicant Sacerdotem; de quo dicit Esaias; *Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* In nuce verò mundum, Ecclesiamque in mundo ostendi, qui piè quærit, intelligit. Ex duabus quippè partibus coniunctis tanquam intra cameram cœli, & spatia terræ velut quatuor partes orbis, intrinsecus cum populis continentur. Tenue quoddam corium habens in medio sui, vt matia diffusa per partes. Ecclesiæ quoque per mysteria hæc in ea sunt, duorum veteris & noui testamentorum operta secretis, quatuor cornua crucis, quibus verbis redimitur, & aquam baptismi in medio sui habens, qua virens semper fructificans floreſcit, huius porri arbor celsa petens, opacis ramis aspersa, per tenues molleſque surculos aut singulas in vnitate, aut binas in duobus præceptis, aut ternas in Trinitatis numero, quaternue connexas in quatuor Euangeliis, gemmarum in modum producens, sui artificis pulchritudinem operaque mira declarat.]

Virgam Mosis qui aliò flexerint, & quomodò.

495 Quod si Aaronis Sacerdotale sceptrum, expressit sceptrum Christi, seu crucem; non minùs perspicuè virga Mosis, unus potestas veluti regia erat, idem regium Christi sceptrum exhibuit. Graues quidem Patres, ea virga aliud sceptrum designari existimarunt, vt Augustinus fragmento 2. populum Dei tunc obiectum mox resumptum. Alij commodiùs, ea virga ipsam Christi humanitatem significatam voluerunt. quæ tanquam sceptrum fuerit, quod diuina Verbi persona tenuerit. Ita pulchrè Gregorius Nyssenus lib. de vita Mosis, agens de virgæ Mosis mutatione. Et S. Ambrosius serm. 3. in Psalm. 118. *ad versum secundum.* Plenius S. Cyrillus lib. de Incarnat. Vnigeniti cap. 14. Relata enim ex cap. 4. Exodi historia virga Mosis quæ in terram proiecta, versa est in colubrum; & mox per extremam caudam aprehensa, resumpta formam virgæ, sic scribit. [Animaduertit in his, naturâ in & veritate filium Dei, tanquam si quædam virga sit Patris. Virga autem insigne est regni. In filio enim habet omnium potestatem. Denique etiam diuinum Dauid, *Thronus tuus,* (inquit,) *Deus in seculum seculi. Et virga æquitatis, virga regni tui.* Sed eam proiecit in terram, id est corpore terreno circumdedit, siue per humanitatem missit in terram. Tunc enim in similitudinem factus est serpentis, malignorum hominum scilicet. Malignitatis autem signum est serpens. Quod autem verum sit, hinc scribitur. Ipse enim Dominus noster Iesus Christus, in imaginem & figuram dispensationis actæ cum carne, pro serpente accipitur æreo quem erexit Moyses. *Et sicut,* (inquit) *Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnes qui credunt in ipsum non pereant, sed habeant vitam æternam.* Quemadmodum enim serpens factus ex ære, salutis erat periclitantibus causa (sanabantur enim in eum respicientes;) eodem modo etiam Dominus noster Iesus Christus, eis qui eum vident quem in similitudine malignorum, eo quod factus sit homo, non ignorant tamen quod Deus sit viuificus; causa est vitæ, & dat posse animalia venenosa vitare, id est contrarias potestates. Id quoque huius rei figura fit, quod Moysis virga alias deuoraret, quas in terram Magi proiecerant. Igitur virga quidem, in terram proiecta est, non tamen serpens remansit; resumpta autem fuit quod erat; nam licet facta sit, (vt ante dixi.) in similitudine nostra Patris virga, id est Filius, per quem habet omnium potestatem: hac tamen impleta dispensatione, reuoluit in cœlum, & fuit iterum tanquam in manu Patris, virga æquitatis ac regni

regni: Sed & enim ad dextram genitoris sui propria maiestate, sedes altissimas obtinens, & cum carne.

496 Similiter Eucherius hom. 3. de Paschate, post multa de tyrannide Satanæ præmissa, subdit. [Hunc Christus non in sua dignitate, sed in nostra carne superauit: id est vt etiam à nobis eum superari posse monstraret. Hunc inquam per sanctos suos Christus interfecit. Et fortè hic est ille in lege serpens, quem Beati Moysi virga in serpentem versa consumpsit. Quo genere iam tunc euidenter ostendit per virgam, id est Christus Domini regiam potestatem, conterendum esse mortis auctorem. Moyse itaque contra maleficos decertante, modò conuertebatur virga in serpentem, modò serpens in virgam reuertebatur. Quid hoc est? In serpente, personam maledicti hominis, qui crucifigendus maledicebatur agnosce: in virga, sceptrum regiæ dignitatis intellige. Quid est virga in serpentem? Id est, Deus in hominem commutatus. Quid est serpens in virgam? Id est, homo in Deum receptus. Ac si in homine est exinanita diuinitas, vt in Deo glorificaretur humanitas.

Tandem Theophanes Ceramæus, oratione de exaltat. S. Crucis proposita eadem virgæ Mosis in serpentem transformatæ narratione, subdit. [Intuere igitur hoc loco, eum qui ex Deo secundùm naturam verè filius est, velut quandam Patris virgam esse: Regni verò & potestatis signum virga. Hinc & Dauid; *virga directionis virga regni tui.* At quando illam per naturæ humanæ assumptionem abiecit, & terreno corpore circumdedit, tunc similitudinem iniquitatum nostrarum gessit; iniquitatis enim & malitiæ signum serpens: Et quemadmodùm virga Moysis in colubrum versa, magicas Ægyptiorum Magorum virgas deuorauit; deinde in manus recepta, facta est id quod antea fuerat: Ità etiam Dei & Patris virga, hoc est Filius, per quem omnia regit & gubernat; licet similitudinem nostram gesserit, vt serpentes illos, qui sub intelligentiam cadunt, exterminaret, nè amplius Dij gentium sint Dæmonia; attamen peractis omnibus quæ peragenda erant, in cœlum reuertit, factusque est iterum tanquam in manu Patris virga directionis & regni, in dextra Genitoris etiam carne indutus sedens.]

497 Hæc est verè virga vigilans, Ieremiæ monstrata, vnà cum lebete, seu olla succensa. Quo duplici symbolo, omnium sors mortalium exhibita est, iuxta S. Augustinum serm. 90. de Temp. peccatorum enim portio est cum Satana, cui lebetis succensi figura optimè respondet. At pars iustorum in Sacramento nucis, idest nuceæ virgæ, arcentis somnum si capiti supponatur, vt auctores sunt S. Cyrillus atque Procopius in cap. 11. Esaiæ. Nihil autem æquè adducit insomniam, & torporem excutit, quàm attenta consideratio speculatoris astantis desuper, & nos diebus omnibus à luce prima in vesperum prospicientis, deque omnibus nostris dictis & factis iudicaturi pro potestate, in tempore opportuno. Potest tamen etiam virga vigilans, Prophetæ inter Ægyptios versato, proposita esse ad exhibendum Christum Deum, ex vsu Ægyptiorum; quem S. Cyrillus lib. 9. in Iulianum tulisse ait, vt Deum describerent specie sceptri, seu virgæ oculatæ, atque adeo vigilantis; eo consilio vt proderent Dei obtutum per omnia peruadentem, regiamque diuinitatem ac potestatem in omnia, (cuius potestatis virga est symbolum familiare;) itemque constantem & nullo pacto labefactibilem diuinæ naturæ in bonis suis perseuerantiam.

Quod varias Scripturas, & typos diuinæ huius virgæ, sub vno conspectu proponit idem S. Cyrillus, ad illud Esaiæ 11. *egredietur virga de radice Iesse*; iuuat eum in hac meth. audire. Sic habet. [Virgam nominauit Christum, ex radice Iessæ iuxta carnem, & præterea etiam florem, & per virgam, eum regiam dignitatem habere, obliquè subindicari videtur. Nam tessera, & signum regni, virga. Hinc diuinus Dauid ipsi filio dicit; *Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga rectitudinis virga regni tui.* Quin est aliter virga dici potest, quoniam habet omnia, & vt benè illis sit continet ac conseruat, & quod infirmum est, facit consistere: vel etiam quod humana natura sit præditus, quæ tantum non conquassata est, & ærumnis & afflictionibus obruta, & quodammodò inebriata. Cantat igitur Beatus Dauid, communi omnium persona sibi imposita: *virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Confirmat enim iustos Deus, quemadmodùm Scriptum est: & vocatus est voce Prophetarum, *baculus gloriosus, virga magnificentiæ.* Virga etiam aliter, quia bonus pastor est, animam suam ponens pro ouibus. Dictum est igitur ei à quopiam Sanctorum Prophetarum; *Pasce populum tuum in virga, tribum tuam, oues hæreditatis tuæ.* Sin autem cui videtur, quia Iudex est, & reddit singulis pro ratione operum suorum, idcircò eum & meritissimò nominari virgam, ritè intelliget. Nam dictum est ei Israële in illum debacchante, & impotenter ad inobedientiam prolapso; *Pasces eos in virga ferrea, & vt vasa figuli comminues eos.* Sic nobis illum Sapientissimi Moysis lex designat. Assumitur enim in typum Christi, etiam virga Aaronis quæ floruit, & in sancta Sanctorum introducta est. Efflorescerunt enim iuglandes. Quid autem causæ sit, & quæ vmbrarum sententia, dicendum est. Quidam enim physiologias, rationesque naturales attingunt, & affirmant virgam ex iuglandibus si capiti alicuius ad ponatur, vigilantiam naturaliter efficere. Itaque cum Christus, sicuti dicit Beatus Paulus, gratia & beneficio Dei pro omnibus mortem gustaturus esset, & paulisper veluti nictans, tanquam ex somno excitatus esset, iterum & morte conculcata diuinitùs reuixisset, hinc virgæ inglandium comparatur. Hac diuina & intelligibili virga, Moyses operatus est miracula, dum Israëlem seruitute Ægyptiaca eximit, ideoque eam virgam Dei nominauit. Erat quippe ei virga virtutis.

Germanior Virgæ Mosis accommodatio, ad crucem, Regis Christi sceptrum.

498 Hæc à prædictis Patribus, de symbolo Mosaicæ virgæ, luculenter ac splendidè dici non inficior. Sed malo aliorum sententiæ

huic loco insistere, qui virgam pro sceptro vsurpantes, Mosis virgam imaginem fuisse sceptri Christi Regis Ecclesiæ asseruerunt; quos inter Seuerianus Episcopus Gabalorum S. Chrysostomi æqualis, ac æmulus, adductus è Damasceno orat. 3. de Imaginibus *sub finem*, obseruauit virga Mosis & Crucis similitudinem in petræ percussione iterata. Sic enim scribit [Percussit petram Moyses, semel ac bis. Quamobrem semel & bis? si certa fide obsequutus fuisset potentiæ Dei, quid opus fuerat secunda plaga? Quod si absque Dei virtute ferit lapidem, non secunda percussio quicquam potuisset, non decima, ac ne centesima quidem possit fœcunditatem inducere naturæ sterili. Sanè quidem si opus hoc Dei simplex fuisset, nec mysterium subindicasset sanctæ crucis, abundè fuisset semel tangere; sufficisset solus annutus, sat fuisset vel verbum. Cæterum hoc pacto res gesta est, vt præsignaret imaginem Crucis. *Percussit Moses semel & bis*, ait: non habitum ipsum, sed describens ipsam crucis formam: vt & reuerentiam exhiberet symbolo Crucis, ipsa quoque inanimis natura.]

Signatissimè quoque Macarius Crisocephalus orat. de Exalt. Crucis tomo 2. Greteceri præmissis multis de petra mystica à Mose percussa, quam docet fuisse Christum, subdit de virga: [At virga, Crux adumbratur; quam conscendens, in latere vulneratus est, poculúmque salutis miscuit credentibus; Quod prædicens Isaias clamabat: *Scindetur petra, & fluet aqua, & bibet populus meus, dicit Dominus.* Petra igitur Christus, ob causas dictas, & est & appellatur. Virga verò Crux, qua & initio vocati sumus, & perpetuò pascimur, & est & nominatur. Nam per Crucem omnibus beneficia sua impertiuit Saluator. Cuius mysterij gratiam vetus historia typicè explanans; ait; *Percussit Moyses petram semel & iterum*; ne sola materia, sed & forma, Crucem describeret. Si enim virtute Dei, Copia illa aquæ tam grandi miraculo producebatur; quid opus erat altero ictu? At cum virtus Crucis efformanda esset; ea de causa semel & iterum percussit; non quidem eadem figura ictu illato; Sed in speciem Crucis, primo ictu directè librato; secundo, oblique & transuersim. Quod signum petra conspicata, regiamque imaginem sibi impendere contuita; ea quæ supra suam naturam erant, præstitit; & quæ habebat, præbuit. Quocirca Dauid quoque creaturam quasi examinans; *quid est tibi*, (inquit,) *mare, quod fugisti, & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum?* Quid accidit vobis? qui vidistis? Qualem vim conspexistis? Qua de causa *montes exultant sicut arietes, & colles sicut agni ouium?* Respondet Creatura his verbis, *à facie Domini, ab apparitione Dei Iacob, qui conuertit petrem in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.* Faciem Domini, virgam nominat; quia & sceptri & regni eius qui crucifixus est, imaginem ferebat. Non enim solùm ineffabilis œconomiæ, sed & inenarrabilis virtutis opus Crux est, quæ contraria per contraria restituit; & per passionem impatibilitatem concessit; pérque mortem, immortalitatem donauit. Idcirco *virga virtutis* dicitur, quia de Dæmonum cohorte triumphum egit. Vocatur etiam *virga directionis*, quia orbem terrarum ad interitus præcipitium ruentem, reparauit.

499. Consonat S. Augustinus sermone 93. de temp. verbis illis. [Dixit ad Mosem Dominus, *tolle virgam, & percute petram, vt educat populo aquam.* Ecce est petra, & habet aquam. Sed hæc petra nisi percussa fuerit, aquas omninò non habet: percussa verò, fontes producit & flumina, sicut in euangelio legimus, *qui credit in me flumina, de ventre eius fluent aquæ viuæ*, Percussus enim Christus in Cruce, nouí testamenti fontes eduxit. Necesse enim erat, vt ille percuteretur. Nisi enim ille percussus fuisset, & de sacro eius latere sanguis & aqua manasset, vniuersus mundus sitim verbi Dei patiens interisset. Percussit ergo Moyses, virga bis silicem. Quid est hoc fratres. Nec hoc puto esse sine mysterio. Quid est hoc quod non semel, sed bis, virgâ percussa est petra? Ideò secunda vice petra percutitur, quia duo ligna in crucis patibulo eriguntur; quia in vno ligno sacras manus expandit, in alio verò, à capite vsque ad pedes, immaculatum corpus extendit.] Eadem habet q. 35. in Numeros. Et addit sermone 101. de temp. quod hoc Mosis sceptrum esset Crucis Christi præsignificatiuum, per quam omnia in regno spirituali Ecclesiæ gerenda erant; nihil à Mose absque virga perfectum: locus est Pulcherrimus. [Nullum Moyses signum, sine ligni Sacramento peregit. Vt enim signa & prodigia in Ægypto faceret, virgam accepit à Domino, & ad signa quæquè diuinitùs audiebat & dicebatur ei; *Eleua virgam tuam.* Non vtique Deus virgæ auxilio indigebat, sed erigebatur, vt scire possimus quantum esset illud futuri ligni mysterium, cuius fuerat vmbra figuratum, virgæ illius Sacramentum. Fortè si rubrum mare diuidendum est, iubetur Moyses eleuare virgam, & mare cognoscens venturi ligni figuram, mox iter populo pandit insuetum. Si ad aquam amaram venitur, nisi lignum in se susceperit, non dulcescit. Quæ res erat indicio, amaritudinem gentium per lignum Crucis in vsum dulcedinis quandoque esse vertendam. Si autem non habet aquam populus vnde bibat, petra ligno percutitur, & dat per gratiam quod non habuerat per naturam. Si Amalech sæuus hostis occurrit, Iesus, filius Nane, virgam tenere manu videtur & Moyses brachia sua in modum Crucis extendere, ac sic per figuram Crucis, vincitur insuperabilis inimicus.]

Habet ferè hæc & alia permulta in hanc rem Theophanes Ceramæus Orat. de Exalte S. Crucis. Sed illud singulare, quod percussionem quoque maris ad populi traiectum, factam esse ait in crucis modum æquè ac de petræ percussione diximus. [Quid verò (inquit), transitus per mare rubrum, & gemina illa per virgam percussio aquæ, recta quidem in diuisione vndarum, obliqua autem & transuersa in reductione & restitutione aquæ, an non perspicuè manifestabat Crucem & baptisma, per quæ Israëliticus populus conseruatur, & Ægyptius peccatorum exercitus suffocatur.]

Est itaque Crux, sceptrum Christi Regis, aptissimè in virga & Aaronis & Mosis adumbratum. Quis cum hoc sceptro, au-

rea

rea, gemmea, aut ex alia quacumque terrestri materia fabrefacta sceptra componat? Recenset varia apud varios sceptra pretiosa, Alex. Neapol. l. 1. genial. c. 28. *sub finem*, vbi Tiraquellus, ex multis antiquis omnia illustrat. Passim tamen non nisi lignea sceptra legimus, quæ postea artificis manus ære decoro inclusit vt habetur 12. Æneid. Itaque primùm quidem hasta pura, id est nullo munita ferro, cui nomen *Curis*, aut *quiris*; vnde *Quirinus*, & *Quirites*, sceptrum fuit. Ex oleâstro eam virgam fuisse contendit Paschalius lib. 6. de coronis c. 19. Indorum Regum sceptra ex Ebeno, quorundam vt Tarquinij, Eburnea fuisse constat: Sed nihil hæc omnia ad pretiositatem sceptri Christi.

Thronus Regius Christi Domini, Ecclesia.

500 Pars quoque regij cultus in quo hactenus versamur, est thronus ac sedes regia. Eam Christo regi splendidissimam assignat Dauid Psal. 88. Cum illis eam componens, quæ sunt omnium illustrissima. *Thronus eius* (inquit) *sicut Sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.* Vides splendorem throni Christi, illis adumbratum imaginibus, quæ sunt apud nos micantissimæ. Nam quid lucidius sole, vt habet Ecclesiasticus c. 17. addirque cpa. 43. *altitudinis firmamentum pulchritudo eius, species Cœli in visione gloriæ, sol in aspectu, annuncians in exitu, vas admirabile opus excelsi: magnus Dominus qui fecit illum*, Constat omnem hìc pulchritudinem, cum solis venustate collatam, planè euanescere. Legesis Iulianum tota oratione 4. Et de solis regno ob speciem & pulchritudinem suam, latè differentem Paschalium lib. 6. de coronis c. 14. 15 & 16. Luna similiter pulcherrima est, *crescens mirabiliter in consummatione, vas castrorum in excelsis, in firmamento cœli resplendens glorioſe*, ait Siracides c. illo 43. & pulcherrima præsertim est luna perfecta, qualis scilicet est, cum tota excipit solis radios, & vndecumque collucet; aut qualis erit in æternum cum lux solis erit septempliciter. Lux autem lunæ, qualis nunc est solis. Tandem pulcherrima & speciosissima est Iris, seu arcus; quem à diuina deputatione ad significationem numquam perdendi generali aquarum eluuione orbis, testem fidelem appellat Dauid. *Vide arcum*, (ait suprà Iesus Sirach) *& benedic eum qui fecit illum; valdè speciosus est in splendore suo: Gyrauit cælum in circuitu gloriæ suæ; manus excelsi apparuerunt illum.* His creatæ pulchritudinis speciminibus, thronum Christi, per Psaltem, compositum voluit Spiritus S. vt de summa speciositate throni tanti Regis, constaret nobis quomodo poterat, per signa exquisitissimæ pulchritudinis nobis familiaria. Omnes quippe creatæ pulchritudines, ad Solis, Lunæ perfectæ, & Iridis pulchritudinem indignæ meritò videantur pulchritudinis nomine. Si igitur Christi thronus, eas pulchritudines refert, nec vnam quampiam earum, sed omnes simul, & quidem cum excessu tanto quantum cogitare hìc non possimus; immensam esse eius pulchritudinem fatendum est.

Quis sit hic thronus Christi Regis, tamètsi varij varia proferre videntur, reipsa tamen non dissentiunt. Siue enim thronum Christi esse dicas, sanctam Ecclesiam; quod tradunt multi; siue animam quamcumque ex Ecclesiæ corpore, sanctam & piam, iuxta illud, *anima iusti sedes est sapientiæ*, siue Deiparam, quæ speciali iure thronus Dei à plerisque Patribus nominatur; & in scripturis quoque insinuatur: quodcumque inquam horum, pro Christi throno statuas, eodem propè recidit; Nam Ecclesia aliud nihil est, quàm fidelium multitudo, cuius pia quælibet anima est membrum viuum, & inter animas pias eminet singularissimo modo Deipara. Quare meritò omnibus prædictis accommodatur prærogatiua throni Christi. Singula sunt breuiter percurrenda.

501 Ecclesiam esse thronum Christi, & sedem eius regiam, de qua Dauid Psal. illo 88. tam splendidè & magnificè pronunciauit, confirmat ibi Genebrardus ex Athanasio, ad calcem sermonis de Deipara, & ex Epiphanio hæresi 29. quibus alios addere possumus. S. Augustinus 13. contra Faustum c. item 13. sedem gloriæ exaltatam, siue solium altitudinis gloriæ, cuius meminit Hieremias c. 17. interpretatur Ecclesiam. Id quod etiam habet Clemens Romanus 6. const. c. 5. Præclarè Rupertus in c. 4. Apocal. illud, *& ecce sedes posita erat in cælo*, interpretatur de Ecclesia, eique accommodat locum ex Psal. 92 [Aperto ostio (inquit) sedes posita conspicitur in cœlo, qua passo Christo, regnum Dei positum, siue dispositum est, vt sedeat Deus in illo, principe huius mundi foras misso. Hæc namque sedes, est Ecclesia, sedes ex tunc parata, in qua Deus sedet & regnat. Vnde Psalmista cum dixisset, *Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se*; Continuo subiunxit: *Parata sedes tua ex tunc à seculo tu es.* Vbi enim indutus Dominus decorem & fortitudinem, regnauit; id est Virgineam assumens carnem, & mortem resurgendo vincens, vt regnaret super nos, ipse iustitia & vita nostra, regnum destruxit peccati & mortis, ex tunc sedes eius parata, ex tunc sedes; id est Ecclesia, in cœlo posita est. Quomodò posita in cœlo? Translata videlicet de inferno Patriarcharum & Prophetarum Ecclesia, electorúmque omnium quicunque fuerunt à iusto Abel vsque ad vltimum qui tunc migrauit à seculo, collocata erat in cœlo, fruebatur paradiso] Idem ibi tradunt, & Ecclesiam thronum Christi esse agnoscunt, Beda, Ioachimus Abbas, & alij: sed accuratè Alcazarius ad c. illud 4. versu. 2. Notatione 2. Cum throno Salomonis perpulchrè Ecclesiam confert. Philippus Abbas tom. 2. moralit. in Cantica.

Iusti singuli, throni Christi, præsertim Apostoli, & maximè Deipara.

502 Iam verò animam cuiuscuis iusti, thronum Christi esse, tradit ad locum citatum Psalmi 88. S. Augustinus verbis illis. [Sedes eius in quibus dominatur, in quibus sedet, in quibus regnat. Si sedes eius & membra eius, quia etiam membra nostra, sedes sunt capitis nostri. Videte quemadmodùm cætera omnia membra nostra caput portant: caput autem ipsum super se non portat aliquid, sed

sed ipsum portatur à cæteris membris nostris, quasi totum corpus hominis sedes sit capitis. Sedes ergo eius, omnes in quibus regnat Deus.] Et pulchrè in Psalm. 121. tractans illud *sederunt sedes in iudicio*, quæ verba sic glossat. [Mirum ænigma, mira quæstio, si non intelligatur. Sedes dicit, quos Græci thronos appellant. Thronos Græci sellas dicunt, tanquam honorabiles. Ergo fratres mei, non est mirum, si sedeant homines in sedibus, in sellis; vt autem ipsæ sedes sedeant, quomodò possumus intelligere? Tanquam si dicat aliquis, *sedeant hîc Cathedræ*, aut *sedeant hîc sellæ*. In sella sedetur, in sedibus sedetur, in Cathedris sedetur, non ipsæ sedes sedent. Quid est ergo hoc, *quoniam ibi sederunt sedes in iudicium*? Certè soletis audire Deo dicente, *cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedem meorum*. Latine autem totum sic dicitur. *Cœlum mihi sedes est*. Qui sunt isti nisi iusti? Qui sunt cœli, nisi iusti? Qui cœlum, ipsi cœli, quia quæ Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ; hic sunt multæ, vt vna sit. Sic ergo, & iusti. Ita sunt iusti cœlum, vt cœli sint. In ipsis autem sedet Deus, & de ipsis iudicat Deus. Et non sine causa dictum est, *cœli enarrant gloriam Dei*. Apostoli enim facti sunt cœlum. Vndè facti sunt cœlum? Quia iustificati. Quomodò peccator factus est terra, cui dictum est, *terra es & in terram ibis*; sic iustificati, facti sunt cœlum. Portauerunt Deum, & de ipsis Deus coruscabat miracula, tonabat terrores, pluebat consolationes. Erant ergo illi cœlum, & enarrabant gloriam Dei. Nam vt noueritis ipsos dictos cœlum, ibi ait in ipso Psalmo; *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Quæris quorum, & inuenies cœlorum. Si ergo cœlum sedes Dei, ipsi sunt thronus Dei: dictum est alio loco. *Anima iusti thronus sapientiæ*. Magna res, dicta est, thronus sapientiæ anima iusti; id est in anima iusti sedet sapientia, tanquam in sella sua, tanquam in throno suo, & inde iudicat quidquid iudicat.] Liquet, sapientiam Dei, & Deum iudicantem, cuius thronum iustos statuit Augustinus, non alium esse quàm Christum, cui Pater omne iudicium dedit; seque de Christi sedibus accipere quæ dixerat, ipsemet Augustinus tradit paulò post. Insigniter idipsum prosecutus est Macarius hom. 6. *sub finem*, & S. Bernardus sermone 27. in Cant. Et ex plerisque aliis, plenè Spinellus in opere de Throno Dei cap. 1. num. 6.

Quod si & iusti quique, & specialiter Apostoli, vt ex Augustino audistis, meritò dicuntur throni Christi, non est dubium quin specialissimo iure Regina iustorum Deipara, thronus Christi nuncupetur. Tradit hoc disertè Petrus Blesensis serm. 1. de Assumpt. Optimè omnino Guerricus ser. 1. de Assump. *in fine*, & Petrus Damiani serm. 1. de Natiuit. Deip. & Giselbertus cap. 16. Altercat. componentes Beatam Virginem Respectu Christi noui Salomonis, cum eximio illo throno quem Salomon fabricauit ex ebore, & auro conuestiuit, tamque multipliciter exornauit, vt subdat Scriptor sacer, *non esse factum tale opus in vniuersis regnis*. Minutatim partes & ornamenta singula throni illius regni, adeò suspiciendi, ad dotes & ornamenta Deiparæ accommodat Damiani. Alias Scripturas in quibus Deipara thronus Christi sit dicta, profert Hugo Cardinalis in illud Psal. 88. *Sedes eius sicut Sol*. Vt illud ex cap. 44. Ezechielis, *Princeps ipse sedebit in ea*. Similiter S. Bonauentura in speculo Virginis cap. 8. Virgini Matri aptat illud Isaiæ 16. *Præparabitur in misericordia solium*, (agno dominatori terræ,) *& sedebit super illud*. Latè quoque Philippus Gauæus in Psalm. 88. serm. 19. exponit de Deipara versum illum *sedes eius sicut Sol*, & eum accommodat quæ de throno Salomonis habet Scriptura. Tandem ipsi quoque Rabbini apud Galatinum lib. 7. cap. 18. de Virgine Messiæ parente, dictum volunt. Hieron. 17. *Solium altitudinis gloriæ à principio, locus sanctificationis nostræ*. Et illud ex cap. 1. Ezechielis, *super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, aspectus lapidis saphiri, similitudo throni, & super similitudinem throni, quasi aspectus hominis sedentis*. In hac denominatione vendicanda Deiparæ immensus est Spinellus lib. de Throno Dei cap. 2.

Splendidissimi quilibet Throni, nihil ad Thronos Christi propositos.

503 Quemcumque ex his Christi thronis spectare placeat, tidenda profectò videbitur, aurearum quarumcumque, aut argenteorum, vel eburneorum sedium magnificentissimarum, pretiositas aut elegantia de aureo Persarum Regum throno, videndus Brissonius lib. 1. de regno Persarum. Alexandritem alium auseum mirabili arte & forma confectum, à quo Reges Persarum Legatos sæpè audiebant, sub aureis platanis, & aurea vitæ, admissos per vias smaragdis, carbunculis, aliisque gemmis stratas, exhibet ex Philarcho, Athenæus lib. 1. Quæ de Sinensis Regis solio eburneo scribit Pigaffeta lib. 5. Itinerarij cap. 2, vereor vt fidem ægre obtineant. Septuaginta quinque regij palatij cubicula, regio cultu exornata memorat, sed insigniora quatuor quorum primum planè æreum, alterum argenteum, tertium aureum: in quarto quod ex vnionibus & pretiosissimis quibusque lapidibus compactum describit, solium eburneum esse ait, gemmis adeò collucens, vt nocturnas quoque tenebras euincat. Thronum Salomonis, quem Scriptura ipsa præ aliis aliorum Principum ac Regum solijs videtur extollere, describunt per partes & magnificentissimum fuisse demonstrant Interpretes 3. Regum 10. & qui res Salomonis sunt persecuti, nominatim P. Meda lib. 6. cap. 7. & 8. Omnem tamen illam pompam, & materiæ ac formæ pretiositatem, edax tempus obtriuit. Sede Christi in sæculum sæculi, vt est in Psalm. 44 approbante Apostolo Hebræorum 1.

Cibi Mensæ Regis Christi, Eucharistia.

504 Secundùm externum cultum Regis Christi, (de quo hactenus, (proponebam attingendos cibos mensæ eius. Nam & in hoc nominatim puncto, priscum Salomonem iunominatim puncto, priscum Salomonem ius nostri typum, demiratam esse Reginam Saba, prodit Scriptura. Cibi mensæ Regis nostri,

stri, eiusmodi sunt, vt regnum Dei quod non est esca & potus, maximè doceant, ac summoperè ad eius splendorem & magnificentiam faciant, quia enim de explendis & satiandis spiritibus, non corporibus agitur, nec Christiani sunt vltra caro & fœnum, vt fœno pasci debeant, sed nati ex Spiritu sunt Spiritus, ideoque cibo Spirituali sunt pascendi, vt egregiè ratiocinatur Nyssenus hom. 5. in Cant. *in fine*, ideirco mensam suam, verè mensam potentis, instruit cibo Spirituali duplici; nempe corpore & sanguine suo, ac verbo Dei. Vterque est cibus regius, & sedentibus vt comedant cum principe, perpetuò exhibetur in Christi Ecclesia, tanquam in eius regia. Vterque Spiritibus non corporibus saginandis idoneus. Quod de verbo Dei per se liquet. De cibo autem Eucharistico inde patet, quod Christus Ioannis 6. corpus suum in hac mensa noui Regis exhibendum, vocet *Spiritum & vitam*. Videndus ibi Cyrillus lib. 4. cap. 24. & optimè S. Athanasius serm. in illud *quicumque dixerit verbum*, sub finem. Et Apostolus de hoc ipso cibo agens, vt ex multis Patribus confirmat. Turrianus lib. 1. de Eucharistia cap. 2. ac inuectus in eos qui indignè illum suscipiunt, vocat *Spiritum gratiæ*, Hebræor. 10. verbis illis, quibus sugillat *eum qui Spiritui gratiæ contumeliam fecerit*. Non ait *gratiæ Spiritus*, quod dicendum fuerat, si de accidentaria gratia sermo illi fuisset, sed *Spiritui gratiæ*; eo quod Christus, sub ratione Spiritus in hac mensa præbeatur. Qua etiam ex causa 1. Corinth. 12. dixisse videtur, *omnes in vno Spiritu potati sumus*. Sed & apud Hieremiam quod de cibo hoc Eucharistico accipiunt Origenes homil. 3. in Cant. & 5. Bernardus serm. vnico de Beatæ Virginis Natiuitate, & sermone 48. in Cant. locus idem ille Apostoli *nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed implemini Spiritu* (ita enim legit S. Chrysostomus tomo 5. sermone 34.) de Eucharistia ad eodem accipitur. Est igitur Eucharistia cibus regius an marum, siue Spirituum, non corporum: indeque scitè Gotfridus Vindoc. serm. 8. colligit causam, cur Christus hunc cibum expletis iam discipulorum corporibus porrexerit. Si enim corporum cibus fuisset, non animorum, non post depulsam corporum famen exhibendus fuisset. Gelasius item lib. de duabus naturis (*in editione pleniore*) paucissimum quid ex hoc cibo gustari ait vt cognoscatur non assumi implendo ventri corpore, sed cibando Spiritui. Cibos igitur mensæ Regis nostri, quibus Spiritus & animæ iustorum reficiuntur, Eucharistiam & verbum Dei accipiamus.

505 Eucharistiam in regno Christi esse cibum & potum, præmonemur verbis illis inter eam instituendam prolatis, *non bibam amodò de hoc genimine vitis, donec bibam illud vobiscum nouum in regno Patris mei*: quibus Christi verbis, fabulatores quidam millenarium corporalis regni Christi, in quo corporaliter cum suis ederet & biberet, superstruxerunt. Hos verò referens S. Hieronymus qu. 2. ad Hedibiam, quæ de vero sensu verborum illorum interrogauerat, responsum dedit in hæc verba. [Iudaicas fabulas repellamus, & ascendamus cum Domino cœnaculum magnum, stratum atque mundatum; & accipiamus ab eo sursum calicem noui testamenti. Ibique cum eo Pascha celebrantes, inebriemur ab eo, vino sobrietatis. Non enim est regnum Dei cibus & potus, sed iustitia, & gaudium, & pax in Spiritu sancto. Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus, ipse conuiua & conuiuium, ipse comedens & qui comeditur: Illius bibimus sanguinem, & sine ipso potare non possumus: & quotidie in sacrificiis eius de genimine vitis veræ, & vineæ Sorec, quæ interpretatur electa, rubentia musta calcamus: & nouum ex his vinum bibimus in regno Patris, nequaquam in vetustate litteræ, sed in nouitate Spiritus: Cantantes canticum nouum; quod nemo potest cantare, nisi in regno Ecclesiæ, quod regnum Patris est. Hunc panem & Iacob Patriarcha comedere cupiebat, dicens; *si fuerit Dominus Deus mecum, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad operiendum*. Quotquot enim in Christo baptizamur, Christum induimus, & panem comedimus Angelorum, & audimus Dominum prædicantem: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, Patris, vt impleam opus eius*. Faciamus igitur voluntatem eius, qui misit nos, Patris: & impleamus opus eius; & Christus nobiscum bibet in regno Ecclesiæ sanguinem suum.] Astipulantur, & æque eum locum de Eucharistia accipiunt Cyprianus, Chrysostom. Epiphanius, Euthymius, Theophilactus.

Idem Hieronymus perpulchrè epist. 148. exponens vitulum saginatum quem pater adreditum prodigi filij iussit occidi, sic ait. [Vitulus saginatus, qui ad pœnitentis immolatur salutem, ipse Saluator est cuius quotidie pascimur, cruore potamur: Fidelis mecum lector intelligis, qua pinguedine saturati, in ructum laudis eius erumpimus, dicentes; *Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi*: licet quidam superstitiosè magis, quàm verè, non considerantes textum Psalmi ex patris persona arbitrentur hoc intelligi. Quod autem ait *epulemur, quoniam hic filius meus mortuus fuerat, & reuixit; perierat, & inuentus est*, ad eumdem parabolæ superioris pertinet sensum. in qua dicitur; *sic dico vobis, quia gaudium erit coram Angelis Dei, super vno peccatore pœnitentiam agente*. Et cœperunt epulari. Hoc conuiuium quotidiè celebratur; quotidiè pater filium recipit; semper Christus credentibus immolatur.] Eodem modo vitulum illum saginatum interpretatur S. Ambrosius lib. 7. in Lucam *sub finem*. Hos ipsos cibos mensæ Salomonis quos suspexit Reginæ Saba Ecclesiam præfigurans, Eucher. hom. 1. de natali Ecclesiæ, ait esse Eucharistiam: annuitque D. August. serm. 253. de temp. & Origenes homil. 38. in Lucam *in fine*. Rectè portò hi cibi de rege nostro agendo, dici possunt *cibi mensæ eius*, non enim nobis duntaxat hi cibi in pabulum cesserunt, sed ipse quoque his pastus est, vt dicam infra agens de Christo Sacerdote; videturque colligi ex illo Psaltis, *qui sicut mecum dulces capiebat cibos*.

Itemque Verbum Dei, & pia opera.

506 Nihilominus Eusebius lib. 10. de demonst. in 2. demonstratione, eum Psaltis locum, ac etiam illum alium isti genuinum; *qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem*, de cibis spiritualium sermonum ex se dulcissimorum est interpretatus: quæ est altera illa mensa quam Rex noster in regia sua perpetuò omnibus patere voluit, & ad quam libentissimè omnes excepit. Non enim patitur in domo sua esse famem & sitim verbi Dei, qualem olim sæpè fuisse, produnt Prophetæ; sed magnam vbertatem vini & olei mystici, idest spiritualium omnium eduliorum atque ciborum à quorum fructu multiplicentur fideles, benignissimè & magnificentissimè prouidit; expetitque supra modum vt omnes operentur non cibum qui petit, sed istum qui permanet in vitam æternam. Hoc est firmamentum in terra in summis montium, cuius fructus in diebus regis nostri super libanum superextollendus prædicitur à Dauide, non sine insigni accremento populorum inde Pastorum, qui florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ. Est hic panis, vinum, lac, & mensa instructissima cibandis fidelibus, vt pulchrè prosequitur Michaël Medina lib. 3. præn. cap. 2.

Nec admittit duntaxat Rex noster ad mensam suam publicè in regia propositam, omnes qui intrare voluerint, sed etiam (quæ eius est humanitas & benignitas,) vltrò ipse adit ad suos, & conuiuari apud illos gaudet, iuxta illud ex cap. 3. Apocal. *Ego sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, introibo ad illum & cænabo cum illo.* Nec verò malè instructus venit, & sine symbola, pauperis amici incommodum negligens: sed quod est munifici Principis, etiam cum ad alium diuertit, cibaria mittit in abundantia, ita vt ibi quoque sit mensa regia, & cibi regij. Nam tametsi cibis nostris, hoc est sanctis operationibus vesci videtur reuera tamen operationes illæ sunt dona Dei. Tantùm curandum esse, ne per nos & socordiam nostram frigescant, aut repescant tales cibi, admonet in hunc modum S. Ambrosius serm. 18. in Psalm. 118. ad v. 3. [Consulo tibi vt eruas à me aurum igne probatum. Hic est Dei zelus, hic est fidei vapor, deuotionis feruor, qui nos velut suauem cibum in Christo remollit & format. Quanta Domini gratia, vt nos in suo ore constituat, & quasdam meritorum nostrorum epuletur dapes, ac si meremur, deuorer; si nostri cibi suauitatibus delectetur? Beatus quem sapientia deuorauerit, quem virtus hauserit, quem iustitia receperit. Culpa in eo habere non potest portionem, quem absorbuerit remissio peccatorum. Vbi enim error inueniet, quem integritas immaculata susceperit?]

Aliæ Regiæ mensæ, ad Christi mensam, mera ieiunitas.

Ad has regales epulas, ne conferri quidem debeant regiæ quæcumque mensæ; siue pretiositatem & dulcedinem, ac bonum succum ciborum spectes, siu e conuiuantium multitudinem, quantum est ex Regis voluntate, & ciborum apparatorum vbertate; siue quæcumque ad magnificentiam eo in genere faciunt: Salomon sanè ad cuius epularum magnificentiam obstupuisse nominatim Reginam Saba prodit sacer Scriptor, tenuem planè & admodùm vilem annonam sibi & suis habebat. His enim verbis describitur 3. Regum cap. 4. *Erat autem cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum atque bubulorum, & ouium altilium.* Vbi nulli cibi admodùm exquisiti memorantur, nec numero valdè amplo, sed quos paucæ absumant personæ. At Rex noster, omnes quotquot vspiam viuunt mortales, pretiosissimis eduliis reficit, si per ipsos non stet. Celeberrima item est, Assueri in regio conuiuio magnificentia, descripta Esther 1. Sed illud conuiuium, si extremos dies excipias, solis seruis domesticis & principibus regni Assueri patebat, nec nisi ad 180. dies prorogabatur. At Regis nostri mensa, omnibus æquè proponitur, nec ad paucos menses, sed per totam seriem seculorum quibus orbis durabit. Luxus denique conuiuiorum quibus apri variis farti altilibus, singulis conuiuis exhibebantur, & alia dabantur cum insaniæ ac stuporatæ vanitatis, tum ingluuiei argumenta, (quæ vt omittam descripta à Bulengerio lib. 2. de Imper. cap. 32. & Lipsio, passimque aliis res conuiuiales tractantibus, Philo Iudæus lib. de vita contempl. latè describit:) præter stoliditatem conuiuatorum quam prodebant, vt Philo monet, adiunctum ferè habebat incommodum, quodin conuiuiis celebrioribus describit his verbis idem Philo, priscorum Christianorum conuiuia, cum epulis aliorum componens. [Vulgus vbi se mero expleuit, ac si non vinum bibisset, sed insaniæ poculum ad rationem penitus profligandam ex animo; offensat & canunt ferocium more in rabiem vertitur: moxque coorti, se inuicem morsibus appetunt, abrodendo nasos, auriculas, digitos, cæteraque partes corporis, vt fabula de Cyclope Vlissisque sociis fidem inueniat, quem Poëta solitum ait mandere frusta humanarum carnium, quem tamen immanitate isti longè superant: nam ille inimicos ratus tractauit hostiliter, isti verò cum familiaribus & amicis, interdum etiam cognatis, communi sali mensæque adhibitis, contra iura hospitalitatis omnia, nihil reueriti sacra libamina quibus conciliari debuissent, sic conflictantur tanquam in arena vel pancratio: laudatam illam contentionem quasi monetam deprauantes in deterius athletis ipsis erumnosiores miserioresque: Reuera enim eos licet appellare miseros; Nam illi athletæ in stadiis Græcorum, interdiu captant spectatorum applausus atque gratiam expectantes artis ac victoriæ præmium, coronam olympiacam: At isti adulterini athletarum Simij, noctu in tenebris ebrij, debaccantesque sine industria, malitiosas artes exercent in aliorum iniuriam atque contumeliam: quos si nemo tanquam præses dirimat, maiore licentia tument in mutuam

tiam perniciem : non minus enim lædunturquàm lædunt, vt mentis impotes præ vino nimio, quod (sicut inquit comicus,) non tam alieno malo bibunt, quàm proprio. Itaque qui modo ad conuiuium venerant amici, & integri, paulò post exeunt inimici, & mulctati membris quibusdam, aut certè horum extremitatibus; moxque alij quærunt sibi aduocatos & iudices; alij petunt à Chirurgis opem, & medicis : qui verò videntur modestiores cæteris, quasi pro mero bibissent succum mandragoræ, incumbunt læuo cubito, & obliquata cervice ructantes inter pocula, stertunt altum, nihil videntes audientéve interim, ac si vnicum gustus sensum haberent, & eum quidem illiberalissimum.] Hæc spurca & indigna adiuncta conuiuiorum à seculari magnificentia celebratorum. At Christiani, in vtroque Regis nostri epulo, læti bibimus sobriam ebrietatem Spiritus : sed in Eucharistito maximè per quod sanam insaniam inferri, optimè tradit Diuus Augustini. Psal. 33. conc. 1. nec dissimiliter sanam inebrietatem ex eo consequentem exhibent Gergorius Nyssenus hom. 10. in Cant. & Chrysostomus tomo 5. Græcol. serm. 34.

Opes, & Gazæ, Regis Christi immensæ; nec caducæ, vt opes Regum cæterorum.

508 De diuitiis, & opibus, ac gazis Regis nostri, vix est quod hîc aliquid addam, ad ea quæ de Christi perfectionibus disputata sunt in superioribus. Gloria enim & diuitiæ quæ in domo eius sunt, non ad externas opes, autique & argenti; terræ inquam flauæ & albæ aceruos; sed ad Spirituales opes pertinent virtutum & donorum, quorum fuit in Christo sensus amplissimus propéque immensus; Et in domibus quidem temporalium Regum, ostentantur thesauri & gazæ, aurum & argentum multum nimis, gemmæ, & vniones singuli totidem amplis patrimoniis idonei. De immensis Salomonis opibus, extant tractationes Viualdi, Pinedæ, Villalpandi: & multa præterea accumulant Interpretes ad cap. 2. Ecclesiastæ; vbi latè Lorinus. Romanorum Principum opes expilatione prouinciarum omnium congestas, Seneca inducto Demetrio Cynico eas recensente, & despuente, sic exprimit lib. 7. de benefic. cap. 9 [Volo sub conspectu meo ponere, quæ gentium oculos Regumque perstringunt. Volo intueri pretia sanguinis, animarumque vestrarum. Prima mihi luxuria spolia propone : siue illa vis per ordinem expandere, siue (vt est melius,) in vnum aceruum dare. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fædissimorum pigerrimorumque animalium, testas in gentibus pretiis empras, in quibus ipsa illa quæ placet varietas, subditis medicamentis in similitudinem veri coloratur. Video istic mensas, & æstimatum lignum Senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures nodos, arboris infelicitas torsit. Video istic Chrystallina, quorum accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipso quo fugere debet periculo crescit. Video murrhiua pocula. Parum scilicet luxuria magno furit, nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se propinent. Video vniones, non singulos singulis auribus comparatos : iam enim exercitatæ aures, oneri ferendo sunt : iunguntur inter se, & insuper, alij binis superponuntur. Non satis muliebris insania viros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent. Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt in quibus nihil est quo defendi aut corpus, aut denique pudor possit.] Hoc specimen esto, earum quas mortales vocant diuitiarum. Nec illud prætereo, quod vt singulare ac exquisitum, annotatum est. Henricus Imperator Tancredi Siciliæ Regis opibus potitus, centum quinquaginta iumenta gazis & gemmis onusta è Sicilia auexit, vt apud Baronium legimus anno 1194.

Vides quò humanæ opes Regum temporalium conuertantur, & vt prædo vel hostis eas non diriperet, mors tamen earum vsum necessariò adimit : quod egregiè aduertit Dauid Psalm. 48. verbis illis. *Nec timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.* In singulis verbis thesauri sapientiæ abduntur. Sed illa maximè sunt perpendenda cum Diuo Chrysostomo ibi. *Gloria domus eius.* [Non dixit enim; *cum multiplicata fuerit gloria eius*, sed *gloria domus eius.* Hæc enim omnia quæ enumerauit, fontes ambulacra, porticus, & balnea, aurum & argentum, equi, & muli, stragulæ vestes, & indumenta, sunt gloria domus, non hominis qui domum habitat. Hominis enim gloria, est virtus, vnde etiam recedit vnà cum possessore. Manet autem ipsa domus gloria; immò verò ne manet quidem, sed etiam vnà cum domo dissoluitur, nec quidquam ei profuit, qui in ea versabatur; neque enim erat illius.] Similia egregia ad eumdem locum homilia 7. de pœnitent. *initio.* In thesauris Regis nostri, nihil huiusmodi metuendum fuit. Eiusmodi enim sunt, qui in morte exportentur, cum non sunt temporalium opum, terræ, eiusque minutalium cumuli, sed internarum diuitiarum. Quare non in vnum Mosem cadunt, quæ Philo lib. 1. de vita Mosis, & peculiaria esse censet, Regibus eum annumerans. [Solus hic, omnium qui vnquam principatum gesserunt, non aurum, non argentum in thesauros condidit, non tributa exegit, non palatia, non latifundia, non greges, non famulitia, non redditus, non alias opes sibi parauit, quam posset habere omnium harum rerum copiam : sed existimans animæ pauperis indicium esse mirari materiales diuitias, has quidem vt cæcas contempsit; illas verò naturales, perspicacesque honorauit, & amauit si quis vnquam alius; in vestitu, victuque quotidiano, nihil præ se ferens fastus tragici, sed simplicitatem, frugalitatemque exercens priuati hominis. Regem autem in his solis agebat, quæ verè sunt regia; vt sunt continentia, fortitudo, sobrietas, solertia, prudentia, scientia, industria, tolerantia, iustitia, voluptatis contemptus, ad virtutem exhortatio, obiurgationes castigationesque peccantium legitimæ, & rectè facientium laudes atque præmia.]

Regis Christi Aula splendidissima.

508 Comitatum Regis nostri longè amplissimum & splendidissimum, pro tanti Regis dignitate & maiestate, exhibet sæpe Dauid, & apertissimè Ioannes c. 5. Apocal. vbi numerum stipantium agnum cui honor & gloria & potestas data est, ait esse millia millium. Rursúsque c. 7. stantium ante thronum, & in conspectu agni, seruientium & die ac nocte, numerum exhibet propè infinitum ex omnibus Angelis structum, & ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis & linguis concinnatum; multitudinem magnam quam dinumerare nemo poterat: describítque eo loco, Ecclesiæ Regis Christi apparatum, & comitatum regium. Et Regum quidem cœterorum comitatus, quo plenior & amplior est, eo maioris indigentiæ est armentum, vt ex variis demonstratum est l. 6. de Virtutibus numero 269. Nec frequentius quicquam est, quàm vt pro numerositate famulitij, abundent scelera. Quid enim aliud est (ait Saluianus l. 3. de prouidentia,) vita curialium, quàm iniquitas? Aulam Chilperici, Sidonius l. 5. Epist. 7. iis pingit coloribus, præ quibus Æthiopes albere videre possint. [Nullum illis (inquit,) genus hominum, ordinum, temporum, cordi est. In foro Scythæ, in cubiculo viperæ, in conuiuio scurræ, in exactionibus harpyæ, in collocationibus statuæ, in quæstionibus bestiæ, in tractatibus cochleæ, in contractibus trapezitæ: ad intelligendum saxei, ad iudicandum lignei, ad succensendum flammei, ad ignoscendum ferrei, ad amicitias pardi, ad facetias vrsi, ad fallendum vulpes, ad superbiendum tauri, ad consumendum minotauri.] Dixi in hanc rem non pauca in Opere de Martyrio parte 1. c. 6. à num. 18. tractans ordinem certium Martyrum seculi, post Budæum, Calcagninum, Gueuarram, Æneam Syluium. Quæ in eandem sententiam disserit Rodericus Zamorensis, Præsul lib. 1. Speculi c. 4. mitto referre. Christi Regis gloriæ aula, in omni sanctitate & Iustitia degit. Nullo eam aulicorum turpitudines deformant, nulla probra dehonestant.

Administri Regis; varii, & insignes.

510 Sequitur gloria Regis Christi, ex multitudine & dignitate ministrorum siue præfectorum, quibus plenæ potestati regiæ stillicidia, & participationes, ac exiguæ imperij imagines, (vt Themistius orat 17. loquitur) conceduntur. Quo pertinet ea ministrorum Christi & dispensatorum ministeriorum Dei subordinata multiplicitas, quæ ad instat cœlestis Hierarchiæ in terris constituta, vocatur *Ecclesiastica hierarchia*, vt attingit obiter S. Hieron. lib. 2. in Iouin. repellens spurcum, illum excucullatum, qui talem varietatem graduum ritè dispositorum allatrabat, vt meritorum parilitati viam sterneret. E contrario enim S. Hieronymus, ex ordinata illa varietate terrestrium in Dei Ecclesia mansionum, colligit varietatem mansionum cœlestium, hàc præter cætera. [Si non sunt plurimæ mansiones, quomodò & in veteri testamento, & in nouo, alium ordinem Pontifex tenet, alium sacerdotes, alium leuitæ, alium ianitores alium ædituj? Et in volumine Ezechielis vbi futuræ Ecclesiæ & cœlestis Hierusalem ordo describitur, sacerdotes qui peccauerant, degradantur in ædituos, & hostiarios: & cum sint in templo Dei hoc est à dextris, non sunt inter arietes, sed inter minimas oues. In fluuio quoque, qui de templo egreditur, & irrigat falsum mare, & vniuersa viuificat, multæ species piscium describuntur. Quare in regno cœlorum Archangeli sunt, Angeli, Throni, Dominationes, Potestates, Cherubin & Seraphin, & omne nomen quod nominetur non solùm in præsenti sæculo, sed etiam in futuro; Sine causa diuersitas nominum est, vbi non est diuersitas meritorum. Archangelus vtique aliorum minorum est Angelorum Archangelus, Et Potestates, & Dominationes, habent aliqua, super quæ exercerant potestatem, & in quæ subiecta dominentur. Hoc in cœlis est, hoc in ministerio Dei, ne nos solito more irrideas, atque subsannes, si Imperatores posuerimus, & præfectos, & comites, & tribunos, & centuriones, & manipulos, & reliquum militiæ ordinem.] En quid porcus ille aduersus Ecclesiæ Dei exercitum ex secularis exercitus analogia grumiter, cum debuisset stratos per ordinem lapides Sion, (vt Deus ipse Isaiæ 54. se factum receperat,) mirabilem planè concinnitatem ex ea varietate probè ordinata existentem, demirari: Extare enim ex summis & mediis, actimis ordinibus, vt ex dissimillimarum vocum moderatione concentum, tradit ex Tullij opere de Republica S. Augustinus lib. 2. Ciu. cap. 21. estque multo suauior ex longè concinniore Ecclesiæ ordinatione, quippe diuinitus facta. Quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt, vtique antonomasticè & præcellenter.

Huius Ecclesiasticæ hierarchiæ varios ordines, tanquam præfectorum in regno Christi varios gradus, recenset Apostolus 1. Corinth. 12. & Ephes. 4. collocans in primo ordine Apostolos de quorum primatu & eminentissima dignitate, actum plene tractando electionem Iudæ in Apostolum. Collocat deinde Apostolus gradatim alios pastores & Doctores, prouisos à Deo ad consummationem Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Quas verò Apostolus priore loco vocat *opitulationes*, quasi subsidiarias copias, complecti quoscunque Sacros Prælatorum adiutores, etiamsi ad secularem clerum non spectent tradunt S. Bonau. l. de Paupertate Christi & Caiet. 2 2. q. 188. art. 4. Ac si liuor fascinans abstet, est hæc res adeò perspicua, vt sit quod exhibilent hodierni mangones antiquæ hæreseos iam olim à Bonifacio Quarto damnatæ, vt videre est apud Petrum Damiani Opusc. 28. *in fine*: eorum nimirum, qui quosuis non Clericos seculares, sequestrant à Hierarchia, eóque nomine bellum implacabile regularibus indicunt, quod eos Hierarchiam pessundare affirment. Veteratorium hunc Satanæ actum, & malignum artificium, vt Pontificia regularium exemptrix potestas, cassa habeatur; sicque corporis à capite fiat abiunctio, per principis tenebrarum emissarios

emissarios repetitum subinde videmus. Et cum occœptus Petri Damiani æuo motus, tantisper resedisset; submissis postea diuinitùs Sacris BB. Dominici & Franciſci aciebus tanto acriùs inferbuisse per Gulielmum de S. Amore, & Gyraldum de Abbatis Villa, ex præclarissimorum Ecclesiæ luminum SS. Thomæ ac Bonauenturæ aplogiis discimus, nec non è Thomæ Cantipratani l. 2. Apum cap. 10. à num. 20. quo ad tumultuum illorum seriem perspiciendam, habentur non pauca. Iampridem verò compositis Dei benignitate procellis illis, & flustro facto, rectuduit tempestas annis ab hinc vt multùm vigniti, excitata per eos qui quærentes quæ sua sunt; aut non aduertunt, aut negligunt perspicere, per quam rimam Satanas schisma in Ecclesiam tentet inducere, prorepturus ad inuehendam hæresim, schismate (*si liceat*) subinducto. Sed hæc alias.

De concinnitate varietatis ordinum in singulis regni Ecclesiæ statibus Ecclesiasticis, siue secularibus, siue regularibus, ex quibus omnibus dixi integrari Hierarchiam, latè Isolanus in opere de Imperio Ecclesiæ: & nominatim quod attinet ad varietatem in ordinibus monasticis, perpulchrè eam confirmat Petrus Blesensis epist. 97. monstrans apud sponsam Christi nõ esse absurdam varietatem, cum ipsa circumamicta varietatibus describatur: & ea varietas vniformitatis causa sit vt liquet in cithara; in qua ex varietate chordarum, fit vniformis modulatio ad concentum. Etiam inter Angelos, ordinum varietatem esse obseruat, & fuisse olim ex Dei præscripto in lege veteri, quod eos qui ministerio tabernaculi aut templi addicebantur. Varia denique Apostoli loca in eam rem profert, quæ in re apud non indociles rata, mitto adducere.

Regij Christi Regis administri, simul Reges sunt.

511 En ergo quàm numerosus & quàm varius sit, Regis Christi administrorum, Regiisque muneribus Præfectorum numerus. Nec verò deest Regi nostro ex hac parte ornamentum illud quod Rex Assyriorum. Isaiæ 10. iniquè sibi & impotenter arrogabat, dicens, *numquid non principes mei, simul Reges sunt.* Principes inquam Regni Christi, quos ascissit in regiminis partem, (non ex necessitate, vt Reges temporales assumunt præfectos, sed ex benignitate, & ad regni maiestatem ac decorem ampliorem;) simul Reges sunt, eóque nomine donantur Psal. 67. vbi post descriptam columbam deargentatam, siue Ecclesiæ regnum, addit Dauid *dum discernit cœlestis, Reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon.* Commentarius diui Augustini in ea verba, est hoc loco appositissimus. [Ille (inquit) supercœlestis, ille qui ascendit super omnes cœlos, vt adimpleret omnia, dum discernit Reges super eam, id est super eandem columbam deargentatam, sequitur enim Apostolus ac dicit; *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos quosdam autem Prophetas, quosdam verò Euangelistas, quosdam autem Pastores & Doctores.* Nam quid est aliud Reges discernere super eam, nisi in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, quandoquidem ipsa est corpus Christi? Dicuntur autem illi Reges, vtique à regendo, & quid magis quàm carnis concupiscentias, ne regnet peccatum in eorum mortali corpore, ad obediendum desideriis eius, ne exhibeant membra sua arma iniquitatis peccato, Sed exhibeant se Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustititiæ Deo? Sic enim erant Reges primitùs discreti ab alienigenis, quia non erant iugum ducentes cum infidelibus: deinde discreti concorditer inter se munerибus propriis. Non enim omnes Apostoli, aut omnes Prophetæ, aut omnes Doctores, aut omnes dona habent curationum, aut omnes linguis loquuntur, aut omnes interpretantur. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria vnicuique provt vult, quem dando, ille supercœlestis discernit Reges super columbam deargentatam.]

Origenes item optimè hom. 12. in Num. [Quod Reges dici possint etiam Apostoli, puto & ex eo facile probari posse, quod de omnibus credentibus dicitur, *Vos autem genus regale, Sacerdotium magnum, gens Sancta.* Si ergo illos dicunt Reges, qui per verbum ipsorum crediderunt, quanto magis ipsi Reges habendi sunt, qui faciunt Reges? Sed & inde facilè colligitur. Si enim Reges à regendo dicuntur, omnes vtique qui Ecclesias Dei regunt, Reges meritò appellabuntur; multo autem rectiùs illi, qui & illos ipsos dictis atque Scriptis suis regunt, à quibus reguntur Ecclesiæ. Et propter hoc meritò Dominus *Rex Regum* dicitur. Nisi enim isti & cæteri qui eos imitantur, Reges fuerint, ille non videbitur Rex Regum. Sed & ipse Apostolus Paulus Corinthiis scribens, & velut per quandam ironiam corripiens eos ait: *Sine nobis regnatis, & vtinam regnetis, vt & nos vobiscum regnemus.* In quo vtique Reges quidem esse debere Corinthios, & semetipsum cum iis regnare velle pronuntiat sed elationem nondum pro merito assumpti honoris incusat. Fodiunt ergo iis omnes puteum istum principes, & excudunt eum Reges gentium. Apostoli enim præcipuè reges sunt gentium, qui gentes ad obedientiam fidei congregarunt, & Christi scientiam omnibus patefecerunt.]

512 Non minùs insigniter ac etiam copiosiùs, regium hoc Apostolorum, atque adeò etiam Apostolicorum virorum, quos Christus Ecclesiæ suæ præfecit, dominium in omnes planè mortales, aperit S. Chrysostomus In psal. 109. ad illud, *dominare in medio inimicorum tuorum*, quæ verba sic glossat. [Non dixit, *vince in medio inimicorum tuorum*, sed, *dominare* vt ostenderet non erigi trophæum fusis in Asia hostibus, Sed ex iussu significari Dominium. Ita enim vincebant Apostoli, Christum in se habentes, omnia facientes tanquam ex imperio. Vnde etiam erat eis omnis domus aperta, & qui credebant, erant quouis seruo obedientiores, facultates suas vendentes, & earum pretia ponentes ad pedes Apostolorum: & nec ad vsum quidem suum audentes aliquid accipere; eósque adeò magni faciebant, vt ne se quidem eis auderent adiungere. Non solùm autem habebant tantum virium in fidelibus, sed etiam in infidelibus. Quodnam enim est, sic quæso, serui indicium? An non id facere, quod iubet eius Dominus? Quod autem signum Domini? An

non ea in seruis perficere quæ velit ? Quinam ergo perfecerunt ea quæ voluerunt in regibus & principibus ? An non Apostoli ? Manifestum est. Reges enim & principes, volebant tenere orbem terræ in impietate. Iubebant enim enim colere Dæmones, contra autem Apostoli. Fiebat autem quod volebant. Quod si mihi dicas carcerem, flagella, & tormenta, dicis mihi maiora dominia. Quomodò, & quanam ratione ? Quod quamuis hæc fierent, fiebat tamen nihilo lociùs, quod volebant. Non enim lege multorum dominorum, sed virtute hoc sibi asciuerunt dominium, quod nullo externo indiget; sed dum omnium petitur insidiis, resplendet. Illos enim dominos, serui paratis insidiis sæpè de medio sustulerunt, quoniam erat imperfectum & imbecillimum dominium, hoc autem non potuerunt extinguere, sed insidias molientes, id longè clarius reddidere.]

Idem vniuersè, & sigillatim, ex Beati Pauli in vniuersum orbem regia planè potestate, demonstrat in hunc modum, subderis, [Quis fuerit igitur Dominus præclarior, is ne qui in numerabilibus opus habet auxiliis, vt seruos in officio contineat, an qui est liber ab iis omnibus; & eos qui sunt sub suo Dominio pro sua potestate tractat, fert, & agit ? Clarum est hunc esse præclariorem. Domini enim qui hoc obtinent multorum dominium, nisi leges: habeant opitulantes, & eos iuuet quod in ciuitatibus habitant, sæpè cum Dominovitam quoque amiserint, Paulus autem & in solitudinibus, & vbique suum ostendebat Dominium. Vis etiam videre ipsum clariorem Regibus? Tulit leges per vniuersum orbem terræ; & regum relictis legibus, illius scriptis obtemperabant. Et alioqui illi quidem in corpora, hi verò in animum dominium obtinebant. Quis ita seruus Domino, vel qui sub Regis ditione est, regi cum tanta beneuolentia paruit, vt fideles Paulo, tantùm scribenti literas ? Quis dixerit eorum desiderium, & vehementem pro eo æmulationem, cum vel ipso oculos essent parati effodere? Quis tales vnquam seruos habuit? Quæ omnia Propheta mente agitans, quomodò fideles quidem subiunxerunt, erant autem terribiles infidelibus, eos per vim expellentes, & quomodo Christus per ipsos obtinebat imperium, non dixit solummodo κρατεῖνε, hoc est, *Dominare in medio inimicorum tuorum*, Sed καταχρίνε, hoc est, *Dominatum obtine*, vehemens & amplum Dominium significans.]

Rex Christus, quos assumit administros, facit idoneos.

513 Vt taceam in nullo alio regno tantam perfectorum & ministrorum imo Regum subordinatorum multitudinem cerni; ea hìc quoque prærogatiua notanda est, quod Rex noster, quos ad regendum vocat, qualescumque ex se fuerint, idoneos, & regendo pares præstare potest. Id enim est, *niue dealbare Reges in sælmon*, vt Augustinus loco allegato exponit. In alii verò Regnis, aut honorum ac numerum n ndinatio viget, & præfecturæ publico præconio tanquàm venales submittuntur, quod à Constantio abrogatum validè celebrat Themistius orat. 17. vel fauore, & mero beneficio principis, (quicumque tandem sint quos amore suo dignantur) obtinguntur præfecturæ, magno & ipsorum probro principum, & populorum incommodo, vt idem Themistius prosequitur laudato Artaxerce, qui Soribar sanem quem habebat amicum & charum, cum summam non exiguam argenti, & præfecturam vnam petiuisset, pecunia quidem donatum voluit, præfecturam verò non permisit. [Pecuniæ enim (inquit,) si tantumdem, non ob id indigentior; at verò si improbo præfecturam committam, iniustior ero.] Rex noster, quemcumque, ac vel si terræ infelsum hominem, puta publicanum, vel rapacem lupum humana specie cuiusmodi Paulus erat, munere aliquo regendi in r gno suo donatum velit, maximè idoneum ad obeundas concreditæ potestatis partes, potest reddere, citra omnem moram atque laborem.

Argumenta Magnificentiæ Christi Regis Gloriæ, eximia opera, qua vrbana qua rusticana: præsertim operum Salomonis, Antitypa.

Extremum Gloriæ Regis cuiusmodi argumentum, proferebatur, quod suppeditant eximia opera, vt ædificia, siue ciuitatis siue templi, siue palatij. Talibus enim operibus, supra communem & vulgarem vsum editis, Regum non pauci, Gloriam suam prodiderunt. Scimmis ædificatione, Niniues, Salomon templi & palatii structura. Non defuerunt etiam, qui hortorum, & vinearum, & cultissimi ruris Gloriam captarent, Cui enim ignotum Alcinoi Regis pometum, à Plinio lib. 19. c. 4. Celebratum, & à Iustino orat. ad gentes prolatis in eam rem Poëtæ carminibus ex 7. Odyssæ, quibus hortos fælices ad terrestris paradisi imitationem expressos docet ? Æque neminem latet, Midæ Regis rosetum in eius hortis; & lectæ inde rosæ centenariæ, vt est apud Tertullianum l. de coro. militis cap. 14. Et ciuitatis, & templi, & basilicæ, & horti, & vineæ, & ruris cultissimi decora omnia, in vno Regis nostri opere notare facillimum erit. Ecclesiam dico, cum totaliter & adæquate, tum partialiter & inadæquatè spectatam; cui in scripturis non rarò omnia illa nomina tribui videmus: & Christum Regem tanti operis auctorem & exornatorem inde celebrari. Nec mirum videri debet, quod eidem rei tot diuersæ nuncupationes tribuantur: cum frequentissimum sit vt Deum, sic etiam diuina opera, quia vno nomine nostro sunt inadæquabilia, pluribus nominibus denotari; vt qua ratione possimus, varietatem perfectionum in eis abditam, & imparem eis elocutionem quamcumque nostram significemus, vt S. Dyonisius notauit. Iuuat hanc partem gloriæ Regis Christi non prætermittere delibando tamen potius, quam accuratè persequendo capita, quorum iusta tractatio in immensum diffundi posset.

Ciuitatis

Ciuitas à Christo Rege structa, S. Ecclesia.

514 In primis ergo Ecclesia Psal.47. dicitur *Ciuitas Regis magni*, non modò quia in ea regnat Christus Rex, solus magnus, sed etiam quia eam construxit, vt ex adiunctis liquet. Cum enim præmisisset Dauid, *Magnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius*; vt constaret de ciuitate sermonem esse, in qua non modò regenda, sed etiam ædificanda, Rex magnus Christus laudabilem nimis se prodidisset, subdit: *Fundatur exultatione vniuersæ terræ, mons Sion, latera Aquilonis, Ciuitas Regis magni.* Iudaicum sit, existimare, Dauidem de ciuitate Sion terrena locutum: idque nullo negotio ex reliquo Psalmo confutari potest, cum addatur versu 7. Deum hanc ciuitatem suam fundasse in æternum, quod de terrestri Hierusalem iam pridem funditùs euersa, dicere non licet. Quamuis ergo cortex litteræ spectare videatur ædificationem ciuitatis terrenæ Hierusalem, post Babylonicam cladem, idque Græci quidam Patres in huius Psalmi ex positione tradiderint, tamen sub eo cortice latet medulla; inque ciuitatis hierosolimitanæ figura Spiritus Sanctus ciuitatem Regis magni Christi; Ecclesiam inquam Christianam, delineabat, vt Latinorum Doctorum proceres, Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus docuerunt, benéque è Recentioribus complures, & in his Bosius lib. 4. de signis cap. 6. Et idem à Dauide præstitum psal. 86. latè prosequitur multos ad id patres adducens Benzonius ad eum psalmum cap. 27. Meritò autem Christianæ Ecclesiæ tribui nomen ciuitatis, constabit ex ea ciuitatis, definitione, quam S. Basilius in psal. 45. vt apud peritos receptam profert, hac nimirum; *Ciuitas est congregatio stabilis, legibus administrata*; vnde latè infert cælestê beatorum mansionem esse verè ac propriè ciuitatem, alludens vt videtur, ad illud Clementis in calce lib. 4. Stromat. [Dicunt Stoici quoque, cœlum quidem propriè esse ciuitatem, quæ autem sunt hîc in terra, non vtique esse ciuitates; dici enim, sed non esse. Res enim bona est ciuitas & populus, honestus aliquis cœtus, & multitudo hominum, quæ regitur lege, sicut Verbo Ecclesia; ciuitas quæ non potest circumsideri, nec opprimi tyrannide. In terra diuina voluntas, in terra sicut in cœlo. Huius autem ciuitatis imagines, Poëtæ quoque condunt, scribentes. Hyperborea enim, & Atimaspiæ ciuitates, & campi Elysij, sunt reipubliæ & ciuitatis iustorum instituta. Scimus autem Platonis quoque rempublicam, esse positam in cœlo, vt exemplar.] Quamuis autem iuxta hæc sola cœlestis Hierusalem sit propriè ciuitas, vt D. Basilius supra affirmat, tamen in psal. 59. ad illud *quis deducet me in ciuitatem munitam*, definitionem ciuitatis propositam, Ecclesiæ quoque accommodat, eámque ibi, ciuitatem munitam dici agnoscit. Apud S. Hilarium pulcherrimè in c. 5. Matnæi ad illud, *non potest ciuitas abscondi* nomen ciuitatis de humanitate assumpta dicitur, sed provt in ea omnes nos continemur quod recidit in eam quam protulimus ciuitatis Dei pro Ecclesia vsurpationem. [Ciuitatem (inquit), carnem quam assumpserat, nuncupat; quia vt ciuitas ex varietate ac multitudine consistit cohabitantium, ita in eo per naturam susceptí corporis, quædam vniuersi generis humani congregatio continetur.]

Est ergo Ecclesia, Ciuitas Dei & regia Christi.

515 Ciuitatis huius structuram, ex omnibus gentibus tanquam lapidibus communibus, & Christo lapide angulari fundamentario simúlque etiam in summa parietum compage locato, ad omnia nectenda, exhibet pulcherrimè S. Augustinus in psal. 86. vér. 1. Et lapides quidem esse omnes Christianos, benè prosequitur Origenes hom. 9. in Iosue. Christum autem totius huius substructionis fundamentum esse frequenter repetit Apostolus: Et significatum perspicuè est Genes. 4. verbis illis. *Pastor egressus est, lapis Israel*, quæ Christo accommodant Patres tractantes eam benedictionem. Videndus de Christo angulari lapide, plenè ac eruditè differens Villalpandus in Ezech. parte 2. lib. 5. disp 2. cap. 54. & optimè item Benzonius in psal. 86. cap. 11. Quanta autem sanctitatis obligatio vniquique, iniiciatur, ex eo quod Christo fundamento superædificetur; quamquam dedeceat pretiosissimo illi fundamento, & Lapidi Electo, superstruere stipulas, aut fœnum, piè considerauit S. Bruno lib. de nouis cap. 7.

Et in humanis quidem ædificiis, idem non potest esse lapis fundamentarius, & caput anguli. At in ædificio ciuitatis Dei, rectè potest id valere. Audi S. Augustinum in psal. 86. [In ædificiis istis, non potest idem lapis esse in imo, & in summo. Si fuerit in imo, in summo non erit; si in summo fuerit, in imo non erit, angustias enim omnia pene corpora patiuntur, nec vbique esse possunt, nec semper. Diuinitas autem quæ vbique ad eam potest duci similitudo; & totum, potest esse in similitudinibus, quia nihil eorum est in proprietatibus. Numquid Christus est ianua, quemadmodùm videmus ianuas factas à fabro? Non vtique. Et tamen dicit, *ego sum Ianua.*] Adhibet alia exempla quibus id confirmet & illustret magis tum subdit. [Ergo fundamentum, & lapis angularis, ipse est, abimo surgens.] Mox id corrigit subdens. [Si tamen in imo. Etenim origo fundamenti huius, summutatem tenet. Et quemadmodùm fundamentum corporeæ fabricæ in imo est, sic fundamentum spiritalis fabricæ, in summo est. Si ad terram ædificaremus, in imo nobis ponendum erat fundamentum. Quia cœlestis fabrica est, ad cœlos præcessit fundamentum nostrum.]

516 Attexo egregium locum, quo id plenius expendit, ex Ierm. 121. de diuersis cap. 8. [Attendat (inquit) Charitas vestra ædificium mirabile. Ædificia quippe ista terrena pondere suo terram premunt, totúsque nutus ponderum in ista structura, magnitudine ad terram nititur; & nisi continentur, ad inferiora contendit,

contendit, quo pondus adducit. Quia ergo in terra ædificatur, in terra fundamentum præmittitur; vt supra fundamentum securus instruat qui ædificat. Ergo ponit in imo firmissimas moles, vt idoneè possint portare desuper quod imponitur, & pro magnitudine ædificij, magnitudo fundamenti præparatur: in terra tamen, vt dixi, quia & illud quod ædificatur, supra, vtique in terra collocatur. Hierusalem illa nostra peregrina, in cœlo ædificatur. Ideò præcessit fundamentum Christus in cœlum: Vbi enim fundamentum nostrum est, & caput Ecclesiæ: Nam & fundamentum dicitur, & caput; & reuera ita est, quia & caput ædificij fundamentum est, non enim caput est quod finitur, sed vnde incipit sursum versus. Terrenorum ædificiorum culmina subriguntur, caput tamen in terræ soliditate constituunt. Sic & caput Ecclesiæ præcessit in cœlum, & sedet ad dextram Patris. Quomodò operantur homines, vt ad constituendum fundamentum aliquid trahant, quod in imo stabiliant propter securitatem superuenturæ molis in constructionibus fabricæ futuræ: sic per omnia illa quæ contigerunt in Christo, nasci, credere, comprehendi, contumeliam pati, flagellari, crucifigi, occidi, mori, sepeliri; velut attracta est moles ad fundamentum cœleste. Posito ergo in summis fundamento nostro; ædificemur in eo. Audi Apostolum: *fundamentum,* (inquit,) *aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.*] Legesis insuper in Psalm.29. enarratione prima *in fine.* Hoc vocant fundamentum fundamentorum, Rabbini apud Galatinum lib. 3. cap. 21. intelliguntque eo nomine fundamentum perfectissimum. Huic ergo fundamento alia fundamenta Apostolorum & Prophetarum imponuntur, quibus super ædificantur cæteri, & ex omnium coædificatione consurgit ciuitas Dei, de qua dicta sunt gloriosa: quamque Deus, vt ab hostibus vndecumque imminentibus secura esset, munitam voluit.

Munita muris, turribus, & arce.

517 Planè munitam, & muris, & turribus, & arce. [Murata est enim ciuitas Dei, (ait S. Ambrosius in Psalm.47.) ideoque alibi dicit Dominus: *Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos.* Distincta est turribus, de quibus insidiator possit, si appropinquare cœperit, deprehendi. Habet ille exercitus suos quibus animas Dei obsidere consueuit, admouere machinas, vt possit turres expugnare munitas. Sed vos (inquit,) prædicate de turribus. Est enim in turribus Hierusalem, abundantia. Prædicate iustitiam, monete custodiam. Sapientia enim in exitu canitur, & in murorum altissimis prædicatur. Et alibi iterùm dicit; *in muris tuis constitui custodes, diebus ac noctibus in finem non tacebunt.*]

Rursus serm.22. & vltimo in Psalm. 118. vltimo, tractans illud Canticorum 8. *si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea,* sic scribit de muris & munimentis ciuitatis Dei. [Murus est anima sancti. Habet & Ecclesia muros suos, quæ iam perfectior dicit; *ego ciuitas munita.* Hic est murus qui habet duodecim portas Apostolicas, per quas populo nationum pater ingressus in Ecclesiam. Sed murus quamuis ambitum totius orbis includat, tunc tamen est munitior, cum receptacula habuerit præparata, in quibus propugnatores vbis, tutum spectandi ac tuendi possint habere subsidium. Sed quia rationalis hæc ciuitas est, & omnis spes eius in Dei verbo est non ferrea, sed argentea ei propugnacula requiruntur, eloquiis cœlestibus magis quàm corporis voluptatibus, hostiles impetus repulsare consueta.]

Murus est Christus; iuxta S. Gregorium 20. Moralium cap.22. tractantem illud Iobi, *quasi rupto muro & aperta Ianua irruerunt super me, & ad meas miserias deuoluti sunt.* [Quid hoc loco *muri* nomine, nisi Redemptor humani generis appellatus? De quo pro sanctæ Ecclesiæ ædificatione per Prophetam dicitur; *Ponetur in ea murus, & antemurale.* Ipse enim nobis murus est, qui ad corda nostra pertingere malignorum Spirituum cursum vetat. Qui nostræ quoque fidei, etiam antemurale posuit, quia priusquàm se per carnem ostenderet, prædicatores sui mysterij Prophetas misit. Rectè quippè *antemuralis* nomine vocantur, quia dum subsequentem prædicauerunt Dominum, quasi ante murum steterunt.]

518 Aliter S. Bernardus serm.5. de Assump. [Ponitur murus continentiæ, ante murale patientiæ. Surgit autem hoc opus à fundamento fidei, & crescit per dilectionem proximi vsque ad Charitatem Dei, quæ est in superiori tabulato, & in propugnaculis eiusdem muri: quia nimirum nunc perfecta est virtus continentiæ, quando in vnitate fidei cum proximi communiter viuentes, non supplicij metu, vel humanæ laudis appetitu, sed solo diuini amoris obtentu, à peccatis nos continemus. Vel certè ideò charitas Dei, (qua scilicet nos diligit,) super murum esse videtur, vt pro continenti suo propugnare significetur, & quia continentia crebris validisque tentatoris ictibus resistere non possit, nisi eius gratia protegatur. Idcirco enim antemurale patientiæ ponitur, ne ad impugnandam continentiam facilis Diabolo pateat accessus. Qui ergo protegente patientia continenter viuunt; ipsi benè cum Apostolo protestantur & dicant; *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* Vides quàm solidus sit continentium murus, quos neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura aliqua potest separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu.

Turres esse fortes animas, docet S. Ambros. serm.4. in Psalm.118. verbis illis. [Forti animæ dicit sapientia; *sicut turris Dauid, cernix tua quæ ædificata est in Thalpio, mille ostia pendent in ea, omnia iacula potentium.* Erecta enim ad Deum ceruix, & iugo Christi habilis, quæ nulla in terrarum illecebras inflexione curuetur, sicut Christi regalis est turris, cui iugum suum Nabuchodonosor non possit imponere. Condidit enim turrim illam Dauid, ille manu fortis, & supra murorum ædificauit excelsa, vt subsidio pariter, & decori sit. Subsidio quia hostem præuidet & repellit. Decori, quia non solùm inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet

supereminet. Ita tamen subsidio vel decori, si habeat in se verbi dogmata velut quædam phalerarum monilia : habeat etiam iacula potentium Prophetarum, quæ aduersùs omnem extollentem se altitudinem, lacertis quibusdam fidei dirigunturJ Non deest arx sapientiæ, ædificata cum propugnaculis, præcinctaque fossa profundæ humilitatis, vt S. Bernardus Philosophatur serm. 1. de pugna spirituali. Non est igitur quod ciuitatis huius incolæ sic diuinitus communiti, malè sibi metuant ab hostibus, qui circum eam assiduè fremunt. Omnes enim eorum machinæ, ad tam firma propugnacula, irrite cadent.

Vici, plateæ, commoda insignia, ciuitatis à Rege Christo, constructæ.

519 Sunt in hac cælesti ciuitate, domus & palatia, de quibus postea: sunt vici & plateæ. Vicos, Religiosis arctam viam proficientibus, plateas, bonis secularibus confert Richardus Victorinus cap. 2. Cant. ad illud, *per vicos & plateas inquiram, quem diligit anima mea.* Quæcumque verò ad bonam & fœlicem ciuitatem concurrere necesse fuerit, exquisitissimè in istam cadunt. Numerat ea Aristoteles 7. Polit. & Leo Albertus lib. 4. de Arch. cap. 2. reducuntque ad aëris puritatem, quæ ferè pendet ex situ, non in palude, aut loco non perflabili, sed loco edito : facilem vndecumque appulsum, & fluminis præter fluentis decursum. Nihil horum in ciuitate Dei desideratur. Nam & supra montem est posita, & commodum ad eam accessum prodit iugis affluxus populorum, imitantium sese ad eam, atque dicentium; *venite, ascendamus in montem Domini.* Denique eam fluminis impetus lætificat. Audi S. Ambrosium in Psalm. 45. [De corpore Domini flumen exiuit, quando de latere eius aqua fluxit & sanguis, quo lætificauit animas vniuersorum, quia illo flumine lauit peccatum totius mundi. Est & fluuius qui de Eden exit, & circuit vniuersam terram, verbum Dei quo paradisus intelligibilis irrigatur, & omnis anima vocatur ad gratiam Christi, dicente ipso Dei Verbo; *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre eius fluent aqua viuæ.* Ex illo enim vnico Dei Verbo, quatuor fluuiorum prudentiæ, & fortitudinis, temperantiæ quoque & iustitiæ, fluenta manarunt. *Alij enim per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij fides in eodem Spiritu; alij gratia curationum in vno Spiritu; alij operatio virtutum: hæc enim operatur omnia vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult.* Hi sunt impetus fluminis, cum se in gratiam ministeriorum operationis atque virtutis, spontanea diuisione transfundit. His igitur fluminis supernimeatibus, ciuitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur.] Insinuat tantam huius vtbis fœlicitatem, nomen quod à Rege suo est consecuta. Fuit enim trinomia, vt obseruat D. Hieronymus epist. 17. Nam primùm quidem dicta est *Iabus*; ideſt *conculcata*, cum subesset Iæbusæis, & dæmoniorum ac vitiorum conculcationi pateret. Tum regnante in ea per fidem Christo, dicta est *Salem*, ideſt *pax in virtute eius, & abundantia intra turres.* Ea tamen pax non est omnino aperta. Subsequetur ergo in cœlo, *visio pacis* tuntque dicatur *Hierusalem.*

Anima quæque iusta, & specialiter Deipara, ciuitas Christi.

520 Nec verò vniuersalis tantùm Ecclesia, est ciuitas Dei, sed & partialis: atque adeò cuiuslibet iusti anima, vt latè prosequitur Innocentius III. serm. 2. de communi Apostolorum. Audi etiam auctorem libri de Spiritu & anima, perperam Diuo Augustino tributi, cum sit cuiusdam Cisterciensis vt D. Thomas tradit. sic habet cap. 37. [Nobilis creatura est anima. Ciuitas namque Dei est, de qua tam gloriosa dicta sunt, quod ad imaginem & similitudinem Dei facta est. Hæc ciuitas, Hierusalem meritò appellanda est, quia ad fruendum visione illius summæ pacis quæ fecit vtraque vnum, creata est. Mens eius paradisus est, in qua cum cœlestia meditatur, quasi in paradiso voluptatis delectatur. Domus etiam summi patris familias est anima, per vnitatem morum; sponsa Christi per dilectionem; templum Spiritus sancti per sanctificationem; ciuitas regis æterni per pacem & concordiam ciuium. Et quia nulla est ciuitas absque populo, dispositit in ea conditor noster, populum triplicis gradus, id est sapienter ad consulendum, milites ad propugnandum, artifices ad ministrandum. Ciues huius ciuitatis, sunt naturales & ingeniti animæ vigores tanquam indigenæ, quorum distincti sunt gradus, quia alij superiores, alij medij. Superiores quidem sunt intellectuales sensus, medij rationales, infimi animales. Quorum differentia hæc est; Animalis siue sensualis, appetit sensibilia, siue visibilia; Rationalis discernit & discretionis oculo aspernatur ea. Intellectualis perrahit ad diuina. Intellectuales igitur sensus, sunt tanquam animæ consiliarij, dicentes ei, *Deum time, & mandata eius obserua: propter hoc enim est omnis homo.* Rationales sunt tanquam milites, qui hostes concupiscentiarum impugnant per arma iustitiæ. Animales seu sensuales, sunt tanquam rustici & artifices, qui corporalibus rudimentis insistunt, & corpori necessaria ministrant.] Specialiter, B. Virginem esse ciuitatem insignem fusissimè prosequitur Richardus à S. Laurentio lib. 11. de ea, vbi minutissimè omnia ad ciuitatem pertinentia, siue quoad structuram, siue quoad ornamenta, siue quoad rectionem, ei accommodat. Similiter Deiparam, esse ciuitatem insignem, ex multis Patribus docent Benzonius in Psalm. 86. cap. 19. & Spinellus cap. 5. num. 25.

Nulla comparatio aliarum Regiarum ciuitatum.

521 Quæcumque ex propositis Dei ciuitatibus attendatur, non est talis ciuitas ædificata in vniuersis regnis. Romam indigetarunt mundi miraculum; mundi compendium, arcem nationum ac Regum, cui par est nihil, & nihil secundum. Cum sole manus dispergentem, quæ nihil in terris complectitur altius, cuius nec spatium visus nec corda decorem, nec laudem vox vlla capit; communem orbis patriam; aliisque gloriosis titulis honestatur,

quos congestos videre licet apud Lipsium lib. 1. de magnit. Romana cap. 2. De sua Babylone gloriabundus iactauit Nabuchodonosor, *nonne hæc est Babilon magna, quam ego ædificaui in domum Regni, in robore fortitudinis meæ, & in Gloria decoris mei?* Niniuem prouinciam vetiùs quàm vrbem, scriptura ipsa describit glorioſissimam, & omni ex parte Megalopolim. Aduersùs has & alias quascumque celeberrimas ciuitates, idem iuris esse dixerim fortunæ ideſt mutabilitati, quod aduersùs homines, vt est apud Senecam Epist. 91. qui vt cladem Lugdunensi vrbi inexpectato incendio illatam leniret, adiunxit. [Omnium istarum ciuitatum, quas nunc magnificas, ac nobiles audis, vestigia quoque tempus eradet. Non vides quemadmodùm in Achaia clarissimarum vrbium iam fundamenta consumpta sunt, nec quidquam exstet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantùm manufacta labuntur, non tantùm humana arte atque industria posita versit diestiuga montium diffluunt, totæ desedere regiones. Operta sunt fluctibus, quæ procul à conspectu maris stabant: vastauit ignis colles, per quos elucebat; erosit & quondam altissimos vertices solatia nauigantium, ac speculas, ad humilem arenam deduxit. Ipsius naturæ opera vexantur: & ideò æquo animo ferre debemus vrbium excidia. Casura omnia exstant; omnibus exitus manet: siue interna vi flatúque præcluso, violenti pondus sub quo tenentur, excusserint; siue terrentium in abdito vis obstantia effregerit; siue flammarum violentia compaginem soli ruperit; siue vetustas à qua nihil tutum est, expugnauerit minutatim; siue grauitas cœli eiecerit populos, & situs deserta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum est: hoc vnum scio, omnia mortalium opera mortalitate damnata sunt, inter peritura viuimus.] Nihil hic supra fidem aut per amplificationem dictum videri debet. Romæ quantum de pristina maiestate decesserit, quamque multis partialibus funeribus subiacuerit, vt loquar cum Antonino, docent rudera. Cecidit Babilon; Niniuem exclusis hominibus, latibulum omnis generis bestiis præbuisse tradit S. Hieronymus lib. 5. in Esaiam cap. 13. Sola Dei ciuitas, fundata est in æternum. Nam & Dei ædificatio est, vt ratiocinatur Zeno Veronensis serm. in psal. 126. caducitatem ciuitatum ab hominibus ædificatarum contestatus.

Templi à Christo constructi, & Salomonici, de magnificentia contentio.

522 Est insuper magnificentissimum templum Ecclesia, quomodocumque spectata, & quidem viuum. Idolis enim, (quippè inanimatis), templa inanimata congruebant. Deo autem viuo & vero, templa debentur viua, ait pulchrè S. Zeno serm. de spirituali ædificatione domus Dei. Hoc templum, Christi Regis à quo exædificatum est, Gloriam contestatur. Quod autem nullum vsquam templum exæquarit magnificentia Salomonicum, non erit quod in Ecclesiæ templo magnificentissimo exhibendo, typum alium vel adumbrationem quæramus, quàm templum illud quod vt Prosper egregiè notauit lib. contra Collat. cap. 25 magno mysterio structum est, non à Dauide qui id ardentissimè optabat, sed à Salomone filio Dauidis, vt per filium hominis significaretur filius Dei & hominis, & quidem ex Dauide oriundus, eique promissus: & per templum dissolubile, indicaretur tabernaculum incorruptibile, ad cuius condendam Imaginem, & voluntas Dauid probata est, & opus in eum translatum est, cuius persona magis eidem imagini congruebat. Nec promissum Dauidi factum, de ædificando per Filium eius templo Domini, propriè & per se primò pertinebat ad templum illud materiale, quod à Salomone, carnali Dauidis filio ædificatum est, vt censet S. Ambrosius Apologia Dauid. Verùm ibi quoque templum non corporale, non materiale promittitur; (neque enim Deus in manu factis habitat. Sed templum est Sancta Ecclesia: quæ vtique non humana, sed cœlesti virtute fundatur. Non est autem quod in hac Ecclesiæ & Salomonici templi contentione facienda, diligentiam probemus: Esset enim res immensæ operæ, & accuratè tradita à Beda, toto libro de templo Salomonis, nec non à S. Brunone de laudibus Ecclesiæ cap. 4. & à Gisleberto cap. 16. Alterc. Item ac Eucherio 3. Regum 7. & ab Angelomo ibi c 9 Hugone Victorino in Allegoriis 3. Regum pleneque ibidem ab aliis antiquis, ac inter recentiores à Ribera lib. 1. de templo à c. 19. ad 25. & à Villapando tomo 2. parte 2. lib. 1. Isago. c. 10. Quare pauca quædam generatim attingere, satis ad tem præsentem erit

Malunt quidem S. Chrysostomus in Psal. 14. ad illud *quis habitabit in tabernaculo tuo.* Et S. Gregorius ad finem psalmi 50. templum Salomonicum quod stabile & in monte fuit, fuisse potiùs typum cælestis Ecclesiæ quàm militatis. Hanc enim expressam potiùs aiunt per tabernaculum, quod mobile erat & peregrinantibus (cuiusmodi nos sumus), accommodatum. Tamen dempta instabilitate, & magnitudine minore, ac longè etiam minore magnificentia tabernaculi, quibus à templo discrepabat; in cæteris vtrumque ad eandem ideam Mosi primùm propositam, & seruata quantum fieri potuit proportione vtriusque, (vt notat Ribera lib. 1. de templo cap. 7.) constructum est; ita vt tabernaculum, quod dixit Philo lib. 3. de vita Mosis *initio*, aliud non fuerit, quàm templum ambulatorium. Proindéque salua manet quoad reliqua templi Salomonici, & Ecclesia à Christo constructæ, analogia: quam solam nunc placet attendere, dimissa analogia ipsiusmet Christi & tabernaculi fœderis, quæ instituitur ab Anasthasio Sinaita lib. 4. de rectæ fidei dogmat. siue Oratione de Christi passione & impassibilitate *ferè in fine.*

Circunstantiæ ædificationis vtriusque templi, librata.

523 Ac primùm area in qua ædificatum est templum Salomonis, optimè refert Ecclesiam vt notauit Angelomus extremo libro 2. Regum post Bedam cap. 5. de templo & S. Hieronymum Epist. 17 *sub initium* quia in Ecclesia Dei pretioso Christi sanguine coëmpta, erectum est à verò Dauide altare fidei, quo excitato, confestim pesti impietatis quæ vbique grassabatur

sabatur, cessauit. Et quidem grassata est pestis à manè vsque ad horam praudij : hoc est, vt S. Cyrillus lib. 3. de adorat tractans locum illum 2. Regum cap. 24. interpretatur, à primis seculi temporibus, ad tempus vsque Sanctæ illius ac mysticæ mensæ, in quâ pane illo cælitùs dato atque vitali vescimur. Bellè autem quadrat in aream, ratio quam ibidem subiicit S. Cyrillus, cur Ecclesia dicatur area : nempe quod in ea terantur spicæ, vt iis expurgatis, & palea seposita, ac per ventilabrum cuius Baptista Lucæ 3. meminit, plenè purgatum trìticum inferatur in horreum Dei. In ea area ædificatum est à Salomone, vero Rege pacifico, templum Dei per annos septem. Quo nomine, totum labentium seculorum tempus signatur. Initium autem ædificandi, factum est anno 4. Regis Salomonis mense 2. & finitum eiusdem Regis anno 11. mense 8. Inchoato enim 4. anno prædicationis Christi, fundata est Ecclesia, post peractum Pascha, quod primo mense celebrabatur. Quamquam plerique Iudæorum, immundi super anima, idest ex contactu mortui, quia Christo necem intulerant, cum non celebrassent mense primo Pascha, nec in verum Dei agnum credidissent, celebrarunt Pascha mense 2. iuxta legem latam Numerorum 9. Idest, crediderunt in Christum in Pentecoste : sicque ædificari cæpta est Ecclesia, & finita anno 8. Salomonis, & 8. mense : quia octaua Clausulam mundi designat, vt Beda notat lib. de Templo c. 17. vnde & pro octaua multi inscribuntur psalmi. Ædificatum porrò est templum, non à solis Iudæis, sicut tabernaculum quod typus erat Synagogæ, vt Beda ibidem ait c. 5. sed à Iudæis simul & Gentibus : Tyriis scilicet, Sidoniis, & aliis, à Salomone aduocatis : quia Dei Ecclesia sub Hebræis magistris, ad Gentes diffusa est, aliter quàm Synagoga, quæ Iudææ finibus mansit conclusa Quo etiam spectat quod area in qua ædificatur templum, non Hebræi hominis erat, sed Iebusæi. Eratque ille ipse locus, in quo Abraham filium Immolaturus processit : quia vt est apud Apostolum 2. Corinth. 4. habemus eundem Spiritum fidei cum antiquis Patribus; eadem cum illis Et credit & loquitur Ecclesia. Situs templi erat ad Orientem, vt plena lux per Ecclesiam à Christo iustitiæ & veritatis sole excipienda proderetur.

Correspondentia variarum vtriusque templi partium.

514 Iam partes templi variæ, diuersos Ecclesiæ ordines notant, iuxta S. Hieronymum lib. 2. contra Iouinianum : vbi ex variis templi mansiunculis, & exteriore ac interiore atrio ; nec non vestibulis & Sancto, & Sanctis, Sanctorum, (quæ diuersæ erat templi partes, aliæ aliis Sanctiores & venerabiliores,) colligit esse varios meritorum ordines in Ecclesia. Beda lib. de templo cap. 7. tres ordines cellarum circum domum Sacram, interpretatur ordines coniugatorum, continentium, & virginum. Rupertus in tertium Regum, tres ordines in iisdem domumculis expressos, censuit esse tres ordines qui apud Ezechielem c. 4. nominibus trium Sanctissimorum hominum ; Iobi Noë, & Danielis notantur : Idest, ordinem sanctè Deo seruientium in coniugio, cuiusmodi fuit Iob : ordinem Prælatorum atque Doctorum, qui sicut Noë arcam Dei in fluctibus regunt ; Et denique ordinem conteplationi addictorum, qui verè sunt viri desideriorum, sicut Daniel. Non multùm hinc abest Petrus Blesensis serm. 2. agens de variis Trinitatibus, cuius hæc est oratio. [Sacerdos noster secundùm ordinem Melchisedech, in Ecclesia sua, tres saluandorum ordines ordinauit ; Coniugatos, continentes, prælatos : tres scilicet viros, quos videt Ezeciel in spiritu saluandos. Noë, Daniel, & Iob, qui nihilominus etiam præcesserunt caput prius quàm prodiret ad ortum. Ex hastili enim candelabri, tres hinc progrediebantur calami, & tres inde ; Hi tres sunt in domo summi patris familias, ministrantes secundùm ordinem vicis suæ. Primus in mola, secundus in lecto, tertius in agro. Ecce quomodò Deus per Trinitates omnia dispensat in cœlo, & in terra, vt non minùs verè, quàm eleganter dictum sit, *numero Deus impare gaudet.*] Idem Beda lib. citato c. 16. præmisso ex Cassiodoro in Pandectis ad psalmos, triplici ordine porticuum & atriorum templi, quorum ordinum vnum cum Pontifex in Sancta Sanctorum ingrediebatur & Sacerdotes ritè expiati templo continerentur, occupabant Sacerdotes non expiati, Leuitæ & cantores ; alter verò Iudæis Loricis expiatis addictus erat : tertius denique gentibus & omnibus promiscuè patebat ; hoc inquam triplici atriorum ordine distincto in templo, Beda, per eam ordinum varietatem varios hìc Ecclesiæ status signatos agnoscit : Perfectos nimirum in atrio Sacerdotum, & carnales in atrio exteriore ; qui fide, spe, & charitate contenti altiora non quærant ; atrium gentium iis addicere possumus qui destituti charitate & extorres à Deo, per orationem tamen & implorationem nummis, accedere ad Deum satagunt. Itaque vniuersos Ecclesiæ militantis status & ordines, illæ quas dicebam Salomonici templi partes adumbrabant. Quæ verò reliqua ex eo erant, beatos cælites, qui vnum cum Ecclesia militante perfectum corpus, & vnum consummatum Dei templum efficiunt ; ipsumque inprimis Christum, qui verè Sanctum Sanctorum est, & totius Ecclesiæ caput ac vertex, præsignabant. Sic manifestè impletum vides operéque perfectum, quod Prosper parte 2. de prædict. cap. 27. in templi Salomonici ad Ecclesiam aptatione tradidit : [Quia Deus non in manu-factis templis habitat, Rex noster, vera pax Christus Dominus ex lapidibus viuis Domum struens Spiritalem, fidelium corda suorum, non tantùm singula templa in singulis, sed vnum ex omnibus templum fecit.

Fideles quique, Christi templa ; & quanta inde Sanctitudinis necessitas.

515 Singula in singulis templa, ex quibus vnum totale templum existat, constructa à Christo ait Prosper, alludens ad illud Apostoli *templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Esseque hoc templum veriùs templum Dei, longeque perfectius, quàm sint omnia terreno opere constructa docet egregiè Origenes hom. 20. in Lucam. Partes huius templi, proportionales partibus materialium templorum, accuratè exhibet

hibet Hugo Victorinus serm.2. de Eccles. Dedic. Ex loco portò Apostoli proximè adducto, S. Augustinus serm.18. de verbis Apostoli, magnam necessitatem cuiuis iniicit, mundandi & integrum seruandi seipsum, quod templum dirutum & sordens non inhabitet Deus. Idem potenter serm. 16. de verbis Apostoli, argumentatur aduersùs eos qui peccata quæ corpore admittuntur, negabant à Deo magni fieri, quod templum Dei sit anima non caro, quæ potiùs in Scripturis *fœnum* dicitur. [Infœlix interpretatio, (inquit) punienda cogitatio. Fœnum dictum est caro, quia moritur, sed quod ad tempus moritur, vide vt non resurgat, cum crimine. Vis nosse apertam inde sententiam? *Nescitis*, (inquit idem Apostolus,) *quia corpora vestra templum in vobis sunt Spiritus sancti, quem habetis à Deo?* Contemnis corporale peccatum, contemnas quod peccas in templum; Ipsum corpus tuum, templum in te est Spiritus Dei. Iam vide quid facias de templo Dei. Si eligeres in Ecclesia facere adulterium intra istos parietes, quid te esset sceleratius? Modò autem tu ipse es templum Dei, templum intras, templum exis, templum in domo tua manes, templum surgis. Vide quid agas, vide ne offendas templi habitatorem, ne deserat te, & in ruinam vertaris. *Nescitis*, (inquit,) *quia corpora vestra*, (& hoc de fornicatione loquebatur Apostolus, ne contemnerent corporalia peccata,) *templum in vobis sunt Spiritus sancti quem habetis à Deo?* Et *non estis vestri; empti enim estis pretio magno.* Si contemnis seruum tuum, considera pretium tuum.] Vide ibidem serm.18. & serm.52. de temp. Copiosè & fortiter idem argumentum vrget Chrysostomus homil.18. in primam ad Corint. ad illud, *portate Deum in corpore vestro.* Tertullianus breuissimè idem argumentum tetigit lib. de cultu fœm.cap.1. [Omnes templum sumus Dei, illato in nos, & consecrato Spiritu sancto. Eius templi editua & autistes, pudicitia est, quæ nihil immundum nec profanum inferri sinat, ne Deus ille qui inhabitat, inquinatam sedem offensus derelinquat.] Sanè luculenter S. Chrysostomus hom.26. in ad Rom. *immediatè ante partem moralem*, violatores Charitatis maximi sceleris reos agit, ob violatum in proximo Dei templum. [Si enim Ecclesiam suffodere graue est & sceleſtum, multo magis si hoc templo spiritali fiat. Augustior quippè est homo, magisque venerandus, quàm Ecclesia. Non enim propter parietes mortuus est Christus, sed propter ista Spiritus sancti templa.] Omnes alios peccatores, tanquam sacrilegos violatores templi Dei, reos similiter agit immani celeris Gul. Paris. tractatu de Sacrament. pœnitent. cap.21.

Aræ, statuæ, templa, Christianorum, iuxta Origenem, pij quique.

526 Sed quod singulos fideles, pro singulis templis Christi Regis manu constructis, haberi volebam cum Prospero, posset illustrari expensione plurium huiusmodi singularium templorum. Quàm enim Augustum Dei templum, sanctissima Deipara? quod latissimè prosequitur Richardus à S. Laurentio lib. 10. de ea, *à pag.622.* Sancti denique omnes singulares, templa Deo sacra fuerunt; & hoc esse templum verum quod Deus quærit, affirmat Seneca apud Lactantium lib. 6. cap. 25. Tradit idipsum Origenes planè luculenter lib. 8. contra Celsum; vbi cum obiecisset Celsus, Christianos auersari templa, & aras, ac statuas Deorum, vt ea seu tessera, occulti fœderis fidem sancirent, respondet. [Pro aris, nobis esse mentem suam cuique, ex qua sursum feruntur verè ac intelligibiliter suaueolentes suffitus, preces è pura conscientia; quaptopter dicitur apud Ioannem in Apocalypsi: *suffitus autem sunt orationes sanctorum*; Et in hymnis Dauidis, *fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo Domine.*] De statuis verò, sic respondet Origenes. [Simulachra Deo dicanda, sunt, non fabrorum opera, sed à verbo Dei dedolata, formataque in nobis; videlicet virtutes ad imitationem primogeniti totius creaturæ, in quo sunt iustitiæ, temperantiæ, fortitudnis, sapientiæ, pietatis, cæterarumque virtutum exempla. Hæ sunt statuæ Deo dicatæ, in animis iustitiam iuxta præceptum Dei, & fortitudinem, & pietatem, reliquasque virtutes exercentium, quibus decentet honorari credimus omnium huiusmodi statuarum archetypum primum, imaginem inuisibilis Dei, Deum vnigenitum. Quin & hi qui exuti veterem hominem cum operibus eius, induti sunt nouum qui renouatur in agnitionem iuxta sui conditoris imaginem, recepta hac imagine, simulacra in se ipsis faciunt qualibus delectatur Deus Optimus Maximus. Et quemadmodùm inter simulacrorum artifices, quorundam vsque ad miraculum excellunt opera, vt verbi gratia Phidiæ, aut Polycleti, aut inter Pictores Zeuxis & Apellis; aliorum minùs bona sunt, ac rursus aliorum deteriora; in summa plurimum interest inter apparatum statuarum & imaginum: ad eundem modum sunt qui faciant simulachra Dei rerum omnium Domini egregia, per absolutissimam scientiam, ad quæ collatus nullius pretij videri possit Phidiæ, Iupiter Olympius, si spectes pulchrè repræsentatam Dei conditoris imaginem. Sed in tota creatura nemini hoc contigit fœlicius & excellentiùs quàm Seruatori nostro, cuius vox est hæc; *Pater in me est.* Vnus quisque tamen qui eam imitatur pro viribus, simulachrum est iuxta conditoris imaginem, quod absoluitur, dum quis imitatur eum puro corde intuens. In summa omnes Christiani conantur, dedicare aras & statuas quales diximus, non sensu & anima vacuas, nec lurconibus Dæmonibus animarum seductoribus infestas, sed Dei Spiritu inhabitatas, propter virtutes quas diximus, & conditoris imaginem agnoscente suum domicilium, sic etiam Christi Spiritus insidet suis, vt ita loquar conformibus.

Tandem de templis sic statuit post aliqua conformiter omnino ad ea quæ ex S. Augustino aliisque præmisimus. [Quod si etiam templa templis conferenda sunt, vt discant Celsi fautores non obstare nos, quominùs templa condantur conuenientia iam dictis aris & statuis; cauere tamen ne omnis vitæ largitori templa struamus exanima: audiat qui vult, nostram doctrinam quod corpora nostra templum Dei sunt, & quod si quis per intemperantiam, aut per peccatum aliud corrumpit templum Dei, is peribit vt in verum templum verè impius; omnium

omnium autem huius generis templorum longè præstantissimum erat sacrum illud & purum corpus Seruatoris nostri Iesu : qui sciens posse quidem ab initio insidias strui templo quod in se erat, hanc tamen sceleratam voluntatem insidiatorum non prævalituram contra ædificatricem eius templi Deitatem, ait ad ipsos : *Soluite templum hoc, & ego intra triduum excitabo illud, hoc autem dicebat de templo sui corporis.*] Et post nonnulla, [Sicut fit de istis vulgaribus templis prophanis vt suum quæque ciuitas iactet apud alias ; & vehementer sibi placeat, si contingat habere præstantius, velut arguens aliorum populorum in hac parte negligentiam, qui se superari sinerint : sic obiicientibus nobis quod non colamus numen in templis sensu carentibus, nos vicissim nostra templa ostentamus : & docemus eos, modò non ipsi quoque more suorum Deorum sensu careant, quod nullo pacto conferri debeant, vel nostra simulachra cum simulachris gentium, vel altaria nostra suffitusque cum ipsorum cruentis aris & nidoribus : ac ne templa quidem nobis probata, cum sensu carentibus templis insensatorum hominum, quibus ne in mentem quidem venit, quid sentiendum sit de Deo, & de eius statuis, templis, altaribus.]

Iidem, lapides viui, coædificati, & quales lapides.

527 Sic porrò singuli templa sumus, vt ad vniuersale ex omnibus existens templum (quod aiebam cum Prospero esse Ecclesiam,) singuli se habeant vt lapides coædificandi, vt loquitur Apostolus Ephes. 2. Et idem habetur 1. Pet. 2. & Isaiæ 14. ac 54. quæ loca sic illustrat Origenes lib. 8. contra Celsum. [Vnusquisque conspirantium in veram pietatem per verbum Dei, lapis est pretiosus insertus structuræ templi Dei ; quemadmodùm Petrus dicit ; *Vos autem ædificati estis lapides viui, & domus Spiritualis in Sacerdotium sanctum offerre Spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum.* Et Paulus ; *ædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu Domino nostro*, huc pertinet etiam illud Esaiæ oraculum mysticum, alloquentis cœlestem illam Hierusalem in hanc sententiam ; *Præparo tibi carbunculum lapidem tuum, & fundamenta tua, Saphirum, & propugnacula tua Iaspidem, & portas tuas lapides Chrystallinos, & mœnia tua lapides lectissimos, & omnes filios à Deo doctos : & in multa pace filij tui, & ædificaberis in iustitia.* Sunt igitur quidam iustorum, lapis carbunculus, alij saphirus, alij iaspis, alij chrystallus, & sic omne genus electorum pretiosorumque lapidum, iusti sunt.]

In *coædificandi* porrò voce, quam adhibet Apostolus citato capite, cum ait, *& ipsi vt lapides viui coædificamini*, vt acutissimè deprehendit S. Augustinus serm. 13. de verbis Apostoli, cap. 12. & diuinæ gratiæ ad iustificationem necessitas, & liberi arbitrij cum gratia cooperatio, insinuata egregiè est. Tractans enim Augustinus illud Christi, *sine me nihil potestis facere*, subdit. [Iam nunc cum auditis, *quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei*, nolite vos demittere. Neque enim templum suum sic de vobis ædificat Deus, quasi de lapidibus qui non habent motum suum : leuantur ab structore, ponunturque. Non sic sunt lapides viui ; *Et vos tanquam lapides viui coædificamini in templum Dei.* Ducimini sed currite, & vos ducimini, sed sequimini ; quia cum sequuti fueritis, verum erit illud quia sine illo nihil facere potestis. Non enim volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.] En quomodò lapides qui ædificantur in templum Dei ; & à Spiritu Dei aguntur, & tamen non se habent vt quid materiale, sed præeunte Deo, ipsi quoque se agunt & mouent, adiuuante semper & cooperante Deo per Christi sui merita. Quod pulcherrimè expressit Antiochus hom. 1. *initio*, cum crucem qua Christi pro nobis merita maximè continentur, describit tanquam admirabilem machinam, funibus Spiritus sancti applicitis, sustollentem lapides viuos in ædificium Dei. Verba eius sunt. [Quisquis perfectè credit, lapis est templi Dei, lapis est solerti apparatu læuigatus, & exæquatus in substructionem Dei Patris ; lapis in sublime euectus machina quapiam admirabili Iesu Christi, quæ crux eius est ; præsidio adiutus funiculi, qui Spiritus sanctus est : Fides hominis, prædux viæ est : Charitas, ipsa via est, ad Deum vsque subuehens hominem. Qui eiusmodi est, Theophorus fit, siue Christophorus ; templum insuper Dei & sanctorum sedulus lustrator locorum, nulla non sui parte per obseruationem mandatorum Iesu Christi perpolitus & adornatus.]

528 Idem habet Methodius, fragmento de vtilitate crucis, *in fine*, apud Gretserum Tomo 2. de Cruce : præiuerat S. Ignatius epist. ad Ephes. dicens. [Christianos, vt lapides viuos, subuehi sursum per Christum pro nobis crucifixum, fide subductos à terra, elatos charitate, perpendiculo vsos Spiritu sancto.] D. Augustinus non dissimiliter serm. 121. de diuersis cap. 7. actiones Christi quibus operatus est salutem nostram in medio terræ, vocat machinas huius ædificij, sic scribens. [Architectus ædificat per machinas transituras domum mansuram. Nam in isto tam magno & amplo quod videmus ædificio, cum instrueretur, machinæ fuerunt, quæ hìc modò non sunt ; quia quod per eas ædificabatur, iam perfectum stat. Sic ergo fratres, ædificabant aliquid in fide Christiana, & perfecta sunt quædam machinamenta temporalia Dominus enim noster Iesus Christus, quod resurrexit transactum est, neque enim adhuc resurgit : & quod ascendit in cœlum, transactum est ; neque enim adhuc ascendit. Quod autem in illa vita est, vbi iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur, quod viuit in æternum, etiam ipsa in illo natura humana quam susciperc, & in qua nasci, & in qua mori, & sepeliri dignatus est ; hoc ædificatum est, hoc semper manet. Machinæ autem per quas ædificatum est, transierunt. Non enim semper in vtero virginali concipitur, aut semper de Maria Virgine nascitur Christus, aut semper comprehenditur, aut semper iudicatur, flagellatur, crucifigitur, sepelitur. Omnia hæc machinæ deputantur, vt ædificaretur, per has machinas, illud quod manet in æternum.] His igitur machinis, subuehuntur lapides ad ædificium templi Dei.

Dolatos porrò hos lapides atque perfectos,

prius quàm ædificio templi Dei inferantur, ideſt pœnitentiæ ac mortificationis inſtrumentis expoſitos, ſuſtolli neceſſe eſt. Non in hoc templo, Dei valet quod de Salomonico dicitur 3.Regum 6. *malleus, & Securis, & omne ferramentum non ſunt audita in domo, cum ædificaretur.* Nimirum quod ad priſcum illud templum attinet, quia vt Scriptura immediatè ante præmittit, domus cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata eſt. Non placet ſubtilitas ſingularis Martini de Roa lib.2.Singul.cap. 3. Cui præiuit Genebr. in Pſalmum 17. verſu 38. quod non ſit auditus in templo malleus ferreus, quia omnia inſtrumenta illius temporis erant ærea. At hoc pugnat apertè cum ratione quam Scriptura adhibet, cur malleus tundens petras, & ferramentum non ſint audita in templo: nempe quia lapides tam apti ac dolati afferebantur. Præter quàm quòd, malleus æreus eſt verè malleus. Vnde ſi malleus æreus auditus fuiſſet in templo cum ædificaretur, verum eſſet dicere, malleum auditum ibi fuiſſe, contra Scripturæ aſſertionem. Ideirco ergo, (vt contra ludicras quorundam Rabbinorum imaginationes diſſerit Pineda lib.5.de Salom. cap. 5.num. 92.) lapides tunſionibus nouis none gebant, vt in ædificium templi diſponerentur, quia expoliti priùs erant. Quod Angelomus 3.Regum 6. Potho lib.3. de ſtatu Domus Dei *initio.* S. Greg. 3.parte Paſtor.admoinit.14. S. Ambroſius lib. 2.in Luc. cap. 31. Bleſenſis in cap.42. Iob. & paſſim alij, referunt ad cœleſtem Hieruſalem, vbi ceſſat dolor & gemitus quæ prima abierunt. Beda tamen lib.de templo cap. 4. ad præſentis templi Dei ædificium refert, vt nos fecimus. Ibi ergo dolati & perfecti lapides à cæmentario quem trulla operantem vidit Propheta ſuis coaptantur locis, & Chriſto fundamento fundamentorum (vt cum S. Auguſtin. in pſal.86.ſupra loquebamur) ſuperſtructi creſcunt in templum Sanctum in Domino: cuius conſtructio & perfecta eſt ab initio æui Chriſtiani, & ſemper durabit quamdiu mundus ſuperſtes erit. Potens omnino adhortatio, vt ſic conſtruantur in templum Dei habetur S. Bernardum ſerm.2.de Eccleſ.dedicat.

Encænia, & illata in vtrumque templum proportionalia ornamenta.

529 Conſtructum plenè Templum, dedicauit Salomon, & illatis in illud Sacris omnibus tabernaculi vaſis & ornamentis, arca præſertim & candelabro ſeptemplici, ſanctificauit, ex indéque in eo eſt Sacrificatum; ſicque dirutum eſt & abiectum tabernaculum antiquum, quod ſteterat illucuſque. Omnia hæc longè verius & ſublimiùs in templo per Chriſtum conſtructo, videre licet. Nam dedicationem quidem Eccleſiæ, celebrauit ſummus Pontifex Chriſtus, demiſſo in eam Spiritu Sancto, qui eſt interna eius Sanctitas, longè potior extrinſeca quauis Sanctitate, cuius ſolius capax erat antiquum templum. In ſingulari verò, quoties ſingulatem aliquem lapidem ad hoc ædificium adiungit, ipſa adiunctione conſecrat & dedicat Deo, vt benè attigit Gul.Pariſ. tract. de Sacramentis in genere cap. 2. Quomodò tamen ipſa adiunctio, omnes ritus ſacros quibus templa hodie conſecrantur myſticè contineat, pulchre proſequitur Petrus Bleſenſis ſerm. 36.& eleganter Gul. Pariſ.lib. de legibus cap. 29.& vltimo, nec non S. Bernardus ſerm.1. de dedicat. Eccleſiæ, Hugo victorinus lib. 1. de Sacramentis per decem prima capita, & Patrum ac Tractatorum plerique, exponentes Ceremonias Eccleſiaſticæ conſecrationis, quos defloruit Durantius lib. 1. de ritibus cap. 24. à num.8. Fulbertum Carnotenſem egregiè in eo argumento verſatum, laudat Petrus Damiani ſerm.69.& fusè quoque integro ſermone idem proſecutus eſt Iuo Carnotenſis.

Iam verò illatio ornamentorum antiqui templi in Dei Eccleſiam, his paucis verbis comprehenſa eſt invitaS Pachomij cap.30.ex eius ſententia. [Tabernaculum veteris Teſtamenti, & Sancta Sanctorum, ad nouos referebat populos, ad circumciſionem ſcilicet atque præputium, dicens quod exterius tabernaculum figuram gereret prioris populi Iudæorum, interius autem quod eſt Sancta Sanctorum, vocationem præſignaret omnium gentium, quæ & Sacratioris aditus meruiſſet acceſſum, & maiorum myſteriorum particeps extitiſſet. Pro hoſtiis enim animalium, & pro arca in qua erat manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti: pro thuribulo quoque, & menſa, & candelabro, in propitiatorio, Deus verbum nobis in ſua incarnatione clementer apparuit, & illuminauit nos lumine ſuæ præſentiæ, noſtrorúmque factus eſt propitiatio peccatorum, & pro manna, Corpus proprium largitus eſt ad edendum.]

530 Perſpicua hæc erunt, ſi attendamus, in antiquo templo hæc fuiſſe decora: In oraculo quidem aream, propitiatorio contectam, & in ea tabulas lapideas, itémque vel in ea, vel cum ea, aut iuxta eam, (pro variis modis conciliandi diſſidentia in ſpeciem loca ex tertio Regum 8.& ad Hebræ. 9.) virgam habentem manna. In ſecunda verò templi parte, ſiue extra oraculum, erat paries ſeparans, & velum: ad meridiánum, ſiue dexteram, candelabrum. Ad ſiniſtram verò, ſiue ad aquilonarem partem Sancti, erat menſa propoſitionis, & circum eam aliæ menſæ ad excipienda varia vaſa, vt habetur 2.Paralip.cap.4.& 5. In medio autem erat aureum altare thymiamatis. Nec enim quod aliqui hoc altare inferunt oraculo, eſt reuera probandum, vt rectè ſtatuit Beda lib. de templo cap. 12. Abulenſis in cap. 30. Exodi q. 6.& lib. 5.Regum cap.6.q. 16. Ribera lib. 2. de templo cap. 8. num. 7. videtúrque conceptis verbis traditum Exodi 40. tandem in atrio Sacerdotum erant columnæ duæ Iachin & Booz, mare æneum, labráque ærea fuſilia, ſiue luteres baſibus operoſiſſimis impoſiti, & altare holocauſtorum, ſic dictum à digniore ablatione, quauis aliæ quoque victimæ in eo offerrentur. Ad horum principalium ornamentorum templi cumulatum vſum, minutiora vaſa pertinebant, vt lebetes, forcipes, fuſcinulæ, ad altare holocauſti: acetabula, phialæ, thuribula, Cyathi, ad menſam propoſitionis: & ſic de cæteris acceſſionibus vaſorum, ſtatuendum eſt cum Ribera ſupra cap. 25. Hæc enim excutere hoc loco, non eſt huius inſtituti ſed tantùm monſtrare, nullum horum templi Salomonici ornamento-

rum

tum templo Christi deesse quod variè perficiunt varij, & plenè Beda lib. de templo, post Origenem in Exodum & Leuiticum, & aliis plerisque locis, ac S. Cyrillum in opere de adoratione, & Glaphyris, Hesychium, Badulphum, & Procopium in Leuiticum à quibus aliisque Patribus spiritu mysteria loquentibus, petendam esse harum rerum enodationem, & veram ad res Christianas accomodationem, rectè monuit eam iniens Greg. Nyssenus, in opere de vita Mosis. Neque tamen recentiores qui hæc acuratè pertractarint omittemus annotare; Sed ne in argumento immenso infiniti simus, indicare vtrosque sufficiet.

Arca vtrobique.

Aream habet templum Christi Christum ipsum, ait S. Gregorius hom. vltima in Ezechielem, & latè ac pulchrè S. Cyrillus 4. in Ioan. cap. 28. Optimè item Petrus Cellensis lib. 1. de expositione tabernaculi & Giselbertus cap. 9. altercat. Vel Deiparam vt ait Gregorius Thaum. orat. 1. de Annunc. & præclarè S. Maximus apud Ambrosium serm. 25. de Sanctis. Ipsam Ecclesiam esse arcam Sanctificationis quatuor circulos, quatuor sacris Euangeliis; vertes verò de lignis Sethim iisdem circulis, insertos, ad arcam portandam, Sacris Doctoribus respondere, eleganter & fusè prosequitur Petrus Damiani serm. 14. Ex Beda ac S. Gregorio, eandem expositionem pulchrè refert Cellensis in fine expositionis mysticæ tabernaculi. Aliam in rem minutè concisam, adducit Sandæus in Theol. Symbol. lib. 6. commentar. 3. exercitat. 5. Animam Christianam cum arca conferre, facilè est ex iis quæ disserit Cassianus collatione 14. c. 10. Scio Riberam lib. 2. de templo cap. 3. & lib. 1. cap. 20. num. 6. ex Apostolo contendere, arcam significare cœlum. Verùm Apostolus Hebræor. 9. (quem locum adducit Ribera) id tantum affirmat de oraculo, siue Sancto Sanctorum: at Christus in terra degens, in cælo erat per gloriam: Et ibidem quoque degunt iam ex hac vita Sancti, quorum conuersatio est in cælis. Itaque rectè constitutum videtur, de arca templi Christiani.]

Est etiam in eo propitiatorium. Hoc de Christo interpretatur Apostolus Roman. 3. verbis illis, *quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius.* Vocem illam *propitiationem*, adhibuit interpres pro græca voce ἱλαστήριον quam idem Apostolus Hebræ. 9. & semper 70. adhibent, cum propitiatorium volunt exprimere. Ribera Christum esse propitiatorio denotatum, latè explicat lib. 2. de templo c. 5. & optimè Isidorus Pelus. lib. 4. Epist. 73. Itémque Petrus Cellensis lib. 1. de tabern. Cherubin super propitiatorium, sunt duo testamenta, vel Angeli administratorij Spiritus, & vnum templum cum hominibus conflantes. Ita Ribera lib. 2. cap. 7. & latè Alcazar in cap. 4. Apocal. Ver. 7. Notat. 9. iuxta Giselbertum cap. 16. Alterationis, sunt corda Sanctorum, plena sapientiæ Dei.

Item reliqua templi supellex.

531 Tabulas legis arca concluſas, manifestè habet Dei Ecclesia; non iam lapideas, sed carneas, vt Apostolus dixit, ad exprimendam earum mollitudinem, præ duritie legis antiquæ. Virgam Aaronis arcæ item immissam, in potestate Ecclesiastica retineri, docet benè Turrianus lib. 1. de Hierarch. Ordinat. c. 21. Deniquevrna in qua reconditur manna, est Deipara iuxta Amedeum Lausanensem, hom. 1. de Deip. *in fine*: vel Eucharistia qua alimur in deserto hoc peregrinantes, iuxta Riberam lib. 2. de templo cap. 3. num. 13.

Velum & paries seiungens ab oraculo, sunt obstacula & remoræ beatitudinis, quamdiu hic exulamus, Ribera fusè libro 1. cap. 21.

Candelabrum septemplex egregiè à variis Patribus exponitur. Cyrillo Alexandrino est Christus lib. 4. in Ioan. cap. 28. itemque Ruperto lib. 4. in Exod. cap. 8. & Giselberto cap. 9. altercat. At iuxta Anastasium Nyssenum q. 58. in Scrip. est Deipara. Nam de ea exponit candelabrum de quo Zacharias, quod templi candelabrum referebat. Iuxta Riberam lib. 2. cap. 13. significat fontem lucis spiritualis, siue Doctrinæ Ecclesiasticæ & Sacræ. Doctores varij apud Alcazarium in caput 1. Apocal. vers. 12. Notat. 10. aiunt candelabrum significasse Sanctitatem Ecclesiæ, & viros in ea virtutibus splendentes.

Mensa iuxta S. Cyrillum, est typus corporis Christi. Ita ille lib. 4. in Ioannem cap. 28. De corpore Christi in Eucharistia id accipiunt Hieron. in cap. 1. Malach. Cyrillus catech. 4. Mystag. Damascenus 4. fidei cap. 14. Et ipse Cyrillus 13. de adorat. Eadem mensa, iuxta Alcazarium in cap. 1. Apocalips. v. 12. notat. 12. multos ad id Patres proferentem, significat doctrinam Ecclesiæ. Iuxta Riberam lib. 2. cap. 11. designat viros operibus misericordiæ deditos, qui aliis pascendis & subleuandis, lubentes exponunt esse.

Altare thymiamatis, denotat spirituales qui sunt in Ecclesia, Beda lib. de templo c. 12. Ribera l. 2. c. 9.

Columnas duas, Alcazarius in cap. 3. Apocal. parte 2. vers. 12. Notat. 1. Ecclesiæ Sanctitatem & doctrinam significare voluit. Ribera lib. 2. cap. 15. exponit de fortitudine Sanctorum, vt prosperis & aduersis.

Mare æneum, notat Sacramentum pœnitentiæ, ex S. Gregorio hom. 17. in Euang. Iuxta Bedam lib. de templo cap. 19. signat Baptismum.

Luteres idem sonant quod mare æneum, sed cum accessione vbertatis gratiæ, & copiosæ redemptionis apud Deum nostrum.

Altare holocaustorum, Riberæ lib. 2. cap. 21. designat pœnitentes, ex corde puros offerentes Deo vitulos labiorum suorum Turrianus lib. 1. de Eucharistia cap 22. ex Apostolo & Dionysio, monstrat altare significasse ipsum Christum. Sacrificia quæ in hoc altari offerebantur, significabant principaliter quidem Sacrificium Christi, vt holocaustum vituli, de quo ita latè Origenes hom. 1. in Leuit. & Ribera lib. 4. de templo cap. 3. à num. 3. secundariò verò Sacrificia Martyrum cruentorum, ex

Ribera

Ribera lib.4. cap.3. à num.9. Hostia pacifica minùs perfectos signat, ex Radulpho lib. 2. in Leuit. cap.1. Hostia pro peccato, sacrificium Christi. Iuge sacrificium, oblationem Christi in cruce, perpetuatam in Eucharistia ex Ribera lib.4.cap.9.

Vasa sacra minutiora, fereque accessiones principalium vasorum, iuxta Bedam lib.2. de tabernaculo cap. 11. denotant diuersas fidelium personas: vel certè multifarias ipsorum actiones, siue cogitationes in famulatum sui conditoris dispositas: Item Sacramenta Ecclesiæ, vt de Phialis quæ victimarum sanguinem excipiebant, sentit Ribera lib. 2. cap. 23. Vel orationes sanctorum, vt de thymiamateriis & phialis plenis odoramentorum, habet Ioannes in Apocalypsi.

Maior gloria templi Christiani, quàm Salomonici.

532 Hactenus obiter & in transitu, de ornamentis antiqui templi in Ecclesiam Christianam illatis. Sicut ergo in tabernaculum, ex quo post templi constructionem illata sunt ornamenta eius in templum, amisit pristinum decus suum, nec fuit vltra domus Dei, ita Synagoga ex quo spoliata est suis illis ornamentis, facta eorum translatione in Christianum Dei templum, desiit esse sacra. Ideò enim lex antiqua confertur tabernaculo: lex autem gratiæ, templo Salomonico, vtinter varias tabernaculi & templi mysticas significationes quas enumerat, attigit S. Chrysostomus in Psalm. 14. Liquere porrò ex dictis potest, tanto auctiorem esse templi Christiani gloriam quàm templi Salomonici, quanto Spiritus præstat corpori, & cœlestia terrenis. Nam & Apostolus, quæ ad templum antiquum spectabant, terrena; quæ verò ad Ecclesiam Christianam, cœlestia pronunciat in epist. ad Hebræ. Quamquam ne si in corporeis quidem & externis ornamentis sistamus, concesserit Christiana Ecclesia templo Salomonico: quod vnicum erat pro tota gente Hebræa. At si Gazas & diuitias per Christiana templa variis locis dispersas quis collegerit, non dubium quin mole sua templum Salomonicum oppressuræ viderentur. Nec desunt insignia ædificia sacra, mole & magnificentia cum prisco templo certantia: qualia sunt nonnulla ex iis quæ annotarunt qui magnificas Christianas ædes collegerunt, vt Ioannes Stephanus Durantius lib. 1. de ritibus cap.2. num. 4. Stapletonius lib. 2. de magnit. Romanæ Ecclesiæ cap. 12. Bosius lib.11. de signis cap.3. Sed præter cæteros in hanc rem legendus Procopius, describens ædificia Iustiniani. Hunc ferunt, ædificato, vel potiùs instaurato magnificentissimè templo S. Sophiæ, Salomonem effingi cutasse specie admirabundi; tanquam qui non æquatus modò in templi fabrica ab ipso Iustiniano, sed & superatus esset. Sed ablandiebatur sibi Iustinianus. Nam & mole & opibus, longè vicit Salomonicum templum, ædem S. Sophiæ. Salomonico autem, superius innumeris partibus est, templum à Christo constructum. Quanto magis eidem cedunt alia quæcunque anteriora, quæ nidi aut tuguriola videbantur? Multo ergo magis abstinendum est, facienda contentione templorum quorumuis cæterorum, cum templo Christi.

Dolor de vastatione & profanatione templi Christi.

533 Quàm dolendum, sic constructum, sic ornatum Dei templum; quâ in Regnis & Prouinciis integris per hæresim aut infidelitatem; quâ in particularium animabus per lethalem culpam, profanari, vastari, ac dirui. Sed de cladibus huiusmodi, præsertim regnorum & Prouinciarum, alibi gemendum est. Hîc obiter dicendum est, cum Origene tractatu 24. in Matthæ. ad illud *non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur*, verè destrui templa Dei in animabus piis constructa, sed non destrui vno modo. [Sicut illud templum (inquit Origenes,) non vi simul est dirutum, sed paulatim tempore procedenti; Ita & omnis homo qui suscipit in se verbum Dei, templum est. Et si quidem post peccatum, non ad plenum decidit à verbo Dei, sed adhuc saluat ex parte vestigia fidei, & religionis in se mandatorum Dei, templum est ex parte destructum, & ex parte consistens. Qui autem postquàm peccauerit, curam sui non habet, sed semper à fide decurrit, & à vita quæ est secundùm Euangelium, paulatim minuitur, donec ad plenum recedat à Deo viuenti: hic est templum in quo non relinquitur lapis dogmatis, super lapidem mandatorum Dei, qui non destruatur. Nos ergo prospicere nobis debemus, vt omnis ædificatio pietatis, in nobis integra perseueret, vt & lapidibus salutarium dogmatum adornati, & donis bonorum operum decorati, capiamus in nobis Dei virtutem & gloriam, & Christum qui est verbum & sapientia Dei.] Præclarè item S. Chrysost. hom.74. in Matth. Stomachatus de profanitate Iudæorum, qui foris mundabantur, interiùs verò erant sepulchra, subdit. [Sed Pharisæos quidem ac Scribas tales fuisse, quamuis graue sit, non tamen ita malum videtur. Sicut & penitus intolerabile est, vt nos qui templa Dei per gratiam effecti estis, sepulchra rursus fœtulentissima facti esse videamini. Extremæ certè id ego duco miseriæ. Nam vbi Christus habitat, vbi Spiritus sanctus operatus est, in quo tot mysteria peracta sunt, id sepulchrum facies? Quo fletu, quibus lachrymis, quo planctu id persequendum est, cum membra Christi ad immundissimum sepulchrum transformaueris. Cogita quo modo natus sit, quibus dignus factus, quem amictum acceperit, quo pacto templum constituturus es quod diruit aliunde non potest, quo pacto ornatus es, non auro, neque gemmis, sed Spiritu qui omnium rerum pretiosissimus est.]

Flagrabat zelo seruandi in se hanc Dei domum, seu templum, integrum & nitens ac ornatum, Dauid Psalm. 118. Nam vbi nos habemus in vulgata, *tabescere me fecit zelus meus*, S. Hilarius & S. Ambrosius, legunt *tabescere me fecit zelus domus tuæ*, hoc est, mei ipsius, ne habitationem te indignam me efficerem. Verba S. Ambrosij, sunt digna annotatu. Non

[Non solùm locum Ecclesiæ zelare debemus sed hanc quoque interiorem in nobis domum Dei, ne sit domus negotiationis, aut spelunca latronum. Si enim lucra quæstus pecuniæ, & emolumenta aucupemur, domum negotiationis fecimus. Si inuadamus alienas possessiones, fines viduæ vel minorum, fecimus speluncam latronum Veniat ergo Verbum Dei, & de hac domo pro iiciat fures, direptores, caupones, vt mundum sit cor tuum, pectus tuum.] Hoc erat de quo grauiter expostulabat S. Basilius hom. de Ebrietate *in fine*, quæstus Christianos qui per inhabitantem Spiritum Sanctum erant templa Dei, factos Templa Idolorum per sua scelera. Templa sibi dicata Sancta esse iubet Deus: at numquid de parietibus cura est Deo, ait Bernardus serm. 3. de Ecclesiæ dedicatione.

Domus Regia, à Christo Rege gloriæ, structa, Ecclesia.

534 Prodidit se insuper Christus Dominus Regem gloriæ, supra quoscumque glorioſſimos Reges, qui hoc decus ex Basilicæ seu palatii regij amplissimi & magnificantissimi constructione captarunt. Idque non minùs quàm circa ædem Sacram, seu templum procliue sit præstare; siue Ecclesiam vniuersam à Christo constructam, siue domos spirituales particulares vniuscuiusque inquam iusti animam attendamus. Sunt enim duæ illæ basilicæ Dei, ac regiæ domus, in Scripturis celebres & à Patribus sæpe descriptæ. Ecclesia enim domus Dei est, quam decet sanctitudo, vt Psaltes dixit. Et vniuscuiusque itē iusti pectus, domus est spiritualis, vt S. Petrus docuit. Et vtriusque huius palatii diuini constructor & ornator, est Rex gloriæ Christus Dominus. Sed dicamus pauca distinctius, recisis innumeris, ne vastiores iusto simus, in protrito hoc argumento, dum declarandum suscipimus ex tam multis capitibus maiestate Regis gloriæ.

Ecclesiam vniuersam regio palatio collatam in Canticis cap. 1. & quidem vnico versiculo, Sanctus Bernardus sermone 46. in Cantica egregiè docuit. Versiculus est iste. *Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum Cedrina, laquearia nostra cypressina.* Quibus paucis verbis, notat comprehensum omnem Ecclesiæ statum; auctoritatem scilicet Prælatorum, Cleri decus, populi disciplinam, monachorum quietem: atque adeò Ecclesiam planè vniuersam, Adscribo quæ præmiserat ad horum illustrationem & confirmationem S. Bernardus. [In Ecclesia quidem, lectum in quo quiescitur, Claustra existimo esse & monasteria, in quibus quietè à curis viuitur seculi & sollicitudinis vitæ. Atque is lectus, floridus demonstratur, cum exemplis & institutis Patrum tanquam quibusdam benè olentibus respersa floribus, fratrum conuersatio & vita refulget. Porrò domos populares, conuentus intellige Christianorum, quos hi qui in sublimitate positi sunt Christiani, vtique vtriusque ordinis principes, quasi tigna parietes, iustis impositis legibus fortiter stringunt, nè sua quisque lege vel voluntate, viuentes, tanquam parietes inclinati, & maceriæ depulsæ, dissideant à semet ipsis, & sic omnis structura ædificij corruens, dissipetur. Laquearia verò quæ à tignis firmiter pendent, & domos insigniter ornant, puto benè institutiCleri mansuetos & disciplinatos mores, ritéque administrata officia designare. Quomodò namque stabunt ordines Clericorum, & administrationes eorum, si non principium tanquam tignorum beneficio & munificentia sustententur; & protegantur potentia? Quod autem tigna cedrina, & cypressina laquearia describuntur, natura absque dubio habet in speciebus lignorum quod congruat præfatis ordinibus. Et cedrus quidem quia imputribile est nec non & odoriferum altæque proceritatis lignum, satis indicat quales oporteat assumi viros in vices tignorum. Ergo validos & constantes necesse est esse, eos qui super alios ordinantur, nec non & longanimes in spe, atque ad superna mentis verticem attollentes; qui etiam bonum fidei suæ & conuersationis vbique odorem spargentes, dicere cum Apostolo possint; *Christi enim bonus odor sumus Deo in omni loco.* Cypressus item boni æquè odoris, & imputribile similiter lignum, incorruptæ vitæ & fidei, etiam quamuis de Clero debere esse demonstrat, vt meritò decori domus, ac laquearium ornatui deputetur. Scriptum est enim, *Domum tuam decet sanctitudo Domine in longitudinem dierum.* Vbi sanè & sanctimoniæ decus, & indefecientis gratiæ expressa perseuerantia est. Oportet ergo virum qui ad ornamentum & decorem assumitur domus, bonis ornatum moribus esse: & quamuis semper ipse sit intus, bonum tamen testimonium habere, & ab his qui foris sunt. Sunt & alia in natura lignorum horum, competentia his quæ spiritualiter disseruntur, Sed breuitatis causa prætereo.] Expressam esse verbis illis Regiam Dei, docet ad eundem locum S. Greg. nisi quod partes domus, tigna inquam, laquearia, & lectulum siue conclaue recubitorium, paulo aliter accipit.

Audiendus verò insuper est S. Chrysostomus hom. 10. in ad Ephes. sic describens Ecclesiam, domum Dei. [Nihil aliud est Ecclesia, quàm ex nostris animabus constructa domus. Non est autem ipsa domus eiusdem honoris in omnibus, sed lapidum ex quibus est perfecta; quidam quidem splendidi sunt & illustres; quidam verò minoris gloriæ, & obscuriores. Est autem hic melius multo videre, quam multi sint qui auri locum ac dignitatem obtinentes, tectum exornent; quomodò alij eum repræsentent ornatum qui est à monumentis. Videre est etiam hìc, multos columnarum instar stare. Nouit enim Ecclesia & homines vocare columnas, non virtute ac robore duntaxat, sed & venustate quadam, quam ex deauratis capitibus habent, plurimum ornatus exhibentes. Videre est hìc & multitudinem, vt pletumque est interstitium, & capax septorum ac ambituum latitudo. Plurima enim illa Ecclesiæ multitudo, in ordine est eorum lapidum è quibus construuntur. Immò ad illustriorum aliquanto imaginem transeundum est. Ipsa Ecclesia non ex his lapidibus ædificata est, sed ex auro & argento, lapidibúsque pretiosis, & plurimum vbique aurum in illa dispersum conspicitur.] Pulchrè Porrò Origenes hom. 14. in Genes. *sub initium*, Ecclesiam domus siue Basilicæ, Synagogam verò tabernaculi specie descriptam censet, ob huius temporariam

durationem; illius verò perpetuam & immobiliter fixam ſtabilitatem. Diſputat plenè ac latè de hac modo Dei Potho prumienſis lib. 2. de ſtatu domus Dei, Breuius, nec malè Sanderus lib. 1. de Claue Dauid cap. 1. conferens Eccleſiam cum domo.

Domus ſpirituales particulares, iuſtorum animæ.

535 Iuſti vniuſcuiuſque animam, eſſe domum ſpiritualem, ratum eſt ex innumeris ſcripturis. De neceſſariis eidem conſtruendæ impenſis, de fundamento fidei, parietibus ſpei, & tecto Charitatis, diſſerit breuiter Theodotus Studia, ſerm. 45. Catech. & Auguſt. ſerm. 14. ex additis è Cartuſia. Latè Potho lib. 1. de ſtatu domus Dei. Quomodo Deo locus detur ad ædificandam in nobis ſimilem domum, tradit Origines hom. 24. in Ioſue, *in fine*. [Sed quoniam (inquit) ad Dominum & Saluatorem noſtrum, ea quæ de Ieſu ſcribuntur, referre conſueuimus; fortaſſis etiam noſter omnis hic populus, dat partem aliquam meo Domino Ieſu, & velut locum quendam habitationi eius hibuit. Sed ne iniurioſum eſſe videatur quod dicitur, requiramus quomodò ei damus, nos ſerui eius habitationis locum. Ego ſi poſſem bonus fieri, darem locum filio Dei in me, & & acceptum locum à me in anima mea. Dominus Ieſus ædificaret eum, & adornaret, & faceret in eo muros inexpugnabiles, & turres excelſas, & ædificaret in me manſionem (ſi mereter) dignam ſe & patre. Et ita adornaret animam meam, & capacem eam ſuæ ſapientiæ & ſcientiæ, & totius Sanctitatis efficeret, in tantum vt etiam faceret Deum Patrem ſecum intrare, & in ea facere manſionem, & cænare etiam apud talem animam, cibos quos ipſe donaret.]

Eſt hoc palatium, capaciſſimum & ſibi à Deo exædificatum, veréque caſtellum habitare tanto & tali opifice dignum. Sanè frequens eſt, vt cor humanum ſpecie, caſtelli ſiue, arcis palatiæ cuiuſmodi ſunt habitationes Regum ac Principum exhibeatur à nonnullis Patribus. Imo ipſa corporea cordis compactio id præfert apertiſſimè diſertéque Theodoretus ſerm. 3. de prouid. materialem cordis ſtructuram expendens arcis ſpeciem in corde obſeruat. Eodémque recidit, quod Gregor. Nyſſenus lib. de hom. opif. cap. 30. deſcribit cor, [Inſtar munita domus, omni ex parte comprehenſum aptiſſimè, & circumdatum ab oſſibus duriſſimis. Nam à tergo eſt ſpina dorſi, quam vtraque parte tutam ſcapulæ reddunt; latus autem vtrumque coſtæ complexæ, quod intereas medio loco continetur, ne quid aduerſi patiatur efficiunt. Parte denique antica, pectus, & binæ clauiculæ cor muniunt, vt hoc modo tutum vndique foret]. Alterum munimentum vndecumque cordi appotitum, vt contingit Regiis domibus, gemino circumdatis ſepimento, eſt pericardium, cuius fundo immiſſa aqua, ſpeciem exhiber foſſæ muralis. Nec deeſt ductariæ publicæ pons, vt conſtat ex Epiglortide, nunc depreſſa ad cibi & potus tranſuectionem, nunc data ad aëris in cor tranſmiſſionem. Præſidia huic arci tutandæ & ſeruandæ impoſita, Philo lib. de Sacerdotum honoribus, ait eſſe affectus appetitus iraſcibilis, in corde ſtaabulantis. Itaque nihil cordi deeſt, quominus ſpeciem arcis palatinæ, & regij caſtelli repræſentet. Id quod D. Bernardus ſerm. 5. de Aſſumpt. pulchrè proſequitur, verſans illa Lucæ verba *Intrauit Ieſus in quoddam caſtellum*. Eiuſdem eſt illa admiratio lib. de interiori domo cap. 63. quod cor noſtrum, adeò exile vt vix poſſit bucceam vnam ſuppeditare accipitri, omnia tamen in eo natent; Tanta eſt eius capacitas. Omnia ibi ſunt (ait S. Macharius hom. 43. Sed pulchrè Origenes hom. 11. in Lucam, his verbis. [Magnum eſt cor hominis, & ſpacioſum, & capax; ſi tamen mundum fuerit. Vis eius magnitudinem, latitudinémque cognoſcere! Vide quantam diuinorum ſenſuum magnitudinem capiat. Ipſe ait; *Dedit mihi eorum quæ ſunt notitiam, rationem mundi ſcire, & opera elementorum, principium & finem & medietatem Seculorum, temporum varietates, & tranſlationem menſium, annorum circulos, & ſiderum ſedes, naturas animalium, & furores beſtiarum, Spirituum violentias, & cogitationes hominum, diuerſitates arborum & vim radicum.* Vides non paruum eſſe cor hominis, quod tanta capiat. Neque in corporis quantitate, ſed fortitudine eius intellige, quæ tantam ſcientiam Capiat veritatis. Vt autem & ſimplices quoſque quotidianis exemplis ad credendum adducam, quod grande ſit cor hominis, videamus. Quaſcumque vrbes tranſiimus, habemus illas in animo, & qualitates, & ſitus platearum, murorúmque & ædificiorum, in corde noſtro verſantur. Viam quam ingreſſi ſumus, in memoriæ picturæ deſcriptione retinemus; mare quod naugamus, tacita cogitatione amplectimur. Non eſt paruum (vt dixi), cor hominis, quod poſſit tanta capere.]

Quid quod Deo quoque ipſi, eſt in eo ſpitium ad inmabulandum. Meritò id ſuſpiciunt S. Greg. Nyſſ. hom. 2. in Cant. *ſub finem*, & S. Ambroſ. ſerm. 10. in pſal. 118. ad 8. & probant ex loco Leuitici 26. allegato per Apoſtolum 2. Corinth. 6. quo Deus profitetur ſe inhabitaturum & inambulaturum in nobis. Tale ferè cor Apoſtoli Pauli exhibet Chriſoſt. hom. 32. in ad Rom. *in Mor.* [Cordis (inquit) illius puluerem videre vellem; quod ſi quis totius orbis cor dixerit, innumerorumque bonorum fontem, & principium & elementum primarium noſtræ ſalutis, certè non errauerit. Hinc enim ſpiritus vitæ in omnia ſuppeditatus eſt, membriſque Chriſti datus, non per arterias emiſſus, ſed per bonorum voluntatem ac propoſitum. Cor iſtud adeò fuit latum, vt in ſe ſuſceperit & integras vrbes, & populos, & gentes. *Cor eius meum*, (inquit) *dilatatum eſt*. Verumtamen vt vt latum fuerit, tamen ſæpenumero occupauit & preſſit illud quæ ipſum dilatabat dilectio. *Ex multa quippe tribulatione*, (inquit,) *& anxietate Cordis Scripſi vobis*. Et diſſolutum etiam vellem videre cor iſtud, erga vnumquemque percutium accenſum & ignitum, ſecundò parturiens filiorum abortus, Deum videns (*mundi enim corde Deum videbunt* inquit,) hoſtiam factum, (*hoſtia ſiquidem Deo eſt*, inquit, *Spiritus contritus*): Cœlis ipſis ſublimius, oculo latus

latius, radiis solatibus exilaratius, igne ferentius, Adamante solidius, fluuios emittens (*fluuij siquidem fluent ex ventre eius,* (inquit,) *aquæ viuæ.*) vbi erat fons exiliens, & rigans, non terræ superficiem, sed animas hominum; vnde non solùm fluuij, sed & fontes lachrymarum, noctes atque dies emanarunt. Cor inquam quod nouam vitã, non hãc nostrãvixit. *viuo ego* (inquit,) *iam non ego, vivit verò in me Christus.* Cor itaque Christi erat, cor Pauli, tabulàque Spiritus Sancti atque charitatis volumen.] Comparatio eiusdem cordis cum propitiatorio ac cælo, extat apud eundem Chrisostomum hom. 13. in primam ad Corinth. ad illud *Imitatores mei estote.* Cum mari ac cœlo, idem Pauli cor componit homil. 55. in Acta, *in morali*

Inuasioi, & expilatio earundem spiritualium domorum, per Satanam; Instauratio verò & exornatio per Christum

536 Hoc palatium pro multiplicitate iustorum multiplex, sibi (vt aiebam,) à Deo exadificatum, à tyranno & iurato hoste Dei inuasum, & fermirutum, conspurcatumque, Christus Dominus instaurari desiderat, ac exornari. Audi S. Macarium hom. 19. [Cum cor infinitam profunditatem habeat, ibi sunt triclinia cubicula, fores, vestibula, ministeria multa & exitus; Ibi est officina iustitiæ, atque iniustitiæ: ibi mors ibique vita: ibi bona negotiatio & contraria. Quemadmodùm si palatium sit amplum quod deseratur, & omnis generis graueolentia repleatur, ac cadaueribus multis: sic quoque. Cor palatium Christi est, abundat omnimoda impuritate, & plurimus turbis prauorum spirituum. Oportet igitur id restaurari, & reædificari, ac præparari promptuaria & cubicula. Illic enim rex Christus cum Angelis, & Spiritibus Sanctis veniet vt ibi requiescat, habitet, & inambulet, atque collocet regnum suum.]

Eam sui palatij instaurationem & reædificationem in magnificentissimam & Deo dignam domum, verè Basilicam, Christus ipse molitus est atque perficit: multo dignius Deo quàm Philo, vtpote Iudæus lib. de Cherubim, tametsi in id multum annisus, depingere cogitatione potuerit, sic scribens præter cætera de Deo inhabitante domos has luteas. [Quoniam inuisibiliter subit has nostras animas, paremus ibi locum ita vt decet futurum Dei habitaculum; Quod nisi fecerimus, clam migrabit in aliam domum, quæ videbitur ædificata melius. Si enim quoties Reges excipiendi sunt magnificentiùs excolimus ædes proprias, nihil negligendo quod ad ornatum pertineat, sed omnia benignè ac liberaliter adhibemus, vt hospitium quàm iucundissimum respondeat dignitati hospitis; Regi Regum & huius vniuersi mundi rectori Deo, comitatis atque humanitatis causa dignato suam Creaturam inuisere, & à summo cœlo ad terram, vt generi humano beneficia sua conferret degresso, qualem tandem domum oportet instrui? Absit enim lapideam, ligneámve, quod vel dictu nefas est. Nam etiamsi tota terra aurum aut si quid auro pretiosius repentè fieret, móxque per opificum artes in porticus, vestibula, aulas, areas, ædésque Sacras impenderetur, ne scabellum quidem eius pedibus posset fieri. Dignum tamen eo domicilium anima est modò sit idonea. Ergo quia domum in terris animam inuisibilem inuisibilis Dei dicimus, rectè legitimèque loquimur; quæ vt fiat firma & ornatissima, fundamenta eius iaciantur, generosa indoles & institutio, quibus virtutes honestæque actiones superstruantur. Eius ædificij prima ornamenta sunto, præexercitamentorum ad encyclopædiam pertinentium tractatio. Nam bonam indolem sequitur sedulitas, & memoria: institutionem verò discendi facilitas & attentio, quasi quædam radices arboris à qua mites fructus in futurum expectantur, sine quibus absolui mentem est impossibile. Cæterum ex virtutibus, earúmque actionibus munimentum firmum atque securum accedit ædificio: vt quicquid animam ab honestate dimouere, alienareque conatur, nihil contra tantam munitionem valeat efficere. A disciplinis autem encyclicis, pendet totus ornatus animæ, quæ sunt quasi quædam dealbationes, picturæ, tabellæ, marmoratæ incrustationes, quibus non parietes solùm, sed & pauimenta ornantur, & id genus alia, nihil ad firmitatem conferentia, sed tantùm ad delectationem inhabitantiũ. Eodem modo & encyclopædia, totam animalem domum illustrat ornamentis variis. Grammatica quidem, dum Poëtarum Scuratur carmina & priscorum gesta consectatur in historiis. Geometria verò proportione æqualitatem afferens, & quicquid in nobis enorme immodicum, inconcinnum est, per rhythmos, mensuras, modulósque musicæ ciuilis recurans. Rhetorica autem verborũ grauitatem examinans, & quibusvis rebus eloquutionem accommodans, pronunciationemque, ac vim monendorum affectuum, Prætereà laudationes, cæteras voluptates quas fæcunda sonoráque lingua solet adhibens. Tali domo instructa apud mortale genus, benè sperandum est terrestris omnibus, expectandúmque forè, vt in eam descendat Deus.]

537 Vides lector, quàm magnificentiùs ac digniùs aptauerit ei in nobis domum Christus Dominus, per cognitionem & virtutes altioris longè ordinis, quàm quas hic Apella somniauit Deum dicere. [In rebus (inquit S. Macarius) visui parentibus, si ad domum quandam inhabitandam Princeps se accingat ac paret, quæ sordibus quibusdam contractis impura sit: præparatur illa, ac vario ornatus genere instruitur effusis aromatibus; quanto maiori, domus animæ in qua Dominus requiescit, ornatu indiget, vt illam ingredi possit & ibi resquiere, is qui reprehensione nulla nec macula, nec labe, seu næuo notari potest. In huiusmodi corde, tum Deus, tum vniuersa cœlestis Ecclesia requiescit.] Præsertim verò placet Deo in domo sua, humilitatis ornamentum, vt his verbis docet S. Augustinus in psal. 92. ad illud *Paratasedes.* [quæ est sedes Dei? Vbi sedet Deus? In Sanctis suis. Vis esse sedes Dei? Para locum in corde tuo vt sedeat. Quæ est sedes Dei nisi vbi habitat Deus? Vbi habitat Deus, nisi in templo suo? Quid est templum eius? Nunquid parietibus instruitur? Absit. Mundus ipse est fortè templum ipsius, quia valde magnus est, & digna res quæ capiat Dominum? Nec capit eum à quo factus est. Et vbi capitur? In anima quieta,

fratres. Certè magnus est Deus. Fortibus grauis est, at infirmis leuis est. Quos dixit fortes? Superbos, qui quasi habent præsumptionem virium suarum. Nam infirmitas illa in humilitate, maior fortitudo est. Audi Apostol. dicentem. *Quando infirmor, tunc potens sum.* Hoc est quod commendauit Euang. quia Dominus præcinctus est fortitudine, quando humilitatẽ docebat. Ergo ipsa est sedes Dei, quæ apertè alio loco in Propheta dicitur, *super quem requieſcet Spiritus meus*: id est vbi requiescet Spiritus Dei, nisi in sede Dei? Audi quomodò describat istam sedem. Fortè auditurus eras marmoratam domum amplam, spatiosam atriorum magnitudine, & fulgore tectorum. Audi quid sibi paret Deus, *ſuper quem requieſcet Spiritus meus? Super humilem, & quietum, & timentem verba mea.* Ecce humilis esto, & quietus, vt in te habitet Deus. Altus est Deus, non in te habitat si altus esse volueris. Certè altus vis esse, vt habitet in te Deus; humilis esto & tremens verba eius, & ibi habitat. Non trimet trementem domum, quia ipse illam firmat.] Non plura vniuersè de Spiritualibus Dei domibus, partialibus vt sic dicam.

Sigillatim de domo Incarnatæ Sapientiæ, atque Deiparæ.

538 Eminet inter omnes huiusmodi singulares domos, magna domus quam ædificauit sibi sapientia excisis columnis septem. Hæc est sanctissima Christi humanitas, in qua Deus habitauit tamquam in natura, quam sibi vniendo, fecit suam. Describit fusè magnam hanc domum, Potho lib. de magna domo sapientiæ, *per totum*; septem columnas, interpretatus septiformen Spiritus sancti plenitudinem, domus verò ædificationem factam absque malleo, securi, & ferramento, compactionem Christi esse docet, à Christo ipso provt Deo, & à Spiritu sancto, secluſa virili opera perfectam. Addit, fidem Deiparæ iecisse huius domus fundamentum. Erectos autem esse sursum parietes, cum Christus ætate & sapientia profecit. Summum autem fastigium fuisse domui impositum, Christo facto sicut passere solitario in tecto per Ascensionem. Post domus huius ædificationem, attingit exornationem ab anno Christi 30. eductis & palam expositis diuinis Christi charismatibus. Tandem dedicationem de qua in Psalmi 29. titulo, celebratam monstrat in Resurrectione. Quæ omnia eleganter & plenè apud Pothonem tradita, quia nimis multa sunt, ibi legantur. Fenestram domus Raab, vnde dependit vitta coccinea signum salutis, ad hanc incarnati Verbi domum scitè accommodat Origenes hom. 3. in Iosue. Vide etiam S. Bernardum serm. de parabola nuptiarum vbi Christum confert fenestræ, quia ex pariete & vacuo constat, perque eum videntur bona Dei. Omnes pios, fenestris vitreis scitè depictis concinnè confert Hugo Victorinus serm. 18. Institut. Monast.

Secundùm Christum, Deipara, domus est Dei & Christi Regis Basilica, quam ædificauit sibi sapientia. Vt enim optimè de hac domo Regis nostri disserit Richardus à Sancto Laurentio lib. 10. de Deipara, sapientia, [Prius ædificauerat Angelis cœlum, & hoc est domus gloriæ Lucæ 2. gloria in altissimis Deo: Dæmonibus & damnatis hominibus infernum; est hæc domus iustitiæ; hominibus lapsis mundum, qui est carcer miseriæ Genesis 3. Emisit Dominus Adam de paradiso vt operaretur terram de qua sumptus est. Idem tamen carcer, patria est bestiarum. Pisces etiam posuerat in aquis, aues in aëre, stellas in firmamento, qui autem prius hospitatus fuerat cætera, nunc proprio sibi intendit hospitio, ideò dicitur; *Sapientia ædificauit sibi domum.* Et numquid tantum sibi? verè domum sibi soli, in qua solus habitaret; sed tamen Angelis data est in restaurationem; hominibus & naturæ nostræ in reparationem; inferiori creaturæ in liberationem; sibi in matrem; Dæmonibus in hostem; detentis in limbo, in ereptionem.] Disserit in sequentibus plenissimè de materia, forma, & ornatu huius domus, idem Richardus, quem adeat studiosus decorum tantæ Matris. Hoc verè opus grande est, non enim homini præparatum habitatio sed Deo. Domus huius septem columnas; tres scilicet Cardinales, & quatuor Theologicas virtutes, exhibet pulchrè S. Bernardus serm. 9. de paruis.

Item sigillatim, de Religiosi domo.

539 Inter singulares item domos, quas Rex gloriæ Christus in regno Ecclesiæ suæ struxit ab initio, & constituere pergit in dies, grata admodùm ei est huius religiosi hominis; in quam rem non habeo quod apiùs proponam, quam quod laudatus proximè Richardus à S. Laurentio lib. 10. de Deipara, egregiè tradit his verbis. [Religio domus Sapientiæ, de qua domo dicitur, *Deus qui inhabitare facit vnius moris in domo*, Psal. 61. Item *Domum tuam decet sanctitudo.* Psalm. 92. Item *eligi abiectus esse in domo Dei* Psalm. 83. Fundamentum huius domus paupertas. Quandiu enim immobiliter steterit hoc fundamentum, tamdiu stabit firmiter religio. Sed sicut necesse habet domus corruere, vaccillante fundamento, sic corruit Religio in oculis Dei, quidquid appareat exterius, paupertate fugata. Ideò dixit quidam Sanctus, quod Religio suffocauit matrem suam, id est paupertatem. Vel aliter, scilicet quod diuitiæ suffocauerunt matrem suam, id est religionem: Sed ad nihil aliud student modò multi qui religiosi apparent, nisi vt destruant hoc fundamentum, volentes ædificare sine fundamento, quod est impossibile. Quadratura huius domus, sicut domus religiosa debet esse quasi quadrata, quatuor illa quæ resignanda sunt iis, qui subintrant religionem, vt sic fiant quadrati, vel quadri, vel quadranguli. Primum carnalia desideria; secundum mundi concupiscibilia, tertium voluntas propria, & quartum carnalium parentum, carnalis amicitia, quia Spiritualiter debent eos diligere, sed non carnaliter. Vel quadratura illa quam docet ipsa sapientia Sapien. 8. *sobrietatem enim & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita hominibus.* Sobrietatem appellat temperantiam; virtutem verò fortitudinem; prudentiam & iustitiam nomi

nominibus suis. Bona profectò quadratura, qua vtilius nihil est in vita hominibus, quia ipsa vita est in hominibus, vita scilicet non carnis sed Spiritus: vita vtilis & multò vtilior quàm vita carnis. Ostium quo verè intratur, potest dici obedientia, per quam quisquis non introierit, quidquid ei videatur, semper tamen foris est merito, & si sit intus numero. Asseres huius ostij, proprietates obedientiæ. Duo ostilia, obedire in aduersis, & prosperis; superliminare & limen quod est inferius, obedire pro honore Dei, & vtilitate propria. Ferratura, firmum propositum tenendi votum obedientiæ. Incastratura asserum, Charitas fraterna. Ianitor sollicitus, timidus, præcauens quoque sibi; timor Dei, timor mortis, timor iudicij & gehennæ. Clauis eius, assidua recogitatio gehennalium, vbi sunt mallei percutientes parati stultorum corporibus. Paries orientalis, spes æternæ beatitudinis. Occidentalis, timor æternæ damnationes. Meridionalis, temperantia in prosperis; & Aquilonaris, patientia in aduersis. Hæc quatuor instar parietum noxia excludunt, nec sua contraria permittunt ingredi, quæ sunt desperatio, præsumptio, superfluitas, & impatientia. Fulcitur hæc domus septem columnis. Primæ duæ, obedientia & reuerentia superioribus; tertia & quarta consilium & auxilium coæqualibus; quinta & sexta correptio & disciplina subiecti: Septima iudicium veræ confessionis ad seipsum. Huius domus ostium, discretio, quæ admittenda, quæ repellenda. Fenestræ, pietas & misericordia, quæ ferunt nos extra ad proximum. Tectum, patientia vel contemplatio, quæ ascendit superiùs. Threnor. 3. *Leuabit se super se.* Profundum, timor: superius spes, latum, dilectio, id est charitas. Longum, perseuerantia in bono, sine qua nemo saluatur.] Hanc domum inuenit sibi passer, prouidente Deo vt absque horreo pascatur. Herodij domus, passeribus & auibus cœli, quomodò sit vsui, videndus Rupertus in vita S. Heriberti cap. 12. benè monstrans hos passeres esse Religiosos. Hi sunt quæ ædificant sibi solitudines, verè Consules terræ vt est apud Iobum, ex S. Gregorij interpretatione. De cœnobio collato cum domo Dei, & qui cœnobitæ sint illius domus lapides, qui tigna & & laquearia, videsis Philippum Abbatem lib. 3. in Cant. cap. 17. Cœnobiticæ item domus partes omnes, mysticè aptat Albertus Magnus lib. de muliere forti cap. 18. §. 1. *à litera T.*

Etiam im seculo, tales aliquæ domus.

540 Ex aliis qui extra clausstrum in seculo sobriè, iustè, ac piè viuunt, nemo est qui non possit artifice Christo, qui id maximè expetit, in Dei domum ædificari, & ad id diuina destinatione quisque deligitur. [Domum Dei Spiritualem, (inquit S. Bernard. serm. 46. in Cant.) seipsum quisque agnoscat, qui tamen iam non in carne ambulet, sed in Spiritu. *Templum enim Dei* (ait,) *Sanctum est, quod estis vos.*] Subtexam hoc loco ad omnes non incommodè, quod idem S. Pater ad suos specialiter, ex hac occasione dixit. [Curate ergo fratres, Spirituali huic ædificio (quod vos estis,) ne fortè cum in superiora proficere cœperit, vacillet & corruat; si tignis fortibus non fuerit subnixum & colligatum: Curate inquam illi ligna dare imputribilia, & immobilia, timorem videlicet Domini illum castum qui permanet in seculum seculi: patientiam, de qua scriptum est; *quia patient a pauperum non peribit in finem*: longanimitatem quoque, quæ sub quouis structuræ pondere inflexibilis perseuerans, in infinita seculi vitæ beatæ protenditur. Saluatore loquente in Euangelio, *Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit.* Magis autem super omnia charitatem, quæ nunquam excidit: quia *fortis est*, (inquit,) *vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Studere deinde his tignis substernere & alligare ligna alia æquè pretiosa, & pulchra: cui tamen illa ad manum fuerint in opus laquearium ad decorem domus, sermonem scilicet sapientiæ, siue scientiæ, prophetiam, gratiam curationum, interpretationem sermonum, & cætera talia quæ magis noscuntur sanè apta ornatui, quàm necessaria fore saluti; de his præceptum non habeo, consilium autem do. Quoniam quidem istiusmodi ligna, constat & laboriosè quæri, & difficilè inueniri, & periculosè elaborari: (nam & rata ea, præsertim his temporibus terra nostra producere reperitur;) consulo sanè & moneo, non multoperè ista requiri. Magis autem ex lignis aliis laquearia præparari, quæ & siminùs appareant splendida, non minùs tamen valida esse probantur, insuper & faciliùs possidentur & tutiùs.]

Nidi, præ his domibus, Regia quæuis palatia.

541 Præ his tam magnificis, tam ornatis, Deoque ipso artifice & inhabitatore dignis palatiis, piget vel referre, nedum ad faciendam cum istis contentionem adducere, celebria palatia à quibus Reges aut Principes viri, gloriam magnificentiæ suæ sunt aucupati. Generatim eam magnificentiam sic describit Nyssenus hom. 3. in Eccles. [Voluptas cogit hominem præterire fines vsus. Perinde enim ac si non quæreret quod est vsui corpori, sed oculis procuraret oblectationem & delicias, dolore propemodùm afficitur, quòd cœlum in suo tecto non fecerit, nec ipsos Solis radios in eo possit fabricare. Quamobrem vndique quidem dilatat ædificiorum circumscriptam amplitudinem, & ædium ambitum, tanquam aliquem alium orbem sibi construens. Extendit autem parietes in maximam longitudinem. Variat autem internarum habitationum extructionibus, internorum habitaculorum apparatui mutuam ex se & per se inter se præbens victatem. Deinde Lacædemonius, & Thessalus, & Caristius lapis explicatur, & ferro ad incrustationes Nili, & Numeniæ metalla quæruntur. Quinetiam ad hæc efficienda, petra quoque lydia assumitur, quæ marmoris candori purpureum vbi accidit, inserens colorem, auidos oblectat oculos, multis formis figurisque præditam in albo depingens coloris suffusionem. Quàm multum in hæc confertur studium? Quot sunt figuræ, & quàm multa artificia; cum alij qui-

dem aqua & ferro materias secent; alij verò hominum manibus noctu diuque laborantium efficiant dissectionem? Nec hæc quidem sufficiunt iis qui in vanum ornatum laborem conferunt: sed & viui puritas venenis inquinatur, & variè tingitur, vt ad excogitatæ inuentionis luxum & delicias, ex eo quoque aliquid adiungatur. Quomodò autem narrari possent tectorum opera superuacanea, in quibus ligna quæ fiunt ex cedris, artis subtilitate ita rursus conuertuntur, vt putentur arbores ex cælaturis ramos, folia, & fructus producentes. Taceo aurum quod in aëreas membranas dissecatur, & in iis vbique illinitur, vt auidos oculos in se conuertant. Ebur autem quod adsciscitur ad vestibulorum & atriorum superfluos ornatus, & quod eorum cælaturis illinitur aurum, aut quod clauis elicitur argentum & quæ sunt eiusmodi, quis dixerit? Domorum pauimenta quæ variis coloribus? Vt etiam eorum pedes in splendore lapidum luxurient, & in eiusmodi domorum multitudine, nimis ambitiosam magnificentiam, quarum non vitæ vsus necessariam facit constructionem, sed cupiditas per eos qui sunt amentes procedens, earum inuenit importunitatem. Nam ex domibus alias quidem oportet esse paratas ad cursum, alias ad deambulandum, alias ad ingressum, alias ad vestibulum, alias quæ portis sint impositæ. Neque enim satis esse putant ad scopum portas & vestibula, & amplum quod est intra portas spatium, nisi ingredientibus eiusmodi quid priùs occurat, quod statim ingredientem videndo possit stupefacere. His accedunt lauacra quæ vsum præbent simul cum magnificentia, in silentium abundantia totis fluuiis irrigantia, & quæ ante ea sita sunt gymnasia, eaque variis marmoribus splendidè & affabrè ad ornatum constructa, & vndique circa ædes porticus Thessalis & Ægineticis innixæ columnis, & æs in statuis, quod in mille species effingitur, nempè in quodcunque curiosi & superuacanei operis desiderium fundit materiam, & quæ sunt ex marmore simulachra, & quæ in tabulis picturæ, per quas etiam fornicantur oculis arte aperiente per imitationem, ea quæ aspici nequeunt, & quæcunque licet videre in iis quæ sunt eiusmodi affabrè facta ad admirationem & pulchritudinem.] Satin' de mortalium falsis in hoc genere insaniis generatim?

542 Pleraque in eam rem, sigillatim, variis omnino locis prostant. De Romanis palatiis magnificentissimis adeundus Suetonius in Nerone cap. 31. & Lipsi. 3. Admirand. à cap. 4. quibus addendum quod de Romano palatio Regis Magalbini narrat (an fabulatur.) Beniaminus Tudelensis *pag.* 20. *Itinerarij*. Galbinum, vel Galienum, esse quem Magalbinum Beniaminus dixit, suspicatur Arias interpres. In eo vno palatio, trecenta ac sexaginta palatiola, ex numero dierum anni abs se visa scribit. Ambitus vniuersus palatij, tribus millibus passuum protendebatur. Intra illud visebantur ossium acerui, ex pugna intra palatij ambitum commissa, qua mortalium ad centum millia ceciderant. Idem Hebræus palatiuum nouum Emmanuelis abs se visum memorat pag. 30. cuius muri & columnæ, argento auroque obductæ, solium ex auro & gemmis, & eidem æquali corona aurea superne de catenis pendente obtectum: tota domus tot distincta lucissimis gemmis, vt noctu nullo admoto lumine splendesceret. De Regia Persarum, aurea, testis Dio orat. 2. de Regno, & alij apud Brissonium lib. 1. de Regno Persarum pag. 66. Magnificentissimam Salomonis regiam, Villalp. fusè tomo 2. & Pineda lib. 5. de rebus Salom. cap. 5. aliique exhibent.

Sic fatui mortales, ab ædificiis plerumque & molibus immensis. Gloriam quærentes, infamiam sibi potiùs conciliant. Qua ratione accipit S. Chrysostomus illud Psalm. 48. *auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum*; quæ postrema verba sic vertit & exponit. [*A gloria sua exturbati sunt.* Quod maximè desiderabant, propter quod omnia faciebant, & nihil non moliebantur, nempè vt post mortem, magnam sibi pararent gloriam, per pecunias, per ædificia, per sepulchra, per nomina inscripta in sepulchris, ab eo (inquit,) excident, quod eos maxima molestia afficiebat dum viuerent, & hæc scirent. Talia enim ædificia, sunt accusationes mortuorum. Nam & si corpus terra tegatur, lapides tamen vocem emittunt, eorum crudelitatem & impudentiam quotidiè accusantes, communes eos hostes proclamantes, eos qui prætereunt, vt eos diris & maledictis, prosequantur & accusent, inuitantes. Quænam est ergo hæc gloria, accusatorem relinquere non tacentem, sed solo aspectu ora omnium aperientem, & apud omnes qui vident, & accedunt, eos qui ædificarunt grauissimè increpantem? Quidnam potest cum hac confetri stultitia? Quando ea faciunt de quibus puniuntur, pro quibus ignominia afficiuntur, pro quibus accusantur, propter quæ etiam post mortem; à multis effodiuntur: ex quibus execrationes, reprehensiones, & crimina innumerabilia in eos intenduntur, tam ab eis iniuria affecti sunt, quàm qui non affecti sunt.] Quamuis autem daremus hæc magnificentiæ insana ostenta nunquam probo verti, quæ tamen ea est magnificentia, cum hæc omnia vt de Regiis domibus materialibus dixit S. Chrysost. homil. 2. in ad Colossens. ad illud, *primogenitus vniuersæ creaturæ*, nihil sint aliud, quàm nidi ex lucto & festucis compacti, nihilque ab hirundinum domunculis discrepent? formicarum opera sunt, vt idem ait serm. de vanitate vitæ & homil. 15. in primam ad Timoth. *in morali*. Dei domus ab artifice Christo extructa Spiritualis est & viua, ideoque supra omnem comparationem est pretiosior & dignior. In dies autem à Latomo eius exornatur studiosiùs, & dignius Deo, vt Nyssenum hom. 3. in Ecclesiastem, perelegantер prosequi memini.

Malignitas diruentium, aut profanantium, tam sacras Christi domos.

543 Quàm ergo ingratus diuinæ beneficentiæ, qui domum Dei lupanar, aut gurgustium, vel sterquilinium commutat? qui domum Dei, facit domum negotiationis, imo mea facit scelera multa? quàm luctuosum est

domum

domum Dei incendio conflagrare cum tot opibus & thesauris? [Adestis sæpè numero (aiebat Chrysostomus hom. 10. in ad Ephes.) magnarum ædium incendio: videtis quomodò ad cœlum vsque fumus ascendat, & dum nemo malum extincturus prodit, sed quisque quæ sua sunt spectat, ignis ille magna vi cuncta depascatur. Et circumstetit plerumque ciuitas tota, circumsteterunt verò spectatores tantùm, non opitulatores, aut adiutores. Et videre est istic quàm nihil faciant omnes quotquot circum incendium adstant, sed quisque illorum extensa manu, recenter aduentanti vel locum ostendat, vel flammam è floribus indesinenter exilientem, vel trabes delectas vel vniuersum culminum ambitum deuulsum ad terramque ruentem. Sunt autem plurimi audacium, inque pericula seipsos proiicientium, qui quàm proximè ad ædificia illa ardentia ausi sunt accedere, non vt manus illis porrigerent, malumque extinguerent, sed vt iucundiùs haberent spectaculum, & vt è vicino cuncta diligenter spectare possent, quæ foris positos, anteà plerumque latuerant. Si verò splendidis istud & magnis contigerit ædibus, miserabile videtur esse spectaculum, & multis lachrymis dignum, & est reuera miserandum spectaculum, videre columnarum capita in puluerem redacta, plures etiam ex illis in frusta comminutas: has quidem igne vastatas, illas verò etiam eorum manibus sæpenumerò qui ædificauerant, impulsas ac demolitas, ne latiùs reliqua depascerétur incendium. Videre est hìc & monumenta, quæ multo ornatu, imposito tecto stabant, iam sublato culmine in lucem detecta, multoque dedecore in patulo prostantia. Opes verò quæ nitus erant reconditæ, quis enarrabit? Vestes videlicet deauratas, vasaque argentea, & locum illum quo non facilè herus ipse cum coniuge sua ingrediebatur, vbi multorum erat vestimentorum, aromatum, lapidumque pretiosorum repositorium. Hic omnia in vnam pyram conflantur, & balnearij, & stercorarij, & serui fugitiui, & quotquot intùs sunt. Omnia in his ædibus iam nihil aliud sunt quàm aqua infusa, ignis, lutum, & fumus, cinis & semiusta ligna. Sed quamobrem hanc imaginem adeò fusè extendi? Nolo simpliciter domus alicuius incendium describere. Quæ enim mihi esset illius cura? Sed Ecclesiæ mala oculis vestris, quantum licuerit, subiicere volo. Non enim aliter illa reuera quàm velut incendium, aut fulmen quoddam cælitùs delapsum, ita in ipsum Ecclesiæ culmen deuenerunt: & tamen neminem excitant, sed paternis ædibus incensis, profundo quodam & insensibili pressi somno, altum dorminus omnes. Quem enim hic ignis, quasque columnas in Ecclesia stantes non corripuit?] Subdit hunc ignem esse superbiam, & vanam gloriam; sed sunt & alij ignes qui iuxta Apostolum, Dei aduersarios consumunt, idest omnia vitia.

Rusticana Salomonis veri opera, magnificentiam eius prodentia.

544 Attingenda restat ea Regis gloriæ magnificentia, de qua abs se in rusticano opere prodita, non siluit Salomon Ecclesiastis 2. Inter cætera enim quæ ibi recenset, regiæ suæ magnificentiæ argumenta, *Magnificaui* (inquit) *opera mea, ædificaui mihi domos & plantaui vineas, feci hortos & pomaria, & conseui omnis generis arboribus, & extraxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem syluam lignorum germinantium.* Addit de armentis, & gregibus ouium. Quibus verbis partes omnes culturæ complexus est. Nomine quippe vinearum, iuxta receptam in Scriptura phrasim, non nudum vinetum, sed vt in plerisque regionibus assolet, campum vineis intersitum designauit: ita scilicet vt inter duos quosuis ordines, interponatur agri pars, ad frumentationem. Neque verò est in re agraria, vel hortensi, aut pastoritia curanda, quod regiam maiestatem dedecoret: vt intelligitur ex his quæ Themistius orat. 2. de paterna agricol tione disserit; & ex multo pluribus quæ adsensat Tiraq. in opere de Nobilit. cap. 32. Hortos ergo, pomaria, vineas, agros, piscinas, ouilia, & armenta, nec non aluearia Regis nostri, attingamus: sed obiter, nec fetè nisi indicatis iis, quæ immensum peterent, si iusta tractatio vel mediocriter diligens adhiberetur.

Ecclesia, hortus Spiritus.

Hortum describpturus amœnissimum priscus autor lib. 2. veter. epigram. sic eum exhibet.

Hortus salubres corpori prabet cibos,
Varioque cultu sapè cultori refert:
Olus suaue, multiplex horti genus,
Uuas nitentes, atque fœtus arborum.
Non desit hortus & voluptas maxima,
Multisque mixta commodis iucunditas.
Aquæ strepentis vitreus lambit liquor,
Sulcoque ductus irrigat riuus sata;
Flores nitescunt discolore gramine,
Pinguntque terras gemmeis honoribus:
Apes susurro murmurant gratæ leui,
Cum summa florum, vel nouos rores legunt.
Fœcunda vitis, coniuges vlmos granat,
Textaque inumbrat pampinis arundine:
Opaca prabent arbores vmbracula,
Prohibentque densis feruidum solem comis.
Aues canoros garrulæ fundunt sonos,
Et semper aures cantibus mulcent suis:
Oblectat hortus, aduocat, pascit, tenet,
Animoque mœsto demit angores graues
Membris vigorem reddit, & visum capit,
Refert labori pleniorem gratiam,
Tribuit colenti multiforme gaudium.

Nec aliter hortum Vltrogothonis Reginæ, Childeberti Regis manu consitum, exhibet Venantius Fortun. lib. 5. poëmatum. Talem hortum esse Ecclesiam, ac multo etiam amœniorem, quæ subiiciam perspicuum efficient.

545 Horto ergo frequenter Ecclesia comparatur, quæ diuersorum habet poma meritorum, floresque virtutum, ait S. Ambros. lib. 10. in Lucam, exponens Christi in horto sepulturam. Rursusque lib. de bono mortis cap. 5. censet ex his scripturæ locis, Platonem & alios Ethnicos, commentos esse hortos

Iouis.

Iouis. [Anima (inquit) ingreditur in hortos, & inueniens illico sponsum sedentem & disputantem cum amicis, ait; *Quisedes in hortis vocem tuam insinua mihi.* Mihi (inquit) non amicis. *Fuge frater meus.* Hortatur vt fugiat sponsus, quia iam sequi potest etiam ipsa terrena fugientem. Dicit vt similis sit damulæ, quæ euadit de retibus. Vult enim & ipsa fugere, & euolare supra mundum: Hinc hortum illum sibi plato composuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellauit. Iouem enim & Deum, & mentem totius mundi dixit. In hunc introisse animam, quam venerem nuncupat, vt se abundantia & diuitiis horti repleret, in quo repletus potu iaceret, purum qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum composuit, eo quod anima Deo adhærens, in hortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diuersarum virtutum, floresque sermonum. Qui autem ignorat, quod ex paradiso illo quem legimus in Genesi, habentem lignum vitæ, & lignum scientiæ boni & mali, & ligna cætera, abundantiam virtutum putauerit transferendam, & in hortum mentis esse plantandam? Quem in Canticis Canticorum, Salomon hortum animæ significauit, vel ipsam animam. Sic enim scriptum est; *Hortus clausus, soror mea sponsa, hortus clausus fons signatus, transmissiones tuæ paradisus.* Et infra ait anima; *Exurge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & defluant unguenta mea. Descendat frater meus in hortum suum.* Quanto hoc pulchrius, quod anima ornata virtutum floribus hortus sit, vel in se Paradisum habeat germinantem? In quem hortum inuitat Verbum Dei descendere; vt animâ illa verbi imbre cœlestis, & eius copiis irrigata fructificet.] Est ergo Ecclesia, hortus Domini. [Christus Rex ille cœlestis, (verba sunt S. Macarij homil. 28.) ac verus agricola, veniens ad desolatam per vitium humanitatem, assumpto corpore, ac pro instrumento crucem portando; excoluit animam desertam, ex eaque decerpsit spinas, & tribulos prauorum Spirituum, & zizania peccati euulsit; atque fœnum omne peccatorum eius, igni combussit: cumque sic exercuisset illam ligno crucis, plantauit in ea pulcherrimum hortum Spiritus, omnis generis suauissimum & gratissimum fructum, Deo velut Domino producentem.] Idem Deus Christus, vt est apud Chrysologum serm. 98. *sub finem.* [Misit in hortum suum, sponsam: Huius horti sæpè meminit in Canticis Canticorum, dicendo; *Hortus clausus.* Hortus est Euangelij vomere, orbe toto diffusa cultura, clausus, stimulis disciplinæ, ab omni pessimo gramine Apostolico labore grauatus, fidelium plantariis, liliis virginum, rosis Martyrum, Confessorum viriditate amænus, fragrans floribus sempiternis.

Flores, horti Ecclesiæ, & aromata.

546 Distinctionis propositæ florum huius horti, meminerunt sæpè alij Patres. S. August. serm. 37. de diuersis cap. 3. habet hortus ille dominicus, non solùm rosas Martyrum, sed & lilia Virginum, & coniugatorum hederas, violasque viduarum. Hieronymus epist. 27. martyres rosis & violis, virgines liliis componit. S. Cyprianus epist. 9. Rosarum nomine, Martyres; quosuis pios liliorum appellatione donat, gratulans Ecclesiæ quod antea in operibus Patrum candida, postea facta sit in Martyrum cruore purpurea; sicque eius floribus, nec rosæ nec lilia desint. Concinnè more suo S. Ambrosius lib. 7. in Lucam, ad illud, *considerate lilia agri*, cum Angelos dixisset esse verè istius mundi flores, quod eorum claritatibus mundus ornetur & bonum odorem sanctificationis aspirent, subdit de horto Ecclesiæ, in quo Confessorum violæ, lilia Virginum, Rosæ Martyrum sunt, & Martyres idcirco cum rosis conferri notat; [sunt enim spinæ Rosarum, quia tormenta sunt Martyrum.] Flores omnes Christiani, iuxta S. Zenonem serm. 1. de Paschate; [Fons (inquit) ver sacrum, cuius diuite ex alueo, fauonio non vento, sed Spiritu sancto generante odorem diuinum, Ecclesiæ flores clarissimi, & dulces nostri funduntur infantes.]

Omnes hos flores horti Christiani, plantationem Christi esse, docet pulcherrimè S. Ambrosius serm. 6. in Psalm. 118. ad versum 3. sic glossans locum ex Cant. 2. [*Hyems præterijt, imber abiit, discessit sibi, flores sunt in terra.* Ante aduentum Christi, hyems erat venit Christus, fecit æstatem. Tunc omnia erant florum indiga, nuda virtutum: passus est Christus, & omnia cœperunt nouæ gratiæ fœcundari germinibus. Imber abiit luxuriæ profluentis, & nubila tetris orta flagitiis, æstiua iam puræ conscientiæ serenitate laxantur. Ideò non euadunt, quorum fuga hyems sit, quia non sequuntur Domini passionem, non tollunt crucem suam, & Christum sequuntur. Imber impedit flores; at nunc flores videntur in terra. Boni flores Apostoli, qui diuersorum Scriptorum atque operum suorum, fuderunt odorem.] Pulchrè idem Nyssenus hom. 5. in Cant. [Cum venisset (inquit) qui ver in nostris animis indidit ac procreauit, qui cum malus ventus mare aliquando excitasset, & ventos increpauit, & dixit mari, tace, compescere, & ad serenitatem & tranquillitatem tedacta sunt omnia; & rursus incipit nostra natura propriis ornari floribus. Vita autem nostræ flores, virtutes, nunc quidem florem, suum autem fructum præbent suo tempore. Propterea dicit; *hyems abiit, se recepit. Flores visi sunt in terra, tempus putationis aduenit.* Vides (inquit,) pratum florens virtutibus? Vides temperantiam? hoc est splendidum, & summè olens lilium. Vides pudorem, rosam? Vides violam, Christi bonum odorem:] Nimirum vernante Christo eius flore, succido in Passione, per Resurrectionem reflorescente, hortus Ecclesiæ grata illi amænitate ex tot florum varietate, distinctus est & exornatus. Inter eos Paulus *mundi lilium, & Ecclesiæ pulcherrima rosa*, (vt loquitur Adrianus I. epist. ad Episcopos Hispaniæ; [Flos erat Paulus ait S. Ambrosius serm. 5. in Psalmum 118. versu 1. qui dicebat, *bonus odor Christi sumus Deo.* Et verè flos, qui poterat noua & vetera de sui cordis proferre thesauro. Pulchrè etiam lilium dicitur Ecclesia. Sicut enim lilium fulget, ita etiam splendent opera

Sanctorum

Sanctorum pulcherrimè etiam dictum est lilium conuallium, quia in humilibus magis elucet gratia. Sed hoc lilium in medio spinarum; hoc inter Iudæos & hæreticos, hoc inter solicitudines huius seculi, quæ mentem hominis, animumque compungunt. Possumus etiam aliter accipere, quia sicut lilium inter spinas eminet, ita super omnes conuentus, Ecclesia Dei refulget.] Ipsemet S. Ambrosius, Iudice Pelagio apud S. Augustinum lib. 1. de nuptiis cap. vltimo, [Scriptorum inter Latinos flos quidam speciosus enituit.]

547 Nec oculi duntaxat grata illa colorum varietate pascuntur: Odor quoque inde afflatur suauissimus, quo totus hortus verè flagrat. Sudant ibidem balsama, & omnis generis aromatum plantæ, è quibus flante austro fluit cœlestis fragrantiæ vbertas. Ideò sponsa (vt commentatur Nyssenus hom. 10. in Cantica.) [Accersit spiritum meridianum qui est calidus, & semper lucidus, quem nominat Austrum, per quem fluit torrens deliciarum, dicens; *& veni Auster, perfla hortum meum, & fluant aromata mea*: adeò vt violento spiritu, sicut audimus factum fuisse in cœnaculo discipuli, plantas inspirans animatas moueat Dei plantationem ad aromatum productionem, & efficiat vt per os fluat odorifera prophetia, & salutaria fidei dogmata, per omne genus linguæ effundens citra impedimentum, bonum odorem documentorum. Sic centum viginti Discipuli, qui plantantur in domo Dei, flatu huius Austri, quæ per linguas traditur doctrinam, fecerunt efflorere. Propterea ergo huic Austro dicit sponsa; *perfla ortum meum*; quandoquidem horto fuit mater, à voce sponsi qui ipsam fecit, sicut idem continet fontem. Quamobrem vult suum hortum, nempe Ecclesiam, quæ scatet arboribus animatis etiam perflari, vt ex eis fluant aromata. Nam Propheta quidem dicit, *flabit Spiritus eius, & fluent aquæ.* Sponsa autem regijs ornata diuitijs, mutat fluenta ad maiorem amplitudinem & magnificentiam, faciens aromatum fluuios effluentes, per vim Spiritus ex arboribus horti. Quo fit, vt per hoc discamus veteris Testamenti à nouo differentiam, quoniam communis quidem fluuius propheticus, impletus fuit aquis; Euangelicus autem aromatibus. Talis fluuius aromatum ex horto Ecclesiæ fluens per spiritum, erat magnus Paulus, cuius fluentum erat Christi bonus odor. Talis alius fuit Ioannes, Lucas, Mathæus, Marcus, & alij omnes, irrigantes plantas horti sponsæ, qui perspirati lucido Austro meridiano, facti sunt fontes aromatum, scatere facientes bonum odorem Euangelij.] Est huic horto, (vt vides ex proximo loco, & confirmat Chrysostomus hom. in Entropium) pro fauonio, Spiritus Sancti aura; pro sepe autem spinosa vallante, diuina prouidentia, vt idem Chrisostomus admonet.

Pia quæque anima, hortus Domini.

548 Sed quod non Ecclesiam modò vniuersam, sed sigillatim quoque piam quamque animam, hortum Domini esse Ambrosio attingebam, declaro ex eodem vberiùs lib. 1. de Virginibus. Cum enim Christum vt florem descripsisset, Sactæ virgini subdit. [Scrutare diligentiùs tam bonum florem, nec vbique eam in pectoris tui conualle reperies: humilibus enim frequenter inhalatur. Amat generari in hortis, in quibus eum Susanna dum deambularet inuenit, mori priùs violati parata. Qui sint autem horti, ipse demonstrat dicens; *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*: eo quod in hortis huiusmodi, impressam signaculis imaginem Dei; synceri fontis vnda resplendeat, ne volutabris spiritalium bestiarum, sparso cœno fluenta turbentur. Huic ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaque sicut hortus furibus inaccessus, vitem redolet, fragrat oleam, rosam renidet, vt in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratæ virginitatis inolescat. Hic est odor quem Iacob Patriarcha fragrauit quando meruit audire; *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni.* Nam licet plenus omnibus ferè fructibus, Patriarchæ Sancti fuerit ager; ille tamen fruges maiore virtutis labore generauit, hic flores.] Pulchrè item Guerricus serm. ad excitandam psallendi deuotionem. [Hei mihi quàm citò defecerunt dies mei, quàm citò sicut fœnum arui: qui quamdiu fuit in horto cum illo, sicut Paradisus Dei virui & florui. Cum illo hortus voluptatis, sine illo locus horroris & vastæ solitudinis. Existimo enim qui in hortum illius intrat, quod & ipse hortus fiat; sitque anima illius velut hortus irriguus, vt & sponsus in laudem eius dicat *Hortus conclusus soror mea sponsa.* An non sunt hortus, in quibus sit quod ipse hortulanus loquitur, plantationi quàm plantauit pater suus? *audite me* (inquit) *diuini fructus, & quasi rosa plantata super riuos aquarum fructificate. Quasi libanus odorem suauitatis habete. Florete flores quasi lilium, date odorem, & frondete in gratiam.* O Domine Iesu verus hortulanus, operare in nobis quod exigis à nobis. Nam sine te nihil possumus facere. Tu enim verus es hortulanus; idem Creator qui cultor vel custos horti tui, qui verbo plantas, spiritu rigas, virtute incrementum das. Errabas Maria, quæ eum æstimabas hortulanum illius horti pauperis & exigui, in quo sepultus fuit. Hortulanus est totius mundi, hortulanus est cœli, hortulanus est Ecclesiæ, quam hic plantat & rigat, donec incremento consummato, transplantet eam in terra viuentium.] Agnoscit id ipsum Gulielmus Paris. tractatu de Sacramento Baptismi cap. 3. notans, quod quia anima cum Deo coniungitur, [hortus domini, hortus voluptatis, & paradisus deliciarum eadem significatione, qua priùs erat desertum & solitudo Infernalis, efficitur: meritò signum crucis quod est veluti formido, & expauentaculum voluerum & bestarum Infernalium in eo erigitur.]

Distingui etiam in huiusmodi horto possunt variæ areolæ, & flores varij. Tres Patres in expositione cap. 4. cant. ad illud, *hortus conclusus soror mea*, restringunt hunc hortum ad inferiorem animæ partem, ibique & externos & internos flores secernendos esse animaduertunt. Eiusdem horti clausuram, S. Gregorius in cap. 4. Cant. ita exposuit. [Vnaquæque anima sancta, etiam hortus conclusus esse intelligitur: quia dum virtutes nutrit, flores gignit, & dum virtutum exhilaratione se reficit, fructus quos ge-

nuerat,eadem custodit. Conclusus enim hortus esse dicitur: quia dum bona sua, intentione vitæ æternæ abscondit; dum humanas laudes omnino contemnit; ipsa bona intentione se circumsepit nè ad interiora rapienda, hostis antiquus irrumpere possit.]

Deiparæ, hortus conclusus.

549 Nolo singularium huiusmodi hortorum enumeratione & expressione, producere orationem. Illum tamen specialem voluptatis hortum præterire nefas fuerit, quem toties hoc nomine Scripturæ, interpretibus plerisque Patribus adumbrarunt; Beatam dico Mariam, hortum verè conclusum. Audi Excebertum Abbatem, in deprecatione. [Hortus conclusus tu es Dei genitrix, ad quem deflorandum, manus peccatoris nunquam introiuit. Tu Sanctorum areola aromatum, à cœlesti consita pigmentario, virtutum omnium speciosis floribus delectabiliter vernas: Inter quos pulcherrimos flores tres miramur in te ô excellentissima. Hi sunt quorum odore suauissimo totam domum Domini reples, ô Maria viola humilitatis, lilium Castitatis, rosa Charitatis. Meritò de Dei areola flos ille speciosus præ filiis paradisi electus est, super quem requieuit Spiritus Domini.]

Nec minus piè ac verè Alanus de Insulis in cap. 4. Cant. sic enim scribit de Deipara horto concluso. [*Hortus* in quo non rosæ patientiæ nec lilia virginitatis desunt; in quo rosa Dominici corporis & sanguinis, in quo lilium castitatis. *Conclusus*, quia vtrobique clausus, studio bonæ intentionis, & consideratione rationis, *Hortus conclusus soror mea sponsa*, quia vallo charitatis signatus, nè irrumpere possit malignus. *Conclusus* quia Angelorum custodia circunseptus. *Soror mea* per dilectionem, *sponsa* per naturarum vnionem; *hortus conclusus* hìc ideò repetitur, vt perfectio Virginis in actione & contemplatione notetur, vel in duplici virginitatis specie: Conuenit horto, vt sit æqualis, septus, satus, distinctus, rectus, & vber. æqualis, vt rigetur, septus, vt seruetur; satus, vt fructificet; distinctus, vt delectet; rectus, vt capiat aërem; vber, vt pæbeat copiam. Et tu Virgo Dei genitrix, fuisti vber hortus copia plenitudinis.] Hæc vt est apud Bernardum Tract. de Passione dom. cap. 17. verè de se dicere potuit. [Tota floreo, nullius floris expers, quia nulla virtute careo, cum tota speciosa sim, & macula non sit in me. Habeo lilium castitatis, quia prima votum conseruandæ virginitatis voui Domino. Habeo rosam Charitatis, quià si non vtique adeò dilexissem Dominum, vnde mihi tanta fiducia, vnde mihi tanta audacia, vt nouum aliquid puellula, tenera, & verecunda, & adhuc sub patentum iure & præceptis legis constituta, inchoarem? Sed vt verum fatear, audacem faciebat amor, coëgit rosa ardens seruilem timorem deuorans, vt faceret nouum votum, & singulare lilium, vt possem quandoque dicere dilecto meo; Candida sum & rubicunda, sicut & tu candidus & rubicundus. Habeo & alios quoscumque flores, sed nullum horum tanta dignitatis prærolatiua respexit in me Dominus, vt florem viogæ meæ.]

Quomodò verò hic hortus, florem lectissimum sine sarculo defodiente, & manu hominis seminante, protulerit; dictum alibi ex S. Augustinos serm. 2. de temp. quam exscripsit S. Bern. serm. 47. in Cant. apud quem Auctor Tractatus de Pass. dom. cap. 46. addit de nexus floris & fructus in hoc horto, contra quàm semper alibi visuenit. Qualis verò flos Christus? Fuit Christus lilium, vt ipse prodit de se Cant. 1. fuit rosa; Optimè id tradunt Innoc. III. & Alex. III. cum de rosa aurea. Alia profero l. 3. sect. 3. c. 12. Pleniss imè de hoc horto Richardus à Sancto laurentio toto l. 12. de laudibus Deiparæ. S. Ephrem in magni Basilij laudatione, *initio*, præter flores lectissimorum titulorum queis illum afficit, vocat [collem variis ornatum floribus mystici roscti, cuius odor in ipsum cœlum redolet ac spirat.] Hæc quanto iustiùs ac veriùs de Sanctissima Deipara, dicere licuit?

Religio, hortus nucum.

550 Quod verò tres Patres apud Theodoretum, exponentes illud ex cap. 8. Cant. *qui habitas in hortis*, hortum manu Christi constitum, statuant quoque Cœnobium rel giosum, iuuat id confirmare verbis Sancti Basilij (sitamen ipse auctor habetur enim ea lucubratio apud Petrum Damiani Opusc. 11. cap. 19.) homilia de laudibus Eremi *initio*. *Eremum* enim pro cœnobio & vitæ monasticæ sede, apctè vsurpat. [Eremus (inquit) est paradisus deliciarum (id est hortus amænissimus & florulentus, vt sequentia monstrant,) vbi tanquam redolentium species pigmentorum, vel rutilantes flores aromatum. Sic fragrantia, spirant odoramenta virtutum. Ibi siquidem rosæ charitatis, igneo rubore flammescunt. Ibi lilia castitatis, nitueo candore candescunt: cum etiam humilitatis violæ dum imis contentæ sunt, nullis flatibus impelluntur. Ibi myrrha perfectæ mortificationis, non solùm carnis, sed quod gloriosius est, propriæ voluntatis, exundat, & thus assiduæ orationis indesinente remanat, & igne diuini amoris suauitet ardet. Et cur quæque singula commemorem, quandoquidem omnia illic diuersarum virtutum germina, diuersis venusta coloribus rutilantur; & perpetuæ viriditatis gratia, incomparabiliter vernant.] Itaque non tantùm Religiosi in hortis habitant vt disserit Guerricus serm. ad excitandam deuotionem inter psallendum, sed etiam horti sunt. Consulant qui in hanc rem plura volunt, recentiores plerosque Cantici canticorum Tractatores. Hunc esse hortum nucum ac amaritudinem pœnitentiæ, ait Honorius in cap. 6. Cant. Itaque quadrat belle in huiusmodi animam à seculo extorrem, quod S. Ambrosius lib. de Isaac cap. 8. circa illum nucum annotat, dicens [Anima sponsi amore vocata, ait; *Hortum nucis discendi videre in nativitate torrentis*. Vbi enim est Ecclesia, nisi vbi virga, & gratia floret sacerdotalis? Ibi est frequenter, vt in amaritudinibus & tentationibus probetur. Per nucem amaritudines intelligimus, per torrentem tentationes, sed tamen tolerabiles, quia scriptum est; *Torrentem pertransiuit anima nostra*. Itaque descendit in locum amaritudinis, vbi floret videscendit in locum amaritudinis, vbi floret videscendit in locum amaritudinis, vbi floret videsc

multiplex fructus, qui velut vno tegmine, totius corporis fide & charitate munitur.]

Ad Christi hortos, cæteri saltus & tesqua. Florum in eis caducitas.

551 Nulli tales horti ab vllo consiti, vel exculti, Horti Adonidis, tesqua præ his videri possint. Est quidem cælum quasi hortus, tot floribus quot astris distinctus, vt pulcherrimè tradit S. Ambros. 4. Hexam. c. 2. verbis illis. [Per luna Stellarúmque fulgorem, cœlum velut quibusdam floribus coronatum, ita ignitis luminaribus micat, vt Paradiso putes vernante depictum, spirantium rosarum viuis monilibus renidere &c. Et ideò à plerisque ornamentum cœli est nuncupatum eo quod sit stellarum monile pretiosum.] Concinit S. Chrysostomus hom. 10. ad Pop. qui aërem quoque, hortum censet. [Inferiùs pratum, (Græca vox, λειμὼν Locum florigerum atque adeò hortum sonat:) superiùs, pratum. Et enim in terra pratum, & in cælo pratum syderum varij flores; inferiùs rosæ, superiùs Iris.] Basilius item Seleuciæ Orat. 1. [Astrorum in cœlo infigit lumina, & firmamentum luminosis floribus conserit eorum in gratiam & vsum conducentibus, qui in terris agunt. Insuper mundi pauimentum pratis benè florentibus variauit.] Astra igitur luminosi flores sed marce scibiles. Nam ex Eclipsibus & obnubilationibus veluti afferuntur, & decident tandem aliquando.

En alios flores promptiùs & perfectiùs marcentes, in horto terreno. Nec enim ratione eorum tantùm qui passim fores dicuntur, hortus est mundus; Sed & ratione hominum. Quippè & homines, flores sunt horti mundani. [Matrimonij flores (inquit Clemens Alex. 2. pædagogi cap. 8.) amborum coniugum liberi, quos carnalium pratorum diuinus colligit agricola.] At quanta florum huius horti caducitas? Audi S. Basilium, hom. 5. in Hexaëmeron. [Primùm vt herbam fœni conspexeris atque florem, in mentem tibi veniat humanæ naturæ; ac sapientis Esaiæ imaginans similitudinem in memoria habeto, *Omnis caro*, dicentis, *vt fœnum est omnisque gloria hominis, veluti fani flos est*. Breuitas enim temporariæ istius ac diciduæ vitæ, oblectamentúmque prosperitatis humanæ, atque hilaritas, exiguo tempore persistens accommodatissimam est apud Prophetam similitudinem sortita. Hodie florulentus corpore, propter delicias obesus, & florente colore præditus, ob ætatis viriditatem efflorescentem lasciuiens, vehemens, impetu intolerabilis, nec quoquam secum consistens: cras idem ipsemet miserabilis, aut tempore marcidus, aut morbo forsan dissolutus, senioque confectus. Et quispiam ob amplitudinem patrimonij, illustris ac suspiciendus, & adulatorum hominum Copia & satellitum circa ipsum versatur, septúsque est fictis amicis qui gratiam ipsius venantur: magna quoque caterua sanguine propinquorum, & ipsa simulata stipatus: innumera denique sequitur illum eorum hominum multitudo, qui partim alimoniæ emerendæ gratia comitantur, aut propter alios vsus ei adsunt; quos abiens domo se éque recipiens domum secum trahens, intidiosus est occurren-

tibus. Adde diuitiis si volueris, & ciuilem aliquam potestatem, vel etiam honores ex Regibus, curam & administrationem gentium, Imperatorium munus exercitus ductandi, præconem præitantem, & anteambulonem, ipsius qui exerta voce reboët, feruligeros lictores qui vel ipso progressu terrorem accerrimum incutiant subditis imperio, plagas ingerant, & irrogent facultatū publicationes, abreptiones carceres; è quibus intolerabilis subditorum metu, emergit atq; accumulatur. Quid post hæc quæso? Noxvna febris, aut certè pleuritis, siue peripneumonia, abreptum hunc è medio hominum cœtu abit secum abducens hominem omni prorsus quæ eundem circumstabat scœna spolians in vestigio ac nudans. Splendor ille maiestatis & gloriæ ad insomnij imaginem momento disparuit. Quare per hoc Prophetæ oraculum, gloriæ humanæ similitudo ad debilissimum florem appositè videtur accommodata.]

552 Excripsit Basilium, & florulenta sua oratione, idem amœnissimè tradidit S. Ambrosius lib. 3. Hexam. cap. 7. Nec aliter ferè S. Greg. 11 moral. cap. 27. [Tendamus (inquit) oculos cordis in hanc latitudinem mundi præsentis: & ecce quasi tot floribus, quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne, flos in fœno est. Vnde benè per Psalmistam dicitur, *Homo sicut fœnum dies eius, & sicut flos agri, ita florebit*. Esaias quoque ait; *omnis caro fœnum: & sicut flos agri*. Homo etenim moris procedit ex occulto: & subitò apparet in publico: qui statim ex publico per mortem retrahitur ad occultum. Carnis nos viriditas ostendit: Sed ariditas pulueris ab aspectibus retrahit. Quasi flos apparuimus qui non eramus, quasi flos aresciimus qui temporaliter apparebamus.] Hieremias eodem actus Spiritus quo Iob insinuans humanæ cuiusuis venustatis in mundano hoc horto celerem defluxum, aiebat, *date florem Moab, quia florens egredietur, & ciuitates eius desertæ erunt, & inhabitabiles*. Itaque rectè Chrysostomus hom. 1. in 2. ad Corinth.: à flore faciei muliebris auertens iuuenilem oculum; [Illud cogita (inquit), id quod cernitur nihil aliud esse quàm phlegma & sanguinem, & alimenti putrefacti humorem. Exhilarat, inquis, floris aspectus. At nihilo magis quàm flores è terra nascentes: quamquam & hi putrescunt marcescúntque. Proinde nec hic attende flori, sed animo interiùs penetra & cogitatione, detracta formosa illa pellicula curiosius inspice quæ sub ea latent. Nam & aqua intercute laborantium corpus relucet ac splendet, nec superficies quicquam habet mali: Sed dum cogitamus tumorem intus repositum, perculsi non possumus amare tales. Sed liquidus est oculus & acer, pulchrè porrecta supercilia, nigræ pupillæ, placida ceruix, purus & serenus aspectus. At vide tutsum, hoc nihil aliud esse, quàm neruos ac venas, hymenes & arterias. Tu verò mihi cogita formosum istum oculum ægrotantem, senescentem, ac præ dolore marcidum, præ ira tumentem, quam deformis, quàm celeriter pereat, citiusque quàm scriptura deleatur. Ab istis abducito mentem ad veram formam.] Idest ad veros animi flores: hoc est virtutes. Cœtera enim, sunt non amaranthi & flores perpetui, sed hemerocalli, cum Apostolorum ergo Principe 1. Epist. cap. 1, concludendum

omnis gloria eius; hominis & mundi & rei cuiusuis mundanæ, quantumuis in huius mundi horto speciosa eniteat, *tanquam flos fœni. Exarcuit fœnum, & flos eius decidit*, & iuxta prouerbium Africanum à D. Augustino vsurpatum, lib. 2. contra Liber. petit. cap. 72. *flos, cinis.* In Christi, horto, flores æternum vernant; eoque semper amœniores aspectui, & odoratui fragrantiores, quo magis prouehuntur ætate, suntque annosiores.

Paradisus Christi, frugiferis omnis generis plantis consitus.

553 Pomaria, siue paradisum, à Rege Christo consitum, describit in hunc modum S. Gregorius in cap. 4. Cant. tractans illum locum eiusdem capitis, *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.* Quid emittit sancta Ecclesia, nisi cum sanctis operibus sancta verba, quibus filios gignit & nutrit? Quorum dum alios vsque ad martyrium perducit, alios in sancta conuersatione erudit, hos sanguine martyrij rubentes ad æternam patriam transmittit, illos verò in sanctis operibus viuentes, proximis in exemplum sanctitatis tradit, quid aliud quàm mala punica, & pomorum fructus emittit? Mala punica enim, sub rubeo cortice multitudinem granorum continent. Fructus verò pomorum, in se refectionis dulcedinem habent. Sic sic martyres, dum sub igne tribulationis laborant, dum pro Christo sanguinem exteriùs fundere non dubitant, multitudinem virtutum interiùs sibi congregant in mente. Sancti etiam quique, qui in pace Ecclesiæ viuunt, fructus pomorum gerunt: quia dum sancta opera faciunt, proximis exempla tribuunt, quorum exhibitione, se, qui volunt reficiunt. Quotquot enim sunt in Ecclesia sancti, siue igne passionis ardent, siue in pace Ecclesiæ quiescentes succrescant, sanctarum virtutum odorem, tanquam paradisum suauitatis & deliciarum, constituere in se, dum viuunt, non cessant. Cuius paradisi vbertatem Scriptura demonstrat, dum sub voce sponsi, per arbustorum nomina quasque virtutes designat, dicens: *Cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula, & cinamomum cum vniuersis lignis Libani, myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis.* Quid enim per has diuersas aromatum species designatur, nisi sanctarum virtutum odor, & profectus qui in sanctis habetur? Ex his quippè speciebus regalia vnguenta conficiuntur; ex his corporum sanitates inueniuntur. Benè igitur virtutes animarum designant, quibus & confectis, & bonus odor opinionis egreditur, & ægri animabus competens sanitas reparatur.] Pulchrè item Optatus in Leuit. lib. 2. *ante medium.* [Nec illud prætereo, quod ore tuo, & sensu nostro, Ecclesiam paradisum, esse dixisti: quæ res sine dubio vera est. In quo horto Deus plantat arbusculas. Et tamen Deo diuitias suas denegatis, cuius hortum in angustias cogitis, dum vobis solis immeritò omnia vendicatis. Vndique plantationes Dei sunt diuersa semina, per diuersa præcepta. Iusti, continentes, misericordes, & virgines, spiritalia sunt semina: harum rerum arbusculas in paradisum Deus plantat. Concedite Deo, vt hortus eius sit longè lateque diffusus.]

554 Hunc suum paradisum variis plantis perpetuò exornat prouidus colonus, euulsis non bonis plantationibus vt Origenes homil. 13. in Iosue, pulchrè aduertit. [Primum opus (inquit) verbi Dei, est eradicare præcedentia mala, spinas ac tribulos vitiorum. Dum enim istæ malæ radices occupatam detinent terram, non potest semina bona & sancta suscipere. Necessarium ergo, & primum hoc opus verbi Dei est, plantam eradicare peccati, & omnem plantam quam non plantauit Pater cœlestis euellere, ignique consumere. Secundi iam operis est plantare: Quid est quod plantat Deus? Moyses dicit, quia paradisum plantauit Deus, & quotidie plantat in animabus credentium. In anima enim de qua excidit iram, mansuetudinem plantat; & de qua excidit superbiam, plantat humilitatem; & de qua eradicat lasciuiam, pudicitiam plantat; & de qua extirpat ignorantiam, inserit scientiam. Non tibi videtur talis esse plantatio quam plantat Deus, magis quàm insensibilium terrenorumque lignorum.] Et hom. vnica in lib. Regum *initio*; præfatus, Deum nunc quoque vt in mundi exordio plantare paradisum, subdit. [Deus ergo plantat, & est quædam propria Dei agricultura; & necesse est quod ager ille quem Deus colit & plantat, non vnam habeat arborum speciem, sed tanquam rus diuitis & potentis agricolæ, omnium sit virgultorum genere refertum. Quomodò autem omnia habeantur in agro Dei, consideremus ex huius terræ agris quos homines colunt. Numquid in agro suo paterfamilias agricola, totum vineas habet, aut totum ficus, aut totum mala, vel palmas? Sed qui diligens & industrius est colonus, ex his omnibus agrum consitum habet, & refertum.]

Sed optimè hom. 16. in Leuit. [Habemus arbores intra nos siue bonas, siue malas: & quæ bonæ sunt, fructus malos afferre non possunt, sicut quæ malæ sunt, fructus non afferunt bonos. Vis tibi & arborum ipsarum quæ intra nos sunt vocabula, & appellationes expediam? Non est ficus, neque malus, neque vitis; sed vna arbor iustitia vocatur, alia prudentia, alia fortitudo, alia temperantia nominatur. Et si vis maiorem adhuc arborum multitudinem, disce, quibus fortassis dignius putabitur constitus, etiam paradisus Dei. Est enim ibi arbor pietatis, est & alia arbor sapientiæ, est & alia disciplinæ, est & alia scientiæ boni & mali. Super omnia verò est & arbor vitæ. Non tibi videtur magis quod Pater, cœlestis agricola, huiusmodi arbores in anima tua excolat, & huiusmodi plantaria in tua mente constituat? Sic ergo docuit Saluator.: *Non potest arbor mala, bonos fructus facere, neque bona fructus malos facere.* Hoc est quod docet. Arbor pudicitiæ bona est, non potest afferre fructus impudicitiæ. Arbor iustitiæ bona est, & afferre fructus iniustitiæ non potest. Sic & è contrario, si habens malè arboris radicem in tua mente plantatam, bonos reddere non potest fructus. Si enim sit in te radix malitiæ, fructus non dabit bonos. Si sit intra cor tuum stultitiæ planta, nunquam proferet sapientiæ florem. Si iniustitiæ, si iniquitatis arbor sit, nunquam huiusmodi ligna gandere bonis fructibus possunt. Si ergo seruemus mandata Dei, susceptæ pluuia verbi Dei, de quæ superiùs

periùs diximus, etiam arbores quæ in campis animæ nostræ, & cordis nostri latitudine plantatæ sunt, lætum & bonæ suauitatis afferent fructum. Vis autem tibi de Scripturis ostendam, arbores vel ligna appellari has singulas quasque virtutes, quas superius memorauimus? Adhibeo testem sapientissimum Salomonem, dicentem de sapientia; *lignum vitæ est*, (inquit) *omnibus qui amplectuntur eam.* Si ergo sapientia lignum vitæ est, sine dubio & aliud lignum est prudentiæ, & aliud scientiæ, & aliud iustitiæ. Neque enim consequenter dicitur, ex omnibus virtutibus solam sapientiam meruisse, quæ lignum vitæ dicatur, cæteras autem virtutes nequaquam similis sortis suscepisse vocabula, ligna ergo campi dabunt fructum suum. Hoc credo de se sentiebat, & Beatus Dauid, cum dicebat; *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei.* Ex quo manifestè ostendit, lignum oliuæ, iustum & sanctum hominem dici.]

Inter cæteras paradisi illius arbores, palmæ florentes non desunt. Iusti enim vt palmæ florent, plantati in domo Domini in atriis domus Dei nostri. Hoc quid sit, ex Nysseno accipe orat de Thaumaturgo. [Protinus ab initio ostendit qualis in ætate perfecta futurus esset. Ac quemadmodùm germina generosa, cum à primo incremento in directos ramos excrescunt, per præsentem pulchritudinem agricolis futurum decorem præmonstrant, eodem modo etiam ille, quando cæteris propter ignorantiam erroribus obnoxius, & lubricus est animus ad res vanas & inutiles, iuuentute facilè plerumque prolabente: tunc per primam vitæ instituti electionem, ostendit in sese, verum esse illud verbum Dauidis dicentis, *Iustus vt palma florebit.* Sola enim nimirum hæc arbor, perfecta crassitudine cacuminis, à terra surgit & excrescit. Cum proceritatis incrementum progrediatur, nullam in latitudinem à tempore accipit accessionem. Sic etiam ille, à primo germine floruit, & electione vitæ institutæ, protinus perfectus, & eminentibus frondibus consurgens & excrescens.]

Christus ipse, paradisi sui arbor primaria.

555 Quàm iucundum, tot in hoc pomario, siue paradiso, plantationes, bonas atque frugiferas omnes, animaduertere? Et quamuis [ad Christum, saltus est, omne quod dixeris,] vt rectè pronuntiauit Origenes hom. 2. in Cant. & optimè quoque Philippus Abbas lib. 2. in Cant cap. 21. tractans illud, *Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios*, tamen aliæ quoque in Christi pomario sunt, bonæ in se ac frugiferæ plantæ. [Bona Angelorum plantatio (ait S. Ambrosius,) bona sanctorum: Sancti enim sub ficu & vite ducuntur in illo pacis futuræ tempore, in quibus typus est Angelorum. Ergo paradisus est plurima ligna habens, sed ligna fructifera, ligna plena succi, atque virtutis, de quibus dictum est; *Exultabunt omnia ligna syluarum.* Ligna semper florentia viriditate meritorum, sicut illud lignum quod plantatum est secùs decursus aquarum, cuius folium non defluet, quia totus in eo fructus exuberat.] Agnoscit Ambrosius, Christum esse huius paradisi ac pomarij primariam arborem, vereque lignum plantatum secùs decursus aquarum. Breuiter idem habet Clemens Alexand. lib. 5. stromatum. Idipsum pleniùs & dilucidiùs sic tradidit S. Chrysost. in Psalm. 1. [Ipse est etiam lignum quod plantatum est secùs decursus aquarum, quod pater absque vllo intercessore, ferax, frugiferum, bellè germinans, alticomum, frondosumque progenuit. Hoc lignum sponsa desiderans, dicit in Cantico canticorum, *dixi ascendam in palmam, & tenebo ramos eius:* Palmam quidem ipsum vocans, propter carnis turpitudinem, infra: fertiliratem autem diuinitatis, supra. Huius ligni esum cum recusasset Adam, in contrarium incidit. Nos autem nunc mysticè comedentes, transgressionem ex ipso exterminamus: lignum enim vitæ est Christus, lignum mortis Diabolus. Hic enim hominem expellit ex paradiso: ille verò latronem ducit in paradisum. Ramos enim habet Apostolos; fructus eos qui salui fiunt: foliorum comam, orationes: radicem baptismum: Agricolam, patrem, qui ipsum & supra, & infra, absque intercessore peperit. Vis etiam videre eius fructum, quem dedit in tempore suo? Vide eum crucifixum, & latus eius compunctum, ex quo sanguis & aqua scaturiit, sanguis quidem ad repræsentandum martyrium, aquam verò in signum baptismi. Quoniam enim compunctum latus, Adam supplantauit, necessariò punctus quoque latus, eum regenerauit. Humidum lignum vnum deiecit: lignum autem siccum, mundum rursus erexit. Esus illius mortem peperit: esus huius, vitam fecit rursus germinare. De illo enim dictum est, *non comedite ex illo*; de hoc autem; *gustate & videte quod benignus est Dominus.* Speciosus est vt malum: suauis est vt vinum, fructifer vt olea: multa habet tegmenta, sicut malum punicum: fructu abundans, vt palma; maturus vt botrus: gustate & videte. Fructus crucis floruit in Patriarchis, germinauit in Prophetis, dedit odorem in aduentu, maturuit in passione, comeditur post resurrectionem. Gustate ergo & videte, quàm sit suauis, quàm solidus, quam maturus, quàm floridus, quàm omni specie ac decore plenus.]

Aliæ ibidem arbores, & Christi circa eas labor.

556 Qualis item arbor Deipara, fructum præfertim vitæ baiulans? Eleganter de ea Autor sermonis de Natiuitate Christi apud Cyprianum. [Vltro (inquit) maturus ab arbore baiula fructus, elapsus est, nec oportuit vellicari quod sponte prodibat.] Conformantur his plantis primariis, quantum licet; cæteræ vulgares huius paradisi arbores; & rigatæ aquis in vitam æternam salientibus, satagunt ferre fructum in tempore suo. De his arboribus plenè ac concinnè Hugo Victorinus in Monasticis Institut. serm. 6.

Eas inoculantem Christum agricolam, omnique studio excolentem exhibet pulcherrimè Anastasius Sinaita lib. 8. Hexaëm *sub finem.* Audi & illum lib. 7. *ferè in fine.* [Sequentes Theologæ oratorem Gregorium, qui dixit, Adam esse agricolam plantarum immortalium & diuinarum notionum in paradiso, ascendamus à litera quæ occidit, ad spiritum qui viuificat.

Semper enim sacra litera simul ascendit cum ascendentibus. Et exoriri fecit Dominus Deus adhuc ex terra omne lignum pulchrum ad videndum, & bonum ad comedendum. Hoc conuenit diligenter quærere quid sit *ortus*, qui Græcè est ἀνατολὴ & quid *exortus* qui est ἐξανατολὴ in iis quæ è terra fiunt & nascuntur. Dicitur quidem *oriens*, nempè ἀνατέλλον quod statim primò apparet: *Exortum* autem, nempè ἐξανατέλλον quod cum emarcuerit, & exsiccatum fuerit, rursus exoritur secundo ordine, per aquam & agriculturæ diligentiam & industriam. Quamobrem dilucidè admodùm & appositè, dictum est Prophetice de Ecclesia, *exordiri fecit adhuc Dominus Deus è terra, omne lignum pulchrum ad videndum, & bonum ad comedendum.* Nam orta quidem est in initio Ecclesia, quando facta fuit viridis, & benè germinans, densaque habens suas arbores; exsiccata autem fuit ab æstu maligni Solis, qui transfiguratur in Angelum lucis, cum in eam per os sibilasset serpens, & eam exsiccasset per idololatriam. Cum ergo venisset cælestis fluuius Deus Verbum, & eam irrigasset per aquam & fluuium, exorta est, & rursum germinauit; & iterum viuificauit ratione prædita eius ligna; de quibus dictum est, *& exordiri fecit adhuc Dominus Deus è terra*; hoc est postquàm mortua & exsiccata esset, adhuc secundo ordine rursus germinauit ratione prædita Christi terra, omne lignum pulchrum ad videndum, & bonum ad comedendum. In quibus lignis, non dicit Scriptura fœnum, non paleam, non virgultum, non herbam, non lignam pulchrum ad videndum, & bonum ad comedendum. Et lignum infertile, & fœnum, & stipula, & palea excinditur, & in ignem mittitur. Sed nihil est eiusmodi in his lignis, sed dicit in iis omnia pulchra ad videndum, omnia bona ad comedendum, omnia benè germinantia, omnia à Deo pullulantia. Non enim iussu exorta sunt è terra, sed ipse Deus, ipsemet opifex, complantatus & concorporalis & eorum cognatus factus, è terra genitus tanquam propria membra ea fecit germinare è terra.] Addit alia benè multa in hanc sententiam. De riuulis intelligibilibus & fluentis Spiritus sancti ad rigandas omnes prædictas arbores, benè S. Cyrillus lib. 4. in Esaiam, *sub initium.*

Paradisi eiusdem poma, & gratus auium concentus.

557 Poma ex hoc paradiso, sunt sancti Martyres ait D. Augustinus Psalm. 78. ad illud *in pomorum custodiam.* Et æquè idem dici potest de Sanctis omnibus. Ipse Christus pomum est eximium. Egregiè S. Ambros. serm. 5. in Psalm. 118. v. 1. [Huiusmodi pomum, odorem gratum habet, vt cæterorum pomorum fragrantiam vincat. Christus ergo affixus ad lignum, sicut malum pendens in arbore, bonum odorem, mundanæ fundebat redemptionis, quæ peccati grauis deterst fœtorem, & vnguentum positus vitale effudit. *Tanquam malum,* (inquit,) *in lignis sylua, ita consobrinus meus in mediofiliorum*, eo quod super Prophetas & Apostolos intima corda hominum, verborum suauitate mulcebat. Sed non solùm odor, verumetiam cibus, suauis in malo est. Ergo cibus suauis, est Christus.] Et infra. [Constitue mihi aliquos ex circumcisione credentes, in lege doctos, obseruantiæ solicitæ viros, & nunc Euangelij agnitione illuminatos, spiritali saginatos gratia: Dicit in his Ecclesia qui videt Christum, quæ sponsum recipit, quæ cibo eius pascitur; *in vmbra eius concupini & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis.* Qui fructus eius dulcis, nisi Prædicatio Dominicæ Passionis, vt ipse ait: *Ecce hæreditas Domini, filij merces, fructus ventris?* Qui enim dulciot fructus potest esse in faucibus nostris, quàm remissio peccatorum? Et benè flos est Ecclesia, quæ fructum annunciat, hoc est Dominum Iesum Christum de quo dictum est Mariæ; *benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui,* Ergo vbi gustauit fructum suauitatis impatiens ad perfectiora festinat dicens; *introducite me in domum vini, constituite me in dilectionem, confirmate me in vnguentis, stipate me in malis: quia vulnerata charitatis ego sum.*] Tandem infra [vulnerata est Ecclesia, sed vulnere charitatis. Vulnus enim est quod Christus excepit, sed vnguentum est quod effudit: Pomum est quod pependit. Hoc pomum gustauit Ecclesia, & ait: *Et fructus eius, dulcis in faucibus meis.* Et vt scias quia pomum est Dominus, legisti supra; *tanquam malus in lignis sylua, ita consobrinus meus.* Nos quoque vulnus fatemur, cum prædicamus Christum Crucifixum; sed bonus odor sumus Deo, quia Crux Christi Iudæis scandalum, Græcis stultitia, nobis autem virtus Dei atque sapientia est.] Scitè verò Nyssenus, ad Christi constitutionem ex carne & sanguine, nomen poni Christo tributum accommodat hom. 4. in Cant.

Nec qui suprà modum amœnas paradisi delicias, canorarum auium garritus, deest in Ecclesiæ paradiso. Concinnè enim Damascenus 4. fidei cap. 18. hortum seu paradisum pulcherrimum scripturarum in Ecclesia consitum describens, hortatur ad illum subeundum, quem vocat suauissimum, dulcissimum, venustissimum, omnigenis intellectualium volucrum cantibus circumsonantem. Quam verò canora auis Dionysius Areopagita *volucris cœli*, nomenclatore Chrysostomo hom. de pseudo-prophetis, quia velut Manucodiata, quam idcirco *auem paradisi* nominauit, numquam humi repit? Refert Chrysostomum & approbat, Anastasius Bibliothecarius epist. ad Carolum Caluum, qui eam homiliam vocat *vltimum sermonum S. Chrysostomi.* Quàm item suauis modulatus Basilij, quem Nyssenus frater orat, de S. Ephrem *aurearn doctrinæ lusciniam* appositissimè nominauit. Hic voces turturis audiuntur, quia Ecclesia inuenit sibi nidum. Ecclesia enim domus est castitatis, ait S. Ambrosius serm. 6. in Psalmum 118. v. 3. Quid *regia & vocalissima cicada* Paulus? vt loquitur Daniel Monachus in vita S. Climaci *initio.* Pij denique omnes, sunt aues canoræ. Quod enim Abraham Genes. 15. aues non diuisit, sed tantùm animalia S. Augustinus serm. 54. ad significandam inuisibilem piorum omnium cum Deo & inter seipsos coniunctionem referens, benè monstrat, eos esse aues. Itaque vniuersali Ecclesiæ, ad rationem veri perfectique paradisi, & pomarij amœnissimi, deest omnino nihil.

Paradisi

Paradisus mysticus in pia quauis anima, & claustro.

558 In pia item quauis anima sigillatim, pomarium omnis generis frugiferis plâtis consitum agnoscunt sæpe Patres. Macarius de periculis vastationis animæ differens, hom. 43. pulchrè id tradit.[Perinde ac si sit hortus (inquit) arboribus fructiferis, & aliis fragrantibus plantis, consitus, atque per omnia benè excultus & exornatus, munitus quoque exiguo pariete, pro vallo qui conseruet eum; Contingat verò fluuium rapidum illic transcurrere, licet modicum aquæ allidat parieti, Corrumpit fundamentum sumptáque reductione paulatim dissoluit fundamentum, atque ictuens effringit & exstirpat omnes plantas, vniuersam culturam delet sterilem reddit: sic quoque Se habet cor hominis. Possidet cogitationes honestas: appropinquarit verò cordi perpetuo fluuij vitiorum volentes illud deiicere, atque in suam partem protrahere.] Agnoscit aperte Macarius, animam quamcunque piam esse paradisum mysticum. Idem habet Gisselbertus in Altercat. cap. 5. [Animam (inquit) fructu iustitiæ floridam, die Paradisum, quæ semen diuinitùs acceptum multiplicat, dum virtutem virtuti accumulat. Subdit de gemino piorum Paradiso, cœlesti & terreno, insignia. Et alia ex eodem, in eam rem, paulo post dabo.

Specialiter Beatam Virginem, Paradisi amœnissimi specie exhibet Amedeus Lausan. hom. 7. verbis illis. [Mariæ præsentia, gratam venis temperiem exhibebat, & quo fauens se verteret, Paradisus erat. *Emissione tua* ait sponsus, *Paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus: Cypri cum nardo, nardus, & crocus, fistula & cinnamomum, cum vniuersis lignis Libani. Myrrha & aloës cum omnibus primis vnguentis. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium quæ fluunt impetu de Libano.* Habet quippè Paradisus gloriosæ virginis mala punica in varietate virtutum, fructus pomorum in perfectione operum. Habet & cyprum cum nardo, illam fertilem vuarum, hanc miri odoris herbam aromaticam, ob sobriam ebrietatem sensuum, & suaue fragrantem opinionem virtutum. His adduntur crocus lætitiæ, fistula expoliationis carnis, cinnamomum suauitatis cum vniuersis lignis Libani, per quæ virtutum vniuersitas figuratur. Myrrha quoque mortificationis, & aloës incorruptionis, cum omnibus primis vnguentis effusis in oratione ab illo vnguento, quod consistens in capite, descendit in barbam, barbam Aarom, non illius veteris & significantis, sed noui & significatis Descenditque in oram vestimenti eius, quod est Ecclesia; ipsi verò Aaroni, iuxta Paulum exhibita sine macula & ruga. His ergo tantisque bonis exuberans sponsa, sponsi mater vnica, suauis, & charissima in deliciis vt fons hortorum rationabilium, & puteus aquarum viuentium & viuificantium, quæ fluunt impetu de Libano, à monte Sion vsque ad circumfusas quasque & exteras nationes, pacis flumina, & gratiarum emanationes cælica infusione deriuabat.]

De Paradiso Claustrali ita Petrus Damiani serm. de S. Nicolao. [verè Claustrum est Paradisus. Hic prata virentia Scripturarum, præterfluens lachrymarum vndositas, quam de purissimis affectibus amor ille cœlestis eliquat. Hic sunt arbores erectissimæ choris Sanctorum, nullâque est quæ non multa fructus gaudeat vbertate.] Sed in vita seculari pleræque eiusmodi sunt Paridisi: cœtus inquam varij proborum. Quod si interdum in eo solo arido & macro arbores tenuantur, non omittit bonus Agricola Christus, iuxta illum de Euangelio villicum, simi ac stercoris cophinum iniicere: qua se ratione solabatur, verè pius, verè humilis in oculis suis S. Paulinus Epist. 3. ad Aprum. [Potens est enim (inquit) ipse Dominus qui interpellat pro peccatis nostris, & qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sint facere, & de nobis egenis & aridis arborem fructuosam & animam inanem, adipe verbi sui tanquam cophino stercoris opinare. Quia Scriptum est; *De ipsius gratia pinguescent fines deserti.* Cophinus autem hic stercoris, qui de sterili fertilem arborem facit, specialiter mihi videtur humilitas spiritalis, qua contribulantes cor nostrum pœnitudine præteritæ vanitatis, euacuamus inania, & succum virtutis accipimus; qua qui operibus iustitiæ steriles eramus, reddimur fructuosi.]

Terrestris olim Paradisi, expressio in Ecclesia.

559 Non vulgaris duntaxat cuiusuis Paradisi, sed illius amœnissimi quem plantauerat Deus ab initio, speciem & expressam imaginem, in Ecclesia agnoscunt grauissimi Patres; aliquos id insinuantes, iam protuli. Sed suppetunt qui id tradant disertissimè. S. Augustinus 13. ciuit. cap. 21. [Possunt hæc etiam omnia in Ecclesia intelligi, vt ea melius accipiamus tanquam Prophetica indicia præcedentia futurorum, Paradisum scilicet ipsum Ecclesiam, sicut de illa legitur in Cantico Canticorum: quatuor autem paradisi flumina, quatuor Euangelia: ligna fructifera, Sanctos: fructus autem eorum lignum vitæ Sanctum Sanctorum, vtique Christum: lignum scientiæ boni & mali, proprium voluntatis arbitrium.]

Nyssenus Orat. 3. de Resur.] Tunc vnus morti locum introeúdi dedit, per vnum etiam nunc contra, vita introducitur. Tunc per mortem vita excidimus: nunc per gloriam, ligno vitæ appropinquamus. Tunc propter inobedientiam, ex Paradiso expulsi sumus. nunc per fidem in Paradisum admittimur. Rursus fructus vitæ, ad delicias nobis propositus est ad arbitrium. Rursus fons Paradisi quadripartitò diductus per Euangelicos amnes vniuersæ faciei Ecclesiæ potum præbet, adeò vt etiam sulci animarum nostrarum inebrientur, quos is semen tem sermonis facit, aratro doctrinæ proscidit, ac multiplicantur germina fructúsque virtutis.]

Autor sermonis de ablut. pedum apud Cyprianum *ferè initio.* [Ornata & honorata est Ecclesia quasi Paradisus, in amplitudinis suæ vmbilico, fontem continens gratiæ singularis; flumina creans in vitam æternam salientia; viuam habens originem & decursum perennem: hinc egredientia quatuor Euangelij flumina per vniuersum mundum secum regenerationis euehunt

hunt lauacrum, & de abdito & secretissimo Spiritus Sancti munere, huius gratiæ liquor emanat, sic lauans quos parentalis labes infecerat, vt nec actualis, nec originalis macula aliqua sui post ablutionem illam vestigia derelinquat.]

Plenè & concinnè Anastasius Sinaita. Qui lib. 9. Hexam. *sub initium*, Christum agricolam, omne genus studij & rusticæ operæ, suo huic Paradiso impendentem, Egregiè describit his præter cætera [Licet videre hunc secundum Adam, nempè Christum, apertè operantem arbores ratione præditas, & eas quidem quæ sunt immundæ, mundantem. Quibus etiam dicebat; *volo mundare*, siccas autem humectantem. Ex quibus erat etiam illa arbor, quæ aridam suam habebat manum tanquam ramum. Ad quam exclamauit bonus hortulanus; *extende manum tuã ad Dei operationẽ*. Sic etiam tãqã vita, etiam morte affectos viros mortificauit. Ex quibus erat mortua & arida arbor Lazarus, lachrymæ aqua irrigata, & quæ statim germinauit ex terra. Supernaturaliter autem scit quoque hic agricola Iesus, inoculare, vt qui instar hortulani luto & aqua inoculans eum qui erat cœcus ab ortu, vt qui esset lux de lumine, cæci oculis visum reddiderit. Quod si etiam ipsum velis videre irrigantorem, audi eum dicentem; *Si quis sitit, veniat ad me & bibat*. Sic enim sedens ad puteum pulchra illa vitæ, nempe Samaritana irrigata, eam reddidit fertilem.]

560 Nolo Giselbertum omittere, [qui in Altercat. Synagogæ & Ecclesiæ, (cum de argumentis ex Euangelio) cap. 19. tres Paradisos secernens, accommodatissimè ad rem præsentem Philosophatur, his verbis. [An ignoras tres esse Paradisos, primum terrestrem, floribundum in primordiis seculorum plantatum; & omni iucunditate amænum, cuius incola protoplastus: secundum Ecclesiam Sanctorum, quem fundauit & inhabitat secundus Adam cœlestis, id est Christus; tertium etiam cœlestem, quod est regnum Dei & vita æterna, inuisibilis, Sanctorum Patria? In primo Paradiso lignum vitæ est, arbor materialis: in secundo lignum vitæ, humanitas Saluatoris: in tertio lignũ vitæ est sapientia Dei fons vitæ, verbum Dei & origo boni. Et lignum vitæ quidem quod erat in Paradiso terrestri, tantummodò vitam corporalem sine defectu dare potuit: lignum verò vitæ quod Christus est, in carne & sanguine suo vitam æternam promittit & habuit. Hoc est verè lignum vitæ, verbum Patris in excelsis, sapientia Dei quæ in cordibus Sanctorum tanquam in Paradiso inuisibili, per timorem seminatur, per gratiam rigatur, per dolorem moritur, per fidem radicatur, per deuotionem germinat, per compunctionem oritur, per desiderium crescit, per charitatem conualescit, viret per spem, frondet per circumspectionem, ramos expandit & floret per disciplinam, fructificat per vitutem, per patientiam matureſcit, per mortem carpitur, cibat per contemplationem. Et hoc semen & lignum vitæ cum floribus & fructibus suis. Porrò fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ, qui exinde diuiditur in quatuor capita; Magnum planè tam in ligno Paradisi quàm in fonte mysterium. Igitur Paradisus Ecclesia est, agnum habens in se, & genus etiam electum, regale Sacerdotium: fons Paradisi Christus: ligna voluptatis, Sancti sunt, diuino charismate, spiritualibusque disciplinis delicioſi: aquæ quibus irrigantur hæc ligna, mundationes sunt Sanctæ Charitatis, & emanationes Spiritus Sancti, qui sic illos suaui dulcedine implewit, vt rectè dicantur ligna voluptatis propter eminentiam diuinæ suauitatis: Verùm duos aduerte rationalis creaturæ esse Paradisos, vnum scilicet societatem Sanctorum Angelorum, & alium Ecclesiam electorum hominum; & horum vtriusque de quo loquimur, terrestrem Paradisum, imaginem vel similitudinem. Etenim sicut in istollignum vitæ plantatum est, & lignum per quod mors in troiuit in mundum; sic in cœlo, contra auctorem vitæ Deum Diabolus, causa mortis extitit: sic nihilominus in genere humano lignum vitæ Christus, & contrarium eius lignum mortis Antichristus erit, qui iam dudum per membra sua mysterium operatur iniquitatis. Item sicut de hoc terreno paradiso fons ascendebat irrigans vniuersam superficiem terræ, omnémque terram reddit aptam frugibus alendis: sic & de illo cœlesti Paradiso, fons manare dignatus est, id est gratia Spiritus Sancti, tanta copia rigans massam humani generis, vt cum Sanctorum & electorum omnium cedris, oliuis, aut vineis, vitæ quoque lignum, id est Christum Deum & hominem, fecerit de terra nasci Virgineæ carnis. Circa quæ fluenta, Scripturarum fontem in quatuor capita diuisit, quæ Propheta in quatuor animalium diuersas facies distinguit, scilicet hominis, vituli, leonis, aquilæ volantis. Non enim solummodò quatuor Euangelia, sed & omnis Scripturta diuinitùs inspirata, certam habet intentionis suæ hanc quadrifidam faciem, vt eundem Dominum nostrum, ostendat mansuetum nobis, vt verè hominem, fortem contra Diabolum, vt leonem; id est, Deum omnipotentem; immolatum pro nobis vt vitulum electum, & saginatum; resurrexisse & in cœlum ascendisse, vt volantem aquilam. Itaque fons ille in quatuor capita diuisus, vniuersam irrigat terram, & sicut iecur in corpore animalis, quod dicunt Physici fontem sanguinis cunctis venis sanguinem ministrat, vitámque animantis hoc ministerio retentat; sic ille fons Paradisi, vniuersam terram per venas occultas vegetat, & in multos redundat fontes & flumina. Sed eorum omnium ista sunt capita, id est principalia flumina, Geon, Phison, Tigris, & Euphrates. Hunc igitur terrenum Paradisum, ad exemplum cœlestis Paradisi fuisse conditum, attende; in quo quasi ligna pulcherrima angelicæ fortitudines fuere, lignum vitæ Deus ipse, cuius felices Angeli beata semper visione fruuntur.] Legendus in hanc rem, idem Autor, eiusdem operis cap. 1. & 5.

Item in Sanctis singulis,

561 Notant plerisque, antiqui illius Paradisi & animæ cuiusuis piæ analogiam, in non paucis sub Christo agricola. Sed nominatim Sanctissimam Deiparam, cum illo Paradiso componit imo anteponit Theodotus Ancyranus Orat. de Natiuit. Saluat. quæ habetur Tom. 6. Concilij Ephesini editionis Peltani appen-

dice

dice 5. c 2. [O virgo(inquit), quæ ipsum vicisti deliciarum Paradisum: Ille namque sine semine omne plantationum genus protulit, ex Virgine terra exortis plantationibus. Hæc autem Virgo illa terra melior est. Non enim pomorum protulit arborem, Sed virgam Iessæ, fructum saluatorem hominibus afferentem, & illa terra virgo erat, & ista virgo:sed illius quidem arborem nasci præcepit Deus; huius autem Virginis, ipse Creator, secundùm carnem factus est germen:Neque illa terra ante arboris frondes suscepit; neque hæc ex partu virginitatem læsit. Virgo Paradiso glorioſior facta est: Ille enim Dei cultura factus est; hæc autem secundùm carnem Deum coluit eligentem hominis copulari naturæ] De aliis Sanctis cum Paradiso terrestri collatis,in hunc modum loquitur Theodorus Studita serm. 41.catech.[Hi sunt Dei in Edene pomarium,non materialis stirpibus, sed Spiritus tanqam fructibus pictum & ornatum vbi fragrat vitalis odor,vbi serpens non vulnus intulit, sed accepit, non exegit, sed vt par erat proscriptus est.]

Vtrobique fons vitæ.

562 Est hìc quoque fons vitæ Christus Dominus, vt obseruat & fusissimè prosequitur S.Ambrosius lib. de Paradiso cap. 3. quadrifictam fontis illius diuisionem, & fluenta quatuor primatiarum virtutum inde dimanantia per vniuersas animæ partes, latè persecutus. Breuiùs & optimè in Psal.45. verbis illis. [De corpore Domini flumen exiuit, quando de latere eius aqua fluxit & sanguis, quo lætificauit animas vniuersorum; quia illo flumine lauit peccatum totius mundi. Est & fluuius qui de Eden exit, & circuit vniuersam terram,verbum Dei quo paradisus intelligibilis irrigatur, & omnis anima vocatur ad gratiam Christi, dicente ipso Dei verbo; *si quis sitit, veniat ad me & bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ex illo enim vnico Dei Verbo quatuor fluuiorum, prudentiæ, & Fortitudinis,Temperantiæ quoque & Iustitiæ, fluenta manarunt. Alij enim per spiritum datur sermo sapientiæ,alij,fides in eodem spiritu; alij gratia curationum in vno spiritu, alij operatio virtutum. Hæc enim operatur omnia vnus atque idem spiritus, diuidens singulis provt vult.Hi sunt impetus fluminis, cum se in gratiam ministeriorum operationis atque virtutis,spontaneæ diuisione transfundit. His igitur fluminis superni meatibus, ciuitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur; & sanctificatur altissimi tabernaculum, omnis omnia quæ inhabitatur à Christo.]Egregie item, fontem vitæ è Paradiso manantem, infert singulis Sanctis tanquam Paradisis quibus Christus insidet S.Bernardus, serm. 2. de Natiuit. Dom. qui est de fontibus saluatoris.[Paradisum(inquit,) habemus multo meliorem, & longè delectabiliorem, quàm primi parentes habuerunt. &c; In quo tres quidem fontes iam inuenimus, quarum quæramus. Habemus de fonte misericordiæ ad diluendas culpas,aquas remissionis: habemus de fonte sapientiæ ad potandum sitim nostram, aquas discretionis: habemus de fonte gratiæ ad irrigandas, plantas bonorum operum, aquas deuotionis. Quæramus ad decoquendos cibos,aquas feruentes, aquas æmulationis. Hæ nimirum condiunt & decoquunt affectiones nostras,& ebulliunt de fonte Charitatis.] Insigniter & latè idem versat Drogo libro nuper edito de creatione & redemptione primis hominis,*sub medium*, legendus quoque in hanc rem Petrus Cellensis lib. de Pantibus cap. 12. Non extant Sermones de Paradisi fluminibus Christo aptatis, quos per totum tempus sacri aduentus abesse habitos,ait Petrus Damiani,Serm.11. *in fine.* De Christo fluuio, videndus præterea Origenes hom.13.in Esech. *sub finem.*

Mundana quæuis pomaria, nihil ad Christiana.

563 Non fuerunt eiusmodi corruptibiliũ fructuum Pomaria, qualia iactarunt plerique v.g. Alcinoi,Hesperidum,Regum Persarum à Brissonio lib.1. de Regno Persarum *à pag.* 70. latè ex variis descripta;nominatimque Sardianum, quod Cyri ipsius manu excultum & consitum, Xenophon auctor est in Oeconomico,& Ælianus lib.1.de animal.cap.59. Quid in his omnibus non euanidum,& subitò victum, ac marcens? Sed neque in pomariis intelligibilibus, cuiusmodi in seculo sunt, arbores sunt frugiferæ fructibus honoris & honestatis;sed poma earum qualia Pentapolitana ad leuem contactum cinerescentia,vt loquitur Tertul. cap. 40. Apol.Et carmine de Sodoma;

Semiperempta etiam si qua illic iugera, latas
Autumni conantur opes, facilè optima sese
Permittunt oculis pyra persica, & omnia mala,
Donec carpuntur; nam protinus indice tactu
Soluitur in cinerem, fit vana, fauillaque pomum.

In eandem rem Audi Chrysostomum hom. 8.in 1.ad Thessal. [Peregrinatus est ne igitur quispiam vestrum aliquando in palæstina?Puto sane. Quid ergo?Testes mihi sitis, vos qui loca illa vidistis, ad eos qui illic non fuerunt. Supra Ascalonem enim est Gazam,in ipso Iordanis fluminis termino, est regio quædam magna & fertilis; Immò erat.Iam enim non est. Ista igitur cum instar paradisi esset, (*vidit enim Loth,*(inquit) *omnem regionem circa Iordanem, & erat irrigua,sicut paradisus Dei*): Ista igitur quæ adeò erat florida, vt cum quibusuis aliis regionibus decertaret,Paradisumque Dei abundantia sua exprimeret, quibusuis solitudinibus ac desertis nunc desolatior est, & stant ibi arbores fructum habentes.Fructus autem ille, iræ Dei monimentum est. Stant enim mala punica, (& arbores dico,& fructus,) Splendidum quidem aspectum habentia, & ignoranti multam spem præbentia;si verò in manus illa sumpserit,mox perfracta,fructum quidem nullum, pulueris autem & cineris plurimùm, intus reconditum exhibent.]

En qualia poma,mundani pomarij. Arbores ibidem infrugiferæ & agrestes, saltui non pomario conuenientes. Plerique salices frugiferæ,

dæ, vt Nyssenus Orat. de Meletio expostulat. Et quamquam eam ipsam ob causam, Methodius apud Phocium Cod. 237. ait, Scripturam vbique per salicem adumbrare virginitatem, quia flos salicum, si in aqua decoctus sumatur, libidinem extinguit, & sterilem reddit, vnde & Homerus Odiss. κ. ὀλεσικάρπους *frugiperdas* nominat salices: tamen plerique Patrum ad illud Psaltis, *in salicibus in medio eius*, non in bonam partem interpretantur salices. Non paucæ ibidem aliæ arbores venenatæ, quales illæ de quibus dicitur, *venite, mittamus lignum in panem eius*. Eiusmodi apud Plinium lib. 16. cap. 10. Taxus plurimarum, vel vmbra noxia, quales illæ apud Plinium lib. 17. cap. 12. Nec desunt ferales Bubonum voces, & ominosi modi. In Christi Paradiso, omnia sona & sancta, & ne folium quidem arborum eius defluit. Nam si quæ est arbor inutilis, post multam patientiam, iubetur excindi. [Perfidia hominum pertinaciũ (inquit S. Ambros. lib. 7. in Luc.) Synagogam inutilem fecit, & ideò quasi sterilis iubetur excidi. Quod de Iudæis dictum, omnibus cauendum arbitror; & nobis maximè ne fœcundum Ecclesiæ locum, vacui meritis occupemus, qui quasi malogranata benedicti, fructus ferre debemus internos, fructus pudoris, fructus coniunctionis, fructus mutuę charitatis & amoris, sub vno vtero Ecclesiæ matris inclusi, ne aura noceat, ne grando decutiat, ne æstus cupiditatis exurat, ne humoris imber elidat.]

Concludamus cum Chrysostomo serm. de animatione Adæ *in ipso fine*. [Gratias agamus Deo, qui cum vnum Paradisum amiserimus, innumeros Paradisos per vniuersum orbem terrarum plantarit. Gratias agamus Deo qui cum Paradisum propter præuaricationem perdiderimus, in regnum cœlorum vocati sumus per gratiam Domini nostri Iesu Christi.] Ab hoc Paradiso transferet suos Christus, ad Paradisum omnibus meliorem, & *Paradisum Paradisorum*, ait Iulianus Tolet. lib. 2. Prognost. cap. 2.

Ecclesia, Christi vinea.

564 Vinea Christi, Ecclesia est, consentaneè ad loca plurima Scripturarum, quibus prisca Ecclesia dicitur *vinea Dei*. Sic enim diserte Isaias cap. 5. *Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est*. Et Ieremias cap. 2. *Ego plantaui te, vineam electam, omne semen verum*. Et Psalm. 79. *Vineam de Ægypto transtulisti*. Vbi plenè de eius trâsplantatione & suffossione. Astipalatur Christus ipse in Euangelio, non semel. Eumque hoc nominatim ex capite, quod vineam plantarit, cum Noëmo collatum legimus apud Augustinum 16. Ciuitatis cap. 2. & serm. 153. de tempore. Causas autem collatæ cum vinea Ecclesiæ, persequitur Hieron. Pradus in c. 15. Ezech. inde petens eas, quod vinea sæpè non tam pro vineto sumatur, quàm pro portione electa hæreditatis: at Ecclesia est hortus deliciarum Christi, nec hortus ad nudas delicias, sed etiam ad quæstum. Qua ratione, vinea medium quid est inter fundum qui vndè deseruit, quæstui; & hortum qui nudæ amœnitati destinatur. Ita ferè Pradus. Malim spectare obiectam quidem & despectam speciem vineæ, si exteriora tantùm attendantur, & tamen feracitatem maximam succi pretio sissimi, quo nihil vegetius, nihil ad animum acuendum viréque firmandas accommodatius. Nam vineæ quidem feracitatem, nemo ignorat, & Scripturæ, sæpè produnt vt cum Psal. 127. mulier fœcunda viti abundanti confertur. Et cum Sapientia Eccles. 24. ait se fructificasse quasi vitem. Notatque Plinius lib. 14. cap. 4. ex Catone, vineam quamdam olim, ex iugeribus singulis denos musti culeos proferre solitam, efficaci exemplo vt Plinius monet, [non matia plus temerata conferre mercatori, non in rubrum littus Indicúmve merces petitas, quàm sedulum ruris latem.] Vini verò efficacia atque potentia, Celebratur apud Esdram & experimẽto est testatissima. Itaque meritò Christi Ecclesia cum vinea confertur frequentissimè. Eóque spectauit Isaias cap. 5. cum dixit propheticè, *cantabo dilecto meo* Christo scilicet Ecclesiæ vinitori, *canticum Patruelis mei vineæ suæ*. Canticum quod cognatus meus Moses Deuter. 32. vineæ fœcinerat. *Vinea facta est dilecto meo, in cornu filio olei*: idest in loco pinguissimo, & feracissimo.

Subdit de circundata sepimento lapideo vinea, & omni genere prouidentiæ eidem adhibito: nominatímque de structo in ea torculari. Quod quid sit, exposuit S. Augustinus ad titulum Psalm. 8. his verbis, [Torcularia possumus accipere Ecclesias; eadem ratione qua & aream intelligimus Ecclesiam. Quia siue in area, siue in torculari, nihil aliud agitur, nisi vt fructus ab integumentis purgentur, quæ necessaria erant & vt nascerentur, & vt crescerent, atque ad maturitatem vel messis, vel vindemię peruenirent. His ergo vel integumentis vel sustentaculis, id est paleis, in area frumenta, & vinaciis in torcularibus vina exuuntur. Sicut in Ecclesiis, à multitudine secularium hominum, quæ simul cum bonis congregatur, quibus vt nascerentur & apti fierent verbo diuino, necessaria erat illa multitudo, id agitur, vt spiritali amore per operationem ministrorum Dei, separentur. Agitur enim nunc, vt non loco, sed affectu interim separentur boni à malis quamuis simul in Ecclesiis quantum attinet ad corporalem præsentiam conuersentur. Aliud autem erit tempus, quo vel frumenta in horrea, vel vpia in cellas segregentur. *Frumenta* (inquit,) *recondet in horreis, paleas autem comburet igni inextinguibili*. Eadem res in alia similitudine sic intelligi potest, vina rècondet in apothecis, vinacia verò pecoribus proiiciet: vt ventres pecorum, pro pœnis gehennarum per similitudinem intelligere liceat.] Adhibet alias eiusdem torcularis mystici notiones duas, sed hæc videtur potior.

565 Sed de omni cura huic vineæ cœlitùs impensa, luculenter S. Ambrosius lib. 9. in Luc. ad cap. 20. [Vinea, (inquit,) typus noster est quod populus de vitis æternæ radice fundatus, supereminet terris: ac solũ vile prætexens, nunc gemmante flore pubescit, nunc circumfusa viriditate vestitur, nunc mite iugum suscipit, nunc maturioribus brachiis quasi sarmentis fœcundæ vitis adoleuerit. Agricola quippe, omnipotens Pater; vitis est Christus: at verò nos palmites: qui nisi fructum feramus in Christo, cultoris æterni falce succidimur. Rectè igitur vinea, Christi populus nominatur, vel quod

Crucis

Crucis in fronte prætexat indicium; vel quod fructus eius postrema anni legatur ætate; vel quod omnibus vt ordinibus vinearum, ita pauperibus, atque diuitibus, humilibus atque potentibus, seruis ac Dominis in Ecclesia Dei æqua dimensio, nulla discretio sit. Vt vitis maritatur arboribus, ita corpus animæ, anima quoque corpori coniugatur: vt vinea dum iugatur, erigitur: & recisa non minuitur, sed augetur: ita sancta plebs, dum ligatur exuitur: dum humiliatur, attolitur: dum reciditur: coronatur: Quin etiã vt tener surculus veteri abscissus ex arbore, in alterius fœtu radicis inseritur: ita populus hic S. surculi veteris cicatricibus enodatis in nouo illo crucis ligno, tanquam gremio piæ parentis, fotus inolescit. Spirituque Sanctus sicut in altas demissus terrarum scrobes, ita in hoc carcereum corpus infusus, aquæ salutaris irriguo, diluit quicquid est fœtidum, membrorúmque nostrorum habitus in cœlestem erigit disciplinam. Hanc vineam diligens agricola, fodere rigare, tondere consueuit: eruderatisque terrenæ molis aggeribus, operta corporis nostri, nunc sole torrere, nunc imbre perfundere, stirpate agrum solitus, ne à sentibus gemma lædatur, ne luxuriet vmbra foliorum, verborúmque infructuosa iactantia virtutibus obumbrando, maturitatem indolis naturalis impediat. Sed absit, vt huic vineæ quicquam timeamus aduersi, quam peruigil custodia Domini Saluatoris aduersùs omnes nequitiæ secularis illecebras, muro vitæ vallauit æternæ, extendens palmites eius vsque ad mare.] Verùm de Ecclesia Christi vinea, plenè S. Bernardus, serm. 30. in Cant.

Vites & botri varij vineæ prædictæ.

566 Insignes pleraque eius vineæ vites, & eximios botros, Libri sacri sæpè celebrant. Præter Christum, quem botro collatum alibi damus, & benè Rupertus lib. 9. in Genes. cap. 30. ac S. Paulinus Epistol. 3. *sub finem*; cum vite autem eum confert Isidorus Pelus. libr. 1. Epistol. 166. Deipara vineæ huius eximia vitis fuit, vel etiam partialis vinea; sed Sorech, vinea electa, de quo Augustinus plenè serm. 100. de tempore, Christum describens specie botri illius, quem è vineto terræ promissionis decerptum, duo in vecte gestabant; quos ad duo Testamenta accommodat. Beatam autem Deiparam ei vineæ confert, vnde Christus vua decerptus est. Quem etiam typum optimè exposuit S. Maximus hom. 1. de S. Cypriano. [Benedicta tu, (exclamat S. Germ. Constantinopolitanus Orat. de Natiuit. Deiparæ.) mystica atque à Deo consita vitis, quæ in vocandis Ecclesiis sarmentum nascens, & igneum botrum nobis incorruptionis germinans.] Damascenus Orat. 2. de Assumpt. vocat Deiparam, [minimè rigatam immortalitatis vuæ vineam] Et inferiùs. [Ex ea, vitæ vuam collegimus.] Ex recentioribus, hanc Deiparæ vineam plenè describit Delrius in floridis Marianis Panegir. 5. & 6.

Sancti Martyres, eodem proportione loco & numero sunt. Quod S. Zeno Veronensis, elegantissimè de more prosequitur serm. in Psal. 79. Describit ibi primo concinnissimè omnem curam materiali, vineæ impendendam in hæc verba, [Vt optimè sæpè recolitis, mensura seruata amputatur, in surculum, palmes in scrobem dimittitur, vt animatus ibidem genitalis humor, manente semper secum substantia nutriatur; auxiliare illi necessario iungitur lignum, cuius tutela defensus sese sustollat. At vbi adoleuerit in vitem perfectam, ad iugúmque peruenerit, eius omnes crines luxurioti tunduntur: pura materia tabulatis infertur, non adstringitur, ne à ligno quo portatur, vel cuius adminiculo, vel ducatu in vberes fructus longiùs inuitata producitur, vi aliqua separetur. Tum solenniter plorans, clementer imbre suo rorat: conceptáque musti felicibus lachrymis fluenta denuntiat. Statim oculis apertis, Folia radiata procedunt: quibus subiecti, ac se commendantes sequaces fructus arrident: quos Solis ardores pluuiæ, ventique, exercendo prouehunt, ad maturitatémque perducunt. At vbi vindemiæ venerit tempus, decore dissipato passim vua detrahitur, in torculárique, operariorum pedibus subiecta calcatur: prælo premitur: duabúsque tabulis vehementer vrgetur, donec omnis dulcedo medullitùs exugatur: sicque pretiosum fluentum à suis calcatoribus, & bibitur, & patris familias cellis vinariis infertur, vt meliùs veteraſcendo reddatur.] Hactenus expositio curæ circa vineam. Sequitur Apodosis.

567 [Quantum spiritualiter medio critas nostra conicere potest, computatus ad mensuram palmas, competens intelligitur legitimo examinis numero examinatus. Scrobem, fontem sactum debemus accipere: qui verò Sacramento homines suscipit mortuos, & inspiratos aqua cœlesti, mox efficit viuos. Lignum auxiliare, quo tenditur vel portatur, crucis est Dominicæ signum: sine quo viuere, immortalitatemque comprehendere, in toto, non potest Christianus. Quod tabulatis infertur, cælestis viæ vitæque altitudo monstratur. Ligaturis adstringitur, cum renuncians seculo, sponsione facta spiritaliter sacris interrogationibus obligatur. Luxurioti crines falce tunduntur, id est omninò peccata baptismate, Spiritúsque sancti vigore amputantur. Plorat feliciter vitis purgata materia. De homine loto feliciùs manant doctrinæ cœlestis diuina fluenta. Ruptis oculis, id est, spiritualiter patefactis, præcedentibus foliis, fructus sequela sese cõmendat. Similiter Christianus monitis diuinis præcinentibus obsecundando, in quibus æternæ fructus est vitæ, & defenditur pariter, & nutritur. Ad iugum peruenit, cum prærogata omni facultate pauperibus, crucem suam portans, consummata omni iustitia expeditior sequitur Christum. Vi tempestatis, solis atque imbris, ad maturitatem cogitur. Et iustus tentationibus crebris, magnis, ac variis, perducitur ad coronam. At vbi vindemiæ venerit tempus; id est, persecutionis dies, passim vuæ diripiuntur; id est incõsideratè Sanctis omnibus, violenta infertur manus. Ad torculat cõportantur, id est ad supplicij locum deducuntur. Ab operariis ibidem conculcantur, hoc est summa cum contumelia à persecutoribus illusi iugulantur. Succus earum in vltimo præli pondere, duabúsque tabulis exsiccatur. Similiter iudicij die à Christo secundùm tabulas legis, confessorum sanguinis vindicta vsque ad vltimum quadrantem exigitur. Calcatores de eodem musto bibunt: & persecutores sæpè

credentes in Christum, calicem pretiosum quem paulò ante calcando fuderant, gustant; aliqui etiam bibunt. Mustum patris familias cellæ reconditur, vt pretiosius transfretatione reddatur: & Martyr, Dominicæ habitationis in recondita assumitur: vt ibidem ex homine in Angelum transfusus, æternæ vitæ beatitudine glorietur.]

Astipulatur Nilus Orat. 2. de Ascens. apud Photium cap. 276. [E radice (inquit) palmites enati sunt, quæ verè dixit; *Ego vici mundum, ego sum vitis, vos verò palmites*, Stephanus tanquam ramus ab Ecclesia excisus est, & alius palmes Martyrum pullulauit. Iacobus & Petrus amputati sunt; alius rursum Martyr enascitur: quo exciso, alium rursus vberem palmitem radix protulit. Vindemiâ decerptus est Paulus, & alius racemus martyrio maturescens Thomas, & vndique radix vindemiáque fructum tulit vberiorem, & germen durabilius, quàm qui vindemiarunt. Etenim qui exscindebant paulatim arescentes extincti sunt. Ecclesia verò fructibus omni tempore onusta, fines terræ suis plantis comprehendit.]

Sunt & alij præterea botri. Nam racemum ornatum diuinæ vitis S. Basilium nominat S. Ephrem in eius encomio. Imo generaliter omnes pios eo nomine donat S. Greg. 16. Moral. cap. 25. ad illud *qui calcatis torcularibus sitiunt*, [Omnes (inquit) qui Sanctam Ecclesiam persequuntur, quid aliud quàm torcular calcant? Quod diuina agi dispositione permittitur, vt animarum botri, in spirituale vinum defluant, quæ carne corruptibili exutæ ad regna cælestia velut in apothecam currant. Nam iniusti dum iustos deprimunt, quasi botros sub pedibus mittunt; compressi autem botri, ad superni conuiuij satietatem exuberant, qui priùs quasi in huius aëris libertate pendebant. Vnde Dauid Propheta sanctæ Ecclesiæ afflictionem conpiciens, Psalmum pro torcularibus scribit.] Deerant in antiqua vinea huiusmodi racemi, au perrari erant. Vndè ille gemitus Micheæ c. 7. *veh mihi quia factus sum qui colligit in autumno racemos vindemiæ; non est botrus ad comedendum, Præcoquas ficus desiderauit anima mea; periit Sanctus de terra, & rectus in hominibus non est.*

Anima quæuis pia, vinea Christi.

568 Est item Christi vinea, quælibet fidelis anima: quod plenè versat. Philippus Abbas tomo 3. moralit. in Cant. Breuiùs lib. 1. in Cant. cap. 22. [Vinea (inquit) potest rectè quæuis anima nuncupari, quarum alteri altera quadam videtur similitudine comparari: quia sicut in multis videlicet pampino, botro, palmite, constare vinea seu vitis inuenitur, sic & multis anima viribus aut virtutibus insignitur.] Idem plenissimè & admodum minutè prosequitur Richardus à S. Laurentio lib. 12. de Deip. partic. 6. cum de arboribus & plantis horti concluſi. Idem multis prosequitur Nyssenus hom. 2. in Cant. ad illud, *vineam meam non custodiui.* His verò præter cætera. Huius vineæ fructus, est puritas. Hic est splendidus, pulchérque & præclarus ille botrus, qui præ se fert formam Solis, & castitate dulces reddit sensus animæ; Capreolus vineæ, est cum vita æterna coniunctio & connexio. Excrescentes palmites, sunt virtutum celsitudines, quæ ascendunt vsque ad altitudines Angelorum. Folia autem quæ germinarunt, & quæ quieto Spiritu pulchrè in ramis quatiuntur, sunt multiplex diuinarum virtutum ornatus, quæ simul germinent cum Spiritu.]

Plenius eius Germanus, hom. 2. Hexaëm. sic scribens. [Christus non cessat vbique vitibus nostras animas comparare. *Vinea namque facta est dilecto*, dicit, *in cornu, pinguiin loco.* Et *vineam seui & sepem circumposui.* Animas humanas planè vineam dicit, circumdedit septo, tum ea securitate tutelá ve, quæ ex præceptis resultat, tum ipsa custodia Angelorum. *Immittet enim se*, aut medium constituet *Angelus Domini, in circuitu metuentium eum.* Deinde quasi valla, siue pertica & statumina, nobis dedit, positis in Ecclesia primùm Apostolis, secundò Prophetis, tertio Doctoribus. Exemplis præterea veterum hominum, beatorumque, seruos nostros in sublime erexerit: neque permisit in humum nos esse deiectos, ac dignos esse qui conculcemur. Vult etiam nos quasi clauiculis siue capreolis quibusdam, amplexibus charitatis proximi inniti, ac adhærere, & in ipsis etiam conquiescere, vt iugi affectu sursum versus feramur, & quasi scansiles arbustiuæ vites, nos ipsos adæquemus sublimium fastigiis arborum. Quin & à nobis expescit, vt dum defodimur, sustineamus. Sanè anima tantisper defoditur, dum se tenacibus exuit mundi curis, quæ cordibus grauissimo sunt oneri. Itaque qui carnalem hunc posuit amorem, qui pecuniarum à se excussit auiditatem, qui suspiriis prosequendæ mundialis gloriolæ affectationem delpuendam prorsus duxit, & aspernabilem; is sanè inani onere terrenæ istius prudentiæ abiecto, veluti defossus respirauit.]

Origenes multis idem tradit tract. 19. in Math. sed pulchrè ac breuiter hom. 1. in Psal. 36. ad illud *olera herbarunt ciò decident*, vbi sic disserit.] Puto ergo quod etiam in nostris cordibus qui credimus Saluatori, sit aliqua vinea plantata, sicut dixit; *Vinea facta est dilecto, in cornu, in loco vberi.* Sed & ad illos dictum est quibus sermo Dei factus est primùm quia *ego plantaui te vineam totam fœtacem.* Est ergo in nobis vinea quædam ex qua fructum scientiæ qui lætificat cor hominis, per donum sapientiæ premimus in torcularibus Scripturarum, cum perfectiùs & latiùs diuina legis mysteria contuemur. Sed proficientibus nobis in his studiis, & Israelitico oculo ad oculum Spiritalem tendentibus, venit Achab, iniquus & impius: Achab vineæ nostræ, & aduersùm optima studia hæc sapientiæ inuidiam concitat, tumultum commouet, dolos & factiones per Iezabel, hoc est per carnalem sapientiam instruit, & vult excidi vineam istam spiritualis intelligentiæ, & plantari olera; id est vt quæ legimus, carnaliter intelligamus; sicut olera enim omnis gloria carnis est. Vt impleatur in nobis illud quod culpat Apostolus, dicens ad Galatas, *Sic insensati estis, vt cum Spiritu cœperitis, nunc carne perficiamini?* Quod autem in anima sancta sint vineæ, & agri à Domino benedicti, audi etiam Isaac ad filium suum Iacob dicentem; *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus.* Melius ergo est, vineam

vineam nos colere in anima nostra & torcular fodere Scripturarum, & vindemiare botros, & premere vinum de vinea, Sorec, vt nos dicamus ad Dominum, *quia poculum tuum inebriant, quàm præclarum est.* [Videndus insuper Ambrosius b. Hexaëm cap. 12. & libro 9. in Luc. ac Bernard. sermone 60. in Cant. Vites huius vineæ, agricola Christus circuncidit & putat, vt fructum plus afferant, ait Athanasius in disput. Nycæna contra Arrium.

Dolor de Christi vinea, malè culturæ respondente.

569. Quàm verò dolendum, tantum Christi studium, siue circa vineam vniuersalem, siue particularem priuati cuiuspiam, male cadere, esseque locum expostulationi illi diuinæ apud Esaiam, *quid vltra debui facere vineæ meæ & non feci? Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas.* Proh ingrati animi terterrimam stelitatem! [Quoniam igitur nos sumus Israël, (ait S. Maximus Serm. 2. de S. Cypriano) vinea Domini sumus, videamus diligenter ne ex palmite operis nostri non nascatur dulcedinis vua, sed fellis: ne dicatur nobis quod Iudæis dictum est per Prophetam. *Sustinui vt faceret vuam, fecit autem spinas; & non iustitiam, sed clamorem.* Quam dura conditio, vt posselsio quæ Domino suo suauitatis fructus afferre debuit, spinarum illum asperitate compunxerit, hoc est cum Iudæi Saluatorem deberent tota fidei deuotione suscipere, spinarum eum coronauerint passione. Quæ corona quidem, quantum in Iudæis est, erat iniuriarum contumelia: quantum in Domino, erat corona virtutum. Compungunt ergo Iudæi Dominum, dum coronant, compungunt dum crucifigunt. Vnde ait Scriptura sancta; *Videbunt in quem compunxerunt.* Igitur fratres, videte ne, & nobis dicatur; *Sustinui vt faceret vuam, fecit autem spinas,* Hoc est ne spinas quas Domino Iudæi cruentis imposuerunt manibus, nos iniquis sensibus apponamus & compungamus eum non asperitate sensuum, sed operum prauitate. Sunt enim spinæ cordis, quæ verbum Dei etiam vulnerare consueuerunt, de quibus meminit in Euangelio Saluator dicens, seminantis semen cecedisse inter spinas, & creuisse eas, ac suffocasse quod satum est. Quæ autem spinæ sint, ipse prosequitur, dicens, vtique sollicitudines esse mundanas, quæ cum crescunt in corde hominis, mandata in eo Saluatoris suffocant. Quis enim vnquam sollicitus de mundo, potuit bene sollicitus esse de Christo: Quis dum lucris domus suæ prouidet, vtilitatibus Ecclesiæ potuit prouidere? vnde ait Apostolus, *qui sine vxore est, sollicitus est quæ sunt Domini, quomodò placeat Deo: qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodò placeat vxori.* Ergo fratres, videte ne vinea vestra non vuas, sed spinas faciat; ne vindemia vestra, non vinum afferat, sed acetum. Quisquis enim vindemiam legit & pauperibus non largitur, ille acetum colligit, non vinum.]

570. [Opus proinde sit, (concludit suprà S. Basilius,) iuxta prouerbij allusionem, vt ne viram hanc nostram sinamus sarmentis noxiis sylvescere & luxuriari, id est, ne quid in obeundis vitæ huius nostræ muniis, per ostentationem designemus, ne laudem venemur, captemusve ab istis externæ conuersationis hominibus; magis verò admitamur, fructuosi vt simus, ac interim piam quandam ostentationem operum nostrum, vero illi agricolæ siue vinitori asseruemus.] Optimè etiam in cap. 1. Esaiæ verbis illis. [Iam quando vniuscuiusque anima confertur vineæ, vti in Psalm; *Vxor tua sicut vitis abundans;* Ait & Dominus; *Ego vitis, vos palmites;* Verendum nobis, ne quando nos anteuertant apprehendere istæ comminationes, non redditis fructibus quos conueniebat rependere. Forsan enim & hoc quidem tabernaculum, corpus est quod inhabitat Spiritus sanctus. *Num nescitis, quia corpora vestra templum sunt Spiritus Sancti?* Vinea enim anima est, à qua reposcitur copiosa vbertas fructuum, planè digna primigenia plantatione & agricolatione Dei. Verè enim plantata est, ad imaginem veri Dei creata: per vices autem ac sensim, multiformi prouidentia colitur sui conditoris, qui fructus vberes proferentem expurgat, vt cumulatiores edat fructus. Si enim nos addixerimus parandæ munditiæ vitæ, ad expurgandas animæ perturbationes, Deus ipse suppetias feret, complectens studiosam alacritatem perfectorum, ad consectandam bonitatem festinantium. Sanè quemadmodùm putatur vitis quæ prohibetur per pampinorum superfluitatem, ne vberes fructus proferat: Sic & anima circuncidens & amputans consuetum studium circa res euanidas ac futiles, vim omnem suam dispensat & exercet ad bonorum operum fructificationem, ne fortè in mundo hoc ostentationis & iactantiæ præcupido, inutili materia sylvescat & eluxuriet, omnémque suam facultatem exhauriat, perinde atque vinea circa folia, clauiculos & capreolos (quæ figura sunt mundi,) occupata. Anima insuper circumfoditur, quò liberiùs cuncta adiacentia sibi vindicet ad propriam alimoniam, & ita probè se adornat ad excipiendam multiplicem doctrinam Spiritus sancti. Quemadmodùm enim vitis per fodicationem non expirans, facilè euanescit, neque capax fit vtilitatis quæ illi prouenisset ex infusione aquæ, propter densitatem terræ ei adiacentis: pari ratione anima minùs ritè se componens circa hæc corporalia, quorum oppressa pondere, ne respirare quidem potest, sed permanet infæcunda, referta graui onere materialium, quo fit vt anima nullum ex se proferens fructum, nullius iam sit particeps cœlestis auxilij. Porrò ab anima infœcunda, ille quidem Spiritus sanctus se submouet ac retrocedit. Maceriæ interim siue sepes concidunt, nempè Angelorum subsidia. Ad hæc peregrini ac barbari obiter transeuntes, in nos ituunt, nimirum potestates illæ effectrices peccatorum quæ admittuntur per superfluam scientiam; simul & vitiosæ affectiones & à ratione prorsus abhorrentes, sese volutantes in putido fœtore, suis instar in volutabrum irruentis, quæ præoccuparant eam animam, eandem, corrumpunt. Tunc apud talem animam, impletur illud; *Derelinquetur filia Sion sicut umbraculum in vinea.*]

571. Cauendum ne vua nostra sit vua fellis, & borri amarissimi: quippe de eo decerpti vineto cui Dominus maledixit, & vibratis iræ suæ fulminibus vastitatem intulit. Multas tales

vineas Deo inuisas, recenset & exponit ad hanc mentem S.Basilius in c.16. Esaiæ,quibus illud Deus iure obiicit; *quomodò conuersa es in amaritudinem vitis aliena?* Manetem Cyrillus Hyerosol. catech. 16. ait euasisse in summum perditionis botrum. Dies Iudicij, cuiusmodi vinea, & vitis,ac botrus quique fuerit, manifestabit. Benè Gregorius Archiepiscopus Tauromenitanus orat.in anni principium, [Quemadmodùm ille mensis; apud nos primus est, qui apud Hebræos septimus, ambóque in eundem ista conueniunt: ita etiam corruptionem idem frugibus affert, & vindemiam auspicatur. Non aliter ac sempiternum illud æuum generationis, atque interitus finis est, & vindemiæ spiritualis initium. Nos enim in futura vita velut quoddam torcular expectat. Atque vt generoso, pulcherrimóque racemo in torcular impositio, suaue mustum, & odoratum effluit; cui ætas posteà gratiam ac fragrantiam affert. Sin è carioris vel acerbis vuis liquor exprimitur, in vappam degenerat, nec idoneum potui est;sed acescit, & fœtorem contrahit,aut aliter vitiatum vermibus scatet; Sic in resurrectione corporum, vbi racemorum instar actiones nostræ in probatorium illum ignem tanquam in torcular immissæ fuerint, de cuiusque prouentu & agricolatione constabit.]

Nihil celebres aliæ vineæ, ad Christi vineam.

Liquet de Christi vineæ præstantia. Quæ vulgò dicuntur vineæ, quantumuis exultæ,& feraces, & vini generosissimi fertiles, Cretricæ Lesbiæ,Falernæ, Masticæ,Cypriæ,quid ad electam Domini vineam, eiusque feracitatem, & fructus optimos cum culturæ vinitoris respondet?Auream Regis Persarum vitem, trûco tamis,pampinis,auream, cuius racemi ex lapillis pretiosissimis;de qua plenè Brissonius l. 1. de Rege Persarum pag.69.Pithui itè vitem auream apud Herodotum l.7. Ex eadem quoque materia vitem Atistobuli, Iosepho celebratam 14. Antiq. c.15. argumenta potiùs monstrosæ nouitatis constat fuisse, quàm solidæ ac veræ magnificentiæ. Quare non est quod de vlla vinea, cum vinea Christi quomodolibet componenda,aut iure æquiparanda, simus ancipites.

Ager Christi, nouale.

572 Agrum Ecclesiæ, Christus colonus optimus (sic enim apud Ieremiam c.14. denominatur, suffragante Isaia c.28.à v.24.) excoluit studiosissimè. Erat hic ager ante Christũ, qualis apud Isaiam c.7. describitur verbis illis. *Omnis locus vbi fuerint mille vites mille argenteis* (ideſt quæuis fertilissima vinea, cuius singulæ vites fructum annum totidem argenteorum ferant) *in spinas & in vepres erunt; Cum sagittis & arcu ingredientur illuc; vepres enim & spinæ in vniuersa terra.* Hæc non de spinis & agro materiali,sed de intelligibili spineto accipienda esse,docet ibi S.Cyrillus. Tale quod enim erat orbis terrarum ante aduentum Christi; nominatímque Iudæa cui Chrysologus serm. 164. eam ob causam accommodat rubetum in quo Moses ignem innoxium conspexit. Et Ambrosius serm. 73. hunc ait esse, agrum qui expectatus vt faceret fructum idoneum,fecit spinas,vt est Isaiæ 5.iuxta 70. Et dixerat sanè de Iudæis Michæas c.7. *qui optimus in eis quasi paluirus,& qui rectus, quasi spina de sepe.* Verùm si lumen quod in mundo erat, tenebræ fuerunt, ipsæ tenebræ quantæ fuerint? Si inquam Iudæa, quæ veri Dei notitia non destituebatur,tot vitiis & sceleribus abundauit, vt non ager domino suo commodus; sed senticetum & spinetum sit meritò denominata, cuiusmodi fuisse existimabimus reliquum mundum? Spinæ hîc imo rhamni idolatriæ,omnia repleuerant. Spinas enim idola dixisse Ieremiam c. 4. cum dixit, *nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas*, pulchetrimè tradidit in Catena S. Chrysost. Succreuerant item vbique spinæ illæ vitiorum, ad quas euellendas sic hortabatur S. Ambrosius serm. 56. [Producamus de spinis nostris rosas, hoc est de peccatis iustitiam, de seueritate misericordiam, de auaritia largitatem. Istæ enim spinæ sunt corporis nostri, quæ præfocant animam, de quibus ait Scriptura; *Spinas & tribulos tibi germinabit terra.* Germinat enim mihi terra mea spinas, si me corporalis libidinis titillatione compungit. Generat mihi tribulos, cum me diuitiarum secularium cupiditate discruciat. Spina enim Christiano, auaritiæ suæ radix est. Spina viro bono, honoris ambitio est. Videntur enim specie apud suos grata esse, sed lædunt.] Spinæ istæ, florent & virent initio, sed vbi rhamnum intellexerit, pungunt, ait ad eum psalmi locum S. Augustinus.

Hunc igitur agrum, Christus colonus optimus, nouale fecit, cruce enim sua vius pro aratro, (vt est apud S. Macarium hom.28. & apud Maximum hom. 2. de passione & cruce Domini, nec non apud Cassianum collat.1. c.22.) Apostolos autem æternitatis satores, vt loquitur S. Hilarius can.5. in Matth. adhibens ad proscindendam hoc aratro terram, (nam idcirco vt S. Macarius hom. illa 28. obseruat, binos eos tamquam ad iugum copulauit,) feracissimum effecit agrum, è quo olim non nisi mutila germina, tribuli scilicet & spinæ scelerum procreabantur. Secundùm Apostolos, alij quoque laborauerunt in hoc agro. Audi de S. Antonio Aldelmum lib. de laude Virginitatis c. 14. [Antonius cælestis aratri stiuarius, & Euangelici seminis sator,à quo primitus per Ægyptum fertilis Cœnobiorum seges germinauit, vnde postmodùm Memphitica tellus quam Nilus reciprocis fœcundat fluentis, millenos animarum manipulos in fructiferis Ecclesiæ noualibus pullulantes protulit, quos Angelici messores (cum figura mundi in ictu & atomo euanuerit, & enormia creaturarum elementa in meliùs commutata claruerint,) sequestratis loliorum fasciculis in inexhausta cœlestis regni horrea cateruatim aduectabunt.]

Eius consummatio in combustionem.

573 Quod autem consummatio terræ reprobæ, sit in combustionem, vt est apud Apostolum; quod inquam extremum remedium ad conciliandam agro inutili fertilitatem, sit ignis immissio, neque hoc remedium prætermisit

missit colonus Christus, idcirco professus se ignem venisse mittere. [Et quid est (inquit Chrysologus serm. 164.) quod tantum verbis spargit ignis? quod tanta & talia inflammat & dilatat incendia, dicendo; *Ignem veni mittere in terram*? Quid est? Ager quoties longa incuria sylvescit, & toto luxuriæ agrestis sordescit horrore, peritissimi cultoris vtique semper aperitur & purgatur incendio: ac studio benigno cultor ignis apponitur, vt exustis sentibus reueletur prima facies campi, præstetur agricolæ libertas, fiat facilis via vomeri, sit germinis ferax sterilis diu terra, & longa ac mœsta otia læto lætissima iam repenset in fructu. Ergo vbi Iudaicus cespes continuo aratro legis & iugi cultu effectus ad inopiam, non respondit germini, non labori; sed pro tritico lolium reddidit, protulit pro viribus spinas; Christus ad sata gentium diuini cultus conuertit industriam: ac diu oppressa dumis nationum cupiens noualia purgare, ignem mittit primùm maximus magister in terram, & quicquid naturalis squale fecerat luxus, quicquid arefecerat brumalis rigor, artifici depurgat & consumit incendio: quatenus sola longo exhausta ieiunio, ipso suo cinere saginata pinguescerent, & post diuturnam duritiem tenera redderentur & mollia: ac sic Euangelico aptata cultro, semini redderentur commoda; & fælici sulco iam redderent trigesimum, sexagesimum, ac centesimum fructum, sed sic ipse cultus, non est nouus agricolæ veteri & cœlesti. Nam legem pandere, gratiam serere, ignis semper opere consuevit. Daturus legem, ignem præmisit in rubo: sed diuinum rubus portauit, non concepit incendium, iam tunc aculeis malitiæ plenum & ingratum culturæ legis populum præfigurans. Et nunc in arua gentium cum destinaret Apostolos, sic eos igneo imbre perfudit, & ignis consedit super eos, vt possent humecta siccare, sicca, infundere, decoquere cruda, frigida calefacere, accendere extincta, comburere noxia; & in opere diuerso, vno atque eodem igne, ad cælestem copiam tota percolere deserta terrarum.] Optimè idem tradit S. Chrysost. serm. 2. de Pentec. Tomo, Græcol. & Anastasius Sinaita lib. 11. Hexaëm. *in fine*, sæpéque S. Macarius.

Hunc ignem in agrum suum immisit Christus in die Pentecostes Túncque impleri contigit, quod Isaias c. 10. prænunciarat *erit lumen Israel in igne & sanctus eius in flamma, & succendetur & deuorabitur spina eius, in die vna.* Nam de Spiritu sancto eum locum accepit S. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto capite 16.

Vt ignem prouidit Christus, ita & nubes fœcundantes quas Origenes interpretatur diuini verbi disseminatores hom. 5. in Ieremiam. Qui item de pluuiæ agros mysticos fœcundantis effusione, plenè disserit hom. 16. in Leuiticum. Optimè S. Cyrillus in cap. 45. Esaiæ ad illud *& nubes pluant iustum*, & S. Ambrosius Lucæ 21. ad illud, *venientem in nubibus.* Non displicet S. Gregorio, ea aquarum agrum Ecclesiæ fœcundantium interpretatio: sed illam cumulat alia. Sic enim scribit 11. Moral. cap. 6. tractans illud. *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur, Si miserit eas, subuertent terram.* [Si *aqua* scientia prædicationis accipitur, sicut scriptum est; *aqua profunda, verba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ*, cum aqua continetur, cuncta siccantur: quia si scientia Prædicatorum subtrahitur, eorum qui virides cere in spe æterna poterant, corda protinus arefiunt, vt in desperata siccitate remaneant, dum fugitiua diligentes, nesciunt sperare mansura. Sin verò *aqua* nomine, sancti Spiritus gratia designatur, sicut veritatis voce in Euangelio dicitur; *Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viua*, vbi statim Euangelista subiunxit, *hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum*; Congruus in his sermonibus intellectus patet, quibus ait; *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur*: quia si Sancti spiritus gratia ab audientis mente subtrahitur, arescit protinus intellectus, qui iam per spem viridescere in audiente videbatur. Quod autem non *aquam*, sed *aquas* memorat, pluralitatis appellatione, ad septiformem donorum spiritalium gratiam recurrit: quia quasi tot aquis vnusquisque infunditur, quot donis repletur.]

Fimus ad eiusdem fœcundationem.

574 Sed neque fimi ingestionem, omittit ad agrum suum oblimandum Christus. Hic fimus Iudice Origene homil. 2. in Leuit. est humilitas carnis assumptæ per Verbum. Iudice autem S. Augustin. in psal. 140. mors est sanctorum Martyrum. Sic enim scribit. [Quid factum est de mortibus Sanctorum? *Sicut crassitudo terra dirupta est super terram, dissipata sunt iuxta infernum ossa nostra.* Quid est, *crassitudo terra, dirupta est super terram*? Nouimus crassitudinem terræ, contemptibilia quæque esse: quæ sunt quasi contemptibilia hominibus, fœcundant terram. Nam dictum est, & in quodam psalmo, iacuisse mortes sanctorum, & non fuit qui sepeliret. Sed illæ omnes mortes, factæ sunt crassitudo terræ. Quomodò accipit terra quandam pinguedinem de rebus contemptibilibus & abiectis, sic ex eo quod contempsit hic mundus, accepit crassitudinem terræ, vt inde seges Ecclesiæ feraciùs pullularet. Iam nostis fratres, quia contemptibilia terræ huius, de quibus pinguescit terra, nec appellare volo, nec dicere decet. Talis est quædam sagina terræ, & quædam pinguedo: & contemptibile est hominibus, & quasi sordidum est, abiicitur, sed quid fecit hic, vt iam & ipsius verbis vtar? *De terra erexit inopem, & de stercore exaltauit pauperem, vt collocaret eum cum principibus, cum &c.* Prostratus est enim in terra, tanquam pinguedo terræ, diruptus est super terram, sicut iacuit ille Lazarus vlcerosus, sed tamen ab Angelis sublatus est in sinum Abrahæ. *Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius*, sicut contemptibilis est seculo, ita pretiosa est agricolæ. Nouit enim ibi vtilitatem & vberem succum, & nouit quid affectet, & quid eligat, vnde seges fertilis surgat. Sed contemnit eam iste mundus. *Nescitis quia contemptibilia mundi elegit Deus & ea quæ non sunt, tanquam quæ sint, vt ea quæ sunt euacuarentur?* De stercore erectus Petrus, Paulus, & cum occiderentur, contemnebantur. Modò iam saginata inde terra, exurgente segete Ecclesiæ, ecce quod est nobile & præcipuum in mundo Imperator venit Romam:

Romam : quò festinat ? Ad templum Imperatoris, an ad memoriam Piscatoris ? Sicut enim crassitudo terræ dirupta est super terram, dissipata sunt iuxta infernum ossa nostra.]

Aliter fimum Euangelicum quo Ecclesia fœcundatur, accipit S. Ambrosius l. 7. in Lucam. Sic enim scribit. [Nouit excolere, qui nouit vitia deprehendere. Pollicetur dura cordis eorum, Apostolicis ligonibus esse fodienda, vt longo incultu situm mentis obductum, sermo bis acutus inuertat, & corde prosciſſo excitet sensum aerio spiramine tam vigentem, ne radicē Sapientiæ terratum aceruus obruat, & abscondat. Cophinum quoque stercoris, dicit esse mittendum. Magna profectò vis stercoris, quæ tanta est, vt de infœcundis fœcunda, de arentibus vitentia, de sterilibus faciat fructuosa. In quo sedit Iob cum tentaretur, & vincī nequiuit. Et Paulus æstimat stercora, vt Christum lucrifaciat. Denique cum ante Iob plurima perdidisset, posteaquàm sedit in stercore, non habuit quod Diabolus posset auferre. Bona ergo terra quæ foditur, bonum stercus quod mittitur. Denique Dominus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem, Itaque per intellectus exercitium spiritalis, & humilitatis affectum, etiam Iudæos, in Euangelium Christi cultor ille bonus, fore existimat fructuosos.] Pœnitentiæ actus, fimum & stercus agri Ecclesiæ, exponit S. Augustinus, omninò pulchrè serm. 151. de tempore, & obiter Nazianzenus orat. 40. De singulis spiritualis agriculturæ instrumentis distinctè & pulchrè Hugo Victorinus serm. 16. ex centum, & optimè quoque S. Bernardus serm. de SS. Petro & Paulo.

Seminatio, fertilitas, cura colonorum excitata.

575 Sic aptato agro, iniectum est semen diuinum, Christus ipse. In quam rem elegantissimè disserit S. Ambrosius in psal. 43. ad illud, *& in gentibus dispersisti nos*, his præter cætera, quibus & Christum, & proportione aliqua Apostolos : *semen sanctum* fuisse, docet, quo fœcundatus est ager Ecclesiæ. [Vt Dominus Iesus Christus, sicut granum cecidit in terram & mortuus est vt multum fructum afferret ; ita etiam dispersi sunt Apostoli sancti, vt bonum inter gentes semen afferrent, quo ad eorum similitudinem fructus gentium pullularet. Denique scriptura hoc dicit, dixisse Dominum, quia *propterea vos misi, vt vos eatis, & fructum pluremum afferatis, & fructus vester maneat.* Factus est ergo Dominus sicut semen, secundùm quod dictum est ad Abraham, *& semini tuo, quod est Christus.* Semen ergo omnium, Christus. Et ideò se cadere passus est & spargi, vt conforme corpori suo transfiguraret corpus humilitatis nostræ. Hoc ergo semen salutare omnibus hominibus pullulauit, & ex illo ad eius imaginem figurati quasi semina Apostoli sancti, missi sunt per diuersa atque dispersi, vt in agrum Ecclesiæ gentes congregaræ, diuersis fructibus refulgerent toto orbe terrarum. Istæ ergo dispersiones dicuntur : sicut etiam in posterioribus idem Dauid dicit; *ædificans Hierusalem Dominus & dispersiones Israël congregans.* Dispersi sunt enim vt nouos fructus facerent, & posteà veluti triticum notum, Ecclesiæ horreis inucherentur.] De planè multiplici in hunc agrum iacto semine à tam variis seminatoribus, & quàm malè periturus sit, si pereat in eo tantùm semen, tantusque seminantium labor, concinnè & fusè S. Bernardus serm. de S. Benedicto.

576 [Huius agri fertilitas non est vbiuis eadem & par. In aliis enim fert fructum tricesimum, in aliis sexagesimum, in nonnullis centesimum. Sic perfectio diuersa in variis Ecclesiæ statibus, & pro maioti perfectione maior meritorum seges, designatur ab ipsomet Christo. Radix prima totius huius diuersitatis, est bona Christi voluntas, siue Spiritus sanctus variè communicatus. Pulchrè hoc docet Cæsarius dialogo 1. his præter cætera. [Sanctus Spiritus cum sit vnus, vnius formæ & eiusdem modi, vnúsque substantiæ, indiuisus & absque defectu, vnicuique diuidit gratiam sicut vult. Vtique in plantis fieri solet, vt quamdiù quidem hyemis asperitas prævalet, infrugiferæ maneant; postquàm verò pluuiis rigatæ sole foueantur, renascuntur, & germinant: sic & mortalium animæ, quamdiù quidem hyeme vitiorum detinentur, difficiles & omnis communionis expertes mores erga proximos ostendentes, mortuæ & infrugiferæ sunt. Quum autem diuinam Spiritus pluuiam per doctrinam institutionis susceperint, & turpitudinem quæ est ex vitiositate, abstersérint, multisque affectibus obnoxium, corporeæ molis vestimentum deposuerint; mox in eis suscitatur ratio, & quasi renascuntur per diuinam figationem & calorem spiritus, & fructum ferunt, secundùm Domini sermonem, alius quidem trigesimum, alius verò sexagesimum, alius verò centesimum. Nam alij quidem ad sapientiam accommodant linguam, alij ad vaticinium, alij ad Dæmonum expulsionem, alij ad declarationem rerum diuinarum. Alium ad sobriè viuendum instruit, alium ad misericordiam, alium ad temperantiam confirmat, alium ad Martyrium vngit & excitat ; ac diuersus in alio esse videtur, cum ipse non sit alius, quemadmodùm eximius ille & mentis vi præstans scribit Apostolus. *Vnicuique* (inquit) *datur declaratio Spiritus provt expedit. Nam alij quidem per spiritum datur oratio sapientiæ, alij verò oratio scientiæ, secundum eundem spiritum ; alij fides in eodem Spiritu; alij prodigiorum effectiones; alij vaticinatio ; alij diiudicationes spirituum ; alij genera linguarum. Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem spiritus, dispertiens peculiariter vnicuique, sicuti vult.*]

Quod autem nunc post tantum laborem succrescant denuò spinæ ac tribuli in hoc agro, sic eos ad quos attinet compellat S. Augustinus Orat. de quinque hæresibus cap. 6. *initio*, cum præmisisset nonnulla de spinosis germinibus in Ecclesiæ agro enatis. [Tales fructus, deserta germinat terra. Agricolas non accuso, sed quæro. Vbi mihi estis ô boni Agricolæ? Quid agitis? Quare vacatis ? Videris quo malo ista plena sit terra ? Hinc spinæ hinc tribuli, hinc fœnum surgit. Spinas incendite, tribulos eradicate, fœnum secate, noua semina spargite, non vos terreat hyems: & si abundat iniquitas, vestra tamen feruear charitas. Serite hyeme quod metatis æstate.] Satis de Ecclesia, ago.

agro Christi Quam allegoriam Cæsarius Dialogo 4. Interrogatione 192. præter cæteros hactenùs adductos, insigniter est prosecutus. Sed quod eius diffusior sit oratio, & iam plus satis per hunc Ecclesiæ agrum expatiati videamur, legi apud eum poterit.

Pia item quæuis anima, ager Christi. Multiplex eius cultura.

577 Anima item quælibet pia, ager est Christi, in quo per socordiam & negligentiam villici, spinæ & vrticæ omnia repleuerant, vt interpretatur S. Greg. 20. Moral. cap. 22. illud prouerb. 24. *Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, operuerant superficiem eius spinæ, & maceria lapidum destructa erat.* Non omitto Augustinum tract. de 4. feria cap. 2. [Et tu vnaquæque anima quæ accedis ad Christum, terra es spinosa & arida. Vnde probamus, quia talis es: Recole illam sententiam quam in primis parentibus accepisti, & inuenies quid inde traxisti. *Spinas* (inquit), *& tribulos pariet tibi.* An respondebis, non te esse terram spinosam? Si spinas non haberes, capiti creatori tui coronam spineam non imponeres. Quia ergo & tu talis es, spinarum multitudine, id est peccatorum, prægrauata es.] Et serm. 59. de Verbis Dom. *in tio.* [Colimus Deum, & colit nos Deus. Sed non sic Deum colimus, vt eum meliorem faciamus. Colimus enim Deum adorando non arando. Ille autem colit nos tanquam agricola agrum. Quod ergo nos ille colit, meliores nos reddit, quia & agricola agrum colendo facit meliorem, & ipsum fructum in nobis quærit, vt eum colamus. Cultura ipsius est in nos quod non cessat verbo suo extirpare semina mala de cordibus nostris, aperire cor nostrum tanquam aratro sermonis, plantare semina præceptorum, expectare fructum pietatis. Cum enim istam culturam sic acceperimus in cor nostrum vt eum bene colamus, non existimus ingrati agricolæ nostro, sed fructum reddimus quo gaudeat. Et fructus noster non illum ditiorem facit, sed nos beatiores.]

Hunc agrum quomodò excolat Christus, & quàm iterato labore tandem eum promoueat ad lætas fruges fundendas, eximiè docet S. Macarius hom. 26. his verbis. [In rebus quæ oculis subiacent, terra vt plurimùm ex se ipsa profert spinas: colonus autem fodit, exercet diligenter, ac seminat, spinæ tamen vel non satæ pullulant & multiplicantur: (postquam enim transgressus est, dictum est Adamo: *Tribulos & spinas producet tibi terra:*) Denuò Colonus exercet terram, effodit spinas; quæ nihilominus adhuc multiplicantur. Accipe hoc spiritualiter. Nam post transgressionem terra cordis produxit spinas, & tribulos: excolit homo, elaborat, adhuc tamen spinæ prauorum spirituum enascuntur. Deinde sanctus ille Spiritus, suppetias fert imbecillitati humanæ, & Dominus mittit in terram cordis semen cœleste, atque excolit eam: quo semine iacto, adhuc tribuli & spinæ pullulant. Denuò ipse Dominus, ac homo, exercent terram animæ, & septem mali Spiritus ac spinæ exoriuntur illic, & repullulant, donec adueniat æstas, & abundet gratia, ac desiccentur ab æstu solis, spinæ enatæ.]

Theoph. Raynaudi de Attrib. Christi

De eadem multiplici & indefessa agri nostri per Christum colonum cultura, his præter cætera S. Augustinus Tractatu illo de 4. feria. cap. 2. [Ideò tibi talis cultura impenditur, propterea crucis ligno exararis, propterea cœlesti pluuia præpararis, vt cum fæcunda effecta fueris, non gratuleris de tuis quæ nulla sunt meritis, sed reddens bonos fructus, Christi prædices gratiam: vis nosse qualis tibi adhibeatur cultura, qualis te desuper profundat gratia? Ecce agnosce. Christi cruce exararis, quando eius signo in fronte signaris; eius sanguine rigaris, quando in morte ipsius baptizaris.] Item ieiunio exarari, sæpiúsque vexari, & exerceri vt feracior euadat hic ager, notatur apud Ambrosium serm. 36. sed eleganter apud Chrysologum serm. 51. Ieiunium est singulare sanctitatis aratrum, colit corda, eradicat crimina, euellit delicta, vitia subruit, charitatem serit, copiam nutrit, parat innocentiæ messem.] Addit tamen serm. 42. adaquandum esse agrum, aqua lachrymarum pauperum id quod lacè astruit S. Chrysostomus hom. 14. in 2. ad Timoth. *in morali* in seminationis & eleemosinæ analogiam plenè excurrens.

578 Nec deesse debet extirpatio malorum germinum, audi Eucherium hom. 8. ad Monachos num. 1. [Si quando terræ operarius & ruris cultor agrum suum seminibus præparat, non sibi sufficere putat, rudem campum vomere proscidisse, & assiduo aratro duras edomuisse glebas, ac sulcis frequentibus confecisse; sed insuper studet agrum illum infœcundis germinibus emundare, noxiis euacuare ruderibus spinarum, stirpium fomites excussa radice conuellere, sciens terram suam sine purgatione mali germinis, boni feracem esse non posse: ad se dictum putans illud, quod ad spiritalem agricolam pertinet, *nouate vobis noualia, & nolite serere super spinas.* Ita & nos qui Dei agricultura effecti sumus, qui spem fructuum nostrorum non terræ credimus, sed cœlo reposuimus: non nobis sufficere putemus terram corporis nostri vigiliarum exercitiis edomare, vel ieiuniorum labore conficere, sed in primis mentem extirpatione vitiorum mundare conèmur, circuncidere mores, excidere passiones, eradicare superbiam, plantare humilitatem, effodere iram, fundare patientiam, amputare inuidiam, inserere beneuolentiam, & huiuscemodi virtutibus agrum cordis, quasi quibusdam bonæ frugis fœcundare seminibus. Cæterùm si caro conteritur, & anima non fructificat, simile est ac si arari campus non desinat, & nunquam tamen messis appareat.]

Adhibenda item stercoratio, ait S. Ambros. lib. 2. de pœnit. c. 1. quod prudens agricola irato Domino aduersùs ficulneam exscindendam sollicitè perfecit, immisso stercoris cophimo.] Stercoremus ergo & nos, (ait ibidem S. Ambrosius) agrum hunc quem possidemus, & imitemur laboriosos agricolas, quos non pudet fimo pingui satiare terram, & immundo cinere agrum aspergere, vt fructus vberiores colligant. Et quemadmodùm stercoremus, docet Apostolus dicens; *omnia æstimo vt stercora vt Christum lucrifaciam*, qui per infamiam, & bonam, famam meruit Christo placere. Legerat enim quod Abraham dum se stercus & cinerem fatetur, summa humilitate inuênit Dei

gratiam. Legerat quod Iob in stercore sedens, omnia quæ amiserat recuperauit. Legerat propheratem Dauid, quod Deus de terra suscitat inopem,& de stercore erigit pauperem. Et nos ergo non erubescamus fateri Domino peccata nostra. Pudor est,vt vnusquisque crimina sua prodat. Sed ille pudor agrum suum arat, spinas tollit perpetuas,sentes amputat,fructus adolet.] Humilitatem esse hoc stercus, censet Sanctus Paulinus Epist.10.ad Seuerum, apprecatus sibi cophinum stercoris. [In quo mihi (inquit,)videtur æterna piæ humilitatis vtilitas indicari, quæ sterilem fœcundat animam, ne per vacuam arrogantiæ speciem,sibi iuxta illum Pharisæum placens, velut arbor infelix, frugibus inutili fronde luxuriet. Quàm bonum autem & vtile ad culturam salutis, huiusmodi stercus sit, docemur in Beato Iob; qui postquam sedit in stercore, tentari destitit. Consumpserat enim tentatoris inuidiam,humilitate perfecta, quæ facilius surgere quàm deiici potest. Quia in simo sedens, vnde cadat non habet; sed habet vnde consurgat, per eum qui suscitat de terra inopem, & de stercore erigit pauperem, & in stercora redigit superbos.] Aliam huius agri stercorationem, non ita multo post ex S. Bernardo memorabo.

Prompta, & immensa agri Christi feracitas.

579 In his agris laborare Angelos, vt ex eis offerant Deo primitias, tradit perpulchre Orig. hom. 11. in. Numer. De duplici in his agris satione, & respondente sationi messe, pulchrè S.Hilarius in psal.125.*in fine*.Mirabile discrimen horum agrorum ab agris materialibus, obseruat his verbis S. Chrysostomus orat.de cruce. [Agricolæ non simpliciter semina iactant, nisi prius boues iunxerint, & aratrum traxerint & sulcos prosciderint, & spinas euulserint & hinc terræ semina committunt, vt à pluuia, in telluris cauitates deferantur, Tunc terra producit spicam. Attamen expectant agricolæ hyemem,& æstatem,& imbrem de cælo, & tempus messis,& tunc conuehunt in horrea.Sed ego neque boues iungo, neque sulcos facio, neque spinas vello. Hodiè sero; hodie meto; fælicem me qualis qualis terræ agricolam,dicent.]

Qui campi istis sic excultis feraciores? qui dominuo & colono gratiores? Est sanè ager iuxta Tullium, gratitudinis veluti exemplar: Reddit enim cum fœnore beneficium, quod in eum contulit colonus. Leguntúrque in hoc genere planè admiratione digna, cum plerumque ex vno grano iacto, notatum sit extitisse culmos 60. Sed nullibi tanta feracitas, quanta in campo Ecclesiæ, qui in plerisque partibus ad centesimum multiplicat semina iacta, vt vidimus. Hinc existet, Deo agricolæ nostro benè propitio, beata illa messis in horreum Domini recondenda. [Interim credamus (inquit Chrysol. serm.103.)quod crux nostri corporis sit aratrum; fides,semen, sulcus, sepulchrum;resolutio,germen, expectatio, tempus; vt cum ver Dominici aduentus artiserit, corporum nostrorum matura tunc viriditas, vitalem resurgat in messem, nesciturami iam finem, nesciturami caniciem,non passuram falces, nec flagella sensuram. Quia depositis in morte vetustatis paleis,nouum glorioso corporis consurgit in fructum.]

580 Religiosum præsertim solum, sicut à Deo maximè excolitur, ita fructuum eximiorum feracissimum est: idque si omitteret, esset quod iusto timore corriperetur, cum S. Bernardo serm. 2. de SS. Petro & Paulo. [Ergo dico vobis, (inquit alloquens suos Cisterciences,) si minùs boni inseculariibus inuenerit, maiorem in eis Dominus habiturus est patientiam,quàm in nobis, quibus cælestium consolationum pluuiam voluntariam segregauit, quibus non sarculus Disciplinæ, non paupertatis & vilitatis stercora defuerunt. An non stercora sunt abominationes Ægyptiorum, quas immolamus Deo nostro? Stercora planè, vilia ad aspectum, sed ad fructum vilia. Non refugiat hanc fœditatem qui fœcunditatem desiderat, siquidem ex deformi stercorum acerno qui portatur in agrum, formosus surget aceruus manipulorum, qui reportabitur ex agro. Propterea non vilescat vobis vilitas preciosa: sed preciosius cunctis thesauris Ægypti, Christi improperium æstimate. Verumtamen terrenum habentibus sterquilinium, ipsa quoque cælestis non deest pluuia; quæ est orationum deuotio, iucunda ruminatio psalmodiæ, dulcis meditatio, consolatio scripturarum. Denique & hæc ipsa pluuia est, quam accipiis per os meum, si quando de flumine cum impetus lætificat Dei ciuitatem, & torrente voluptatis illius,aliqua super vos, dum de eis loquimur, stillicidia stillare contigerit. Sed necesse habeo interdum circumfodere, quandoquidem posuerunt me custodem & cultorem in vineis.Heu qui meam non colui nec custodiui. Necesse habeo tamen, dùm hunc occupo locum, & circumfodere nonnunquam, & apponere stercora. Molestum id quidem, sed dissimulare non audeo, sciens multo amplius securim nociturami quàm sarculum, ignem quam fimum.Itaque & arguere,& increpare interdum necesse est:nec ignoro fimum esse verbum increpatorium, verbum improperij, & quod si non excusset necessitas, ipsum quoque minus deceat proferentem.] S. Augustinus non dissimiliter serm. 35. de verb. Dom. *in ipso fine*. [Magna res fratres, & hæreditas ipsius tumes, & hæreditas nostra est, quia & colimus eum, & colit nos. Nulla est iniuria illi quia colit nos. Quia si nos colimus illum vt Deum nostrum, ille colit nos vt agrum suum. Et vt sciatis quia colit nos, audite eum quem misit nobis; *ego sum*,inquit,*vitis, vos estis palmites, pater meus agricola est*. Ergo colit nos, sed si fructum reddamus,parat horreum. Si autem sub tanto cultode stirpes esse voluerimus, & pro frumento spinas proferimus, nolo dicere quod sequitur, ad gaudium finiamus.]

Specinen agri boni, in quo diuina sementis optime ac fœlicissimè fructum fecit, exhibeo, & abeo, vt hæc sit monitio idem præstandi. S. Ephrem orat.in SS.40. Martyres, ita philosophatur.[Germina & fructus membrorum Martyrum, animas fidelium enutriunt; & frumentum electum Deo euadunt,seminati super compum stagni:& quæcumque dici possunt ad germinationem opportuna atque vtilia,pie in corporibus suis suscipientes, gelu, frigus atque rigorem,

rigorem, deinde etiam superna virtute calorem, donec spica animæ, ad superna lumina vitæ æternæ deportata est. O amabiles sureuli charitatis atque concordiæ Pauli; quomodò variis distinctam coloribus Lunam obscurarunt? O veri fructus agriculturæ petri; quo pacto rabidam obmutescere fecerunt locustam? O rami sancti plantationis Christi; quo pacto cuncta corruptionis pericula superarunt? Radices egerunt in profunditate charitatis; & sic vehementem fregerunt impetum ventorum. Statuerunt etiam amoris carbones acutos, & bruchiora palo suffixerunt: granum absconderunt in receptaculis spiritus: & serpentem vulneraruntvirga arundinea: ac deinde cuncti pariter salui atque impolluti, ad dignitatem decem agnarum commigrarunt. Ipsi eximiam pulchritudinem cœlestis suæ messis Deo obtulerunt, & Euangelicis sermonibus irrigati, centesimum fructum produxerunt: ideoque etiam Tyrannica demessi falce, manipulos salutis in terram reposuerunt, plaustris verò indè tanquam frumentum, ad latissimum Ecclesiæ aditum vecti sunt, vt psalmodiis fideliter impinguati, misericordiam petentibus tribuant. Quis igitur vnquam vidit tales admirandos manipulos, stillantes sanguinem & coronas?]

Quæ Christi piscinæ, & quàm præstantes.

581 Piscinæ in Christi Ecclesia iuxta Willeramum Abbatem in c. 7. Cantic. sunt Doctores. Sic enim canit exponens illud *oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.* Interpretans *Hesebon Zonam mœroris.*

Doctores veri, piscinis assimilandi,
In foribus portæ quæ sunt vrbis populosæ,
Sic bona prospiciunt, his quos baptismate tingunt,
Vt mentes oculi; dantes quoque pocula verbi,
Zona mœroris permittunt gaudia cinctis,
Vt præsens gemitus det veri gaudia risus;
Ante fores vrbis piscinis est locus istis,
Nec patet ad vitam veniendo copia cuiquam,
Ni par Doctores lauet in baptismate sordes,
Atque salutarem verbi bibat inde liquorem.
Vrbi Catholicæ stat nomen filia turbæ,
Vtpotè cui cives numerosa frequentia plures,
Addere non cessat, dum mundi clausula restat.

Suffragari videtur S. Ephrem Orat. in omnes Martyres. Sic enim de maximo Doctore S. Paulo, habet. [Accipiens sermonem sicut piscis hamum, è profundo sursum tractus, vtiliter excœcatus est; largáque vita Iudaicorum institutorum ac rituum abdicata, exinde secatus est Christum, & in piscinam dulcium fluentorum immissus, respexit ad vocationem suam, ac *Paulus* mutato nomine vocatus, requiem præbuit Christi Discipulis, & prædicator secu-

rus, & columna firma fidei effectus, affirmauit semper ipsum esse Christum.]

Mihi non minùs consentanea videtur interpretatio piscinarum, quàm suggerit Petrus Damiani Opusc. 52. c. 2. sic scribens. [Claustrum monasterij, viuarium est animarum. Ibi quippè viuunt pisces, qui iuxta legis edicta pennulas habent; atque vt in corpus Christi transferantur, Israëlitarum mensis delitias præbent. Pisces quippè qui squammarum pennulas habent, dare saltus etiam, super aquas solent. Quid ergo pennatis piscibus, nisi electæ animæ figurantur, quæ profectò solæ, in cœlestis Ecclesiæ corpus transeunt; quia modò virtutum pennulis fultæ, saltus dare per cœleste desiderium sitiunt; vt superna per contemplationem appetant, quamuis in semetipsas iterum ex mortali carne relabantur. Claustrum itaque monasterij, vtrum gurgustium, siue viuarium piscium solummodò, (sicut dictum est,) an etiam *Catabulum* cœlestium pecorum, vel certè *auiarium* volucrum, per spiritalem intelligentiam rectiùs possumus appellare.] Concludit post pauca, & viuarium, siue piscinam, & catabulum & auiarium, dici posse monasterium: quod de viuario, sic confirmat, [Ibi quippe spirituales, (sicut dictum est,) viuunt pisces sacrarum Scripturarum fluentis iugiter innatantes. Nisi enim esset spiritale gurgustium, vbi non terreni, sed cœlestes pisces spiritaliter viuerent; nequaquam Dominus ad Beatum Iob de typica Behemoth pelle dixisset; *Numquid implebis sagenam pelle eius, & gurgustium piscium capite illius.*] S. Bernardus idem præclarè prosequitur serm. 1. de S. Andrea. Quod enim *stagnum* ibi nominat, idem est ac *viuarium*. Profecit ex Bernardo hanc rem Pintus, latè hanc analogiam prosecutus, hom. 29. in Ezech. Sunt igitur piscinæ Regis nostri, cœnobia.

582 Et quadrat sanè perbellè, (si penitiùs rem scrutamur) denominatio piscinæ, in religiosam domum qua concluſi tenentur Ascetæ. Sunt quidem omnes Christiani pisces, vt est apud Tertullianum lib. de Baptismo c. 1. quod confirmat Anastasius Sinaita 5. Hexaëm. quia pisces cum ex vento (vt ait,) & aqua generetur, symbolum est regenerationis Christiani. Eorum piscationem per Apostolos insigniter omnino exhibet Proclus initio homiliæ de S. Andrea. Ex his tamen piscibus aliqui, liberè perambulant semitas maris. Hos S. August. in psal. 8. & S. Greg. 11. moral. c. 2. interpretantur, scrutatores curiosos rerum abditarum, vel [qui inquirunt in profundo huius seculi, temporalia; quæ tanquam semitæ in mari, tam citò euanescunt & intereunt, quàm tursus aqua confunditur, postquàm transeuntibus locum dederit, vel nauibus, vel quibuscumque ambulantibus, aut natantibus. Non enim tantùm, *ambulant semitas maris*, sed *perambulant* dixit; ostendens pertinacissimum studium inania & præterfluentia requirentium.] Optimè tamen pisces maris, aut alioqui liberi, accipi possunt seculares, qui nullis astricti alienis legibus, libere exequuntur quæ volunt, & ire eis quò lubet licet; Et quamquam in hoc ordine possunt esse pisces habentes pennulas, & saltus super aquas dantes, qui immundi non erant; quia vt interpretatur S. Greg. 5. moral. cap. 6. sunt eorum symbolum, qui [in eo

quod imis deseruiunt, aliquando ad superna conscendere, mentis saltibus sciunt, ne semper in profundis curarum lateant, vt nulla eos amoris summi quasi liberi aëris aura contingat:] Tamen qui in piscina concluduntur, alieno arbitrio patent, longéque magis subsunt humanæ dispositioni. Quia ergo eodem proportione modo se habent ad Deum, qui rebus omnibus sæcularibus abdicatis concluduntur certis claustris propter Deum; aptè cum piscibus piscina concluſis, ipsáque cœnobia piscinis componuntur. Videsis quæ de Religiosorum & piscina analogia, habet creditus Athanasius q. 44. in scriptur. expendens illud, Luc. 24. *partem piscis assi.*

Celebrat Neptunias Istriæ piscinas, Cassiodorus lib. 12. Epist. 12. quæ tamen reuera piscinæ non erant, nisi quales describit lib. 9. Epist. 6. Baianas aquas, [& immissum Auerno stagneum mare, vbi ad voluptatem hominum, vita regitur ostreorum; industriáque mortalium fit, vt res alibi fortuita, ibi semper appareat copiosa. Quantis ibi molibus, marini termini decenter inuasi sunt quantis in visceribus æquotis, terra promota est? Dextra læuáque, greges piscium ludunt. Claudantur alibi industriosis parietibus copiosæ delitiæ, captiui tenantur æquatiles greges. Hìc vbique sub libertate viuaria sunt.] Piscinæ Christi quas memorabam veræ piscinæ sunt, vbi libertas euadendi & expatiandi adempta rationalibus piscibus. Quare nulla vtrarumque est idonea æquatio.

Pecora campi, in Ecclesia.

583 Pecuaria & armenta, oues inquam & boues, ac pecora campi, locum suum habent in regno Christi. S. Gregorius 16. Moral. cap. 22. imperitos vult *Gregum* nominibus designari; & probat ex Cant. 1. vbi sponsa se ignorans, amandatur post vestigia gregum: per boues verò, aut asinos validos, operari os intelligit, siue corporali exercitationi addictos, tanquam Issachares, recubantes inter medios terminos, & supponentes humeros suos ad portandum: siue disseminando Dei verbo; Et spiritualibus ministeriis addictos, quos confert cum bobus. Non multùm quoad boues spirituales dissidet S. Augustinus in psalm. 8. qui sanctos Dei ministros, eo nomine designatos arbitratur, vt nomine *ouium* pios laicos. *Ouis* enim, innocentiæ symbolum est. [Pecora verò campi, addit in psal. illum 8. S. Augustinus, congruentissimè accipiuntur homines, in carnis voluptate gaudentes, vbi nihil arduum, nihil laboriosum ascendunt. Campus est enim etiam lata via, quæ ducit ad interitum, & in campo Abel occiditur. Quarè metuendum est, ne quisque descendens de montibus iustitiæ Dei, (*Iustitia enim*, (inquit,) *tua velut montes Dei*) latitudines & facilitates voluptatis carnalis eligens, à Diabolo trucidetur.]

Continet hæc omnia domus Christi, Ecclesia, vt concludit ibidem S. Augustinus, donec oues ab hœdis segregentur, & in caulas varias secernantur; oues ad vitæ æternæ domicilium; hœdi & pecora campi in infernum, vbi sicut oues ponentur, morte, (infaustissimo vtique pastore seu Satana,) pascente vt Dauid psallit. Interim tamen dum hìc permistim degunt greges, omni prouidentia, & bobus, & ouibus & campi pecoribus prouisum vult, siue ad pabulum, siue ad turelam. Quæ res produci late posset. Sed quod de pastoris titulo inferiùs sit agendum, nunc eam cogitationem non expando; contentus obiter indicasse, diuina quilia, & pecuaria, ac armenta; ad insinuandas diuitias Regis nostri, his symbolis quibus Regum olim plurimorum diuitiæ continebantur. Vere multo magis de Christo Rege, quàm de Abrahamo, ac Iobo, aliisque Regulis dicitur, quod habuerit substantiam multam nimis, in armentis, & gregibus; cum omnes planè, quotquot sunt creaturæ rationales, sint populus eius, & oues pascuæ eius.

Vsus doctrinæ de Christo, Rege Gloriæ.

584 Expressi omni ex parte Regem gloriæ Christum, euicíque manifestè, quocumque tandem modo Reges terræ aliquando glotioli sint visi, infinitis partibus gloriosiorem esse gloriæ Regem, Dominum Iesum. Nunc opportuna huic capiti clausula, adhibenda est, ex Nyssæno libro de perfecta Christiani hominis forma. [Nullius rei vilis, vult esse Dominus, is qui gloriæ Dominus est. Quisquis igitur in lumine tum abscondito, tum manifesto, abhorret ab omni turpitudine & vanitate, etim qui gloriæ non ignominiæ Dominus est, sibi principem constituit.] Quæ verò mentis abalienatio agit innumeros mortales, vt abiecto Rege gloriæ, immensam suis reponente gloriam, truculentissimo Tyranno, sola rependendi supplicia, per summos conscientiæ angores seruitia præeligant? Stupet ad id S. Chrysostomus hom. 4. in ad Ephes. Et ipse Satan id Christo obiicit iactabundus apud S. Cyprianum lib. de Eleemosina *sub finem*. Ne igitur serò sapiamus, Regi gloriæ subiici præeligamus. Regis huius seruili, imo Tyranni crudelissimi, dominatui ne subdamur. Eius imagines apud nos esse, ne patiamur. Egregiè Origenes hom. 2. in psal. 38. ad illud. *Veruntamen in imagine pertransit homo*, hoc monitum sic tradit. [Multi in hoc mundo, propter imagines malorum Regum, immò potiùs Tyrannorum perierunt pro hoc tantummodò, quod tyrannicæ apud eos imagines deprehensæ sunt: & hoc solùm eis sufficit ad crimen. Perscrutetur ergo nunc se vnusquisque vestrum, & cordis sui arcana recenseat; ac diligenter inquirat, quas ibi imagines gerat. Si inuentus fueris habere ibi formas Diaboli, & imaginem Satanæ, quod tibi erit vitæ refugium? Quis miserebitur tui, cum de intimo conclaui cordis tui, tyrannica imago proferetur? Sin autem vis vt per species tibi huiusmodi imagines designem, audi. Ira imago tyrannica est, auaritia, dolus, superbia, tumor gloriæ secularis, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia. Quas si non citiùs abieceris de domo tua, si non detraxeris, & abraseris à sensibus tuis, omnem fucum pessimæ huius picturæ, & omne figmentum venenati coloris absterseris ipsæ te imagines perire facient.]

CAP.

CAPVT VI.

Christus Princeps Pacis.

Vm regno gloriæ hactenus exposito, nexus est principatus pacis: Tum quia vterque titulus supremam Christi potestatem præfert; Tum quia, vt videbimus, pax cuius Christus Princeps dicitur, eodem ex parte collineat quo gloria, de cuius regno proximè egimus.

Christus an Princeps pacis, ob sublata odia.

585 Denominatus est Christus, *Princeps pacis*, ab Isaia c. 9. Et quamuis tota Trinitas dici possit *pax nostra* & *pacis nostra princeps*, tamen saltem per appropriationem, (vt pleraque essentialis omnibus personis communia) huic personæ attribuitur is titulus. Esto, in rigore valere possit quod benè ait, nec tamen nisi Grammaticaliter probat Adamus Persennas serm. 1. de pane Virg. cum sic scribit. [Pax non incongruè Trinitas dicitur, quia hoc nomen *Pax*, constat ex tribus literis, sicut Diuinitas est in tribus personis. Et huius quidem ominis prima litera P. Patrem notat. Quæ sequitur, Filium qui in Apocalypsi loquitur, *Ego sum α & ω principium & finis*. Et in Euangelio *Ego principium qui & loquor vobis*. α enim principium interpretatur. X. duplex consonans, significat Spiritum sanctum, qui est connexio & consonantia amborum.] Addit alia vt monstret Spiritum sanctum aptè eo duplici elemento literario designari. Sit igitur tota Trinitas, pax nostra. Appropriatè tamen verbum carni nostræ iunctum, *pax* dicitur iuxta Michæam c. 5. nempe causaliter, quod idem est, atque autor pacis velut cum Isaia dicebam, *princeps pacis*. Quæ denominatio referri inprimis potest ad Christum, vt auctorem pacis per abolitionem odiorum, & conciliationem nostri cum Deo & Angelis, aliisque hominibus. Qua ratione, Christus *pax* dicitur ab Apostolo Ephes. 2. Et vt cæteras inimicitias prætream, incredibile est quantis odiis vniuersus orbis flagrarit ante Christum. Paucis rem complexus est Eusebius orat. de laudibus Constantini *post medium*. [Gentes (inquit) totius orbis terrarum, tam græcæ, quàm barbaræ, velut vi & potestate Dæmoniaca ad furorem incitatæ, graui & acerbo seditionis morbo conflictatæ fuerunt: adeò vt nusquam humanum genus vel societatem coire, vel ad concordiam reduci posset. Quippè hic illicque ingens totius humanæ naturæ quasi corpus membratim distractum, homines ab hominibus discordia in singulis terræ angulis disiuncti ob varias legum & rerumpublicarum formas inter ipsos ad dissensionem inflammati: quin etiam immanitate efferati crebris inter ipsos seditionibus exarserunt: sic vt perpetuo per totum vitæ spatium mutuas pugnas & bella exercerent: Neque cuiquam integrum ac tutum esset iter aliquo suscipere, nisi armis, sicut inter hostes, euenire solet, se firmè obtexisset. Nam agricolæ in agris & vicis, gladiis cincti incedere, & arma potius quibus munirent sese, quàm instrumenta quibus terram colerent, possidere consueuerunt: Prætereà prædas agere, & vicinos subiugare, virtutis loco ducere.]

Has turbas & pacis exterminia, Christus princeps pacis sustulit, pace terris illata, vt in eius exortu cantarunt Angeli. Id quod idem Eusebius sub finem prædictæ orationis egregiè expressit, his verbis. [Illud certè ab eis qui mentem ad studium veritatis adiecerint, non autem vt rebus honestis inuideant, illustre miraculum existimabitur. Nam solùm Dæmonum versutia refutata & repressa est, verum etiam inimicitiæ & pugnæ quæ inter gentes à multis seculis exercebantur prorsus restinctæ. Et rursus tum vnus Deus, & vna eius cognitio omnibus prædicata, tum vnum imperium inter homines stabilitum, tum denique vniuersum humanum genus ad pacem & concordiam traductum: adeò vt omnes inter ipsos, se fratres esse fererentur, suámque ipsorum naturam mutuò agnoscerent. Etenim tanquam liberi ex vno patre, hoc est ex vno Deo; & ex vna matre, hoc est ex vera pietate sati, statim pacem inter se amplexati sunt, retinuerúntque, vt ex illo tempore, orbis terrarum vniuersus, nihil à familia & cognatione optimis legibus & institutis temperata, differret: atque adeò liceret cuique pro arbitratu itet passim facere, & quò libitum erat animo suo, absque difficultate & periculo migrare: & tum eos qui ad Occidentem habitabant, turbò indè ad Orientem contenderent: tum contra, eos qui versùs Orientem accolebant, inde ad Occidentem, tanquam ad patriam suam proficisci; ità vt cum alia veterum oraculorum responsa, Prophetarum, vaticinationes ferè infinitæ, ad quas hoc loco recensendas non satis supperit otij; tum istæ vel maximè de salutari Dei verbo, expletæ sint. quæ sic de illo prædicant; *Dominabitur à mari vsque ad terminos orbis terrarum*. Et rursus; *oriatur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis*. Et iterum; *Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium*. Ista quidem sicut olim prædicabantur de Seruatore, & Hebræorum vocibus ante multa secula prædicabantur; sic nostris iam temporibus, re ipsa expleta cernuntur, veterúmque vaticiniorum testimonia confirmant.] Nyssenus lib. de perfecta Christiani forma, inde etuit sapientissimam monitionem, ad pacem nobiscum & cum proximis studiosè retinendam.

An Princeps pacis, quia Rex Iustitiæ.

586 Referri item potest nomen *principis pacis*, ad aliam notionem quam probauit Nyssenus inferiùs eodem libro. [Qui voces diuinas (inquit) ad propriam vtilitatem excipiunt, eodem modo animis afficiantur, cum iustitiæ pacísque regem nominari Christum intelligent. Etenim qui ex precandi disciplina obsecrat, vt in se ipsum veniat regnum Domini, cùm enim qui vere est Rex iustitiæ & pacis, Regem esse cognouerit, iustitiam prorsus & pacem in propria vita complectetur, vt in se Rex iustitiæ & pacis regnet. Quod si huius Regis exercitum

virtutes faciunt, (nam iustitia & pace arbitror virtutes omnes intelligi,)qui Dei militiam deserens,se tanquam malitiæ inuentoris militem, abiecto iustitiæ thorace,& omni armatura pacifica,in acie aduersariorum constituet,quomodò hic à veritate alienus,sub iustitiæ Rege collocabitur ? eius enim armaturæ insigne , planè Regé ipsius indicabit,quippe qui viuédi ratione tanquam impressa armis imagine,ducem ostendat suum. Quare beatus ille qui in diuina militia constitutus est, & ordinibus eorum,qui in millibus millium numerantur , adscriptas , & contra malitiam virtutibus armatus,quæ in eo, qui ipsas induerit , imaginem Regis demonstrant.] Vides, à Nysseno pacis principem ; pro virtutum omnium principe, accipi. *Pacem* pro Iustitia vniuersali,in Scripturis,& vsu Ecclesiæ in crebertima pacis petitione per tempus liturgiæ, vsurpari,docet Cabasilas in liturgiæ explicatione c.12.

Vera notio Principis pacis, ex inuecta felicitate,sublatis bellis.

His notionibus *Principis pacis* , hic insistendum non est , quia hic prosequimur ea Christi Regis decora , quæ in eum à patris regno suo bonis refunduntur , quorum tractata iam sunt nonnulla,& exhibendum supereſt quod à conciliata regno fœlicitate , ducitur. E propositis autem notionibus, prior eadem est cum notione *mediatoris* , inferiùs tractanda , vbi de Christo pace nostra diligenter. Posterior aurem eadem est cum spuria illa (quantum quidem ad Scripturarum vsum attinet ,) notione *Regis virtutum*,ducta ex complexione virtutum omnium,de quo titulo dictum quantum satis cap. 3. Quare Christum *pacis Principem*,seu *Regem pacis*, (allusione ad Salomonem facta, qui *Rex pacificus* vel *Princeps pacis* dictus est,) appellamus ab vberitate fœlicitatis quam suo Ecclesiæ regno conciliauit. Frequentissimum namque est , vt in Scripturis , nomen *pacis* fœlicitatem sonet. Sic Dauid zelasse se ait super iniquos cum pacem peccatorum videret:ideſt fœlicitatem & rerum omnium copiam. Ita ferre videtur series psalmi;etiamsi non me latet, Nysseno oratione in suam ordinat. *sub medium* , visum esse,displicuisse Dauidi bonorum dissidia,in tanta malorum ad mala consensione & pace, quam Diuus quoque Augustinus notauit 19. ciuitatis cap.12.& Nazianzenus orat.14. num. 3.Sed verus Dauidis loco proposito scopus , is est quem dixi. Alibi idem Dauid,eo ipso sensu, optat fieri pacem in virtute , seu intra muros Hierusalem. Et quæ sit ea pax,declarat , subdens , esse abundantiam intra turres & ambitum eius. Similiter Isaias cap.32.opus Iustitiæ, denuntiat fore pacem;ideſt fœlicitatem omnimodam : & populum Dei sessurum ait in pulchritudine pacis , & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.Et hac ipsa ratione,Salomoni nomen *Salomonis* ideſt Regis pacifici, & Principis pacis fuisse tributum, notauit rectè Abulensis 2.Regum cap. 12.quæst. 26. Neque tamen ab ea notione Principis pacis , excludimus externorum bellorum sub tanto Principe remotionem;Imò maximè confirmamus. Nam quæ posset esse fœlicitas , bello pressis ; cum tam verum quàm *protritum* sit illud Poëtæ, *nulla salus bello* ? Fœlicitas quoque regnorum, maximè ex hoc fonte deriuatur , vt differit Pilemon apud Stobæum serm. 55. Et idcirco vt Salomon verè diceretur,eíséque Princeps pacis, altissima pax regnum eius tenuit. Quod ferunt illa ipsiusmet Salomonis ad Hiramum Tyri Regem 3. Regum 4. *requiem dedit mihi Dominus Deus per circuitum , & non est Satan neque occursus malus.* Ex vtraque igitur illa pace,quæ scilicet continetur & exclusione bellorum populos Dei infestantium , & fœlicitate, silentium illud,(vt Esaias loquitur)consequente , compingenda est integra notio Principis pacis.

Nobisne iam nunc Christus, Princeps pacis, per tot bella ?

587 Hinc factum est , vt nonnulli , Christum quamdiu in hac vita sumus , negauerint esse Principem pacis:sed id voluerint referendum esse ad statum regni cœlestis , in quo pax erit, & Dominus fines Hierusalem pacem ponet. Hìc autem bellis continuis atterimur, & infœlicissimè degimus.Nam &à Satana perpetuò impetimur ; & vt Satanas inducias aliquando concederet , nos ipsi nobismetipsis infesti , iuge bellum aduersùs nos gerimus Concupiscentiæ enim nostræ militant in membris nostris. Potest autem concupiscentia , regno hìc prohiberi, non tolli:idque apertè velle Apostolum , quem dixit *non regnet peccatum in vestro mortali corpore*, probat. S. Bernardus serm.6.de Aduentu.[Siquidem alio in loco ait, idem Apostolus, *scio* ; (inquit) *quod non est in me bonum hoc est in carne mea*:Et alibi; *Infelix ego homo , quis me liberabit de corpore mortis huius* ? Sciebat nimirum non prius liberandum se esse à pessima illa radice quæ carni insita est , à lege peccati quæ est in membris nostris, donec & ab ipso corpore solueretur. Vnde & cupiebat dissolui , & cum Christo esse , sciens quod peccatum separans inter nos & Deum, penitus auferri non poterit , donec liberemur à corpore. Audistis de quodam quem Dominus curauit à Dæmonio,quoniam collidens & multùm discerpens eum , Dæmon exiuit ab illo. Itaque dico vobis , genus illud peccati quod toties conturbat nos, (concupiscentias loquor & desideria mala ,) reprimi quidem debet & potest per gratiam Dei , vt non regnet in nobis , nec demus membra nostra arma iniquitatis peccato, & sic nulla damnatio est his qui sunt in Christo Iesu : sed non eiicitur nisi in morte, quando sic discerpimur vt anima separetur à corpore.]

At ex superstite concupiscentia,bella & lites in nobis. Quod pulcherrimè de inuido in seipsum bellante , déque auaro prosequitur S. Chrysostomus in psal.4.ad illud, *in pace in idipsum*. Idque agnouisse Simeonem,cum profes-sus est se tandem in pace dimitti, tradit S. Cyprianus lib. de mortalit. *ferè initio.* [Probans scilicet atque contestans tunc esse seruis Dei pacem, tunc liberam , tunc tranquillam quietem , quàndo de istis mundi turbinibus extracti, sedis & securitatis æternæ portum petimus; quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus. Illa est enim nostra pax. illa fida tranquillitas , illa stabilis & firma, & perpetua securitas.

securitas. Cæterum quid aliud in mundo, quàm pugna aduersùs Diabolum quotidie geritur? quàm aduersus iacula eius & tela conflictationibus assiduis dimicatur? Cum anaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est: Cum carnalibus vitiis, cum illecebris sæcularibus assidua & molesta luctatio est. Obsessa mens hominis, & vndique Diaboli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si anaritia prostrata est, exsurgit libido: si libido compressa est, succedit ambitio: si ambitio compressa est, ira exasperat, inflat superbia, vinolentia inuitat, inuidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit. Cogeris maledicere, quod diuina lex prohibet: Compelleris iurare, quod non licet. Tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus vrgetur, & delectat hîc inter Diaboli gladios diu stare? Cùm magis concupiscendum sit & optandum, ad Christum, subueniente velociùs morte properare.]

588 S. Augustinus egregiè in psal. 84. tractans illud, *Loquetur pacem in plebem suam*, ait, [Vox ergo Christi, vox ergo Dei pax est, ad pacem vocat. Eia dicit, quicumque nondum estis in pace, amate pacem. Quid enim vobis melius de me inuenire potestis, quàm pacem? Pax quid est? vbi nullum bellum est. Quid est vbi nullum bellum est? vbi nulla contradictio, vbi nihil resistit, nihil aduersum est. Videte si iam ibi sumus, videte si iam non est conflictus cum Diabolo, videte si non omnes sancti & fideles cum principe Dæmoniorum luctantur, cum concupiscentiis suis, quibus illæ suggerit peccata; & non consentiendo quod suggerit, & si non vincunt, tamen pugnant. Nondum est ergo pax, vbi pugna est. Aut date mihi hominem, qui nihil tentationis patitur in carne sua, & possit mihi dicere, quia iam pax est. Nihil quidem tentationis forte patitur in illicitis voluptatibus, saltem suggestiones ipsas patitur vel suggeritur illi quod respuit, vel delectat vnde contineat. Sed ecce iam nihil delectat illicitum, vel contra famem & sitim pugnat quotidie. Quis enim iustus, hinc alienus? Pugnat ergo quotidie fames & sitis, pugnat contra nos lassitudo carnis, pugnat delectatio somni, pugnat oppressio. Vigilare volumus, dormitamus; ieiunare volumus, esurimus & sitimus; stare volumus, defatigamur; quærimus sedere, si & hoc diu facimus, deficimus. Quicquid nobis prouiderimus ad refectionem, illic rursus inueniemus defectionem. Esuris, dicit tibi aliquis: Respondes, esurio. Ponit ante te cibum; ad refectionem posuerat; perseuera in eo quod posuit. Certè reficere te valebas, hoc age semper: hoc agendo in eo quod adhibueras ad refectionem, ibi inuenies lassitudinem. Multum sedendo fatigatus eras, surgis, deambulando lassans, sedere iterum quæris: inueni aliquid mihi vnde te reficias, vbi si perseueraueris iterum non deficias? Qualis est ergo ista pax, quam hîc habent homines tantis resistentibus molestiis, cupiditatibus, indigentiis, lassitudinibus? Non est ista vera, non est perfecta pax.]

Petrus item Damiani opusc. 73. part. 1. dub. 10. hac ex causa affirmat, Salomonis regnum non habere analogiam cum præsenti regno Christi, sed cum futuro. Sic autem ratiocinatur. [Sciendum est, quia per regnum Dauid, qui tot persecutionibus, & ærumnis attritus, tot aduersitatibus, & inopiis, cum suis commilitonibus est afflictus, hoc præsens sæculum designatur, in quo cum suis membris Christus affligitur, multisque tribulationibus Ecclesia laceratur. Regnum verò Salomonis, qui diuitiis, & gloria cuncta regalium dignitatum iura transcendit, omnia principalis imperij fastigia superauit, futuræ vitæ denunciat gloriam, in qua Christus verè pacificus, externa cum suis quiete perfruitur, ac cœlestis conuiuij dapibus solemniter epulatur. Vnus igitur idémque Redemptor noster, & nunc Dauid est, & tunc Salomon erit, quia & modò tanquam manu fortis, per membra sua contra Diabolum pugnare non desinit; & tunc sopita prorsus omni carnis & spiritus controuersia, cum corpore suo quod est Ecclesia, vt reuera pacificus, æterna tranquillitate regnabit. Nunc in electis suis quasi Dauid calamitatum fascibus premitur, per cutionum, ac diuersis aduersitatum presturis vrgetur, tribulationibus & ærumnis atteritur: postmodùm tanquam Salomon, exuberanti diuitiarum immortalium copia potietur. Nunc Dauid à facie Absalon fugiens, decem Concubinas, in domo relinquit, quas Absalon per incestum turpiter fœdat: quia redemptor noster dum electus de Ciuitate Iudaica in desertum gentium properat, relinquit in domo legis, Iudæos, non viriliter incedentes, sed muliebri conuersatione viuentes.] Et hinc rationem petit idem Damiani, cur Salomon vltus sit in Ioabum & Semei, eósque neci dederit, quamuis pacificus: quia Christus iam regnans, vlciscetur in æternum hostes Patris, quos hîc toleratat peterna clementia. Regnum igitur Christi in hoc sæculo, respondet regno Dauidis impacato atque turbato.

589 Spectat ad hunc locum longa disputatio Gilberti Tornacensis in opere de pace à c. 19. late prosequentis, non esse in terra pacem. Imo ipse Christus professus est, se non venisse pacem mittere sed gladium: *diuidit enim duos in tres, & tres in duos*, vt elicitur Lucæ 12. Idest, animam & corpus dissidio dissidere facit, & tres animæ facultates ad inuicem, vt exponit ibi S. Ambrosius, hâncque esse addit eiurationem prolis nefariæ, per animam ad se reuenientem, & bella incentore Christo serentem cum corpore. [Hinc peccatum manasse proditur, tanquam corpore animáque genitoribus, dum corporis natura tentatur, anima male sana comparitur. Quæ si appetentiam corporis refrænasset, in ipso hortu esset extincta origo peccati, quam velut vitili infusam corporis motu, male fœta anima, etiam sui vigore corrupto, alienis grauis oneribus parturiuit. Etenim ille valentior & fortior sexus, quodam valido impetu velut virilis fertur affectus; hæc molliorem quàm vehementiorem studet tenere rationem. Ex his itaque diuersarum cupiditatum motus inoleuit. Sed vbi in se anima redit, deformis partus pudore conuenta, degeneres abiurat hæredes, abdicans motus, exosa peccatum. Caro quoque grauium laborum defœnerata sorte, & vsura iniuriæ miserabilis fatigata, vbi se cupiditatibus suis quas sibi ipsa generauit, tanquam sentibus mundi doluit esse confixam, veterem hominem festinat exuere;

vt

vt se sibi auferat, nè improuidam parentem, successio peritura destituat. Rursus cupiditatum irrationabilis motus, quasi cuiusdam formæ decore fucato, voluptatis lenociniis illectans, eam sibi tanquam in vsum societatis asciuit. Ita velut quædam corporis, atque animæ nurus voluptas, motui prauæ cupiditatis innubit. Ergo quamdiu mansit, in vna domo, conspirantibus vitiis indiuidua inseparabilisque consensio, nulla videbatur esse diuisio. Vbi verò Christus ignem quo delicta cordis exureret, vel gladium qui significat exertæ aciem potestatis, quo spiritus medullarúmque secreta penetrantur, misit in terras, tunc caro atque anima regenerationis innouata mysteriis, oblita quod erat, incipit esse quod non erat; ac se à veteris vitij, quamuis sibi ante dilecti Societate secernit, & quasi prodigæ copulam posteritatis eliminat, vt diuidantur parentes in filios, dum intemperans motus temperantia corporis abdicatur, & anima declinat consortium culpæ, nec extrariæ illi & foris sumptæ locus remanet voluptati.] Quomodò ergo hìc Christus Princeps pacis, in tanta bellorum per ipsum excitatorum vbertate, apertáque ipsiusmet contestatione quod venerit diuidere & pacem tollere?

Vendicatur Christo, iam nunc pacis Principatus; etiam penes belli exclusionem. Pax multiplex.

590 Nihilominùs esse Christum iam ex hac vita nostra, Salomonem & Principem pacis, conformius est Isaiæ, qui Christo ex quo natus est, tribuit gloriosum illum titulum. Nec est operosum, & bellorum hìc exclusionem aliquam, & fœlicitatis iam ex hac vita in Christi populo participationem monstrare, vnde Christum liceat iam nunc denominare pacis Principem. Ac primùm quod ad pacem pro certaminum exclusione sumptam attinet, consideranda est prostratio inimicorum nostrorum per Christum facta. Eosdem enim Christus hostes debellauit, quos infestos habebamus, iisque sublatis, pacem orbi intulit. Eam in rem S. Chrysostomus in psal. 2. pentadem Regum Christo aduersatam proponit; quorum duo visibiles, Herodes prior, qui pater Archilai, & posterior qui Christo sub mortem insultauit; tres autem inuisibiles, qui non vni personæ Christi, sed nobis primùm, nec illi nisi propter nos infensi erant: nempe Diabolus, mors, & peccatum. Nam Diabolo nomen *Regis super omnes filios superbiæ*, tribuunt Scripturæ: Et desolandum fore regnum eius si diuideretur, Christus ipse est contestatus. Morti quoque Apostolus Roman. 5. Regnum adscripsit, dicens, *regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem*. Rursúsque de peccati regno, idem Apostolus testis est locuples, cum adhortatur *vt non regnet peccatum in nostro mortali corpore*. Hi ergo Reges terræ, iuxta S. Chrysostomum astiterunt aduersùs Dominum & aduersus Christum eius, nostræ salutis negotiatorem & procuratorem indefessum. Sed ab eo subacti atque contriti sunt, de quo particulatim infrà, cum de Christo bellatore atque victore. Sicque nobis pax restituta est per Christum Dominum, rerè quoad nos, principem pacis.

Bello contritis per Christum hostibus; vt pateat, quomodò pax sit per eum inducta, (est enim pax belli pretium, vt scitè dixit Themistius orat. 10. & fusè S. Augustin. 19. ciuitatis cap. 12.) adhibenda est distinctio Richardi Tract. de gemino Paschate *in fine*, multiplicem pacem sic secernentis. [Curramus itaque per pacem ad pacem, per pacem internam ad pacem æternam. Nam est pax quæ est tantùm exteriùs, & est pax quæ est tantùm interiùs, & est pax quæ est simul interiùs, & exteriùs. Prima pertinet ad solã carnem, secunda ad solam mentem, tertia ad mentẽ simul & carnẽ. Primam & secundã in hac vita, numquam tamen simul habere possumus, quas semper in moribus disparibus seorsum videmus. Tertiam in futura tantùm vita speramus, vnde & æternam nominauimus. Primam venit Christus destruere, secundam statuere, tertiam dare, sed in futurum tamen reseruare. De prima dicit; *Non veni mittere pacem in terra, sed gladium*: De secunda & tertia, illud intelligimus, quod & iam supra posuimus; *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis*.]

Nostra per Christum pax, iam ex hac vita.

591 Ex hac multiplicis pacis distinctione, liquet cuius pacis in hac vita conferendæ Princeps sit Christus, & cuius in alia. Nam pacem internam, illam inquam pacem Dei, internam qualem Apostolus iam ex hac vita appetebatur fidelibus, dandum est, posse in hac vita beneficio Christi obtingere. [Perfecta virtus, (ait sanctus Ambrosius libro 2. de Iacob capite 6.) habet quietis tranquillitatem & stabilitatem. Ideò Dominus donum eius perfectionibus reseruauit dicens; *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Perfectorum est enim non facilè mundanis moueri, non turbari metu, non exagitari suspitione, non terrore concuti, non dolore vexari, sed quasi in littore rutissimo aduersùm insurgentes fluctus seculorum procellarum, mentem immobilem fida statione placidare. Hoc firmamentum Christianis mentibus Christus inuexit pacem internam inuehens animis probatorum, vt non turbetur cor nostrum, neque exagitetur animus. Hanc pacem, super omnem mentem esse, Apostolus Doctor asseruit, dicens, *Et pax Dei quæ exuperat omnem mentem, custodiat corda vestra, & sensus in Christo Iesu*. Fructus itaque pacis est, non perturbari in pectore. Denique vita iusti quieta est, iniustus autem inquietudinis, & perturbationis plenus est. Itaque ampliùs suis suspicionibus affligitur impius, quàm alienis plerique verberibus: maroréque vibices vulnerum in eius animo sunt, quàm in eorum corpore, qui ab aliis verberantur].

Splendidè planè ac fusè id confirmat S. Chrysostomus in psal. 4. ad illud, *in pace in idipsum*. Refero partem. [Vide non paruam speciem prouidentiæ, quòd pace fruantur qui sunt Deo dedicati. Pax est enim iis qui legem tuam diligunt, & non est ipsis offendiculum. Nihil enim æquè solet pacem facere, ac Dei cognitio & virtutis possessio, quæ animi perturbationem, internum bellum, domo proculcat eiicit, nec permittit vt homo cum se ipso seditiones agitet.

agitet. Sanè si hac pace non fruatur, etiamsi sit extrinsecùs summa pax, etiamsi nullus eũ hostis inuadat, est omniũ qui viuũt in terra miserrimus. Neque enim Scythæ, nec Thraces, nec Sarmatæ, nec Indi, nec Mauri, nec quæcumque sunt feræ gentes, tam atrox bellum gerunt, quàm improba ac nefaria cogitatio quæ versatur in penetralibus animi, & quæ non castigatur intemperans libido, & amor pecuniæ, & potentiæ vehemens desiderium, & in res quæ ad hanc vitam pertinent affectio. Et meritò. Illud enim est bellum externum; hoc verò est internum prælium. Quod autem quæ intùs nascuntur sunt iis quæ extrinsecùs inuadunt grauiora, & interitum magis creent, hoc licet videre in omnibus. Etenim & ligni naturam, vermis qui est intùs magis corrumpit: & vires & sanitatem corporis, morbi qui intus procreantur, plus lædunt, quàm qui extrinsecùs adueniunt; & ciuitates, non tam externi, quàm interni, & qui sunt eiusdem generis hostes perdunt. Ità etiam animæ, non tam externæ quæ in eam inuadunt machinationes, quàm quæ intus oriuntur ægritudines, perniciem afferunt. Sed si quis timorem Dei habens, hoc bellum perfectè sedauerit, & perturbationes animi composuerit, & varias illas improbarum cogitationum belluas suffocans, non permiserit vt in antris delitescant, is purissima & altissima pace fruetur. Hanc pacem, Christus veniens largitus est. Hanc etiam Paulus precatus est fidelibus, dicens in singulis Epistolis, *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro.*]

Subdit quàmplurima, vt probet non esse impijs pacem, eósque nullo licet impetente, secum ipsos perpetuò bellare; confligentibus inuicem velut in campo animæ variis affectibus, & perturbationibus, itavt miser homo, vix respirare queat (in quam rem benè quidem Bernard. serm. 6. de Ascens.) tum addit. [At non is qui est liber ab eiusmodi perturbationibus, hoc modo affectus est: Sed in tranquillo portu sedet, se studijs sapientiæ voluptatibus explens, & nullam eiusmodi molestiam sustinens. Quocirca hac quoque prouidentia fruens Propheta dicebat, *in pace in id ipsum, dormiam & requiescam*, innuens quòd ei, qui hanc non habet pacem, ne communis quidem omnium portus est apertus, sed is quoque obstructus est; nempe quietis & noctis. Huiusmodi enim perturbationes, etiam eam quæ à natura datur securitatem profligant, alia grauiori tyrannide somni tyrannidem omnino deturbantes. Inuidi enim, auari & raptores, hoc bellum vndiquaque circumferentes, & intùs sedentes inimicos habentes, quocumque recesserint, pugnam non possunt effugere. Sed & si domi maneant, & si in lecto iaceant, telorum nubes, & tumultus vndis violentiores, cædes & vociferationes, querelas & eiulationes, & alia multo iis quæ inter hostes accedunt, grauiora sustinent. At non sic iustus, sed & vigilans delectatione fruitur, & nocturno tempore cum magna voluptate somnum capit.] Hac ex causa, Christus interprete Origene hom. 13. in Ezech. dictus est ab Esaia *Fluuius pacis, declinandus in populum Dei*, Ab Apostolo autem, (vt notat S. Bernardus serm. 27. in Cant.) dictus est, non *pacificus* sed *pax nostra*. Sed & apud Michæam c. 5. de Christo dicitur, *& erit iste pax.*

592 Hæc igitur est iustorum per Christum

pax, quam non temerant internæ rebellantium quandoque affectuum seditiones, cum sit in hominis diuinitùs adiuti & Christi gratia roborati facultate, eas comprimere, sicque æternæ vndecumque altissimæ paci, in altera vita obuenturæ proludere. Motus autem qui tam facilè sectatur, vix est cur nomine *belli* donetur. Is sanè non possit iure dici sustinere bellum, qui potest cum libitum fuerit, pacem inducere, & ad cuius nutum, belli motus tranquillari & residere sit necesse. At hoc habet vnusquisque cum Dei gratia. Quo pacto condiendum est quod ait suprà S. Ambrosius, agens de interna pace, quam per Christum inuecta & dixerat. [Foris pax aut Imperatoris solicita prouidentia, aut manu militum quæritur, aut bellorum prospero cedit euentu, aut internecione aliqua barbarorum, si in se hostili motu arma conuertunt. In ea pace nulla nostra virtus, sed euentus est. Certè gloria pacis illius ad Imperatorem refertur; istius pacis fructus in nobis est, quæ est in mentibus singulorum, quæ tenetur affectibus.]

Tradit luculenter, omnem propositam doctrinam Richardus Victorinus, de statu interioris hominis c. 16. Tractans animæ Regnum quod hic homini per Christum redditur. [Quotidie, (inquit,) Crescit ad bonum, quotidie roboratur contra malum. Crescit ad bonum, ita vt iam in potestate consistens, & habens sub se milites, possit dicere huic, *Vade, & vadit. & alij, veni & venit, & seruo suo, fac hoc, & facit.* Roboratur & æquè contra malum; ita vt iam non regnet peccatum in hoc mortali corpore. Sæpè autem à Deo, vt iam sibi illud dictum credat. *Absque imperio tuo non mouebit quisquam manum, aut pedem in omni terra Ægypti.* Et quantum hoc esse putamus, omnes rebelles animæ motus posse reprimere, & ab actu cohibere, quamuis nec dum possit omnes perfectè delere, & regnum suum ad plenam pacem reformare? Quamuis itaque non possit omnes pacis aduersarios extinguere, nec omnium manus, vel pedes truncare, magnum tamen erit, si nulli liceat siue eius imperio manum, vel pedem mouere. Et potest qui huiusmodi est, veraciter psallere; *Ego autem constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius.* Itaque liber ille arbitrij consensus, totius terræ, tot cogitationum, tot affectionum, appetituum, sensuum, Imperator & Dominus, non potest interim omnia scandala de regno suo auferre, nec plenam perpetuámque pacem poterit formare. Sed cum venerit quod perfectum est, & euacuabitur quod ex parte est, cum nouissima destruetur mors in victoriam, tunc proculdubio supra modum multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. Tunc demum dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. *In diebus illis saluabitur Iuda & Israël habitabit confidenter, eo quod non sit qui exterreat.*

Pax per omnimodam belli exclusionem, alterius vitæ propria.

593 Hoc est quod secundo loco, ad extricandã difficultatem propositam, ex data superiùs ab eodem Richardo distinctione, obseruandum est; nempè pacem plenam & absolutam omnibus numeris, per totale excidium hostium præ-

dictorum, & omninodam bellorum exclusionem, à Christo (vt Richardus aiebat,) in alteram vitam seruari: atque adeò Christum non esse pacis Principem, ratione huiusmodi pacis in hac vita collocatæ; sed conferendæ per eum post huius vitæ scamma. Ibi enim Deus tenetur qui *pax dici gaudet*, vt Nazianzenus orat. 12. num. 29. scitè ait. Vtique quia pace in se fruitur altissima, eámque transfundit in eos à quibus possidetur. Ibi cælestes virtutis, perfecti (vt ibidem habet Theologus,) radij luminis illius, quibus nihil tam proprium est, quàm pugnas & diffidia nescire. Ibi omnes filij Dei quia pacifici, summa pace redonati. Inde mors & peccatũ, & vtriusq; incentor, infestissimus pacis hostis Satanas exulat. Quod elegantissimè omninò expressit Nyssenus Tractatu priore in psalmos cap. 8. *sub finem*, tractans illud, *omnis iniquitas oppilabit os suum*. Sic enim eum locum interpretatur. [Quàm beata illa vita, in qua iniquitatis os quasi aliquis cœni fons, in perpetuum obstruetur non ampliùs tetro hoc odore vitam humanam contaminans. Hic est bonorum omnium vertex, & omnis spei caput, finis totius beatitudinis, nimirum vt natura ampliùs non turbetur à malitia; Sed vt omnis iniquitas procul ablegetur, quæ haud alia fuerit, quàm ipse iniquitatis repertor. Hoc enim collectiuum illud vocabulum, *omnis*, significat, obstruetur videlicet os illius, cuius vox initio, hominibus materiam mortis præbuit. Quando igitur sublatum fuerit omne illud quod bono aduersatur, tum nos suscipiet ille status quem nulla oratio explicare potest, qui & sensum & intelligentiam, in sacris literis superare dicitur.] Nimirum pax Dei exuperans omnem sensum, vt est apud Apostolum.

594 Ibi appetitus qui in hac vita impediri regno potest, ac debet, tolli tamen non potest, plenè subiacebit rationi. [Quia enim Deo quidem subdita (ait S. Augustinus 19. ciuit. cap. 22.) in hac tamen conditione mortali, & corpore corruptibili, quod aggranat animam, non perfectè vitiis ratio imperat; ideò necessaria est iustis talis pratio. Nam profectò quamquam imperetur, nequaquam sine conflictu vitiis imperatur, & vtique aliquid subrepit in hoc loco infirmitatis, etiam benè confligenti, siue hostibus talibus victis subditúsque dominanti: vnde si non facili operatione, certè labili locutione, aut volatili cogitatione peccetur. Et ideò quamdiù vitiis imperatur, plena pax non est: quia & illa quæ resistunt, periculoso debellantur prælio: & illa quæ victa sunt, nondum securo triumphantur otio, sed adhuc sollicito premuntur imperio.] Et mox, post expositam perpetuam hîc necessitatẽ gratiæ, ad resistendũ iugibus, tẽtationibus subdit. [Hîc Itaque in vnoquoq; iustitia est, vt obedienti Deus homini animus corpori, ratio autẽ vitiis etiam repugnãtibus imperet; vel subigendo, vel resistendo: atque vt ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis, gratiarum actio persoluatur. In illa verò pace finali, quo referenda, & cuius adipiscendæ causa habenda est ista iustitia; quoniam sanatâ immortalitate atque incorruptione naturâ, vitia non habebit: nec vnicuique nostrum vel ab alio, vel à seipso, quicquam repugnabit; non opus erit vt ratio vitiis quæ nulla erunt imperet; Sed imperabit [illegible]is homini, animus corpori: tantáque obediendi ibi erit suauitas & facilitas, quanta viuendi regnandique felicitas; & hoc illic in omnibus hominibus; atque in singulis æternum erit, æternúmque esse certum erit. Et ideò pax beatitudinis huius vel beatitudo pacis huius, summum bonum erit.]

Egregiè item in psal. 84. ad illud, *loquetur pacem in plebem suam*, vbi sic in hanc rem disserit, post exclusam è terra pacem veram & perfectam. [Quæ erit perfecta pax? *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est, absorpta est mors in victoria. Vbi est mors aculeus tuus? vbi est mors contentio tua?* Vbi enim adhuc mortalitas, quomodò est plena pax? Etenim de morte venit lassitudo ista quam inuenimus in omnibus refectionibus nostris; de morte est, quia corpus mortale portamus, quod quidem mortuum dicit Apostolus, & ante animæ resolutionem. *Corpus quidem* (inquit,) *mortuum est propter peccatum*. Nam si perseueraueris in eo quo te reficis, etiam morieris. Perseuera in multùm manducando, ipsa res te interficiet: perseuera in multùm ieiunando, inde morieris. Sede semper vt nolis surgere: morieris inde. Vigila semper vt nolis dormire, morieris inde. Dormi semper, vt nolis vigilare, morieris inde. Quando autem absorpta fuerit mors in victoria, non erunt ista & erit pax plena & æterna. Erimus in quadam ciuitate fratres; quando de illa loquor finire nolo & maximè quando scandala crebescunt. Quis non desideret illam pacem, vnde amicus nõ exit, quò inimicus non intrat, vbi nullus tentator est, nullus seditiosus, nullus diuidens populum Dei, nullus fatigans Ecclesiam in ministerio Diaboli; quando ipse Princeps ipsorum mittitur in ignem æternum, & hi cum illo quicumque illi consentiunt, & recedere ab eo nolunt? Erit ergo pax purgata in filiis Dei omnibus amantibus, & se videntibus plenos Deo, cum erit Deus omnia in omnibus. Communem panem, spectaculum, habebimus Deum, communem possessionem, habebimus Deum; communem pacem habebimus Deum. Quicquid enim est quod modò nobis dat, ipse nobis erit pro omnibus quæ dat, ipse erit perfecta & plena pax. Hanc loquitur in plebem suam, hanc volebat audire ille qui ait, *audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos.*]

Extricata, quæ aduersùs principatum pacis penes sublata bella, iam nunc Christo vendicatum, opponebantur.

595 Ex hoc quod nunc admitto, de plena & vndecumque absoluta pace solis beatis conferenda, euanescunt quæ superiùs opponebantur aduersùs principatum pacis, iam ex hoc seculo assignatum Regi Christo. Potest enim iam nunc, etiam ex hoc capite exclusionis bellorum, dominari *Princeps pacis*, ob illam pacem cuius hæc vita capax est; quam suis hîc confert, vt arrham plenissimæ pacis in cuius multitudine suos delectabit, vt Psaltes dixit. Audiendus in hanc rem vniuersam S. Gregorius in psal. vltimum pœnit. ad illud, *Spiritus tuus bonus deduxit*

deducet me, sic scribens. [Qui spiritu Dei illuminantur, in terram rectam deducentur. Ad quam quicunque deducitur, in multitudine pacis delectatur. Hanc pacis multitudinem, Dominus per Prophetam pollicetur dicens; *Dabo illis solatium verum, pacem super pacem.* Super pacem enim quam dilectis suis in hac vita tribuit, in æterna fœlicitate, aliam diuina miseratio dabit, vt iam caro non repugnet spiritui, nec aliqua vllius tentationis subrepat occasio, omnibus iam compositis: vt reformata in melius humana natura, nemo iam cadere, nemo possit peccare. Hæc est pax Christi, quam Apostolis ipse promisit, dicens; *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* In quo notandum, quia cum bis eis suam pacem promisit, intelligamus, sanctos Dei quandam in hac vita pacem habere, sed veram perfectámque pacem ibi solummodò inuenturos, vbi eos iam nulla vana mouebit cogitatio, nulla turbabit illusio, cum eripuerit Deus animas eorum de morte, oculos eorum à lachrymis, pedes eorum à lapsu. Hanc pacem Christus solus habuit, quia solus inter mortuos liber, peccati aculeum in corde non sensit. Nos verò quamdiù corruptibili carne premimur, & corporis innectimur nodis, integræ illius perfectæque pacis ignari, vanè conturbamur, irrepentibus nobis terrenarum illecebris cupiditatum, & cogitationibus vanis quæ frequenter quasi facto agmine ex improuiso erumpentes mentem confundunt, atque aliò quàm proposuerimus animum trahunt. Non enim in potestate nostra est cor nostrum. Non ad Deum secundùm voluntatem nostram erigitur, deducitur ad ima, trahitur ad deuia. Si ergo in terram rectam cupimus ingredi, à Spiritu Dei bono, optemus deduci.

Princeps pacis Christus, ob illatam subditis fœlicitatem.

596 Alterum caput penes quod Christum denominari pacis Principem affirmabam, & vbertas bonorum omnium, qua regni sui subditos ditat. Hæc est enim altera *pacis* notio, quam Christi Regis regno obuenturum Dauid psal. 1. prænuntiauit, eo nominatim versiculo. *Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur Luna.* Verbum *orietur*, si vox Hebræa accuratè reddatur, idem est ac *Germinabit.* Verè enim Christo nouo verè (vt suprà dicebamus,) adueniente è terra nostra, veluti perfusa cœlesti rore; Iustitia, idest virtutum omnium complexio, priùs per peccati hyemem à Diuo Chrysostomo hom. 7. in 2. ad Corinth. *in morali* perbellè repræsentatam, veluti emortua, exoriri & viresceret super terram cœpit. Eóque spectabat, cœlos votis suis fatigans Isaias, dicens, *rorate cœli desuper & nubes pluent iustum*, veluti imbrem setotinum & percommodum, *Aperiatur terra*, tanquam verno tempore, *& germinet Saluatorem, & Iustitia oriatur simul.* Dauid alibi non dissimiliter vaticinatus Christi aduentum & habitationem gloriæ in terra nostra, addit misericordiam & veritatem obuiaturas sibi, Iustitiam item & pacem osculis satiandas: veritatem de terra exorituram, & iustitiam prospecturam de Cœlo. Adhibet enim præteritum tempus, pro futuro, ad insinuandam certitudinem euentus: quod est in Scriptura frequens, vt notant Tertull. l. 3. in Marcionem c. 5. & S. Augustinus in psal. 3. ad vers. 6. Et l. de agone Christiano cap. 27 ac fusè S. Chrysost. Tomo 5. Græcol. serm. in illud *Pater si possibile est*, Sumi autem in eo planè sensu, hoc loco, verbum præteritum, per se clarum est. Indicari autem defluxum omnium virtutum in terras, vnà cum Christo, docet Interpretum non nemo; etiamsi non sit respuendus alius præterea sensus, quo iustitiæ & misericordiæ consertio, in Christi productione, dicatur à Dauide prænuntiata. Sensum quem dixi, confirmat versiculus sequens, quo asseritur, Domino dante benignitatem, (Christum videlicet suum, qui est ipsa benignitas, & humanitas; vel benignitatem gratiæ Christi;) terram nostram fore fœcundandam, & fructus virtutum omnium emissuram: sícque iustitiam ambulaturam ante Christum, & summæ Regis rectitudini ac sanctitati, coniungendam fore sanctitatem ac Iustitiam populi, omniumque in eo virtutum splendorem.

Nec abs re Melchisedec quem Apostolus Hebræorum 7. filio Dei assimilatum, eiúsque veram imaginem fuisse agnoscit, dictus est *Rex iustitiæ*; deinde autem & *Rex Salem*, quod est *Rex pacis.* Non modò quia sine patre quoad vnam generationem, & sine matre quoad aliam fuit Christus, & quia vterque Sacerdos incruenti sacrificij, ac ob alia quę Apostolus ibi in vtroque componit, & S. Fulgentius l. 3. ad Trasim c. 6. expendit. sed etiam quia vterque, & iustitiæ, & pacis Rex est. Hoc primum & præcipuum bonorum quæ regno suo inuehet Christus, & penes quod maximè *Princeps pacis* audire poterit. Nam vbi Iustitia (vtique vniuersalis, & omnium virtutum complexio;) vbi inquam iustitia deest, vt S. Augustinus disputat. 4. Ciuitatis c. 4. quid sunt regna nisi latrocinia? Copiosius etiam & grauiter in psal. 84. ad illud, *Iustitia & pax osculatæ sunt*, demonstrat nullibi pacem à iustitia vniuersali, siue à virtutum omnium complexione disiungi: vt proinde qui pacem, hoc est fœlicitatem & abundantiam bonorum, tranquillitati ac bellorum exclusioni nexam habere affectet, iustitiam vniuersalem consectetur necesse sit. [Fac iustitiam (inquit) & habebis pacem: vt osculentur se iustitia & pax, si enim non amaueris iustitiam, pacem non habebis; Amant enim se duo ista, iustitia & pax, & osculantur se; vt qui fecerit iustitiam, inueniat pacem osculantem iustitiam. Duæ amicæ sunt, tu fortè vnam vis, & alteram non facis. Nemo est enim qui non vult pacem, sed non omnes volunt operari iustitiam. Interroga omnes homines; Vultis pacem? vno ore tibi respondet totum genus humanum, opto, cupio, volo, amo; Ama & iustitiam quia duæ amicæ sunt iustitia & pax; Iustitia & pax ipsæ se osculantur. Si amicam pacis non amaueris, non te amabit ipsa pax, nec veniet ad te. Quid enim magnum est desiderare pacem? quiuis malus desiderat pacem. Bona enim res est pax. Sed fac iustitiam, quia iustitia & pax se osculantur, non litigant. Tu quare litigas cum iustitia? Ecce iustitia dicit tibi, ne fureris & non audis; ne adulteres & non vis audire; non facias alteri quod pati non vis, non dicas alteri, quod & tibi dici non vis; inimicus es, amicæ tuæ. Dicit tibi pax, quid me quæris? Amica sum iustitiæ, quemcunque inuenero inimicum animæ meæ, non ad illum accedo. Vis ergo ve-

nire ad pacem? Fac iustitiam. Ideò alius psalmus dicit tibi, *declina à malo & fac bonum*; hoc est ama iustitiam. Et cum iam declinaueris à malo, & feceris bonum, quære pacem, & persequere eam. Iam enim non diù illam quæres, quia & ipsam occurret tibi vt osculetur iustitiam.]

Quia ergo regnante Christo, regnabit iustitia; & consummatio breuiata, (ipse inquam Christus contractus,) inundabit iustitiam; propterea abundantia pacis, & vberrima summáque fœlicitas, regno Christi obtinget, sub eo pacis Principe fœlicitas inquam, non temporalis qualem dementati Iudæi à Christo Rege expectant; sed supernaturalium bonorum; qualem verbis illis describebat Apostolus, *in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & in omni scientia.* Hic erit fructus summi illius amoris, quo Christus & Iustitiam Iudicibus terræ adeò diligendam, & populum prosecuturus erat. Nam Iustitiam quidem adeò amauit, vt ad eam in terras inducendam ac reducendam, lubens ad cœnum nostrum se demiserit. Creditos verò sibi populos, mundum inquam vniuersum, ita dilexit, vt mortem probrosissimam appetiuerit. Quæ Principi conuenientissima est gloria, in deliciis populo suo est, & ipse populus illius vicissim amores. Vt propterea nomen populi sui faciat suum; non modò quoties in persona sui corporis, tanquam eius caput loquitur, quod est in Scriptura creberrimum, iuxta Tychonij regulam & D. Augustini doctrinam superiùs propositam, tractando innocentiam Christi: sed etiam cum se nominari vult regnum Dei. Nam si regnum Dei est idemmet quod ipsius Christi regnum, & tamen Christus regnum Dei gaudet appellari; liquere profectò potest, quanto affectu, regnum suum, siue subiectum sibi populum prosequatur, qui qui appellationes eius sibi communes velit; & cum posset *Rex* audire, *Regnum* dici non refugiat. Dici autem non rarò Christum, *Regnum Dei*, docent loca illa, *Regnum Dei intra vos est.* Et *peruenit in vos regnum Dei.* Vtrumque enim illum locum, S. Hieronymus Math. 12. & posteriorem S. Chrysostomus hom. 42. in Math. explicant de ipso Christo, qui seipsum appellet *Regnum Dei*: hoc est regnum suum, cum ipsemet, Deus esset. Iniuriam mihi videor amori Christi in regnum suum irrogare, qui illum coniectem ex nominibus, cum potiora amoris argumenta, sint facta. Ea verò tanta támque præclara, & tam varia sunt, ab hoc Rege in regnum suum, vt ne numerando quidem, pares, esse possimus.

Omnes Christi subditi, Reges; Tributa quoque, in eorum bonum.

598 Verbo dicam, quoscumque inter subditos habet, Reges eo ipso constituit: qua fœlicitate non est quo altiùs assurgant humana vota. Reges autem constitui Christi subditos, S. Ambrosius in psal. 47. sic docet, ad illud, *ipsi videntes sic admirati sunt*, quod Dauid de Regibus terræ, in fundatione ciuitatis Dei affirmat. [Boni Reges, qui sui corporis possunt se præbere rectores, ab ipsa Patriarchæ Abrahæ origine & institutione manantes, qui docuit peccatum posse superari. Ideò verus Rex, qui flagitiis esse nescivit obnoxius, in quo culpæ & erroris illecebra regnare non potuit. Vnde & dictum est ad huiusmodi virum à filiis Sethi *Rex à Deo tu es nobis.* Tales ergo Reges terræ, qui carni imperitarent, congregati sunt, vt in vno essent corde, & in vno spiritu: sicut legimus, *quia multitudo credentium, habebat vnam animam & cor vnum: & non erat in his aliqua separatio.*]

Hoc iuxta Richardum Victorinum, Tractatu de statu interioris hominis cap. 15. est imperium illud ac regnum, pro quo obtinêdo Dauid psal. 80. sic precabatur, *da imperium tuum puero tuo.* Hoc est regnum, pro quo in solemni oratione postulamus, dicentes, *adueniat regnum tuum*: Quamuis enim plerique Patres quos accumulat & sequitur Durantus lib. 2. de rit. cap. 48. num. 17. ac Toletus in cap. 11. Lucæ annotat. 7. accipiat eam petitionem de regno cœlesti, tamen vt Suarez lib. 3. de orat. cap. 8. num. 10. obseruat, vtrumque potest eodem verborum tenore postulari. Vnde alij plerique Patres, proponunt sensum quem dixi; eumque maximè confirmat quod S. Greg. Nissenus orat. 3. in Orationem Dom. & in fragm. de Patris & Filij ac Spiritus S. diuinitate, notat hanc petitionem apud Lucam concipi aliis verbis, his nimirum *adueniat spiritus S. tuus super nos, & purificet nos.* Quæ lectio, quamuis apud Lucam nunc non habeatur, tamen quod Nyssenus refert, aperto argumento est, olim plerosque sic accepisse eam petitionem regni Dei in nobis. Per spiritum namque Christi, & eius gratiam, expurgati à vitiis, non regnante vltra in nobis peccato, prouehimur in Reges beneficio Christi: sicque aduenit in nos regnum eius, idest regnum quod beneficio eius nanciscimur vt S. quoque Hieronymus attigit, Dialogo 3. contra Pelagianos.

Verè igitur *Princeps pacis*, & *Rex pacis* Christus, qui quos habet subditos, non opprimit aut exugit, sed ditat & in Reges prouehit. Exigit quidem ab eis tributa quædam, & gratuita dona admittit ab aliis; sed vtraque in bonum potiùs & commodum subditorum, quàm in ipsius Regis emolumenta vertuntur. Distinctionem illam tributorum, & munerum gratuitorum, suggerit S. Dorotheus Doctr. 1. num. 14. Et ea percepta, liquebit quæcumque Christo Regi pendimus, nobis non illi prodesse. [Christi præcepta (inquit S. Dorotheus,) Christianis omnibus data sunt, & omnis Christianus ea obseruare tenetur. Veluti tributa sunt hæc, Regibus debita. Si quis igitur non persoluerit hæc annua tributa Regibus, num pœnam effugiet? Sunt autem in sæculo viri clari, & illustres, qui non modò annua tributa persoluunt Regibus, sed numera etiam ipsis offerunt. Atque hi digni habentur honore magno, magnis donis, authoritate multa. Pari igitur modo Patres nostri, non modò præcepta seruarunt, sed & numera etiam Deo obtulerunt. Munera enim sunt, virginitas, castitas, & rerum omnium nuditas, atque inopia. Hæc enim cum non sint præcepta, dono offeruntur Deo. Neque enim alicubi scriptum inuenitur, *vxorem ne ducas, filios ne procrees.* Neque verò rursus præcepit Christus dicens, *vende omnia quæ habes.*] Hinc ergo patet, tributa & dona nostra, nobis esse. Quid enim Christo

Christo accedit ex mandatorum per nos obseruatione, aut voluntaria cõsiliorum susceptione? Nobis autem supra modum proficit ea præceptorum & consiliorum pensitatio cum, veræ opes nostræ in virtutum exercitatione sitæ sint, omnis autem census virtutum, aut præceptis, aut consiliis contineatur. Quare quod in nullo alio regno creato cerni potest, Christi regnum nulla ratione grauat subditos. Nam alij Reges, vt possint Regiam dignitatem sustinere,& subditis conciliare bona quorum gratia Reges sunt,egent necessariò opibus magnis:vnde expensas exercitibus, & præsidiariis ministrisque suppeditent; & ad eas opes conferendas, iure astringuntur subditi, quamuis sit verissimum,id absque eorum grauamine non fieri; liquidóque id in Salomone apparuit, cuius tanta maiestas, caro stabat subditis, vt professi sunt post eius mortem Iudæi, in regni aditione Roboamum orantes pro tributorum imminutione, & leuamine iugi grauissimi quod Salomum pater imposuerat, vt esse vnde impensæ in tot sumptus suppeterent. At Christus Rex quid bonorum nostrorum non eget, fœlicitatem nullis remeratam oneribus, conciliat subditis suis;estque proinde verè Rex pacis, & Princeps pacis in suos beneuolentissimus.

Regnum Christi,quomodò virga ferrea, si adeò felix & mite.

599 Vnum est, quod difficultatem posse facere video; nempe quod Dauid psal. 2. vbi Christi regnum accuratè describit,post propositam donationem gentium, in Christi hæreditatem, & terminos terræ in eius possessionem, subdat;*Reges eos in virga ferrea & tanquam vas figuli confringes eos.* Quod videtur, austeram & immitem regendi rationem sonare.Nam ferrum signat crudelitatem & asperitatem. Vnde ferrea Eumenidum tecta; & æneum Tartari limen ad ferreum septum, mortísque ferreum cor.& an eum pectus apud Hesiodum in Theogonia. Contritio verò populorum tanquam comminutio eorum per Christi regnum austerum atque immite,quo vastitas subditis, & extrema clades inducatur? Sic enim Isaiæ 30. ad supremum exitium denotandum, dicitur, *comminuetur sicut lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus aut hauriatur parum aquæ defouea.* Nec aliter Hieremias cap.19. *conteres lagunculam,& dices.sic conteram populum istum sicut conteritur vas figuli, quod non potest vltra instaurari.* Itaque habemus per regno Christi suauissimo, (quale præferebamus),regnum ferreum quo subditi conterantur.

Non est negandum, quibusdam in locis *virgam ferream* sumi pro austero & seuero imperio. Idémve sonare *contritionem vasis figuli.* Sic enim Apocalip.19.Verbum Dei,dicitur habere gladium ex vtraque parte acutum, vt in ipso percutiat gentes. Additúrque.*Et ipse Reget eas in virga ferrea, & ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.* Quæ verba austerum & seuerum iudicium Christi, in hostes designant, in bestiam inquam, eique obsecutos Reges terræ, missos in stagnum ignis ardentis, carcerisque mulctatos supplicijs,quæ reliquo capite describuntur.Et hoc spectarunt,qui propositis psalmi verbis,& alibi, quoties *virga ferrea* fit mentio, censuerunt significari imperium durum & rigidum, quo conterantur rebelles & inimici;cum in hac vita,tum maximè in iudicio extremo. Ita Victorinus, Aretas,Andreas,Liranus, Ribera,Cornelius Apocal. 2.& ibi Alcasarius notat.7.& in psal.2. Eugubinus. Iansenius, ac ante eos alij:qui notant, eo versiculo psalmi 2. quo regnum Christi dicitur futurum in virga ferrea;idest cum sceptro ferreo, (sicut *in veste alba*; idest *cum alba veste*) verbum Hebræum non sonare *pasces*, seu *Reges*;sed *conteres.* Vnde Diuus Hieronymus vertit,*franges.*Nec multùm absunt ab hoc sensu SS. Hilarius & Augustinus qui rectionem illam populorum, & contritionem per ferream Christi virgam, exponunt de peccati & prauarum cupiditatum euersione in gentibus. Christo subiectis. Ea enim hostilitas & seueritas Christi in peccata, ferreum quid est;& aptè per *contritionem* designari potest. Mihi tamen sensus ille Psaltis non ita arridet: neque enim commodum videtur, ita accipere promissionem Patris ad filium rediuiuum. *Postula à me gentium omnium imperium; & pro eo tanquam pro tibi debito me interpella.* Sic enim sumendum est eo loco verbum *postulandi* vt acutè vidit Petrus Damiani serm. de Resurrect. Dom. *Eas ego gentes subiiciam tibi, túque omnibus imperabis durissimè & seuerissimè.* Humanitatem enim ac clementiam tanti Principis decere videtur, vt imperium mite ac benignum præferat.

600 Duo igitur occurrunt,quibus cum pacifico & miti principatu Christi, virgam eius ferream conciliemus primum est, *virgam ferream*, apud Psaltem non sonare austeritatem regentis,sed laboriosam huius vitę disciplinam, quæ lenitati rectoris non aduersatur. Ita S. Augustinus virgam hanc ferream accepit lib. 2. de consensu Euangelist. cap. 4. agens de numero quadragenario hominum in Christi genealogia numeratorum. [Numerus iste (inquit,)illud tempus significat, quo & in hoc sæculo & in hac terra regi nos oportet à Christo, secundùm disciplinam laboriosam qua *flagellat Deus*, (vt scriptum est) *omnem filium quem recipit:* De qua dicit Apostolus, *per tribulationem oportere nos intrare in regnum Dei.* Quam significat etiam illa virga ferrea, de qua in psalmo legitur; *Reges eos in virga ferrea.* Cum superiùs dixisset, *ego autem constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius.*Reguntur enim etiam boni in virga ferrea, de quibus dicitur; *tempus est vt iudicium incipiat à domo Domini. Et si initium à nobis, qualis finis erit eis, qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt?* Ad quos pertinet quod sequitur; *tanquam vas figuli conteres eos.*Reguntur enim boni per hanc disciplinam, mali verò communiuntur; qui tanquam iidem ipsi commemorantur, propter vna atque eadem sacramenta, quæ habent communia mali cum bonis. Quia ergo numerus iste, laboriosi huius temporis Sacramentum est,quo sub disciplina Regis Christi aduersùs Diabolum dimicamus, etiam illud declarat, quod quadraginta dierum ieiunium,hoc est humiliationem animæ consecrauit,& lex & Prophetæ,per Moysem & Heliam.]

Alterum quod circa illius virgæ ferreæ &

pacifici principatus Christi cohœsionem notandum occurrit, est; alibi quàm in quibusdam locis prænotatis, in quibus de iudicij præsentis aut extremi vindicta, impij & per Christum inferenda agitur; virgam Christi ferream sonare prouidentiam inflexibilem, & Regnum æquissimum ac perpetuum, quo Christus Rex suos subditos hîc in Ecclesia recturus à Dauide prænuntiatur, & pronuntiatur à Ioanne. Ita Bellarminus lib. de SS. Beatitud. c. 18. Proposit. 4. qui expendit verbum Hebræum, quo ibi vtitur Psaltes, & Græcam vocem qua S. Ioannes in Apocalypsi vtitur, sonare *pastionem* & *rectionem pastoralem*, non autem destructionem. Quod argumentum non vrgeo, quia quod ad vocem Hebræam attinet, benè monet Alcazarius supra, *ad 4.* eam pro varietate punctorum nunc *pasces & reges* sonare; nunc *confringes*, seu *conteres*. Vox verò Græca, quamuis rectionem solam significare videatur, tamen quia Ioannes Apocal. 19. vbi de extremis impiorum clade agit, alludere volebat ad locum psalmi 2. in quo 70. eam vsurparunt, vsurpata quoque ab eo est, sed in sensu quem ferre possunt adiuncta illa, *virga ferrea & contritio*: quæ spectatis vocum corticibus, exitium & vastitatem significant. Itaque argumentum illud quo niti dixi Bellarminum, non multùm nobis commodat: sed vrgenda potiùs est ratio quàm tetigimus; quod scilicet absurdum videatur, Patrem misericordiarum, mitissimo filio spondere regnum, quod velit esse asperrimum & durissimum; in quo non parum aduersus decori leges peccaretur. Prosequitur plenissimè hunc sensum versus illius psalmi 2. Martinus de Roa l. 2. Sing. c. 5. & 6. & inflexibilitatem ac soliditatem, siue perpetuitatem regni Christi, Symbolo *virgæ ferreæ* notatam putat: quod non sit regnum Christi vitreum, sicut nostratia, siue humana, de quibus illud scitè dictum, *fortuna vitrea est, cum splendor frangitur.*

601 Addendum tamen censeo, eam totam soliditatem, & inflexibilitatem, ac æquitatem regni Christi expressam per virgam ferream, cedere in subditorum commodum: Quam interpretationem, illustro & locupleto, præclara S. Chrysostomi doctrina, hom. ad Baptizandos, qui *virgam* Christi *ferream*, erga fideles, non erga rebelles exeri; & *contritionem* non *excidium*, sed *reformationem* eorum sonare, sic demonstrat. [Istam nobis quassationem (quam dixerat esse reformationem in melius) & mysticam purificationem, obliquo sermone olim Propheta demonstrabat, dicens, *sicut vasa figuli conteres eos.* Nam quia de fidelibus loquitur; superiùs nobis manifestè declaratur, quàm ait; *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Vidisti quemadmodùm Ecclesiam gentium commemorauit, & vbique extentum Christi nominauit Imperium. Et propterea ait; *reges eos in virga ferrea*; non graui sed forti: *Sicut vas figuli conteres eos.* Ecce & lauacrum sentitur mysticè. Non enim dixit, *sicut vasa fictilia*: sed *sicut vas figuli.* Et ideò attendamus, & diligentiùs audiamus. Nam confracta vasa fictilia, iam nulla emendatione corriguntur, semel figuram per flammas sortita: vasa autem figuli, non sunt fictilia, sed argilla composita. Inde & si quo fuerint casu peruersa, facilè ad figuram pristinam, artificis reformantur industria. Et ideò quando calamitatem sine remedio dicit; Non *vas figuli*, sed *vas fictile* nominat. Nam quando Propheta monstrabat, Iudæos cum ciuitate suppliciis extremis traditos, & nullum eis remedium promittebat, iussit accipi vas fictile, & ante omnem confringere populum, & dicit, quia ita ciuitas peribit. Quando autem spem eis pollicetur, Prophetam ad figuli vas adduxit: & illi non ostendit vas fictile, sed argillam ei in manibus positam demonstrat artificiis; quæ etsi ceciderit, reformatur tamen. Ideò sequitur, dicens; *si iste figulus* (ait,) *hoc vas lapsum iterum renouat, non multo magis ego vos potero lapsos corrigere?*]

Præclarè idipsum tradit idem Chrysostomus, homilia in illud, *Astitit Regina*, vbi sic loquitur. [Accepit puluerem à terra, & fecit hominem ac formauit eum. Venit Diabolus & peruertit eum. Venit ipse & rursus accepit, eumque formauit; conflauit ipsum in baptismate, neque sciuit præterea vt esset latens corpore, sed corpus ipsum fecit, vt esset testaceum. Tradidit lutum igni Spiritus. *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igne.* In aqua, vt reformetur; in igne, vt consolidetur. Ob hoc Propheta olim prænuncians dicebat, *quasi vasa figuli conteres eos.* Non dixit, *quasi testacea*, quæ singuli quique possident. Sunt enim vasa figuli lutea, quæ effingit ille per rotam. Sed *vasa figuli* sunt lutea, nostra autem sunt testacea. Prædicens igitur conflationem nostram per baptisma repetitam, *quasi vasa figuli* (ait) *conteres eos.* Dicit, *reformat, & conflat.* Descendo in fontem baptismatis, & reformatur mea figura, conflatque eam igni Spiritus sancti, & fit testaceum.] Quò ingeniet accommodat vasa fictilia, seruantia thesaurum ex Apostolo. Fauet apertè, quoad contritionem illam, S. Hilarius in psal. 2. Itaque *conteri* à Christo gentes, *vt vasa figuli*, idem est quod refingi instar lutei vasis, nondum excocti: *regi* autem *in virga ferrea*, est in fortitudine regi, vt dicitur Mich. 5. vbi eadem vox Hebræa adhibetur: & vtrobique iustissimum & sanctissimum Christi imperium, subditis commodissimum denotatur: ac proinde difficultas quæ ex illo versu psalmi 2. contra Christi regnum mite, & principatum pacis ei attributum vrgebatur, abit in fumum

Vsus doctrinæ, de Christo pacis Principe.

602 Suspirabant ad hanc pacem per Christum, iam ex hac vita orbi inuehendam, antiqui omnes: quorum illa erat vna vox, *pax erit in terra nostra, cum venerit.* In quam rem S. Bernardus serm. 2. in Cantica, sic disserit. [*Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum.* Ad hoc igitur osculum, sanctus quisque antiqui temporis suspirabat, quod iucunditatem & exultationem populum, & dicit, quia ita ciuitas peribit. Quando autem spem eis pollicetur, Prophetam ad figuli vas adduxit: & illi non ostendit vas fictile, sed argillam ei in manibus positam demonstrat artificiis; quæ etsi ceciderit, reformatur tamen. Ideò sequitur, dicens; *si iste figulus* (ait,) *hoc vas lapsum iterum renouat, non multo magis ego vos potero lapsos corrigere?*]

Præclarè idipsum tradit idem Chrysostomus, homilia in illud, *Astitit Regina*, vbi sic loquitur. [Accepit puluerem à terra, & fecit hominem ac formauit eum. Venit Diabolus & peruertit eum. Venit ipse & rursus accepit, eumque formauit; conflauit ipsum in baptismate, neque sciuit præterea vt esset latens corpore, sed corpus ipsum fecit, vt esset testaceum. Tradidit lutum igni Spiritus. *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igne.* In aqua, vt reformetur; in igne, vt consolidetur. Ob hoc Propheta olim prænuncians dicebat, *quasi vasa figuli conteres eos.* Non dixit, *quasi testacea*, quæ singuli quique possident. Sunt enim vasa figuli lutea, quæ effingit ille per rotam. Sed *vasa figuli* sunt lutea, nostra autem sunt testacea. Prædicens igitur conflationem nostram per baptisma repetitam, *quasi vasa figuli* (ait) *conteres eos.* Dicit, *reformat, & conflat.* Descendo in fontem baptismatis, & reformatur mea figura, conflatque eam igni Spiritus sancti, & fit testaceum.] Quò ingeniet accommodat vasa fictilia, seruantia thesaurum ex Apostolo. Fauet apertè, quoad contritionem illam, S. Hilarius in psal. 2. Itaque *conteri* à Christo gentes, *vt vasa figuli*, idem est quod refingi instar lutei vasis, nondum excocti: *regi* autem *in virga ferrea*, est in fortitudine regi, vt dicitur Mich. 5. vbi eadem vox Hebræa adhibetur: & vtrobique iustissimum & sanctissimum Christi imperium, subditis commodissimum denotatur: ac proinde difficultas quæ ex illo versu psalmi 2. contra Christi regnum mite, & principatum pacis ei attributum vrgebatur, abit in fumum

Vsus doctrinæ, de Christo pacis Principe.

602 Suspirabant ad hanc pacem per Christum, iam ex hac vita orbi inuehendam, antiqui omnes: quorum illa erat vna vox, *pax erit in terra nostra, cum venerit.* In quam rem S. Bernardus serm. 2. in Cantica, sic disserit. [*Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum.* Ad hoc igitur osculum, sanctus quisque antiqui temporis suspirabat, quod iucunditatem & exultationem thesaurizari super eum, & thesauros omnes sapientiæ, & scientiæ in ipso absconditos præsentirent, cuperentque & ipsi de plenitudine eius accipere.] Fruamur nos ea pace quam pro hac vita, per Christum sumus adepti si per nos non steterit: simulque suspiremus ad eam plenam & perfectam pacem super pacem, quæ in cœlo tantùm, potest obtingere.

Dum hanc pacem præstolamur, exultemus de Regis nostri regno, subactis hostibus tranquillo, vt

vt hortatur Dauid Psalm. 96. *Dominus* (inquit) *regnauit, exultet terra.* Quem locum sic Glossat Chrysost. hom. de vno legislatore. [Quomodo illud *Dominus regnauit*, accipis? Num quasi recens ad fastigium illud Regiæ dignitatis peruenerit: si enim dixisset; *Dominus regnat*; sempiternam illius Regiam dignitatem notasset. Iam verò dicit, *Dominus regnauit.* Dictum est & ante hac, & iam iterum dicetur; Ante Christi aduentum, ante Euangelij promulgationem, in naturam nostram imperium obtinebat Diabolus, peccatum, mors. Vndénam hoc? Paulus explicat; *Quemadmodum enim regnauit peccatum in mortali nostro corpore, sic etiam gratia regnabit per Christum.* Ecce peccati regnum. Vbinam Diaboli? Ausculta Christum dicentem; *Si Satanas, Satanam expellit, aduersùs seipsum diuisus est: quomodò ergo stabit regnum illius?* Ecce Diaboli regnum. Vbi verò mortis regnum? Audi Paulum disserentem, *Regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem, super eos qui non peccauerant.* Cum igitur Diabolica Trias, in sanctam & impollutam, tyrannidem suam exercuisset, scilicet, Diabolus, peccatum, mors; Et Diabolus quidem decipiebat, Peccatum interficiebat, mors verò sepeliebat: Dauid hac triplici tyrannide oppressus, lætum nuntium indicat; monétque vt sese ex seruitutis ergastulo subducant: & regnum Christi, quod prædicabatur, amplectátur: *Dominus regnauit.* Et regnum quidem mortis abolitum est, & peccati potentia imminuta est, & Diaboli potestas fracta est; *Dominus regnauit, exultet terra.* Et merito sanè exultare debuit, quæ quondam in seruitutem redacta, iam liberata est: quæ quondam errauit, iam enim gloria respledet: quæ quondam in monumentis condita delitescebat, nunc in throno collocata est: quæ quondam omni ignominia oppressa iacebat, nunc omni honore & gloria efficitur.] Conemur præterea, æternæ paci alterius vitæ, pace interna & affectuum nostrorum subactione proludere. Eam sanè à compressis affectibus pacem, à Christo principe pacis, expectare par est. Idque perspexisse videtur eximium illud nascentis Ordinis Prædicatorum decus, Ioannes Vincentius, qui vt est apud Cantipratanum lib. 1. de Apibus cap. 1. n. 7. equum rabiosum mansuefecit, appresso illi ad frontem crucis signo, Inter proferendum hæc verba *miniget te Christus, Princeps pacis.*

Quamquam autem iam ex hac vita, Christus est ad hunc secundum modum *Princeps pacis*, & auctor omnis fœlicitatis; tamen omnis hæc fœlicitas, præ ea quam in altera vita creabit suis, inane quid & ludicrum videri possit. Nam cumulat hic quidem suos Christus plerisque bonis, sed quæ præ bonis alterius vitæ, sint tantùm bona picta: vt fert vox hebræa Psal. 72. v. 7. S. Hieron. in Traditionibus in lib. 2. Regum cap. 2. idem expressit signantissimo verbo, tractans illud, *& nunc retribuet quidem vobis Dominus misericordiam & veritatem.* Nam sic ea verba Glossat. [Misericordiam in præsenti sæculo, veritatem in futuro: quia misericordia quę in præsenti sæculo tribuitur, ad comparationem æternæ misericordiæ, mendacium est.] Et tamen stilla illa misericordiæ bonorum cælestium, quâ Deus hic elargitur, super vitas melior est, vt Dauid dixit. [Qui ergo in via sic pascit, in patria quomodo saginabit;] vt D. Augustinus egregiè dixit Psal. 57. vers. vltimo. Et vt ait Bernardus serm. 47. in Cant. [si sic bonus es Domine sequentibus te, qualis futurus es, consequentibus?] Imo verò si Impij plerique, hìc tot bonis abundant, quamuis æternis ignibus mancipandi si inquam tale fœnum agri, quod hodie est, &, cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanta bonorum vbertate ditabit suos in cœlis; vbi solummodò (vt Isaias monuit,) magnificus est Dominus Deus noster? Vrgent egregiè vbertatem bonorum per Christum, cum venerit filius hominis, in regno suo conferendam populo Dei, argumento ducto ex bonis, quibus hìc, & boni quidam & mali plerique abundant, S. Augustinus serm. 1. de diuersis à cap. 3. & S. Ephrem in illud, *attende tibi.*

603 Optimè vbertatem illam bonorum, & pacem plenam rependendam regno suo in cœlis per Christum, expressit S. Bern. serm. 11. in cant. tractans fructum redemptionis nostræ per Christum.] Fructum (inquit,) talem expectamus nostri amoris, qualem ipse, quem amamus promisit, *mensuram* (inquiens) *plenam & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum.* Mensura ista (vt audio,) erit sine mensura, sed velim scire cuius rei futura sit illa mensura, vel potiùs illa immensitas, quæ repromittitur: *oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te.* Dic nobis qui præparas, quid præparas? Credimus, confidimus. Reuera sic promittis, replebimur in bonis domus tuæ. Sed quibus quæso bonis, vel qualibus? Fortè frumento, vino, oleo, auro atque argento, lapidibúsque prætiosis? Sed hæc nouimus, & vidimus; & videmus, & fastidimus. Id quærimus quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Hoc placet, hoc sapit, hoc delectat inquirere, quodcunque est illud. *Erunt* inquit, *omnes docibiles Dei*; Et *ipse erit omnia in omnibus.* Vt audio, plenitudo quam expectamus à Deo, non erit nisi de Deo. Quis verò comprehendat, quàm magna multitudo dulcedinis, in breui isto sermone comprehensa sit? *Erit Deus omnia in omnibus.* Vt de corpore taceam, in anima tria intueor; rationem, voluntatem, & memoriam: & hæc tria ipsam animam esse, quantum cuique horum in præsenti sæculo desit de integritate sua, & perfectione, sentit omnis qui ambulat in spiritu. Quare hoc, nisi quia Deus nondum est omnia in omnibus? Hinc est quod & ratio sæpissimè in iudiciis fallitur; & voluntas quadraplici perturbatione iactatur, & memoria multiplici obliuione confunditur. Triplici huic vanitati, nobilis creatura subiecta est, non volens, in spe tamen. Nam qui replet in bonis desiderium animæ, ipse rationi futurus est plenitudo lucis, ipse voluntati multitudo pacis, ipse memoriæ, continuatio æternitatis.]

Ibi verè omnes cum Christo Reges erunt: Quam esse pacis infinitæ & gaudij immensi sementem, accipe ex Chrysologo serm. 144. [Gaudemus fratres, quia qui sibi regnauit, regnaturus est nobis. Gaudeamus quia venit regnaturus in terra, vt nos cum illo regnare possimus in cœlo. Audi Apostolum, *Si compatimur & conregnabimus.* Nobis natus est, nobis vtique regnum venit donaturus: ipso promittente, cum dicit; *venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi*

Vobis.

Vobis dixit, non *mihi*. Veniet vt quibus est gloria de regno, sit de familiaritate fiducia. *Et regni eius non erit finis*. Qui eius aduertum credis, gaude quia regnum sine fine promisit; vbi est sine successore militia, vbi sunt perpetuæ dignitates. Sed quid est quod permansura non ambiunt, qui ambiunt transitura? Quod est, quid est, quod caducos honores auro comparant, & nolunt gratis accipere sempiternos? Fratres hîc parantur officia, hîc decernuntur loca, hîc honores designantur. Hîc qui non de Euangelij fide acceperit codicillos, ibi æternarum insulas non habebit dignitatum.]

CAPVT VII.

Christus, Legislator summus.

604 CVM hactenus disputatum sit de regia Christi potestate, non possumus de potestate eius legislatiua silere. Hæc enim potestas, est regiæ potestatis velux appendix, & consectarium. Vnde Isaias cum de Christo dixisset cap. 33. *Dominus Rex noster*; subdit, *Dominus legifer noster*. Et Clemens Alexand. 1. stromatum *fere in fine*, ac Celsus apud Origenem lib. 5. *sub medium*, ex Pindaro, addunt, [Lex est Rex omnium mortalium,] Quod ad nexum regiæ & legislatricis potestatis perspiciendum, iuuare potest.

Ablegata impropria legislatio per sanctum exemplum, Christo licet maximè congruens.

Non est autem hîc quæstio de Christo legislatore, ad eum improprium modum quo S. Petrus apud Clementem Alexandrium 1. stromatum *ferè in fine*, vocat Christum, *legem, & rationem* Et æquè eodem sensu, vocare poterat legislatorem; quatenus nimirum vitæ eius exempla, sunt norma viuendi, vel certè quatenus eius facta, sunt totidem Dei leges, quibus dirigamur. Sic enim S. Chrysostomus in Psal. 1. illud, *in lege eius meditabitur*, accipit de Christo, sic scribens. [Et quænam est ea lex, nisi Christus qui inenarrabiliter est ex Patre genitus, nec est scriptus in tabulis lapideis? *Ex Sion enim egredietur lex, & verbum Domini ex Hierusalem.* Qui *lex* quidem dicitur, vt qui in se ferat paterna consilia. Verbum autem seu ratio; vt qui à Patre sit inseparabili.]

Pulchrè item Victor Cartennisis lib. de pœnit. cap. 24. [Omne quod Dei filius Dominus Iesus Christus, qui est via veritas & vita locutus est, lex est, & sub exemplo sui fieri docuit, quod nobis in scripto mandauit.] Adde etiam, quia per Christum tanquam per vitæ normam iudicandi sumus. Quam causam denominandi Christum legem, fusè prosequitur Elias ad primam Orat. Nazianzeni. In hunc ipsum sensum Philo *initio libri de Abraham* ordiens tractationem de magnis plerisque viris legis naturæ ac scriptæ, post expensos quinque libros legis scriptæ, ait auspicari se velle à generalibus & quasi exemplaribus legibus. [Hæ sunt (inquit) viriqui rectè ac sine culpa vixerunt, quorum virtutes publicatæ sunt in sacrarum literarum tabulis, non tantùm ad laudem illorum; verùm etiam ad lectores in æmulationem prouocandos. Fuerunt enim illi, animatæ rationalésque leges, duabus de causis venerabiles: altera quoniam ostendunt quod præcepta legis à natura non discrepant: altera; quod hinc liquet, non esse opus magno labore ad exigendam vitam iuxta legum regulam; quando illi prisci antè leges singillatim proditas, non scripto iure vsi, pari felicitate atque felicitate vixerunt. Vt meritò quis dicere possit, leges scriptas nihil aliud esse quàm vitarum Patrum commentarios, in quibus eorum dicta factáque narrantur.]

605 Idem lib de vita Mosis, quomodò Principium vita in vtramque partem sit lex subditis, aperit his verbis. [Ne illud quidem ignotum est, quod claros viros imitantur obscuri & ignobiles, sua sponte sequendo, quocunque viderint illos contendere. Itaque si quando Princeps se totum dans voluptatibus, primus ad vitam delicatam deflectit, vniuersa propemodùm subditorum multitudo, ad ventrem, & ea quæ sub ventre sunt, proclinat præter appetitum necessarium: nisi qui naturæ benignitate, animam sortiti sunt insidiatricem sed propitiam. Quod si honestiorem, seuerioremque sectam ille prætulerit intemperantes quoque mutantur ad continentiam, vel metu, vel reuerentia, vt habeantur æmulatores studiorum similium. Nec enim sic insaniunt, vt se præstantionibus anteferant; Et fortasse quia legislator futurus erat', multo ante ipse lex animata, rationalisque factus est per Dei prouidentiam, quæ nescienrem destinabit huic muneri.]

Tandem egregiè quoque, initio libri 2. de vita Mosis. [Regis officium est, iubere quæ oportet fieri, vt vetare à quibus abstineri decet. Cæterum iussio faciendorum, & interdictio cauendorum, propriè ad legem pertinet. Atque ita consequitur, vt Rex, animata lex sit; lex verò, sit Rex iustissimus.] Sed & Gregorius Nyssenus orat. de S. Gregorio Neocæsariensi ait, Alexandrinos cupiuisse cum apud se retinere, vt esset apud eos conditor virtutis, & vitæ legislator.

Hunc modum quo Christus legislator dici potest, hîc non attendimus: quia non est is qui consequitur munus regium, nec est reuera cum potestate præcipiendi, & vi obligandi coniunctus, sed tantùm continetur vitæ sanctitate; & bonis exemplis queis Christus præluxit omnibus: & eatenus, quomodò se quisque gerere in vita debeat, factis monstrauit. At hoc, etiam priuatus quilibet præstare potest, & reuera semper ab aliquibus absque facultate legislatiua præstatur. Quod enim de suo Demetrio aiebat Seneca, prouisum illum à Deo fuisse, ne suo seculo testis deesset; de omnibus æquè seculis valet: instaurare scilicet Deum, vt Iob dixit, in omni æuo testes suos; idest interprete Dion Gregorio sanctos semper viros aliquos prouidere, qui quomodò viuendum sit, factis contestentur, & exemplo præscribant qui agendum, quidue declinandum. Id vnum Christo tribuere, aliud non esset, quàm recti normam & legem impropriam, idest obiectiuam potiùs & exemplorum, quàm potestatem cum obligatione

gatione directiuam, qualem fert nomen *legislatoris* propriè dictum, vendicare Christo Domino.

Propriè dictam vim legislatiuam, qui Christo negarint.

606 Negarunt illi hanc potestatem Sectarij nuperi. Ac primùm Lutherus apud Castrum V. *præceptum.* Hæresi 1. & apud Bellarminum l. 4. de Instit. c. 1. Item Caluinus ab eodem adductus, & à Stapletonio in c. 3. Epistol. ad Rom. Nec non Brentius apud Lensæum l. 9. de libertate Christiana c. 9. Indè enim probat Arentius legum Ecclesiasticarum inanitatem, quod ne ipse quidem Christus, in hunc mundum venerit vt legislator. Apostoli quoque, non vt legislatores sint missi, sed vt ministret dumtaxat. Eos enim misit Christus, provt ipse à Patre missus fuerat, vt ferunt illa eius verba, *sicut misit me Pater, & ego mitto vos*: vnde sicut ipse Christus non venerat nisi ad prædicandum, ita & Apostolos mittens, dixit; *Ite & prædicate Euangelium.* Concludit hinc Brentius. [Quare quanto magis Romanus Pontifex, gloriatur se successorem Apostolorum, & Vicarium Christi, tanto minorem habet auctoritatem condendorum nouarum legum.] Sic ille, malam conclusionem, ex detestrimo antecedente inferens: non esse scilicet Christi Vicarios legislatores in Dei Ecclesia, cum ne ipse quidem Christus, fuerit legislator. Rationes ducunt Sectarij ex eo quod gratia per Iesum Christum sit facta, & lex per Mosem data, sit exclusa. Idem quod alioquin non essemus adepti per Christum perfectam libertatem, nisi essemus legibus omnibus exsoluti: nec Euangelium esset quod dicitur, siue *bonum nuntium*; quia adhuc superessent onera legum. Scriptura denique ipsa noua, non esset dicenda, *pactum* vel *fœdus* διαθήκη, siue id vertatur *Testamentum*, siue *institutum*, seu *Lex*, aut *codex legum Christi.*

Agnoscunt eam Scripturæ & Patres.

Contrarium, siue quod Christus verè ac propriè sit legislator, est ex fide certum. Ita enim definiit Tridentina Synodus sess. 6. Can. 21. verbis illis. [Si quis dixerit, Christum Iesum à Deo hominibus datum fuisse, vt redemptorem cui fidant, non etiam vt legislatorem cui obediant, anathema sit.] Sunt in eandem rem Scripturæ expressissimæ, & rationes in elactabiles, quas addensant qui hac in parte veritatem Catholicam tuentur, Castro loco citato, Bellarm. libro illo 4. de Instit. c. 5. A Rua controuersia 6. Scholastica concl. 1. & 2. Suarez 10. de legibus c. 1. & passim Hæresecologi. Ex Scripturis ergo Patrum interpretatione huc aptatis, addensat plurima Iosephus à Costa l. 4. de Christo reuelato c. 2. Sed illud egregium, quod habet Isaias c. 33. Ibi enim apertè agens de christo,) vt liquet ex textura capitis, & ibi S. Hieronymus ac Cyrillus rectè tradunt,) vocat eum *legiferum nostrum.* Quid expressius, aut clarius? Neque enim fas est, ad alienum & improprium sensum trahere ac detorquere voces adeò manifestè ferentes quod intendimus: cum in acceptione earum propria, & Christo tributa, nihil sit absurdi: imo aliquid maximè Christum decens,

Theoph. Raynaudi de Attrib. Christi.

vt mox dicam. Prætera Ioannis 14. ipse Christus suas aliquas leges agnoscit, cum dicit, *qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me.* Et rursus c. 15. *si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.* Item Marci vltimo, Christus vale dicens Apostolis, iubet vt doceant omnes gentes, seruare omnia quæcumque mandasset illis.

607 Patrum testimonia adeò densa sunt, quibus Christi præcepta & leges stricte ac propriè dictas agnoscunt, vt superuacaneum censeam velle aliqua specialiter proferre. Tantum appendam parua quædam testimonia, quibus Christi legislatiua potestas cum peculiari emphasi proditur. Eiusmodi est quod Iustinus Dialogo cum Triphone, Christum, *legem postremam & testamentum numquam rescindendum* appellat, his præter cætera. [Sempiterna nobis & vltinia lex, Christus datus est, & testamentum fidele; post quæ non lex vlla, non mandatum, non præceptum sequetur. Annon legisti quæ dicit Esaias? *Audite me, audite me populi mi, & Reges auribus percipite, quod lex egredietur à me, & iudicium meum: ad lucem gentium propinquat celeriter iustitia mea, & egredietur saluare meum, & in brachium meum gentes sperabunt.*] Subdit multa de noua Testamento apud Hieremiam & Isaiam promisso, apertéque sumit Testamentum, pro lege. Tum addit. [Hanc ipsam legem spreuistis vos, & vilipendistis illud nouum Testamentum eius sanctissimum; ac ne nunc quidem accipitis: neque malorum facinorum pœnitentiam agitis, adhuc enim aures vestræ obturatæ sunt, oculi cæcati, cor crassius redditum, sicut exclamat Ieremias: ac ne sic quidem auditis; Præsto est legislator. & non videtis.]

Autor operis de Christi Cardin. operibus, apud Cyprianum sermone de Spiritu sancto, quod de Christo legislatore vltimo, dictum à Iustino est, egregiè confirmat: Idque præsignatum fuisse tabularum priorum confractione, saluis posterioribus, non iam diuina sed humana manu conscriptis, sic exponit. [Hoc digito *Spiritu sancto*, in lapideis tabulis, lex primùm conscripta, quinquagesimo die post egressum Israël de Ægypto, in monte Sina Moysi est commendata: sed populus nequam, & gens duræ ceruicis, à quorum animis terror ille recesserat, quem mons ardens, & flammea iuga, & clangor buccinæ, & lampades coruscæ, & horrenda tonitrua nuper incusserant, in apostasiam conuersi, & de Moysi reditu desperantes, lege diuinitùs missa indigni indicati sunt; quia in oculis eorum, Moyses frangens tabulas, tam verba, quàm instrumenta comminuit & deleuit. Quin etiam sceleris vltione patrata, reuersus in montem ad Dominum, quadraginta diebus ieiunans, & colloquens. tandem obtinuit, vt ipse alias ex saxo ad instar priorum excideret tabulas, in quibus eandem quæ in primis fuerat Scripturam insculperet & formaret. Factúmque & mirabili dispensatione superni iudicij, vt lex quam Sanctus scripserat Spiritus, deleretur: & quam manus humana restituit, in posterum teneretur. Quod ea ratione credi potest sic actum, vt populus prior secundùm carnem ambulans & viuens, diuinis colloquiis, & spiritalibus mandatis ostenderetur indignus; nec posse mentes perfidas sancta percipere, nec intelligere sacramenta, quæ exemplarium tegmine velabantur. Porrò

Testamenti noui quæ Christo euangelizante patuit veritas, verbo Christi prolata, indissolubilis permansit, & solida deinde stabilitatis perpetuæ auctoritate fulcita est; eo quod oblatam gratiam humiles susceperunt, & quod filius inter pauperes Spiritu inuenit sibi domum in qua caput reclinaret. Et meritò reprobatos, visibiles tabulæ inuisibilis Dei indicant contemptores, & ampliori dignos honore Incarnati Verbi credulos auditores, & deuotos venatores.]

608 S. Hilarius in psal. 131. eam legis Christi firmitatem expressam à Dauide censet, cum Ecclesiam Christi vocauit *locum vbi steterunt pedes eius.* [Cum statur (inquit,) vno in loco ex quod decedi non oporteat, constituitur. Vbi verò pedibus statur, illi toto corporis officio insistitur. Lex præteriit, prophetia clausa est, finis eorum Christus est. Demutationis alterius, nullus locus est. In hoc in æternum standum est, vbi iam decursu legis & Prophetarum Dominus insistit. Discurrit quidem per Apostolos prædicatio, quos frequenter per pedes significatos meminimus, sed in Euangeliis consistitur. Illic ergo adorabitur, vbi Domini pedes, id est prædicationes nouissimæ, sine demutationis alicuius transcensione constiterint.] His apertissimè, vnà cum Christi lege, potestas quoque legislatiua stabilitur.

S. Ambrosius serm. 5. in psal. 118. v. 1. multa magnificè de Christo prælocutus, addit. [Oportet vt sequamur testimonia, vt peruenire possimus ad magnum testimonium, Dominum Iesum. Oportet etiam vt in præceptis Domini ambulemus, vt peruéniamus ad magnum præceptum, de quo legisti: *Dictum est antiquis, non occides: ego autem dico vobis*; hoc est, super omne præceptum dico. Itaque non vsurpatoriè dixerim, sed verè: quia sicut sunt sancta sanctorum, ita præceptum est præceptorum.] Siue Christum ipsum, vocet *magnum præceptum*, nempe causaliter; eo modo quo à Iustino vocatus est *Lex*; siue præceptum vocet legem eius, perinde est ad rem præsentem. Est verò Emphasis in voce *præcepti præceptorum*, qua congeminatione Hebræi, quippiam in certo genere exquisitum designant. Sic enim denominant Canticum Canticorum, quod est Canticū excellentissimum; & Mysterium Mysteriorum, quod omnia transcendit mysteria. Similiter ergo præceptum præceptorum, quod est omnium eminentissimum, & lex legum quæ est super omnes leges.

S. Augustinus, ait impudenter negari quod hîc intendimus, ostendens enim 17. ciuitatis cap. 17. psalmum 109. vniuersum de Christo esse, ait inter cætera. [Inimicos poni sub pedibus eius, nondum apparet. Id igitur apparebit in fine. Nunc hoc verè creditur, post videbitur. Verùm hoc quod sequitur, *virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum*: ita clarum est, vt non solùm infideliter & infeliciter sed etiam impudenter negetur. Et ipsi quippè fatentur inimici, ex Sion missam fuisse legem Christi, quod Euangelium nos vocamus: & eam virgam virtutis eius agnoscimus. Dominari verò in medio inimicorum suorum, iidem ipsi inter quos dominatur, dentibus suis frendendo, & tabescendo, & nihil aduersùs eum valendo testantur.] Consultò abstineo pluribus testimoniis, quod vbiuis prostent permulta.

Firmatur ratione, & vsu ipso Christi, per se, ac suos.

609 Accedit ratio, quæ ex iactis supra principiis, manifestissima est. Muneri enim regio, verè & propriè accepto, adiuncta necessariò est potestas legislatiua & præceptiua. Per eam namque maximè exercetur iurisdictio, regimenque subditorum, cui curando additur potestas regia. Atqui Christus Dominus, vt apertè monstratura est, habuit regiam potestatem, cùm in vniuersum orbem tum in Ecclesiam. Igitur sortitus quoque est potestatem leges ferendi. Nihil video in hac ratiocinatione, vel infirmum & indigum munimenti, vel obscurum & declarationem postulans. Sicut enim in omnibus regnis manifesta est necessitas & vtilitas legum, ita & in regno Christi, fatendum est leges aliquas fuisse necessarias, vltra naturalem & diuinam veterem; quo nouo regimine instituto, & adunata noua congregatione politica, vt est à Christo factum, necessariæ quoque fuerunt leges nouæ, quibus generatio illa ventura, & populus qui nascetur quem fecit Dominus, à nouo principe habente potestatem omnis carnis, dirigentur ad finem præstitutum, per media fini illi accommodata, & nouo regimini consentanea. Atque ita videmus, Christum legem tulisse, qua suscipiendi baptismi omnibus qui salui esse velint, necessitatem iniecit, vltra eam necessitatem quæ *media* dicitur; & paruulos quoque, tametsi legis propriè dictæ incapaces,) reddit inhabiles ad gloriam, ex diuina institutione; distincta à lege. Videmus item Ioannis 6. latum à Christo esse præceptum de Eucharistia. Et Lucæ 22. præceptum de sacrificio incruento ritè celebrando. Alibi item varia ab eo Matrimonium in pristinam formam, renocandum, sunt præscripta: quæ omnia liquidò monstrant, Christum suam illam legislatiuam potestatem agnouisse, regiæ suæ spirituali potestati correspondentem. Quod addo, quia quamuis Christus fuerit quoque Rex supernaturaliter tēporalis, spectato, obiecto, & legislatiuam potestatem ei Regiæ auctoritati nactus: tamen sicut vsu regiæ illius potestatis consultò abstinuit, ita neque vim legislatiuam ei proportionatam exprompsit: quamuis habuisset, potuisset eam exercere, & leges orbi vniuerso, ipsisque populorum principibus quoad temporalia quæque obiecta ponere.

Denique Apostoli vt argumentum aduersariorum retorqueamus, non pollebant nisi tenui participatione potestatis Christi Domini, & tamen leges tulerunt. Nam actorum 15. Apostoli mandant abstinentiam à certis cibis, relaxantes cætera onera. Et Paulus 1. Corinth. 5. vetat conuictum cum iis qui indignè Christiana professione se gererent. Qui etiam alibi, dicitur iussisse custodiri præcepta Apostolorum, & seniorum. Et rursus alibi, comminatur se in virga venturum, nec parciturum, & in promptu habere vlcisci omnem inobedientiam. Ex quibus manifestè habetur, Apostolos ita se agnouisse Christi ministros, & dispensatores mysteriorum Dei, vt tamen simul agnoscerent, se non esse donatos nudo ministerio annuntiandi

tiandi Euangelium; sed insuper sortitos à Christo esse, potestatem iubendi quæ essent ad salutem fidelium necessaria; & castigandi noxios ac inobedientes. Ex qua facultate coactiua, apertè habetur potestas directiua, cuius illa est quasi satellitium. Idem porrò est de viris Apostolicis, quorum legislatiuam potestatem eruditè stabilit Franciscus Turrianus lib. 1. pro Epistolis Pontif. cap. 27. Multo itaque magis Christus Dominus cuius Apostoli & Apostolorum successores locum tenent, filiis natis pro patribus, constitus esse Princeps & legislator super omnem terram. Quod aliqui voluntpræ-nuntiatum Psal. 9. verbis illis, formula optandi expressit pro more Scripturæ, *constitue Domine legislatorem super eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt:* quamuis alij eum locum ad Antichristum potiùs referant, Iudæos Christo rebelles, specie subleuationis oppressorum. Alij & valdè verisimiliter, eum locum referunt ad Constantinum Magnum, Gregis nostri Zoro babebam, vt Theodoretus in historia Relig. S. 1. *in fine* scitè nominauit: vel ad Theodosium, aliosque pios Imperatores, à quibus Christiana Religio legibus communita, Ethnicismus autem legibus coercitus ac euulsus est. Esse igitur Christum regni Ecclesiæ legislatorem presse ac propriè dictum, extra dubium esto.

Prima aduersariorum machina, de lege per Mosem data, gratia per Christum facta, euertitur.

610 Argumenta Aduersariorum, eiusmodi sunt, quæ commiserationem potiùs moueant, quàm difficultatem ingerant. Primum erat, legem datam esse per Mosem, gratiam autem factam esse per Iesum Christum, vt habetur Ioannis 1. Verùm inde determinè infertur, Christum potestate legislatiua caruisse. Non enim conceditur Mosi legislatio, vel potiùs legis promulgatio; Christo autem gratiæ & veritatis effectio, vt remoueatur à Christo potestas legis ferendæ: sed insinuatur quid vtrique peculiare fuerit, non expresso apertè eo quod commune vtrique fuit; nempe legislatione. Quamquam neque hæc propriè loquendo est Mosi tribuenda, vt infrà dicam. Mosi ergo peculiare ac proprium fuit, quod vt Diuus Augustinus tract. 3. in Ioannem rectè expendit, tanquam seruus fidelis in domo Dei, promulgauit datam sibi à Deo legem, gratiæ prorsus sterilem, quantum erat ex vi ipsius legis: multis autem rituum & ceremoniarum regminibus obuoluentem, quæ aliquando conferenda erant vero Dei populo. At Christus vltra illum ostensionem boni ac mali à lege præstitam, contulit Spiritum vitæ, vt perfici possent, quæ per legem agnoscebantur, vt sæpe Apostolus ad Rom. & Galat. docet. Et hoc est *facere gratiam.* Exhibuit etiam reipsa, quæ per vmbras & figuras à Mose & Prophetis monstrata fuerant, quod est *facere veritatem.* Id vnum de Christo & Mose affirmatur cap. illo 1. Ioannis, & sub aliis verbis aut typis, traditur à plerisque Patribus, discrimina legis Mosaicæ & Christianæ tradentibus. Sed de impletione figurarum legis in Christo, satis supra est dis-

putatum. Nunc iuuat attingere alterum membrum huius loci proprium.

Quoad gratiam ergo per Christum factam, non à Mose vt D. Augustinus cùm alibi frequentissimè, tum accuratè libro de Spiritu & littera prosequitur, optimè obseruat S. Cyrillus Alexandr. lib. 2. de Ador. id expressum esse in rubo, cuius ignis lucebat, sed non ardebat, calorémque emittebat nullum. [Israeli nimirum (ait Cyrillus) tanquam siluestri arbori, ac dulcis Iustitiæ fructus nullos habenti, quod in Ægyptiorum legibus aleretur, Angelorum administratione danda lex erat; quæ illuminandi vim quidem haberet, si spiritaliter intelligeretur, eadémque tamen menti tenebras posset offundere: (habet enim ignis natura, vt efficiat id quoque:) sed tamen cum accipientibus nullam vtilitatem attulerit, nulla ipsius culpa factum est. Verùm quod ij quibus cum agebatur, minimè lumen illud in animum atque in cor ad mitterent. Nam extrinsecùs cum literæ opibus veluti specie quadam luminis abundarent, quod habere se putabant, reuera minimè habebant. Quod igitur circa rubum ignis videbatur quidem, neque tamen arbori illi sensum caloris inferebat, eiusmodi mihi quippiam significare vidétur.]

611 Idem significabat iuxta eundem Cyrillum lib. 3. de adorat. & Damascenum Orat. de Transfig. *sub finem*, quod Moses populum diu circumduxit, atque lassauit per desertum; ad terram tamen promissionis perducere non potuit, sed id præstitit Iosue, qui typus Christi etiam nomine fuit. Nimirum quia lex fatigat & angit hominem, monstrata bono quod faciendum, & malo quod sit declinandum. Sola tamen lex non saluat, quia est gratiæ vacua, eámque facit & confert solus Christus. Concinit egregiè his verbis Augustinus q. 53. in numer. exponens mortem Aaronis ac Mosis, extra terram promissam. [Huius rei mysterium datur intelligi, quia nec sacerdotium quod priùs institutum est, cuius personam gerebat Aaron, nec ipsa lex cuius personam gerebat Moyses, introducunt populum Dei in terram hæreditatis æternæ: sed Iesus in quo typus erat Domini Iesu Christi, id est gratia per fidem. Et Aaron quidem ante defunctus est, quàm Israël in aliquam partem terræ promissionis intraret: Moyse autem adhuc viuente, capta est terra Amorrhæorum atque possessa, sed Iordanem cum eis non est transire permissus. Ex aliqua enim parte, lex obseruatur in fide Christiana. Ibi enim sunt etiam præcepta, quæ hodiéque obseruare iubemur Christiani. Sacerdotium verò illud & sacrificia, nullam partem tenent hodiè fidei Christianæ, nisi quod in vmbris futurorum, acta atque transacta sunt. Cum verò ambolus fratribus id est, Aaron & Moysi dicitur, vt apponantur ad populum suum; manifestum est non esse illos in ira Dei, quæ separat à pace sanctæ societatis æternæ. Vnde manifestatur non solùm officia, sed etiam mortes eorum, signa fuisse futurorum, non supplicia indignationis Dei.]

Id ipsum ferebat missio serui cum baculo Prophetæ ad puerum iacentem, neque voce tamen consecuta Spiritu: quæ reuenerunt ipso Propheta aduenient, & se iacenti cadaueri applicante. *Si enim data esset lex quæ posset viui-*

ficare, verè ex lege esset iustitia. Nunc autem aliter accidit. Disserit in eam rem plenè D. Augustinus l. 4. contra duas Epistolas c. 5. Externum limbum repræsento quo D. Augustinus locum ex c. 3. Prouerb. ex interpret. 70. huc accommodat. [Ideò lex itam operatur, vt territo atque conuerso ad iustitiam legis implendam, Dei misericordiam gratia largiatur per Iesum Christum Dominum nostrum, qui est Dei sapientia, de qua scriptum est, *legem & misericordiam in lingua portat:* legem qua terreat; misericordiam qua subueniat: legem per seruum; misericordiam per seipsum; legem tanquam in baculo, quem misit Helisæus ad filium Viduæ suscitandum, & non resurrexit. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, omninò ex lege esset iustitia. Misericordiam verò tanquam in ipso Helisæo, qui figuram Christi gerens, mortuo viuificando, magni sacramenti velut noui Testamenti significatione coniunctus est.] Elegantissimè idem tradit Prosper. l. de promiss. pane 2. c. 31.

Liquet igitur, quantoperè delirent Sectarij, cum ex eo quod lex per Mosem sit data, & gratia per Christum facta, colligunt Christum nullam tulisse legem. Quasi verò pugnarent subministratio gratiæ ad impletionem legis, cui exsequendæ nullas suppetias conferebat Moises; & legislatio alia. Christus enim & gratiam contulit qua olim qui sub Mosis lege viuebant eam implere poterant, & abrogata lege Moisi eundem vitæ Spiritum vberiùs confert, vt qui Christianis legibus alligantur, eas adimpleant leges quas ipse de nouo tulit. Itaque meritò dicitur fecisse gratiam, quod Moyses nullo modo fecit, etiamsi Christus legem insuper tulerit, quod fuit ei aliquatenus cum Mose commune, in cuius manu lex est ordinata per Angelos: Idest qui legem veterem tulisse visus est, quia eam promulgauit statuente Deo. Vnde nihil haberur contra potestatem legislatiuam Christi Domini.

Deiicitur secunda sectariorum machina, ex perfecta Euangelij libertate.

612 Æquè misera est altera Sectariorum ratiocinatio, ex eo ducta, quod Christus perfectam libertatem contulerit atque adeò leges omnes depulerit. Hoc verò furere aut rabere est, non ratiocinari. Sic enim non modò Christi, sed etiam Dei ipsius legibus exsolueremur in nouo Testamento, induceretúrque immanis euersio omnis honestatis, prætextu libertatis collatæ per Christum: quam fatemur quidem esse perfectam, & ita reipsa vocatur à Iacobo Apostolo; sed negamus esse libertatis perfectæ, & nullis næuis commaculatæ, excutere iugum cuiusuis legis. Quin potiùs tunc maximè perficitur libertas, & ad eum vsum in quem diuinitùs collata est, adhibetur, cum exercetur iuxta præscriptum legum propriè dictarum, ac nominatim legum Christi. Sectariis ergo, cum prætextu libertatis, iugum legum Christi excutere tentant, & Christum legislatiua potestate impudenter spoliant, occinendum est illud S. Petri, *quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem.* Et illud Pauli ad Galatas 5. *Vos enim in libertatem vocati estis fratres, tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis.* Erant enim iam tunc exleges quidam, eodem quo nunc isti Spiritu Satanæ impulsi, qui iactantes collatam per Christum libertatem, effrænes in quoduis barathrum ruerent. Itaque eam peruersitatem, & pestilentissimam Christianæ libertatis detortionem, è Christianismo eliminate annisi sunt arietes illi gregis Christiani: quod ad propositum Pauli locum S. Hieronymus egregie expressit, prolata primùm longa interpretatione Origenis ex lib. 10. Strom. quæ reuera nimis mystica est, & aliena à Pauli mente. Aliam verò aptiorem ex mente sua subiicit Diuus Hieronymus. [Dicamus (inquit,) de seruitute legali, ad Euangelij libertatem vocatos (quibus superiùs dicitur: *state, & nolite rursum iugo seruitutis hærere,*) etiam nunc moneri, vt leue Christi iugum, & delectabilia Euangelij præcepta sectantes, nequaquam putent sibi licere, vt hac ipsa libertate viuendi in occasione carnis vtantur: scilicet vt iuxta carnem viuant, iuxta carnem circumcidantur, sed Spiritu magis stent, Spiritu præputium carnis abscidant, & ad spiritus altiora tendentes, humilitatem literæ derelinquant.] Omnium autem optimam existima, expositionem tertiam, quam mox idem Hieronymus apponit, sic glossans locum illum. [Dicat quispiam; Si cessaui ô Paule esse sub lege, & de seruitute in libertatem vocatus sum; ergo debeo ita viuere, vt conuenit libertatis nec aliquibus præceptis teneri: sed quodcunque placuerit, & voluntas suggesserit, hoc facere, implere, sectari. Ad quod respondet Apostolus: vocatos quidem nos esse in spiritus libertatem; sed ita vt libertas ipsa, carni non seruiat. Nec putemus quia nobis omnia licent, omnia expedire: Quin potiùs quia serui legis esse cessauimus, facti liberi magis, per charitatem nobis inuicem seruiamus: vtilcinioſæ legis præcepta, vnc dilectionis capitulo concludantur.]

Non dissimilis locus habetur apud Apostolum Roman. 6. vbi cum dixisset, *non estis sub lege, sed sub gratia,* præsentiens carnalium non istum grunnitus, subdit illicò; *Quid ergò peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.* Subiicitque longam orationem de Christiana libertate quæ est à peccato, & connectitur cum seruitute iustitiæ in sanctificationem. Qua oratione manifestè liquet, mentem Apostoli apertè esse, libertatem Christianam esse libertatem à seruitute peccati & Satanæ, seu fomitis & incentiuis eius, vel gehennæ inflammantis rotam natiuitatis nostræ: Esse item libertatem à seruitute legis Mosaicæ: Optimè autem cohærere cum seruitute, Deo, & Christo legislatori, & legitimæ cuius potestati debita. Nolo cratibem toties recoctam recoquere. Quare abes relegans auidum plurium de hoc argumento lectorem; ad eos qui se Christiana libertate tractatos iustos ediderunt, vt Driedonem, Ferrariensem, Lensæum. Vide etiam Bellarminum l. 4. de Iustific. c. 6.

Conteritur machina tertia, ex voce Euangely.

613 Tertia Sectariorum machina, ad euertendam legislatiuam Christi potestatem, ducebatur ex eo quod Christiana prædicatio denominetur *Euangelium,* siue *nuncium latum, & festiuum* ob excussum iugum legum: quæ notatio falsa esset, si Christus lege aliqua nos deuinxisset.

set. Verùm hæc machina, manet ex proximè dictis euersa. Fateor sanè, Euangelium idem esse quod nuncium bonum, etiamsi interdum quoque sumitur pro mercede boni nuncij. Nam 2. Regum 4. vbi nos habemus *cui oportebat mercedem dare pro nuncio*; septuaginta vertunt *cui oportebat me Euangelia dare*. Ipséque Tullius, ex sensu *Euangelium* vocem vsurpauit lib. 2. ad Atticum epist. 12. sed in eo non est hærendum, simpliciterque admittendum est, nomine *Euangelij*, exprimi prædicationem Christianam, eo quod faustissima nuntiet: non exsolutionem à præceptis quibusuis, qui non esset bonus nuncius, cum nostra valdè interest subiiacere legitimis præceptis, iisque dirigi & astringi: sed communicationem innumerorum bonorum quorum facti sumus per Christum participes. Complexus rem hanc vniuersam egregiè est S. Chrysostomus hom. 1. in Mathæum, verbis illis. [Non abs re Matthæus; *Euangelium* scriptionem suam vocauit. Siquidem pœnarum sublationem, veniam peccatorum, sanctificationem atque iustitiam, redemptionem, adoptionem etiam filiorum, & cœlorum hæreditatem, & cum Dei filio fraternitatem, omnibus inimicis Dei & in tenebris sedentibus nunciauit. Nam qui possit esse æquale his tam bonis nunciis? Deus in terris, homo in cœlo: facta est omnium vna permixtio, Angeli cum hominibus iungebant choros, homines choris addebantur Angelicis, atque cælestibus aliis, supernisque virtutibus. Erat cernere antiquum repente prælium dissolutum, Deum hominibus reconciliatum, Diabolum verò confusum: Dæmones cum tremore fugientes, mortem peremptam, paradisum apertum, maledictionem remotam, peccatum de medio sublatum, exagitatum errorem, veritatem reuersam, pietatis sermonem vbique seminatum, vbique crescentem, cœlestem conuersationem in terræ regione plantatam, virtutes supernas familiariter nobiscum loquentes, & ad terras sæpè Angelos ventitates; Exque his omnibus, spem firmam & certissimam futurorum. Propterea igitur *Euangelium* ista vocatur historia.]

Optimè item Eusebius lib. 1. de præpar. cap. 1. quem adscribo, quia eximiè quorum bonorum faustum nuncium Euangelio contineatur, expressit. Sic autem habet. [Euangelium dicimus, quod æternorum atque incorruptibilium bonorum quæ certæ suprema & maxima sunt, & antiquissimis prædicta temporibus, nuper verò splendore sui orbem illustrantia, cunctis hominibus annunciat: quod non cæcas caducasque huius seculi diuitias, nec breuem hanc calamitosámque vitam, nec instabilia corporis commoda, sed animarum quæ intellectualis substantiæ sunt, à quibus etiam corporum bona quasi vmbra consequentia dependent, summam propriámque nobis affert felicitatem; cuius quasi caput religio est, non illa gentilis quæ falsa, & ficta, erroríque plena, nomen mentita est: sed hæc nostra, quæ ipsarum rerum veritate, appellationem adinuenit, quam animi ad vnũ solum & verum Deum firmam stabilémque conuersionem, & vitam quæ mandatis eius peragatur, esse asserimus. Qua quidem ex vita, amicitia etiam inter Deum & homines constituitur: Amicitiam verò beatitudo illa vltima, & felicissimus finis consequitur; qui à superioribus dependet; inde gubernatur, ac rursus eò peruenturus est. Quid igitur hac inter Deum & homines amicitia, melius nobis atque beatius excogitari potest? Nonne vitæ, lucis, veritatis, bonorúmque omnium, ipse fons atque largitor est? An non ipse, vt cuncta & sint & viuant, causam in se ipso complectitur? Qua ergo re indigebit, qui eius amicitiam adeptus est? qui rerum omnium creatorem charitate sibi coniunxit? qui patrem atque tutorem illum sibi ascripsit? Non possumus profectò dicere, quin omnia quæ ad animam, quæ ad corpus, quæque ad externa pertineant, optimè beatissimèque is possideat, qui charitate proximus Deo factus, beatissimam eius amicitiam, exacta, exquisitaque religione consecutus est.] Qui de eiusdem nominis notatione, & bonis quæ Christus annuntiauit, plura desiderat, Origenem adeat præfat. in Ioannem. Nobis satis supérque est, ex his paucis quæ protulimus, inanitatem colligere, argumenti ex nomine Euangelij aduersus legislatiuam Christi potestatem petiti.

Prosternitur machina vltima, ex voce Testamenti.

614 Vrgebatur postremo loco vox *testamenti*, quasi non cohæreat cum legislatione & legibus Christi, cum non aliud sonet quàm dispositionem hæreditatis, vel pactum aut fœdus: quorum vtrumque alienum est à vera lege. Admitto, scripturas status Euangelici, æquè ac anteriores canonicas, Testamenti nomine iure insigniri: nec inficior id nominis ab eo modo quo mens alicuius potest testata fieri, in pactis & conuentis, vel in extrema de bonis suis dispositione, eórúmque transcriptione in aliquem, vsui prædicto accommodatum videri. Quod erudite monstrat Serarius in Prolego. Bibl. cap. 25. quæst. 10. & 11. Nimirum quia in Scripturis continentur Dei pacta nobiscum, quibus ipse nos in populum ascisci, nósque vicissim illum in Deum accipimus: cúmque vsum vocis *Testamenti*, amare Scripturas ait D. Augustinus quæst. 94. in Genes. Et indicari proprie voce *Testamenti*, quoties in scripturis adhibetur, notauit S. Hieronymus in qq. in Genes. & in cap. 3. Epistolæ ad Galatas, ex Hebraicæ vocis *berith* notione maximè propria, quæ *pactum* ac *fœdus* propriè designat. At tale Dei pactum, continetur in Scripturis diuinis, vt Deuter. 26. & Leuitici 26. legere licet. Et per proportionem cum priscis scripturis, nouæ quæ non minoribus aut infructuosioribus pactis Dei nobiscum scatent, dictæ ipsæ quoque sunt *Testamentum* quod ex Apostolo Roman. 15. & 2. Corinth. 6. diligenter explicat Iosephus à Costa lib. 1. de Christo reuelato cap. 12. addens c. 13. præter eam ex communi ratione *pacti* denominationem, intercessisse quoque specialem causam denominandi Scripturas diuinas *Testamentum*, nempe quæ ducitur ex adaptione hominum in filiis Dei, & ex dispositione hæreditatis diuinæ in fauorem hominum, tanquam Dei liberorum quam dispositionem, *Testamenti* nomine insigniri, fert vsus humanus, cui Deus ad ingenerandam nobis aliqualem rerum suarum notitiam, se accommodare solet. Continetur autem ea dispositio, in Scripturis.

Itaque meritissimò appellantur nomine *Testamenti*, duas ob causas.

Quod tamen inde eruunt hostes legislatiui è potestatis Christi Domini, nouis scilicet Scripturis non contineri leges vllas; hoc verò est quod admitti posse nego. Nam Apostolus Roman.8. cum dixisset, *si filij & hæredes*; subiungit confestim, *si tamen compatimur, vt & conglorificemur*; satis demonstrans, adoptionem diuinam, & institutionem nostram in Dei hæredes, Testamento Scripturarum consignatam, nisi obseruatione legum Christi. Nec quicquam est frequentiùs, quàm vt quis instituatur hæres, sub conditione exequendi certum præceptum quod eadem Testamenti Scriptura contineatur. Idque etiam circa Testamentum diuinum habere locum, obseruat S. Augustinus q. 7. in Iosue, ad illa verba *Peccauit populus, & transgressus est Testamentum meum quod disposui ad eos.* Ad quem locum, sic D. Augustinus. [Notandum quemadmodùm Testamentum appellet, hoc quod præceperat, vt anathema esset Hierico, & nemo sibi inde aliquid vsurparet.] Quare quæcumque aduersùs legislatiuam Christi potestatem intorta sunt à Sectariis ex legibus, nullo planè loco sunt habenda.

Firmatur assertio fidei proposita, de Christo legislatore, excluso Ioanne.

615 Est igitur Christus legislator. Verè enim tulit legem nouam. Quod tanquam ex fide certum, & apud sanos omnes indubitatum supponi debet: quicquid è contrario censuerint nuperi quidam Sectarij apud Canisium l. de S. Ioanne c.6. qui moti verbis illis Christi Luc.16. *Lex & Prophetæ, vsque ad Ioannem*, fabulantur S. Ioannem Baptistam, antiquasse legem veterem, & Mosaicos ritus aboleuisse: initium autem nouæ legis dedisse, reserata eius ianua; idest instituto Baptismo. Sicque accipiunt, (verùs detorquent & adulterant,) quædam Patrum loca, quibus Ioannes dicitur fuisse *veteris Testamenti finis, & noui principium.* Verba sunt Cyrilli Hierosolymitani Cathec.3. similiáque illa Tertulliani l.4. in Marcionem c.33. [Ioannes constitutus inter vetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus.] Item illa Paulini Natali 9. S. Felicis.

Idem Euangelij sacra ianua, metáque legis.

Addenda & illa Petri Damiani serm.23. *in septimo Baptistæ honore.* [Porrò illud quale est quod in isto baptismate terminatur lex, finem accipit Prophetia, & omnis illa sacrificiorum multitudo propulsatur, & pellitur? Hic incipit & stabilitur nouæ regenerationis perduranda purgatio, & in vnam baptismatis formam, legalium transeunt dispendia figurarum.]

Verùm hi Patres, à mente prædictorum erronum absunt quàm longissimè. Est enim manifesta blasphemia, Ioannem statuere antiquæ legis abrogatorem, & nouæ plantatorem primum. Nec Baptismus quo populos ad se adeuntes abluebat Ioannes, erat reipsa idem cum Christiano Baptismo, qui est legis nouæ ianua: sed vt Iustinus q. 37. ad Orthod. pulcherrimè dixit, Baptismus ille erat dumtaxat præludium, siue manuductio & introductio. Quo pacto loquitur Cyrillus Alexand. l. 2. in Ioannem c. 57. aut Catechismi ad verum Baptismum in Spiritu sancto & igni, vt loquitur Rabanus l. 2. de Instit. Cleric. c. 26. plenius hæc de re in Tractatione de Baptismo. Nec statim à Ioannis aduentu aut prædicatione, enerutam fuisse legem veterem, experientia docuit, cum etiam aliquo tempore post Ioannis mortem, viguerit. Multo minùs per Ioannem plantata est lex noua, cum Ioannes non fuerit lux, quippe qui Baptismo dumtaxat pœnitentiæ præparauit populum, *dicens in eum qui venturus erat vt crederent, hoc est in Iesum.* Dicitur tamen Ioannes principium nouæ legis, & finis antiquæ, quia fuit *complementum legis & omnium Prophetarum*, vt loquitur S. Macarius hom.28. Indicauit enim digito eum quem lex & Prophetæ tanto ante præmonstrarant venturum, ipse verò præsentem, & in medio stantem designauit, vnde Lucas c. illo 16. non dixit *lex & Prophetæ, vsque ad Ioannem duranerunt*, sed vt eamdem sententiam retulit Matthæus *lex & Prophetæ, vsque ad Ioannem Prophetauerunt.* Non quod nullus fuerit post Ioannem Prophetiæ locus; id enim falsò asseretur, cum constet, Apocalipsin in perpetuam esse Prophetiam, & quinque Philippi Diaconi filiæ Virgines, Prophetasse prodantur; Agabus quoque nouæ legis Propheta memoretur. Sed quod nullus Propheta de Christo venturo Prophetans, auditus sit ex quo Ioannes plusquàm Propheta in mundum venit, & Christo illustrissimum perhibuit testimonium. [Testatur de Christo, (ait Cyrillus hierosol. catech. 10. *in fine*) Ioannes Baptista, maximus quidem inter Prophetas, Archidux autem noui Testamenti, & quodammodò conglutinans in seipso ambo Testamenta, & nouum & vetus.] Nempe testando quod aduenisset desiderium collium æternorum, & instaret exitus legis veteris, noua mox lege substituenda per Christum. Hoc sensu, S. Augustinus serm. 23. ex 40. nouis, Prophetas appellans *voces*; concludit, Baptistam fuisse omnium vocum signaculum, atque ideò specialiter dictũ *vocem* quia Verbo immediatò præiit. De quo etiam benè Origenes Tomo 5. in Ioan. Ex his Guerricus Abbas serm. 1. de S. Ioanne, summam Baptistæ sanctitatem sic intulit. Æquum erat, vt gratia non mediocri emineret, qui gratiæ tempus à tempore legis, velut medius limes disterminaret.] Idque fortassis, præter sensum iam allatum, spectauit S. Macarius, cum Baptistam vocauit *complementum Prophetarum*; hoc est, sanctitate Prophetas omne anteriores superantem Prophetam; sicut Nazianzenus orat. 28. vt Arrium, insigni accessione malitiæ anteriores hæreticos superasse doceret, nominat illum, *malitiæ complementum.* Cæterum Ioannes tametsi magnus & maximus, fuit, maior tamen eo qui minor est in regno Cœlorum: hoc est Christus, iuxta interpretationem multorum Patrum apud Suarem Tomo 2.3 partis disp. 24. s. 3. Maior inquam, cum ex aliis capitibus, tum ex hoc nominatim in quo versamur. Non enim fuit legislator, quod decus Christo asseruimus.

Christo, nullus similis in legislatoribus, etiam proprie dictis.

616 Nec qualiscumque Legislator fuit Christus, sed ita vt *nullus sit ei similis in legislatoribus*, vt dicitur Iob. 36. Quod de Christo dictum, agnoscit S. Greg. 27. moral. cap. 1. & ita

ita interpretatur. [Helias Redemptoris nostri aduentum humilem, non humilis conspicit, & cum prophetando prædicat quem elatis moribus impugnat, dicens; *ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislationibus.* Ac si apertè dicat; Qui humilis videbitur in infirmitate, excelsus manet in fortitudine; Paulo hoc etiam attestante, qui ait. *Quia etsi crucifixus & ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei* De quo rectè subiungitur; *nullus & similis in legislat.* Legislator Moyses, Legislator Iosue, legislatores & etiã Prophetę, legislatores cũctos dicere possumus, quos ex lege admonuisse recta populum scimus. Sed huic mediatori, in legislatoribus similis nullus est: quia isti gratuitò vocati ex peccatis ad innocentiam redeunt, & ab his quæ intra semetipsos experti sunt, prædicãdo alios reducunt. Redemptor autem noster, homo sine peccato est, filius sine adoptione. Nec perpetrauit vnquam quod redarguit, & sic mundo ex humanitate loquitur, vt tamen eidem mundo ante secula ex diuinitate dominetur.] Itaque legislatorem accipit S. Gregorius pro quolibet idoneo ad virtutem monitore, cuiusmodi fuerunt SS. Prophetæ, & omnes iam olim serui Dei, etiamsi potestate legislatiua destituti, quibus supra comparationem omnem antecelluit Christus Dominus. Idque sanctus Gregorius confirmat ex capite 3. Cantic. vbi sponsa cum quæsitum sponsum non inuenisset, ait iuuentos abs se vigiles, ideſt ciuitatis Dei custodes, à quibus se vulneratam charitatis spiculo, & ablatum abs se pallium vetustæ conuersationis profitetur; neque tamen nisi his pertransitis, inuenisse sponsum. [Quia visioni eius mens auida, nisi Prophetarum æstimationem, nisi Patriarcharum celsitudinem, nisi cunctorum hominum mensuram transcenderet, eum qui est super homines non inueniret. Transite ergo est vigiles, etiam eos quos miratur anima in eius comparatione postponere. Et tunc is qui quærebatur, cernitur, si homo quidem, sed tamen extra mensuras hominum credatur. Vnde benè nunc dicitur, *Nullus ei similis in legislatoribus.*]

Aliter tamen accipi volo, quod dixi, nullum esse Christo similem in legislatoribus. Sumo enim propriè ac presse *legislatorem*, pro eo qui ex auctoritate qua pollet, fert legem aliquid præscribentem, aut aliquo interdicentem. Verè enim nullus vnquam fuit legislatorum huiusmodi qui cum Christo conferri posset. Idque intelligi facilè potest, imprimis ex ea Christi supra omnes homines qui legislatores vspiam egerunt, eminentia proximè demonstrata ex S. Gregorio. Quia enim lex partus est prudentiæ practicæ, necesse est pro eximia Christi prudentia, vim quoque eius legislatiuam, & leges eius fuisse eximias.

Christi, & externorũ Legislatorum collatio, quoad prudentiam, & vim pellectricem.

617 Et non pauci quidem priscorũ legislatorũ, vt leges suas ritè & sanctè conscriptas mentirentur, frui se numinis cuiuspiam colloquio præse ferebant. Sic Minoem ad Iouis antrum Cretense ventitantem, nouem annorum spatio leges ab eo accepisse, fabulantur Ethnici apud Clementem Alexandrinum lib. 1. strom. cap. 14. Vbi de Lycurgo quoque est mentio, leges suas edocto ab Apolline Pythio, & de Zaleuco Locrensi, qui à Minerua leges accepisse dicebatur. Numam Ægeriæ Deæ colloquiis leges suas adscripsisse, produnt scriptores Romanæ Historiæ. At Legislator de quo agimus, non ipse à Deo quopiam (verius Satana) vt illi, edoctus est leges suas, qui ipsemet Deus est, & Dei vnigenitus. Vnde illa eius potentia ad flectendos mortales omnes, vt legibus suis viuere vellent: quod nullum vnquam prædictorum, & aliorum Legislatorum perficere potuisse, ac nedum quidem Dominos Romanos id assecutos latè prosequitur Theodoretus initio lib. 19. contra Græcos: cum tamen Christus ad Legum suarum professionem omnes adduxerit, & quidem volentes & absque vi. [Nostri illi Piscatores ac Publicani, Sutórque ille noster, cunctis nationibus legem Euangelicam detulerunt. Neque solùm Romanos, quique sub Romano viuunt imperio, sed Scythas quoque: ac Sauromatas, Indos prætera, Æthiopas, Persas, Seras, Hyrcanos, Brittannos, Cimmerios, & Germanos, vtque semel dicatur, omne hominum genus, nationésque omnes, induxerunt crucifixi leges accipere; non armis vsi, non infinita vi militum delectorum, non immanitatis Persicæ violentia, sed verborum suasu, ostensâ legum quas prædicabant, vtilitate.]

Addit multa de fortitudine tam multorum in excipienda morte pro Christi legibus; deque stabilitate earumdem aduesùs omnes contra citentium Regum & Imperatorum impetus, quod incredibilem legum Christi firmitatem, eis ab auctore Christo conciliatam demonstrat: dimisso autem prolixo quem ibi texit eam in rem discursu, breuiculum ex calce libri repræsento, quo firmam legum Christi immobilitatem & inconcussam stabilitatem, ob oculos Ethnicis subiicit in hunc modum. [Harum itaque legum, quæso Græci homines robur ac virtutem inspicite. Has enim leges Romani ac Persæ, illorúmque extra ditionem positæ nationes, abolere conati, suam ita quidem imbecillitatem ostenderunt, earum verò legum multo clariorem potentiam reddiderunt. At verò quas Lycurgus leges Solónque tulerunt nullis vnquam vexationibus agitatas fuisse legimus; sed abolitas sponte sua dissolutásque videmus. Neque verò Apollo Pythius, nec Dodonis columba, quas olim leges tulerant, perpetuò conseruarunt. Ad primos enim Romanorum iussus, extinctæ sunt.]

Idem quoque, breuissimè sed efficassissimè vrget illud aliud argumentum quod dicebant de legum Christi sanctitate & vi pellectrice tam multorum, ad mortem quoque pro eis cum gaudio sustinendam. [Age verò (inquit) Græci, nobis ostendite vnum saltem Spartiatam ciuem, qui pro tuendis Lycurgi legibus; vnum Athenienſem qui pro Solonis; Locrenſem, qui pro Zaleuci, Cretenſem, qui pro Minois, subire mortem pertulerit. Nemo autem vestrum id ostendere nobis poterit. At nos contra, vobis ostendimus Piscatorum Sutorisque nostri legibus, virorum multorúmque multa millia, mortem sæuissimam subiisse. Testes autem nobis sunt, testium ipsorum id est Martyrum excitata templa, quibus vrbes quàm plurimæ regionésque exornantur, ac illustriores reddun-

tur:

turmagnáſque indè tum externis, tum indigenis hominibus,emolumenta proueniunt.]

Eorumdem comparatio, quoad legum ſanctitatem.

618 Sed nihil æquè ſanctitatem legum Chriſti atque adeò legiſlatoris æquitatem atque præſtantiam demonſtrat, quàm earum cum legibus quorumuis legiſlatorum externorum comparatio. Adhibet eam comparationem quoad leges Ethnicas, Theodoretus eodem libro. Docet enim quanta eſſet Lycurgi legum Lacædemoniis latarum turpitudo, quibus hoſtium in morem peregrini è finibus Laconum arcebãtur, & introgreſſi pellebantur; nefarius puerorum abuſus probabatur,irruptio in alienũ thorum,libera cuique & arbitraria erat.Per ſe patet quanta eſſet legum huiuſmodi turpitudo,tametſi eas tanquam Pythiacas & auctore Pythio Apolline conſcriptas,admirabantur Græci omnes; ipſéque in primis plato. Cuius leges non minùs ſordere, latè ſub eiuſdem libri finem demonſtrat Theodoretus: Spurcitiam præſertim vrgens,in mandata mulierum nudatione,in promiſcuo vſu mulieris & viri cuiuſcumque; de quo erubeſcentes nonnullos Platonis diſcipulos, Platonem aliter interpretari conatos eſſe, docet: ſed fruſtrà conatos, cum manifeſtiſſimè id Plato edixerit, vt adſcriptis eius verbis confirmat. Eáque ad hoc Platonis, Socrate magiſtro, propudium repellendum adſcribit Saluianus l.7.de prouidentia, hoc elogio tetram illam legum colluuiem exornans. [Omnes penitùs maritos,quantum in ipſo fuit, lenones vxorum ſuarum eſſe fecit:Quantum ad doctrinam ſuam pertinet,lupanar fecit mundo.] Et mox. [Omnes domos ſcortari voluit, & in cunctis habitaculis lupanaria ædificare conatus eſt: proſtare voluit omnes Virgines.] Sed & illa lachrymis vel etiam igne digna, vt Theodoretus ait, quod poſt certam coniugum ætatem, durante licet coniugij vſu, non concipi prolem, vel conceptam abigi, lege ſanxerat Plato. Quod ſi ederetur in lucem, & lethalis poculi vim ſuperaret, præcipiebat exponi abſque alimento, vt pabuli inopia mortem obiret. Iam quod vel relatu fœdum eſt, leges Platonis, pæderaſtiam,ſanctam, & in beatitatis præſentis parte habebant. Circa cædem verò hominum, etiam parentum, & coniugum,ac liberorum,ea iiſdem legibus mandabantur, quæ ſine horripilatione audire nemo poſſit. Partem aliquam huiuſmodi proprorum, alij quoque inter Ethnicos laudatiſſimi legiſlatores, referre debent. Nam fœtentiſſimas illas & omni exſecratione proſequendas in ſolo ſterili ſeminationes, Solon legiſlatorum Græcorum ſapientiſſimus,ratas habuit,Plutarcho teſte in Solone. Ariſtoteles, aborſum inanimati fœtus,& iam natæ prolis expoſitionem, (vt multi quidem exiſtimant) probare viſus eſt l.7. polit. c.16 Zaradas Perſarum legiſlator, matrum, ſororum, filiarúmque connubia fuſdéque commixta,tem ioſtiſſimam arbitrabatur.Lex Chriſti, omnia hæc propudia ſuſtulit ex orbe:vt propterea quod ſcite tradit S.Methodius, l. de caſtitate apud Photium Codice 237. in paraboade qua Iudic.9. Rhamnus quæ caſtitatis typus eſt, legi Euangelicæ reſpondeat, & regnare per eius tempus dicatur. [Rhamnus (inquit) Virginitatem denotat. Rhamnus enim arbor caſta eſt, & fortaſsè ex ſimili quadam cum Virgine natura, ſtirps hæc, ῥάμνος καὶ ἁγνὸς appellatur; Rhamnus quidem propter robur & fortitudinem contra voluptates. Ἁγνὸς verò, quod omni ex parte caſta & pura ſit. Vnde & Heliam ferunt à facie Iezabelis mulieris fugientem, ad rhamnum primùm veniſſe,atque exauditum fuiſſe, cibumque accepiſſe, quia fugientibus ſtimulum carnis, & fœminam, & voluptatem, perfugium & tegumentum, caſtitatis lignum germinauit, quod ab aduentu principiis Virginum Chriſti, regnum in homines obtinuit: hoc enim vnicum, cuius ipſos nunquam pœniteret, poſt Chriſti aduentum arripuerunt homines, cum ſingulorum aliorum quibus datæ fuerant leges, ante Chriſti aduentum, regnorum habenas à ſe ipſis celeriter excuſſiſſent,& contrario falsóque parere,& ſe ſubiicere maluiſſent.]

Verè agnoſcere poſſumus, cùm ex aliis capitibus,tum ex hoc maximè, impletum per Chriſti legem eſſe, quod prædixerat Hieremias; *Gladius Domini deuorabit ab extremo terra, vſque ad extremum eius; non eſt pax vniuerſæ carni* Quem locum ſic exponit ibi Origenes hom.7. præfatus Chriſtum eſſe qui loquitur, & dicit, *propter me exterminata eſt omnis terra.* [Conſidera(inquit) eam quæ in te eſt, quomodo exterminata ſit terra, & hinc videbis poſt aduentum Ieſu Chriſti, impleta eſſe quæ dicta ſunt mortificatis membris noſtris ſuper terram; cum iam non operetur terra opera ſua, non fiunt apud iuſtum ea quibus antea caro fouebatur; non fornicatio, non immundicia, non adulterij luxuria, non Idolorum ſeruitus, non veneficia, Dominus loquitur: *Quid putatis quia veni pacem mittere ſuper terram? Non veni pacem mittere, ſed gladium.* Verè antequàm deſcenderet, non erat gladius ſuper terram, neque caro concupiſcebat aduersùs Spiritum, neque Spiritus aduersùs carnem. Quando autem venit,& edocti ſumus quæ carnis,quæve ſint Spiritus, & doctrina eius quaſi gladius immiſſus diuiſit carnem,ideſt terram à Spiritu,& exterminauit eam, quia mortificationem Ieſu Chriſti circumferimus in corpore noſtro, & non viuimus vltra iuxta carnem, viuit autem Spiritus; & ſeminamus non in carne, ſed in Spiritu, vt non metamus corruptionem de carne, ſed de ſpiritu vitam æternam.] De nitore ſanctimoniæ legis Chriſti ſatis multa.

Item quoad legum Humanitatem.

619 Inſuper verò præceſſit mititate, & ſplendore humanitatis, quod decus aliis ferè legibus defuit. Addũctus ſuprà Zaradas,referente Theodoreto, mortuorum corpora canibus diſcerpenda voluerib́uſque, porrigere Perſis, quorum erat legiſlator,conſtituit:vt minus mirum ſit, tam fœdè ac barbarè hallucinatis viris ſapientibus, (vt quidem habebantur,) Barbaros leges habuiſſe planè fœdas, & inhumanis barbariſque omninò congruentes. Vt Maſſagetas, legem de mactandis ſenibus comedendiſque. Tibarenos, legem de præcipitandis ab altiſſima rupe,iis qui eſſent ætate prouectiores. Hircanos de canibus paſcendis humanorum cadauerum carnibus. Scythas, de iis infodiendis cum cadauere demortui, quos ille viuus maximè adamauerat

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

massет. Hæc & alia anteriorum Christo Ethnicorum legislatorum probra, ex eorum legibus manifesta, monstrant apertissimè quanta legislatoris nostri præ iisdem sanctitas, sapientia, & præcellentia fuerit. Et accedit quod accuratè considerat Origenes lib. 1. contra Celsum *sub medium*, mortalium, his feritatibus & omni genere nequitiæ inquinatissimorum, reuocatio ad honestatem summam, per obseruationem legis Christi. Splendidè quoque in eo argumento versatur Eusebius Orat. de laudibus Constantini Magni, *sub medium*, demonstrans ante promulgatam orbi legem Christi, quanta Idolomaniæ cæcitas orbem occuparet; iis in Deos recentitis, quos turpissimos, ferissimos, impiissimósque fuisse, profitebantur illi ipsi qui colebant. Addit, quanta barbaries mundum propè vniuersum ageret, ad horrendas cædes, etiam propinquorum, specie sacrificij, & Diis litandi humano sanguine. Subdit de infinitis turbis, & implacabilibus orbe toto grassantibus; nec non de impurissimis, & vel sola commemoratione contaminantibus copulationibus, per variorum populorum scita legésque passim vigentibus. Crudelitates denique varias ad Antropophagiam vsque, & parentum mactationem grassantes, refert, & omnia illustrat subiectis exemplis. Concludit autem, promulgatione & obseruatione legis Christi, tam tetram, támque abominandam vniuersi faciem, speciositate Christianæ sanctitatis & humanitatis, summo bono nostro fuisse commutatam.

De Spiritu honestissimo per noui Testamenti ministros communicato, sic scribit S. Chrysost. sub finem homiliæ in Eutropium, & in illud *astitit Regina*, [Quid Spiritus S. fecerit, vel nunc vide. Inuenit terram adopertam Dæmonibus, & cælum ex ea constituit. Nolim quæ præsentia sunt, cogitetis; sed quæ tum erant ad memoriam reuocetis. Tunc erant lamenta, tunc nullo non loco delubra, omni in loco fumi, nusquam non nidores. Scortationes vbique locorum exercebantur; vbicumque terrarum hostiæ sacrificiáve Gentilium. In quibus non terris debacchabantur Dæmones? Vbique gentium, arx summa à Diabolo consecrata erat. Nulla non regio, palmam tribuebat impudicitiæ.] Euertisse hac omnia Paulum per Christi legem, monstrat consequenter Chrysostomus. De summa honestate præcipuæ & radicalis legis à Christo positæ, quæ est de dilectione insigniter disserit idem Chrysost. hom. 5. in ad Roman. *in morali.*

Quod si posteriorum Christo legislatorum fatuitatem ac turpitudinem, cum sanctitate Christi & sapientia contendere velimus, non est quod in fatuas simul ac probrosas Thalmudistarum, & impias pleraſque Sinarum ac Iaponiorum Christi tempora consecutorum legislatorum, leges ex curramus: cum ex vno Mahumete, qui legislatorum huiusmodi omnium potentissimus visus est, docere liceat, nullam esse luci ad tenebras comparationem. Sunt sanè adeò fœda & spurca, adeò item tetra & horrenda, quæ electum illud Satanæ organum legibus suis mandauit, vt vel relationi parcendum, pudor iubeat. Rectè autem pronuntiasse videtur Guillelmus Paris. lib. de legibus cap. 18. tantas vesanias & nequitias, ab homine vaccino atque porcino inductas, nomen legis per intolerabilem abusum præferre. Qui ibidem & cap 19. *in fine*, cordatiores quosdam Sarracenos refert, inficiatos fuisse, verè esse Mahometi leges, quæ venditantur eius nomine; quod adeò fœdæ & tetræ sint, vt nulli vnquam venire in mentem potuerint, qui thicam cerebri retineret. Sed ea verissima potiùs acusatio, aut damnatio, quàm excusatio est Mahumetis; quem leges illas verè conscripsisse, Agareni omnes consentiunt. Et quisquis tandem eas tulerit, perinde nobis est. Nam eas ab aliquo eius Gentis latas, consectantur Agareni, iisdémque reguntur. Manum de tabula moueo, tot tantarúmque horrore, ad primum in eas aditum correptus. Videant qui illius camarinæ fœtorem non refugerint, Cantacusenum in orationibus contra Mahumetem, Cusanum in cribratione Alcorani, Viuen lib. 4. de veritate fidei Christ. Pium II. Epist. ad Morbisanum, Turcorum Principem, Ricoldum & alios, qui extant ad Alcorani calcem.

Christi Legislatoris, comparatio cum Moyse, & legum vtriusque contentio.

620 Verùm huiusmodi legislatores Deo inuisos, & magnam partem vitæ corruptissimæ cum legislatore nostro composuisse, pudore propè tangor. De Mose Hebræorum legislatore, viro sanctissimo, aliter statuendum decernunt Hebræi: eúmque Christo, non componunt modò, sed & præferunt. Hoc argumentum diligenter tractauit Apostolus propè tota Epistola ad Hebræos, multisque ex capitibus, quantum vterque legislator inuicem discrepent, manifestum fecit. Quamquam quod Mosem isti legislatorem numerant, & ita quoque vocant Diodorus Siculus. Et alij Ethnici apud Iustinum, Orat. ad Gentes, decipiuntur apertissimè: nec id admisit Apostolus, qui docet, Mosem nonnisi fidelis famuli in domo Dei partes obeuntem, promulgasse quas à Deo legislatore acceperat leges, non verè earum fuisse autorem. Quod de vniuersa lege veteri affirmandum esse, (quicquid Canus 2. de Locis cap. 18. ad 2. & Salmeron disp. 61. & 62. in Acta secus affirment.) rectè statuit Suarez lib. 9. de legibus cap. 2. à num. 11. & scitè Prosper lib. 1. de promiss. cap. 40. qui Iudæos, non Mosis, sed Dei iura secutos, indeque *Iudæos* dictos affirmat. Cum è contrario Christus, tanquam verè vnigenitus, & excelsior cœli factus, leges suas Ecclesiæ fixerit, non alienas promulgarit. Et fuit tamen Moyses in eo ministerio, & in aliis quibusdam adiunctis, typus Christi; sed valde rudis & inadæquatus, vt benè prosequitur S. Bern. hom. 1. in Oct. Paschæ, verbis illis. [Sanè quod interponit signanter repetens, non in aqua solùm, sed in aqua & sanguine, ad Moysi differentiam arbitror accipiendum: Moyses quidé in aqua venit, à qua & nomen accepit vt Moyses vocaretur. Recolant quibus nota est historia veteris Testamenti, quemadmodùm in Ægypto, dum paruuli omnes Israélitici germinis necarentur, expositum in aquis Moysem, tulerit filia Pharaonis. Et vide si non manifestè, Christi & in hoc ipso videtur præcessisse figura. Simili nempe cum Pharaone etiam Herodes suspicione laborans, ad eadem con-

uersus est crudelitatis argumenta; sed eodem modo est & ipse delusus. Vtrobique pro vnius suspecta persona trucidatur numerositas puerorum: vtrobique, qui quærebatur, euadit. Et quomodò Moysem filia Pharaonis, ita Christum quoque Ægyptus (quæ non immerito Pharaonis intelligitur filia,) suscepit conseruandum. Manifestè tamen plusquàm Moyses hic, vtpotè qui venerit non in aqua tantùm, sed in aqua & sanguine. *Aquæ enim multæ, populi multi.* Venit ergo in aqua tantùm, qui congregauit quidem populum, sed populum non redemit. Nam & ipsa quoque de seruitute Ægyptia liberatio, non Moysi, sed agni sanguine facta est, liberandos nos præfigurans à vana nostra conuersatione huius seculi, sanguine agni immaculati Christi Iesu. Hic est verus legifer noster; apud quem copiosa est redemptio. Mortuus est enim, non tantùm pro gente, sed vt filios Dei qui dispersi erãt, congregaret in vnum.] Satis de personis. Ad leges conferendas accedamus.

621 Leges tulit Christus, non typicas, vmbramque dumtaxat habentes, postea futurorum bonorum, & ad nihil perfectum adducentes, planéque exsuccas, & sine peccatorum remissione seruatas: tantùm in baptismatibus, & potibus, & iustitiis carnis sitas: cuiusmodi erant leges Mosis, quas propterea nudam macertam, Deum inter & idola nominat Nazianzenus orat. 40. Non inquam tales leges tulit Christus, sed feraces cœlestis gratiæ, & hominem interiùs mundantes: nec nudè præcipientes, sine submini-stratione vitium ad id necessariarum, (quod est foucam aperire, & vim ad eam refugiendam non suppeditare,) sed munientes hominem ad id præstandum quod dicunt. Vnde fit, vt non sicut olim sub lege Mosis, quod ab Apostolo Roman. 7. notatum est, benéque exponit S. Augustinus l. de Spiritu & littera c. 5. homo accepto mandato, & per illud cognitione peccati, exordescat multo magis, in vetitum, à quo per frænum gratiæ & rationis cœlitus roboratæ, non auertitur: sed illuminante legislatore Christo lumen scientiæ, & vires ad præstanda quæ nouerint communicante, fœliciter dirigatur ad rectarum omnium legum finem, æternam inquam salutem suam, ad quam lex Mosis, etiam cum gratia Dei aliunde adiuncta, non perducebat cum effectu, nondum propalata Sanctorum via, vt disserit Apostolus Hebræorum 9.

Eáque ex causa vt philosophatur Origenes hom. 12. in Exodum, *sub medium*, facies quidem Mosis collustrata diuinitùs est, sed manus visæ leprosæ. [Illud quoque intuere, (inquit) quale sit, quod in lege vultus quidem Moysi glorificatus refertur, licet velamine contegatur: manus autem eius, intra sinum missa, leprosa facta memoratur sicut nix. In quo mihi videtur forma totius legis plenissimè designari. In vultum enim eius, sermo legis, in manu opera designantur. Quia ergo ex operibus legis nullus erat iustificandus, nec aliquem ad perfectum adducere poterat lex, idcircò manus Moysi leprosa fit, & in sinum reconditur, tanquam nihil perfecti operis habitura: Facies verò eius est glorificata, sed velamine tegitur, quia sermo eius habet scientiæ gloriam, sed occultam. Vnde & Prophera dicit; *nisi audieritis occulta, plorabit anima vestra.* Et Dauid dicit: *Incerta & occulta sapientiæ tuæ, manifestasti mihi.* In lege ergo, Moyses solam faciem habet glorificatam; neque manus eius habent gloriam; immò potiùs & contumeliam.] Propterea etiam, non Moses, sed Iesus populum in terram promissam, cœlestis regni imaginem induxit: vt pulchrè tradit Iustinus in Colloquio cum Tryphone. Compensationes item per illud tempus promissæ, nec differendæ ad nouam vsque legem, erant tantùm temporariæ, & de bonis terræ. Quo egregiè planè S. Augustinus q. 33. in Num. *initio*, refert distinctionem illam cuius mentio est Numerorum 19. [Si ergo (inquit,) *hæc est distinctio legis, quæcunque præcepit Dominus.* Proculdubio magna est ista distinctio. Et rectè intelligitur duo Testamenta distinguere. Eadem quippe sunt in veteri & nouo: ibi obumbrata, hìc reuelata: ibi præfigurata, hìc manifestata. Nam non solùm Sacramenta diuersa sunt, verum etiam promissa ibi videntur temporalia proponi, quibus spiritale præmium occultè significetur: hìc autem manifestissimè spiritalia promittuntur & æterna. Temporalium autem bonorum, atque carnalium, & spiritalium atquè æternorum, quæ clarior certiorque distinctio est, quàm passio Domini nostri Iesu Christi; in cuius morte satis constitit, non istam terrenam, transitoriámque fœlicitatem, à Domino Deo pro magno munere sperandam & optandam; quandoquidem in Vnigenito Filio suo, quem tanta illa perpeti voluit, longè aliud à se peti expectarique oportere, apertissima distinctione declarauit.]

Meritò igitur *reprobatio facta est præcedentis mandati, propter eius infirmitatem & inutilitatem*, vt ad Hebræos c. 7. traditur. [In lege (ait Philippus Abbas lib. 1. in Cant. c. 7.) quædam vini austeritas inuenitur, quæ operatur iram, gratiam non largitur; quæ dentem pro dente, oculum pro oculo vult auferri; reperienti ferientem, maxillam alteram non offerre. Lex quidem iubet multa, iubet magna, sed in lucem obscura non producit. Si quid vitale profert, tenaceam paleam superducit, mentes cæcas onerat, ceruices duras aggrauat, & obtunsis gratiæ lenitatem, suauitatem Spiritus non infundit. Lex benè pro meritò dat temporalia vel promittit, delinquentem cruciat, pœnas meritas non remittit; seuerum iudicium, grauem iustitiam operatur, nescit misericordiam, gratis & sine pretio non placatur. Quis talem fugat vuam, & non dentes eius durius obstupescant? Cuius gustus & palatum, non hoc haustu grauius amarescant? Vbi sine misericordia regnat ira, iudicium exercetur, cum dignè misericordia super iram & iudicium exaltetur.] At lex Christi, ex omnibus capitibus pœnas quæ legem infirmatam diximus, commendanda venit. Quod decus in legislatorem Christum refunditur, a quo ipsa tam prouidè & sapienter, tantóque nostro cum fructu est constituta. Et quia lex antiqua erat humilis & abiecta, Christiana verò sublimis & eminens; hæc in monte, illa in valle data est, ex S. Gregorio hom. 11. & 12. in Ezech. Videndus insigniter in hanc rem disserens Saluianus lib. 2. ad Eccles. tractans legis & Euangelij differentias.

Quemoà

Quomodò lex Mosis, dicta non bona.

622 Non insimulo probri vllius aut culpæ, legem veterem, vel eius promulgatorem Mosem. Fateor omnia legis præcepta sancta fuisse,& mysterio aliquo fœta: quod diligenter prosequitur Gulielmus Paris. lib.de legibus, per prima septemdecim capita,demonstrans, legem veterem & Mosem, non debere reprehendi. Nec id fecit Apostolus, cùm deprauauit præ lege noua legem Mosis;eámque vitio & reprehensione non carere affirmauit. Sensus enim duntaxat est, non fuisse in lege Mosis ea decora, ob quæ lex noua est longè pluris facienda. Item sensus est, fuisse in lege veteri pleraque aspera & incommoda citra culpam vllam legislatoris,& verum legis ipsius næuum, quæ eam redderent seruatu difficilem; ac si per se spectaretur,impossibilem. Eóque sensu,præcepta Mosaica, apud Prophetam dicuntur *præcepta non bona*, quod ad vitium abutentium libertate, nec eam roborantium & regentium aduocatione Spiritus iam tunc per Christi merita conferendi,si vt par erat,posceretur, refert Clemens Romanus 6. constit. cap. 21. sic Glossans ea Prophetæ verba, *dedi eis præcepta non bona.* [Illis qui noluerunt videre, neque audire, non quia priuati essent facultate partium animi, sed quia nimia erat eorum peruersitas ac malitia, illis inquam, dedi, præcepta non bona,& iustificationes in quibus non viuent in ipsis. *Non bona* dico, illorum scilicet proposito, (ferrum enim ad vrendum,& scapellum ac medicamenta,inimica sunt non valentibus;) non sunt autem seruata propter eorum contemptum obediendi. Ex quo fit, vt non seruata, mortem eis afferant.] Dici tamen mandata non bona, eo sensu quo Apostolus dixit, *litteram occidere*, grauiter contra Celsum prosequitur Origenes, sub initium libri 7. In se tamen, ea mandata bona erant, sed Christi doctrinis euacuata, provt Apostolum intellexit Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 53. verbis illis. [Euangelium lege multo præstantius est. Lex enim, benignitatem in eos duntaxat, qui eiusdem nationis sunt, concludit: Euangelium autem ad alienas etiam nationes, eam porrigit. Illa item amicos charos habere iubet;hoc vt hostes etiam amemus, monet. Illa quippè vt pueris, leges imponit; hoc autem vt Philosophis, excellentia dogmata præscribit. Atque illud est,quod, vt tibi exponerem postulasti, *legem mandatorum in doctrinis euacuans.* Euacuauit enim non euertendo, sed in sublimiori Philosophia eam includendo. Siquidem adulterij interdictio, sub eo præcepto maximè continetur, quod impudicis oculis mulierem intueri vetet. Atque item non occidere, sub eo includitur quo iracundi prohibemur.] Nihil igitur ex Apostolo allegatur, quod sanctitatem legis à Mose promulgatæ labefactet. Quin potiùs ex Apostolo constet,legem sanctam fuisse, & mandatum iustum & bonum, belléque in legem Mosis cecidisse luculentum illud legis diuinæ elogium, quod Dauid pangit Psal. 18. vbi post descriptam incredibilem cœli speciem, & Solis in cœlo considentis pulchritudinem planè eximiam, contentionem facit nitentissimæ illius pulchritudinis,cum pulchritudine diuinæ legis,quam vocat *immaculatam & conuertentem animas, fidelem,sapientiam præstantem paruulis, rectam, lætificantem corda, lucidam,illuminantem oculos,sanctam, permanentem in seculum seculi, veram in semetipsa iustificatam desiderabilem super aurum & pretiosa quæcumque, ac dulciorem super mel & fauum.*

Hoc splendidissimum diuinæ legis elogium, Iustinus agens cum Tryphone ad solam legem Christi vult pertinere,exclusa Mosaica: reiicitque Iudæos, quod de lege Mosis illud acciperent,sic scribens. [Quo magis persuadeam vos nihil in scripturis intelligere præferam & alium Psalmum Dauidis afflati Sancto Spiritu,vtcunque vos eum ad Salomonem ex illo prognatum, & ipsum Regem vestrum accomodare conemini.Refertur autem & hic ad Christum nostrum Dominum: vos verò verborum similitudine vos ipsos decipitis. Nam cum dicit; *lex Domini est irreprehensibilis*, non illam futuram, sed Mosaicam interpretamini, reclamante Deo, qui nouam legem,nouúmque Testamentũ pollicetur.]Non grauatè dederim, verbas Dauidis ad omnem diuinam legem,naturalem,scriptam, & Euangelicam pertinere. Quod Petrus Damiani serm. de Resurrectione, diligenter persequitur. Sed salua semper esse debet legi Euangelicæ prærogatiua dignitatis, quoad omnia proposita decora.Et vt ait idem Damiani, è tribus illis diuinis legibus,[Prima est immaculata,secunda magis, tertia maximè. Sic & conuertens animas.]

Lex Christi,præ Mosaica, longè magis conuertens animas.

623 Hoc de animarum conuersione per legem Christi, multo plenius præstitum ab ea, quàm à lege Mosis,nemo non videt.Propterea enim Moses,exili voce,& impedita, fuisse proditur. Christi verò vox in omnem terram diffusa est, & lex eius vbiuis insonuit:& sicut altâ voce ac grandi insonante, exilior opprimitur; ita ad vocem loquelæ grandis Christi fide promulgatam, siluit Moses. Ideò auriculam seruo sacerdotis Mosaici abscidit Petrus, vt significaretur fidem Christianam cuius caput visibile est Petrus, abrogaturam fidem Iudaicam, vt commentatur Origenes Tract. 33. in Math. Verbum enim fidei per auditum concipitur. Quod aliter dixit Isidorus Pelus. lib. 1. Epist. 257. [Exoriente luce matutina, lux nocturna abscedit. Claro Sole oriente, syderum chorus obscuratur. Cum purus ac liquidus dies illuxit autoræ vmbræ finem accipiunt.Cum Euangelij sapientia effulsit, legis puerilis institutio munus suum exercere desiit. Sic nempe vocis vsum amittit Zacharias, posteaquàm nouæ atque admirandæ salutationis, lætum nuncium audiuit.]

Idem significasse silentium Zachariæ, Patris Baptistæ, tradit his versibus Sidonius, carmine 16. quod est Eucharisticum ad Faustum alloquens Christum,& Spiritum eius.

Quique etiam Eliam terris missure secundum,
Zachariæ iusti linguam placate ligasti,
Dum faceret serum rugosa puerpera patrem,

Edita significans iusso reticere Prophetæ,
Gratia cum fulsit, nosset se vt lex taciturn.

Hinc liquet, quanto iure, Lex Christi præ Mosaica dici potuerit *conuertens animas*. Nec sanè poterat lex Mosis animas valde multas conuertere, cum ipsa sibimet iniiceret compedes; seque vnius prouinciæ, nec admodùm diffusæ angustiis coërceret, vt Eusebius initio operis de Demonstratione Euang. egregiè aduertit. Arctabat enim sacrificia & ceremonias præcipuas legis, ad templum Hierosolymitanum, vt videre est in præcepto de oblationibus, & celebratione Paschatis, & Pentecostes, & festi tabernaculorum. [Cum igitur eum locum tam multis signis ostendat totiesque illuc cum toto genere totáque domo ire oportere præcipiat, qui fieri potest, vt ea quæ dicit, vel iis conueniant, qui breui interuallo à Iudæa distant nedum gentibus quæ in toto terrarum orbe degere intelliguntur? Eo magis quod ne veniam quidem vllam tribuit iis qui transiliant quæcumque præscripta sunt, ac potiùs execrationem omnibus quicunque non omninò omnia seruauerint denunciet, ad verbum sic dicens *Exerabilis quicunque non steterit in omnibus quæ in hac lege scripta sunt, vt faciat ea.*] Addit, leges pleraque latas Leuitici 5. & 9. aduersus eos qui inuoluntariè aliquid præstitissent, quod lex expiari vellet additione templi Hierosolymitani, & sacrificij ibidem peracti. Quod multo magis iis qui voluntariè legem violassent, indictum fuisse, non est dubium, vt rectè concludit Eusebius, qui subdit. [Quid ad hæc igitur argumentari oportet, quando vt dictum est, cuncta redigens in summam Moses, sic imprecatur; *Execrabilis omnis quicunque non steterit in omnibus quæ in lege scripta sunt vt faciat ea.* Ergo etiam in extremis terræ finibus habitantes, si ritus Mosaicos seruare volebant, vt talem execrationem vitarent, promissámque Abrahæ benedictionem contingerent; hæc omnia facere oportebat? ac tet singulis annis Hierosolyma petere? ex omni præter ea natione, quæ tales sibi ritus seruandos proposuisset, fœminas partu modò ac doloribus leuatas, tam longum iter ingredi, vt quod imperasset Moyses sacrificium pro singulis puerperiis offerrent? Item qui aut mortuum corpus attigissent, aut peieraſſent, aut inuiti aliquid fecissent, eos ab extremis terræ finibus venire, ac properantes excurrere ad eam quæ lege sancita esset, purgationem, vt execrationis pœnam effugerent? Sed planè perspicis vt vel ipsa Hierosolyma in colentibus, atque in vna Iudæa versantibus, ac degentibus, Mosaicum illud viuendi institutum, seruatu difficile esset, nedum tale vt posset à reliquis gentibus obseruari.] Quare multo magis lex Christi, fuit conuertens animas quàm lex Mosis, & Christus tanto sublimior & melior Legislator quàm Moses, quanto differentius præ illo nomen hæreditauit. Et idem de reliquis à Dauide propositis legis Dei dotibus, monstrare facile est, cum eodem Damiani & cum Liraro latè id prosequente, in præfatione ad Euangelia.

Quàm suauis lex Christiana, præ Mosaica.

624 Religio tamen sit præterire dulcedinem, in qua præcellit planè lex Christi. Potuerit sanè lex Mosaica, dici dulcior super mel & fauum, eo quod condiente eam Spiritu gratiæ, amator illius abstergeretur, fieréque suauissima. Quod ferunt frequentes eô testationes apud Prophetas de legis leuitate & facilitate. Sic Isaiæ. 10. *computresceret iugum à facie olei.* Et Deuter. 33. dicitur, *pes in oleo, as in pedibus eius* quod Cellensis de panibus c. 26. de dulcedine in via laboriosa explicat, qualis erat via legis, dulcedine diuinitùs scatens. At ea suauitas, non nisi ex aspergine mellis Euangelici, anticipatè superfusi, deriuabatur: Ex se verò lex amarissima & insuauissima erat. Quæ mihi germanissima esse videtur causa, cur Deus Leu. 2. mel & ceram in altare suum inferri vetaret: sed iuberet adhiberi oleum, quod amaritudine oliuarum exprimitur, scio illius interdicti varias à variis prolatas fuisse causas, præter frivolas illas quas profert Plutarchus lib. 4. Sympos. q. 5. Nam Petrus Blesensis Epist. 112. id refert ad detestationem mellitorum verborum, & adulationis. Idem Epist. 100. censet damnari ea lege, superiores qui toti sint melle; cum probum eóque nomine dignum præfectum, necesse sit seueritate benignitatem temperare, ne laxentur & defluant omnia. S. Hieronymus epi. ad Gaudentium & S. Cyrill. l. 1. de adorat. notatum volunt, quantoperè auersetur Deus insanios um mel voluptatis, & hominé qui sit Cereus in vitium plecti. Nam & Plato apud Clementem Alexandrinum lib. 7. strom. Voluptate homines effici cereos, expostulavit. Philo l. de victimas offerentibus, ad apis impuritatem confugit. Ex bubulo enim cadauere progigni apem, ideóque impurum animal haberi docet. Sed impurum animal haberi apem, non dabunt qui eius puritatem summam extollunt; S. Ambrosius l. 1. de Virginibus, comparans apem Virgini; Ruffinus ad tertium symboli articulum, & ex externis doctus Poëta 4. Georg. Plutarchus lib. de præceptis connubial. & lib. de causis naturalibus à quibus quantopere apis impuritatem omnem auersetur, multis monstratur. Et plenissimè idem prosequitur Aldrouandus lib. 1. de insectis c. 1. Mihi ergo interdicti quo mel & cera ad altare Dei inferri vetabantur, Germana ratio esse videtur, quod legem ex se insuauissimam, Ceræ quæ mellis hospitium est & mellis suauitas dedeceret. Nunc verò & mel & cera inferuntur Ecclesiis ob summam suauitatem legis gratiæ; & quia nihil facilius & suauius in ea, quàm rectè agere & legem exequi. Videndus qui id plenissimè prosequitur S. Chrysostomus Tom. 2. in ad Ephes. *in morali*, & tom. 13. in ad Romanos ad illud, *qui enim in carne sunt.*

Christi supra Mosem legislatorem præcellentiæ, nihil derogat, quod sub lege factus dicatur.

625 Ex proposita contentione legum Christi, ac legum ab aliis quibusuis legislatoribus propositarum, perspicua est quam inuestigabamus, Christi quatenus legislatoris præcellentia,

tia, & eminentia supra omnes alios legum latores, etiam Mosem, provt ipse extensa voce, *Legislator* vtcumque audire potest. Opponi dumtaxat videtur posse, hæc non satis cohærere, cum ea subiectione Christi ad legem Mosis, quam præ se ferunt variæ Scripturæ. Nam ad Galatas 2. dicitur, Deum *misisse filium suum factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret.* Quid quod Apostolus contestatur, quo quot circuncisionem accepissent, astrictos eo ipso fuisse seruandæ legi Mosaicæ. At constat Christum susceptisse signaculum circuncisionis. Subiacuisse ergo videtur legi Mosaicæ, quam ipsemet professus est se venisse adimpletum, non solutum Matth. 5. Tantùm non professus, se illi esse obnoxium. Idque agnoscere videntur plerique Patrum, tradentes, Christum fuisse legi veteri subditum.

Negandum tamen est aliquid legislatoris nostri eminentiæ decedere ex hoc capite, quandoquidem Christus, non de iure, (vt rectè statuit creditus Anselmus ad Galatas 4. in illud *factus sub lege*;) Sed tantùm quoad vsum, seu de facto, legi Mosaicæ subiacuit. Quod enim Soto in 4. dist. 2. q. 1. art. 5. & Suarez 9. de legibus c. 5. num. 7. rectè vidit, lex Mosaica non obstringebat nisi filios Abrahæ, via seminalis & ordinariæ propagationis procreatos; cuiusmodi non fuit Christus. Quod si *factus sub lege* dicitur, non est sensus eum fuisse legi obnoxium, sed ipsum vltro subiisse de facto onus legis, quo de iure non tenebatur; nec aliter se gessisse, quàm si legi fuisset obnoxius. Nisi si aliquando, ad exemptionem suam prodendam, & vt filius Dei agnosceretur, aliter fecit. Vt cum Matth. 12. obstrepentibus Iudæis, & violatum ab eo Sabathũ expostulantibus, respondit; *Dominus est Filius hominis, etiam sabathi.* Circuncisionem autem non idcirco suscepit, vt per eam Iudæis aggregaretur, sed propter alios fines, de quibus S. Thomas Opusculo 60. c. 5. & Toletus in c. 2. Lucæ annotat. 30. & quia vnicus titulus quo circuncisus fiebat obnoxius seruandæ legi Mosaicæ, erat aggregatio prædicta; inde efficitur, Christum susciendo circuncisionem, non contraxisse obligationem seruandæ legis Mosaicæ: quam quomodò venisse se adimpletum, sit professus, quamuis ea non teneretur, mox attingam ex Gennadio. Patres denique Christum legi Mosaicæ subditum affirmantes, de voluntatia quoad factum & vsum subiectione, accipiendi sunt; non de iure, quod circa Christum nullum erat: quamuis vt de maledictò legis liberaremur, vltrò illud in se susceperit.

Quanta inde nobis à Christo, bona.

626 Est verò quod infinitam in nos legislatoris nostri benuolentiam, & inexhaustam charitatem, æterna gratiarum actione prosequamur. Legis enim Mosaicæ importabili onere in se suscepto, omnibúsque legis granationibus vltrò admissis, ab iis nos liberauit, præceptis & numero & facilitate & vtilitate præcellentioribus, nos astrinxisse contentus. [Finem illis imposuit (ait de Christo legalibúsque præceptis agens Clemens Romanus 6. Constitut. c. 22.) implendo illa priùs. Nam & circumcisus est, & aspersus, fecitque sacrificia, & holocaustomata, aliisque consuetudinibus legis vsus est, ac factus est ipse legislator, plenitudo legis.] Et mox c. 23: [Qui tunc iussit lege, vt quiete & cum vacatione Sabathum celebrarent ad meditandum legem, nunc iussit, vt quotidiè legem Creationis & prouidentiæ considerando, gratias Deo ageremus. Circumcisionem sustulit, quam in se impleuit. Ipse enim erat, cui reseruata erat expectatio gentium. Item qui tunc legem tulerat de sanctè & religiosè iurando, & peierare vetuerat; idem præcepit nunc, non iurare prorsus. Iam baptisma, Sacrificium, Sacerdotium, cultum loco circumscriptum, aliter mutauit. Pro baptismis enim quotidianis, vnum tantùm dedit, qui fit in mortem eius. Pro vna tribu Sacerdotali, iussit ex vnaquaque gente optimos quosque ad Sacerdotium eligere; neque corporum vitia contemplari, sed religionem, & vitam. Pro sacrificio cruento, rationale & incruentum, ac illud mysticum Sacrificium Corporis & sanguinis Domini, quod in Symbolum mortis eius celebratur: pro cultu circumscriptione loci definito, ab Oriente vsque ad Occidentem in omni loco denominationis, eundem laudibus celebrare præcepit, & iustum esse statuit. Non igitur sustulit nobis legem, sed vincula.]

Origenes perpulchrè hom. 7. in Exodum, huc aptat, amaritudinis aquarum in Mara depulsionem per lignum. [Puto (inquit,) quod lex, si secundùm literam suscipiatur, satis amara sit, & ipsa sit mirrha. Quid enim tam amarum, quàm vt puer octaua die Circuncisionis vulnus accipiat, & rigorem ferri tenera patiatur infantia? Amarum satis, & peramarum est, huiusmodi poculum legis, in tantum vt populus Dei, non ille qui in Moyse baptizatus est in mari & in nube; sed iste qui in Spiritu, & aqua baptizatus est, non possit bibere de ista aqua. Sed ne gustare quidem de circuncisionis amaritudine potest, neque hostiarum ferre amaritudinem valet, nec Sabathi obseruantiam. Si verò ostendat Deus lignum quod mittitur in hanc amaritudinem, vt dulcis aqua fiat legis, potest de illa bibere. Quod est istud lignum quod Dominus ostendit Moysi, Salomon edocet nos, cùm dicit de sapientia, quia *lignum vitæ est omnibus amplectentibus eam.* Si ergo lignum Sapientiæ Christus, missum fuerit in lege, & ostenderit nobis quomodò intelligi debeat circumcisio, quomodò Sabbata, quomodò lex lepræ seruanda sit, qualiter immundi & mundi discrimen habeatur; tunc efficitur aqua Merrhæ dulcis; & amaritudo literæ legis conuertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritalis, & hunc potest bibere populus Dei.]

627 Hoc quoque accipe ex Ambrosio serm. 32. de temp. *in fine.* [Filij Israël peruenientes ad Maram, cum præ amaritudine aquam haurire non possent (habebat enim fons aquam, sed dulcedinem non habebat: erat delectabilis ad visionem, sed syncerus non erat ad saporem) iniecto in eam per Moysem ligno dulcedinem suauiter potarunt: austeritatem quam noxia vnda gestabat, ligni abstulit sacramentum. Quod quidem in figura factum puto. Aquam enim amaram in Mara, legem esse arbitror veteris Testamenti; quæ lex priusquàm cruce temperaretur Domini, erat immitis. Iubebat enim oculum pro oculo, dentem pro dente dari, & velut austera, nullum misericordiæ refrigerium porrigebat. At verò vbi ligno Euangelicæ passionis

est temperata, statim amaritudinem suam suauitate commutans, dulcem se cunctis præstitit ad potandum; sicut ait Propheta, *quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauum ori meo.* Dulcia enim sunt eloquia quæ iubent; *Si quis te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram: si quis tibi auferit tunicam, relinque illi & pallium.* Hæc ergo illa amaritudo quę dulcedine commutata est, id est, austeritas legis, Euangelij gratia, temperata est. Amara est enim legis litera sine cuius mysterio, de qua ait Apostolus, *litera occidit.* At vbi passionis illis Sacramenta iunguntur, omnis eius spiritalitet amaritudo conditur. Et de ea dicit Apostolus, *Spiritus est qui viuificat.*]

Sic Christus non legem soluit, sed adimpleuit. Quod quomodò præstiterit, accipe luculentis Gennadij verbis l. pro Synodo Florentina c. 2. *s. 5. initio.* [Quatuor quartam lex antiqua continebat, iudicialia, mystica, moralia, & adumbrata. Iudicialia ad mitius traduxit. Nam cum in adulterio deprehensam, & eos qui de adulterio damnati essent, lex iuberet lapidari, Dominus dixit, *qui ex vobis est sine peccato, primus lapidem iniciat aduersùs eam.* Et iterùm, *dentem pro dente, oculum pro oculo*, & reliqua; *qui tibi dexteram maxillam percusserit, verte ei & alteram.* Moralia auxit Dominus, quæ sunt mandata & præcepta eius, non furtum facias; ne facias hæc & hæc, quæ diuini Apostoli pro fundamento habentes, Euangelica doctrina mundum illuminarunt vbi dicunt, *ne diligatis mundum hunc, neque quæ mundi sunt, quia mundus transit & gloria eius*, & reliqua, ne singula enumerem. Figuralia & mystica (nam idem hæc duo significant,) sustulit Dominus, circumcisionem scilicet, Sabbatum, animalium immolationes, Pascha & agnum. Adumbrata in aliam formam commutauit Dominus, pro vmbra veritatem formans: pro ardenti rubo, Virgo quæ non comburitur; pro columna ignis, Sol ipse iustitiæ; pro Mose Christus; pro virga, Crux; pro arca, immaculata eius Ecclesia; pro transitu rubri maris, Pascha in quo nouum figurabatur; & hoc superueniente sustulit illud. Pro agno Christus, pro sanguine, Saluatoris sanguis; pro nube & igne, sanctum baptisma. Sed quid opus est cuncta enumerare? Cum omnes optimè noscant, legis adimplendæ, non soluendæ, auctorem fuisse Christum.]

628 Quod si verè loqui volumus, non tam mandata, (quod Moses fecerat data lege,) quàm benedictiones contulit nobis legislator noster. Ratiocinatio est S. Chrysostomi sanè egregia, hom. in illud, *tunc & ipse filius subiicietur ei*, vbi cum tradidisset, Christum curasse in descensu montis leprosum, addit. [Vide quantum discrimen inter veterem legem, nouamque gratiam, etiam omni ex parte. Moses cum ex monte descendisset, primam legem tulit, & mandauit vt castris excederent leprosi. Christus verò monte descendens, leprosum protinus mundat. Et ille quidem morbidos eliminat, hic verò curam eorum agit. Ascendit, Christus in montem, ascendit & Moses. Et hic quidem vt acciperet, ille verò vt daret. Ascendit Moses & inuenit montem impletum tubis, nubibus, tonitruis, fulguribus, turbinibus, caligine, quæ licet parum congruebant dexteræ & magnitudini apparentis, verùm decebat, vt populus ille ad pietatem erudiretur. At Christi gratia, timorem ponit, seruitutem eiicit. *Non enim accepimus Spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepimus spiritum adoptionis.* Et Moses quidem dedit decem mandata; Iesus autem Dominus Mosis, nouem beatitudines. Dictorum veritatem sciunt, quotquot aliquatenus Scripturas norunt. Prima beatitudo. *Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum Cœlorum. Beati qui lugent, quia ipsi consolabuntur. Beati mansueti, quia hæreditate obtinebunt terram. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Beati misericordes, qui ipsi misericordiam assequentur. Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quia ipsi filij Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia ipsorum est regnum Cœlorum. Beati estis quando exprobrauerint vobis, & persecuti fuerint & dixerint aduersus vos, omne malum verbum, mentientes.* Quare lex ponit decem mandata, gratia autem nouem beatitudines? Nempe decem mandatorum numerus, respondet numero plagarum Ægypti. Decem plagæ, Ægypti impietatem castigarant, & decem mandata populum erudiunt insensatum, id quod & litera *Iota* indicat, qua denarius numerus scribi solet: Virgulæ enim formam & figuram præ se fert. Et virga erudiebat Ægyptios atque populum. Iesus verò Dominus noster, dat nouem beatitudines triplici ternario triplicem plectens coronam. Quandoquidem fratres adorabilis illa Trias, regalis illa dignitas, immaculata natura, indominabilis dominatio, in ternario gloriam habet, & veneratur Deus ternarij prædicationem in terra, & virtutum numerum, quod numero sanctæ Trinitati respondeat.]

Vsus Doctrinæ.

629 Fœlices quotquot ex sancti legislatoris præscripto vitam degentes, non inane vel vmbraticum nomen præferent professorum tam sanctæ legis; qui non rei falsarij criminis, vt Saluianus l. 4. ad Ecclesiast. meritò appellat, grandia specie pollicentes, rebus nulla restituant mentientes Deo. Et nonne sanguineis lachrymis dignum videri debeat, leges mundanas tanto studio obseruari; cum & difficiles arduæque, & plerumque partus sint cupiditatis, aut in solum bonum tendant eius qui tulit: Christi verò leges suauissimas & facillimas, tot pati aduersariorum genera, quot sunt leges? Verbum eiusdem Saluiani est ad calcem libri prædicti. [Pene omnis sermo diuinus, habet æmulos suos: quot genera præceptorum sunt, tot aduersariorum. Si largitatem esse in hominibus iubet Dominus, auarus irascitur. Si parsimoniam exigit, prodigus execratur, sermones sacros, improbi hostes suos dicunt. Horrent raptores, quicquid de iustitia scribitur, horrent superbi, quicquid de humilitate mandatur. Aduersantur ebrioso, vbi sobrietas indicitur; detestantur impudici, vbi castitas imperatur.]

Verùm vt idem mox rectè admonet. [Cuncti qui oderunt mandatum sacrum, causam odij in se ipsis habent. Omne fastidium non in præceptis legis, sed in moribus suis. Lex quippe bona est, sed mores malijs per hoc mutent homines propositum, & affectum suum. Si enim mores suas probabiles esse fecerint, nihil eis ex eo-

quod

quod lex bona præcipit; displicebit. Quando enim bonus quis esse cæperit, non potest non diligere legem Dei, quia hoc intra se habet lex Dei sancta quod sancti homines in moribus.

Fœliees igitur qui non excusantes excusationes in peccatis, legum Christi duritiam, vel asperitatem non causabuntur: sed duritiem si quæ existit in legis obseruatione, à seipsis natam, humiliter professi, componere sese ac fingere nitentur ad accuratam eius obseruationem. Beati sanè immaculati in via, ambulantes in lege Domini, scrutantes testimonia eius in toto corde exquirentes eum nec contenti dicere quod olim Moyses, *beati sumus Israël, quoniam quæ placita sunt Deo manifesta sunt nobis.* Sed illud insuper Domini oraculum animo infigent, *si hæc scitis, beati estis, si feceritis ea.* Itaque diligenter & non perfunctoriè attendenda cuiuis Christiano est, legis quam profitetur, summa cum sanctitate, & dignitate, par facilitas, quantum quidem est ex ipsa lege, & suppetiis quas subministrat: dummodò subiecti dispositio non renitatur, & distorqueat reddátque operosum, quod rectum & leue alioqui foret. Sed præsertim in dignitatem legislatoris nostri est intendendum, quæ ad legis per eum traditæ obseruationem, vrget nos maximè. Conclusio est Apostoli Hebræorum 2. huic loco congruentissima. *Propterea abundantius, oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem; quomodò nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis & portentis, & variis virtutibus, & spiritus destributionibus secundum suam voluntatem.*]

CAPVT VIII.

Christus Iudex.

630 ET hic quoque titulus, connexus est cum titulos Regis. Nam iudiciaria potestas, est appendix regiæ, vel potiùs partiale eius constitutiuum. Nec est quod titulus iudicis videatur restringendus ad solos homines, atque adeò referendus ad sectionem: Nam certum est, Angelos quoque, esse à Christo Iudicandos. Si enim Apostolus, de se & suis similibus verè dixit, *nescitis quia Angelos iudicabimus*; quanto magis Christus Dominus, qui non assidebit alteri iudici, sed erit ipse Iudex primarius, Angelos quoque iudicabit?

Non timendum prolixitati in disputatione de Iudicio.

De Christo igitur Angelorum & hominum iudice disputaturus, fructuosissimo sanè argumento, non debeo extimescere vel prolixitatem, vel acerbitatem disputationis: cum nulla sit materia de qua potiùs, aut frequentiùs, aut vberiùs sit sermocinandum, & agendum. De clausulam longæ de hac re disputationis S. Chrysostomi, hom. 2. in 2. ad Thessal. [Dic mihi homo; Tribunali Christi cum sistendus sis, omnia magis loqueris quàm de isto? Et quidem si quando tibi cum iudice causa est, plerumque verbo tenus dumtaxat; non nocte, non die, non aliquo temporis articulo, non aliqua hora aliud quid loqueris; sed semper de causa illa quam agendam habes. Cum verò de omni vita tua rationem reddituris sis, neque alios etiam pateris, qui te iudici, huius admoneant? Atqui propterea cuncta periere semper, & intercidere, quod humano quidem tribunali temporalium rerum gratia sistendi, neminem non monemus, neminem non rogamus; indesinenter de illo solliciti sumus, omnia huius gratia facimus: ad tribunal verò Christi venturi, idque breui, neque per nos ipsos aliquid, neque per alios facimus.] Sed & Ruffinus ad 7. Symboli articulum, quanti interfit hoc argumentum numquam fastidire, pulchrè his verbis attigit. [Arbitror admouendum, quod ista fidei traditio, quotidie nos vult de aduentu iudicis esse sollicitos; vt actus nostros ita præparemus, veluti reddituri imminenti Iudici rationem. Hoc enim erat quod & Propheta dicebat de viro beato; *Quia disponet sermones suos in iudicio.*] Non est ergo timenda argumenti adeò fructuosi, vel prolixitas, vel asperitas. Ne tamen in immensum cogar diffundere tractationem, attingam paucis quæ ad veritatem, & titulum, ac obiectum, iudiciariæ potestatis Christi pertinent. Quæ verò ad circumstantias & adiuncta varia duorum primariorum & illustrissimorum actuum potestatis huius iudiciariæ pertinent, nempè iudicij particularis, & vniuersalis dumtaxat delibabo. Auidum plenioris imo plenissimę discussionis eorumdem, remittens ad Petrum Thyræum diligentissimè & minutissimè in eo argumento versatum, & ad alios infrà referendos.

Iudiciaria Christi potestas, ex fide certa.

631 Esse igitur Christum omnium Iudicem, sic indefinitè loquendo, & ad hoc illudve iudicium rem non arctando, de quo postea, certum ex fide est. Ita enim apertè traditur in plerisque Scripturis, & illustrissimè Ioannis 5. vbi Christus de seipso dicit, *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Quod accipiendum esse de filio prout carne vestito, seu de Verbo subsistente in humanitate nostra, rectè tradit ibi D. Augustinus tract. 21. Imo apertè videtur id tradidisse ipse Christus, cum mox subdit, *sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.* Iure S. Augustinus 1. Trinit. cap. 13 Propositis his verbis, ad probandum quod filius in humanitate iudicabit, subdit; [Puto nihil esse manifestius.] Et verè sunt verba expressissima. Nam quod S. Chrysostomus hom. 38. in Ioannem, eique de more adhærentes Theophilactus & Euthimius, vt reiiciant Paulum Samosatenum, qui ibi terminabat

nabat sententiam, vbi nos eam terminauimus, negant ibi esse hærendum; sed dicunt adiungendam sequentem clausulam, *nolite mirari hoc*; id inquam, præter quàm quod minùs videtur quadrare, quàm interpunctio à nobis adhibita, & Tertulliano, Cyrillo, Augustino, Beda, Ruperto, vtrique Glossæ, & communiter Interpretibus Patribusque probata, vt notat Pamelius ad librum contra Praxeam c. 21. num. 129. nullo modo eneruat vim loci illius ad probandam potestatem Christi iudiciariam. Nec plus ex vna, quàm ex alia loci prædicti interpunctione, sequitur Christum esse purum hominem, vt blaterabat Samosatenus, nostræ interpunctioni innixus. Qui enim filius hominis est, & idcircò accepit iudiciariam potestatem, est etiam filius Dei, vt immediatè ante dictum fuerat, verbis illis, *dedit illi vitam habere in semetipso*. Vbi solius naturæ diuinæ Christi à Patre communicatæ fit mentio. Sicut in verbis quæ nunc versamus, *Filius hominis est*, mentio fit solius humanæ naturæ. Ne vtrobique tamen, altera Christi natura excluditur. Quare concludo, S. Augustinum meritò pronuntiasse, verbis Ioannis prolatis, *potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est*, nihil potuisse proferri manifestius, ad probandum quod Christus homo Deus, iudiciariam in omnes obtineat potestatem.

Ratio quoque apertissima, huic veritati suffragatur. In primis quæ ducitur ex munere regio. Christus enim Deus & homo, Rex est in humanitate, vt latè supra tractatum est. Regia verò potestas, maximè intrinseca habet iudiciariam potestatem. Itaque sicut Christus, *quia Filius hominis est*, idest ratione vnionis hypostaticæ, est in humanitate sua Rex vniuersi; ita & iudex. Deinde quia filius hominis est, deiecitque sese tantoperè vt specie noxij, mori pro humano genere voluerit, iudicatus nequissimè; iustissimum fuit, vt iudex omnium constitueretur, iuxta illud, *causa tua tanquam impij iudicata est, causam iudiciumque recipies*. Tandem conuenientissimè filius Dei homo, iudiciaria in omnes potestate pollet, quia æquum est, vt omne iudicium per eamdem personam diuinam exerceatur. Celeberrimum autem iudiciorum omnium, per filium exerceri par fuit: vt impij in quos vibrabit sententiam, ad eius conspectum venire queant, & ab eo coram ac reuelata facie increpari, atque suffundi: quod in sola natura aspectabili & humana fieri potuit. Nam iudicis Dei in natura sua conspectum, impietati reproborum omnia iura negant. Quare meritò in Filium, qui solus inter tres diuinas personas in vna natura sua à reprobis, superstite statu damnationis, videri potest, omnis iudiciariæ potestas est reuoluta.

Ea potestas, est creata.

632 Agitatur verò circa hoc, quæstio inter nonnullos Patres, an iudiciaria Christi potestas qua in humanitate sua iudicium accepit, sit ipsamet potestas diuina. Habet enim Christus potestatem iudiciariam ratione diuinitatis suæ, siue quatenus Deus est. Nam quemadmodùm pater hoc habet ratione diuinitatis, vt sit Iudex supremus viuorum & mortuorum; idémque est de Spiritu sancto; ita & Filius, eo ipso quod à Patre genitus est, accepit ab eo iudiciariam potestatem increatam, & æternam planéque diuinam. De ea ergo iudiciaria potestate, Christo prout Deus est conueniente, S. Cyrillus l. 12. in Ioannem c. 140. interpretari videtur illud Ioannis, *Pater potestatem dedit Filio iudicium facere*. Non quod neget, Christum iudicare in humanitate, (hoc enim expressissimè à Christo ipso traditur, vt etiam agnoscit S. Cyrillus;) Sed quod vrgere videatur potestatem qua Cyrillus in humanitate iudicat, aliam esse à diuina potestate, quæ per vnionem, cum natura Christi humana fuit copulata. At è contrario S. Augustinus, potestatem Christi iudiciariam, viderut contendere esse potestatem humanitatis à diuina distinctam; quæ est etiam communis Scholasticorum doctrina in quartum dist. 48. vel 3. parte quæst. 79. art. 2. quam Toletus in caput 5. Ioannis Annotat 19. & 25. ita amplectitur, vt tamen existimet, posse quoque facilè sententiam S. Cyrilli retineri.

Quicquid verò sit, an sententia ex S. Cyrillo explicata, sit conformis textui Ioannis cui aptatur, an verò sententia S. Augustini, de quo potest problematicè disputari: tamen si de re ipsa fit sermo, quæraturque an Christus Deus homo vltra potestatem diuinam omnibus sanctissimæ Trinitatis personis communem, habeat quoque potestatem iudiciariam creatam, huic homini in sua humanitate tributam, quia Deus est, supposita capacitate eiusdem recipiendæ, quia homo est; hoc inquam si quæratur, exiitimo certum, talem potestatem esse in Christo agnoscendam, ac agnoscitur similis potestas regia, distincta à diuina. Vnde D. Chrysostomus, & alij quos supra retulimus, arbitratos potestatem iudicium faciendi Christo datam, esse potestatem diuinam, non agunt nisi de potestate illa prout aptanda loco Ioannis; quamuis creatam, & Christo homini ex tempore datam potestatem iudiciariam, non inficientur, nec inficiari possint. Eam enim apertè docent variæ Scripturæ, quibus potestas iudicandi dicitur Christo demandata, & Christus dicitur constitutus iudex viuorum & mortuorum, vt habetur Actorum 17. & 19. Accedit quod in Symbolo profitemur Christum è Cœlis descensurum ad iudicandum. At si Christus iudicaret per solam diuinam & increatam potestatem, non esset quod descenderet ad iudicandum. Sicut ergo agnoscimus in Christo scientiam diuinam humanitati Christi coniunctam, mediante personalitate Verbi, & tamen non negamus eidem humanitati scientiam infusam creatam; ita quamuis agnoscamus homini Christo competere iudiciariam potestatem increatam, non debemus tamen abrogare creatam, quæ sit potestas excellentiæ ad ferendum de omnibus iudicium.

Christus, planè ad iudicandum factus.

633 Et est sanè Christus, planè (vt ita dicam,) factus ad hanc iudiciariam potestatem: siue spectentur quæ necessaria sunt ad validè iudicandum, siue ad id decenter & perfectè præstandum. Nam ad validum quidem iudicium, non requiritur nisi potestas, & legum peritia, ac iudicium practicum conforme legi Principia, ac iudicium practicum conforme legi Principia, suppositis introspectione causæ. Ad concipis, suppositis introspectione causæ. Ad congruam autem muneris illius & potestatis fungruam autem muneris illius & potestatis fungtionem,

ctionem, desideratur insuper voluntas recta, quæ nec fauore abducatur, nec minis molliatur, quominus pronuntiet vt pronuntiandum agnouerit, consentanée ad leges post rem planè perspectam. Et valdè quoque honestat iudicem de aliorum vita & moribus pronuntiaturum, si vita eius pura sit, nec iis sordeat culpis, quæ sint per eum in alio improbandæ. Super hæc omnia, desideratur potentia latæ sententiæ exequendæ commensa, alioquin frustra erit iudicium: hæc omnia, & si quæ sunt alia, probati iudicis ornamenta, aut necessaria præsidia, cumulatè in Christum concurrunt. Nam scientiam habet, etiam quatenus homo, omnium planè rerum de quibus iudicandi sunt homines omnes & Angeli. Recolantur quæ de Christi scientia, cùm infusa, tum beata, superiùs diximus l. 4. Nec erit dubium vllum, quin Christo Domino abundè fuerit scientiæ ad iudiciariam hanc potestatem quantumcumque protensam. Nihil item ex parte voluntatis, siue necessarij, siue congruum, ad rectū iudiciū deest Christo. Nam ob impecabilitatem, non potuit non velle confirmari diuinis legibus, in sententia de bonis & malis ferenda. Quo S. Ambros. serm. 20. in Psal. 118. ad v. 4. aptat illud Christi de se Ioannis 5. *non possum à me facere quidquam.* [Bonus enim iudex, nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ propositio voluntatis, sed iuxta leges & iura pronuntiat, Scitis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum domo defert: sed sicut audit, ita iudicat: & sicut se habet negocij natura, decernit: obsequitur legibus, non aduersatur: examinat causæ merita, non mutat. Discite iudices seculi, quem in iudicando tenere debeatis affectum; quam sobrietatem, quam synceritetem. Dominus omnium dicit; *non possum ego à me facere quicquam.* Alibi lego; *Negare semet ipsum non potest.* Non potest vtique, non per infirmitatem, sed per integritatem: non per impossibilitatem faciendi, sed per obseruantiam iudicandi. Quid non potest qui omnia potest, nisi quod posse nolit? Non vult posse quod damnat, non vult posse aduersùs fidem, non vult posse aduersùs veritatem. Audi postremò ipsum dicentem, cur non possit à se facere quicquam. *Sicut audio,* (inquit,) *iudico.* Hoc est, non ex mea potestate decerno quod libitum, sed ex iudicandi religione quod est, & ideò iudicium meum verum est, quia non voluntati meæ indulgeo, sed æquitati.]

Nihil igitur ex parte voluntatis in Christo non sanctum, cum diuinis legibus, & positiuis, & naturalibus non possit non se conformare. Et ob eamdem causam, nequaquam potest à vero & recto abduci: nec patet vlli (vt sic dicam) recriminationi, quasi exprobrare ei quispiam possit, *in quo alium iudicas, teipsum condemnas.* Quid enim in eo non sanctum & nitens, imo nitentissimum & sanctissimum? S. C. Romanum memorat Trebellius, quo in causa censuræ Valeriani, postea Imperatoris, pronuntiatum est, *Valerianus iudex esto, cui nihil obiici potest.* Hoc verò nescio de quo dici, nisi de Christo possit, quem ne hostis quidem peccati conuicit, aut etiam cum aliquo colore insimulauit. Iudices in altera vita ab Ethnicis constitutos, improbitatis notat Theodoretus l. 11. contra Græcos, *in fine.* Christus Iudex non sic. Propterea solus est Iudex, quod solus sit in quem peccatum non cadit, ait Clemens Alexand. 1. Pædag. c. 2. *initio.* Potentiam denique ad iudicij firmitatem requisitam, nemo in Christo desideret, qui & brachium Dei, & Dei virtus est, æquè ac sapientia.

634 Videor igitur iure meritò pronuntiasse, Christum ad iudiciariam potestatem planè factum videri: Tantoperè eminent in eo omnia, quæ ad potestatem illam necessaria vel opportuna censeri possunt. Accedit & illud à D. Bernardo egregiè notatum serm. 37. in cant. quod Dei quatenus Deus est, iudicium in creaturas suas, videretur nimis horrificum: ideoque ait, iudici nostro humanum habitum fuisse circumponendum. [Necessariè quidem. Si enim cum hoc quoque temperamento, tanta erit in iudicio æquitas, in iudice feritas, in maiestate sublimitas, nouitas in facie ipsa rerum, vt (secundùm Prophetam,) non possit cogitari dies aduentus eius; quid putas foret, si ignis ille consumens, (Deum loquor omnipotentem,) in illa suæ diuinitatis magnitudine, fortitudine, puritate, veniisset contra folium quod vento rapitur, ostensurus potentiam suam, & stipulam siccam persecuturus? *Et homo est,* (inquit,) *& quis videbit eum? Et quis stabit ad videndum eum?* Quanto magis Deum nobis absque homine exhibentem, nemo hominum ferret, vt potè claritate inaccessibilem, celsitudine inattingibilem, incomprehensibilem maiestate? Nunc enim cum exarserit in breui ira eius, quàm grata propter filios gratiæ apparebit, blanda quædam visio hominis: sanè firmamentum fidei, spei robur, fiduciæ argumentum, quod scilicet gratia & misericordia sit in sanctos eius, & respectus in electos illius. Denique ipse Pater Deus, dedit filio iudicij potestatem, & non quia suus, sed quia filius hominis est. O verè patrem misericordiarum; vult per hominem homines iudicari, quo in tanta trepidatione, & perturbatione malorum, electis fiduciam præstet naturæ similitudo. Prædixerat hoc quondam sanctus Dauid orans pariter & prophetans, *Deus* (inquiens) *iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis.* Sed neque huic dissonat, promissio facta per Angelos, qui eo assumpto ita ad Apostolos loquebantur, *Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Hoc est, in hac ipsa corporis forma atque substantia. Liquet ex his omnibus, sponsam in se diuinum habere concilium, & mysterium supernæ voluntatis minimè ignorare, quæ sub vmbra, imbellicium imbecillíumque animantium, naturam, infirmiorem, vel potiùs inferiorem, (quia iam infirma non erit,) in iudicio exhibendam, & orantis affectu, & Spiritu prophetantis enunciat: quatenus qui cœlum terramque mouebit in virtute sua, accinctus potentia contra insensatos, & suauis nihilominùs, & mitis, & quasi omninò ineruis, appareat propter electos.] Esto igitur extra dubium, concessam Christo fuisse potestatem iudiciariam, qua consentaneè ad regulas diuinæ sapientiæ & prouidentiæ, de Angelis & hominibus, rectum & iustum iudicium ferat.

Iudiciaria Christi potestas, ordinaria; & quis eius Titulus.

635 Ex quo intelligitur, hanc potestatem, nec esse supremam omnino & independentem; cuiusmodi est sola diuina; nec esse ita purè ministerialem

nisterialem, vt non sit verè iudiciaria potestas propriè & simpliciter dicta; accepta quidem à Deo, atque adeò aliquatenùs delegata, non tamen quasi in suo genere & ordine non competat, vi proprij muneris & officij. Reuera enim ad eum modum, Christo conuenit; Estque proinde ordinaria. Quod explicandum & confirmandum est, per proportionem ad regiam Christi potestatem excellentiæ creatam, quæ neque est suprema, neque meri Vicarij partes sustinens: sed ita subordinata diuinæ regiæ potestati, & eatenus secundaria, vt tamen in suo genere & ordine, sit potestas regia simpliciter & propriè dicta. Non dissimiliter ergo potestas iudiciaria creata, quæ regiæ potestatis iurisdictionis membrum est, nec est suprema, nec purè ministerialis; qualem solam sortitur internuntius iudicij, aut promulgator alienæ sententiæ; sed est vera potestas in suo ordine prima, diuinæ tamen supremæ & eminentissimæ subordinata. Quod vnum voluit Scotus in 4.d.48. q.1. cum negare videtur, potestatem iudicandi esse Christo datam, & D. Thomam ita affirmantem reprehendit. Tantum enim probat Scotus, Christi potestatem non esse supremam, nec Christo competere ex principiis essentialibus naturæ suæ humanæ: quod est verissimum, & consentiens sententiæ S. Thomæ.

Intelligi quoque ex dictis potest, quis sit huius potestatis titulus. Quia enim potestas hæc iudiciaria, est portio regiæ potestatis Christi eodem modo de eius titulo philosophandum est, quo philosophati suprà sumus de titulo regiæ Christi potestatis, quam vidimus Christo obtigisse; & vt proprietatem connaturalem ratione vnionis hypostaticæ, & ex merito, ratione pacti cum Patre initi. Idem ergo hoc loco de iudiciaria Christi potestate est affirmandum. Hi namque tituli probè cohærent circa eamdem rem, in eodem subiecto: viderique possunt insinuati verbis illis supra tractatis, *potestatem dedit ei* Pater filio, *iudicium facere quia filius hominis est.* Et in aliis plerisque Scripturis, significatur Christum donatum fuisse iurisdictione amplissima in omnes homines, quia cum filius Dei esset, deiectus est infra omnes homines, & in gratiam Patris iudicium iniquissimum subiit. Quæ omnia, vtrumque illum quem dixi titulum ferunt. Atque ita rectè Vasques 3. parte disp. 79. c.2. Henriques l.de fine hominis c.25. n. 1. *Littera V.* & Thyræus lib. de Christi apparitione ad iudicium particulare c. 24. vtrumque illum titulum huius in Christo potestatis, agnoscunt: malè refragante Suare qui Tomo 2. tertiæ partis disp. 55. sect. 1. *in fine*, vult eam non obtigisse Christo ex meritis. Nec benè item Thyræo l.de apparit. ad iudic. c.10. n.10. solam paternam largitatem hîc agnoscente. Sed Tyræus quidem, illo alio quem signaui loco, sententiam mutauit. Suares verò nihil adduxit, quod difficultatem reuera faciat. Tantum enim ait, quæ sunt connaturalia, esse ordine naturæ priora liberis: quod verum est; sed inde non sequitur, Christum in eodem temporis momento quo primùm productus & operatus est liberè, non potuisse ex meritis sibi parare hanc potestatem, vt de aliis quibusdam in priori natura Christo connaturaliter debitis, vidimus superius. Multo minùs sequitur inde, Christum non potuisse sibi hanc mereri per passionem & mortem, æquè ac nominis exaltationem, quæ non minùs connaturaliter debebatur Christo quàm iudiciaria potestas. Quare Scripturæ quas diximus sonare Christi meritum circa hanc potestatem, accipiendæ sunt propriè: non excluſa tamen connaturalitate; nec quod facere cogitur Suarez.) actandæ sunt ad meritum solius perpetuitatis, vel vsus & exercitij huius potestatis: cum ipsamet potestas possit nouo meriti titulo esse Christo debita. Quamquam non satis video, quomodo potestas non possit haberi ex merito, & exercitium siue vsus eius sic debeatur, numquâ enim vsus potestatis, cadit sub distinctum meritum ab ipsa potestate, cum vsus ille nihil sit à potestate actus illos expromente, & obicibus libera ac expedita, distinctum. Sumo vsum aliter quàm pro actibus à potestate prodeuntibus, de quibus hîc non est sermo, quia multo minùs vsus ille cadit sub meritum, distinctum à potestate exercita, siue ad praxim reuocata.

Quàm extensa, obiectiuè.

636 Ergo ad obiectum iudiciariæ Christi potestatis, quod vno verbo comprehendi potest, dicendo omnem iudicij legitimi materiam, tam quoad personas, quibus ius dicitur vel quarum causa iudicatur; quàm quoad causas, siue actiones iudicio subiicibiles, cadere sub obiectum potestatis huius Christi Domini; ita enim sonat illud Ioannis, *Pater omne iudicium dedit filio.* Expende adiectiuum illud *omne.* Vt enim dixit Tertullianus l. contra Prax. c.16. [omnem dicens potestatem, & omne iudicium, & omnia tradita in manu eius, nullam exceptionem temporis permittit: quia omnia non erunt, si non omnis temporis fuerint.] Quæ à Tertuliano prolata, ad probandum etiam anteriora Christo, à mundi exordio, subiacuisse iudicio & potestati Christi filij Dei, de quo locum illum accipit; multo magis proferri à nobis possunt in rem nostram agendo de Christo homine, in quo reuera cadunt verba proposita. Omnè ergo potestatem iudicandi, siue omne iudicium præbens Christo Pater, nihil subduxit quod posset esse legitimi iudicij materia. Itaque poterat Christus, de temporalibus quoque iudicare si libuisset: habebátque ad id potestatem, etiam directâ; quamuis ea vti noluerit, vt suprà vidimus agentes de regia potestate, & interpellatione Christi ad diuidentiam inter fratres hæreditatem. Expressam hanc Christi iudiciariam potestatê, in potestate iudiciaria Pontifici Aaronico concessâ, docet pulcherrimè S. Cyrill. l.13. de ador. *in fine* habebat, quoque iam tunc cum in terris esset potestatem in omnes viuos & mortuos, vt de eis iustũ, iudicium, & quidem æternũ, nullâque appellatione suspendendum ferret, etiamsi quamdiu vixit, eam potestatem velut gladium in vagina reconditum habuit: rediuiuus autem, sedénsque ad dexteram Patris (vt sileam alia quæ D. Aug. 20. ciuit. c.1. vocat. *media iudicia*, quæ à Christo vsque ad diem nouissimum in viatores occultè celebrantur,) eam exercuit in iudicio particulari quorumuis ex inde obeuntium: & illustrissimè ac magnificentissimè summóque cum apparatu, tantam maiestatem decente, exercebit in vniuersali iudicio, in mundi clausula. Vterque ille huius potestatis actus, vt ipsa potestas, ciúsque obiectum, plenè innotescat, & personas ac materias Christi iudicio subiectas vel subiicibiles deprehendamus, attingendus est; sed cum ea temperatione quam initio proposui.

Prior

Prior eius actus, siue particulare iudicium, astruitur, & Christo venditatur.

637 Particulare aliquod iudicium, vniuersali iudicio præuium, mox ab hominis morte institui, non expectato mundi fine vt decernatur vnicuique quod iustum est, siue salus, siue damnatio, de fide est. Ita enim ferunt illa cap. 11. Ecclesiastici *facile est coram Deo in die obitus retribuere vnicuique secundùm opera sua.* Item, *in fine hominis, denudatio operum illius.* Patres, & reuelationes varias, ac rationes in hanc rem, adducit Bellarminus lib. 2. de Purgatorio cap. 4. In hoc turpiter errauit Lactantius, homo ditertior quàm solidè peritus rerum fidei, 7. instit. cap. 21. negans iudicium ferri de animabus ante mundi finem: donec tempus adueniat. Sed hic error, qui non Lactantij solius, sed aliorum quoque nonnullorum veterum fuit, vt videre est apud Bellarminum lib. de Beatitud. 55. cap. 1 Serarium lib. 2. Contra Puccium cap. 1. & 2. damnatus est ab Innocentio III. c. *Apostolicam* de Presbitero non baptizato & à Benedicto 11. in Extrau. quam refert Castro V. *Beatitudo*, hæresi sexta, & ab Eugenio 4. in Concilio Florentiæ sess. vltima, in litteris vnionis. Nec est quod hoc loco fusiùs conuellatur, quia ex immuneris Scripturis, sensuque Ecclesiæ, & Patrum, ac rationibus, obtritus iam pridem est à Bell. l. cit. & ab aliis apud Coccium tom. 1. l. 3. art. 2. Sub his autem terminis quos dixi, hoc est quod fiat iudicium particulare ante vniuersale, probatur diligenter à Thyræo lib. de Iudic. partic. per prima sex capita. Hoc igitur est planè certum, & ex fide.

Sed non adeò certum est, an hoc iudicium sit actus iudiciariæ potestatis Christi Domini. Negat Petrus Lucensis, lib. de doctrina benè moriendi cap. 3. quæsito 8. Ambigit Bellarminus lib. 2. de Purgat. c. 4. Est tamen probabilior, & magis pia sententia quæ id affirmat, cum S. Thoma 3. parte. q. 59. art. 4. ad 3. Subscribunt Suarez ibidem disp. 52. sect. 2. Thyræus lib. de Iudicio particulari c. 19. Peltanus l. de Purgatorio c. 2. Philippus A cruce Tract. de Purgat. §. 9. num. 3. Mart. Carrillus in Bullam Defuncto. parte 1. c. 8. n. 33. Præpositus 3. parte q. de Purgatorio num. 26. Sanè si pater omne iudicium dedit filio, manifestum videtur, dedisse quoque illi iudicium particulare; quod est aliquod, & quidem maximi momenti iudicium. Nec quod censuit Bellarm. lib. 2. de Purgat. c. 4. eneruatur hic locus, cum dicitur illud *omne*, posse sufficienter exponi de omni persona: quia omnes personæ à Christo iudicabuntur in mundi fine. Hoc inquam non eneruat vim loci propositi, ad probandum Christo committi iudicium particulare. Nam omne iudicium, non tantùm exprimit omnes personas, sed multo irectiùs omnem materiam, & causam pro qua persona quæpiam sit iudicanda. Itaque cum iudicium particulare sit præiudicium ad vniuersale, & in vtroque pronuntietur de iisdem personis & causis; in vno quidem seorsim & diuisim, in altero autem coniunctis omnibus simul personi & causis; non videtur negandum, quin Pater vtrumque illud iudicium Christo dederit: atque adeò admittendum est, Christum in iudicio quoque particulari, iudicem agere. Quod ex Patribus, disertè agnoscit S. Cyprianus lib. de mortal. dicens, hominem hinc abeuntem, præmium vitæ & fidei, Christo iudicante accipere. Astipulatur Innoc. III. lib. 2. de contemptu mundi c. vltimo exponens quatuor Christi aduentus; duos visibiles, vnum in carne, alterum in mundi fine: & duos inuisibiles, vnum ad sanctificandum, & alterum ad particulariter iudicandum vnumquémque in obitu suo.

638 Non debet quoque videri inutile, suffragium quod in hanc rem à visis quibusdam diuinis & reuelationibus petitur. Sic enim Vdo Præsul Magdeburgensis apud Nauclerum 2. parte Gener. 34. Christo præsentatus, & apud eum accusatus, tandémque condemnatus ab eo per visum fuit. Aliud item iudicium in causa S. Sidonij Atuernensis Episcopi à Christo factum, exhibet Gregorius Turonensis lib. 2. Historiæ Franco c. 23. Item apud Cantipratanum lib. 1. Apum cap. 3. n. 4. Per visum obiectus est Christus, viro sanctissimo Conrado Hildemensi Episcopo, præsidens iudicio de anima Episcopi nequam, qui exautoratus & omnibus Pontificalibus vestimentis coram Christo exutus, raptus est ad Tartara solis peccatis contectus, acclamantibus dum raperetur sanctis Angelis, aliisque Christo assidentibus in eo iudicio, *dum tempus habemus, operemur bonum.* Perpulchram visionem cuidam ætate Constantini exhibitam, qua particulare iudicium demandatum Christo prodiit, refert Raderus ex Menæis 21. Nouēb. Videndus S. Antonnius 3. p. tit. 23. c. 10. §. 6.

Denique congruentiæ & rationes propè omnes, quæ pro iudicio vniuersali per Christum faciendo proferuntur, hìc ferè etiam locum habent: maior scilicet Christi honor, & vt agnoscatur ab omnibus eum fuisse vniuersalem negotiorum gratiæ & salutis humanæ arbitrum, secundùm Deum: Cedit quoque hoc non parum in bonorum leuamen, & impiorum cordolium; dum vident ij quidem cui conregnaturi sint, quia sunt compassi, & sicut ipse multa perpessi; pro quibus suauiùs accipiunt præmium, decernente eorum primicerio quem in vita vniuersa habuerunt ducem. Impij verò quàm iustè Iudicem sustinent, quem per vitam despectui habuerunt. Et hoc modò, mysticè valet quod Innocentius 3. l. 2. de contemptu mundi c. vltimo, Christum Dominum omnibus morientibus obiici existimat, specie crucifixi, tam bonis quàm malis: Nempe bonis monstrantem vnde salui sint facti; malis verò insultantem, & exprobrantem; cùm peccata quantumuis abdita quæ nefariè admiserunt, tum maximè ingratitudinem teterrimam qua tot beneficiorum imbribus, ipsáque imprimis Christi passione sunt abusi. Congruentissimè igitur Christus, huius iudicij potestatem accepit. Eoque magis vrgeri videmur ad tribuendum Christo hoc particulare iudicium, quia vniuersale, non est nisi approbatio & promulgatio sententiæ in particulari iudicio latæ. Ac proinde totus negotij salutis nostræ cardo, vertitur in iudicio particulari, multo magis quàm in vniuersali. Itaque si Christo iudicium vniuersale congruè tribuitur, propter rationes aliquas, non videtur dubium, quin illæ æquè saltem militent pro iudicio particulari.

Euertuntur fundamẽta, quibus aliqui Iudicium particulare Christo adimunt.

639 Nec qui Christo hoc iudicium adimunt, & Angelo cuipiam tribuunt, probabiliora proferunt, quàm quæ pro Christo adduximus. Angelo custodi id tribuit Henricus de Assia, & ex eo Sybillanus in speculo. Sed nihil adducunt ad id confirmandum S. Michaëli tribuit Viegas in c. 12. Apocal. commentario, 1. sect. 18. num. 7. inde ducto argumento, quod Ecclesia in Officio S. Michaelis, & Missa defunctorum, dicat eum præpositum fuisse à Deo suscipiendis animabus, & repræsentandis in lucem sanctam. Item quia eam ob causam, videtur pingi cum gladio & statera, quæ sunt iudiciariæ potestatis signa. Eóque referri potest, quod in narratione militis rediuiui, quam ex Hamartolo refert Racterus in Mæneis 28. Aprilis, memorantur libripendes à quibus exeuntium animæ appenduntur, administri scilicet vel subpræfecti S. Michaëlis. Aliter idem probat Serarius in c. 5. Iosue q. 45. propos. 3. vbi iudicium particulare S. Michaeli commissum affirmat, per se, vel per subdelegatos ab ipso Angelos exerceri. Et probat, quia nihil est in huiusmodi iudicio, quod vim Angeli effugiat. Nam & discutere causas morientium potest, iis inditis per seipsum speciebus in obeuntium intellectu, quibus adigantur assentiri, verèque agnoscere, id abs se patratum. Et propterea potest pœnam aut præmium condignum iuxta diuinas leges decernere, ac pronuntiare sententiam. Quod si potest id præstare Angelus, decentissimũ videtur vt id Deus illi permittat; nec ad id Christum destinet, cum soleant magni Principes, parua & obscura iudicia, exercere per ministros, non per seipsos. Cum ergo Christus, generale iudicium per seipsum sit exerciturus, & in eo approbaturus particularia iudicia, congruum videtur, hæc à Ministris obita existimare, per quos etiam solet Deus exequi quæ spectant ad homines, & res mundanas. Et nemo sanè negare potest, alium à Christo fuisse particularium iudicorum præsidem, ante Verbi ad nos aduentum. Quidni igitur nunc quoque sit alius?

Hæc sunt quæ pro alio quàm Christo iudiciis particularibus præficiendo, proferuntur: quæ tamen leuia sunt, nec æquant probabilitate, quæ pro Christo protulimus. Nam S. Michaelem esse præpositum suscipiendis animabus, non quibusuis, sed iustorum tantùm; idque per se, vel per subdelegatos à se Angelos exequi, lubens concedo. Et confirmari potest illis apparitionibus quas collegit Albertinus opusculo de Angelo Custode c. 16. excepturum & deducturum à custodibus Angelis sanctarum animarum. Nam quamuis non deducant per motum localem, tamen astant corpus deserentibus; cum tunc maximè agatur earum salus & adesse Satanæ impetum, ac suorum, pulchrè tradit Origenes hom. 6. in psal. 36. *in fine*. [Eo tempore cum anima separata à corpore, & occurrunt ei peccatores dæmones, aduersæ potestates, spiritus aëris huius qui eam volunt detinere, & reuocare ad se; si quid in ea suorum operum gestorúmque cognouerint. Venit enim ad vnamquamque enimam de hoc mundo exeuntem princeps huius mundi, & aëreæ potestates, & requirunt si inueniant in ea aliquid suum: si auaritiam inuenerint, suæ partis est: si iram, si luxuriam, si inuidiam, & singula quæque eorum similia si inuenerint, suæ partis est, & sibi eam defendunt, & ad se eam trahunt, & ad partem eam peccatorum declinant. Si verò aliquis imitatus est illum qui dixit, *ecce venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam*, si se aliquis ita obseruauit, veniunt quidem isti peccatores, & requirentes in eo quæ sua sunt, & non inuenientes, tentabunt nihilominus ad suam partem violenter eam detorquere, sed Dominus eripiet eum à peccatoribus. Et fortè propterea iubemur cum quodam mysterio, etiam in oratione petere, dicentes; *Sed libera nos à malo.*]

640 Hæc igitur de SS. Angelorum in eo articulo studiis erga animas, rata sunto. Et quia inter Angelos omnia fiunt ordinatissimè, non dubium quin hæc ministeria obeant cum subordinatione ad aliquem superiorem Angelum, tanto negotio præfectum, qui conuenientissimè affirmatur esse S. Michael, tanquam summus Christianæ Ecclesiæ protector, & inter cœlestes Spiritus eminentissimus. Hæc igitur lubens do: sed longè aliud est, S. Michaelem esse eo modo præpositum sanctis animabus suscipiendis, & repræsentandis in lucem sanctam; aliud verò exercere iudicium particulare omnium animarum, tum sanctarum, tum reprobarum. Argumentum verò ductum ex pictura cum gladio & statera, est planè inane: quia Theologia Symbolica, iuxta S. Dyonisij effatum non est argumentatiua. At constat hæc esse Symbola; gladium quidem certaminum sancti huius principis cœlestis militiæ aduersus Satanam, pro Ecclesia & animabus iustis: stateram verò ministerij quod per se suósve subdelegatos exhibet, aptans & disponens animas, vt compareant in particulari iudicio; etiamsi iudicium illud non exerceat. Quamquam hæc stateræ appositio ad S. Michaelis picturam, videtur inuentum merum pictorum, ex eo ductum, vt Molanus notauit l. 3. de Imagin. cap. 39. quod in scripturis, iudicium soleat trutinæ vel stateræ comparari, vt apud Iobum c. 31. *appendat me in statera iusta*. Sed præsertim Danielis 5. vbi Baltasari dicitur, *appensus es in statera iusta, & inuentus es minùs habens*. Quia igitur iudicium in Scripturis per stateram exprimi solet; pictores quibus omnia licere videntur; ex errore de iudiciaria potestate S. Michaelis, libram illi appinxerunt. Nec tamen hæc pictorum licentia fuit vniuersalis. Nã apud Græc. libra, Deo vero Christo ipsi tributa est, vt habetur ex Damasc. Orat. de defunctis, qui sic scribit. [Deus & Dominus noster iustus est, imo quod dictu verius, ipsamet iustitia, & sapientia, & bonitas, & virtus. Idcircò vt iustus remetietur inopi largiter; vt sapiens corporum commutandorum negotiationem exercebit; vt potens, fortem conculcabit, & infirmum roborabit; vt bonus, figmentum manuum suarum saluaturus est: nisi quis manifestè damnatus sit, aut rectam fidem respuerit, in cuius trutina, lanx sinistra ob grauitatem multùm deuergat. Aiunt enim viri diuinitus illustrati, quod cum exhalamus spiritum, quasi in libra, humana opera probantur. Et si lanx dextera alteram superexcedat, manifestum quod is cuius opera examinantur, in dextris refocillabitur. Sin

Sin vtraque æqualiter pendeat, vincet tamen omninò diuina misericordia: quin etiam vt Theologi referunt, si sinistra patum vergat, misericordia Dei totum adimplebit. Ecce tria diuina Domini iudicia, primum iustum, secundum verò misericors, tertium denique plus quàm misericors. Addere licet ad hæc quartum, quando mala opera multum præponderant.]

Quamuis autem in historia Petri Telonarij intexta vitæ S. Ioannis Elemosinarij, hîc citata à Damasceno, taceatur quis bilancem teneat: vides tamen libram hîc à Damasceno, non Angelo cuipiam, sed Deo, vel Christo dari. Rupertus pereleganter lib. 9. de proces. Spiritus Sancti c. 7. Christo stateram iustam, & binas misericordiæ ac iudicij lances accommodat, & concinit S. Isidorus in exhortatione ad pœnitentiam rythmicè conscripta, vbi sic Christum affatur.

Annalibus reseratis nudabuntur publicè.
Omnium hominum facta, cogitatus impij.
In statera tu liberabis omnia in pondere,
Appenso bono vel malo. Parshæc operarium
Vendicabit, quã momenti lance declinauerit
Quid agam si pondus mali læua iactauerit?

Vides S. Isidorum, Christo ipsi stateram ad animas appendendas tribuere, iuxta illud, *Spiritum ponderator est Dominus.* Quod allegans Marcus Eremita lib. de lege Spirituali cap. 89. ait, idcirco dictum, quia Deus metitur & trutinat omnem intellectum. Id quod maximè præstandum est in iudicio. Videturque eodem referri, quod Iobius apud Photium Codice 222. Trinitatem cum statera confert. Possemus ergo retorquere argumentum, & ex eo quod statera, Deo (vtique carne vestito,) tributa sit à Græcis; colligere, particulare iudicium non à S. Michaele, sed à Christo Domino obiri. Hinc euersa manent omnia argumenta auctoris primò allegati.

Quæ verò addebantur ex Serario, ad summum probant, potuisse non incongruè S. Michaeli, aut alij cuipiam Angelo demandari hoc iudicium. Sed Deus qui omne iudicium Christo dedit, non astringitur congruentiis nostris: nec debemus iudicium particulare in quo salus æterna vertitur, rem tantulam, & Christo minùs dignam arbitrari in lege noua: quod facit Autor cum quo agimus. Qui item non rectè argumentatur ex tempore Christum antecedente, quasi quia tunc Christus, qui non erat, non obibat iudicium particulare, nunc quoque obire illud non debeat. Est enim perspicua disparitatis ratio. Præter quàm quod gratis assumitur, iudicia particularia ante Christum fuisse S. Michaeli demandata: cum receptius sit ea tunc Deum obiuisse per seipsum, vt Thyræus lib. de particulari iudicio cap. 18. rectè censuit. Dissimulo quod Autor cum quo nobis res est, tribuit Angelo facultatem imprimendi per seipsum species intellectui animæ iudicandæ, quod puto falsum: etiamsi quia Deus ad nutum Angeli supplet eius hac in parte inefficaciam, & eiusmodi species imprimit, tribuatur interdum Angelo ea operatio. Quare ratum esto, quod diximus, longè verisimiliùs Christum Dominum statui iudicem in particulari iudicio, quàm Angelum.

Quomodò Christus, tot iudiciis obeundis, par esse possit.

641 Difficultatem tamen aliquam facere circa hoc videtur, finitas Christi localis, & conclusio intra cœlos ad dexteram Patris vsque ad mundi finem. Si enim Christus cœlis concluditur, quomodò tot animæ per singula, præsertim tempore pestis (inquit ex Henrico de Assia Sibyllanus decade 1. cap. 2. quæst. 9.) tot terrarum disiunctissimarum locis linquentes corpora, iudicium ab eo possunt excipere. Vt autem cœlos penetrent animæ, ibique sistatur iudici, nullo colore dici potest de animabus reproborum. Sed neque de aliis nondum plenè purgatis, est verisimile, quod cœlos ingrediantur adhuc coinquinatæ. Et quamquam conclusio Christi in cœlo, talis non sit quin Christus aliquo raro euentu, personaliter aliquando ad terras veniat, vt plenè Mendosa q. 5. Scholastica à num. 16. & Suarez Tomo 2. 3. part. disp. 51. sect. 4. Tamen vt dicamus accidere in singulorum obitu, nemo non videt absurdum fore. Esset enim Christus perpetuò extra cœlos, & in continuo motu, diuersis ac repugnantibus motibus subesset, vt ad tam multos tam variis disiunctisque locis efflantes animam, occidere, déque eis iudicare posset. Itaque iudicium particulare, cum Christi finitate locali pugnare videtur. Præterea attentio ad tot támque diuersa iudicia simul exercenda, desiderabitur in Christo homine: atque adeò finitum intellectum, & vim attendendi finitam habente. Non licet porrò ob has difficultates, fingere Christum vti ad hæc iudicia ministerio Angelorum, Christi auctoritate iudicantium: vt Reges per suos ministros iudicant; de quo Peltanus anceps est lib. de Purgat. cap. 2. Imo videtur ita asserere Magal. in cap. 6. Iudic. sect. 1. annotat. 7. & Serarius in cap. 5. Iosue q. 45. Non est inquam id admittendum. Nam rationes quibus astruximus, hanc potestatem Christo competere, eneruarentur: & omnia proximè de Christo iudice constituta, corruerent.

Vidit & optimè expediuit hanc difficultatem Abulensis in cap. 44. Matth. q. 239. dicens, Christum ad vniuscuiusque obitum, adesse iudicem non per localem præsentiam, sed secundùm efficaciam, qua vnicuique animæ statum suum patefacit; & intellectualiter eam sustollit ad percipiendam operibus commensam sententiam, quam agnoscit Christi auctoritate ferri. Nec est timendum attentioni Christi, cum hæc omnia, non naturali virtute, sed supernaturali cuius nullus est terminus, perficiantur. Ad eum igitur modum, Christus de omnibus, quantumlibet in locis dissitis, & simul innumeri, obeant, fert iudicium. Et hoc est quod accommodatè ad captum nostrum, & humano more rem explicando, dicunt interdum Patres, animam deduci ad Christi tribunal. Non enim agunt de locali deductione ad Christum, quæ rectè in ratione dubitandi explosa est: Neque etiam intendunt, Christum cum throno suo iudiciario venire ad quamlibet animam; quod rectè quoque monstratum est absurdum esse. Agunt igitur dumtaxat, de deductione intellectuali, qualem exposuimus: itavt quamuis anima quæ Iudicium subit, humanitatem Christi

non videat; sustollatur tamen ad excipiendum prædicto modo Christi de ipso iudicium. Quod nego animam quæ Iudicium subit, Christum videre; nolo vniuersaliter accipi. Pleriscque enim purioris vitæ personis, id gratiæ diuinitùs indultum est, vt Christi intellectuali conspectu in excessu è corpore fruerentur. Nec est improbabile, aliquibus quoque reprobis, ad maiorem confusionem accidere, vt iudicem iustè succensentem, cogantur intellectualiter conspicere. Igitur illud dumtaxat affirmo, ad rationem iudicij particularis, eiusque plenam consummationem, non exigi, vt iudex conspiciatur. Si verò contingat eum intellectualiter conspici, (quod non putarim semper contingere, quicquid è contrario affirmet Thyræus l. de Iudicio particulari c. 28. à n. 6.) aio id per accidens se habere ad iudicium, essèque ei planè aduentitium, nec vnà computandum.

Qua specie, Christus iudicium particulare obeat, & à quo tempore obeat.

642 Non puto tamen, tunc Christum, (vt Innocentius III. affirmabat) obiici specie crucifixi. Id quod etiam tradere videtur Autor Homiliæ de euntibus in Emaus *in fine*, apud S. Bernardum. Glossans enim verba illa, *& apparuit Simoni*, interpretatus Simonem, *obedientem*, subdit. [Videte ne fortè propter nos dictum sit, qui specialiter filij sumus obedientiæ, qui sapientibus & insipientibus debitores sumus, sine contradictione vocis, sine rancore murmurationis obedire. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, magnum lætitiæ cumulum parturiens obedientibus, quia Dominus apparuit Simoni, & ipsi soli speciali prærogatiua præ omnibus. O si deuota mentis memoria reuoluamus, quàm dulcis sit eius apparitio obedientiæ filiis, in illo agone terribili, & in illa hora miserabili, vbi cogitur anima à corpore separari. Non præsumimus, quæ nescimus asserere; possumus tamen piis imaginationibus tale aliquid cogitare. Fortè aliquibus nunc apparet Christus, cum vexillo obedientiæ & ineffabili exultatione, exhalarat obedientis animam in illa tribulatione; & his potest sermocinationibus consolari: Ne timeas fili obedientiæ, ne timeas intueri manus propter obedientiam cruci affixas: considera pedes expositos fixuris clauorum, & latus lancea perforatum. Attende quod propter obedientiam mortuus sum; & si propter fragilitatem humanæ conditionis, obedientia tua sit minùs aliquid perfectum habens, volo vt plenitudo meæ obedientiæ, sit tuæ minùs sufficientis obedientiæ supplementum. Quid in illa hora potest esse suauius tali consolatione? quid imprimi potest humano cordi dulcius? Ponite hæc super corda vestra filij obedientiæ, gaudete & exultate, quia *surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni.*] Apparere Christum hac specie inter iudicandum, non existimo: negauitque etiam Dionisius Richelius Dialogo de Iudicio animarum art. 11. Et ratio est, quia species illa, statui Christi nunc glorioso minùs quadrat. Obiicitur ergo Christus, specie iudicis, vel vltoris, vel præmiatoris. Id quod produnt pleræque visiones iudiciorum particularium, quibus scatent Ecclesiasticæ historiæ.

Illud insuper de persona Iudicis quæri posse videor, à quo tempore Christus exercuerit potestatem hanc iudiciariam, quam à primo momento conceptionis nactus erat, cum vnus eius titulus esset vnio. Non enim eam videtur exercuisse in toto tempore vitæ mortalis, quia per tempus illud, iudicandus venit, non iudicaturus: valétque vniuersaliter de eo quod scriptum est, *non venit vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* Quod autem eam exercuerit ex quo sedet ad dexteram Patris, est extra dubium, si supponamus quod hanc potestatem sit nactus; eámque aliquando exerceat, quod præmisimus, & magis pium, & probabilius esse. Tota itaque dubitatio est, de tempore à Resurrectione ad Ascensionem: & multo magis de triduo mortis Christi. Affirmat de vtroque illo tempore Suarez Tomo 2. 3. partis disp. 52. sect. 2. *in fine.* Tyræus lib. de Iudicio particulari c. 25. Ego de tempore quod à puncto Resurrectionis ad Ascensionem vsque intercessit, facilè assentior: quia ex eo tempore, Christus iniuit possessionem regni cuius portio est potestas iudiciaria. ¶Nec occurrere potest ratio illa, cui dicamus, negandum esse Christo per tempus illud, exercitium huius potestatis. De tempore autem tridui mortis, non puto verum, quod Christi anima exercuerit hanc potestatem; quia tunc non erat completè in termino, nec inuestatregni Ecclesiæ possessionem.

Obit erga omnes eum subsecutos, & quomodò.

643 Ex his expedita manent, quæcunque ad personam iudicis & alia ex parte eius sententia, in Iudicio particulari interueniunt; dempta prolatione sententiæ, de qua dicam coniunctim cum subiecto iudicium subeunte. Hæc, est omnis homo post Christum mortuum, ne pueris quidem qui absque baptismo excedunt, exclusis. Restringo me ad homines: quia Angeli, quamuis iudicium particulare suum iam subierint, iudice Deo, hique ad vitam, illi ad æterna supplicia sint addicti: tamen per se liquet, huiusmodi eorum iudicium quod orbis initio factum est, non potuisse à Christo peragi. Ad nos hîc, de functionibus iudiciariæ Christi potestatis disserimes, non vniuersè de iudicio quocunque, celebrato diuinitùs. Eademque ex causa, è numero personarum subeuntium Christi iudicium particulare, eximendæ sunt personæ vita functæ, ante Christum; de quibus iudicatum est à Deo, non à Christo qui nondum erat.

Omnes igitur Christo posteriores, huic eius iudicio subiacent, sed diuersimodè. Nam animæ puerorum expiatorum, Cœlo inferuntur per Christi merita, absque vllo examine. Et similiter animæ puerorum inexpiatorum, iudicium meræ damnationis subeunt, citra vllam discussionem. Intelligunt enim se in æternum excludi à gloria, auctoritate Christi, qui gloriæ mystagogus (vt sic dicam) constitutus à Deo, arcet ab ea pro potestate, quotquot sacramento regenerationis inexpiatos hinc excedere contigerit. Et hoc iuxta principia de horum puerorum damnatione, quamuis absque cruciatu, imo & absque tristitiæ sensu, est verisimilius: rectèque asseritur à Thyræo l. de Iudicio particulari c. 9. & à Suare Tomo 2. 3. partis disp. 52 sect. 1. Cæteræ omnes animæ, iudicium discussionis subeunt.

eunt: Ideſt, ſuſtolluntur diuinitùs ad agnoſcendum, quibus operibus hæc illáve retributio auctoritate Chriſti reddatur, bonis optima, ſed interuentu purgationis interponendæ, ſi ea egeant ob peccatorum inexpiatorum minutias, vel ob ſuperſtitem reatum; Malis peſſima & vitæ proportionata. Et hoc eſt quod apud S. Bonifacium Epiſt. 21. in reuelatione verè mirabili, proditur de virtutibus & vitiis in egreſſu, animæ inclamantibus. Adſcribo partem fuſioris orationis, [Aiebat, ſeipſum omnia audiſſe flagitiorum propria peccamina quæ fecit à iuuentute ſua, & ad confitendum aut neglexit, aut obliuioni tradidit, vel ad peccatum pertinere omninò neſciebat, ipſius propria voce contra illum clamaſſe, & eum diriſſimè accuſaſſe; & ſpecialiter vnumquodque vitium, quaſi ex ſua perſona in medium ſe obtuliſſe, dicendo, quoddam; Ego ſum cupiditas tua qua illicita frequentiſſimè & contraria præceptis Dei concupiſti: quoddam verò; Ego ſum vana gloria, qua te apud homines iactanter exaltaſti. Alio; Ego ſum mendacium, in quo mentiendo peccaſti. Alio; Ego ſum otioſum verbum, quod inaniter locutus fuiſti. Alio Ego, viſus quo videndo illicita peccaſti. Alio; Ego contumacia & inobedientia, qua ſenioribus ſpiritalibus inobediens fuiſti. Alio; Ego torpor & deſidia in ſanctorum ſtudiorum neglectu. Alio; Ego vaga cogitatio, & inutilis cura, qua te ſupra modum ſiue in Eccleſia, ſiue extra Eccleſiam occupabas. Alio, Ego ſomnolentia, qua opreſſus tardè ad confitendum Deo ſurrexiſti. Alio; Ego iter otioſum, Ego ſum negligentia & incuria qua detentus, erga ſtudium diuinæ lectionis incurioſus fuiſti; & cætera his ſimilia, omnia quæ in diebus vitæ ſuæ in carne conuerſatus peregit, & confiteri neglexit. Multa quoque, quæ ad peccatum pertinere omnino ignorabat, contra eum cuncta terribiliter vociferabantur.]

Hoc eſt, quod his aliis verbis dixit Eucherius hom. 8. ad Monachos num. 11. [Cogitemus qui luctus erit negligenti animæ ex hoc corpore diſcedenti, quæ anguſtiæ, quæ caligo, quæ tenebræ; cum ex illo aduerſariorum numero, prima occurrere cæperit conſcientia, diuerſis circumiecta criminibus. Ipſa enim remotis omnibus probationibus, ipſa ingerenda oculis noſtris, vt nos & conuincat probatio, & confundat agnitio. Non vlli licebit, vel celare aliquid, vel negare: vbi non de longè alicundè, ſed penitus proceſſurus eſt, accuſator & teſtis. Quamobrem vt futuram illam confuſionem, ex præſenti quæ inter homines euenire ſolet, confuſione coniiciamus; cogitemus ſi alicui noſtrum, inter nos obiicerentur delicta & occulta ſua, quemadmodùm & cordi intrinſecùs nota ſunt, verè dico, communes omnium vultus ferre non poſſet: Et quid faciet infœlix anima, quando cum opprobriis & fœditatibus ſuis Angelorum fuerit conſpectibus præſentata? At verò illa anima quæ benè curſum ſuum dixerit, quæ Chriſto in ſenioribus ſuis obtemperauit, quæ profeſſionem ſuam per omnia cuſtodierit; non timebit illius horæ neceſſitatem: exire de huius corporis habitaculo ita ſibi videbitur, quaſi poſt longas carceris tenebras producatur ad lucem: quaſi de aliquo obſcuriſſimo ſpecu, in aulam regiam introducatur: quaſi de lacu miſeriæ, & de luto fœcis abſtracta, ſpecioſis ac ſplendidis veſtibus induatur, atque inter florum & aromatum ſuauitatem, miris reficienda odoribus collocetur. Recordemur quàm iucunda ſit quies, quàm delectabilis repauſatio, poſt depoſitum alicuius grauiſſimi oneris faſcem. Quàm dulce ſit poſt longæ captiuitatis catenas, ad charam patriam recuperata libertate remeaſſe. Quàm precioſum ſit, poſt multæ nauigationis pericula, ad optatam terram, atque ad portum deſiderabilem peruenisſe. Atque ex his colligamus, & cognoſcamus, quàm iucundum erit, comite bona conſcientia, ad vera & ſolida gaudia, atque ad Angelorum tranſire conſortia; & ad illam vitam conſcendere, vbi nulli erunt labores, nulli dolores; nulla damna, nulla incommoda; & quod ſupra omne bonum eſt, nulla peccata, ſed æterna innocentia, inuiolata iuſtitia, inconcuſſa ſecuritas, ac ſempiterna fœlicitas.]

Tempus obeundi iudicij particularis, regulariter loquendo, mortis momentum.

644 Neque tamen exigitur ad id iudicium ſubeundum, longa mora: Quamuis enim dicta, cogitata, facta omnia, (omiſſionibus culpabilibus inter facta annumeratis,) obiiciantur intellectui animæ quæ ſubit iudicium, & plerumque cumulus actuum illorum, ſiue bonorum, ſiue malorum, immenſus videatur; facilè tamen eſt Deo, ita roborare intellectum, vt omnia illa pro quibus talis vltio vel compenſatio reponditur, in momento deprehendat. Et ita planè contingit, regulariter loquendo. Cum primum enim abrumpitur vitta aurea, & anima corpori conſeri deſinit; quod fit in momento vitæ hominis extrinſeco; illicò anima ſubit hoc iudicium, etiam priuſquàm è corpore abſcedat: quod non fit niſi in tempore, cum fiat per motum localem. Ratio eſt, quia in eo momento, in quo diſſoluitur vnio animæ cum corpore; anima eſt extra viam: & ſucciſa eſt arbor, ac in quamcumque partem ceciderit, ibi eſſe in æternum debet. Fit autem aliquando conſcia ſtatus ſui æterni vt notum eſt. Quidni autem eam notitiam, cuius omnino debet particeps eſſe accipiat confeſtim? At in ea perceptione ſtatus ſui, facta per Chriſti auctoritatem, conſiſtit ſubitio huius iudicij. Igitur rectè conſtitutum eſt, illud in momento mortis ſubiri. Et quamuis in illo ipſo momento, anima pura, fiat beata; quæ verò purganda vel æternum crucianda eſt, iam tunc pœnæ ſuæ ſubiaceat: Tamen ſatis eſt, quod priùs naturâ, ſententia præcedat pœnam aut præmium: etiamſi alterutrum ſit in eodem temporis inſtanti, cum ſubitione iudicij, quod dixi perfici in mortis momento, non poſtea.

Contrarium pro damnatis ſenſiſſe videtur Eucherius hom. 1. ad Monachos num. 2. verbis illis. [Quid inter hæc, cum eam cæperit an definitam ſententiam, & immobili lege defixam importunus depoſiti exactor abſtrahere, & hinc inde ſultare, & inſiſtere infernalium diræ facies miniſtrorum? Quid erit cum ab apparitoribus mortis, per hunc vaſtum aërem ſeparari, & per ſemitas tenebrarum abduci trans diem cœperit, & nequaquam remeabile iter agere per fines illos, vbi ipſa lux deficit? Cum peregrina vbique anima, comitante malorum ſuorum triſti agmine, viderit ſe per extremas mundi oras, in illud inane ac vacuum cadere de mundo; atque illud

magnum

magnum chaos quod vitæ mortisque regionem discernit, intrare; & vitales auras, naturæ ipsius exul amittere? Cum rebus humanis vale vltimum dicens, mortem ante se habens, & vitam post se relinquens, in illud horrendum, & & vix oculis attingendum pertrahetur profundum, diuersis auaritiæ ac malitiæ catenata criminibus, quantum perdidit precium, tantum exceptura supplicium? Cum ad hæc itaque crudelis custodiæ peruentum fuerit loca, vbi iam futuri pœnarum iudicij ipsa sui expectatione desæuiet, ne dicam aliud solus mœror excruciabit animam vniuersis solatiis destitutam, sola torquebit cogitatio desperatam, solus metus examinabit attonitam: & quia ibi iam nulla erit parandi victus aut vestitus sollicitudo, nulla laborandi, militandi, agendiue occupatio, nulla facultatis aut honoris ambitio, solus meutem omnibus aliis curis vacuam intollerandus reddendæ rationis terror implebit, solum ac totum iudicij pondus, captillis sensibus imminebit.] Non assentior. Iam enim in abitu è corpore, reddita est ratio. Iam iudicij fulmen detonuit in ipso mortis momento, non autem postea. Et multo minùs ante.

Quæ iudicij huius, celebrationem ante mortem sonant, spectant ad animæ exeuntis angustias. Hæ, quantæ.

645 Proferuntur quidem aliquæ narrationes iudiciorum, celebratorum priusquàm anima corpore solueretur: contestantibus his qui obibant, se iusto Dei iudicio damnatos esse. Videsis S. Gregorium 4. dialogo. c. 38. & Bedam lib. 5. historiæ Anglicæ c. 14. & 15. sed hoc ad præconceptionem status mox subsecuturi, vel ad desperationem infœlicium huiusmodi capitum pertinet. Omnium certè, summæ in eo articulo sunt angustiæ, cum anima est sui compos, & sibi meritò metuit. Egregiè id tradit Eucherius hom. 1. ad Monachos, verbis illis. [Quàm tardè miseram animam malorum suorum pœnitebit, cùm die vltimo superueniente, separari se à corpore suo viderit; cum sibi in finem claudenti oculos, nigrescere & horrescere sempiterna nox cœperit: cùm iacere ante se vacuum salutis ac lucis infœlicem commilitonem suum viderit, incentorem pariter ac deceptorem, cum quo de arena mundi huius per flagitium fuum victa discessit: cum cœperit ab eodem iam diuulsa, immanes & inanes dare super eum planctus, & dicere; vbi sunt animositates & cupiditates tuæ, quibus huc vsque impatienter arsisti, & arsura iugiter congregasti? Ecce transierunt illa omnia tanquam vmbra, abierunt oblectamenta, & sola inperpetuum opprobria & crimina remanserunt. Væ mihi ô anima: ad tam perditum vas, velim nolim reditura sum, & propter fugitiuas voluptates, nunquam effugiendis cum eo vaporibus concremanda.

Insigniter quoque de angustiis animæ corpus deserentis, philosophantur Antistites in Epistola ad Ludouicum Regem, data è Synodo Carisiaca. (Habetur inter capitularia Caroli Calui titulo 23.) Ibi Præsules prædicti num. 4. contestantur Regem, vt iustè ac piè se gerat. Et inter cætera proponunt ei, [illam horam quam certi estis quia nullo modo poteritis effugere, quando anima vestra de corpore exiet, ante mentis oculos ponite; quando totum mundum, & omnem potestatem, & omnes diuitias, & ipsum corpus derelinquet: & sine adiutorio vxoris ac filiorum & sine solatio & comitatu Drudorum, atque Vassorum, nuda & desolata exibit; & quicquid cogitauit & ornare disposuit, hfectum dimittet; sicut dicit scriptura, *in die illa peribunt omnes cogitationes eorum*; & videbit omnia peccata sua, & sentiet, videns Diabolos se constringentes & coarctantes, & quidquid contra charitatem & fidem debitam, cogitauit, parabolauit, & fecit in isto seculo. & per dignos pœnitentiæ fructus non emendauit, ante oculos semper habebit, & effugere volet & non valebit. Nam certum est, quia ad omnes homines, quando egrediuntur de corpore Diaboli.] Sunt ibi alia in eam sententiam sanè præclara.

Quia res est insignis, omnino momenti, & ad vitæ compositionem opportunissima, placet in eamdem sententiam, alios quoque Patres promere. S. Basilius Orat. de futuro iudicio, inter opuscula S. Ephrem. [Perpende (inquit) cogitatione extremum diem, ô homo. Non enim tu solus seculum æternum viues; sedulóque considera angustiam illam & suffocationem, & mortis horam, & sententiam Dei vrgentem, & Angelos festinantes, & animam in hisce grauiter perturbatam, quæque à delinquente conscientia acerbè flagellatur; & ad ea quæ hic sunt, miserabiliter se conuertit; & ineuitabilem longæ illius peregrinationis necessitatem.]

S. Ephrem cum sermone in eos qui in Christo obdormierunt, tum sermone de diuina retributione, sic scribit. [O anima mea, quamdiù hoc pœnitentiæ tempus despicis, diem de die protrahens; cum tui exitus diem ignores, & vigilare tuique hinc decessus horam perspicere monearis? Hei mihi, quidnam obsecro anima in illa tui exitus hora facies, quando amici & noti, tuum lectum circumstabunt, tibi suppetias ferre nequeuntes? Tu verò tristis & tremula, omnibus cum ipso misero corpore relictis, longum illud & molestissimum iter ingredieris, nuda & aperta, nihil tecum defers præter vitia; negligentiam, socordiámque tuam coarguentia.]

S. Gregorius 24. moral. cap. 17. [Electi cum semper iudicia districta pertimescunt, tunc tamen hæc vehementer metuunt, cum ad soluendum humanæ conditionis debitum venientes, districto Iudici appropinquare se cernunt. Et sit tanto timor acrior, quanto & retributio æterna vicinior. Ante oculos autem cordis, nihil inane tunc transuolat de phantasmate cogitationis, quia subductis è medio omnibus, se, & illum tantummodò considerant cui appropinquant. Crescit pauor, vicina retributione iustitiæ; & vrgente solutione carnis, quanto magis districtum iudicium iam iámque quasi tangitur, tanto vehementiùs formidatur. Et ea quæ sciunt numquam se prætermisisse, meminerunt; formidant tamen illa quæ nescíunt; quia videlicet semet ipsos diiudicare, & comprehendere omnino non possunt, atque vrgente exitu, subtiliori terrentur metu. Vnde Redemptor noster solutioni carnis appropinquans, & membrorum suorum seruans speciem, factus in agonia

nia, cœpit prolixiùs orare. Quid enim pro se ille cum in agonia esset, peteret; qui in terra positus, cœlestia cum potestate tribuebat? Sed appropinquante morte, nostræ mentis in se certamen expressit, qui vim quandam terroris ac formidinis patimur, cum per solutionem carnis, æterno propinquamus iudicio. Neque enim tunc cuiuslibet anima immeritò terretur, quando post pusillum hoc inuenit, quod in æternum mutare non possit.] Confirmat hoc c. 18. exemplis illustrium sanctorum, & addit. [Quid ergo facient tabulæ, si tremunt columnæ? Aut quomodò virgulta immobilia stabunt, si huius pauoris turbine, etiam cedri quatiuntur? Solutioni ergo carnis appropinquans, nonnunquam terrore vindictæ, etiam iusti anima turbatur. Cui etsi quid tranquillum in hac vita sapere potuit, mortis articulo interueniente, concutitur, vt iure dici debeat; *Abominabilis sit ei panis in vita sua, & animæ eius cibus ante desiderabilis.* Vel certe propter pauoris pœnam, hoc quod illic subditur; *appropinquabit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.*]

646 Petrus Damiani Opusculo 50. c. 6. [Pensandum est, cum iam peccatrix anima à vinculis incipit carnis absolui, quàm amaro terrore concutitur, quantis mordacis conscientiæ stimulis laceratur. Recolit vetita quæ commisit videt mandata, quæ negligenter implere contempsit. Dolet indulta pœnitentiæ tempora sese inaniter percepisse: plorat immobilem districtæ vltionis articulum, ineuitabiliter imminere. Manere satagit, ire compellitur. Recuperare vult perdita; non auditur. Post terga respiciens, totius transactæ vitæ cursum, velut vnum breuissimum deputat itineris passum; ante se oculos dirigit, & insuitæ perennitatis spatia deprehendit. Plorat itaque, quia intra tam breue spatium acquirere lætitiam potuit omnium sæculorum: deflet etiam, se propter tam brevis illecebræ volupratem, inenarrabilem perpetuæ suauitatis amisisse dulcedinem. Erubescit, quia propter illam substantiam quæ vermibus erat obnoxia, illam neglexit, quæ choris erat Angelicis inserenda. Iam radios mentis attollit, & cum diuitiarum immortalium gloriam contemplatur, eam propter vitæ huius inopiam perdidisse confunditur. Cúmque sub se reflectit oculos ad huius mundi conuallem, terrámque caliginem, super se miratur æterni luminis claritatem, liquidò comprehendit, quia nox erat & tenebræ, quod amauit. O si rediuium pœnitentiæ tempus meteri potuisset, quàm duræ conuersationis iter arriperet, qualia & quanta promitteret, quantis se deuotionum vinculis innodaret! Interèa dum hebescentes oculi contabescunt, dum pectus palpitat, raucum guttur anhelat, dentes paulatim nigrescunt, & quandam velut eruginem, contrahunt, pallescunt ora, membra cuncta rigescunt? Sunt hæc itaque, & huiusmodi tanquam vicinæ morti præcedentia, famulantur officia, adsunt omnia gesta, simul & verba. Nec etiam ipsæ cogitationes desunt, & cuncta hæc amarum aduersùs auctorem testimonium reddunt. Coaceruantur omnia ante respicientis oculos, & quæ conspicere refugit, coactus & inuitus attendit. Adest præterea hinc horrenda Dæmonum turba, illinc virtus Angelica. In illo qui medius est, liquidò deprehenditur cui parti iure possessio vendicetur. Nam si pietatis in eo videntur insignia, inuitationis Angelicæ blanditiis oblinitur, atque harmonicæ melodiæ dulcedine, vt exeat prouocatur: quod si eum sinistræ parti meritorum nigredo, & fœditatis squalor adiudicet, intolerabili mox terrore concutitur, repentini impetus violentia perturbatur, præcipitanter inuaditur, ac de miseræ carnis ergastulo violenter euellitur, vt ad æterna supplicia iam cum amaritudine pertrahatur.]

S. Bernardus sub finem declamationis, in illud, *Ecce nos reliquimus omnia.* [Arescet fœnum & decidet flos, ipsæ quoque fenestræ claudentur, vt nihil vltra terrenæ valeat anima consolationis haurire. Denique *arguam te*, ait Dominus, *& statuam contra faciem tuam.* Quid illud confusionis erit, quid miseriæ, quid doloris, quando dissipatis foliis & dispersis, vniuersa nudabitur turpitudo, reuelabitur ignominia, sanies apparebit? Quando iam immortalis factus, æternus ille conscientiæ vermis, tota malignitate corroder, sed non consumet animam infelicem, nec erit omnino dissimulationis locus, aut spes vlla consolationis? Quid enim causæ est, quod ne modò quidem conscientiæ stimulos sustinere aliqua, enus possunt, sed auertunt oculos cordis, & ad consolationes miseras conuertuntur, aut certè dissimulationibus aliquibus decipiunt semetipsos, & mentitur iniquitas sibi, nisi quod intolerabilis ille est cruciatus, (licet adhuc blanditur spes, & extenuat omnino dolorem,) dum sibi ipsis pro libito tempora metiuntur, & omne quod agunt, facilè diluendum, deferendumque quod appetunt, temeraria præsumptione promittunt.]

Plenissimè de his angustiis S. Cyrillus Orat. de excessu animæ. Sed quod nimia sint, ibi legantur. Easdem angustias attigit Hugo Ether. lib. de regressu animarum c. 9. & Iulianus Toletl. 1. prognost. c. 7. addens è contrario, quorumdam animas gaudio statim suffundi: idque testari exitum in hilaritate. Nimirum sunt qui rident in die nouissimo. Exempla subministrat Cantipr. l. 2. Apum. c. 50. à num. 8. & Cæsarius l. 7. c. 53. & 54.

Cur momentum mortis, sit huius Iudicij tempus, regulariter tantùm.

Ad has igitur angustias, vel morientium desperationem, refero eas narrationes quæ referebantur, non ad iudicij celebrationem. Quod cum sit omnimodis irretractabile, non potest dici consummatum, quamdiu locus est pœnitentiæ, quæ nemini negatur durante via. Dicebam porrò hæc valere regulariter loquendo: quia si in raro quopiam euentu, aliquorum in æternum damnandorum iudicium, aliquando suspenditur ad tempus aliquod, (vt agnoscit Bellarminus l. 2. de purgat. c. 4. & Sibyll. decad. 1. c. 2. quæst. 10. Meminique de nobili scorto cuiusdam Regis, prodere Satanam per os arreptitiæ.) Id certè extra communem ordinem est. S. Bernardus serm. 9. in psalmum 90. *in fine*, idipsum videtur agnoscere de iudicio extremo, quod multo durius dicitur. Sed ad rem. His item qui in malo statu obierunt, & postea suscitati miraculo ad pœnitentiam leguntur, apud Raderum 24. Aprilis, necesse est suspensum fuisse Iudicium. Quo eodem modo sentiendum est de

illis, quos volunt Sanctorum quorumdam precibus ereptos ex in feris. Sed hæ raræ aues. Et multa in hoc genere fabulosa iactari, non videtur dubium. Nam quod de Traiano circumfertur, commentitium esse, Baronius anno Christi 119. Bellarminus lib. 2. de Purgatorio cap. 8. Suarez Tomo 2. 3. parte disp. 43. sect. 1. aliique graues Scriptores monuerunt. De Dinocrate quem S. Augustinus l. 1. de origine animæ cap. 10. refert, & probabile censet, precibus sororis suæ S. Perpetuæ, cum in apostasia obiisset septennis, ereptum fuisse ab inferis, & translatum ad requiem: de hoc inquam Dinocrate, potest esse alia ratio. Ambiguum enim est, vt ibi quoque notauit D. Augustinus, an paruulus ille fuerit baptisatus; & deficiendo à fide in tam humili ætate, non peccarit nisi venialiter: atque ita sororis precibus à solo Purgatorio sit ereptus. Ne ergo rarissimis euentibus, si fortè quispiam eorum verè admittendus est obstaret resolutio posita; consultò addidi, eam valere regulariter, ideſt ferè semper.

Accommodanda ad hoc metrum, qua de huius iudicij forma, populariter dicta, à Patribus.

647 Ad hanc normam exigenda sunt, quæ populariter & ad captum vulgi, fructuosámque eius commotionem, disserit S. Cyrillus Orat. de Excessu animæ, proponens formam, & modum, ac tempus iudicij particularis, longè aliter quàm hactenus fecerim. Describit enim altercantes & sollicitos, hinc bonos Angelos, inde Dæmones, vtris cedat animæ exeuntis præda; Tum subdit. [Quanto metu & terrore putas animum conflictari in illa die, cum videt terribiles, truces, immites, immisericordes, & sæuos dæmones, tanquam atros quosdam Æthiopas præsentes adesse; quorum vel sola facies quouis cruciatu molestior est, quos aspiciens animus tumultuatur, ad Dei genios confugiens. Tenetur igitur animus à sanctis Geniis per aërem sublimis præteriens, inuenitque quosdam quasi Publicanos ascen um custodientes; & ascendentes animos prehendentes, prohibentésque. Nam quisque Publicanorum, propria habet peccata quæ illis obiiciat: alius perperam dicta, quæcumque ore & lingua commissa sunt mentiendo, iurando, & periurando: cum superflua, nugatoria, & vana verba, tum helluationes, vinique abusum, & luxum, & immodicos indecorosque risus, leuia & inhonesta oscula, & impudica cantica. At sancti Genij, animum ducentes, proferunt & ipsi qæcunque ore linguáque locuti sumus bona, supplicationes, gratiarum actiones, Psalmos, carmina, laudes, diuinos cantus, scripturarúmque lectiones, & quæcunque per os & linguam bona Deo promisimus. Secundum telonium, est oculorum risus, quæcumque indecoro aspectu, curiosóque & effrenato intuitu, & fallaci nutu committuntur. Tertium telonium, est auditionis, & quæcumque per hunc sensum impuros Spiritus accipiunt. Quartum est, olfactus odoriferorum vnguentorum, & suauium odorum, quæ mimas & impudicas decent mulieres. Quintum est, eorum quæ manuum tactu peruersè & improbè facta sunt; Et cæterae vitiorum tabernæ; inuidiæ, æmulationis, inanis gloriæ & superbiæ, acerbitatis & iræ; iracundiæ & furoris, scortationis & adulterij, & mollitiæ; homicidij & veneficij, cæterorum denique impiorum & peruersorum factorum quæ in præsentia minuere tim persequi non licet, & in aliud tempus differantur. Breuiter eodem modo deinceps, suos quisque animi morbus, & peccatum, publicanos habet & tributi quæstores. Animus igitur qui hæc & his maiora, pluráque cernit, quanto puras in metu, & terrore, ac trepidatione est, donec sententia feratur, & eius libertas veniat? Illa est hora doloris, periculi, gemitúsque plena, atque inconsolabilis, donec videat quid futurum sit. Nam & diuinæ potestates, & impiorum facies spirituum astant; quorum hi prauè, illi rectè facta proferunt, siue opere, aut cogitatione, atque mente factum est: cum interim medius astans animus, hæc trepidè consideret, donec ex suis cogitationibus factísque, & dictis, aut condemnatus vinciatur, aut absolutus liberetur. Nam *suorum quisque peccatorum catenis constringitur.*] Subdit de sententiæ prolatione, & animæ vel deductione in cœlum, per Angelos, vel abreptione in orcum per Dæmones. Quæ protuli, pertinent ad formam huius iudicij, in qua versabamur, quámque (vt vides) S. Cyrillus, populariter potiùs & accommodatè ad captum & fructum, quàm exactè ad seueritatem oratione, expressam dedit.

Nec desunt qui accusationis, per Satanam apud Deum instituendæ in hoc iudicio, mentionem faciant. Sic enim Origenes hom. 23. in Lucam, Dæmones mox ab animæ exitu è corpore, vt Publicanos, describit. [Cum exierimus (inquit) à seculo, & hæc vita nostra fuerit commutata, erunt quidam in finibus mundi sedentes, velut Publicanorum officio diligentissimè perscrutantes, ne quid sui in nobis inueniant. Videtur mihi Princeps seculi huius quasi Publicanus esse, vnde scriptum est de eo; *Venit Princeps mundi istius, & in me habet nihil.* Illud quoque quod in Apostolo legimus; *Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem, nemini quid debeatis, nisi vt inuicem diligatis*; sic erate intelligendum est. Quamobrem consideremus, ne fortè cum non habuerimus quod pro vectigali queamus reddere, ipsi trahamur ob debitum, vt solet apud seculi quoque fieri vectigales, quando quis pro debito ipsi Reipublicæ seruiturus includitur. Complures è nobis, ab istiusmodi Publicanis tenendi sunt: quos Iacob ille vir sanctus non magnoperè formidabat, nec verebatur, vt de Publicanorum vectigalibus in eo aliquid repetiretur. Vnde & audacter ad Publicanum illum loquebatur Laban; *cognosce si quid tuarum rerum est apud me.* Super quod agit testimonium scriptura dicens; *Et non cognouit Laban apud Iacob quicquam.*]

Insultatio item Dæmonis, aduersùs animam agentis coram Deo causam suam in iudicio, habetur latè apud Augustinum serm. 4. de tempore, & Tomo 6. serm. contra Iudæos, Hæret. & Paganos, cap. 4 Ideò item Satanas nominatur *Diabolus*, siue *calumniator*, & disertè Apostolus cap. 12. nominatur *accusator fratrum* hásque Diaboli in iudicio partes, agnoscere videtur Pererius l. 8. in Danielem vbi etiam Diabolo tribuit librum mortis, è quo petat de quibus

possit;

homines. Hæc omnia neganda sunt, si in tigore sumantur. Neque enim hoc iudicium eget præuio accusatore; sed Deus in sua cuique conscientia, ostendit scriptos actus & defectus suos: nec Dæmon aliter dicitur acusare quàm constituendo homines acusabiles, vt cum Lyrano Apocalip. 12. ait Ioan. Sanches disp. 1. selecta num. 18. Calumniator verò siue Diabolus dicitur, non à calumnia quam in iudicio aduersùs hominem texat; sed à multiplici alia calumnia, de qua Toletus in c. 6. Ioannis annot. 36.

Aio ergo, hæc omnia poeticè potius & ingeniosè excogitata, quàm ad rigorem scholasticum exacta, ad doctrinam proposita admetienda esse. Et idem pronuntio de pereleganti expressione vitiorum ac virtutum, Dæmonibus & Angelis respectiuè suffragantibus vtrisque, animam exeuntem prædicantibus dominam, vt habetur in relatione, quæ recensetur apud S. Bonifacium epist. 21. Partem eius supra repræsentaui.

Consectarium de loco particularis iudicij.

648 Porrò ex dictis de momento quo iudicium particulare celebratur, statuendum consequenter est, de loco in quo anima subit istud iudicium. Thyræus citato c. 15. num. 17. ait animam illud subire ponè vel iuxta corpus. Suarez Tomo 2. 3. partis disp. 52. sect. 2. ait subire illud infra corpus priusquàm inde possit emigrare, quod cum fiat per fluxum, exigit tempus aliquod. Cum enim anima iudicanda, sit ex eo momento extra viam, debet iam tunc etiam priusquàm inde moueri possit, certa fieri de statu suo æterno, quod est subire iudicium: & cum illo momento non possit deserere locum priorem, sed adhuc ibi lateat, quamuis absque vnione, & non sub ratione formæ: concladi videtur, animam subire particulare iudicium in corpore. Assentior de tempore vel potiùs de momento quo anima subit hoc iudicium. Dissideo tamen quoad locum. Nam de tempore, ratio proposita videtur, id euincere. Est enim de fide, animam plenè sanctam & nitentem in ipso puncto mortis, non autem dumtaxat immediatè post momentum illud vitæ extrinsecum, beatam esse. Ergo similiter anima reprobi, ex eo momento est damnata. Et proportione idem est de anima addicta igni emendatorio. At quoad locum, alia est ratio. Nam anima non migrat ad locum sortis suæ, (puta cœlum, vel infernum, aut purgatorium) per motum localem. Sic enim multorum annorum decursu vix perueniretur ad terminum. Sed anima in diuina sistitur in ea sede cui addicitur. Quod facile est Deo præstare, per reproductionem. Cum ergo causa efficax, statim operetur, fatendum est, animam ex momento transitus ex hac vitæ; idest in instanti extrinseco quo homo non est, cum immediatè ante esset; & subire iudicium, & sisti loco illi cui addicitur: itavt iudicium non sit nisi natura priùs collocatione animæ in tali sede, & repensione iusti vel supplicij, vel præmij. Igitur anima non subit iudicium ponè corpus, vel in corpore; sed in loco inde disiunctissimo per se loquendo; ideest nisi si aliquando Purgatorium sit extra locum in quo non est aqua, vt ferunt reuelationes quædam; & infernus extra Tartarum inchoatur, quod est infrequentius.

Hoc est quod dicitur *iudicium particulare*; in quo cuiuis sigillatim decernitur sors æterna: estque longè pluris formidandum quàm Iudicium vniuersale de quo proximè. Nam in particulari iudicio fertur sententia, quæ in vniuersali rata habetur & publicatur: quod profectò minus est, quàm feriri fulmine primo diuinæ Christi sententiæ, in momento vnde pendet æternitas. [Igitur (vsurpabo enim bellè huc cadentia Tertulliani verba l. de patientia c. 4.) si probos quosque seruos & bonæ mentis, pro ingenio dominico conuersari videmus, siquidem artificium promerendi obsequium est; obsequij verò disciplina, morigera subiectio est;) quanto magis nos secundùm Dominum moratos inueniri oportet? Seruos scilicet Dei viui, cuius iudicium in suos, non in compede, aut pileo vertitur, sed in æternitate aut pœnæ, aut salutis. Cui seuerirati declinandæ, vel liberalitati inuitandæ, tanta obsequij diligentia opus est, quanta sunt ipsa, quæ aut seueritas comminatur, aut liberalitas pollicetur.]

Prodit planè Christus in hoc iudicio se esse Cherub ad ostium paradisi, cum gladio igneo versabili locatum, vt philosophatur sanctus Ambrosius serm. 3. in Psalm. 118. *ad v. primum.* Non enim paradisus planè occlusus est, muro aut maceria imperruptibili; sed locato ad ostium Christo, patet aditus si is admittat. Idcirco enim gladium habet versatilem ostiarius Cherub, vt philosophatur Nyssenus Orat. 2. de 40. Martyr. quibusdam admittentis, aliis gladio illo igneo purgandis. Plerosque autem per eum planè concremando, repellit.

Actus alter iudiciaria Christi potestatis, siue generale iudicium, asseritur.

649 Iuxta hoc iudicium in exitu vniuscuiusque celebratum, fiet iudicium secundum; non iam vnius solius, sed planè vniuersale omnium, & Angelorum & hominum in mundi fine. Quod esse aliquando celebrandum, scripturæ passim tradunt: optimèque ex aliarum Christi prædictionum impletione, confirmat Isidorus Pelus. l. 2. Epist. 157. Proponit multas earum prænuntiationum, & earumdem impletionem. Tum subdit [Cum igitur hæc omnia dixit, atque in finem adduxit, hìc de clarissimo suo secundo aduentu atque incorrupto iudicio locutus fidem non nanciscetur? Et quis tandem eorum, qui mente ac prudentia minimè destituti sunt, hoc ferat? Nam si oracula illa in opus minimè excesserunt, ne huic quidem fides arrogetur. Si autem cuncta eum quam par erat, finem acceperunt, quid afferri potest quamobrem huic soli fides denegetur? Quin ne hoc quidem, quod non parui, sed meo quidem iudicio, maximi momenti est, prætermittam; nempe cum in his rebus, in quibus hominum opinio ab ipsius verbis dissidebat, fidem inuenerit, quid est causæ, cur in iis in quibus cum eo multis probè conuenit, ipsius verbis diffidatur? Nam

quod diuina natura ad res nostras descendisset, tantámque administrationem obiisset, tot miracula designasset, vitiosásque perpessiones per passionem curasset, ac mortem per mortem extinxisset; cum minimè crederetur, per res ipsas demonstrationem accepit. Non enim si simplex homo extitisset, mortales omnes post mortem subegisset, nec infinitum Deorum examen ex orbe depulisset, nec celebribus oraculis silentium indixisset, nec piscatores vniuersæ terræ magistros creasset, nec feras & inhumanas nationes cicurasset. Quod autem cum iudicium fore prædixerit (quæ res apud plurimos & clarissimos quosque Doctorum virorum, extra controuersiam est, ac præterea æqua & consentanea, rationéque præditis congruens, ac diuinæ prouidentiæ conueniens & de rebus huius vitæ quæ plerisque præposterè fieri videntur eam purgans,) fidem tamen hoc minimè inueniat, haud sanè scio. Nam cum ea quibus fides detrahitur euenerint, quonam tandem pacto non eueniet, quod fidem nanciscitur? Cum enim in iis in quibus dissidebat, falsi minimè conuictus sit, in ea re, in qua concors est, dignus profectò est, cui fides habeatur. Nam cum ea quæ rationalem omnem inuestigationem superabant, facta sint, quod rationi consentaneum est, multo magis fiet. Is enim effectis quæ rationem excedunt, id quod cum ratione coniunctum atque consentaneum est, profectò etiam continget.]

650 Congruentia autem publici huius ac supremi iudicij Christo demandati, optimè proponitur apud S. Cyprianum ab Autore sermonis de Ascensione, cum ait. [De iudicio & angustia Christo sublato, superest post misericordiæ tempora, quæ ad finem festinant, vt iustitiam comitetur iudicium, & habeant singuli quod merentur, & honoretur honore dignus, & contemptor confundatur inglorius. Hoc & duo Angeli Christo ascendente testati sunt, quia qui iudicatus abibat, iudex esset terribilis rediturus; & videret collecta in vnum generalitas hominum, quas foderat manus, quod terebrauerat latus, faciem quam conspuerat, & prolata in medium inflexibili sententia, occurrentibus Saluatori electis, remaneant impij infinitis deputati tormentis.] Optimè item Eucherius hom. 1. de Symbolo, [Non talis (inquit,) veniet exactor, cui in patuo inueniamur obnoxij. Ille ergo veniet ad iudicandos nos, qui se iudicio meminit ad ictum pro nobis. Ille veniet ad discutiendam vitam nostram, qui eam restituit per mortem suam. Ile inquam pro commissa nobis salute nostra rationem exacturus est, qui pro vestra redemptione damnatus est.] Et hom. 2. [Potuit Deus delegare Angelis suis discutiendi hominis potestatem, sed agnosce homo nobilitatem tuam: nulli etiam vel cœlesti creaturæ esse te subiectum voluit, nulli de te iudicare permisit. Agnosce nobilitatem tuam. Soli Deo competit de te ferre sententiam. *Inde venturus, &c.* Ipsa necessitas veniendi ingentem contestatur sollicitudinem iudicaturi. Per se definiuit exigere, quod de se dedit. Non ergo alter, sed aliter venit. Ipse inquam veniet vt bonis se restituat creditus, malis se obiiciat crucifixus: vt crescat terror iudicij, de præsentia corporis iudicati, violatis inter hæc muneribus Dei. Qua fiducia stabit desertor ante Regem suum? vulneratus ante medicum suum? perditus ante pretium suum? vnde misericordiam pataturus est, primùm de contemptu misericordiæ iudicandus?]

Hæc omnia planè demonstrant, congruentissimum fuisse, vt Christus generale iudicium obiret. Simulque nonnulla insinuata sunt, quibus extremi huius iudicij obeundi, necessitas & conuenientia, continetur. Insuper verò addenda est congruitas celebrandi vltimi iudicij, præter iudicia huius vitæ, & iudicium particulare, proposita à Richardo Victorino, Tractatu de iudiciaria potestate in finali iudicio. [Vide ergo (inquit) quid sit inter istud secundùm & illud tertium, vltimúmque iudicium: Istud quod fit in vniuscuiusque morte, & illud quod futurum est in communi omnium resurrectione. Istud (vt dictum est,) fit de tota vita hominis, non tamen secundùm totum quod est hominis. Illud autem vltimum iudicium, erit de toto, & secundùm totum. Istud fit cum aliquibus, & coram aliquibus: illud fiet simul de omnibus, & coram omnibus. Vide quàm rectè confunditur coram vniuersis, qui hîc non timuit offendere Dominum vniuersitatis. Vide quàm rectè glorificatur coram omnibus, qui Dominum vniuersitatis glorificauit in omnibus. Vide quàm rectè caput perditionis coram omnibus deiectionis suæ ignominiam suscipit, qui à principio omnium deiectioni insudauit. Attende autem illud vltimum iudicium quàm sit congruum; vel vt sic dicam, necessarium. Sæpè diuina iudicia quasi iniusta reprehendimus: sæpè contra eius flagella murmuramus. Ibi iudicantibus Apostolicis viris, propalabitur coram vniuersis, quàm iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.]

Scripturæ à Sectariis quibusdam, aduersùs generale Christi iudicium, prolatæ, enodantur.

651 Veritatem in Scripturis sacris adeò perspicuam, & toties, tam diserte à Christo traditam, nonnulli errones inficiari ausi sunt, prætexentes de more Scripturam. Scilicet ob vnum vtcumque obscurum locum, repudiantes innumera & apertissima, & fortissima. Refert & soluit eorum argumenta S. August. his verbis lib. de Agone Christ. c. 27. [Nec eos audiamus, qui negant diem iudicij futurum, & commemorant quod in Euangelio scriptum est, *eum qui credit in Christum, non iudicari: qui autem non credit in illum, iam iudicatum esse.* Dicunt enim, si & ille qui credit, non veniet in iudicium; & ille qui non credit, iam iudicatus est, vbi sunt quos iudicaturus est in die iudicij? Non intelligunt sic loqui Scripturas, vt præteritum tempus pro futuro tempore insinuent: sicut suprà diximus, quod Apostolus dixit de nobis, quod simul nos sedere fecit in cœlestibus. Nondum factum est; sed quia certum est futurum, ita dictum est, quasi iam factum sit: sicut & ipse Dominus Discipulis dixit; *Omnia quæ audiui à Patre meo nota feci vobis.* Et paulò post dicit; *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò.* Quomodò ergo dixerat, *omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis*, nisi quia illud quod per Spiritum sanctum certissimè facturus erat, quasi iam fecisse locutus est? Sic ergo cum audimus, qui

qui credit in Christum, non veniet in iudicium intelligamus quia non veniet in damnationem. Dicitur enim iudicium pro damnatione, sicut dicit Apostolus, *qui non manducat, manducantem non iudicet*, id est non de illo malè existimet. Et Dominus dicit, *nolite iudicare, ne iudicetur de vobis*. Non enim tollit nobis intelligentiam iudicandi, cum & Propheta dicat, *Si verè iustitiam diligitis, rectè iudicate filij hominum*; Et ipse Dominus dicat *nolite iudicare personaliter, sed iustum iudicium iudicate*. Sed illo loco vbi verat iudicare, illud admonet ne damnemus aliquem, cuius vel cogitatio nobis non est aperta, vel nescimus qualis postea sit futurus. Sic ergo cum dixit; *Ad iudicium non veniet*: hoc dixit quia non veniet ad damnationem. *Qui autem non credit, iam iudicatus est*; hoc dixit, quia iam damnatus est præscientia Dei qui nouit quid immineat non credentibus.]

Latè quoque difficultatem aduersùs iudicium ex illis Christi verbis ductam, excutit S. Hilarius in psal. 1. ad illud, *Ideò non resurgent impij in iudicio* latè idem S. Zeno serm. de psalmo 100. His iudicij extremi inficiatoribus, annumerat Theodorum Mopsuestenum Leontius Byzantinus l. 3. contra Nestorium & Eutichem, sic de Theodoro scribens. [Audi præterea, & alia eius, quæ bonum erat, & maximè optandum, etiam non audire. Iudicium Dei in omnibus sanctis Scripturis clara voce denunciatum; quod nec iis qui à Christianorum religione procul absunt, mansit inauditum, quod est firmamentum stantium, & lapsorum erectio, & peccantium medicina, & Diaboli dignus finis, quod neque Diabolus & Dæmones negare ausi sunt, cum Saluatori dixerunt, *quid nobis, & tibi, Iesu fili Dei? venisti ante tempus torquere nos?* Hoc iudicium, & gehennam, & tenebras, & stridorem dentium, & alia quæcumque impijs & peccatoribus Scriptura sancta minatur, ridet miser; nec ipse iudicium expectans, & aliis, ne metuant, iubens quæ vt ipse putat tantum modò minas habent, *væ væ*: Sed suadebit ei experientia, quia minas non timuit, & hæc litteris mandare, non est veritus impius, & verè à metu vacuus, & verè terræmotum igni ferum irridens, à cuius facie sicut in Diabolo, sublata sunt iudicia Dei. Propter hæc te diligunt ... ser, qui sunt tuæ sectæ. Hoc tu illis Pharmacum ad eximendum timorem Dei confecisti, verè amarum & lugendum Pharmacum.]

Ex iisdem portò Scripturis, veritati huius iudicij atestantibus, illud esse à Christo Domino peragendum, non modò probabilius est, (vt diximus de particulari iudicio,) sed etiam certum ex fide. Ita enim habetur Matth. 13. & 16. & 24. & 25. & passim alibi apud Euangelistas. Idem prænuntiarat Daniel c. 7. & disertè idem profitemur in Symbolo Apostolorum, credentis Christum è Cœlis venturum cum gloria, ad iudicandos viuos & mortuos: quod debet de vero & reali aduentu accipi. Quamquam enim Incarnatio vocatur Verbi aduentus, & Christi descensus ad nos, licet non fuerit nisi Christi productio: tamen posterior iste aduentus, cum iam supponat Christum productum, intelligi non potest absque locali eius aduentu, qualem extimus verborum cortex præfert, & mox explicabimus.

Tripartita omnium ad generale iudicium spectantium digestio, ex psalm. 96.

652 Vt autem in argumento vberrimo, strictè & distinctè procedamus, digerenda tripartitò erunt, quæ ad illud attinent. Nempe primò in præcurrentia iudicium. 2. in ipsum iudicis aduentum, atque iudicium, & quæ ei committantur. 3. in subsequentia hoc iudicium. Hæc omnia quod à Dauide Psal. 49. & 96. didistinctè & explicatè sint proposita, placet eius vestigia legere, præsertim ex Psal. 96. qui breuior est, & ad institutum accommodatior. Pauca autem quæ in eo minùs apertè exponuntur, supplebimus ex alio illo Psalmo. Non recipio autem nisi delibationem præcipuorum quorumdam capitum, quæ ad Christi iudicis potestatem iudiciariam perspiciendam conferre poterunt. Cætera ex autoribus proferendis, qui in hoc argumento planè diligentérque versati sunt, licebit petere.

Quæ proximè antecedent iudicis Christi aduentum, sunt ferè ista. Prædicatio Euangelij per orbem vniuersum, Antichristi aduentus, & prælia; ac regnum, illudque subsequens triennalis ab illo homine peccati persecutio, omnium quas Ecclesia perpessa vmquam fuerit, immanissima & atrocissima; Enochi & Eliæ ad obsistendum Antichristo, conciones & martyrium; Expletio numeri prædistinatorum, signa multa in terra, mari, aëre, ac cœlo; conflagratio vniuersalis quam ἐκπύρωσιν dixere Stoici; Tuba nouissima, Resurrectio corporum, signi crucis apparitio in cœlo, seu aëre. Verùm dimissis illis quæ non ita immediatè & proximè iudici Christo præcurrent, de illis tantùm obiter agendum est, quæ viciniora & veluti continentia erunt aduentui eius. Describit ea Dauid admodùm districtè, & explicatè vtroque Psalmo proposito; & nominatim posteriore illo breuiore, ad quem S. Augustinus, Theodoretus, & alij, terram tunc restitutam, quod habet Psalmi titulus, exponunt Ecclesiam Regi Christo confirmatam, & plenè subiectam. Ibi ergo Dauid obiecto sibi diuinitùs statu Ecclesiæ post vltimum iudicium; sedatis procellis omnibus, & Christo Rege pacificè dominante, exclamat, *Dominus regnauit*. Præteritum est pro futuro, more Scripturæ, ad notandam euentus certitudinem: vt idem sit, *Dominus regnauit*, ac *Dominus certò regnabit*. [Ille qui stetit ante iudicem, (ait ibi D. Augustinus,) ille qui alapas accepit, ille qui flagellatus est, ille qui consputus est, ille qui spinis coronatus est, ille qui colaphis cæsus est, ille qui in ligno suspensus est, ille cui pendenti in ligno insultatum est, ille qui in cruce mortuus est, ille qui lancea percussus est, qui sepultus est, ipse resurrexit. *Dominus regnauit*.]

Quare meritò exultandum est, terræ vniuersæ. Illi inquam terræ stabili & inconcussæ, quæ in æternum stat, idest Ecclesiæ. Lætandum quoque Insulis multis. [Possunt & in figura (ait D. Augustinus ad hunc locum,) rectè accipi insulæ, omnes Ecclesiæ. Quare insulæ? quia circumlatrantur fluctibus omnium tentationum. Sed quomodò insula vndique circumstrepantibus fluctibus tundi potest, frangi non

poteſt, magis magiſque ipſa frangit fluctus venientes, quàm frangatur ab eis: ſic & Eccleſiæ Dei pullalantes per totum orbem terrarum, paſſæ ſunt perſecutiones vndique frementium infidelium; & ecce ſtant inſulæ, & iam placatum eſt mare.] Similiter ſanctus Cyrillus libro 3. in Iſaiam *in fine.*] Eccleſias, inſulas dignatur nominare. Quemadmodùm enim inſulæ iuxta mare, iactantur quidem ſemper fluctuum motibus, verùm ipſæ manent inconcuſſæ, & naues quandoque periclitantes recipiunt, & ſinum illis fluctibus vacuum porrigentes, ſeruant à fluctibus: ſic Eccleſiæ Chriſti, iacent quidem tanquam in mediis vitæ turbis, & ſolitudine, & innumeris agitantur tentationibus: verùm in Chriſto domicilium habent immotum; & eos qui mundanarum rerum inutilem, inanémque turbationem, ac tumultuationem fugiunt, & velut tempeſtatibus acti ſunt à Satana & peccato, in domum admittunt. Eas igitur comparare oportet inſulis. Hoc enim ſibi vult hic diuinus ſermo; *Innonamini igitur ad me*, (inquit) *inſulæ.*] præiuerat Theophilus lib. 2 ad Autolyc. *ſub medium*, & Nazianzenus orat. 43. *initio*,

Præcurrentia aduentus Iudicis, nubes caligo, ignis.

653 Cauſam gaudij, terræ vniuerſæ & inſulis multis indicti, proponit Pſaltes, aduentum iudicis, atque adeò appropinquationem plenæ redemptionis noſtræ. Eius autem aduentum, deſcribit in nubibus & caligine. *Nubes & caligo in circuitu eius iuſtitia & iudicium correctio ſedis eius.* Sunt qui hæc verba accipiunt de Chriſti quaſi throno, aut curru in quo aduenier. Ante eam tamen nubem, aut nubes gloriæ quibus Chriſtus veniens circumdabitur, præibunt aliæ quas hoc 2. verſu à Dauide deſcribi cenſeo. Et in eis cogendis interueniet haud dubiè Angelica opera, vt ex hoc quaſi armamentario tela fulminum in hoſtes Dei vibrentur. Exiſtimo enim has eſſe nubes horrificas, & omnibus cœleſtis iræ ſagittis grauitas: vnde grando horrenda, tonitrua immane mugientia, fulgura elucificantia, & omne de cœlo in Dei hoſtes flagellum prodibit.

Inde nominatim exibit ignis, de quo Pſaltes v. 34. & 5. *ignis ante ipſum procedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius: illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota eſt terra: montes ſicut cera fluxerunt à facie Domini à facie Domini omnis terra.* Manifeſtè deſcribitur his verbis, ignis Chriſto præuius, quem aliis quoque pletiſque Scripturis, diſertè expreſſum habemus. Ioelis 2. *ante faciem Domini, ignis vorans, & poſt eum flamma vrens.* Iſaiæ 66. *Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadrigæ eius, reddere in indignatione furorem ſuum, & increpationem ſuam in flamma ignis quia in igne Dominus diiudicabitur.* Pſal. 49. *ignis in conſpectu eius exardeſcet.* Apoſtolus 1. Corinth. 3. *Dies Domini in igne declarabitur.* Et 2. Theſſal. 1. *in reuelatione Domini Ieſu de cœlo, cum Angelis virtutis eius, in flamma ignis dantis vindictam iis qui non nouerunt Dominum.* S. Petrus Epiſt. 2. c. 3. *Cœli qui nunc ſunt, & terra, eodem verbo repoſiti ſunt, igni reſeruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum.* Et mox. *Aduenier autem dies Domini vt fur, in quo cœli magno impetu tranſient; Elementa verò calore ſolnentur Terra autem, & quæ in ipſa ſunt, opera exurentur.* Et rurſum paulò poſt: *Expectantes & properantes in aduentum diei Domini, per quem cœli ardentes ſoluentur, & elementa, ignis ardore labeſcent.* In tot locorum tam perſpicua luce, ſuperfluum duco, vocis proprietatem detorquere ad metaphoras: quod faciunt qui ignem iudicio præuium negant fore verum ignem. Ego nec dubitandi quidem cauſam video. Quare iuxta certiſſimum D. Auguſtini pronuntiatum, cum nihil ſit quod obſtet, & verborum Scripturæ toties ingeminatorum proprietas ferat, ignem verum noſtrati non diſſimilem, de huiuſmodi igne aduentum Chriſti præceſſuro, Scripturas intelligo.

Præceſſurum porrò hunc ignem dico, quia ibidem in Scripturis propoſitis, diſertè traditur eius ante Chriſtum anteceſſio. Itaque quod D. Auguſtinus 20. ciuitatis cap. 16. & 30. & ex maiorum euidenti (vt ait) ſententia Petrus Damiani opuſculo 59. cap. 3. hunc ignem, ſubſecuturum, non anteceſſurum iudicis Chriſti aduentum tradunt; non video quomodò cum tam apertis ſcripturis proximè propoſitis cohæreat. Certè S. Auguſtinus lib. 1. Quæſt. Euangelicarum q. 20. aſtipulatur meæ ſententiæ his verbis: [Quod dixit, *facto veſpere, diciti ſerenum erit, rubicundum eſt enim cœlum*; id eſt ſanguine paſſionis Chriſti, id eſt in primo aduentu indulgentia peccatorum datur: *& mane hodie tempeſtas, rubet enim cum triſtitia cœlum*, id eſt, quod ſecundo aduentu, igne præcedente venturus eſt. *Faciem ergo cœli diiudicare noſtis, ſigna autem temporum non poteſtis?* Signa temporum dixit, de aduentu ſuo vel paſſione, cui ſimile eſt roſeum cœlum veſpere: & item de tribulatione, ante aduentum ſuum futura, cui ſimile eſt manè roſeum cum triſtitia cœlum.] De huius ignis cauſis atque muneribus, multa minutè ac diligenter quærit Thyræus lib. de Iudicio vniuerſali cap. 7. Sed ex iis quæ dixi, & mox addam, vix erit de quo ſuperſit quærendum.

Conflagratio vniuerſalis, omnes vaſtatur ſuperſtites præuia iudicio.

654 Ex poſtremo autem verſu Pſaltis propoſito, quo montium & vniuerſæ terræ ſicut ceræ defluxio à facie Domini affirmatur, conſtare perſpicuè videtur, ignem hunc qui præcedet aduentum Iudicis, & ſuccenſus in furore Domini, etiam montium fundamenta combuſturet, eſſe ipſummet ignem vniuerſalis conflagrationis: quem plerique, cenſuerunt diuerſum eſſe ab igne iudicem præceſſuro, vt Thyræus lib. de Apparitione ad iudicium vniuerſale cap. 22. num. 52. Sed contrarium inſinuatur in Pſalmo propoſito, & aſſeritur à Leſſio lib. 13. de diuinis perfectionibus cap. 2. Quem tamen non ſequor, affirmantem, pleroſque mortalium tunc ſuperſtites, vim huius ignis euaſuros, itavt eo non deflagrent. Quamquam num. 120. fatetur probabilius eſſe, hos quoque momentanea ſaltem morte defungendos, eodem tempore quo mortui ad reſurrectionem diſponentur, vt ſimul omnes conſequantur immortalitatem. Verùm hinc euertitur omnia fundamenta, quibus nixus hic auctor paulò ante tradiderat, aliquos non moriturос

turos vi huius ignis ; sed superstites futuros, vsque ad iudicis descensum. Nam loca Apostoli quæ ibi profert, si ad rem faciunt, omninò ferunt transitum illorum hominum è vita ad terminum sine interposita morte. Deinde iuxta hanc illius Autoris doctrinam , admittendum esset stupendum miraculum in conseruatione mortalium , & tam immani conflagratione, qua ipsi montes sicut cera liquescent: cuius miraculi nullum apparet fundamentum , saltem quoad malos tunc superstites. Nec viui & mortui quos à Christo iudicandos profitemur, sunt viui tunc residui : sed *viui* dicuntur qui vitam agunt hoc tempore quo fidem profitemur ; *mortui* autem, qui iam excesserunt , quos omnes iudicandos credimus. Admitto igitur quod Psalmus habet, inimicos Dei, per ignem tunc præuium, inflammandos esse in circuitu , planéque destruendos. Nec hostes tantùm , sed & amicos omnes illuc vsque superstites, fateor inuoluendos quasi per accidens fore , flammis in vltionem hostium immissis : sed ad purgationem , & obitum quo semel defungendum est , non ad cladem & exitum sempiternum. Sicque verum monstrabitur, quod toties in Scripturis de omnium hominum morte asseritur.

Fateor contrarium placitum quo aliqui sine morte trahsferendi dicuntur , non esse hæreticum; ac ne temerarium quidem , vt rectè Basilius Legion. q. 10. Scholastica cap. 2. Sixtus Senensis lib. 6. biblioth. annotat. 265. Suarez Tomo 2. 3. partis disp. 50. sect. 2. A Costa lib. 4. de temp. nouissimis cap. 20. disputicétque Catharinus Opusculo de vniuersali Resurrect. qui pro solemni suo in iis quibus aduersatur suffigendis , acritudine , sententiam illam quæ verè multorum Patrum est, grauiter notat. Quamuis igitur hoc placitum volo damnare , tamen sententia quam proposui, videtur verissima: præsertim propter dictum Apostoli 1. Corinth. 15. diserte affirmantis, *omnes resurrecturos , sed non omnes immutandos :* quorum verborum planus sensus , fert quod dixi. Licet ob apparentem Græci contextus varietatem, Patres prædicti in contrarium abierint, iuuante nonnulla obscuritate alterius loci ex 1. Thessal. 4. de quo multa ibi Interpretes. Breuiter autem dicitur, ibi Apostolum , tantùm tradere, qui in Christo sunt occursuros dignitate primos , obuiam Christo in aëra : tum subsecuturos alios, etiamsi omnes, & obierint & simul eodémque momento resurrexerint , vt fert verior sententia , quam Thyreus supra cap. 4. à num. 75. fusiùs confirmat ; sintque etiam omnes simal tempore , subuehendi in aëra ad occurrendum Christo iudici. Vel certe iuxta Apostolum, primi mortui qui in Christo sunt , omnes inquam etiamsi valdè antiqui iusti resurgent : itavt illud *primi* , non denotet ordinem resurgendi, sed ordinem temporis quo vixerunt & obierunt. *Deinde nos qui viuimus* q. d. præterea nos qui nunc post eos viuimus, *rapiemur cum illis in occursum Domini* præmissa tamen & morte, & tunc facta resurrectione nostra. Sicut enim in symbolo, profitemur Christum iudicaturum *viuos*, ideſt nobiscum viuentes , *& mortuos*, ideſt nobis anteriores ; (Nam viuos pro piis Catholicis , mortuos pro impiis & hæreticis Ethnicisve accipere , quod facit Arnobius lib. 2. conflictus cum Serapione , mysticum est :) sic Apostolus sanctos sua ætate anteriores, vocauit *mortuos qui in Christo sunt*; negauitque homines viuentes cum ea scriberet, & victuros vsque ad extrema tempora, præuenturos eos qui dormierunt. Sed hos primos mortuos , dixit resurrecturos , primos negatiuè vel primos enumeratione; deinde reliquos, ideſt hos vel illos.

Signa in Sole, & Luna, ac stellis, præcedentia iudicium.

655 Igne præmisso, addit Psaltes; *annuntiauerunt cœli iustitiam eius.* Quod video duobus modis accipi posse. Nempe primò , itavt hæc sit descriptio signorum cœlestium in sole, Luna, & stellis; quæ aduentum iudicis prægressura traduntur in Euangeliis: quamuis non tunc primùm post conflagrationem sint notanda, sed anteriùs quoque cum aliis plagis nouissimis , ad quas præ timore & expectatione , arefaciendos qui tunc viuent mortales , Christus Dominus prænuntiauit. Expressisse Christum eo loco Lucæ 21. quæ Ecclesiastes cap. 12. sub imagine senij vnius singularis hominis, ænigmaticè tradidit de vltimis mundi calamitatibus & exitio, pulcherrimè prosequitur Richardus Victorinus Tractatu de meditantis plagis nouissimis, iuxta quem, illud sapientis, *antequam tenebrescat sol, & lumen , & Luna , & stellæ ,* idem est cum eo quod Christus dixit , *erunt signa in Sole , & Luna, & stellis.* Illud verò *reuertantur nubes post pluuiam,* recidit in illud , *erunt pestilentiæ & fames.* Nam summam vliginem ex iugi aquarum profluuio & eluuione , pestilentia & fames consequentur. Et inde quoque , locustæ inpinguatio , omnia depascentis , & dissipantis capparim , ac amygdalum quæ floruerat , quasi vberem frugum copiam prænuntians. Commotio custodum domûs , & nutatio virorum fortissimorum , de qua postea Sapiens, reuocatur à Richardo , ad gentium contra gentes, & regnorum aduersùs regna , commotionem & bella: Vnde tanta hominum peste , famæ , cædibus, vastatorum imminutio erit , tantáque sterilitas agrorum , vt otiosæ sint futuræ paucæ molentes , & fruges mola terentes ex vsu Palestinæ : Quare mirum non est ; si *tenebrescent videntes per foramina , & claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis : & consurgent ad vocem volucris , & obsurdescent omnes filiæ carminis. Excelsa quoque timebunt , & formidabunt in via.* Quæ verba id ipsum Richardo sonant quod illa Christi *arescentibus hominibus , præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi.* Magnitudo namque timoris à Christo prodita , periphrasticè à Sapiente expressa est per conclusionem intra domum , & respectionem non per ostia, vel feneſtras, sed per foraminula & rimulas , ob metum ne qua hostis subeat ; & visa, vel audita voce molentis , & aliquid inter molendum cantillantis , vel potiùs audito molæ strepitu , subeat & rapiat pusillum quod erat asseruatum ad vitam. Spectat quoque ad eamdem timoris veluti molem , & hominum ex eo stuperationem, subita commotio ad vocem volucris , qualis etiam memoratur sapientiæ 17. & Leuitici 26. Itémque omnium filiarum carminis ; omnium inquam melicarum cantilenarum, luctuosa suppressio. Denique summus vbique terror & pauor , etiam in montibus & inaccessis

inaccessis locis ; quo vt confugium quærant mortales Matth 24. præmonentur. Sed vbiuis opprimet eos mœror & calamitas, itavt ne constituri quidem vno loco sint, sed circuituri in platea, plangentes, & vlulantes præ mœstitia & animi amaritudine, dicentes montibus cadite super nos, & collibus operite nos: & desiderabilia quæque priora ac amantissima sua abiicientes & rumpentes. Quo aptat Richardus illud Sapientis, *antequam rumpatur funis argenteus & recurrat vitta aurea.* Quæ item priuatis, vel communibus pernecessariis vsibus seruiunt, per impatientiam, aut vt communicatio quælibet cum aliis intercidatur, confringentes, quod est *conteri hydriam supra fontem, & confringi rotam supra cisternam*, vt habet Sapiens in suo ænigmate. Hæc plenè & subtiliter toto illo Tractatu Richardus.

Ego præter adducta summatim ex Richardo, breuem eiusdem ænigmatis Ecphrasim non nihil diuersam subiicio, ex S. Cyrillo Hierosolymitano Catechesi 15. verbis illis. [Vidit hunc Domini aduentum Ecclesiastes, & mundi consummationem, dicens ; *Lætare iuuenis in iuuentute tua. &c. & repelle iram à corde tuo, & arceas prauitatem à carne tua, & memento creatoris tui, priusquàm venerint dies vmbræ, priusquàm obscuretur Sol, & lumen, & luna, & stellæ, & obtenebrentur cernentes*, visibilem potentiam per hoc innuens : *antequàm rumpatur funiculus argenteus* ; Astrorum complicationem indicans. Argentei enim est coloris visus : *& recurrat vitta aurea.* Instar auri Solem innuens. Anthemis enim, nota est herba, multa instar radiorum habens germina foliorum. *Et resurget ad vocem passeris, & de excelso videbunt. Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus, & concutientur tribus contra tribus.* Et quid fiet veniente Domino ? *Florebit amigdalus, & impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis.* Quemadmodùm verò Interpretes dicunt : amigdalus florens, hyemis transitum significat ; sic & corpora nostra, post huius seculi hyemen, florebunt flore supercœlesti. *Et dilatabitur locusta*, hoc est anima volucris, quæ nunc corpore est circundata : *Et dissipabitur caparis* ; hoc est iniquè spinosi, dispergentur. Vides quomodò prædicunt aduentum Domini. Vocem autem passeris, qualem esse vocem putamus ? Ipse Dominus in iussione, in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de Cœlo. Archangelus proclamabit, & dicet omnibus ; *Surgite in occursum Domino.*]

Quanto tempore signa de cœlo ante iudicium ; Horror inde mortalium.

656 Per quindecim dies ante iudicij diem, duraturam signorum propositorum editionem, ex S. Hieronymo, his verbis tradit Petrus Damiani, Opusculo 59. c. 4. sic ea signa digerens. [Signum primi diei ; Maria omnia in altitudinem exaltabuntur quindecem cubitorum, supra montes excelsos orbis terræ ; non affluentia, sed sicut muri æquora stabunt. Signum secundi diei ; omnia æquora prosternentur in imum profundi, itavt vix queant ab humanis obtutibus conspici. Signum tertij diei ; maria omnia redigentur in pristinum statum, qualiter ab exordio creata fuerant. Signum quarti diei ; Belluæ omnes & omnia quæ mouentur in aquis marinis, congregabuntur super pelagus, more contentionis, inuicem mugientes, & rugientes, nescientque homines, quid cantent, vel quid cogitent ; sed tantùm scit Deus, cui omnia viuunt, officio gerendi. Hæc quatuor signa pelagi sunt, & tria sequentia signa aeris, & æthetis sunt. Signum quinti diei ; Omnia volatilia cœli concinabuntur in campis, vnumquodque genus in ordine suo ; eædem volucres inuicem colloquentes & plorantes erunt, non gustantes, neque bibentes, aduentum iudicis timentes. Signum Sexti diei ; flumina ignea ab occasu Solis surgent contra faciem firmamenti, vsque ad ortum currentia. Signum septimi diei, Errantia sidera, & stationaria, spargent ex se igneas comas, qualiter in cometis apparet, orbi & eius habitatoribus. Signum octaui diei ; Terræ motus erit magnus ; ita vt nullus homo stare possit, aut nullum animal, sed solo sternentur omnia. Signum noni diei ; Omnes lapides tam parui, quàm magni, scindentur in quatuor partes, & vnaquæque pars collidet alteram partem : nescietque vllus homo sonum illum, nisi solus Deus. Signum decimi diei ; Omnia ligna siluarum, & olera herbarum, sanguineum fluent rorem. Signum vndecimi diei ; omnes montes & colles, & omnia ædificia, humana arte constructa, in puluerem redigentur. Signum duodecimi diei, omnia animalia terræ, de siluis & montibus venient ad campos rugientia, & mugientia ; non gustantia, & non bibentia. Signum decimi tertij diei ; omnia ab ortu Solis sepulchra, vsque ad occasum patebunt, cadaueribus surgentibus, vsque ad horam iudicij. Signum decimiquarti diei ; omne humanum genus, quod innenum fuerit, de habitaculis & de locis in quibus erunt velociter abscedent, non intelligentes, neque loquentes, sed discurrent vt amentes. Signum decimi quinti diei ; viui homines morientur, vt resurgant cum mortuis longè ante defuncti.]

Quantus tunc timor ac tremor vniuersos homines sit occupaturus, (quod ex Richardo breuiter attigi, illustrati poteſt illis S. Basilij verbis hom. 11. Heraëm. cum exponit diem septimum octauæ, quem dixerat esse diem iudicij. [Eorum quæ in mundo fiunt operum, nihil eo die tum erit. Nullæ deinceps celebrabuntur nuptiæ, nullæ commutandarum mercium nundinationes, non item exercebitur agricolatio. Terram enim omnem, terror vndique occupabit. Angore & horrore corripietur omnis creatura : fudorque anhelus & inexplicabilis coorietur. Ipsi etiamnum iusti, pertrepidi & anxij pro sententia quæ tandem proferetur. Abraham & ipse tum aderit, non sine agonia, non quasi venturus ne in gehennam condemnetur, veritus quænam inter iustus sortiturus sit ordinem, primúmne, an secundum, vel tertium. Venienteè cœlis Domino, di rumpentur cœli. Quantum obtineat Christus potentiæ, colliquescet ac reuelabitur : Creatura omnis intremiscet. Quis non trepidabit ? Ne Angeli quidem sine timore sunt futuri. Ipsi quoque sistendi sunt, non quasi rationem Deo reddituri ; attamen Domini apparitio tanto splendore gloriæ illustrabitur, vt tremorem sit iniectura omnibus. Non audis Esaiam dicentem : *si aperueris cælum descendente te, tremor apprehendet montes* ?] Hoc accipiendum est per auxesim, itavt sensus sit, tam teorisi-

cum

cum fore diem illum, vt vel ipsi sancti Angeli si capaces essent timoris, nec excluderet eum beatitudo, percellendi essent timore.

Tubæ sonus, & vox Archangeli, excitantia mortuos, præuia iudicio.

657 Alter sensus Iustitiæ Dei per Cœlos annuntiatæ, spectat ad tubam de Cœlo insonantem, & vocem, ac proclamationem Archangeli. Eam enim Bellarminus, designatam putat à Psalte illis versiculi propositi verbis, quorum iam vnum sensum dedimus; *annuntiauerunt Cœli iustitiam eius.* Cœlos quippe exponit Angelos de cœlo, cum voce magna & tubis annuntiantes Dei aduenientis, & omnibus iusta retributuri, iustitiam; & ad hoc aduocantes mortuos, vt dicitur 1. Corinth. 15. & 1. Thessal. 4. & Matth. 24. An ea *vox magna*, sit à tubarum sono discrepatura, quod negant Maldonatus & Iansenius ad illud c. Matthæi; Affirmat autem Thyræus c. 3. patum refert, & ægrè vtrumuis persuadeas. Tubas tamen plures agnosco, & præter Archangelum altissimè intonantem etiam corporali sono, Angelos dixi cum tubis mittendos, quia ita habet Matthæus, quamuis Apostolus c. illo 4. specialiter memoret Dominum *in iussu & in voce Archangeli, & in tuba Dei descensurum de Cœlo*: quod non excludit cæteros tubicines Angelos, sed vnum quemdam ex eis denotat primatium. Supplementum quæst. 76. art. 3. ad 2. censet fore S. Michaëlem. Salas 1. 2. Tractatu 2. disp. 14. num. 41. malè Christum ipsum cum eo Archangelo confundit. Quamuis enim Ioannis 5. dicitur *omnes qui in monumentis sunt audituros vocem filij Dei*, tamen non est sensus, mortuos esse excitandos ad vocem à Christo edendam; sed vt benè ibi tradit Toletus post S. Cyrillum l. 2. in Ioannem c. 145. vox quæ ab Archangelo edetur, idcirco dicitur *vox filij Dei*, quia est ex iussu & præcepto Christi, diuinæque eius potentiæ instrumentum. Nec mihi est verisimile, Christum primùm præiturum Archangelo, in eo mandato edendo, quod censet à Costa l. 4. de tempor. nouiss. c. 17. Rursùs autem repudiandum censeo, quod Valentia Tomo 4. disp. 11. q. 3. puncto 2. & Suarez tom. 2. 3. partis disp. 50. sect. 4. tradunt de voce Archangeli diuinitùs eleuanda ad physicè causandam resurrectionem; quod æquè ad Christi humanitatem extendit Suarez. Nullum tamen est sic opinandi fundamentum, agendo de facto. Et quod dicitur mortuos suscitandos in voce illa, seu ad vocem illam, sufficientissimè exponitur de morali causalitate, qua Archangelus nomine Dei indicit aliis Angelis, vt operam impendant in electis congregandis *à quatuor ventis*, vt dicitur Matth. 24. Vel quod alibi habetur *à summis cœlorum, vsque ad terminos eorum*, ideſt vbicumque sub cœlo fuerint, & in quocumque terræ extremo & termino iaceant. Sic igitur *in iussu* ἐν κελεύσματι, *in voce adhortatoria præfecti*; id enim sonat vox Græca apud Apostolum, vacabunt Angeli congregandis cineribus electorum, ac fortassis etiam improborum, seclusis ad actionem per Christi merita faciendam, hoc est ad resurrectionem, ministeriis præuiis Dæmonum, etiam quoad impiorum cineres.

658 Aliter *iussum & vocem Archangeli* accepit S. Chrysostomus hom. 8. in 1. ad Thessal. *sub initium*, verbis illis. [Quid verò vult sibi *vox Archangeli*? Quemadmodùm de Virginibus dixit Christus; *Exurgite, venit sponsus.* Aut hoc sanè dicit; aut quod quemadmodùm apud Regem solet, ita & tunc futurum sit, Angelis ad resurrectionem ministrantibus. Dicet enim: *Resurgant mortui.* Et fiet opus non Angelorum ad hoc quicquam valentium, sed Verbi ipsius, tanquam si Rege quopiam imperante ac iubente, egrederentur concluſi & captiui, & ministri eos educerent. Non illi postea propria virtute, sed ex voce illa hoc facerent. Hoc & alibi Christus dicit, *mittet Angelos suos cum tuba magna, & congregabunt electos ipsius à quatuor ventis, ab extremis cœlorum, rursus ad extremos illorum terminos.* Et vbique vides percurrentes Angelos. Archangelum putamus eum esse qui præsit, & incumbat aliis in orbem missis, atque hoc illis inclamet, *paratos facite omnes; adest enim Iudex.*] Et inferiùs. [Quod verò dixit, *congregandos esse*; resurrecturos quidem, vbique simpliciter dicit, congregandos verò ab Angelis. Est itaque resurrectio quidem diuinæ virtutis opus, quum telluri mandabit Deus, vt depositum reddat, & nullus ministrorum hoc faciet, quemadmodùm aliquando euocauit Lazarum; *Lazare, veniforas*; adductio verò, ministrorum opus erit.]

Itaque S. Chrysostomus solam congregationem iam suscitatorum, tribuit Angelis, iussa Archangelis ad id impulsis. Quod idem sentit Lessius l. 13. de diuinis perfectionibus num. 121. & 122. multas eius cinetum collectionis difficultates, vrgens aduersùs sententiam qua tribuitur Angelis ea cinerum collectio. Facilè autem erit eas difficultates declinare, attendendo ad innumerabilem Angelorum multitudinem, in id opus iussu Christi incubiturum; itémque ad summam peritiam & celeritatem agendi Angelorum; cui si diuina colluſtratio aut assistentia naturæ indebita sit ad eas functiones necessaria; certum est non esse negandam, quia Deus non deficit in necessariis. Vt autem Angelis solùm mandetur collectio electorum iã suscitatorum, non videtur adeò conforme Scripturis, quæ sonare multo magis videntur, eam Archangeli vocem ad alios Angelos dirigi, eisque indicere operam ad resurrectionem: ideſt ad actiones resurrectioni præuias, non autem operam ad solam conuocationem suscitatorum. Dispositio verò vltima materiæ, quia erit momentanea, aut valdè subita; itémque confectio determin. tæ animæ, potiùs quàm alterius cum hoc corpore, exigent diuinam manum & potentiam; de cuius efficacia in hoc negotio, pulchrè S. Gregorius hom. 20. in Ezechielem, & Isidorus Pelus. lib. 2. Epist. 48.

Ea vel totali, vel saltem principali causa efficiente resurrectionis supposita, euanescunt omnes difficultates, quibus resurrectionis veritatem oppugnarunt olim Ethnici, expugnati fusè à Tatiano Orat. contra Græcos num. 9. Athenagora & Tertulliano Lib. de Resurrectione carnis, Clemente Romano 5. Constit. c. 6. Irenæo toto ferè lib. 5. Sed præsertim à c. 3. ad 17. Ambrosio lib. de fide resurrectionis, Cyrillo Hierosol. catech. 18. Gregorio Nysseno in disputatione cum sorore Macrina, Augustino 22. Ciuitat. Iuliano Toletano lib. 3. Prognostici,

& Ænea Gazeo in Theophrasto. Vt taceam Scholasticos in quartum distin. 43. & 44. & Salmeronem Tomo 11. Tractatu 4. ac Bouerium tomo 1. demonstratione 3. Generali, ab art. 12. Quid verò argumentis opus? [Solo fœtuum natura (ait optimè Theodoretus in calce serm. 9. de Prouidentia,) primáque hominum in vtero matris formatio, dormientium hominũ resurrectionẽ sufficienti demonstratione docere potest. Finge maternũ vterum esse terrã, matricem sepulchrum, semen verò naturæ paruulas illas & puluerem referentes corporis reliquias: quod cum cunctis hominibus omnino in conspicuum sit, Deo tamen facilè cernitur, & oculum illum nemo effugit. In manu enim eius sunt termini terræ, & ipse metitus est manu aquas, & cœlum palma, & terram omnem pugno, & facile illi est ea quæ in manu sunt perspicere. Nam & tibi idem facillimum facturo est: & si miscere simul voles milium, & lentes, & triticum, & hordeum, eadem facilè discernis rursus provt voles. Si itaque in manu Dei sunt termini terræ, facillimum ei est, ea quoque quæ omnino commixta sunt, exactè discernere. Finge igitur matricem esse sepulchrum, semen verò iacentes illic reliquias, creatorem verò, qui verè creator est; partus verò dolores, nouissimum vitæ diem, & horrendam Archangeli vocem. Nam *tuba clanget*, (inquit,) *& mortui excitabuntur incorrupti.*]

Timor ac tremor, excitatorum impiorum.

659 Excitatos ad tubæ sonum, & veluti expergefactos mortales, quantus tremor & timor sit correpturus, quâ ob tubæ & vocis horrificum sonitum, quâ ob multitudinem simul resurgentem, sed præcipuè ob aduentantem iudicem, nulla oratio assequatur. Hoc tamen quod à plerisque Patribus indefinitè dicitur, non est accipiendum de iustis; quos potiùs constat tunc leuaturos capita; inque huius rei signum, Petrus Damianì serm. 36. *sub initium*, aptat quod de Iubilæo proditur Leuit. 25. [In Iubilæo (inquit) tubis clangitur, vt vnusquisque ad possessionem propriam reuertatur. *Canet enim tuba*, sicut dicit Apostolus, *& mortui qui in Christo sunt, resurgent.* Ad possessiones ergo proprias, omnes tunc reuertuntur, quia in illo vltimæ resurrectionis die, vnusquisque proprium corpus recipit, in quo dum præsentem vitam duceret, habitauit. Tunc Adam, tunc Noë, tunc omnes antiqui Patres, immo omnes mortalium animæ, ad amissam carnis terram redeunt, quia recepta corpora sua in perpetuum possidebunt: & perducti in libertatem filiorum Dei, iam securè gaudebunt, omnes seruili vinculo corruptionis humanæ soluti.]

Igitur indefinitum illud sanctorum dictum, ad impios rediuiuos est restringendum: quandoquidem præmissimus nullum tunc superfuturum, qui anceps adhuc sit sortis suæ, morte non obita, & causa non discussa in iudicio particulari. Impiorum igitur timor, immensus erit. Expendit hoc accuratè S. Ephrem Orat. de cruce Domini, his præter cætera. [Talia magna & tam horrenda, ac mirabilia, neque ab initio contigerunt creaturæ, neque vnquam in vniuersis, generationibus accident. Et nunc qui sæpè si repente fulgur aliquod vel tonitruum clarius ac vastias contingat omnẽ subitò sui formidine perterret hominem: cunctique horrore perculsi, in terram nos inclinemus. Et si tantilla, nobis adeò magnum horrorem incutiunt: quo pacto, obsecro, tunc sustinebimus, quando tubæ vocem de cœlo audiemus super quodnis tonitruum horribiliter resonantem omnésque qui à sæculo obdormierunt excitantem iustos & iniustos. Tunc omnia humanæ conditionis ossa, ad sonitum tubæ mox ex tumulis exilient, discurréntque cum festinatione, artus suos, vincturásque requirentia. Cumque ipsi adspexerimus omnem humanam naturam, ac spiritum in momento & ictu oculi resurgentem, quemlibet ex loco suo: Congregarique omnes à finibus orbis terræ, ad iudicium; (Solo enim iussu magni Regis, qui potestatem habet omnis carnis, è vestigio cum tremore ac studio terra suos reddet defunctos, & infernus suos mortuos, ac mare suos; quidquid item humanorum corporum vel bestiæ dilaniarunt, vel pisces deuorárunt, vel aues discerpserunt, subitò in priorem statum remeabit; omnésque in ictu oculi resurgent, & coram tribunali adstabunt; & ne vnus quidem capillus capitis ipsis deerit.) Quo pacto tunc fratres mei charissimi, sustinebimus?] Sanè Begorem Bulgarorum Regem, ex sola picturæ iudicij extremi contuitione, in perterritum esse, vt voluerit baptismo lustrari, ex Curo palata scribit Raderus in calce primæ partis Viridarij. Hoc si potuit iudicij pictura, quid exhibitio? Terrentur in hac vita mortalium plurimi, auditione malę auditionis futurę, & explicatione iudicij. Ad omnes nostræ de iudicio commentationes, non nisi imaginationes, & veluti somnia sunt, vt S. Gregorius monuit 8. Moral. cap. 17. ad illud, *terribis me per somnia.* Quid ergo faciet iudicij relealis præsentia, & experientia?

Congregatio planè omnium, & Angelorum, & hominum, in vallem Iosaphat.

660 Tubæ sonum per sepulchra regionum, & mortuorum omnium anastasim, excipiet congregatio omnium in vallem Iosaphat; quæ est vallis Hierosolimæ vicina, iuxta montem Olueti: vt ibi Christus alias inglorius apparuit, & iniquissimam sustinuit sententiam, ibi sententiam ferat in omnes: & vnde ad cœlos subuectus est, eodem ad nos remigret, quemadmodùm visus est ascendens in cœlum. Ita tradunt plerique Scholastici in 4. dist. 48. & S. Thomas opusculo 60. cap. vltimo, Ribera Ioelis 3. num. 2. & Thyræus accuratè lib. de vniuersali iudicio cap. 18. adducens plurimos, qui omnes nituntur testimonio Ioëlis cap. 3. vbi ex antecedentibus & consequentibus, constat agi de extremo iudicio, & disertè dicitur, congregationem gentium ad iudicium, fore in valle Iosaphat: quam esse eo loco quem diximus, testatur Beda lib. de locis sanctis cap. 6. & Adricomius. Putant tamen aliqui, apud Ioëlem nullum certum locum designari. Sed cum *Iosaphat* significet *Iudicium*, censent vallem in qua iudicium celebrandum est, & omnes congregandi dictam esse *vallem Iosaphat*, ideſt, *vallem iudicij*. Hoc tamen obesse non debet communi

communi interpretationi, quod in tali valle omnes sint conuocandi: alioqui si per huiusmodi notationes vocum, eludere liceat sensa receptissima, nihil habebimus statum & certum, quoad loca quibus aliquid gestum aut gerendum, fuerit prænuntiatum. V. G. cum Oseas interprete, Euangelista, prænuntiauit Christi ex Ægypto reditum, facile esset negare, prophetasse Oseam de regione Ægypti: sed dici posset prænuntiasse tantum liberationem Christi de angustia quam sonat *Ægypti* nomen. Quare fixum esto, congregandas esse omnes gentes in vallem Iosaphat; & ibi supernè in aëre locatis Angelis & electis omnibus, subtus in ipsa valle, & quantum vlteriùs quaqua versum necesse erit, Dæmones ac reprobos omnes iaciturus.

Dixi, *omnes Angelos*, & *omnes electos*, itémque *omnes dæmones*, & *omnes reprobos*, quia nemo planè erit Angelorum & hominum, qui ad eum locum non congregetur: contra Durandum in secundum disp. 33. q. 3. Omnes inquam eo congregabuntur, excepturi Christi iudicis sententiam. Nam quamuis Christus Ioannis 3. dicat, infideles iam iudicatos esse; vnde autor commentariorum in Iob, Origeni inscriptorum lib. 3. exponens quod Iob diei suo maledixit, intulisse videtur, quod ait, Paganos & quosuis infideles, ad iudicium non venturos: tamen sensus verborum Christi dumtaxat est, constare quid de eis tunc sit pronuntiandum. Itaque non abibunt iniudicati, nec defugere poterunt concilium Oecumenicum tunc celebrandum. Nec probanda est interpretatio, (veriùs peruersio) vniuersalis huius congregationis, quam inuexit Latinus Autor hom. q. in diuersos apud Origenem, sic scribens, post propositas varias de iudicio extremo dubitationes. [Existimo ergo quoniam erit tempus aduentus Christi; quin imò tanta manifestatio futura est Christi, & diuinitatis eius, vt non solùm nullus iustorum, sed nec aliquis peccatorum ignoret Christum secundùm quod est, quando & peccatores cognoscent in cõspectu suo sua delicta, & iusti manifestè videbũt semina iustitiæ suæ, ad qualé eos perduxerunt finem. Et hoc est quod dictum est; *Congregabuntur ante eum omnes gentes.* Cognoscent Christum secundùm quod est; nec ipsi quod videtur cognoscere palam eum cognoscunt: sed in fide, tum intrant homines in conspectu eius quando cognitionem eius accipiunt per fidem, sicut scriptum est: *Intrate in conspectu eius in exultatione.* Quin magis rectè dicuntur omnes gentes ante eum congregandæ, & constituendæ, quando palam omnibus tam bonis quàm malis, tam fidelibus, quàm infidelibus, fuerit factus manifestus ante oculos mentis eorum; iam non fidei aut diligentiæ alicuius inquisitione repertus, sed ipsius suæ diuinitatis manifestatione probatus. Non enim in aliquo quidem loco apparebit filius Dei cum venerit in gloria sua, & in altero non apparebit; sed sicut in se secundum comparationem fulguris exeuntis, aduentum suum voluit demonstrare, dicens: *Si dixerint vobis; ecce in deserto est nolite credere. Sicut enim fulgor exeritur ab Oriente. & apparet vsque in Occidentem, sic cum venerit filius hominis in gloria sua.* Propter quod vbique futurus est, ipse in conspectu omnium erit vbique, & omnes vbique erunt in conspectu ipsius, & sic constituentur ante sedem gloriæ eius. hoc est ante regnum eius, & potestatem dominationibus.] Imo certo quodam loco; vt Scripturæ infinites iugeminant, congregabuntur ante Christum omnes gentes, & omnes iudicium subituri: ideſt (vt iam dixi,) Prætet omnes homines, omnes Angeli boni, & mali. De omnibus enim est iudicandum publicè, & firmanda antiqua sententia priuata.

661 De bonis Angelis iudicium Christi subituris, non debet videri nouum quod affirmaui. Apostolus sanè 1. Corinth. 6. Angelos quoque per homines iudicatum iri, contestatur verbis illis; *Nescitis quoniam Angelos Iudicabimus?* Quæ verba licet Chrysostomus Theodoretus, ac creditus Anselmus, ad malos Angelos restringant tamen alij ad bonos quoque Angelos extendunt: quorum actus, æquè ac sanctorum hominum iam Deo fruentium, adducentur in iudicium, & approbabuntur ita S. Bonauentura, & Richardus in 5. dist. 47. art. 1. ille q. 4. hic q. 6. & ad allegatum Apostoli locum, Cornelius nec non Suarez Tomo 2. 3. partis disp. 57. sect. 8. Absit tamen vt existimemus, sanctos Angelos iudicium subituros de negligentiis, si quas admiserint in curatione animarum sibi concreditarum: quod ferre videntur quædam verba Origenis hom. 20. in Num. *Sub finem*, ad illud, *ostenta Principes populi, & ostenta illos Domine contra Solem.* Angeli enim quorum actus in iudicio discutiendos esse ibi traditi, sunt Præsules Ecclesiarum, & Præpositi peruigilantes quasi rationem reddituri, non autem Angeli simpliciter dicti, quos constat esse impeccabiles nec posse iudicium huiusmodi subire: etiamsi iudicium approbationis excepturi sint, & conuenturi ad iudicium cum animabus quas rexerunt, vt contestentur eis, quàm negligenter pias suggestiones & bona monita audierint: de quo egregiè philosophatur Origenes hom. 11. in Num. Dæmones verò iudicium Christi subituros extra controuersiam esse debet, cum Apostolus Petrus disertè pronuntiet, eos inferni rudentibus alligatos, in magni diei iudicium esse reseruatos: & quocumque reproborum hominum iudicium publicum astruunt, ad publicum quoque Angelorum reproborum iudicium stabiliendum, possunt vsurpari.

Omnes ergo creaturas rationales, ante Christum iudicem conuenire necesse erit. Nec enim ab hoc cœtu patebit effugium, *neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus, quoniam Deus Iudex est.* Idque etiam sanctus Gregorius 33. Moral. capite 14. tractans illud, *Ponam circulum in naribus eius*, expressum censet comparatione illa diuini iudicij Isaiæ 37. & Apocal. 14. ad circulum, & falcem, quæ circulariter, circundata, incidit; & ita complectitur ea quibus incidendis adhibetur, vt effugere non possint. [Potestas (inquit) diuini iudicij, quia vndique stringit, circulus dicitur: & quia intra se omnia incidendo amplectitur *falcis* appellatione signatur. In falce enim quidquid inciditur, quaquauersum flectimur, intus cadit. Et quia potestas

superni iudicij, nullatenus euitatur, (intra ipsam quippè sumus; quolibet fugere conemur;) rectè cum venturus Iudex ostenditur, falcem tenere perhibetur, quia cum potenter ad omnia obuiat, incidendo circundat. Esse se intra iudicij falcem, Propheta vidit, cum diceret; *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Intra quandam falcem se vidit, cum ex nullo sibi loco patere fugæ aditum posse cognouit, dicens; *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus*: subaudi, *patet via fugiendi*: atque mox ipsam supernæ potentiæ omnimodam comprehensionem subdens, ait; *Quoniam Deus iudex est.* Ac si diceret; fugiendi via vndique deest, quia ille iudicat; qui vbique est. Diuina itaque iudicia, sicut signantur falce: quia circumuallantia incidunt, ita exprimuntur circulo, quia vndique stringunt.]

Aduentus iudicis, septi comitatu amplissimo.

662 Consequetur Iudicis aduentus, quem Psaltes consequenter ad annuntiatam per Cœlos & virtutes cœlorum iustitiam Dei, mortuosque ad eam excipiendam excitatos, & aduocatos, paucis illis verbis describit; *viderunt omnes populi, gloriam eius.* Non ieiunè, tametsi substrictè, gloriam Iudicis aduenientis descriptam agnoscemus, si gloriam Domini simpliciter & absolutè dicti, expressam à Psalte recolamus. Insinuantur itaque paucis his verbis, omnia quæ de iudicis maiestate, & non iam regia, sed diuina pompa, in variis Scripturis præsertim noui Testamenti, distinctè traduntur: vt comitatus amplissimus Angelorum omnium, Crux triumphalis micantissima in cœlo coruscans, iudici præuia; aduentus in nubibus præuio clangore tubarum & acclamationibus Angelorum, occursus electorum omnium, raptorum obuiam ei in aëra; reprobis subtus relictis, fulgor corporis supra Solem splendidissimi quâ præsertim vulnerum superstites fissuræ hiant, accessus ad Augustissimum thronum, in quo ab omnibus populis malisque iuxta ac bonis, conspiciatur; omnibus in eum intentis, vnde summa malorum confusio & plangentium se tribuum terræ horrendi gemitus. Ad primum verò iudicis in throno suo consessum, existet adoratio profundissima ab Angelis & hominibus, & bonorum exultatio de Christi exaltatione. Hæc omnia supersunt breuiter attingenda, ex primo capite proposito, quo continentur præuia ad iudicium.

Comitatum amplissimum Christi iudicis aduenientis, & illam (vt loquitur S. Bernardus serm. 2. de Ascensione,) tam singularem quàm vniuersalem processionem, præcedentibus omnibus Angelis, & subsequentibus hominibus vniuersis celebratam, describit Daniel c. 7. Angelorum Myriades Christo iudici astantes, celebrans S. Matthæus, disertè omnes Angelos affuturos tradit. Quem locum expendens, & cum Danielis textu coniungens S. Cyrillus Hierosol. catech. 15. sic scribit. [Animaduerte homo, in quantum iudicium ingrederis. Omne tunc genus hominum aderit. Cogita ergo primùm, quantum sit Romanorum genus? Cogita quot gentes, Barbarorum, nunc viuentes, & quot ante centum annos mortui: cogita quot ante mille annos sepulti sunt. Cogita eos qui fuerunt ab Adam vsque ad hodiernum diem. Magna quidem hæc multitudo; sed hæc tamen parua est. Plures enim Angeli. Nonagnita nouem oues sunt illæ: tu verò centesima; quoniam vnum est tantum humanum genus. Nam pro locorum magnitudine cogitandum est; si hæc nostra terra est tanquam centrum in medio cœli, & tantam habet multitudinem: quantam habebit multitudinem cœlum quod terram ambit? Et cœli cœlorum, immensam certè habent multitudinem. Scriptum est enim. *Mille millia ministrabant ipsi, & decem millia myriadum assistabant ei.* Non quod tanta sosum esset multitudo, sed maiorem hac Propheta dicere non poterat.]

Similiter S. Chrysostomus hom. 80. in Matth. euacuandos tunc cœlos ait, & affuturos Christo iudici omnes Angelos, vt testentur quæ pro hominum salute ex eius præscripto egerint per tempus vitæ. Itaque habes comitatum Christi, qua præsertim ex Angelis constabit, fore numerosissimum. Suntque qui coniectent, aut etiam affirment, Angelos in fulgentissimis corporibus apparituros, vt possint improborum obtutibus obiici. Ita Thyræus l. de iudicio vniuersali c. 10. à num. 8. & Lessius l. 13. de diuinis perfectionibus num. 132. Sed hoc non videtur necessarium. Damnati enim satis internoscent Angelos per notitiam abstractiuam, in ædificatam illi cognitioni intuitiuæ quam de suis animabus tunc habebunt, addito excessu quo Angelus supereminet animæ. Nam per totam æternitatem, Dæmones à damnatis non cognoscentur alia ratione. In hoc descensu, pauci homines Christo comitabuntur. Illi nimirum, qui cum Christo ad æternam vitam resurrexerant. Item Sanctissima Deipara, de qua in hoc aduentu Catharines lib. 3. pro Concep. persuasione prima, accipit illud ex parabola Matth. 25. *Exierunt obuiam sponso, & sponsæ.* Animæ autem iam beatæ, ad resumptionem corporum in terras demissæ, cum primùm corporibus confertæ denuò fuerint, quod in ictu oculi, vel instanti, vel per breui tempore fiet, Christo in corporibus iam gloriosis occurrent, vt mox dicam.

Crux in aëre præuia; currus nubium; clamor parantium viam Domino.

663 Crucis signum, præferendum aduenienti Christo & in aëre conspicuum fore, notauit signatè S. Matth. c. 24. verbis illis; *Tunc parebit signum filij hominis in Cœlo.* Quod Patres propè omnes, ac Interpretes, accipiunt de cruce, quæ velut Regium vexillum præferetur Christo: vt S. Hieronymus ac Beda loquuntur. Cum autem dicat Euangelista, apparituum signum, argumento idoneo esse videtur, non esse reuera præferendam Christo, crucem ipsam de qua Christus pependit, quod Waldensis titulo 20. De Sacramentalibus c. 158. Fauente non parum S. Chrysostomo hom. de cruce, est opinatus: sed illius dumtaxat signum in aëre formatum, atque adeò crucem aëream; ei non absimilem, (si maiorem quantitatem, & splendo-

rem

rem addas,) quam sub Constantio Imperatore, Hierosolymis super Golgotha visam, stadiis quindecim patentem, docent SS. Cyrilli inibi Patriarchæ, testis oculati litteræ, quæ extant ad eundem Constantinum, & S. Hieronymus in chronico, ac Nicephorus l. 9. Histo. c. 32. Vel certè ei (proportione prædicta semper salua,) affinem ac similem, quam his verbis descripsit Cantipratanus lib. 2. Apum cap. 3. num. 9. [Ego fidelium nouissimus, antequàm piissimus Ludouicus Francorum Rex, anno ab Incarnatione Domini 1246. crucem transmarinam susciperet, crucem in cœlo, ex clarissimo & Sydereo lumine vidi: nec recolo me decentius & operosius formatam crucem vmquam sub aliqua materia vel figura vidisse. Octonos habere cubitos crucem ipsam in longitudine, mihi planissimè visum est. Serenum cœlum erat valdè, & sine aliqua nube, in aliqua parte sui, sub nostro horizonte. Cœlum erat coloris vnius.] Non dissimiles apparitiones crucis, alibi leguntur. Quemadmodum autem columnam nubis mouebat Angelus, quocumque opus erat, ita & hoc Reges nostri labarum & triumphale vexillum, mouebunt Angeli: quod apud Iulianum lib. 3. Prognost. & creditum Anselmum in Elucid. rectius apte dicitur, laturos hanc crucem Angelos, veluti subuolantes. S. Michaëli munus huius crucis agitandæ tribuit cum Echio Viegas in cap. 12. Apocal. sect. 18. num. 7. Sed malè id colligit ex eo quod ab Ecclesia S. Michaël vocetur *signifer*. Id enim spectat potius ad fortitudinem, proditam in cœlesti certamine. De splendore immenso huius signi, solem ipsum claritate sua offusuro, testes passim sunt Patres. Hippolitus Orat. de mundi consummatione S. Ephrem l. de vera pœnitentia cap. 4. & sæpè alibi. S. Augustinus serm. 130. de tempore vnum locum S. Chrysostomi à Iuliano Toletano lib. 3. Prognost. cap. 5. descriptum, iuuat attexere. Contulerat aduentum Christi, cum micantissimo fulgure; Tum subdit. [Tanta enim erit eminentia splendoris in Christo, vt etiam clarissima cœli luminaria abscondantur, præ lignum fulgore diuini luminis. Tunc & stellæ cadent, quando apparuerit Filij hominis in cœlo. Considerasti quanta sit virtus sanctæ crucis. *Sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum.* Crux verò fulgebit. Et obscuratis luminaribus cœli, dilapsísque syderibus, Sol non radiabit: quando crux Sole & Luna præclarior est, quorum splendorem diuino illustrata splendore superabit. Et quemadmodùm ingrediente Rege in ciuitatem, exercitus præcedit, ferens signa & vexilla regalia, & ambitus præparationis armisonæ annuntiat Regis introitum; ita Domino descendente de cœlis, præcedet exercitus Angelorum atque Archangelorum, qui signum illud trumphale, crucis vexillum sublimibus humeris præferentes, diuinum Regis cœlestis ingressum, tertis trementibus nunciabunt.]

Curtum aduenientis Christi, fore nubes cœli, ait Daniel cap. 7. Et idem habent Euangelistæ, describentes aduentum Christi ad iudicium. Nec sanè nouum est, vt in Scripturis nubes Deo tribuantur pro curru; vt liquet ex Psalmo 98. verbis illis. *Ponis nubem ascensum tuum.* Et ex illis aliis Psalmi 17. *Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius tenebrosa aqua in nubibus aëris.* Cæterum quod Christus venturus dicitur *in nubibus cœli*, non ita est accipiendum, quasi vllæ sint in cœlo nubes: vel quasi immediatè in exitu è cœlis per Christum penetratis nubes sint illum excepturæ. Sed id circò Christus dicitur venturus in nubibus, quod in aëre, cui *cœli* nomen in Scripturis passim tribuitur, diuinitùs, aut ministerio Angelorum, efformandæ sint nubes, aut aptandæ ad Christi vehiculum. Vt enim merè naturaliter sint producendæ, & veluti fortuitò deseruiant ad Christi apparatum, quod sentit Thyræus lib. de iudicio cap. 1. num. 34. non censeo verum. Nec item admitto quod alij eas nubes negant ex vaporibus fore coagmentandas. Nam si ita esset, non essent nubes veræ, & nubes cœli, idest aëris, vt semper vocantur in sacris litteris.

Non adeò remoto appulsu iudicis, tanto támque glorioso satellitio stipati, buccinarum & tubarum clangor, ac etiam vocum clamor parantium viam Domino, vt in Principum aduentu assolet, exaudietur: de quo in hunc modum S. Ephr. Or. de sanctissima cruce. [Quando ingentem illum atque horribilem clamorem audiemus, ex sublimitate cœlorum personantem atque dicentem; *ecce sponsus venit*; ecce iudex adest; ecce Rex apparet; ecce supremus iudicum Iudex reuelatur; ecce vniuersorum Deus aduenit, vt iudicet viuos & mortuos. Tunc ô Christi amatores, à voce clamoris illius contremiscent fundamēta & renes terræ, à finibus vsque ad fines, & mare omnésq; abyssi. Tunc fratres mei, angustia & timor, ac stupor, in omnem irruent hominem, ex clangore atque resonantia tubarum, & à metu exspectationis eorum, quæ vniuerso superuenient orbi. Tunc virtutes mouebuntur cœlorum. Tunc Angelorum præibunt exercitus, Archangelorúmque chori. Cherubim quoque ac Seraphim multis oculis clara, in fortitudine, metúque proclamabunt; *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth, qui est, & qui erat, & qui venit omnipotens.* Tunc omnis creatura in cœlo, & in terra, & subtus terram, cum timore atque tremore, validè exclamabit; *Benedictus qui venit Rex in nomine Domini.* Tunc scindentur cœli, & reuelabitur Dominus Dominantium, & Rex Regum, & Princeps Principum, immaculatus & terribilis, atque glorioſus Deus noster, instat fulguris horribilis, cum potestate & maiestate magna atque incomparabili. Quemadmodùm & Ioannes prædicauit Theologus, dicens, *ecce veniet cum nubibus cœli.*]

Raptus electorum, obuiam Christo in aëra, vbi thronus iudicis.

664 Fiet sub illum temporis articulum, occursus electorum rediuiuorum obuiam Christo in aëre, virtute corporibus glorioſis indita: quæ tamen quia non erit nativa, sed communicata diuinitùs, dicuntur sancti suscitati, rapiendi obuiam Christo. [Nam Rege ciuitatem ingressuro (ait S. Chrysostomus hom. 8. in 1. ad Thessal.) qui illustres quidem sunt, ad occursum eius egrediuntur: qui verò rei sunt & iudicio obnoxij, intus expectant iudicem. Et patre benevolo, & pio aduentante, filij quidem & qui digni essent filiorum loco per vehiculum educuntur,

vt videant & exoſculentur : qui verò de ſeruis interea illum offenderunt, intus expectant eum qui ſuper Patris adfertur vehiculo. Ipſe namque Pater in nubibus ſuſcepit eum. Et nos in nubibus rapiemur. Vides quantus futurus ſit honor? Et occurſum deſcendenti faciemus, & quod omnium eſt fœliciſſimum, ita ſemper cum ipſo erimus.]

Rapientur autem boni, relictis deorſum in terra reprobis. Quam fore acerbiſſimi luctus & horroris materiam, idem S. Chryſoſtomus egregiè notat, ibidem paulò poſt, verbis illis. [Poſt deſcenſum Domini (ideſt iam inchoato, nec dum planè finito deſcenſu iudicis, & appulſione eius ad thronum : alioqui enim non dicerentur qui rapiuntur, ire ei obuiam ;) poſt deſcenſum igitur Domini, rapientur ; poſteaquàm congregati fuerint. Fiet enim hoc ſimul nemine ſciente. Etenim quando viderint terram motam & turbulentam, puluerem confuſum, vndique ex æquo excitata Corpora, nemine ad hoc famulante, ſed iuſſione Dei terram antea repletam euacuate valente. (Cogita namque quantum ſit omnes tunc qui ab Adam ad aduentum ſuum vſque, ſtare cum mulieribus & pueris :) quando inquam, tantam viderint in terra tumultuationem, tunc ſcient. Quemadmodum enim diſpenſationem eius quæ ſecundum carnem eſt, non præuiderant, ita & tunc. Quando igitur illa facta fuerint, tunc & vox audietur Archangeli, Angelis reliquis imperantis, & clamantis. Audientur tunc & tubæ, imò tubarum ſonitus. Qualis igitur tremor, qualis timor eos qui in terra erunt, qui iudicem expectabunt, obtinebit ? Vna namque rapietur, & vna relinquetur. Quis erit tum animus illorum, quando iſtos quidem ſublatos videbunt, ſe verò ipſos relictos ? An non quauis gehenna terribilius, eos iſta deiectos ac conſternatos reddere poterunt? Fingamus itaque ſermone, iam illud adeſſe. Si enim mors repentina, aut ciuitatum motus, & reliquæ minæ animos noſtros ita concutiunt, quando viderimus terram diſruptam, & his omnibus refertam ; quando audierimus tubas, quando vocem illam Archangeli, quauis tuba clariorem perceperimus, quando cœlum hoc vndique ſurſum euectum & contractum, quando ipſum aduerſantem Deum, Regem omnium viderimus, quis tum nobis animus erit? Horreamus obſecro, & terreamur, non ſecus quàm ſi iſta iam fierent. Ne ſolemur nos ipſos ex mora & cunctatione. Quando enim omnia oporteat fieri, nihil proderit cunctatio. Quantus tum tremor erit, quantus timor?] Similia habet hom. 9. de Aſcenſione *ferè in fine*.

665 Paratæ erit in aëre ſedes iudiciaria. Negat huiuſmodi corpoream ſedem, Origenes, vel potiùs apud eum auctor Latinus hom. 9. in diuerſos. [Sedes eius (inquit) aut certè quidam perfectiores dicuntur Sanctorum, de quibus Scriptum eſt ; *quoniam illic ſederunt ſedes in iudicio*; aut quædam Angelicæ, de quibus dicitur; *ſiue ſedes, ſiue dominationes*. Ergo Rex ſæculorum, Deus Verbum, qui & in forma factus eſt hominis, ſedebit ſuper huiuſmodi ſedem gloriæ ſuæ.] Hoc myſticum eſt, nec idcirco abroganda ſedes corporea fulgentiſſima, & tanto iudice digna. Thronum magnum & candidum vocat Ioannes in Apocalipſi c. 26. ex cuius etiam libri c. 14. hanc ſedem fore nubem, colligit Thyræus, qui de hoc Chriſti throno, accuratè & minutè plurima diſquirit l. de iudicio vniuerſali c. 1. à num. 58. Ad eam ergo ſedem, è regione fixa fulgentiſſima cruce, primus fiet Chriſti deſcendentis & electorum ſubuectorum occurſus. Quod fore reprobis ſub his iacentibus, ſed tamen procul rem omnem conſpicantibus, triſtiſſimum ſpectaculum, S. Ephrem his verbis tradit Orat. de cruce Domini. [Quo pacto ſuſtinebimus Chriſti amatores, quando adſpexerimus tremendum ſolium paratum ? Quando viderimus *ſignum filij hominis in cœlo reſplendere*, ſicut ait Dominus; ſanctum, inquam, & immaculatum, ac pretioſum ſignum cui ſponte clauis affixus pro nobis fuit ipſe Chriſtus Dominus? Tunc cuncti in ſublimi aſpicientes ſanctum ac formidabile magni Regis apparere ſceptrum, cognoſcent, & in memoriam redibunt ſermonis illius Domini, dicentis ; *quia ſignum apparebit filij hominis in cœlo*.].

Confuſio ſumma & timor impiorum.

666 Tunc planè iuxta Pſaltem noſtrum, *confundentur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulachris ſuis*. Quod in primis valet de Idololatris, & falſorum numinum cultoribus ; quos pudebit idolomaniæ ſuæ, & cultus exhibiti Dæmonibus non vero Deo. Sed & myſticos Idololatras, priſcis à Satana ſubſtitutos, vt ait Nyſſenus Orat. de S. Baſilio, *inire*; Chriſtianos inquam qui vitam ad fidei amuſſim non exegerint, maximè pudebit non expreſſæ Chriſti vitæ imitatione. Ipſius in primis iudicis ſpecies, & in corpore vndecumque gloriofiſſimo fulgentes ſupra Solem vulnerum notæ, eos terrebunt: imo excruciabunt vehementiſſimè. Conſpicient enim Chriſtum iudicem, vt benè meditatur Eucherius hom. 4. ad Monachos num. 7. [Veniſſe ad iudicium, illo vtique corpore, quod pro noſtra ſalute ſuſceptum, pro noſtris criminibus additum, pro noſtra abſolutione damnatum, & pro noſtrorum vulnerum medicina, lancea, clauiſque confixum eſt. Prima enim erit in reos intoleranda ſententia, reuerendarum præſentia cicatricum. Quid igitur illo tempore facturi ſumus, quando contra illos crucifixi Domini liuores, notæ peccatorum noſtrorum, ac maculæ libidinum proferentur? Aut quo putas vultu reſpiciet redemptio noſtra, perditionem noſtram? Tanto graniora erunt humana delicta, quanto maiora ſe oſtendent diuina beneficia. Verendum eſt autem, ne illam vocem reſurrectionis pretioſa crucis veſtigia proteſtantem, etiam in iudicio ſuo ad vaſa iniquitatis, prolaturus atque dicturus ſit; *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum*, & agnoſce quæ pro te, & à te impietas humana, pertulerim. Illa vtique clauorum ſigna bonis ſalutaria, malis terribilia, quæ vſque ad diem iudicij non delentur, ſine dubio obiicienda ſeruantur. Et quid poſt hæc ſequitur, niſi illud interpoſitum inter viuos & mortuos expauescendum chaos, vaſtúmque diſcrimen, excluſæ à natura viuentium tenebræ exteriores ; dura ſeparatio à dulci intuitu ſanctorum, & à ſocietate fidelium; & è contrario inter lachrymabiles gemitus, planctúſque lugentium, collegium triſte miſerorum, & à beata patria æternum tetterimæ noctis exilium?

exilium ? Quàm lugubre erit homini, Deum videre & perdere, & ante pretij sui perire conspectum ?]

Quo verò excipient sensu exprobrationes Christi de quibus hic S. Augustinus serm. 67. de temp. [Quid faciemus charissimi, in illo metuendo iudicij die, cum tremente mundo Dominus præcinentibus Angelorum buccinis, in illo maiestatis suæ throno, circundatus cœlestis militiæ luce consederit, ibique de terræ gremio & antiquo puluere, suscitato humano genere, astante testimonio conscientiæ singulorum, positis in conspectu peccatorum pœnis, iustorúmque præmiis, rationem vitæ cœperit postulare; & plus iam iustus quàm misericors, seueritate iudicis contemptæ misericordiæ reos, cœperit accusare, & dicere; Ego te, ô homo, de limo manibus meis feci; ego terrenis artubus infudi spiritum; ego tibi imaginem nostram similitudinémque conferre dignatus sum; ego te inter paradisi delicias collocaui; Tu vitalia mandata contemnens, deceptorem sequi, quàm Deum maluisti. Cum expulsus de paradiso, iure peccati, mortis vinculis tenereris, Virginalem vterum sine dispendio Virginitatis pariendus introiui, in præsepio expositus, & pannis obuolutus iacui, infantiæ contumelias, humanósque dolores, quibus tibi similis fierem, ad hoc scilicet vt te mihi similem facerem, pertuli: irridentium palmas & sputa suscepi, acetum cum felle bibi, flagellis cæsus, vepribus coronatus, cruci affixus, vulnere perfossus, vt tu eripereris morti, animam in tormentis dimisi. En clauorum vestigia, quibus affixus pependi. En perfossum vulneribus latus. Suscepi dolores tuos, vt tibi gloriam darem: Suscepi mortem tuam, vt in æternum viueres: conditus iacui in sepulchro, vt tu regnares in cœlo. Cur quod pro te pertuli, perdidisti? Cur ingrate redemptionis tuæ munera renuisti? Non te ego de morte mea quæro, redde mihi vitam tuam, quam vulneribus peccatorum indesinenter occidis. Cur habitaculum quod mihi in te sacraueram, luxuriæ sordibus polluisti? Cur corpus meum, illecebrarum turpitudine maculasti? Cur me grauiore criminum tuorum cruce, quàm illa in qua quondam pependeram, affixisti? Grauior enim apud me peccatorum tuorum Crux est, in qua inuitus pendeo, quàm illa in qua tui misertus mortem tuam occisurus, ascendi. Cum essem impassibilis, pro te pati dignatus sum; sed tu despexisti in homine Deum, in infirmo salutem, in via reditum, in iudice veniam, in Cruce vitam, in suppliciis medicinam. Et post omnia mala tua, ad medicamenta pœnitentiæ confugere noluisti: Ab auditu malo, non mereberis liberari.] His planè germina, ex ipsius Christi ore reprobis ante tribunal tanti iudicis comparentibus, obiicienda, omninò egregiè describit Autor libri de malis Doctoribus, inscripti perperam Sixto Papæ, *post medium*. Nec fore quod è contrario mussent reprobi, vndecunque conuicti, ibidem subiicitur. Locus est insignis, sed longior quàm vt adscribi hoc loco possit.

667 Quid si verò, illas quoque voces quas Sanctissimus Diaconus Murita, Apostatæ Elpidophoro exprobandas duxit, omnibus æquè obiiciendas dicam? Attexo narrationem egregiam ex Victore l. 3. Historiæ Vandal. [Cum Elpidophoro sedente & fremente, honorabilis senior cœpisset extendi; priusquàm exueretur, clam nescientibus cunctis, illa quibus eum suspiciens de fonte dudum texerat sabana, baiulabat. Quibus ventilatis, simulque in ostensione cunctorum extensis, in his verbis totam ad fletum & lachrymas commouisse dicitur ciuitatem. Hæc sunt linteamina Elpidophore minister erroris, quæ te accusabunt, dum maiestas venerit iudicantis, custodiente diligentia mea, ad testimonium tuæ perditionis, ad demergendum te in abysso putei sulphurantis. Hæc te immaculatum cinxerant de fonte surgentem. Hæc te acriùs persequentur, flammantem gehennam cum cœperis possidere, quia induisti te maledictionem sicut vestimentum, scindens atque amittens veri baptismatis & fidei Sacramentum. Quid facturus es miser, cum serui patrisfamilias ad cœnam Regiæ congregare cœperint inuitatos? Tunc te aliquando vocatum, terribiliter indignatus, exutum stolam Rex conspiciet nuptialem, dicétque tibi, *Amice, quomodò huc venisti, vestem non habens nuptialem* ? Non video quod contuli, non nosco quod dedi. Perdidisti militiæ chlamydem, quam in tela Virgineorum membrorum decem mensibus texi, & tendiculas crucis quas extendens aquam mundaui, & purpura mei sanguinis decorani, non conspiciunt oculi mei. Characterem non video Trinitatis. Talis interesse non poterit epulis meis, ligate eum pedibus, & manibus funiculis suis.]

Videbunt deinde, & *turbabuntur timore horribili*, vt loquitur Sapiens, *& mirabuntur insubitatione insperatæ salutis*, proborum, quos hîc calcauerint & oppresserint, *dicentes intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes*, ad sublimem illorum quos probè agnoscent, filiis Dei, ideſt Angelis, mistos euectionem, *hi sunt quos aliquando habuimus in derisum & in similitudinem improperij. Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodò computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos, sors illorum est.* Sanè ipse Christi iudicis in maiestate concessus, pictura tantùm expressus, Bogorem Bulgarorum Regem vt supra attigimus, adeò terruit, vt illicò Ethnicismum eiurarit, vt supra memoraui. Felicem quoque, licet impium, sola diuini iudicij per Paulum commemoratione tremefactum, produnt Apostolorum Acta. Apud Climacum gradu 7. plerique, ex sola iudicij cogitatione, attoniti & exanimati narrantur. In vita S. Bernardi l. 2. c. 6. Gulielmus Dux Aquitaniæ, proposita per S. Bernardum Eucharistia, Deum futurum iudicem continente, solo fusus est. Si pictus, vel oratione aut cogitatione obiectus, aut velatus [redacted] Iudex, peccatores terruit tantoperè; quid faciet sedens in sede maiestatis suæ vt quærat suorum gloriam & impios perdat? Videndus Nyssenus Orat. 2. de hom. procreat. cum de die septima in qua requies ab omni opere, eximio (vt docet) extremi iudicij vltimæque orbis Dei, Symbolo; Et Goffridus Vindocin. serm. de Ascens.

Demississima

Demississima Iudicij in primo eius consessu per omnes adoratio; Electorum gaudia; Angustiæ malorum.

668 Ad primum iudicis in sede parata consessum, præeuntibus Angelis omnibus, & electis, & adactis ad idem præstandum Dæmonibus ac omnibus reprobis, Christi iudici accident adoratione profundissima, iuxta illud Rom. 11. *omnes stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim, viuo ego dixit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.* Implebitur etiam tunc illud Philippi 2. *in nomine Iesu, omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.* Specialiter verò de adoratione per Angelos, extat testimonium quod Psaltes versu qui consequitur tradit his verbis, *adorate eum omnes Angeli eius.* Quæ verba Apostolus Hebræorum 1. vt Theodoretus hîc notat, aptauit ad Christi iudicis adorationem in extremi iudicij procinctu, per Angelos præstandam. Quod egregiè item docet Nyssenus orat. 3. imo 4. contra. Eunom. cap. 3. verbis illis. [*Cum iterum* (inquit) *inducit primogenitum in orbem:* adiectio particulæ *iterum*, hoc non primò fieri per hanc dictionis significantiam ostendit. Nam in repetitione eorum quæ semel facta sunt, hac dictione vtimur. Igitur in fine seculorum, terribilem eius apparitionem hoc sermone significat: quando non ampliùs in serui forma conspicietur, sed in solio regni magnificè sedens, & ab Angelis omnibus circùm ipsum adoratus: propterea qui semel in orbem ingressus, primogenitus factus ex mortuis, & fratrum & omnis creaturæ primogenitus: cum iterùm ingredietur in terrarum orbem, iudicans ipsum orbem in iustitia, sicut testatur vaticinium, non repudiat primogeniti nomen quod semel pro nobis accepit, sed sicut in nomine Iesu omne genu se curuat, ei qui supra omne nomen est; sic etiam eum qui in nomine primogeniti venit, omnis Angelorum plenitudo obuiam facta adorat ad hominum reuocationem affecta gaudio, quam, quia sit nostet factus primogenitus, rursus ad gratiam quæ à principio fuit, reuocauit. Siquidem gaudium fit Angelis super his qui peccato resipiscentes salui siunt. Quocirca vsque nunc congemiscit creatura illa, & condolescit nostræ vanitati, multam suam & detrimentum indicans, nostram perditionem, cum reuelatio facta fuerit filiorum, Dei quam pro nobis semper expectant, & præstolantur; & cum salua fuerit ouis cum superna illa centuria: (nos autem omnes sumus humana natura, hæc ouis, quam quia factus primogenitus, bonus pastor seruauit; (hinc præcipuè in vehementi pro nobis gratiarum actione, Deo adorationem adducent, ei qui propter primogeniturum, reuocauit eum qui à patrio lare longè abscesserat.]

669 Vides, Nyssenum, verba Apostoli & & Psaltis, aptare ad prædictam adorationem, Christo sub iudicij momentum, per Angelos, atque adeò etiam per electos omnes qui Angelis in aëre astabunt, exhibendam: ad eum Dominum gloriæ, & constitutum à Deo iudicem viuorum & mortuorum, summa dimissione, quam ipse quoque situs corporum prodet, recognoscendum; quantumlibet impij ac Dæmones ringantur ad necessarium illud officium.

Quo porrò gaudio & exultatione, sancti qui semper se Christo hîc conformarint, tantam Christi maiestatem & euectionem pro depressione & exinanitione summa sint excepturi, nemo satis assequatur, nedum explicet. Sensum de ea suum prodidit Dauid, verbis consequentibus, *Audiuit*, (iussum de iudice Christo ab omnibus adorando,) *& lætata est Sion: Et exultauerunt filiæ Sion, propter iudicia tua Domine. Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram; nimis exaltatus es super omnes Deos.* Siue Deos participatione, sanctos inquam Angelos & electos omnes intelligas; siue falsa nomina, quibus error humanus, & Satanæ malignitas, incommunicabile nomen commune fecit; nusquam tantopere apparuit Christi super illos omnes magnificentia & sublimitas, quàm in tempore adorationis prædictæ, in procinctu iudicij. Hoc Sanè est venire manifestum, & non silere, at dicitur Psal. 49. *Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.* Quod sic de Christo exponit Diuus Augustinus 20. Ciuitatis cap. 14. [Hoc nos de Domino nostro Iesu Christo intelligimus, quem de Cœlo speramus esse venturum, ad viuos & mortuos iudicandos. Manifestus enim veniet inter iustos & iniustos iudicaturus iustè, qui priùs venit occultus ab iniustis iudicandus iniustè. Ipse inquam manifestus veniet, & non silebit, id est in voce iudicij euidens apparebit, qui priùs cum veniret occultus ante iudicem siluit, quando *sicut ouis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se fuit sine voce*, quemadmodùm de illo per Esaiam legimus prophetatum, & in Euangelio videmus impletum.]

Non timebunt iustorum animę, ac ne pro gradu quidem fœlicitatis sollicitæ erunt, vt Nyssenus dixit Orat. 2. de hom. procreat. *sub finem*, sed omnis eorum timor, erit reuerentiæ, quam amor condiet, & exultatio magna temperabit. Horrorem è contrario, & angustias malorum, nemo satis vel explicet vel concipiat: quando vel ipie reuerendarum conspectus cicatricum (vt Eucherius piissimè admonuit hom. 4. ad monach.) illos omni pauore complebit, & in angustias rediget intolerabiles; Nec dubium id cogitasse & perspexisse nobilem illum, qui fatricidæ occidendi copiam nactus, & à supplice per Christi in omnes misericordiam, mox etiam per concessam ipsi peccatorum remissionem frustra interpellatus; ad extremum per angustias animarum in extremo omnium iudicio adiutatus noxam planè remisit, vt refert Cantip. l. 2. Apum c. 18. num. 3.

Intrinseca generali iudicio; Ac primùm materia.

670 Hactenus de præuiis ad iudicium. Nunc ipse iudicij actus attingendus est. Eius materiam complexus est Dauid, illa parte consequentis versus Psalmi propositi, *qui diligitis Dominum odite malum.* Est enim adhortatio ad iustos, vt timore futuri iudicij, declinent mala: & scilicet bona operentur; quod hæc sit futura vniuersi iudicij materia, in hanc inquirendum,

dum,& iuxta compertam eius veritatem, ferenda à iudice sententia, vel damnationis, vel gloriæ. Nec quod ea materia hominibus occulta sit, subducetur idcircò diuino iudicio. In quam rem luculenter disserit Autor commentariorum in Iobum apud Origenem, in calce libri 13. ad illud, *Non requirat eum Deus desuper*. Quæ verba sic expendit. [Quid dicis ô Beate Iob? Ergo alios dies non inquiret, vt de isto solo dicas velut interminans, *non inquirat illum Dominus desuper*? Vtique (ait) omnes dies seculi inquirentur, omnia tempora, & momenta atque secula requirentur, & producentur. Nimirum non dies seculi qui naturam non habent neque substantiam, sed verba & facta quæ in illis diebus sunt gesta vel dicta, sed cogitationes & consilia atque tractatus qui in omni tempore vel momento huius seculi tractati sunt atque cogitati. Hæc igitur omnia, in omnibus gentibus, & in omni lingua inquisita, in iudicio manifestantur in tempore inquisitionis. Non enim mentitur is qui ait; *Memor sum ea quæ à seculo sunt dinumerare*; non solum tempora & momenta, & dies, & annos, sed quin potiùs omnium hominum cordis occulta, iuxta hoc quod dictum est; *qui fingit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum*. Et adhuc alibi; *Ipse autem nouit occulta cordis*. Apostolus verò his consonanter dicit; *In die qua iudicabit Deus occulta hominum*. Ille enim dies manifestabit omnia, in igne reuelans cuncta. Scientes itaque nos ô viri, quia aduersum tam terribilem habemus iudicem, sanctè conuersari, & in factis & in verbis studeamus, vt non pro condemnatione in iudicio, sed pro requie atque gloria æterna inquiramur.]

Omnes igitur actus, & boni & mali, tametsi occulti, erunt iudicij extremi materia. Psalm. 49. ea materiæ huius discussio, & veluti disceptatio causæ, latè proponitur, bonáque eius Psalmi pars, pulcherrima paraphrasi à S. Augustino illustratur 20. Ciuitatis c. 24. Ac Robertus de Sorbona, Opusculo de Conscientia, adducendus cum de Christo Magistro, conferens à c. 7. examen huius iudicij, cum examine ordinandorum, vel promouendorum ad gradus, expendit nominatim, quanta sit futura terroris materia, quod Christus per seipsum sit cunctos strictè discussurus.

Discussio causæ, cuiusmodi.

671 In variis Scripturis, traditur fore scrutationem & interrogationem in cogitationibus. Interdum Patres eam disceptationem, Satanâ causam suam aduersus hominem vrgente faciendum, tradunt. Pulchrè S. Augustinus Orat. contra Iudæos & paganos c. 4. [Expectatur dies iudicij, aderit ille æquissimus Iudex, qui nullius potentis personam accipiet; cuius palatium auro vel argento nemo corrumpet: Astabunt omnes animæ vt referat vnaquæque, secundùm ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum. Præsto enim erit aduersarius Diabolus: recitabuntur verba professionis nostræ. Et si talis inuentus fuerit quisque, vt debitor ex hac vita migret, exultabit ille aduersarius in conspectu Sereniſſimi Iudicis, superiorem se esse declamans, agensque talem causam apud talem iudicem. Æquissimè, (inquit,) iudex, iudica, *Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ*. Iudica meum esse, qui tuus esse noluit: meus est, mecum damnandus est. Post renuntiationem, vt quid inuasit pannos meos? Quid apud eum impudicitia faciebat, cui ipse renunciauerat? Quid intemperantia, quid auaritia, quid ira, quid superbia, quid cætera mea? Postremò æquissime, fugientem à me, confugientem ad te, postea cum meis quibus renunciauerat apprehendi, inuasorem destinui. In ipsa quodammodò mea possessione, à me apprehensus est. Quid enim in circo faciebat, atque ibi furias, lites, insanas voces, inanésque victorias, cum iam à se alienus sibimet videbatur? Quid in theatro faciebat renuntiator turpium voluptatum? Quid in Amphitheatro crudelitates sæuas oculis suis intuendo? Thesaurizauit sibi iram in die iræ: Hæc omnia mea post renuntiationem inuasit, meus esse voluit, & mea concupiuit. Iudicà iudica æquissime, quoniam quem tu non dedignatus es tanto pretio liberare, ipse mihi se postmodùm voluit obligare.]

Nyssenus Orat. 5. de beatitudinibus, suspensis omnibus metu futurorum, & bonis & malis, inducit misericordem, ab occursu interuenientium pro eis egenorum, causa superiorem euadere; immisericordem verò cadere causa. [Quid igitur (inquit) si benefactor in tempore inquisitionis agnitus sit ab iis qui beneficio eius vsi fuerint, quomodò verisimile est, eum dum incundis & gratis vocibus coram Deo omnis creaturæ accipietur, atque celebrabitur, animo affectum iri? Numquid aliqua alia beatitudine insuper opus habebit, qui in tam frequenti theatro, ob res optimas quasi præconis voce celebretur? Nam quod adsint qui beneficium acceperint, docet Euangelij vox vbi Rex & iustis est peccatoribus, respondet. Ad vtrosque enim demonstratiuis verbis vtitur, tanquam digito indicans subiectum: *Quatenus fecistis vni ex his fratribus meis minimis*. Per hoc enim quod dixit, *ex his*, eorum quibus benefactum fuerit præsentiam ostendit. Dicat nunc mihi qui inanimam pecuniarum materiam futuræ beatitudini præfert; quis auri splendor eiusmodi? qui pretiosorum lapidum fulgores? quis indumentorum ornatus talis, quale bonum illud esse, spes suggerit, atque proponit? Cum Rex creaturæ in sublimi solio gloriæ magnificè præsidens, humanæ naturæ sese reuelauerit, & conspiciendum præbuerit? Cum circùm ipsum innumerabiles Angelorum visæ fuerint legiones, atque adeò cum in oculis omnium fuerit arcanum & ineffabile illud regnum cœlorum? Ac rursus ex contrario demonstrata fuerint terribilia illa supplicia? In medio verò horum, omnis hominum natura, qui à prima creatione vsque ad rerum vniuersarum consummationem nati fuerint, tum metu, tum spe futurorum stet suspensa atque sollicita, in vtramque partem euentus expectatione sæpè tremens: atque etiam iis qui cum bona conscientia vixerint, futurum rei euentum suspectum habentibus? Cum aliòs viderint à praua conscientia in horridas illas ac tetras tenebras tanquam ab aliquo carnifice trahi? si hîc faustis pariter ac gratis ab iis qui beneficia acceperint, edictis vocibus atque acclamationibus fiducia operum magnificus ac splendidus iudici se sistat; nunquid similem ac parem materialibus diuitiis, felicitatem ac beatitudinem

illam esse existimabit ? Numquid montes omnes,& campos,& saltus,& mare in aurum transmutata, pro illis bonis sibi cedi ac tradi pacturus sit ? Ille verò qui diligenter, signaculis & clausstris ferratisque portis, & tutis conditoriis mammonam absconderit, & omni mandato antiquius magisque curandum duxerit,vt materia sibi in occulto defossa atque congesta esset; si is, quam, præceps in tenebrosum illum ignem detrudatur : omnibus iis qui per hanc vitam experti fuerint, sæuitiam & inhumanitatem ei obiicientibus & dicentibus; *Memento quod receperis bona tua, in vita tua.* Concluſisti simul in munimentis diuitiarum misericordiam, & reliquisti super terram miserandi affectum:portasti ad hoc seculum humanitatem; non habes quod non habuisti non inuenis quod non deposuisti : non colligis quod non dispersisti:non metes quorum non deiecisti semina : digna sementi tibi messis acerbitatem seminasti, collige manipulos : coluisti immisericordiam, habe quod dilexisti. Non aspexisti quenquam condolenter ; non aspicieris cum miseratione. Despexisti cum qui affligeretur;despicieris dum peribis. Fugisti misericordiam ; fugiet te misericordia. Abominatus es,& fastidisti egenum; fastidiet te qui propter te egenus fuit. Si hæc atque similia dicantur, vbi aurum ? vbi splendida vasa ? splendida supellex ? vbi per signacula, thesauris adhibita cautio.]

Verùm hæc omnia ita sunt accipienda, vt postulat negotium in quo versamur, & spectato iudice Christo, vt iudicandorum multitudine ac varietate. Aio igitur, vnicuique quidquid benè maléve fecerit, dixerit, cogitarit deliberatè, fore manifestandum in diuina. Quæ causa est, cur sanctus Gregorius 10.moral. cap. 31.Christum velit dictum *lampadem hic contemptam, sed paratam ad tempus statutum*, quia exuret, & illuminabit abscondita vniuscuiusque. Nec cuique tantùm sua merita vel demerita propalanda ; sed cuilibet alterius cuiusuis & interna & externa opera fore reuelanda, & patefaciendum omnibus quam quisque facti sui meredem reportet, & quam ob causam ; liquet ex iis quæ exempli gratia proponuntur Matth. 25. vbi aliqui dicuntur damnandi,alij beandi ; propter opera misericordiæ. Non quod hæc sit adæquata salutis vel damnationis causa : Plerique enim ea opere sine peccato omiserint, (vt specialiter quoad hoc pro Religiosis notat Rupertus lib. 9. de oper. Spir. sancti cap. 14.) Sed quod in nonnullis ita sit futurum. Et id circò exempli gratia sint proposita ea opera, vt intelligamus patefaciendam in Christi examine causam sententiæ ferendæ.

Omnes aliis quoad omnia patebunt, Malorum inde confusio, & bonorum gloria.

672 Quod assumpsi, omnes aliorum notiam habituros in iudicio, latè confirmatur à S. Damasceno sub finem Orationis de defunctis. Locus est, ex plerisque Patrum locis in eam rem adunatis, contextus ; quem proinde fuerit perinde describere, ac varia Patrum loca corrogare. [Neque hoc (inquit Damascenus,) quisquam existimet quod in tremenda illa concione, inter nos ignoti simus futuri. Næ profecto vnusquisque proximum agnoscet, non corporis habitu, sed perspicaci mentis oculo. Vnde hoc adstruemus, petis ? Audi Dominum Christum in parabola pauperis Lazari id manifestè docentem,cum inquit ; *Dives eleuatis oculis agnouit pauperem Lazarum in sinu Abrahæ Patriarchæ sedentem.* Similiter autem & Abraham. Et ne quis dicat quia parabola sit,propterea minùs satis comprobatum quod propositum fuerat;sciat diuinas Saluatoris nostri parabolas, rerum esse existentium, sicut in eis contentæ sunt & demonstratæ. Quare sicut ait Ioannes Chrysostomus, non eos solùm quos hîc nouimus, sed etiam quos nunquam vidimus, cognoscemus. Etenim neque Abraham vidisti, neque Isaac, neque Patriarchas: Sed vbi in generali tremenda illa congregatione videris & cognoueris, dices;Ecce Abraham, & Isaac, & reliqui Patriarchæ. Ecce Petrus, & Paulus, Apostolique omnes : Ecce Dauid pater Dei, & Prophetarum Cunei : Ecce Præcursor Ioannes,& Stephanus Protomartyr, & sanctorum multitudo. Ad hæc iterum ait celebratus ille in sacris disciplinis Basilius, ad auaros loquens ; Num ante oculos proponi Christi tribunal ? quoniam quotquot à te iniuria affecti, circunstabunt & inclamabunt te ; Quo tunc imaginibus iniquitatum tuarum manifestè visis, vertes oculos ? Hinc pupillos, inde viduas, vtrinque pauperes à te oppressos, famulos quos contristasti,vicinos quos exacerbasti,& reliqua per ordinem. Beatus item Ephrem,diligentissimus prædicator secundi aduentûs Christi, sic docet; Tum filij parentes suos condemnabunt, quia bona opera non fecerint, & in hac hora nostros suos vident miseri. Et si quos cernant ad dextram partem inductos separari, comploratorias lamentationes eiulant. Et rursus qui Theologi cognomentum obtinuit ; Tunc (inquit) te Cæsarium videbo fratrum charissime, fulgidum, glorioſum,exultabundum : qualis scilicet & mihi per somnium apparuisti. Accedit ad hos Athanasius ille, vita & sermone circumspectus, Ecclesiæque Dei fundamentum, de iis qui in Domino mortui, sic dicens : Hoc etiam Deus iis qui saluantur concessit, vt animæ eorum vsque ad diem resurrectionis conueniant & collætentur, expectantes diuina munera sibi distribuenda, qua consolatione peccatores priuati sunt. Virtutem enim qua se mutuum cognoscant, non habent. In illo autem omnium populorum theatro, sicut opera omnium reuelabuntur,ita & personæ omnibus erunt cognoscibiles, donec extrema omnium separatio fiat, & vnusquisque in locum quem præparauit, dimittetur. Et iusti quidem cum Deo agent, & inter se : peccatores verò in extremis locis, & inter se ipsi quoque, non tamen mutuum se agnoscentes : Nam & hac consolatione destituti sunt.Qualis autem(obsecro,)confusio esset, nisi qui confunduntur, noscantur ab omnibus? Tunc enim grauis & maxima erit ignominia, cum quis noscet omnes, & noscetur ab omnibus. Quisquis enim erubescit, ab iis erubescit qui se nouerunt. Equidem notus qui confunditur, inter ignotos non erubescit. Indubitatum igitur & citra controuersiam est, mutuum nos omnes agnituros : & ante oculos cuiusuis patebit,

patebit, quàm honestè vnusquisque vixerit.] Vides in iudicio extremo, & actiones omnium, & personas omnes fore cuiuis peruias, iuxta Damascenum,& Patres quos allegat.

673 Optimè idem tradit Rupertus lib. 9. de operibus Spiritus sancti cap. 18. [Quæstioni difficiliùs(inquit) responderi posset,si existimaremus sic ibi interrogandum, & sic respondendum,sicut hìc interrogamus, & sicut respondemus. Si ita putaremus, risum sapientibus faceremus, consequens esse dicentibus,vt vnus homo apparens in nubibus, sedens in maiestate sua, Rex magnus, ore grandi, vocem suam elementarem sic magnam faceret, vt eam in toto mundo, vel de toto mundo congregatæ audirent & intelligerent omnes gentes. Nunc autem scimus & scire debemus, quia non verbis aut voce elementari, sed cogitationibus latere non valentibus, & certissimè concurrentibus iudicium omne perficietur;testante Apostolo,cum dicit; *Qui ostendunt opus legis, Scriptum in Cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meum, per Iesum Christum.* Ergo interrogatio illa dicentium,*Domine quando te vidimus esurientem, & pauimus; sitientem, & dedimus tibi potum* &c. Cogitatio erit & conscientia tripudians in manifesto cordis, attoniti, atque admirantis, quid si quod videt & audit.] Idem subdit de auditione mala.

Hi ergo apparebunt stigmatis Satanæ notati, vt pulchrè prosequitur Eucherius hom. 10. de Paschate. Alij gloriosè nitentes operibus bonis: vnde summa existet malorum confusio, & bonorum gloria, quando vtique in conspectu tantæ multitudinis, & in tam amplo Concilio retegentur palam. Egregiè id attigit idem mellitissimus scriptor hom. 1. de Ascensione, his verbis. [Quamdiù in hoc corpusculo positi sumus,conceditur nobis scissa redintegrare,maculata diluere, vulnereta sanare. Quicquid autem hìc non redemerimus mortifera securitate decepti, integrum nobiscum insanabili cum dolore reportabimus, ad sanctorum præsentiam, atque ad ipsam tremendi iudicis maiestatem. Et quid de nobis erit, si cum talibus ornamentis processuri sumus in illum conuentum omnium Sanctorum?Qui dies ille?quæ trepiditatio;quæ terræ & cœli spectatio erit, cum inter aliorum præclara gesta, & illustria merita,aliorum probra & dedecora perferentur? Et quid grauius? quid intolerabilius? quàm si illo tempore malorum ignominia reueletur, quo bona gloria manifestabitur?Multo enim inuidiosiot & damnabilior erit causa criminum, sub assistentium comparatione virtutum. Quid erit terroris? quid miseriæ? quid mœroris, quando sub illo admirabili Apostolorum Martyrúmque Concilio, sub illo Angelorum sydereo ac præfulgente confessu, cum rubore, veterum delictorum diuersis tetra maculis anima producetur? Quando lætissimam iniquitatum suarum, confusibilémque vitæ totius historiam ante oculos suos videbit exponi, vt illam inaudita clamantium vox, malorum conscientia obmutescente & deficiente condemnet?]

674 Breuiter S. Chrysostomus hom. 10. in primam Corinth. [Christi tribunal censeamus adesse, vt vnusquisque suam conscientiam diiudicet,& iam cogitet adesse iudicem,omniáque reuelari, & in medium adduci. Non enim solùm nos assistere oportet,sed & reuelari.Numquid obstupuistis?Si autem nunc, cum nondum res agitur, sed solùm proponitur, & in cogitatione effigiatur, à conscientia perimus, quid faciemus quando aderit.] Plurima in hanc rem ex variis Patribus protuli in Moràli, Distinctione 4.num.429. ibi legenda. Videndus quoque S. Ephrem Tomo 1. tractatu 70. & duobus sequentibus perbreuibus; sunt enim potiùs responsa ad quædam quæsita de iudicio extremo.

Aliam malorum confusionem, & è contrario seruata proportione, aliam bonorum gloriam, inde etuere possumus, quod Sancti ita omnibus patentes erunt honori Christo Domino, qui de eis multo potiore iure, quàm S. Paulus de iis quos Christo pepererat gloriari poterit, tamquam de gaudio & corona sua. Ex impiis autem & eorum apud omnes prostantibus iniquitatibus, quantum in ipsis fuit,opprobrium in Christum refundetur, & ingens gaudium Diabolo creabitur. Egregiè omnino id prosequitur S. Basilius in regulis fusiùs disputatis ad quæst. 2.*sub finem*,vbi recensitis insignibus Dei in hominem beneficiis; iis præsertim quibus Verbum in carne prodiens, hominem onerauit, concludit;[Quæ omnia quandocumque mecum ipse considero, (vt planè quod euenire mihi in animo sentio, apud vos etiam enunciem) terribilis me quidam cum mentis consternatione horror inuadit;metuentem videlicet, ne si aliud agendo in rebus futilibus ac vanis animum occupauero, à Dei charitate deiectus,Christo dedecori sim. Qui enim assiduè nunc suis nos artificiis circumuenire, & mundialis istius vitæ illecebris inescans,omni conatu efficere studet vt datorum nobis à Deo beneficiorum Deique ipsius memoriam ex animis nostris reuellat, is vbi hinc migrauerimus, cum animarum nostrarum exitio nobis insultans, vehementissimèque insectans, contemptionem Domino nostram contumeliosè exprobrabit, contumaciáque ac defectione ab ipso nostra, gloriandi materia aduersùs illum vtetur;quod videlicet cum nos ipse neque creârit, neque pro nobis mortem subierit, sibi tamen spretis, contemptísque Dei præceptis, obsequentes habuerit. Equidem istam ego futuram aduersùs Dominum contumeliam opprobrationem ac dedecus, & insolentem hostis gloriationem, grauiora longè esse statuo, quàm ea quæ sunt in gehenna supplicia; materiam videlicet nos aduersario Christi, gloriosiùs sese aduersùs illum efferendi extitisse, qui conciliandæ nobis causa salutis, & mortuus sit, & resurrexerit;cui etiam vel hac gratia, maiorem in modum debitores sumus.]

Omnium ad omnes manifestatio, scrutatio in lucernis

675 Et bonorum igitur & malorum opera,dicta, & cogitata libera omnia,nuda & aperta omnibus erunt, scrutante iudice in lucernis facta vniuscuiusque. Ea enim metaphora,Scripturæ exquisitam materiæ discussionem designant. Et hìc quidem, omnia propè fium in

absconditò, & cœcis conduntur tenebris; vnde plerique videntur pij ac probi, qui reuera sunt impij. Tunc autem accenso lumine, omnia patebunt. Prosequitur perelegantèr eam Metaphoram Ricardus Victorinus tract. de iudiciaria potestate; Tum concludit. [De his lucernis Dominus minatur, vbi per Prophetam loquitur. *In tempore illo, scrutabor domos Hierusalem in lucernis. Hierusalem* idem sonat quod *visio pacis.* Domus itaque Hierusalem, sunt conscientiæ securæ; nam hæ sunt quæ videntur internam pacem habere. Quid igitur fiet de domibus Babylonis, quando domus etiam Hierusalem scrutandæ sunt cum lucernis? Quid erit de conscientiis turpibus & desperatis, si confidentiæ præsumptio tollitur etiam malè securis? Domus itaque Hierusalem à Domino perscrutandæ perhibentur, quia in illis etiam conscientiis quæ securæ sibi videbantur, nihil occultum, nihil indiscussum relinquetur, quod à veritatis lumine non arguatur. Hoc autem domorum scrutinium cum lucernis, se Dominus facturum perhibet, quia latebrosarum etiam cogitationum vel voluntatum iudicium, illorum vtique ministerio faciet, quos summa veritatis intelligentia ad omnis iudicij examen intimè illuminauit. Splendor ergo quidam diuini luminis, de perfectorum cordibus radiabit; qui vnicuique vniuersa quæ in corde suo bona vel mala latebant, manifesta visione denudabit. Cogita igitur quomodò nunc ad huius corporeæ lucis infusionem eorum quæ in domo sua sunt statim omnia circumspicit, & non solum quantitatem, sed qualitatem rerum, sub vno & simplici aspectu deprehendit. Constat autem lucem illam incorpoream multo præstantiorem multo efficaciorem in genere proprio, quàm ista sit vel esse possit in genere suo. Parum itaque est quod dixi, quod radius ille incorporeus plenè demonstrat singulos sibimet ipsis; imo & sibi, & aliis.]

Item librorum apertio ac lectio.

676 Idipsum Scripturæ sæpè tradunt sub metaphora apertionis libri vt Danielis 7. *Iudicium sedit, & libri aperti sunt.* Et Apocal. 20. *vidi mortuos*, qui scilicet mortui fuerant, *magnos & pusillos, stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex iis quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.* Quem locum S. Augustinus 20. Ciuit. cap. 14. Egregiè in hunc modum enucleauit. [*Libros* dixit esse apertos, & *librum.* Sed librum cuiusmodi sit non tacuit; *qui est* (inquit) *vitæ vniuscuiusque.* Ergo illi libri, quos priore loco posuit, intelligendi sunt sancti, & veteres & noui, vt in illis ostenderetur, quæ Deus fieri sua mandata iussisset. In illo autem qui est vitæ vniucuiusque; quid horum quisque non fecisset, siue fecisset. Qui liber si carnaliter cogitetur, quis eius magnitudinem aut longitudinem valeat æstimare? Aut quanto tempore legi poterit, liber in quo scriptæ sunt vniuersæ vitæ vniuersorum? An tantus Angelorum numerus aderit, quantus hominum erit; vt & vitam suam quisque ab Angelo sibi adhibito audiat recitari? Non ergo vnus liber erit omnium, sed singuli singulorum. Scriptura verò ista vnum volens intelligi *& alium* (inquit) *liber apertus est.* Quædam igitur vis est intelligenda diuina, qua fiet, vt cuique bona opera sua, vel bona vel mala cuncta, in memoriam reuocentur; & mentis intuitu, mira celeritate cernantur: vt accuset, vel excuset scientia, conscientiam: atque ita simul, & omnes, & singuli iudicentur. Quæ nimirum vis diuina, *liber* nomen accepit. In ea quippe, quodammodo legitur, quicquid à faciente recolitur.] Complexus his paucis est sapientissimus Pater, quæ diffusè alij de his libri scripsere; siue absolutè tractantes libros hos iudiciales, vt Thyræus lib. de iudicio vniuersali cap. 17. Pererius lib. 15. in Daniel. Sanctius in cap. 7. Danielis num. 85. Siue conferentes eos cum libro vitæ seu catalogo electorum Dei de quo libro, fusè Theologi 1. parte, tractando prædestinationem, & Ribera cap. 4. Apocal. ad vers. 5. ac ibidem Alcazar & Pererius: & qui de quintuplici vitæ libro multa promiscuè tradit. Sixtus lib. 2. Biblioth. V. *vita liber.*

Eam porrò confusionem, quàm impiis ex contraria sanctorum vita obuenturam dicebam, librorum quoque apertione & lectione expressam censuit S. Gregorius 24. Moral. tractans illud, *respiciet homines, & dicet peccaui*, quod sic Glossat. [Viua lectio est vita bonorum: vnde & non immeritò iidem iusti, in sacro eloquio *libri* nominantur, sicut scriptum est; *Libri aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est vitæ & iudicati sunt mortui, ex his quæ scripta erant in libris.* Liber namque vitæ, est ipsa visio aduenientis iudicis. In quo quasi scriptum est omne mandatum, quia quisquis eum viderit, mox teste conscientia, quicquid non fecit intelligit. *Libri* etiam *aperti* referuntur, quia iustorum tunc vita conspicitur, in quibus mandata cælestia, opere impressa cernuntur. *Et iudicati sunt mortui, ex his quæ scripta erant in libris*, quia in ostensa vita iustorum, quasi in expansione librorum, legunt bonum quod agere ipsi noluerunt; atque ex eorum qui fecerunt comparatione, damnantur.]

Nullus inde rubor sanctorum, aliquando iniquorum.

677 Quamquam autem in his libris, legentur quoque probra anteriorum sanctorum, etiamsi malè id negent Magister in 4. dist. 43. Viguerius in Instit. cap. 21. §. 3. ver. 8. Somnius Tractatu de extremo iudicio cap. 6. (Nam Scripturæ apertè ferunt omnia esse tunc pandenda, & omnia adducenda tunc esse in iudicium, nec repugnat D. August. 17. Ciuitatis cap. 4. *in fine*, cum sola extrema terræ iudicanda ait, idest extremum vitæ hominis statum, fore salutis vel damnationis causam pronuntiat: Id enim rectè cohæret cum detectione anteriorum, iámque ante abolitorum probrorum:) Tamen id nullo modo erit rubori electis, siue tunc in iudicio, siue per totam æternitatem: qua idem proprie & alienæ anteriorum meritorum ac demeritorum conspectus patebit, quod S. Anselmus egregiè planè expressit, serm. de beatitudine, ex quo placet aliqua adscribere. Dixerat; [Ibi à singulis omnes, ibi ab omnibus singuli cognoscentur nec

nec quemquam omnino latebit, qua patria, qua gente, qua stirpe, quis editus fuerit, vel quid in vita fecerit.] Aduersùs hoc, obiicit sibi S. Anselmus. [Hic fortassis ait aliquis, quid est hoc? peccata quæ feci, scient omnes? Ad hoc ea confessus sum vt declarentur, vt obliuiscerentur, vt nulli ampliùs panderentur.]

Diluit eam obiectionem in hunc modum. [Benè; sed cum tu illa gloria ab omni criminis sorde purgatus, vultui Dei præsens astiteris, ingratusnè ei esse poteris pro tanta misericordia, quam tibi fecit, remissis illis delictis tuis? Et vnde gratias ages, si nihil eorum, vnde illas iure debeas, in tua memoria habes? Vt igitur in illius laudibus æternaliter iucunderis, semper de quanta sis miseria erutus, (vt puto,) coram habebis. Cum ergo singulorum conscientiæ singulis pateant, fateri audeo, ea quoque cunctis patere, pro quorum curatione, tu Deo iugiter gratiosus existes; non ad tuam confusionem, sed ad magnam Dei glorificationem, tuámque gratulationem. Nec enim tunc pro peccatis suis te maior cordis angustia premet, scelerumque tuorum magis pudebit, quàm aliquem magnis olim vulneribus saucium, iamque omni ex parte sanatum, aboliti langoris molestia premit; vel eorum quæ in vta positus infans egerat, nunc grandæuum pudet. Tunc quippè, cum integra sanitas, perfecta munditia, plena remissio, secura omnium offensionum impunitas tibi certò arriserit, cognitio eorum qui magis horrori tibi valebit, quàm est modò beatissimo Apostolorum Principi Petro, quia Christum negauit, abiuratio sua, Beato Paulo qua persecutus est immanitas sua; Beatæ Mariæ Magdalenæ, peccata sua, & multis aliis, multa quæ sciuntur iam donata, crimina sua? verùm super hoc agnitis delictis, velut enormi, ac fœda infirmitate tua, pietas, virtus, ac sapientia medici qui te sanauit, sublimius à cunctis admirabitur, laudabitur, magnificabitur. Laus autem & magnificentia, Deo gloriæ, tua si benè aduertis, gloria est. Sed dices; Equidem consentio, laudem Dei, gloriam meam esse. Verum cùm hinc indè, tot & tot ad comparationem mei innocentes prodeant, qui consideratis vitæ meæ obscœnitatibus, me omnino, sicut æquum erit, horrori habendum iudicent, quid dicam? Iustitia nempe suum, & suum iniustitia præmium exigit. In his frater, nolo timeas, aliter erit quàm existimas. Illum siquidem quem tu tibi comparatum, iudicas penitus innocentem, non ibi reperies, de te quemadmodùm æstimas sentientem. Namque videns te ille, quo de agis, planè intelligit te nequaquam se sed Deum quasi lo peccasti offendisse. Cum ergo viderit Deum tibi sua debita funditùs dimisisse, nec in cor tibi ascendet, vt te deinde aliquatenus iudicet. In hoc enim ipso Deum se offendere cognosceret, si te Deo per omnia reconciliatum, pro iis quæ olim feceras, vllatenus contemnendum cogitaret. Magis autem gratiosus admirabitur ineffabilem Dei clementiam, non solùm in te, sed & in se. In te, quia de tam profundo iniquitatis eripuit te. In se, quia sola gratia eius, ne in idem profundum rueres, tenuit. Te laudando igitur magnificabit, in te post gratiam Dei, vim atque constantiam, quibus enitens voraginem tanti mali viriliter euasisti quàm iuxta quod ipse considerabit, si derelictus à Deo simili modo incurrisset, non ita forsitan euasisset. Vides igitur quàm nihil im properij, vulgata cognitio peccati tui, immo quàm multùm laudis, & gratiarum, cognita remissio sui generabit.] Subscribunt huic doctrinæ, Scholastici in 4. dist. 43. vbi D. Thomas, & Bonauentura, passimque alij. Item Soto in 4. dist. 47. quæst. 2. art. 3. Suarez Tomo 2. 3. Partis disp. 57. sect. 7. Ioannes Sanchez disp. 7. num. 7.

Propalanda quoque, iusta Dei iudicia.

678 Porrò non modò merita & demerita singulorum fore tunc manifestanda, sed etiam rectitudinem antea incertorum & ocultorum iudiciorum Dei propalandam fore omnibus, S. Augustinus docet. [Cum ad illud Dei iudicium veneiimus, cuius tempus iam propriè *dies iudicij*, & aliquando *dies Domini* nuncupatur, non solùm quæcumque tunc iudicabuntur, verum etiam quæcumque ab initio iudicata, & quæcumque vsque ad illud tempus adhuc. Iudicanda sunt, apparebunt esse iustissima. Vbi hoc quoque manifestabitur, quàm iusto iudicio Dei fiat, vt nunc tam multa, ac penè omnia iusta iudicia Dei, sensus mentésque mortalium lateant, cum tamen in hac re, piorum fidem non debeat iustum esse quod latet.] Electis tamen Dei, multo plura, & dilucidiùs monstrabuntur hac in parte. Quod pulchrè tradit apud D. Augustinum Auctor libri de triplici habitaculo c. 4. quem S. Bonauentura citat nomine S. Fulgentij; iuxta quem. [Dabitur iustis omnibus assidua lectio libri vitæ, id est æternæ veritatis & summæ sapientiæ, & Verbi Dei, quæ est Christi Iesu visio; vbi quicquid nos nunc latet, manifestum erit. Vbi ratio manifesta est, cur hic electus est, & iste reprobatus; cur hic in regnum assumptus, & ille in seruitutem redactus; cur alius in vtero moritur, alius in infantia, alius in iuuentute, alius in senectute. Cur alius pauper, & alius diues. Cur filius adulteræ baptizatur, & aliquando filius legitimæ coniugis, ante baptismum moritur: Cur qui benè incipit viuere, aliquando malè finit, & qui malè incipit, sæpè benè finit. Hæc omnia, & huiusmodi multa, in libro vitæ, plana & aperta omnibus erunt.]

Discussio, & manifestatio prædicta aut momentanea, aut perbreuis.

679 Hæc omnia, tametsi adeò vastam & propè immensam, attenta iudicandorum multitudine, materiam complectuntur; tamen breuissimo tempore, aut in momento manifestabuntur, roborante Deo singulorum vires intellectiuas, vt ad tam amplum obiectum simul & semel perspiciendum, possit assurgere. Fateor incertum Diuo Augustino visum, lib. 20. Ciuit. cap. 1. quamdiu protendendum sit iudicium. Sic enim scribit. [Quod in confessione ac professione tenet omnis Ecclesia Dei veri, Christum de cœlo esse venturum ad viuos ac mortuos iudicandos hunc diuini iudicij vltimum diem dicimus, id est nouissimum tempus. Nam

per quot dies hoc iudicium tendatur, incertum est. Sed scripturarum more sanctarum, *diem* poni solere pro *tempore*, nemo qui illas literas quamlibet negligenter legerit, nescit.] Sic igitur D. Augustinus. Tamen breui admodùm tempore perficiendum esse iudicium, receptissima est Doctorum sententia, à Richardo Victorino Tractatu de iudiciaria potestate *sub finem*, latè illustrata. Eámque Thyræus lib. de vniuersali iudicio cap. 19. num. 56. quibusdam Scripturis confirmat, quæ non videntur ad rem facere: cuiusmodi est, quod 1. Thessal. 5. aduentus Domini comparatur furi. Et quod Matth. 24. confertur cum fulgure, quod vno momento ab Oriente in Occidentem relucet. Verùm hæc omnia, ad improuisum potiùs & inexpectatum Christi aduentus definitum ac certum diem pertinent, quàm ad tempus intra quod iudicium est peragendum.

Ex eo tamen quod Scripturæ toties prodant, confirmentque Patres, tempore iudicij Christum exacturum esse rationem etiam de otiosis verbis, & scrutaturum omnes in lucernis, ac positurum rationem cum eis; quæ constat si successiuè & pedetentim peragerentur, vix multis seculis esse perficienda, rectè colligitur, omnem illlam discussionem causarum, & omnia ad sententiæ prolationem præuia, vel momento, vel per breui admodùm tempore esse consummanda. Audi Origenem Tractatu 7. in Matth. [Omnes nos, præsentari oportet ante tribunal Christi vt reportet vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum: & adducetur ad rationem etiam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, vel si quis aliquando potauerit aliquem calice aquæ frigidæ, tantùm in nomine discipuli. Hæc autem non sic dici putamus, quasi opus habentia multo tempore, vt ponatur nobis ratio de omnibus actibus vitæ nostræ: vt suspicio sit Rege ponente singulis in tanta seruorum multitudine rationem, ne fortè res ipsa necessarium habeat longum tempus, quoad vsque ad finem perueniant omnia, quæ ab initio mundi vsque ad consummationem seculi, non vnius, sed multorum seculorum sunt gesta ab omnibus. Sed non est ita. Volens enim Deus ventilare omnium mentes, vt vnusquisque sentiat proprios actus bonos vel malos, citò omnia ab omnibus omni tempore gesta, singulis quibusque faciet in mente ineffabili quadam virtute. Nec enim sicut nos volentes in mente facere alicui ea quæ fecit, opus habemus tempore sufficienti ad consummationem eorum quæ dicuntur à nobis, & in memoriam rediguntur; Sic & Deus opus habet tempus, volens nobis in mente facere omnia quæ gessimus in vita, & cognoscentes vniuersa quæ fecimus, intelligamus propter quæ, aut punimur aut honoramur. Si quis autem celeritati diuinæ virtutis, circa hæc omnia consummanda non credit; hic nondum intellexit Deum, qui omnia fecit, & non indiguit spatio temporis alicuius ad faciendam, cœli, & terræ, & omnium quæ in eis sunt, creaturam. Nam etsi videtur in sex diebus fecisse omnia Deus, maximè quia dicit, *hic est liber generationis cœli & terræ qua die facta sunt cœlum & terra*; audendum est tamen & dicendum, quoniam tempus futuri iudicij non opus habebit spatio temporis; sed sicut resurrectio dicitur futura *in momento, in ictu oculi*, sic puto & iudicium fore.]

Ex tanta discussionis claritate, omnium excusationum, & subterfugiorum præclusio.

680 Quiá autem visio meritorum & demeritorum, erit intuitiua & clara, agnoscentibus omnibus distinctissimè, quid ipsi quid alij quique, liberè fecerint, dixerint, cogitarint; non patebit locus, vel excusationi peccatorum, vel calumniæ bonorum. In hac enim vita, peruertuntur sæpè iudicia, tergiuersante reo, & negante malum quod fecit: eo quod obseratis hominum pectoribus, non liceat iudici, eò demittere oculos, nec conuinci possit reus apud iudicem, & eos quos iudici conscios esse oportet. Et è contrario boni actus, quia latet intentio qua fiunt, vocantur plerumque in inuidiam, & criminationi patent. Nihil horum in Christi extremo iudicio habebit locum, quia Deus perspicuè & clarè manifestabit consilia cordium, & illuminabit abscondita tenebrarum, statuetque reum ante faciem suam; quod à D. Bernardo serm. de conuersione ad clericos cap. 2. de iudicio huius vitæ insigniter expressum, multo magis valet pro futuro iudicio. [*Initium* (inquit,) *loquendi Domino*: & hoc verbum ad omnes qui conuertuntur ad cor præcessisse videtur, & non modò reuocans eos, sed reducens & statuens contra faciem suam. Est enim non tantùm vox virtutis, sed & radius lucis, annuncians pariter hominibus peccata eorum, & illuminans abscondita tenebrarum. Nec verò vlla interna huius vocis ac lucis differentia est, cum vnus idémque sit Dei Filius, & Verbum Patris & splendor gloriæ, sed & animæ quoque substantia, in suo quidem genere etiam ipsa spiritualis & simplex, sine vlla distinctione sensuum, sic tota, si tamen tota dicenda est, vt & videns pariter & audiens videatur. Quid enim illo agitur siue radio, siue verbo, nisi vt nouerit semetipsam? Aperitur siquidem conscientiæ liber reuoluitur misera vitæ series, tristis quædam historia replicatur, illuminatur ratio, & euolutæ memoriæ, velut quibusdam eius oculis exhibetur. Vtraque verò non tam ipsius est animæ, quàm anima ipsa; vt eadem sit & inspiciens & inspecta: contra suam statuta faciem, & à violentis quibusdam appetitoribus immissarum vtique cogitationum, coacta proprio interim iudicanda assistere tribunali.]

Et ad hoc quoque, Scripturæ librorum metaphoram adhibent. Sicut enim erunt libri iudicandorum, qui tunc omnibus patebunt, ita aperientur libri iudicum, qui erunt velut libri decretorum & canonum, vnde omnes iudicentur. Confert scitè omnino vtrosque illos libros, & quomodò sint aperiendi egregie explicat, Richardus Victorinus Tractatu de iudiciaria potestate, his præter cætera. [Quid itaque sunt iudicandorum conscientiæ, nisi quædam (vt sic dicam,) actiones scriptæ? Quid verò sunt iudicantium corda diuinitùs in omnem veritatem edocta, nisi quædam quasi canonum decretæ? Ex hac gemina Scriptura, omnis sententia trahitur, vnde iudicandorum quilibet damnatur vel absoluitur. Iudicandos itaque, nihil aliud est

est actionum suarum libros coram iudicibus aperire, quàm conscientias illis non posse abscondere. Nihil verò aliud est, iudices in huiusmodi codicibus legere, quàm conscientiarum occulta, manifesta visione penetrare, & quo quisque merito polleat, vel sordescat, indubitanter agnoscere. Iudices autem coram iudicandis decretorum suorum libros aperire, est ad cordium suorum inspectionem, inferiorum quorumlibet visum admittere, sensumque suum in his quæ ad iudicij rationem spectant, reuelare. Iudicandi verò dum in huiusmodi quasi canonum decretis legunt retributionis sententiam, sententiæque rationem quam quisque meretur inueniunt. Huiusmodi itaque Scripturam legere, hoc erit eis, iudicij sententiam accepisse.]

Sententia Iudiciaria, per Christum, & eius Assessores, Apostolos, ac Apostolicos viros.

681 Præmissam operum manifestationem, excipiet iudicis Christi sententiam, quam Iustus Iudex vocali pronuntiatione adhibita feret, assidentibus Apostolis, & aliis Apostolorum exemplo Euangelica consilia amplexis; & idcirco ex Christi promisso, potientibus speciali participatione honoraria, auctoritatis iudiciariæ. Omnibus quidem sanctis commune erit, vt exemplo, & vitæ suæ contrapositione condemnent impios; ad eum modum quo Regina Austri condemnatura dicitur Iudæos, & omnes, quoque sancti iudicabunt nationes approbando latam à Christo sententiam, & contestantes quia vera & iusta sunt Christi iudicia. Eóque saltem modo, *iustitia conuertetur in iudicium*, vt S. Augustinus egregiè disserit 13. Trinit. cap. item 13. Tamen non his duntaxat modis, Apostoli & æmulatores consiliorum Euangelicorum iudicabunt cum Christo; tametsi primo duntaxat modo, hoc iudicandi participium Apostolis à Christo tributum exponit S. Chrysostomus hom. 65. in Matth. Nec nisi secundo modo, S. Ambrosius. Sed reuera plus voluit Christus, & peculiare ac præcipuum quod promisit Apostolis, & eorum imitatoribus Euangelica consilia professis; vt apertè liquet ex Matth. 19. & Lucæ 22. Hoc de Apostolis communi ferè suffragio recipitur, & à S. Machario hom. 6. *in fine* egregiè exponitur per iudiciariam potestatem Apostolis concessam in Ecclesiam militantem. Interrogatione enim proposita, quomodò Apostoli essent orbem iudicaturi, respondet; [Hoc inuenimus impletum esse in terris, quando Dominus assumptus est in cœlos. Misit enim spiritum præclarum in duodecem Apostolos, & virtutem sanctam: quæ adueniens tentoria posuit, & sedit in thronis mentis ipsorum. Quia autem qui astiterunt, dicebant, musto expletos esse, tunc cœpit Petrus iudicare eos dicens de Iesu, *virum, potentem & verbis & prodigiis, vox crucifixistis suspendentes de ligno. Et ecce illic mirabilia facit, dirumpit lapides monumentorum, & suscitat mortuos. Scriptum enim est, in nouissimis diebus, effundam de Spiritu meo semper omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ.* Quo circa multi à Petro instructi, ad pœnitentiam redierunt, vt fieret mundus nouus, & electus à Deo. Vides ergo quomodò apparuit initium iudicij: illic enim apparuit mundus nouus. Sic enim illis data est potestas sedendi in hoc mundo & iudicandi. Et licet futurum sit, vt sedeant & faciant iudicium in aduentu Domini in resurrectione mortuorum; tamen sic quoque id fit Spiritu sancto sedente in thronis mentis ipsorum.]

682 Immensum porrò honorem Apostolorum, qui in iudicio astantibus Angelis assidebunt iudici, prosequitur egregiè S. Chrysostomus hom. in Psal. 100. tractans illud. *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum.* Quod autem nonnullis quos refert (eis vt videtur subscribens, certè plurimùm fauens,) Tyræus lib. de iudicio vniuersali cap. 13. à num. 93. solos Apostolos iudicaturos contendunt, non est consonum prædictis Scripturis provt exponitur à SS. Patribus, quos inter Augustinus epist. 8. quæst. 4. & Petrus Damiani Opusc. 12. cap. 3. ac Beda in illud *sedebitis & vos.* Et S. Bernardus declamatione in illud *ecce nos relinquimus omnia*, qui insigniter hoc decus suspicit, *post medium opusculi.* Pulchrè S. Gregor. 6. moral. cap. 3. ad illud, *conterentur in porta*, sic scribit. [Sicut vrbis aditus, *porta* dicitur: ita est dies iudicij, porta regni: quia per eum, ab electis omnibus ad cœlestis patriæ gloriam intratur. Vnde & hunc diem cum ad retributionem sanctæ Ecclesiæ Salomon appropinquare conspiceret, dixit; *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatoribus terræ.* Vir quippè est Ecclesiæ, humani generis redemptor, qui in portis se nobilem ostendit; qui despectus prius in contumeliis extitit, sed in ingressu regni sublimis apparebit. Qui cum terræ Senatoribus residet; quia iudicij sententiam cum sanctis eiusdem Ecclesiæ prædicatoribus decernet; & sicut ipse in Euangelio dicit; *Vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis, in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël.* Quod Esaias quoque longè ante prænuncians, ait; *Dominus ad iudicium veniet, cum senioribus populi sui.*] Et 11. moral. cap. 29. *in fine* [Statutum contempræ lampadis tempus, est extremi iudicij prædestinatus dies; quo iustus quisque qui nunc despicitur, quanta potestate fulgeat, demonstratur. Tunc enim cum Deo iudices veniunt, qui nunc pro Deo iniustè iudicantur. Tunc eorum lux tanto latiùs emicat, quanto eos nunc manus persequentium duriùs angustat. Tunc reproborum oculis patescet, quod cœlesti potestate subnixi sunt, qui terrena omnia sponte reliquerunt. Vnde electis veritas dicit, *vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecem iudicantes, duodecem tribus Israël.* Neque enim plusquàm duodecem Iudices, illa interni confessus curia non habebit. Sed nimirum duodenario numero, quantitas vniuersitatis exprimitur, quia quisquis stimulo diuini amoris excitatus, hîc possessa reliquerit, illic proculdubio culmen iudiciariæ potestatis obtinebit; vt simul tunc iudex cum iudice veniat, qui nunc consideratione iudicij, sese spontanea paupertate castigant. Hinc est enim quod de sanctæ Ecclesiæ sponso per Salomonem dicitur; *Nobilis in portis vir eius, quando*

quando sederit cum Senatoribus terræ. Hinc Esaias ait; *Dominus ad iudicium veniet; cum senioribus populi sui.* Hinc eosdem seniores, veritas non iam famulos, sed amicos denunciat, dicens: *Non iam dicam vos seruos sed amicos meo.* Quos nimirum Psalmista intuens, ait: *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus.* Quorum dum celsitudinem cordis aspiceret, mundi gloriam qua calce calcarent, protinus addidit: *Nimis confortatus est Principatus eorum.* Ac nè paucos esse crederemus quos proficere vsque ad summam tantæ perfectionis agnoscimus, illicò adiunxit: *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.* Quot itaque nunc pro amore veritatis sese libenter humiliant, tot tunc in iudicio lampades coruscant.] Philippus Abbas pulchrè lib. de Iustitia Clericorum cap. 43. & Ioannes Nider lib. 3 de reformat. Relig. cap. 15. tractans duodecimum Religionis fructum, idem affirmant. vbendi plures apud Hieronymum Platum luculenter id tractantem pro more lib. 2. de bono status religiosi cap. 17. Nec pauciora suffragari, pro hac prærogatiua tribuenda Martyribus monstraui in opere de Martyrio parte 4. cap. 6. à num. 23. & addendus est insignis locus ex Actis S. Timothei Martyris Remensis apud Flodoardum lib. 1. histor. Eccles. Remens. cap. 4.

Quod ergo, & Apostolis, & animi Apostolici personis concessum à Christo est, nisi Christi verba detorquere, & aliter quàm absque absurditate sonant, accipere gratis velimus, minuentes vel etiam tollentes datum à Principe priuilegium; fateri cogimur esse honorariam participationem iudiciariæ Christi potestatis, qua personæ ille à Christo assumantur ad simul ferendam sententiam: itavt intelligant ij in quod fertur, sibi talem sortem, cum iudicis Christi decreto, tum cæterorum prædictorum eius assessorum suffragatione atque sententia, obtingere.

Assidebunt ad eosdem eum Christo causas.

683 Hic priusquàm vlteriùs progrediamur, monendum est, labi Origenem hom. 11. in Exod. *sub finem*, inter exponendum quod Moyses minora iudicia commisit aliis, quos sibi subdelegauit, maiores causas sibi reseruans. [Puto autem (inquit Origenes,) hanc ipsam figuram, non solùm in præsenti seculo Ecclesiæ datam, verùm etiam in futuro seruandam. Audi denique quid Dominus dicat in Euangelio; *cum sederit* (inquit) *filius hominis super thronum gloriæ suæ, sedebitis & vos super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel.* Vides ergo quia non solùm Dominus iudicat, cui omne iudicium Pater dedit, sed & constituit sibi & alios Principes qui iudicent populum de minoribus causis; Verbum autem quod grauius fuerit, referant ad ipsum. Idcirco dicebat & Dominus de quodam quidem, *quia reus erit concilio*; de alio autem, *reus erit iudicio*; & de alio *reus erit gehennæ ignis.* Sed & de omni verbo otioso, dicimur præstituri rationem; Et non dixit, quia Deo præstabimus rationem: sicut de periurio dicit; *Reddes autem Domino iuramenta tua.*] Hanc Origenis opinionem, vides ex dictis concidere. Non enim Apostoli, & alij qui Christo assidebunt, de minoribus tantùm causis iudicabunt; sed easdem causas approbando decident, quas Christus attinget. Ridiculè autem ad rem præsentem trahitur factum Mosis, quam longè dispar sit causa; nec non dictum Christi de reis concilio, vel iudicio, vel gehenna, pro criminis varietate, quam solam designare Christus volebat. De verbis denique otiosis, non Deo, sed alteri cuipiam reddendam rationem, frustra comminiscitur Origenes: Iuramenta verò Deo reddenda accipit de iisdem discutiendis per Christum. Quæ omnia, friuola & planè inania sunt. Quare ratum esto, iudices assessores, de iisdem de quibus Christus ipse, esse iudicaturos.

Rectissima, & omnino ineuitabilis, Christi, & assessorum eius sententia.

684 Ex horum assessorum Iudicum suffragiis, primarius Iudex Christus, sententiam in omnes congregatos feret. Et quidem sententiam iustissimam, quia ex perfecta cognitione causæ & cum potestate legitima feretur. *Non sunt tenebræ,* (aiebat Iob interprete S. Gregorio 25. Moral. cap. 4.) *& non est vmbra mortis, vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.* Quid per tenebras, nisi ignorantiam, & quid per vmbram mortis, nisi obliuionem studuit designare? De quorundam quippe ignorantia dicitur; *Tenebris obscuratum habentes intellectum.* Et rursum de obliuione quæ in morte contingit, scriptum est; *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Quia ergo per mortem funditùs obliuioni traditur quicquid viuendo cogitatur, quasi quædam vmbra mortis obliuio est. Sicut enim agit mors interueniens non esse quod fuit in vita, ita interueniens agit obliuio, non esse quod fuit in memoria. Rectè itaque vmbra eius dicitur, quia velut de ipsa exprimitur, dum vim illius, sopiendo sensus imitatur. Deus autem quia mala hominum nec cogitata ignorat, nec perpetrata obliuiscitur, nisi ab eius oculis pernitendo deleantur, congruè dictum est; *Non sunt tenebræ, & non est vmbra mortis, vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.* Ac si diceret; idcircò eius iudicio nullus absconditur, quia nullatenus potest, aut non videre quod facimus, aut obliuiscì quod videt.] Confert hanc ob causam S. Bernardus serm. 55. in Cantica Christum capreæ, cuius est acies perspicassissima. [Tu (inquit) qui aduentum desideras Saluatoris, hinc Scrutinium iudicis, hinc oculos capreæ, hinc illum qui per Prophetam dicit; *& erit in die illa, & ego scrutabor Hierusalem in lucernis.* Acuto visu est, nihil insertatum relinquet oculus eius. Scrutabitur renes, & corda, ipsáque cogitatio hominis confitebitur illi.]

Non quod in humanis iudiciis frequens est, sententia defectu probationum, aut purgationis sufficientis, feriet innoxium à calumniatore oppressum: sed is tantùm feretur, qui peccauerit. Quò sanctus Gregorius 24. Moral. cap. 3. aptat illud Iobi 40. *mittet contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.* Oculos capreæ, hanc rursus ob causam tributos iudici Christo, ait S. Bernardus serm. 73. in Cantica. [Quid ergo Dominus? (inquit) Ecce ego iudico inter

ouem & ouem, & hircos & arietes. Ecce ego iudico. Magna securitas. Ipse iudicat, securi sint boni. Iudicem ipsorum, nullus aduersarius corrumpit, nullus Aduocatus circumuenit, nullus testis illudit. Sed quantum securi sunt boni, tantum timeant mali, non talis iudicat, cui aliquid absconditur, nunquid enim Deus iudicans quæsturus est testes, per quos discat quis sis? Vnde potest falli quis sis, qui nouerat quis esses futurus? Te interrogat, non alium de te. *Dominus* (inquit) *interrogat iustum & impium.* Interrogat autem te, non vt discat à te, sed vt confundat te. Habetes verò talem Iudicem, quem nemo contra nos fallit, nemo pro nobis; sic agamus, vt eius iudicium venturum non timeamus, sed expectemus & desideremus.]

685 Frustra ibi tentaret quis Iudicem inflectere. Non enim accipit personam supplicis. Idque à Dauide prænuntiatum Psal. 94. tradit S. Chrysostomus hom. 5. de Pœnitentia verbis illis. [Luge peccatum, ne pœnam defleas. Respondeo Iudici, priusquàm in prætorium veniat. Aut ignoras eos qui Iudicem mitigare volunt, non ipso in examine causæ, sed priusquàm iudicij ingrediatur locum, beneuolum sibi faciunt, vel amico mediatore, vel Præsule, aut modo alio sibi iudicem conciliant? Igitur & Deo, non sessionis tempore suadendum erit iudici; ante verò iudicij tempus, mitigabilis est iudex. Quare dicit Dauid, *præoccupemus faciem eius.* Illic magnum Iudicem ars Rhetoris nulla decipiet, & nullius potentia mitigatur, dignitati non condescendit, non veneratur personam, sed tremendum & implacabile iusti iudicium. Hic verò iudicem exorabimus, & placabimus: non pecunia, magis autem (si verum dicere oportet,) clemens ipse piúsque, pecunia suadetur: non ipse manu, sed per inopes accipiens. Da inopi pecuniam, & iudicem mitigaueris.] Ibi nihil tale, vllius operis, vel precum interuentu sperandum. Nulla tunc sanctorum inuocatio, poterit esse auxilio. Idque ex humanis iudiciis, cum videret excludi suffragationem cuiusque, pro hoc iudicio à se notatum ait S. Chrysostomus hom. 13. ad Populum *sub medium.* Vnde meritò Clictoueus ad 7. Symboli articulum, reprehendit picturas iudicij, quibus Deipara, & Baptista pinguntur ante Christum genuflexi: quas etiamsi vtcumque conatur exponere Molanus lib. 4. de Imag. c. 24. Fatetur tamen minus sibi arridere quàm alias quibus sancti non pinguntur genuflexi, quasi deprecantes. Nouum ea in parte errorem, confutaui lib. de Martyrio parte 4. c. 6. à num. 25. Non ergo SS. opitulabuntur. Quin potiùs sancti, quod notauit Auctor sermonum ad fratres in Eremo serm. 16. insurgent in peccatores, & stabunt contra eos. Abraham in inobedientes, Iacob in segnes, & sic de cæteris.

Multò minùs proderit humana suffragatio, & fama bona apud homines. Quod D. Gregorius 8. Moral. c. 31. & 32. multis confirmat. Et c. 13. idem illustrat exemplo scirpi, quem Iob ait humectum videri, antequàm veniat sol. [Ante solem igitur scirpus humidus cernitur, quia priusquàm diuina districtio in iudicio cadat, omnis hypocrita infusum se sanctitatis gratia ostentat: quasi virens aspicitur, quia iustus æstimatur: honoris locum obtinet, de gloria sanctitatis pollet; à cunctis ei veneratio defertur, opinio laudis extenditur: Scirpus itaque iste in nocte humidus est, Sole autem veniente siccatur; quia nimirum hypocrita in tenebris vitæ præsentis, sanctus ab omnibus creditur, sed cum districtus Iudex venerit, quàm sit iniquus apparebit. Dicat ergo, *humectus videtur, antequam veniat Sol*, quia virentem se nunc humanis oculis exhibet, sed in calore tunc diuini iudicij arescet. Et lib. 33. c. 9. huc aptat illud Amos 7. *vocauit Dominus iudicium ad ignem, & deuorauit abyssum multam*; Idest multitudinem vulgarem, *& comedet partem demus Domini*, idest aliquos qui Sancti videntur, & habentur, nec sunt reuera sancti. Idem optimè sic habet Bernardus serm. 53. in Cantica. [Quid tutum in Babylone, si Hyerusalem manet scrutinium? Puto enim hoc loco Prophetam, *Hierusalem* nomine, designasse illos qui in hoc seculo vitam ducant religiosam, mores supremæ illius Hierusalem conuersatione honesta & ordinata pro viribus imitantes: & non veluti hi qui de Babylone sunt, vitam in perturbatione vitiorum, scelerúmque confusione vastantes. Denique illorum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium, & non egent scrutinio, sed supplicio. Mea autem, (qui videor Monachus & Hierosolymita,) peccata, certè occulta sunt, nomine & habitu Monachi adumbrata: & idcirco necesse erit subtili ea inuestigare discussione, & quasi admotis lucernis de tenebris in lucem prodi. Possumus afferre aliquid & de Psalmo, ad confirmandum id quod dicitur de scrutanda Hierusalem. Ait namque sub persona Domini; *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Vias iustorum (ni fallor,) & actus eorum discussurum se & examinaturum dicit. Verendum valdè cum ad hoc ventum fuerit, ne sub tam subtili examine, multæ nostræ iustitiæ (vt putantur,) peccata appareant.]

686 Rectissima igitur & inexitabilis erit Christi Iudicis & assessorum eius sententia, qua bonis & electis gloriam, impiis ac reprobis supplicium æternum decernet. Vel potiùs ante particulariter decreta, in conspectu omnium confirmabit, & promulgabit; benedictos Patris ad percipiendum regnum aduocans; maledictos verò non à Patre, sed suo vitio ablegans in ignem æternum. Notauit hoc egregiè Autor latinus homiliæ Origeni tributæ numero nonæ in diuersos. [Considerandum est (inquit,) quoniam in Sanctis, non solùm dictum est *benedicti*, sed cum additamento *Patris mei*: non qualemcunque honorem habentes: id est *benedicti*, non alicuius alterius nisi Dei Patris. E contra autem quibus dicitur *maledicti*, non dicitur *maledicti Patris mei.* Nam benedictionis quidem ministrator est, maledictionis autem vnusquisque sibi est author, qui maledictionis dignam operationem habemus.] Idem aliis verbis egregiè dixit S. Bernardus serm. de Natiuitate Domini, sic scribens. [Non minùs iustus quàm misericors est, cui misericordia & iudicium decantatur. Verum id quidem: *cui vult miseretur, & quem vult indurat*: sed quod miseretur, proprium illi est; ex se enim sumit materiam, & velut quoddam seminarium miserendi. Nam quod iudicat & condemnat, nos cum quodammodò cogimus, vt longè aliter de corde ipsius miseratio, quàm animaduersio procedere videatur. Ipsum audi dicentem; *Nunquid voluntatis meæ*

est mors impij, dicit dominus, & non magis vt conuertatur & viuat ? Rectè igitur non *Pater iudiciorum*, vel *vltionum* dicitur, sed *Pater misericordiarum*: non modò quod Pater videatur misereri potiùs quàm indignari; & quemadmodùm Pater filiorum misereatur timentium se: sed eo magis, quod miserendi causam & originem, sumat ex proprio; iudicandi vel vlciscendi, magis ex nostro.] Optimè item S. Greg. 5. Mor. c. 15. Christi sententiam flatui, (de quo Iobus,) emisso componens; quod aër per flatum emissus deforis hauriatur, & qui deforis admissus est, intus concalefactus extrudatur: Ita & sententia in nos vel pro nobis, concipitur in nobis, & in nos regeritur: Et ita quidem vt ex furore in impios non turbetur Christus, vt idem S. Greg. præclarè disserit l. 32. Moral. c. 6.

Consequentia sententiam, lux iustorum & vox laudũ: tenebræ, ac rugitus dãnatorũ.

687 Beatam iustorum sortem ex hac sententia, summam lætitiam, & vocem laudis ex tunc inchoatam, & in omnia secula protendendam, Dauid reliqui psalmi aliquot versiculis complexus est, sic concinens. *Custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Lætamini iusti in Domino, & confitemini memoriæ sanctificationis eius.* Probabit planè tunc Christus, se ouium, idest electorum in manu sua à Patre positarum, summam curam egisse, easque diligentissimè custodisse, nec rapuisse eas quemquam de manu eius. Tunc quoque liberabit eas perfectissime de manu Peccatoris; siue Satanæ qui aliquoties in Scriptura *peccator* antonomasticè dicitur: siue emissariorum eius, à quibus nihil vltra timebunt; & nullas vexationes vel angustias, quibuscum iugiter hîc conflictandum est verebuntur. Pro tenebris angustiarum & calamitatum huius vitæ, luce magna perfundentur: pro tristitia & mœrore cumulabuntur gaudio, & memoriæ sanctificationis eius in æternum confitebuntur. Nulla vmquam oblitione passi deteri recordationem gratam immensi beneficij pro quo affecti sunt, accepta per Christum sanctificatione, quæ illis tantæ lætitiæ origo, & radix prima. Sed in primis ad completam sententiæ pronuntiationem, nemo prudens dubitarit, quo illi securæ in æternum mentis affectu, custodi & liberatori suo pangant hymnum exultationis, & vocem laudis depromant; accidentes humillimè, & quod est in Apocalypsi, abiicientes coronas quèis donari se vident, ad Agni pedes, contestati multo iustiùs & sanctiùs quàm illi olim apud Tertullianum Mithræ milites, *Deum esse coronam suam*; Agno se omnia debere, merita, gratiam, perseuerantiam, & hanc gloriam, hoc sublatum, in quod se post operum dies translatos à Christo agnoscunt, vt pulchrè meditatur Rupertus l. 9. de operib. Spiritus sancti c. 13.

Tacuit hoc loco Psaltes, reproborum sortem: fortassis refugiens verecundè, horrendas voces damnatorum, quas vibrationi sententiæ rependent, è diametro gratiarum actionis & laudis repensæ Christo à iustis. Nam & apud Iobum, (quod ibi hom. 4. notat Chrysostomus,) maledictionem, videmus non nominari, sed fausta *benedictionis* appellatione donari, per antiphrasim. In libro autem Iudicum (quod D. Ambrosius 3. de Virg. obseruauit Scriptor sacer parricidij Iephte mentionem quam exhorruit, honesta vocis commutatione declinauit. Quid si ergo id ipsum hoc loco factum à Dauide, blasphemiarum & horrificarum vocum in Deum & Christum, ferales vlulatus exhorrescente? Vt vt sit, coniectandam sanè permisit à contrario sensu sortem impiorum, quos eo silentio, permittit ab attento lectore cogitandos in æternum abiectos à Deo, & peccatoris plenè & in æternum manciparos à iudice, tanquam carnifici, vt eum sæpè vocant Patres, ac nominatim Chrysostomus hom. 3. de patientia Iobi: tenebris quoque externis damnatos, & mœrore ac cruciatibus nulla vmquam suauitatis qualiscumque admistione diluendis, oppressos; perpetuis cœlos, imo carceris horrendi formicem, terram è qua dehiscente, pluuia & grandine cadente velociùs aut in similitudinem fulguris, (ait Rupertus l. 9. de operibus Spiritus sancti c. 23.) detrudentur in abyssum, Dei blasphemiis, & horrendissimis parentum à quibus progeniti fuerint execrationibus pulsaturos. Breuiter id complexus est vniuersè Autor sermonis de Ascensione apud Cyprianum, verbis istis. [Quanta illud edictum sequentur lamenta? Illius vltimæ tubæ clangor quàm horribilis erit? Continuus erit & superfluus illarum lachrymarum decursus: stridorem illum dentium, flammæ inextinguibiles agitabunt. Immortales miseri viuent; incendia, & inconsumptibiles flammæ, nudum corpus allambent. Ardebit purpuratus diues, nec erit qui æstuanti linguæ; stillam aquæ infundat. In proprio adipe, fuxæ libidines bullient; & inter sartagines flâmeas miserabilia corpora cremabuntur: & omni tormento atrociùs, desperatio condemnatos affliget. Non miserebitur vltra Deus, neque tunc audiet pœnitentes, sera erit illa confessio: & cum clausa fuerit ianua, frustra carentes oleo, acclamabunt excluſi. Nullum ibi refrigerium, nullum remedium. Semel Christus descendit ad inferos, vlteriùs non descender. Non vltra videbunt Deum, in tenebris sigillari: irregressibilis erit illa sententia, & immutabile iudicium & stabit damnationis huius immobile constitutum.]

688 Pro ea verò voce laudis, & gratiarum actionis, inquam ad completam sententiæ auditionem erupturos diximus iustos, in Deum, & Christum eius; reprobi è contrario ad completam decreti omnibus his malis grauidi vibrationem, initium malorum sempiternorum facient, ab horrendis desperationis & blasphemiæ, (horresco referens,) Dei, & Christi, sacrorúmque omnium detestationis, rugitibus ilsque rugitubus & vlulatibus quos vtcumque expressit S. Ephrem. Orat. de diuina retribut. ad animam, verbis illis.

Tunc profectò lacerata atque diluniata, simul amaro cum fletu dices: Hei quid mihi miserè contigit? Et væ mihi quia deprehenderunt me mala hæc; nec est dentibus vlla requies, nullumque intolerandæ necessitatis est laxamentũ. Ad cuius me genua prouoluam? Quem implorabo? quis pro me deprecaturus est? Non est hic manentibus, qui vota ac preces meas excipiat? Non est qui misereatur calamitatis meæ. Quid faciam?

faciam ? quid agam ? Hei mihi, quod nulla via queam relaxatione potiri. Receſſit tempus exorandi. Quis mihi indulgebit exoptatam vnius diei pœnitentiam, quo poſſim flendo, ad miſericordiam Chriſtum mouere ? Iuſtus Deus noſter, & rectum iudicium eius. Meritò peccatores affligimur. Sacris enim litteris, hanc olim debitam nobis mercedem manifeſtè atteſtantibus non accommodauimus aures noſtras, neque attentos præbuimus animos, viam ſalutis nos docentibus : ſed totam noſtram ætatem voluptati mancipauimus, licet Chriſtus Saluator noſter prædixerit, aſſeruerítque, æterna eſſe ſupplicia, tribulationes, & cruciatus. Nec credebabamus, neque audiebamus diuitem illum delitias in vita ſectatum, & pauperi Lazaro impiè aduerſatum, huius inextinguibilis ignis periculum feciſſe ; atque ab Abraham aquæ guttam expetitam non impetraſſe, æquiſſima data reſponſione ; Iudicium enim ſine miſericordia, ei qui non fecit miſericordiam. Quin & per documenta ſua omnia, Dominus prædicare nobis peccatoribus non ceſſauit, inexplicabilis ſupplicij præparationem; nec tamen animaduertebamus, neque aures ad auſcultandum arrigebamus : ſed variis vitæ erroribus implicabamur, corporis voluptatibus ſeruientes, & animi noſtri vanitates inſectantes, neque reſurrectionem, aut malarum bonarúmque actionum præmia fore credebamus. At verò nunc, ecce fructus percipimus incredulitatis : quippe nec inopinata nos punitio præuenit.]

Diuiſio reproborum, & à Deo, & ab Electis.

689 Intorſionem ac vibrationem ſententiæ, eique comitatum, huic lætitiæ, inde triſtitiæ diluuium, quod Dominus inhabitare faciet; nec non deſperationem quam dilaniantes ac diſcerpentes ſeſe reprobi, ſumma cum acerbitate adiungent; conſequetur, diuiſio impiorum, quæ duplex intelligi poteſt; vna à Deo, altera ab electis. Priorem ferunt Scripturæ illæ quibus reprobi abſolutè & ſimpliciter dicuntur diuidendi, iuxta inſignem S. Baſilij interpretationem lib. de Spiritu ſancto cap. 16. vbi poſt præmiſſam ſortem bonorum in mundi meta, ſubdit è contrario de impijs. [Similiter & qui contriſtauerint Spiritum ſanctum malitia ſtudiorum ſuorum; aut qui non fecerint lucrum è ſorte data, ſpoliabuntur eo, quod acceperant, beneficio in alios tranſlato, aut iuxta Euangeliſtam, omnino diſcindentur. Diſſectio autem, omnino intelligenda eſt in hoc, quod prorſus & à Spiritu ſancto alienabuntur. Neque enim corpus diuiditur, vt vna pars tradatur ſupplicio, altera abſoluatur. Nam id quidem fabuloſum, nec eo dignum iudice ; cum totus homo peccauerit dimidium illius addici pœnæ. Nec anima in duas partes ſecatur, cum tota per totum hominem peccandi affectum habeat, ſimúlque cum corpore malum operetur. Sed quemadmodùm dixi, diſſectio eſt animæ perpetua à Spiritu ſancto alienatio. Nunc enim tametſi non adhibiſcetur indignis, attamen aliquo pacto videtur adeſſe ſemel conſignatis, expectans vt ad ſalutem conuertátur. Tum verò in totum ab anima quæ gratiam ipſius prophanauerit, reſecabitur. Eóque non eſt in inferno qui confiteatur, neque in morte ſit memor Dei, quod iam non adſit ſancti Spiritus adiutorium.] Huc aptare licet cũ Giſelberto in Altercatione c. 15. duas turmas, benedicentium vnam, maledicentium alteram, in Garizin & Gebal, de Moſis mandato. [Garizin (inquit) interpretatur *diuiſio* : Gebal verò *deficiens*, ſiue *diſterminans*, vel *vorago vetus* interpretatur. Illic ſex opera miſericordiæ dextris ad benedicendum, & ſex impietatis ad maledicendum ; quæ maledictiones ſuper illum infœlicem populum venerunt, eúmque manifeſtè comprehenderunt.]

690 Diuiſio altera, eſt diſſociatio atque diremptio ouium ab hædis, in qua bonis & iuſtis immenſa lætitiæ ſeges exiſtet, dum ſe à zizaniis, ventilabro Chriſti planè ſecretos, & omnino nitentes abſque vlla mali admiſtione contuebuntur: malis autem ea diremptio cumulum angoris infetet, vt rectè ratiocinatur Amedeus Lauſanenſis hom. 6. de Deipara & Egregiè S. Bernardus ſerm. 8. in Pſal. 90. ad illud *& retribuſionem peccatorum videbis*. Copiosè verò & flebiliter admodùm in eo argumento verſatur S. Ephrem Opuſc. de variis quæſitis, quod habetur Tomo 1. ibi interrogatione vltima, poſt varia de nouiſſimis calamitatibus adducta, agrediens ad angorem malorum, ex ſeparatione à bonis poſt latam ſententiam, ſic auſpicatur. [Quicumque lachrymas atque compunctionem habetis, plorate mecum. Etenim recordatus ſum fratres mei benedicti, ſeparationis illius miſerandæ, & ſufferre nequeo. Hora ſiquidem illa tremenda, ſeparabuntur ab inuicem ſeparatione vltima, eáque triſtiſſima; ingredientúrque iter omni reuerſionis ſpe deſtitutum. Quis ita lapideo eſt corde, qui vel hinc non deplangat horam illam ? Quando Epiſcopi ſeparabuntur à Coëpiſcopis, Duces à Ducibus, Principes à Principibus, Preſbyteri ab aliis Preſbyteris, Diaconis, Hypodiaconi atque Lectores à ſuis ſociis. Tunc ſeparabuntur, qui aliquando Reges extiterunt, & plorabunt velut infantes, abigentúrque vt mancipia. Tunc ingemiſcent Principes & diuites immiſericordes: & huc illúcque reſpicient, vndique anguſtiis preſſi: & nullus ibi reperietur adiutor. Tunc ſeparabuntur, dolenter abituri ad ſupplicia ; velut captiui. Vbi neque diuitiæ apparebunt, neque aſſentatores adſiſtent, neque miſericordiæ tunc iis erit locus, quod aliorum ipſi miſereri noluerint, neque miſericordiam illuc præmiſerint, vt inueniant, quemadmodùm & Propheta de ſimilibus air; *Quia dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt*. Tunc ſeparabuntur à parentibus filij, & ab amicis amici. Tunc cum dolore coniux ſeparabitur à coniuge, ob connubij ſui thorum non ſernatum immaculatum. Tunc ſeparabuntur & ij qui corpore quidem Vírgines, at moribus immiſericordes, crudeléſque fuerunt. Quoniam *iudicium abſque miſericordia erit, his qui non fecerunt miſericordiam*. Verùm multa hîc dicere omittam, quia timore atque tremore ab eorumdem narratione præpedior. Et vt breuiter dicam; tunc demum propellentur à tribunali, abducentúrqu à truculentis Angelis profligati, ac cæſi, dentibus ſtridentes, crebriúſque poſt tergum reſpicientes, ſi quomodò iuſtos & gaudium illud, vnde ſegregati ſunt, videre poſſint. Adſpiciúntque lucem illam ineffabilem. Vident pulchritudinem Paradiſi. Contuentur, ſibi,

sibi notos, atque familiares in gaudio illo. Cernunt magna & præstantia illa munera, quæ accipiunt à Rege gloriæ hi qui legitimè decertarunt. Deinde paulatim abducuntur, sequestrantúrque ab omnibus iustis, ac notis: quin & à conspectu ipsius Dei absconduntur, ne amplius valeant gaudium & lucem illam veram contemplari. Iam verò appropinquantes ad proposita supplicia, in iis ab inuicem variè dissemi-nandi atque dispergendi, cernentésque tunc se vndiquaque derelictos, omnique spe atque auxilio, & intercessione aliorum pro ipsis prorsus destitutos. Iudicia enim Dei, iusta sunt. Tunc amarissimè lacrymantes eiulantésque dicent: ô quo pacto in negligentia atque torpore tempus nostrum transegimus? O quomodò illusi sumus? O quomodò diuinam Scripturam audientes, irridentesque nos ipsos irrisimus? Ibi Deus loquebatur nobis per Scripturas, & non attendebamus, hîc nos iam clamamus, & ipse suam à nobis faciem auertit. Quid nobis proderunt fines mundi? Vbinam qui nos genuit pater? Vbi quæ nos peperit mater? Vbi filij? Vbi amici? Vbi diuitiæ? Vbi substantiæ atque possessiones? Vbi tubæ? Vbi conuiuia? Vbi varij & intempestiui cursus? Vbi Reges atque Potentes; Quomodò à nullo eorum saluari modo possumus: Neque verò nobis ipsi opem ferre? At penitus derelicti sumus, & à Deo, & à sanctis eius. Quid faciemus? non enim est ampliùs pœnitentiæ locus: non valet ampliùs deprecatio atque intercessio: nulla ampliùs lacrymarum vtilitas. Non ampliùs qui oleum nobis vendant, apparent pauperes atque mendici: soluta enim iam est omnis celebritas. Dum nobis erat tempus, suppeterentque facultates, ipsique venditores olei clamitarent (*emite*,) obturatis nostris auribus, nec audire, nec emere oleum voluimus; modò autem quærimus, & non inuenimus. Nulla ampliùs nobis miserabilibus reliqua est redemptio; nulla ampliùs misericordia: neque enim sumus digni. Iustum est Dei iudicium. Non iam ampliùs Sanctorum adspiciemus ordines, non ampliùs lucem illam veram contuebimur: orbati sequestratique sumus ab omnibus. Dicendum quid restabit? Valete iusti vniuersi. Valete Apostoli, Prophetæ, & Martyres. Vale cætus Patriarcharum. Vale Monachorum agmen. Vale Crux pretiosa atque viuifica. Vale Cœlorum regnum omni fine carens. Vale superna Hierusalem, primitiuorum mater. Vale Paradise voluptatis. Vale etiam tu Domina Dei Genitrix, mater amatoris hominum Dei. Valete patres ac matres, filij atque filiæ, nullum siquidem vestrum, visuri sumus vltra.]

Non tangentur Sancti, flebilibus hisce modis, & quantumuis horrificis eiulatibus; etiamsi suorum, v.g. filij, aut patris, aut matris, aut vxoris, vel mariti: sed electus visa damnatione iustissima cognati vel affinis sui, *lauabit manus suas in sanguine peccatoris*. [Non est sicut hic, videre ingredientes alios qui afferant vel pecuniam, vel cibos, vel sermones consolatione plenos, vt consolationem assequamur: sed omnia illic veniam negant. Etiamsi Noë, siue Iob, siue Daniel affuerit, & suos viderit puniri, non audet patrocinari. Futurum enim tunc est, vt & naturalis compassio tollatur, (quoniam contingit malorum filiorum patres, & patrum filios esse iustos,) itavt pura sit voluptas, & fruentes bonis, compassionis necessitate, gaudio nulla in parte destituantur. Dico & hanc compassionem extingui, & illos contra sua viscera cum Domino suo indignari. Etenim cum communiter homines vbi viderint filios suos improbos exhæreditant, & à cognatione eiiciunt, multo magis iusti, tunc idem facient.] Verba sunt sancti Chrysostomi homil. 10. in 2. ad Corinth. *in morali.*

Antitheses sortium vtrorumque, vniuersè.

691 Sic dirempti, & mutuis conspectibus corporeis subducti, transcribentur quique in sententiæ Christi Iudicis, in sortes suas, quas per antitheses benè multas, complexus egregiè est S. Cyrillus Orat. de excessu animæ, tractans executionem sententiæ suprema Iudicis Christi. [Væ sontibus (inquit,) cum insontes ad dexteram stabunt, & illi vexabuntur: Cum sontes flebunt, & insontes gaudebunt: cum insontes lætitiam agitabunt, & sontes lamentabuntur: cum insontes in tranquillitate, & sontes in tempestate, ac calamitate versabuntur. Væ sontibus, cum insontes gloria afficientur, & illi condemnabuntur: væ sontibus, cum insontes omni bono satiabuntur, & sontes eo carentes ingemiscent: væ sontibus, cum insontes gloria, & illi ignominia afficientur: insontes sanctitate, sontes flammis. Insontes laudibus efferentur, sontes miseri ferentur: insontes in sanctorum mansionibus, sontes in exilio sempiterno. Insontes audient; *venite benedicti, Patris mei, possidete paratum vobis ab orbe condito regnum.* Sontes autem audient illud; *Facessite à me detestabiles in ignem æternum, Diabolo eiusque Geniis destinatum.* Insontes in paradisum, sontes in ignem inextinctum: Insontes deliciabuntur, sontes afflictabuntur. Insontes saltabunt, sontes vincientur. Insontes cantabunt, sontes lugebunt. Insontes ter sanctum, sontes ter miserum. Insontes cantum, sontes voraginem. Insontes in sinum Abrahami, sontes in Belialis torrentes. Insontes in requietem, sontes in supplicium. Insontes rore, sontes flamma conspergentur. Insontes delectabuntur, sontes mœrore consenescent. Insontes extollentur, sontes tabescent; Insontes efferentur, sontes deprimentur. Insontes foenebuntur, sontes denigrabuntur. Insontes bonis saturabuntur, sontes diuexabuntur. Insontes aspectus abet Dei, sontes torquebit ignis a pectus. Insontes vas sunt electionis, sontes vas gehennæ. Insontes aurum igne probatum, & argentum probum, & lapides pretiosi; sontes ligna, culmus, fœnum, ignis alimentum. Insontes frumentum regni, sontes perdenda palea. Insontes semen electum, sontes ignis zizania. Insontes sal diuinum, sontes virus atque fœtor. Insontes intemerata templa Dei, sontes polluta templa Dæmonum. Insontes in aula nuptiali, sontes in chaos infinitum. Insontes in splendore lucis, sontes in procellæ caligine. Insontes cum Geniis beatis, sontes cum Dæmonibus. Insontes cum Geniis saltantibus, sontes cum Dæmonibus lugentibus. Insontes lucis, sontes tenebrarum medium tenebunt. Insontes consolator solabitur, sontes cum Dæmonibus plectentur. Insontes Dominico solio astant, sontes pœnali caligini. Insontes Domini faciem sem-

per

per aſpiciunt, ſontes in Diaboli ſemper aſtant aſpectu. Inſontes Geniis ſanctis, ſontes Dæmonibus initiantur. Inſontes ſupplicationem, ſontes ploratum libant ſempiternum. Inſontes ſupra, ſontes infra. Inſontes in cœlo, ſontes in profundo. Inſontes in vitam æternam, ſontes in mortem exitiabilem. Inſontes in manu Dei, ſontes in loco Diaboli. Inſontes cum Deo, ſontes cum Satana.] Plus ſatis de vtrorumque ſorte, vniuersè. Addamus ſeorſim de vtraque ſorte, & iudicij effectu nonnulla.

Sigillatim de bonorum ſorte, conſequente ſententiam.

692 Electi & benedicti Patris, poſt latam ſententiam, deducentur percepturi regnum, & omni beatitate cumulandi. Quod Autor ſermonis de Aſcenſione apud Cyprianum deſcribens ſupremæ & (vt vocat,) irregreſſibilis, Chriſti circa vtroſque iudicandos latæ ſententiæ conſtitutum, ita vt cumque exponit. [Exultabunt ſanctè ſancti in gloria, videbunt Deum & gaudebunt, lætabuntur & delectabuntur, & fruentur gloria, & in felicitate inundabuntur æterna. Ibi non guſtabunt quàm ſuauis, ſit Deus, ſed implebuntur & ſatiabuntur dulcedine mirifica. Nihil eis deerit, nihil oberit, omne deſiderium eorum Chriſtus præſens implebit. Non ſeneſcent, non tabeſcent, non putreſcent amplius. Perpetua ſanitas, felix æternitas, beatitudinis illi ſufficientiam confirmabunt. Non erit concupiſcentia in membris, non vltra vlla exſurget rebellio carnis, ſed totus hominis ſtatus pudicus, & pacificus, ſana ex integro natura, ſine omni macula & ruga deinceps permanebit. Erit denique Deus omnia in omnibus, & illius præſentia, omnes animæ & corporis implebit appetitus, ceſſabuntque de cætero conſummatis omnibus miniſtratorij Angelicatum virtutum diſcurſus: & impleta ordinatáque omninò ciuitate Dei, nec innouabitur, nec mutabitur vltra fixæ & conſummatæ beatitudinis ſtatus.]

Optimè verò S. Chryſoſt. hom. 23. in ad Hebræos, negat hæc vel cogitatione pingi à nobis poſſe. [Qualis enim ſermo exprimere poterit, qualis mens illam beatitudinem, illámque virtutem, illam delectationem, illam gloriam, illam iucunditatem, illam claritatem? *Quæ oculus* (inquit) *non vidit nec auris audiuit, & in cor hominis non aſcendit.* Non dixit *quia tranſcendit cor hominis*, ſed quia *neque intellexit quiſquam aliquando, quæ præparauit Deus diligentibus ſe.* Quorum honorum præparator & opifex Deus eſt, qualia eſſe poſſunt? Si enim faciens ſtarim adhuc nobis nihil agentibus tanta bona largitus: Paradiſum, confabulationem ſuam, immortalitatem; promiſit vitam beatam, & à curis liberam: eis qui tanta fecerint, & qui certauerint, & qui pro eo ſuſtinuerint, quid non præſtiturus eſt? Vnigenito Filio ſuo non pepercit propter nos; filium ſuum proprium in mortem tradidit propter nos, dum inimici eſſemus; quibus rebus non dignabitur, amicos iam effectos? Quid nobis non tribuet? Eſt enim diues & infinitus.]

Omitto hoc loco, quæ de electorum in duplicibus veſtimentis ſubitione in Regiam cœleſtem, præſentationéque eorum & regni traditione Patri per Chriſtum tunc faciendâ, produnt Scripturæ, quia infra locum ſuum habebunt, agendo de Chriſto triumphatore. Hæc electorum in cœlos tranſcriptio iuxta S. Bernardum ſerm. 8. in Pſal. 90. priùs fiet quàm reproborum in Tartara deiectio, vt reprobi magis crutientur, videntes quid amiſerint. Subuehentur ergo ſancti, & ſubducentur impiorum oculis.

Sigillatim de impiorum æterna ſorte, conſequente ſententiam.

693 Reprobi è contrario, vi ſententiæ Chriſti iudicis, abripientur in carcerem horridiſſimum. Quantus porrò dolor oppreſſurus ſit reprobos in eo puncto, & in ipſâ abreptione ad Tartara, Autor libri de malis Doctoribus, falsò creditus Sixtus Papa, *ſub finem*, ſic exponit poſt propoſitam Chriſti in reprobos ſententiam. [*Diſcedite à me, neſcio vos, operarij iniquitatis.* Quæ tunc vobis peccatoribus anxietas erit? quæ animorum mæſtitia? qui lamentationis gemitus? qui fletus oculorum? Videre iuſtos ſpeciebus & præmiis cœleſtibus munerati, & nos eiuſdem beatitudinis perceptione indignos haberi quam noſtri ſimilis natura ſortita ſit. Quantus dolor ſit, nimirùm deſideranda conſpicere; & cum conſpexeris, non tenere. Mirari tantum in aliis, quod in te mirabile eſſe potuerit; non poſſidere quod cupias, & quod abhorreas ſuſtinere. Videre alios ab Archangelis, Angelis, cæteríſque diuinis miniſtris, ad regnum ſibi præparatum cœleſtis pompæ dignitate deduci, & te pœnalibus miniſtris ad Tartari rapi ſupplicia? Quo tunc animo miſerandi erimus, vel qua faciei confuſione ante tantæ maieſtatis gloriam ſtabimus, cum horum diſſimiles inuenti fuerimus in meritis, quorum videbamur eſſe in religione conſimiles? Quo igitur mœrore cordis, quóvementis angore, à Dei facie ſanctorúmque omnium præſentia, & ab illis diuinis immortalibus quæ deliciis auerſi, cum Diabolo atque Angelis eius abibimus deputati? Quibus vocibus, quibuſque lachrymis, cœleſti regno cum ſuis dicemus, *vale*? Tardè iam pœnitebit: illa quæ nunc pluribus placet, diſplicebit. Tardè dolebit abiectos & pauperes fuiſſe contemptos, & humanis magis conſenſum præbuiſſe ſermonibus, quàm diuinis. Tardè illius doctrinæ, cuius quondam acerbitas abhorreretur, agnoſcetur vtilitas. Tardè ſpes illa quæ illudit, nunc pleroſque, deflebitur; ſerò pigebit humanis inhiaſſe opibus; & temporalibus, quàm æternis vti honoribus maluiſſe. Alij interitus ſui cauſam intellectui proprio, alij extraneis magiſteriis imputabunt. Sed nihil iam pœnitentiæ dolor proderit, vbi pœnitendi tempus effluxerit.]

694 Completa abductione & intruſione infœlicium hædorum in macellum, per abyſſi puteum, oſtio obſtructo, non dabitur regreſſus reuocatio. [Ardens inferni puteus (ait Eucherius homil. 3. de Epiph.) aperietur; deſcenſus erit, reditus non erit. Illic denudati & capitaliter mortui in perpetuum demergentur, deiiciendi in tenebras exteriores, infœlicitet excluſi, infœliciùs excludendi. De hoc puteo Propheta commemorat, *neque abſorbeat me profundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum.* Ideò

autem dixit, *neque vrgeat super me os suum*: quia cum susceperit reos, claudetur sursum, & aperietur deorsum, dilatabitur in profundum: nullum spiramen, nullus liber anhelitus, claustris desuper vrgentibus, relinquetur: detrudentur illuc valedicentes rerum naturæ, vltra nescientur à Deo qui Deum scire noluerunt; morituri vitæ, & morti sine fine victuri.]

Nolo hîc in tristi argumento expatiari. Tantum attingo breuissimè tria illa capita maledictionis per Christi sententiam in reprobos intortæ, contraria triplici bonorum cumulo, sortem electorum constanti, vt ex Psalte memorabam; mancipationem inquam ad teterrimum carcerarium, æternas tenebras, & mœroris abyssum; vt pateat quæ sit executio sententiæ à Christo Iudice in reprobos latæ, & ipsa sententia liquidò perspiciatur. Tria illa maledictionis à Christo iudice in reprobos intortæ capita, librant varij Patres. Mancipationem quidem carceratio & hosti teterrimo, S. Ephrem frequenter. S. Chrysostomus breuiter, sed neruosè hom. 10. in 2. ad Corinth. *in morali*, [Quando adducti trahemur in gehennæ carceres, quales futuri erimus? Non enim vincula illa ex ferro, sed ex igne sunt: nunquam extinguibili: Neque qui præsunt nobis, eiusdem dignitatis sunt, quos vnquam demulcere poterimus; sed Angeli, in quos neque respicere licet; valdè iracundi, propterea quod Dominum tanta contumelia affecimus.]

Tenebræ æternæ, quas in eiusdem maledictionis parte ponebam, egregiè describuntur à S. Basilio in Psal. 28. ad illud, *vox Domini intercidentis flammam ignis*; Et Orat. de futuro iudicio, quam Vossius tomo 1. Sancti Ephrem, inseruit, ex quo loco adscribo plagulam. [Ignis ille qui in supplicium Diabolo præparatus est, & Angelis eius, dissecabitur voce Domini: vt cum duplex insit igni facultas, adustiua vna, & illuminatiua altera; acris quidem vis ignis & punitoria reposita est iis qui vstione sunt digni; illustratoria verò hisce, qui charitate perennis gaudij perfruituri sunt succedet; ita vt obscurus quidem sit ignis supplicij, vrendi autem vi careat lux illa refocillationis atque quietis. Nec est quod de eo ambigas: siquidem in retributionibus eorum quæ in vita à nobis erunt gesta, natura ignis diuidetur; & lux quidem ad fruitionem & oblectamentum iustis; vrendi autem vis, ac dolor, iis quibus tormenta irrogabuntur, constituetur.]

695 Sed & S. Gregorius 9. Moral. c. 46. tractans illud, *terram miseriæ & tenebrarum*, sic scribit. [Miseria ad dolorem pertinet, tenebræ ad cœcitatem. Ea ergo quæ à conspectu districti iudicis expulsos tenet, miseriæ & tenebrarum terra perhibetur: quia foris dolor cruciat, quos diuisos à vero lumine, intùs cœcitas obscurat. Quamuis miseriæ & tenebrarum terra, intelligi & aliter potest. Nam hæc quoque terra in qua nascimur, est quidem miseriæ, sed tenebrarum non est: quia multa hîc corruptionis nostræ mala patimur, sed tamen adhuc in ea per conuersionis gratiam ad lucem redimus: veritate suadente, quæ ait; *ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebræ comprehendant*. Illa verò simul miseriæ & tenebrarum terra est, quia quisquis ad toleranda eius mala descenderit, nequaquam vlteriùs ad lucem redit. In cuius adhuc descriptione subiungitur; *vbi vmbra mortis, & nullus ordo*. Sicut mors exterior ab anima diuidit carnem; ita mors interior à Deo separat animam. Vmbra ergo mortis, est obscuritas diuisionis, quia damnatus quisque, cum æterno igne succenditur, ab interno lumine tenebratur. Natura verò ignis est, vt ex se ipso, & lucem exhibeat & concremationem. Sed transactorum vltrix illa flamma, vitiorum concremationem habet, & lumen non habet. Hinc est enim quod reprobis veritas dicit: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius*. Quorum rursum omnium corpus, in vnius personas significans, dicit; *ligate ei manus & pedes, & mittite eum in tenebras exteriores*. Si itaque ignis qui reprobos cruciat, lumen habere potuisset, is qui repellitur, nequaquam mitti in tenebras diceretur: Hinc etiam Psalmista ait; *super eos cecidit ignis, & non viderunt solem*. Ignis enim super impios cadit, sed Sol igne cadente non cernitur: quia illos quos gehennæ flamma deuorat, è visione veri luminis cæcat; vt foris eos dolor combustionis cruciet, & intùs pœna cæcitatis obscuret: Quatenus qui auctori suo, corde & corpore deliquerunt, simul corde & corpore puniatur, & vtrobique pœnas sentiant; qui dum viuerent, prauis suis delectationibus ex vtroque seruiebant.]

Addo & Chrysostomum hom. 1. in ad Hebræos *in morali*, vbi contestatus nullis verbis nostratibus exponi posse, alterius vitæ seu bona seu mala, subdit de malis. [Mala appellata quidem sunt nominibus vsitatis. Verbi gratia; Quia ignis (inquit,) ibi est, & tenebræ & vincula, & vermis immortalis; sed non hæc sola istis nominibus, nec talia demonstrantur, sed alia multo peiora, & multo seueriora. Quod vt agnoscas, hoc primùm considera: Si enim ignis quomodò tenebræ sunt? Vides quoniam ille ignis, sæuior isto est: Non enim habet lumen, aut vllam luminis claritatem. Si ignis est, quomodò semper ardet? Vides quoniam & in hoc sæuior est: non enim extinguitur; propter hoc etiam *inextinguibilis* appellatur. Cogitemus igitur, quantum sit malum per omnia secula vri, & in tenebris permanere perpetuis, & infinitos gemitus edere, & stridere dentibus, & nequaquam exaudiri. Si enim in hac vita, aliquis eorum qui nobili genere nati sunt, in custodiam retrudatur, fœtorem ipsum tantùm, & tenebrarum caligines non valet sustinere, & cum homicidis vnâ ligari morte peius existimat: Intellige quale sit, si quando cum omnibus totius seculi comburebur homicidis, neque ipsi alios videntes, neque aliorum visibus apparentes, sed in tanta multitudine solitarios nos esse putantes. Siquidem tenebræ, & absentia luminis, non nos sinet proximos nostros agnoscere, sed veluti si solitarius vnusquisque nostrum patiatur, sic afficietur oppressus caligine tenebrosa.]

696 Luctum denique, imo mœroris molem immensam, ex confluge malorum omnium nemo vel cogitatione assequi possit. Sed ex nullo capite, tantus mœror ac dolor, quantus ex abiectione Dei, propter res nihili. [Horribilior tenebris igneque illo æterno, (ait S. Basilius Oratione illa de iudicio) pudor erit, atque confusio, in qua perpetuò conuersabuntur peccatores,

catores, semper ob oculos retinentes vestigia illa peccati in carne admissi, quasi notræ alicuius tinctæ nec eluibilis vnquam in memoria animæ æternum duraturæ. Paucorum verò est ad lucem veram accedere, & manifestati velle, & post occultorum reuelationem non recedere facie confusa; Dei quippe abalienatio atque auersio, etiam inter omnes pœnas quæ in gehenna expectantur, intolerabilior grauiórque est ei qui patitur, quàm oculo lucis priuatio, etiamsi dolore careat. Quod si quis omnem simul facultatem, quæ ab initio generis humani exstitetit, sermone complectatur, & in vnum colligat, nè minimæ quidem illorum bonorum parti, illam inueniet parem: imo vniuersa huius bona; amplius à minimo illorum distant, quàm vmbra & somnium à rebus veris. Et vt exemplo magis proprio vtamur; quanto anima in omnibus pretiosior est corpore; tanto vtramque hanc inter se vitam differre palam est.]

Videre igitur, se tot bonis in æternum exturbati, ob gaudium volaticum quod flumine rapidissimo celeriùs defluxit, hoc verò est, quod immanem mœrorem omni eloquio superiorem ingenerabit; præter cruciatus, & aliam innumerabilem dolorum sementem ex confluge malorum omnium de qua alibi. [Quid faciemus, (ait S. Chrysostomus homil. 10. in 2. ad Corinth.) quando vniuersus orbis terrarum assistet, quando Angeli & Archangeli, quando ordines hinc inde constituti, & cursus omnium, & raptus in nubes, & acies cursu plena; quando tubæ hinc inde, & continuæ illæ voces? Nam si non esset gehenna, in tanta claritate repelli, & ignominosum recedere; quantum supplicium? Etenim si nunc Rege cum suis ingrediente, ob paupertatem non accedere audentes, non tantam à spectaculo voluptatem accipimus; quantum mærorem, ex eo quod non sumus Participes eorum quæ apud Regem sunt; & ignominiam putamus, non esse prope illum, quid tunc erit? Num paruam putas esse pœnam in choro idem constitui? ineffabilem gloriam non assequi; ab illo cœtu & ineffabilibus bonis procul abiici: Quando autem & tenebræ erunt, & stridor dentium, & vincula insolubilia, & vermis immortalis, & ignis inextinguibilis, & tribulatio & angustia, & linguæ quæ cruciantur, sicut illa diuitis; & ploramus, & nullus audit; & ingemiscimus & rigamur à doloribus, & nullus attendit; & in omnia loca respicimus, & nusquam adest qui consoletur, quo loco ordinabimus qui sic habent? quid animabus illis miserius? quid item miserabilius.]

Hæc est pars impij apud Deum; cuius sors, & ex tumentibus super eum Christi iudicis fluctibus oppressio, tanta est vt iudice S. Chrysostomo hom. 23. in ad Hebræos, nullis lachrymis dignè defleri possit. [Si enim patria quis expulsus, ab hominibus miserabilis iudicatur; & quisquis hæreditatem amiserit, videtur omnibus esse dolendus; qui cœlo priuatur, qui illis repositis bonis, quantis lachrymis ille plangendus est? Imo non plangendus. Plangitur enim quisquam cum passus fuerit aliquid, cuius ipse causa non est: cum autem ex propria voluntate semetipsum quisquam afflictione confixerit, neque lachrymis dignus est, sed lamentationibus, magis autem luctu; nam & Dominus noster Iesus Christus, Hierosolymam, licèt impiè agentem luxit, & lachrymatus est. Reuera decem millibus lachrymis digni sumus, decem millibus lamentationibus. Si omnis habitatio terræ extollat vocem suam, & lapides, & ligna, & arbores, & bestiæ, & volatilia, & pisces, & vt simul dicam, [illegible] mundus si vocem extollat ad lamentandu[illegible], nos qui ab illis bonis excidimus; nihil dignum lamentabuntur.]

Vsus Doctrinæ de Christo iudice.

697 Diuersissimam hanc sortem bonorum & malorum, per iudicis Christi sententiam quisquis cogitauerit attentè; næ ille potentissimum habebit frænum quo abducatur à peccatis, nec in eius luctu fluxa gaudia & insaniæ falsæ habebunt locum. Itaque ad hoc iudicium passim pronocant Patres. Vnum aut alterum quo fructum vberrimum huius de Christo iudice tractationis obsignem, repræsento. S. Augustinus serm. 54. de tempore, tractans sacrificium & visionem Abrahami ex Genes. 15. [*Cum autem occubuisset sol, sopor* (inquit) *irruit super Abraham, & horror magnus, & tenebrosus nimis, & apparuit clibanus ardens & fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas.* Videte Patres quod ignis iste, inter diuisiones illas transiens dicitur, turturem quoque & columbam tetigisse non legitur. Vespera illa, finem mundi significauit: animalia illa, sicut iam diximus, typum omnium gentium in Christo credentium prætulerunt. Quæ tamen gentes (sicut iam dictum est,) quia in se non solùm carnales, sed etiam spirituales; id est non solùm bonos, sed etiam malos habent; ideò animalia illa diuisa sunt, & ignis transiuit per ea secundùm illud quod dicit Apostolus, *dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur.* Clibanus ille ardens & fumans, & lampas ignis, diem iudicij figurauit. Et ideò super Beatum Abraham timor & horror tenebrosus incubuit. Vnde intelligimus, quod si in die iudicij *iustus vix saluabitur, peccator & impius vbi parebunt?* Clibanus ergo ardens & fumans significauit diem iudicij; diem inquam iudicij in quo erit fletus & stridor dentium, in quo erit vlulatus, & lamentatio, & tarda pœnitentia; quando mouebuntur fundamenta montium, & ardebit terra vsque ad inferos deorsum; quando sicut dicit Beatus Petrus, *cœli ardentes soluentur, elementa ignis ardore tabescent*; quando sicut Dominus in Euangelio dicit, etiam *virtutes cœlorum commouebuntur*; quando *Sol obscurabitur*, quando *& luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo.* Vbi se tunc impij videbunt? vbi adulteri, vbi ebriosi, vbi maledici se recognoscent? vbi amatores luxuriæ, vbi raptores, vbi superbi & inuidi apparebunt? Quid infelices pro sua defensione dicturi sunt, quos toties admonitos, & tamen imparatos dies ille repererit? Cùm ad illam Archangeli tubam, omni buccina clariorem, totus simul cæperit mugire mundus, cum sicut dicit Propheta, *venerit Dominus ponere orbem terræ desertum, & peccatores perdere ex eo* quando sicut dicit Scriptura, *peccatores & impij mittentur in stagnum ignis, & fumus tormentorum illorum, ascendet in secula seculorum.* Qui tunc tremor, quæ caligo, quæ tenebræ, criminosos quosque, negligentes ac tepidos occupabunt?

bunt? Ne ergo & nos in istum veniamus cruciatum animæ, expergiscamur dum corrigendi tempus est & voluntatem Domini nostri tanquam boni serui & vtiles requiramus; vt cum dies ille iudicij, quem elibanus ille ardens & fumans significauit, tremendus & nimirùm etiam bonis expauescendus aduenerit, non cum mortalibus quos illa animalia figurabant, qui per diuersas voluptatum contentiones diuidi possunt flammis vltricibus cruciemur in inferno; sed simplicitatem columbæ, & castitatem turturis præferentes, spiritalibus virtutum pennis eleuemur in cœlum, secundùm illud quod ait Apostolus, *simul* (inquit,) *rapiemur in nubibus, obuiam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus.*]

698 Subnecto Saluianum non minùs elegantia scriptionis, quàm pietate præstantem, iuxta quem præsentissimum est aduersus omnia mala remedium, iudicij & particularis & postremi recogitatio, quia exsuscitat sopitam de eo iudicio fidem. Quæ si vigilaret in nobis, attentos nos ad omnia mala cauenda, præstaret. Expostulat ego Saluianus, torporem nostrum, ex infidelitate, & iudicij diuini futuri inficiatione, ortum habere. Si autem præter cætera ratiocinatur lib. 3. ad Eccles. Cathol. [In ipsa hac vita hominum, si iudicandum se aliquis ab humana hac potestate, & rapiendum ad tribunal terrenum esse cognouerit, Aduocatos requirit, Patronos adhibet, Officialium atque Apparitorum gratiam fauorémque mercatur; & hæc omnia metu iudicij futuri agit; cum tamen euentum iudicij comparare non possit, adeò etsi victoriam emere ipsam non valet, spem tamen victoriæ magno emit. Dic mihi quisquis ille es, qui credere te iudicium Dei dicis, tu si vel suppradictorum exemplo hominum, iudicandum te esse à Deo crederes, nónne spem ac salutem tuam, quolibet pretio comparares? sed non credis, vtique non credis: & licet credulitatem tuam verbis velis adseuerare, non credis: verbis enim vt ait Apostolus, confiteris sed factis negas.]

Præuierat Origenes hom. 9. in Leuit. *sub medium*, tractans basillum plenam carbonibus. [At hæc (inquit) cum dicuntur, contemptui habentur. Quare? quia fides deest. Alioquin si tibi hodie diceretur, quia iudex seculi vult te crastino viuum exurere, & his auditis, esset tibi vnius diei spatium liberum quanta faceres? quomodò & per quos discurreres? quàm humilis, quàm lugens & sordidus oberrares? Nonnè effunderes omnem pecuniam tuam, in eos quorum intercessione euadere posse te crederes? Nónnne omnia quæ possides, redemptionem faceres animæ tuæ? Quod si etiam aliquis te retardare, aut impedire tentaret, nónne diceres, pereant omnia pro salute mea, nec quicquam remaneat, tantùm vt ego viuam. Hoc quare faceres? quia inde non dubitares; hinc dubitas. Et ideò benè Dominus dicit: *Putas veniens filius hominis, inueniet fidem super terram?* Et quid ego dico de certis indubitatisque periculis? Tantummodò si causa dicenda sit apud iudicem terrenum, quæ aliquem metum ex legibus habere videatur, nónne omnibus vigiliis excubatur? Aduocato patrono munera præparantur, etiam si anceps periculum sit, aut etiam folius notæ metus, vel damni ratio. Nos quare non credimus, quod omnes adstabimus ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bona siue mala? Hæc si integrè crederemus, esset nobis secundùm quod scriptum est, *Redemptio animæ viri, diuitiæ eius.*]

699 De industria sanè Deus, quam sententiam laturus sit in iudicio, norum nobis esse noluit, vt præoccuparemus tempus; & quale de nobis ferri cupimus iudicium, operibus præstemus vt feratur. S. Augustinus lib. de Quibus cap. 3. id egregiè notauit. [Est nunc tempus (inquit) audiendi, quia ille nondum assumpsit tempus iudicandi. Qui loquitur, modò tacet. Loquitur enim modò in præcepto, tacet in iudicio. Ideò dicit quodam in loco, *tacui, nunquid semper tacebo?* Quomodò tacuit, cum hoc ipsum loquendo dixerit? Qui dicit *tacui*, non tacet, quia & hoc ipsum dicere, *tacui*, non tacere est. Audio ergo te loquentem in tot præceptis, in tot sacramentis, in tot paginis, in tot libris. Audio denique in hoc ipso quod dicis *Tacui, numquid semper tacebo?* Quomodò ergo tacuisti? Quia nondum dico, *venite benedicti Patris mei, percipite regnum:* Et nondum dico aliis, *Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & Angelis eius.* Et nondum hæc ipsa ita dico, vt iam prædicani vltimam sententiam quam dicturus est iudex in tabella descripturus manu sua; vltrà quam sententiam, nihil iam iudicaturus est, partes non audiunt. Illis foras exeuntibus scribitur, attonitæ sunt ambæ partes atque suspensæ, contra quam, vel pro qua, sententia illius procedat. Magnum secretum iudicis, vnde *secretarium* nominatur. Magnus timor eorum qui in causa sunt. Quid ille cogitet, & quid scribat ignoratur; Et homo est, & illi de quibus ille iudicat, vtique homines sunt. Ille autem, Deus noster est, & nos populus pascuæ eius, & oues manuum eius. Et cum sit ille creator, nos creatura; ille immortalis, nos mortales; ille inuisibilis, nos visibiles; noluit nos latere in hac vita, quam vltimam sententiam in fine dicturus sit: Nemo ante dicit, *damno*, qui vult damnare: nemo ante dicit, *feria*, qui vult ferire. Magna ergo leuitas, magna misericordia, magna mansuetudo: sed non abutamur patientia eius ad nostram nequitiam.] Idem serm. 109. de tempore. [Quid ergo facimus fratres, nisi vt dum tempus est, vitam mutemus, & facta nostra, si qua sunt, corrigamus? vt quod sine vlla dubitatione venturum est peccatoribus, nos non inueniat super quos veniat: Non quia non erimus, sed vt non tales inueniat, qualibus venturum esse prædictum est. Propterea se Iudex venturum minatur vt non inueniat quos puniat, cum venerit: Propterea illud cantant Prophetæ, vt corrigamur. Si damnare vellet, taceret. Nemo volens ferire, dicit, *obserua.* Totum fratres quod audiuimus per Scripturas, vox est Dei dicentis, *obserua.* Et totum quod patimur tribulationis in hac vita, flagellum Dei est, corrigere volentis, ne damner in fine.]

700 Optimum, securitatis in Christi iudicio remedium, subministrat S. Gregorius 25. Moral. c. 6. nempe iudicare hîc seipsum. [Nunc ergo dum possumus, à conspectu æterni iudicis & malè cogitata & peius perpetrata deleamus, & reuocemus ante oculos cordis, quicquid pernesè egimus

egimus per nequitiam præsumptionis. Nihil sibi nostra blandiatur infirmitas ; atque in his quæ recolit, semetipsam delicatè non palpet, sed quanto sibi mali sit conscia, tanto in se benignius sit seuera. Proponat contra se futurum iudicium: & quæque in se sentit districtè ferienda per sententiam iudicis, hæc in se piè feriat per pœnitentiam conuersionis.] Et mox, exponens illud, *neque enim vltrà in hominis potestate est, vt veniat ad Deum in iudicium*, ita scribit. [Hic nimirum non illud iudicium designatur, quod per æternam retributionem punit, sed quod mente conceptum per conuersionem diluit. Ad illud quippe venire non desiderat, quisquis se per illud damnari formidat. Dum ergo dicitur; *Neque enim vltrà in hominis potestate est, vt veniat ad Deum in iudicium*, profecto ostenditur esse quoddam iudicium, quod quandoque etiam à damnatis, ac reprobis desideretur. Et quid est illud, nisi hoc de quo Paulus Apostolus dicit, *Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur*: Et de quo per Prophetam dicitur; *non est iudicium in gressibus eorum.* Et de quo Dauid ait; *honor regis iudicium diligit?* vt videlicet qui iam Deum honorat ex fide, sollicitè iudicet quid ei debeat in operatione. Vnde rursum scriptum est; *Iudicare coram Domino, & expecta eum.* Coram Domino scilicet iudicatur, qui corde Dominum conspicit, & actus suos sub eius præsentia, sollicita, inquisitione discernit. Quem tanto quisquis securiùs expectat, quanto quotidie vitam suam suspectus examinat. Qui enim ad extremum eius iudicium venit, non iam coram illo, sed ab illo iudicatur.]

Tandem hanc esse Sanctorum praxim, & cogitationes eorum vt dicitur prouerbiorum 12. *esse iudicia* tradit S. Gregorius, his præter cætera. [In hoc secreto interioris iudicij, ipsa mentis suæ executione constricti, pœnitendo feriunt, quod superbiendo cõmiserunt. Ibi namque aduersùm se, quicquid se impugnat, enumerant; ibi ante oculos suos omne quod defleant coarceruant; ibi quicquid per iram districti iudicis decerni possit, intuentur; ibi tot patiuntur supplicia, quot pati timent. Nec deest in hoc iudicio mente concepto, omne ministerium quod punire reos suos plenius debeat. Nam conscientia accusat, ratio iudicat, timor ligat, dolor excruciat. Quod iudicium eo certiùs punit, quo interiùs sæuit; quia videlicet ab exterioribus non accedit. Vnusquisque enim cum causam huius examinis contra se aggredi, cœperit, ipse est actor qui exhibet, ipse reus qui exhibetur. Odit se qualem fuisse se meminit, & ipse qui est, per semetipsum insequitur illum qui fuit, atque ab ipso homine aduersùs semetipsum fit quædam rixa in animo, parturiens pacem cum Deo. Hanc cordis rixam Dominus requirebat, cum per Prophetam diceret: *attendi, & auscultaui, nemo quod bonum est loquitur, nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci?* Ita cordis humani rixa placata est, cum Prophetæ suo de Achab Rege semetipsum reprehendente loqueretur, dicens: *Vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa; non inducam malum in diebus eius.* Quia ergo nunc in potestate est, internum [illegible] mentis nostræ contra nos subire iudicium, recognoscendo accusemus nosmetipsos; & quales fuimus, pœnitendo torqueamus. Non cessemus dum licet iudicare quod fecimus. Audiamus cautè quod dicitur; *neque enim vltra in hominis potestate est, vt veniat ad Deum in iudicium.*]

Astipulatur apud Cyprianum Autor sermonis de Cœna Domini. [Accusatrici conscientiæ, necesse est coram iudice respondere; nec potest esse vllum diffugium, vbi ipsa testis est quæ accusat, & nihil ei potest esse occultum qui iudicat. Sed vbi cum iudice agit qui iudicatur, & & ipse in partem accusatoris transiens etiam in sua proscriptione sententiam approbat condemnantis, experitur clementiam Saluatoris, & lætabundus canit, *Domine in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem.*]

701 S. Bernardus id ipsum egregiè confirmat serm. 55. in Cant. cum ait. [*Si nosmetipsos diudicauerimus, non vtique iudicabimur.* Bonum iudicium quod me illi districto diuinóque iudicio subducit, & abscondit. Prorsus horreo incidere in manus Dei viuentis. Volo vultui iræ, iudicatus præsentari, non iudicandus. *Spiritualis homo omnia diiudicat, & ipse à nemine iudicatur.* Iudicabo prouidè mala mea, iudicabo & bona. Mala melioribus curabo corrigere actibus, diluere lachrymis, punire ieiuniis, cæterisque sanctæ laboribus disciplinæ. In bonis de me humiliter sentiam, & iuxta præceptum Domini, seruum me inutilem reputabo, qui quod facere debui, tantùm feci. Dabo operam, nec folia pro granis, nec paleas cum granis offerre. Scrutabor ego vias meas & studia mea: quo is qui scrutaturus est Hierusalem in lucernis, nihil inscrutatum in me, siue indiscussum inueniat; neque enim iudicaturus est bis in idipsum. Quis mihi det, ita ad liquidum prosequi, & persequi vniuersa delicta mea, vt in nullo oporteat vereri oculos capreæ, in nullo ad lumen contingar erubescere lucernarum.

Quisquis ad eum modum, memor vltoris gladij & iudicij incorrupti, de se in se tolerit iudicium, de se tribulationibus, [totam vitam scilicet grauantibus liberabitur; & in septima, non tanget eum malum. Idest interprete S. Gregorio 6. Moral. cap. 18. in iudicio abibit immunis, & à flagello linguæ, ac verbo aspero, (idest à sententia feriente,) eripietur; vt idem exponit 8. Moral. cap. 2. Nimirum quia viuet in summa puritate. Nec enim fieri potest vt peccet, qui Deum recogitat iudicem, vt monet S. Clemens Epist. 1. ad Iacobum fratrem Domini. Quare hæc nobis deberet esse perpetua cogitationum ac sermonum materia. Intolerandúmque est, quod aliqui tales cogitationes & tales sermones refugiant. Hos castigat meritissimò S. Chrysostomus hom. 2. in 2. ad Thessal. *in morali*, his præter cætera. [Ne fugiamus sermones de gehenna, vt gehennam fugiamus. Ne fugiamus pœnæ mentionem, vt non puniamur. Si dives ille, illum ignem cogitasset, non peccasset. Quoniam autem eius nunquam meminit, ideò in eum incidit. Dic mihi ô homo cum sisterendus sis ad tribunal Christi, quæuis potiùs quam de eo loqueris: & cum sit tibi lis apud iudicem, sæpè verbis tenus, non noctu, non interdiu, non aliquo temporis momento, non hora aliqua aliquid aliud loqueris, sed perpetuò de re illa: De tota autem tua vita rationem redditurus & iudicium subiturus, nè eos quidem toleras, qui

qui hoc iudicium tibi mentem reuocarit? Propterea ergo omnia perierunt, & sunt perdita ac profligata, quod ad humanum tribunal sistendi, pro rebus quæ ad hanc vitam pertinent, omnia mouemus, quemlibet rogamus, assiduè de eo sumus solliciti, omnia pro eo agimus: Ad Christi autem tribunal non multo post venturi, nihil nec per nos, nec per alios agimus. Iudicem non rogamus, quamuis nobis longum det diem præstitutum, & nos non rapiat in mediis peccatis, sed permittat vt ea exuamus, & nihil eorum quæ ad ipsam pertinent, prætermittat illa bonitas & benignitas. Sed nihil ampliùs efficit. Propterea maius est supplicium. Sed absit, vt sit. Propterea rogo, vt in præsentia resipiscamus, gehennam ante oculos habeamus, cogitemus illam inexitabiliter reddendam rationem: vt hæc reputantes, & vitium fugiamus, & virtutem eligamus, & possimus assequi bona, promissa iis qui ipsum diligunt.]

Hoc itaque sapite, hoc cogitate mortales omnes. *Fugite à facie Gladij, quia vltor iniquitatum Gladius est & scitote esse iudicium.* Frustra autem impios dum sibi ablandiuntur, in hac fide vacillare, euincit Isidorus Pelus. lib. 2. Epist. 157.

CAPVT IX.

Christus caput super omnem Ecclesiam.

702 HVNC titulum Christo disertè tribuit Apostolus. Et quia Ecclesia non est tantùm militans, sed etiam triumphans, siue primitiuorum in cœlis conscriptorum, quos inter numerantur Angeli; propterea perspicuum est hunc Christi titulum, spectare & homines & Angelos, essèque huius seriei proprium. Vt autem liqueat, Christum verè esse caput Ecclesiæ, ex militante & triumphante compactæ, quod vnum affirmo; dimissis damnatis, quorum æquè caput Christum statuit Puteanus 3. parte q. 8. dub. 1. nec abhorret Bonacina, disp. 2. de Incarnat. q. 18. puncto 1. n. 3. vt inquam liqueat, Christum esse caput modo proposito, duo sunt præmittenda: Primum est, Ecclesiam vniuersam, esse corpus quoddam. Secundum est, hoc corpus non esse acephalum, sed habere caput mysticum; cuius natura & ratio aperienda erit. His iactis fundamentis perspicua erit veritas proposita.

Ecclesia, corpus Christi mysticum, cuius anima Deus.

Ecclesiam vocat Christi corpus, non quod ex Virgine susceperit, sed pro quo mortuus est, iuxta elegantem Petri Damiani distinctionem. serm. 29. Aliter dicitur, corpus non reale, sed mysticum. Quod ergo Ecclesia, sit corpus quoddam mysticum, seu morale, variis locis inculcat Apostolus. Sed fusè Ephes. 4. & Corinth. 12. & Roman. 12. vbi Interpretes fusè id versant. Itémque Turrec. lib. 1. summæ de Ecclesia cap. 43. & 28. Esse huius veritatis innumera in Scripturis testimonia (ait Concilium Paris. lib. 1. cap. 2. Breuiter dico, cum anima & materia apta constituant corpus physicum animalis, ad quod fit allusio in ea Ecclesiæ descriptione sub ratione corporis; dubitari non posse, quin Ecclesia sit verè corpus mysticum, iuxta illud Apostoli 1. Corinth. 12. v. 12. *Sicut corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. Etenim in vno Spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus siue Iudæi, siue Gentiles, siue serui, siue liberi; & omnes in vno Spiritu potati sumus. Nam & corpus, non est vnum membrum, sed multa.* His verbis si benè intuspiciantur, Apostolus perspicuè tradit, Ecclesiam Christi corpus, atque adeò Christum provt vna cum suo corpore persona est; duo continere quæ ad corpus spectant, nempe animam vnam, ac varia membra subordinata: Et eius quidem viuis corporis animam Deum esse, provt principium vitæ supernaturalis; corpus verò ex variis personis tanquam membris exurgere.

703 Quod Deum dico iuxta Apostolum esse Ecclesiæ animam, vulgatissimum est in Scripturis & Patribus. S. Augustinus optimè serm. 186. de temp. [Spiritus noster quo viuit omnis homo, anima vocatur. Spiritus noster quo viuit singulus quisque homo, anima vocatur. Et videtis quid faciat anima in corpore. Omnia membra vegetat, per oculos videt, per aures audit, per nares olfacit, per linguam loquitur, per pedes ambulat, omnibus simul adest membris vt viuant, vitam dat omnibus, officia singulis. Non audit oculus, non vident aures, non videt lingua, nec loquitur auris & oculus, sed tamen viuit. Viuit, auris, viuit lingua, officia diuersa sunt, vita communis. Sic est Ecclesia Dei; in aliis Sanctis facit miracula, in aliis Sanctis loquitur veritatem, in aliis Sanctis custodit virginitatem; in aliis sanctis custodit pudicitiam coniugalem; in aliis hoc, in aliis illud singuli propria operantur, sed pariter viuunt. Quod autem est anima corporis hominis, hoc est Spiritus sanctus corporis Christi quod est Ecclesia. Hoc agit Spiritus sanctus in tota Ecclesia, quod agit anima in omnibus membris vnius corporis.]

Sanctus Gregorius ad vers. 1. Psalmi 4. Pœnit. [Sicut est vna anima quæ diuersa corporis membra viuificauit, ita totam simul Ecclesiam, vnus Spiritus sanctus vegetat & illustrat. Sicut namque Christus qui est caput Ecclesiæ, de Spiritu sancto conceptus est; sic sancta Ecclesia quæ corpus eius est, eodem Spiritu sancto repletur vt viuat; eius virtute firmatur, vt in vnius fidei & charitatis compage subsistat. Vnde dicit Apostolus, *ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones subministratum & constructum, crescit in augmentum Dei.* Istud est corpus, extra quod non viuificat Spiritus. Vnde dicit Beatus Augustinus; si vis viuere de Spiritu Christi, esto in corpore Christi. De hoc Spiritu non viuit hæreticus, non viuit Schismaticus, non viuit excommunicatus. Non enim sunt de corpore. Ecclesia autem Spiritum viuificantem habet.]

Hoc ipsum est quod disertè & in actu signato profitemur in Symbolo, asserentes Spiritum sanctum esse Spiritum [illegible] viuificantem. Hæc enim est animæ propria & germana func[illegible]tio, vt propterea extra dubium esse debeat, S[illegible]nctum sanctificare

sanctum nEcclesiæ corpore tenere locum animæ mysticæ, vitam corpori præsentia sua conferentis. Nec aliter quoad ordinem naturæ pronuntiarunt Philosophi: qui Deum vocarunt *animam mundi*. Ita Aristoteles apud Clementem Alexandrinum in Protre. & Varro apud sanctum Augustinum, quarto Ciuit. cap. 31. qui id ibidem latè reiicit. Et lib. 1. de consensu Euangelistarum c. 23. & reiiciendum sine dubio est, si de physica animatione & informatione sit sermo, quam vnam spectauit S. Augustinus; Philosophos tamen prædictos, animam mundi vocasse Deum, quia omnia vegetat, & est operandi principium, quod in viuo corpore est animæ munus proprium, affirmat S. Gregorius Nazianzenus orat. 37. & S. Athanasius in calce libri de Incarnat. & Auctor libri de operibus Christi Cardin. serm. de Spiritu sancto. Est igitur Deus, anima Ecclesiæ. De vnione autem huius animæ cum suo corpore, consulendus D. Thom. Opusc. 61. c. 20.

Corporis Ecclesiæ, partes variæ, generatim.

704 Iam verò Ecclesiæ corpus compingitur ex variis membris, quæ sunt proportionalia membris corporis naturalis. Vnde sicut in corpore animalis, sunt quædam membra quæ motui, quædam quæ virtuti apprehensiuæ, nonnulla quæ vegetationibus deseruiunt: ita in corpore hoc mystico, idem cernitur, vt S. Thomas considerauit. 1. Corinth. 12. lect. 3. Prima membra hoc est manus & pedes, conferens S. Thomas cum iis qui vita actiua distinentur. Secunda, cum iis qui vitæ contemplatiuæ sunt addicti. Quamquam hos iuxta Nysseni de ventre allegoriam hom. 14. in Cant. tertium ordinem propositum tenere dixeris; collocatis in secundo Præpositis ac Rectoribus. Possumus etiam vegetatiuę vitæ addictos habere quos Epictetus apud Arrianum *ventres & pudenda* nominabat. *Carnes* plerumque nominantur, & *Spiritui* contraponuntur. E sanè in hoc corpore mystico, non est necesse omnia membra eandem vitam viuere: sed quamuis omnia habeant Deum pro anima, tamen sicut varij sunt in anima veluti gradus, quatenus varias vitæ operationes principiat, ita Deus quatenus applicatur suæ creaturæ, vt principium vno modo supernaturaliter operandi (qua vna ratione est nobis tamquam anima,) habet rationem talis animæ supernaturalis & mysticæ: Habet autem rationem alterius animæ, quatenus coniungitur nobiscum ad operandum alio spiritualis vitæ genere. Hoc non contingit in vita corporali, quæ nobis per animam confertur. Cum enim anima nostra sit forma entitatiuè simplex veréque sub ratione formæ actuantis, & non tantum comprincipij efficientis iungatur corpori; impossibile est, vt vnum suum gradum conferat, quin omnes communicet. At anima corporis mystici, siue Deus, quia non vnitur immediatè, sed ad eum quem dixi modum, prout habitus infusi assistentiam Dei coëfficientis deposcunt, potest vnum veluti gradum spiritualis vitæ conferre, alio non collato. Sicque fideles iusti habét omnes vitæ gradus: fideles verò peccatores, non habent nisi infimum gradum vitæ spiritualis. At hæretici qui non tantùm charitate, sed etiam fide excidérunt, omni spirituali vita destituuntur: vnde ab Apostolo *arbores bis mortuæ* dicuntur.

His membris corporis mystici, siue Ecclesiæ sanctæ, annumeranda sunt agmina cœlestia; itavt corpus Christi mysticũ quod est Ecclesię, non ex hominibus tantùm, sed etiam ex Angelis, tamquam ex vnius totalis mystici corporis membris, coagmentetur. Insinuatur id sepè apud Paulum, & definitum est in 1. Conc. Nicæno, eo canone quem Franciscus Turrianus retulit l. 2. de dogmat. Charatt. *initio*, his verbis conceptum [Vna est Ecclesia in cœlis & in terra.] Quo fortassis respexit S. Augustinus collat. 3. contra Donatistas, sic scribens. [Probant Catholici Patres, non esse aliam Ecclesiam à regno Dei: sed vnam & eamdem, quæ nunc aliter est, & aliter postea futura.] Optimè quoque in Enchir. cap. 56. Ecclesiam Catholicam quam in Symbolo profitemur, ex Angelis & hominibus coalescere confirmat. Idem illustrissimè tradit Theophanes Nyssenus lib. contra Iudæos, descriptus ibidem à Turriano qui vnam Ecclesiam ea Angelis hominibusque compingi, confirmat ex Apostolo ad Hebræos cap. 12. cum ait, *Accessistis ad montem, & accensibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum & vocem verborum, quam qui audierunt, excusauerunt se, ne eis fieret Verbum: Non enim portabant quod dicebatur; Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur, & ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit, exterritus sum, & tremebundus: Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum qui conscripti sunt in cœlis, & Iudicem omnium Deum, & Spiritus iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum.*] Hæc sic Glossat Theophanes. [Hæc ciuitas non est, vt illa in Palestinia; non inquam locus est ex muro & lapidibus, & calce ædificatus, plenus hominibus; sed potiùs cœtus naturæ rationalis, tum incorporeæ tum corporeæ, quæ Christum Deum habet artificem, auctorem, Regem, Pontificem, iudicem, gubernatorem, patrem nutricium. Verùm hic cœtus beatus qui Ecclesia Christi dicitur, non est totus in cœlis; imo parua eius pars in terra breui tempore, aliis alio tempore sibi succedentibus, versatur.]

Habes & Theophanis suffragio, & quod caput est, Apostoli auctoritate ab eo adducta, confirmatum; *primitiuorum nostrorum*, hoc est Angelorum qui nobis sunt primogeniti, & *iustorum perfectorum*, ideſt consummatorum per mortem, ducta ab Athletis metaphora; & nostri omnium qui accessisse dicimur coalitum in vnam ciuitatem, & in vnum cœtum, ac corpus. Vox Græca quam vulgatus vertit *frequentiam*, Græcè est *panegyris*, de qua pulcherrimè S. Chrysost. orat. de S. Philogonio tractans hunc locum. Ex Theolepto Episcopo Philadelphiæ lib. 2. de schismate, alium perpulchrum locum quo ex Angelis & hominibus, cœlóque & terra vnam Ecclesiam confici, traditur. Adducit Turrianus lib. 2. de Euchar. c. 12. Nec plura hoc loco generatim, de Ecclesia mystico corpore, eiusque membris.

Obiter de partibus quibusdam dissimilaribus eiusdem corporis.

705 Pateret circa eadem in particulari spectata, latus ad excurrendum campus, si luberet excurrere in ea quæ de variis membrorum humani corpori accommodationibus ad varias in Ecclesia personas, traduntur in Scripturis & Patribus: referendo scilicet, qui dicantur Ecclesiæ oculi, qui aures, qui dentes, qui manus, qui pedes, & huiusmodi alia. Passim sanè videmus, in Scripturis cœlum malignantium & Ecclesiam impiorum, variis membris humana referentibus instructam repræsentati Audi breuiter Ioannem Sarisberiensem lib. 8. Policrat. cap. 17. [Habet & Respublica impiorum caput & membra sua, & quasi ciuilibus institutis legitimæ Reipublicę nititur esse conformis. Caput ergo eius, Tyrannus est, imago Diaboli;) Tyrannum, præmiserat esse malum superiorem Ecclesiasticum:) anima hæretici, Schismatici, sacrilegi, Sacerdotes: & vt verbo Plutarchi vtar, præfecti religionum impugnantes legem Domini. Cor consiliarij impij, quasi Senatus iniquitatis, oculi, aures lingua, manus inermis, iudices, & leges, officiales iniusti. Manus armata, milites violenti, quos Cicero *Latrones* appellat. Pedes, qui in ipsis humilioribus negotiis præceptis Domini & legitimis institutis aduertantur.] Hæc cum de impiorum, Republica, & mystico iniquitatis corpore verè dicantur, consentaneè ad Scripturas & Patres, æquè, imo potiore iure, de Ecclesia Dei in contrario sensu affirmari possunt, seruata proportione. Multus est in huiusmodi mystico genere partium aperiendo Gregorius Nyssenus hom. 7. in Cant. & Isido. de Isolanis lib. 1. de Imperio militantis Ecclesiæ titulo 9. q. 3. Per satyram duntaxat signabo aliquos, dimissis innumeris qui alibi vbiuis prostant, à quibus certæ in Ecclesia personæ, certorum membrorum nomina habent.

Oculi, Præsides & Superiores in Ecclesia. Nyssenus hom. 7. in Cant. Isidorus Pelus. lib. 2. Epist. 112. & egregiè Raymundus Iordanus, Vticensis Præpositus in opere de oculo mystico, quod pœnes me est. Hoc nomen ei Scriptori qui hactenus vulgo dictus *Idiota*.

Aures, Plebs fidelis, verbi Dei bibula, Origenes hom. 2. in Cant. & in cap. 12. ad Romanos.

Nasus, Discreti & sapientes in Ecclesia. Honorius Augustod. in cap. 7. Cant. & pulchrè Philo Carpathius ibidem, tractans cur Leuit. 21. qui paruo, vel grandi, vel torto naso erant, repellerentur à sacerdotio, defectu discretionis.

Genæ, Martyres. Richardus suo cap. 38. in Cant.

Os, Interpres legis diuinæ, habens loquendi gratiam, Origenes hom. 3. in Exod.

Lingua, Concionator Apostolicus. S August. in Psal. 67. & plerique Patres ibi, ad illud, *lingua canum tuorum*.

Dentes, Doctores. Nyssenus hom. 7. in Cant. Augustinus in Psal. 3. versu. 8. Petrus Damiani serm. 3. de Ioanne Baptista & innumeri apud Delrium Cant. 4. ac Sandæum libro 6. Theol. Symbol. commentar. 5. Exercitat. 11. Certè Apostolus 2. Timoth. 2. Doctorem sacrum vocat ὀρθοτομοῦντα *rectè scindentem*, quod dentis est proprium epitethum.

Labia, Concionatores, Richardus suo cap. 38. in Cant. Petrus Damiani serm. 19. *Vel certè*, duo Testamenta, quæ concorditer aperta, impleuerunt vocibus Dei, orbem terrarum. Autor commentariorum in Prouerbia ad c. 8. Tomo 8. Hieronymi.

Manus, Administratores bonorum Ecclesiæ, Nyssenus hom. 14. in Cant.

Venter, Boni coniugati. Richardus c. 38. in Cant. Apud Augustinum item ad illud *adhæsit interra venter noster*, corporis Christi & Ecclesiæ, venter, sunt carnales & imperfecti.

Pedes, Apostoli Clemens Alexandrinus 2. Pædagogi cap. 8.

Capilli, Apostoli. Nyssenus homil. 13. in Cant.

Vniuersaliter bonam partem prædictorum membrorum ad varios Ecclesiæ status tamsecularem quàm sacrum retulit Walafridus lib. de rebus Eccles. c. 31. in fine, vbi ex vtriusq; illius status coniunctione vnũ ait effici corpus. [Cunctis membris officiorum suorum fructus mutuæ vtilitati conferentibus, dum oculus est in sapientibus qui veram lucem & percipiunt & insinuant, os in Doctoribus, auris in benevolis Auditoribus, nasus in discretionis amatoribus, manus in operatoribus, pedes in proficientibus, venter in compatientibus, humeri in laborum toleratoribus, & cuncta in cœteris, vt non sit schisma in corpore.]

Partes Principes eiusdem corporis. Cor, Spiritus sanctus.

706 Sunt huic quoque mystico corpori, partes suæ principes, de quarum præcellentia non potest esse lis; cuiusmodi est inter Physicos & Medicos, de præcellentia partium principum corporis animalis. Hic partes principes, sunt planè æquales, & eiusdem dignitatis. Cor Ecclesiæ, iuxta S. Thomam 3. parte quæst. 8. art. 1. *ad vltimum*, est Spiritus sanctus. Et meritissimò Spiritus sanctus in mystico Ecclesiæ corpore confertur cordi, quod est Spirituum vitalium & remotè quoque animalium, officina; & arx vitæ corporeæ. Similiter enim Spiritus sanctus, est fons & principium vitæ spiritualis, & ab eo prodeunt omnes spiritus, quorum interuentu aliquid spiritualiter agimus. *Nemo enim potest dicere. Dominus Iesus*, ideſt aliquid quomodolibet ad salutem pertinens ac supernaturale operari, *nisi in Spiritu sancto*. Hic vt scitè dixit Cyrillus Hierosol. cath. 16. est gratiarum omnium Parochus, fons inquam omnis Spiritus, quod est principium operationis & motus spiritalis in nobis. Scitè Origenes in Ezechielem expendens illud, *qui prophetant de corde suo* cor non suum quo Ecclesia res Dei eructat, de quo Moses, Paulus, & alia primaria Ecclesiæ membra hauserunt ait esse Spiritum sanctum. Nimirum quia Spiritus sanctus est promptuarium è quo omnes spiritualis vitæ functiones promuntur. Quemadmodùm à corde corporeo ob proportionalem rationem, pendet vita corporea. Idque spectasse videtur S. Dionisius cap. 15. Cœlestis Hierarchiæ, cum dixit, cor esse Deiformis vitæ Symbolum; illius inquam vitæ

vitæ quam Spiritus sanctus viuificans, præstat animæ nostræ.

Scio Origenem hom. 18. in Iosue cor Ecclesiæ, assignare eum qui omnia cum ratione & prudentia gerit; & ita cuncta dispensat, quasi non sit aliud nisi cor. In quem sensum interpretatur nomen *Calebi* quod ait sonare *quasi cor*. Et eodem sensu dixit Oseas, *loquimini ad cor Hierusalem*, idest ad Rectores & Consiliarios eius. Verùm Origenes ibi, non accipit cor pro primo vitæ principio, vt nos hîc accipimus; sed pro parte rationali, quæ frequens est vsurpatio *cordis* in Scripturis. Præstat ergo cum Origene priore loco, Spiritum sanctum cor Ecclesiæ agnoscere, quod fecit etiam Guliel. Abbas ad Fratres de monte Dei, *sub finem*, tractans locum ex 2. Corinth. 6. [Apostolus (inquit,) prudenter interserunt Spiritum sanctum dicens; *in castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei.* Vide enim quomodò tanquam omnia facientem, ordinantem, & viuificantem, in medio bonarum virtutum, sicut cor in medio corporis, constituit Spiritum sanctum. Ipse est enim omnipotens artifex creans hominis ad Deum bonam voluntatem, Dei ad hominem faciens propitiationem, formans affectionem, dans virtutem iuuans operationem, agens omnia fortiter, & disponens omnia suauiter. Ipse viuificat spiritum hominis, & continet in vnum, sicut & ille viuificat & in vnum continet corpus suum. Homines doceant Deum quærere, Angeli adorare: solus ipse est, qui docet inuenire, habere, & frui.]

Caput eidem necessarium. Visibile & secundarium, Romanus Pontifex; primarium Christus.

707 Altera pars princeps mystici corporis, in qua *thesaurus opulentissimus cerebri*) vt Theodoretus serm. 3. de Prouidentia scitè dixit) *tanquam in arce custoditur*, caput est. Omnia et sensoria (de quibus suprà,) tanquam trunco conseruntur & implantantur. Omnium ibi functionum animalium principium. Ibi penus & promptuarium spirituum animalium, quorum est ad sensationes & motum, summa necessitas. Ibi animæ veluti tribunal, ait Cassiodorus lib. de anima cap. 15. Ibi totius diuini operis quasi culmen, iuxta Lactantium libro de opif. Dei cap. 20. Ex aliis luculenta huius membrorum omnium rectoris elogia, cumulaui in Scalis à visibili creatura ad Deum, gradu vndecimo. Vnus pro omnibus sat hîc erit S. Ambrosius qui sic habet 6. Hexaëm. cap. 9. [Vt cœlum eminet aëri, terris maria, quæ velut quædam membra sunt mundi: ita etiam caput, supra reliquos artus nostri corporis cernimus eminere, præstantissimúmque esse omnium; tanquam inter elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua vrbis mœnia. In arce autem hac, regalem quandam habitare sapientiam, secundùm Propheticum dictum, *qui a oculi sapientis, in capite eius.* Hanc esse cæteris tutiorem, & ex illa omnibus membris vigorem prudentiamque deferri. Quid enim robur & validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, nisi capitis velut Principis sui, Imperialis quædam adminiculetur potestas? ex hoc enim aut destituuntur vniuersa, aut omnia fulciuntur.] Et mox [Quid sine capite est homo, cùm totus in capite sit? Cum caput videris, hominem agnoscis. Si caput desit, nulla agnitio esse potest. Iacet truncus ignobilis sine nomine. Sola ære fusa Principum capita, & ducti vultus de ære vel de marmore, ab hominibus adorantur. Non immeritò igitur, huic quasi consultori suo, cætera membra famulantur, & circumferunt illud seruili gestamine, sicut numen, atque in sublime locatum vehunt. Vnde censoria potestate, quò vult dirigit quorundam obsequia seruulorum, & præcepta singulis obeunda decernit. Videas Imperatori suo, singula gratuito stipendio militare. Alia portant, alia pascunt, alia defendunt, & ministerium suum exhibent; parent vt Principi, ancillantur vt Domino. Inde velut quædam procedit tessera, quam debeant pedes obire regionem quæ militiæ munia manus consummandis operibus exequantur, quam venter abstinendi vel edendi formam, impositæ teneat disciplinæ.]

Hoc ergo tantæ in corpore necessitatis ac præcellentiæ membrum, non potest in mystico corpore desiderari. Lactantius lib. 6. institut. cap. 9. fidem pro capite mystici corporis, virtutes reliquas pro corpore agnoscit. Sed incommodè. Quidni enim potiùs caput charitas?

Video fore qui confestim ingerat, caput Ecclesiæ de Patrum omnium sententia esse Romanum Pontificem. Nam frequentissimum esse, vt is dicatur Ecclesiæ caput, neminem latet. Et multa in eam rem addensant qui de prærogatiuis Romani Pontificis disserunt. Præter cætera ita loquitur Concilium Chalcedon. Epistola ad Sanctum Leonem. Et S. Gregorius lib. 11. Regist. Epist. 42. Insigniter omninò S. Cyrillus in opere Thesauri, citatus à Sancto Thoma Opusculo 1. *sub finem*, his verbis. [Vt membra maneamus in capite nostro Apostolico throno Romanorum Pontificum, à quo nostrum est quærere quid credere, quid tenere debemus.]

Et quamuis ea verba in opere Thesauri quod nunc extat, non habeantur, quia mutilum est: tamen nemo Sanctum Thomam censuerit adeò vel malignum, vel effrontem fuisse, vt cum Græcis agens, voluerit testimonium confingere, seque Græcis præbere ridiculum. Quin etiam Gennadius agens de Pontificis Primatu, in defensione capitis quinti in Concilio Florentino determinati sect. 12. *initio*, & Andreas Colossensis sect. 7. Concilij Florentini, vterque Græcus, Cyrilli locum agnoscunt Germanum. Egregie denique Gelasius Papa tractatu nuper edito, & subnexo appendici Codicis Theodosiani *pagina* 184. Sanctum Petrum inter Apostolos simili virtute succinctos, compagis corporis Christi caput constitutum fuisse ait, vt capite constituto, schismatis tolleretur occasio.] Quæ verba habet etiam S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. Infert verò inde Gelasius eo loco, & Epist. ad Orientales quod æquè dixerat Felix Tertius Epistola 5. quæ est ad Flauitam Constantinopolitanum omnes vbiuis terrarum Episcopos, cum eligebantur, illicò curasse confirmari, & solidari per Pontificem Romanum. Esse igitur Romanum Pontificem caput Ecclesiæ, in con-

fessò est apud Catholicos. Nisi igitur Ecclesiæ corpus monstrosum esse velimus, & biceps, videbitur cuipiam non esse quærendum caput aliud: neque hoc resecto & decollata Ecclesia, vt August. serm. 45. de verbis Dom. *in fine* loquitur; aliud ei caput appingendum.

Nihilominùs certum est, Christum solum, esse primarium Ecclesiæ caput; quamuis secundariò, & sub Christo, Romanus Pontifex sit quoque caput Ecclesiæ, quidquid mussent Hæretici, Caluinus præsertim lib. 4. Institut. cap. 6. §. 9. vbi ex eo contendit non esse Papam caput Ecclesiæ, vt est apud Catholicos ratum, quod caput Ecclesiæ Ephesiorum 4. Christus esse prodatur: eiusque idcirco corpus, passim dicatur Ecclesia, non Pontificis Romani. Et verissimè quidem diceret, Christum esse primarium caput, Pontificem autem non esse Ecclesiæ caput, nisi sub Christo; qualis est Prorex sub Rege, in regno. Ideóque sicut regnum non dicitur Proregis, ita Ecclesia non dicitur corpus Pontificis. Tamen negare non debuit Pontificem esse Ecclesiæ caput visibile, Christo primario capiti nunc inuisibili, subiunctum: quod tamen præ Christo, non sit caput, sed membrum inferius, vt est apud S. Gregorium lib. 4. Epist. 28. Hunc nodum latè & benè expedit Gabriel lectione 23. in Cano. *littera M & N.* demonstrans, rationem primarij capitis quæ Christo competit probè cohærere cum ratione capitis vicarij, assignata Romano Pontifici.

Scripturæ, pro Christo Ecclesiæ capite.

708 Est igitur corporis huius mystici caput mysticum primarium, & absolutè dictum, Christus Dominus. Hoc Scripturæ, hoc Patres infinities produnt. Apostolus luculenter. 1. Corinth. 12. *vos estis corpus Christi, & membra de membro.* En fideles dictos *Corpus Christi*, quia ei subsunt vt capiti S. Thomas ibi lect. 3. eodem refert illud, *& membra de membro.* Quod Theodoretus, & Oecumenius, passimque alij Græci, ita accipiunt, vt sensus sit, *omnes qui vbique sunt fideles, corpus sunt Christi: vos autem Corinthij, non estis soli totum corpus, sed estis membra eius; non omnia, sed ex parte.* Paucis sed pulchrè Isidorus Pelus. lib. 4. Epist. 104. Rogatus huius loci sensum, sic respondit. [Arbitror quia quotquot vbique viuunt homines, Ecclesiæ vniuersalis sub Sole per totum orbem dispersæ, corpus constituunt Christi; Corinthij verò pars erant huius corporis. Ideò Paulum hoc dixisse; *Ex parte:* quasi dicetet, Ecclesia quæ apud vos est, membrum est Ecclesiæ vniuersalis vbique locorum diffusæ. Quamobrem æquum esset, vos non solùm inter vosmetipsos (discordias enim fouebant,) verùm etiam cum omnibus per orbem terrarum degentibus passim fidei sociis, concordiam colere omni discordia procul relegata.] Etherius & Beatus scribentes contra Elipandum *sub finem* libri 2. *membrum de membro*, interpretantur *particulam vnius membri.* Et accommodant iis qui in Ecclesia subsunt, quia sunt sub membris. Origenes hom. 7. in Leuit. *membra de membro* interpretatur, *non plenè & integrè, sed ex parte tantùm:* quia ob imperfectiones hîc nostras, non sumus plenè membra Christi. At S. Thomas, cum aliis modis à sensu proposito alienis, tum hoc primùm exponit ea verba; *vos estis membra dependentia de Christo membro.* Notatque S. Thomas, quamuis Christus secundùm diuinitatem non habeat rationem membri aut partis, tamen secundùm humanitatem dici *membrum.* Est enim caput, quod vtique membrũ est. Id tamen duriusculum videtur, & refellit eam Apostoli expositionem de dependentia Cabasilas in expositione Liturgiæ cap. 38. [Christi Ecclesiam (inquit) si quis videre potuerit, eo ipso quod ei vnita est, & est eius carnis, particeps, nihil aliud videbit quàm ipsum corpus Domini. Propter hanc rationem, *vos estis corpus Christi* (inquit Paulus) *& membra ex parte.* Non enim Christi in nos curam & prouidentiam, institutionémque & admonitionem, & nostram in eum subiectionem significare volens; illum quidem caput, nos autem membra appellauit; sicut & nos cognatorum vel amicorum membra, vocamus, hyperbole vtentes: sed illud ipsum significans quod dicebat, fideles scilicet iam per hunc sanguinem viuentes in Christo vitam, & verè ab illo capite dependentes, & hoc corpore indutos.]

109 Idem Apostolus Coloss. 1. agens de Christo, *Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium.* Hunc locum tanquam illustrissimum adhibet ad hanc veritatem comprobandam S. Gregorius ad versum primum Psalmi 4. Pœnit. adiungitque alia Scripturæ loca (sunt autem propè infinita,) quibus Christus in persona membrorum & corporis sui, aliquid proferens inducitur. [Nec mirandum, si ea quæ nobis solummodò congruunt, quasi sint sua, Christus pronunciat. Vnum quippè corpus est tota sancta vniuersalis Ecclesia, sub Christo Iesu, suo videlicet capite constituta. Vnde ait Apostolus; *Ipse est caput corporis Ecclesiæ qui est principium, primogenitus ex mortuis.* Ipsa est enim quæ per Prophetam iucundatur & dicit *nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.* Pater enim, filium qui est caput Ecclesiæ, super inimicos eius exaltauit, cum destructo mortis imperio, in sæ illum maiestatis æqualitate constituit, cui & dixit; *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Christus itaque cum tota sua Ecclesia, siue quæ adhuc versatur in terris, siue quæ cum eo iam regnat in cœlis, vna persona est.]

Eadem doctrina infinities apud S. Augustin. inculcatur, nominatímque in Psal. 30. ad vers. 1. post plura, verbis illis. [In membris Christi, Christus. Et vt noueritis, quia vnus dicitur Christus, caput & corpus suum, ipse dicit cum de coniugio loqueretur, *erunt duo in carne vna. Igitur iam non duo, sed vna caro.* Sed fortè hoc dicat de quocunq; coniugio. Audi Apostolũ Paulum; *Et erunt duo,* (inquit,) *in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia.* Fit ergo tanquam ex duobus vna quædam persona, ex capite & corpore, ex sponso & sponsa. Nam vnitatem personæ huius miram & excellentem, commendat etiam Elias Propheta. Nam loquens etiam in eo Christus, vt in Propheta ait, *sicut sponso alligauit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornamento.* Se dixit sponsum, se sponsam. Quare se sponsum, se sponsam, nisi quia duo in carne vna? Si duo in carne vna, cur non duo in voce vna? Loquatur ergo Christus, quia in Christo loqui

loquitur Ecclesia, & in Ecclesia loquitur Christus, & corpus in capite, & caput in corpore. Audi Apostolum hoc ipsum euidentiùs exprimentem; *sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa; omnia autem membra corporis, cum sint multa, vnum est corpus, sic & Christus.* Loquens de membris Christi, hoc est, de fidelibus, non ait, *sic & membra Christi*, sed totum hoc quod dicit, Christum appellauit.] Optimè item in Psal. 61. & 42. & 122. & serm. 61. de verbis Domini, & hom. 21. in Ioannem. Est ea de re vna apud Ticonium regula. Hæc ex Scripturis, & modo loquendi Scripturarum, accommodatè ad vendicandum Christo homini, dignitatem capitis Ecclesiæ.

Patres, Christo vendicantes eundem titulum.

710 Autoritas verò Patrum, disertè & explicitè agnoscentium, Christo Deo homini competere titulum capitis Ecclesiæ, ferè superfluè videtur proferenda: cum prostent vbiuis innumera pro hac veritate testimonia. Pauca selectiora produco. S. Epiphanius hæresi 80. reprehendens Messalianos, qui comam fouebant oblongam, ait id Nazareis ex voto olim licuisse, *donec veniret votum mundi.* Christo autem orbi monstrato, & in caput nostrum constituto, non esse ignominia afficiendum virile caput, nutriendo comam; quod est, ipsum Christum caput nostrum, probro afficere & dedecorare.

Nyssenus hom. 13. in Cant. tractans ilud *caput eius aurum cephas*, præmissa notione vocis illius Hebraeæ, quam ait relictam Hebræam, quod interpres verbum Græcum eiusdem emphatis desponderet, significare tamen aliquid planè immixtum, & sincerissimè ac purissimè defœcatum, subdit. [Hoc vt de dicto proposito statuamus, adducimur: nimirum corporis Ecclesiæ caput esse Christum. Christum verò nunc dicimus, non hoc nomen ad æternitatem Deitatis extendentes, sed ad hominem, Deitatem in se recipientem; qui conspectus in terra est, & cum hominibus versatus; ipsius videlicet virginitatis germen, in quo habitauit omnis plenitudo Deitatis corporaliter ipsas primitias communis massæ, per quam Verbum naturam nostram induit redditam immaculatam, & ab omnibus adhærentibus ei naturaliter vitiis expurgatam. Sic enim Vates de ipso loquitur, *peccatum nullum perpetrauit neque inuenta fraus est in ore ipsius*, qui tentatus est per omnia ad similitudinem naturæ nostræ, excepto peccato. Corporis igitur Ecclesiæ caput, & totius naturæ nostræ primitiæ, aurum est purum, & alienum ab omni vitiositatis mistura.]

711 S. Augustinus 1. Trinitatis cap. 12. [Secundùm formam Dei dictum est, *ante omnes colles genuit me*: id est, ante omnes altitudines creaturarum. Et *ante luciferum genui te*; id est, ante omnia tempora, & temporalia. Secundùm formam autem serui dictum est; *Dominus creauit me in principio viarum suarum*: quia secundū formam Dei dixit, *ego sum veritas*, & secundùm formam serui, *ego sum via.* Quin enim ipse est primogenitus à mortuis, iter fecit Ecclesiæ suæ ad regnum Dei, ad vitam æternam, cui caput est ad immortalitatem etiam corporis: & ideò creatus est in principio viarum Dei, in opera eius. Secundum formam enim Dei, *principium est quod & loquitur nobis*: in quo principio, fecit Deus cœlum & terram. Secundùm autem formam serui, *sponsus procedens de thalamo suo.* Secundùm formam Dei, *primogenitus omnis creaturæ, & ipse ante omnes est, & omnia in illo constant.* Secundùm formam serui, *ipse est caput corporis Ecclesiæ.* [En Christum hominem, caput nostrum ad immortalitatem, & caput corporis totius Ecclesiæ. Pulchrè & fusè serm. 12. ex. 30. nouis tractans illud Esaiæ 57. *inhabitabunt in monte sancto meo*, quod de Christo dictum putat, quem vult appellatum *montem.* [Quia corpus eius est Ecclesia. Ipsa Ecclesia est mons. Et quid ipsa Ecclesia? corpus Christi. Adiunge illi caput, & fit vnus homo. Caput quis est? hic qui natus est de Virgine Maria, qui susceptit carnem mortalem sine peccato, qui à Iudæis cæsus, flagellatus, contemptus, crucifixus: qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Ipse est caput Ecclesiæ, ipse panis de illa terra. Corpus autem eius quod est? Coniux eius, id est Ecclesia. *Erunt enim duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico, in Christo, & in Ecclesia.* Sic & Dominus in Euangelio, cum de viro & vxore diceret, *igitur iam non sunt duo, sed vna caro.* Ergo vnum voluit esse hominem Deum Christum & Ecclesiam. Ibi caput, & hic membra. Sed ideò mori voluit caput, vt priùs resurgeret caput, priùs iret in cœlum caput, & in capite suo spem haberent cœtera membra, & expectarent impleri ergà se quod præmissum est in capite.]

S. Chrysostomus hom. 3. in ad Ephes. *in moral.* ex eo quod homo sit Christi capitis corpus, egregiè planè illum stimulat ad virtutem, vtque niratur mystice esse, quale fuit Christi corpus reale. [Si corpus Christi es (inquit,) fer crucem; Ille enim tulit, fer purulentas ac sanioſas excreationes; fer alapas, fer denique clauos. Tale erat illud Domini tui corpus; illud inquam corpus, quod nullum admisit peccatum, neque dolus inuentus est in ore eius. Manus ipsius nihil non fecerunt, quod ad subleuandam liberaliter alienam inopiam pertineret. Nihil os illud promebat aliquando indecorum. *Dæmonium habes*, audiuit, nihil interim mitissimus respondebat.] Hoc planè est, non modò Christum Ecclesiæ militantis caput agnoscere, sed etiam eximium inde fructum decerpere. Alium egregium fructum indidem colligit hom. 3. in ad Colos. [Complures sunt (inquit,) qui gaudent in malis, & corpus Christi diuellunt magis quàm milites, qui lancea illud incidebant: aut quàm Iudæi qui clauis perforabant. Minus illud malum erat quàm istud. Membra illa quæ tum intercidebantur, denuo coadunata sunt. Ista verò auulsa, nisi hìc iterum coniungantur, nunquam coniungentur ampliùs; sed manebunt extra corpus. Quando fratrem impugnare vis, cogita te membra Christi impugnaturum, & cessabis ab insania.] Sed de fructibus ex hac veritate colligendis, infra dicendum. Nunc duntaxat spectamus quod hi fructus apertè supponunt, nempe Christum agnosci à S. Chrysostomo, caput Ecclesiæ.

Allatio

Allectio fidelium in Christi capitis membra, fit & per Incarnationem, & per Eucharistiæ sumptionem.

712 Verùm quia Christum, Deum hominem, esse in humanitate caput Ecclesiæ provt homines complectitur, & homines esse membra eius, vix est cur reuocetur in dubium; idque passim inculcant Scripturæ & Patres, missum faciamus laborem proferendi plura Scripturæ & Patrum testimonia, quibus id testatum fiat. Illud etiam vt certum supponamus, hanc hominum in Christi corpus consertionem per mysterium Incarnationis factam esse. Eo ipse enim quod Verbum caro factum est, & de plenitudine eius gratiam haurimus, ei comcorporamur vt membra; habemúsque Christum pro capite. Qui tamen communicant Christi corpori perceptione Eucharistiæ, habent specialem titulum, quo Christi capitis membra dicantur. Quod vnum puto voluisse Isidorum Pelus. lib. 3. Epist. 195. verbis illis. [Natura nostra supernè regenita est, (diuina & omnem orationis vim ac facultatem excedente regeneratione, tanquam ex machina quadam excogitata,) & redempta & sanctificata, & in adoptionis ius adducta, & iustificata; & Vnigeniti cohæres affecta est, ac per sacrorum mysteriorum perceptionem concorporea ipsi reddita, & in ipsius carnem censetur: Et quemadmodùm corpus capiti, eodem modo ipsa ei copulata est. Quod quidem, cum D. Paulus Christi sensuum velut promus condus animaduertisset, nunc quidem his verbis vtebatur, *& ipsum donauit super omnia caput Ecclesiæ*; hoc est, præter alia omnia beneficia, hoc eam munere affecit, vt Christus ipsius caput sit.] Suffragantur multi Græci Patres, qui locum Apostoli Ephes. 3. & 5. de gentibus Christo concorporalibus, & membris corporis eius, quia de carne eius & de ossibus eius accipiunt, referunt ad Eucharistiam, nos Christo concorporales, & eius membra facientem. Ita S. Cyrillus lib. 11. in Ioann. cap. 16. & lib. 2. Glaphyr in Genes. cap. de Adam. & in cap. 60. Esaiæ, ac S. Irenæus lib. 5. cap. 2. quos adducit Turrianus lib. 2. de Eucharistia cap. 6. quibus adde Chrysostomum hom. 24. in 1. Cor. & hom. 83. in Matth. quatenus ait, nos sumendo Christum in Eucharistia, effici corpus eius.

Illud quoque hic non omittamus, scitè Nyssenum Orat. 12. (imo 13.) contra Eunomium, colligere ex proposita doctrina de Christo hominum fidelium capite, infidelem quemcumque esse corpus truncum. [Qui à fide (inquit) diuulsus est, caput magis habet ab cisum, & à ceruice reuulsum, quàm ille alienigena. Quoniam *omnis viri caput, est Christus*, sicut ait Apostolus. Virum autem, fidelem omnino verisimile est nominari. Non enim infidelium Christus caput esse potest. Qui à fide seruatrice prorsùs resciss us est capite caret, haud secus quàm ille Goliath suo gladio iugulatus, quem aduersùs veritatem exacuerat, à verò capite diremptus.]

Ecclesia cuius Christus caput, Angelos quoque complectitur. Scriptura in eam rem.

713 Iam ad id conferamus operam, vt constet de quo apud aliquos fuit controuersia; videlicet Christum Deum hominem, non hominum modò, sed & Angelorum caput esse: sicque meritò à nobis fuisse positum, Christum esse caput super omnem Ecclesiam, non militantem dumtaxat, sed etiam triumphantem: Et corpus mysticum, cuius caput Christus est, non modò homines complecti, sed etiam Angelos. Hoc inficiati sunt nonnulli, quibus videtur astipulatus S. Chrysostomus hom. 1. in ad Ephes. *in fine*, vbi sic habet. [Vnum omnibus caput, Pater imposuit; Christum videlicet secundùm carnem, & Angelis & hominibus. Nempe Angelis ipsum dedit caput secundùm aliam originem: & hominibus, his quidem quod secundùm carnem est, illis verò quod secundùm Deum Verbum. Perinde atque dicat quispiam de domo, cuius pars flaccida sit, ac cariosa vetustate ruinam interminetur: altera verò pars fortis sit: *De integro reparauit domum*, hoc est fortiorem reddidit. Fundamentum quippe imposuit solidius. Ad hanc dicendi formulam, præsenti loco differit Paulus, hoc est omnem creaturam, sub vnius capitis redegit ditionem. Sic enim omnium vnio facta fuerit, sic exacta absolutáque connexio contigerit: cum vniuersi sub vnum caput coacti fuerint, necessariam velut compaginem desuper habentes.] Quis eo loco fuerit Chrysostomi sensus mox aperiam proponens alia ex eo loca, perspicuè ferentia Christum hominem esse caput Angelorum. Quod agnoscunt communiter Scholastici apud Suarem Tomo 1. 3. partes disp. 13. sect. 1. qui rectè quidem pronuntiat id non esse aperte certum ex fide: ait tamen esse multo probabilius, cum sint pro hac parte, egregiæ pleraque Scripturæ & Patrum testimonia, quorum nonnulla lectora delibo.

714 Apostolus Ephes. 1. postulat à Deo, vt innotescat fidelibus, *quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos qui credimus, secundùm operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dextram suam in cœlestibus, supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Et omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*] Non est quod hic locus, de Christo provt Deo accipiatur [Clarum est (ait ibi Theodoretus) Apostolum hæc omnia posuisse tanquam de homine, ea enim de causa admiratione etiam ductus est.] Annitque ibidem Hieronymus. Præmissis enim benè multis de Christo Deo simul & homines subdit. [Hoc quod ait, *& ipsum dedit caput super omnia Ecclesiæ quæ est corpus ipsius*, non solùm hominum, sed etiam Angelorum cunctarúmque virtutum, & rationabilium creaturarum, Ecclesia intelligi potest.]

Hic igitur qui suscitatus est à mortuis, & cui Deus

Deus omnia subiecit sub pedibus, quod ex Hebræorum primo, de Christo homine accipitur; qui item sensim omnia in omnibus adimpletur, quod de Christo homine ratione sui mystici corporis in dies perfectioris ac plenioris dictum est. Hic inquam Christus homo Deus, teste Apostolo, constitutus est caput super omnem Ecclesiam etiam cœlestem & Angelos, ac principatus omnes superiores comprehendentem. [Omnem Ecclesiam dicens,) air ibi Hilarius Diaconus.) Summatim totũ comprehendit, quod in cœlo est & in terra.] Idem iuxta Chrysostomum, & Theophilactum, & Oecumenium, sonant illa eiusdem capitis primi. *Gratificauit nos in dilecto Filio suo*, &c. *vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundùm beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terra sunt in ipso.* Hanc *instaurationem*, & vt Græca habent ἀνακεφαλαίωσιν cœlestium & terrestrium in Christo, Doctores prædicti, idem aiunt sonare, quod *redigere Angelos & homines sub vnius capitis ditionem*, vniréque eos in vno capite Christo. Et quamuis addere videantur, id in Christum cadere ratione diuersarum naturarum; itavt ratione diuinæ naturæ, sit caput Angelorum; ratione verò humanitatis, sit caput hominum: tamen Apostolus qui à perte agit de Christo vt homine, eam distinctionem naturarum secundùm quam Christus sit caput, neque proposuit; neque insinuauit. Vnde mens eius ex qua sola nunc argumentamur, stat à nobis in verbis illis, de Christo Angelorum & hominum capite, expositis.

Est alius perillustris in hanc rem locus apud Apostolum Colos. 2. *in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.* Hæc verba, vt euincant intentum nostrum, commentario non egent. Perspicuè enim in eis agitur de Christo homine. Nec minus disertè, Christus substantialiter & reipsa Deus & homo, statuitur caput omnium Angelorum.

Insignis quoque est locus ille Dauidis psal. 117. quo Christum, lapidem reprobatum, ait factum in caput Anguli, ei persimilem qui caput summumque fastigium erat templi Salomonici; de quo Dauid Propheticè viso, sic prænuntiauit, vt existimat Villapandus Tomo 2. in Ezech. lib. 5. cap. 34. Ædificium autem ex duobus parietibus consurgens, quibus lapis iste in caput anguli est superpositus, S. Hieron. Ephes. 2. & Laurentius Iustin. serm. de Ascensione, & lib. de Connubio verbi, cap. 9. aiunt esse Ecclesiam ex Angelis & hominibus coagmentatam, & tanquam ex duplici pariete consurgentem, vt scitè dixit Otho Frising. lib. 8. Chron. cap. 32. ac insigniter & cum magna virginum gloria Blesens. serm. 28. *sub finem.* Breuiter idem serm. 15. describens septem vnitates. [Sextam (inquit,) fecit Christus; ipse enim fecit vtraque vnum. Ante Christi aduentum, Angeli non cognoscebant nos conciues, suos, sed detestabantur nos tanquam ciues Babyloniæ. Sed Christus pax nostra, soluit parietem inimicitiarum inter nos & ipsos; & ita iam nostra conuersatio in cœlis est. Iam non permittit Angelus se adorari à Ioanne, quia conciuis est eius, & conseruus Christi.]

Theoh. Raynaudi de Attrib. Christi.

Patres ad idem institutum.

715 Ex variis Patrum testimoniis, signo nonnulla. S. Gregorius hom. 8. in Ezech. tractans illud, *super similitudinem throni, quasi similitudo hominis desuper*, postquàm monstrauit *thronorum* nomine omnes Angelorum ordines intelligi, subdit. [Super thronum similitudo hominis, quia & super illas virtutes quæ & ipsos Angelos antecedunt: nostri est gloria Redemptoris. Notandum ergo qui ordo seruatur; Super animalia enim firmamentum, super firmamentum thronus; super thronum, homo esse describitur: quia & super sanctos homines, adhuc in hac corruptione corporis viuentes, Angeli, & super Angelos, superiores, & Deo proximæ Angelicæ potestates; super potestates Deo proximas, eleuatus est Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.] Agit manifestè de Christo provt homine, & de eodem non purè vt altiùs locato, sed (vt postmodùm aliquoties loquitur,) Angelis quoque præsidente, quod verè est capitis, vt mox patebit.

Origenes optimè hom. 6. in Iosue agens de Principe militiæ virtutis Domini, adorato à Iesu Naue. [Quis enim alius est Princeps militiæ virtutum Domini, nisi Dominus noster Iesus Christus? Omnis namque cœli militia, siue Angeli, siue Archangeli, siue virtutes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia hæc quæ per ipsum facta sunt, sub ipso Principe militant, qui est Principum Princeps; & qui largitur principibus principatum. Ipse est enim qui dicit in Euangelio; *Esto potestatem habens supra decem ciuitates.* Et alij. *Esto tu potestatem habens supra quinque ciuitates.* Hic est, qui accepto regno regressus est.] Rursus hom. 1. in Ezech. vocat Christum, *Principem militiæ cœlestis.* Et addit, idcirco post eius in terra aduentum, apertos esse cœlos, quia Angeli huc frequentes commeant, vt Principi suo sint frequentes.

716 S. Augustinus in Psalm. 36. Conc. 3. [Nostis & agnoscitis, & intelligitis, quia in hoc positi estis, & ira credidistis, quia caput nostrum Christus est; corpus capitis illius nos sumus. Nunquid soli nos, & non etiam illi qui fuerunt ante nos? Omnes qui ab initio seculi fuerunt iusti, caput Christum habent; illum enim venturum esse crediderunt, quem nos venisse iam credimus; & in eius fide & ipsi nati sunt, in cuius & nos: vt esset & ipse totius caput ciuitatis Hierusalem, omnibus connumeratis fidelibus, ab initio vsque in finem; adiunctis etiam legionibus & exercitibus Angelorum, vt fiat illa vna ciuitas, sub vno Rege, & vna quædam Prouincia sub vno Imperatore, felix in perpetua pace & salute, laudans Deum sine fine, beata sine fine.] Eodem refero, quod habet libro de Agone Christ. cap. 20. Nam loquitur de vniuerso populo sanctorum, atque adeò etiam de sanctis Angelis, ait, [Quamuis eadem natura sit corporis Ecclesiæ, multum tamen distare inter caput & membra cætera, quis non intelligat? Si enim Ecclesiæ caput est homo ille, cuius susceptione Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, membra cætera sunt omnes Sancti, quibus perficitur & completur Ecclesia. Quomodò ergo anima totum corpus nostrum animat & viuifi-

cat,sed in capite & viuendo sentit,& audiendo, & odorando, & gustando, & tangendo, in cæteris autem membris tangendo tantùm:& ideò capiti cuncta subiecta sunt ad operandum ; illud autem supra collocatum est ad consulendum ; quia ipsius animæ, quæ consulit corpori quodammodò personam sustinet caput,ibi enim omnes sensus apparent : Sic vniuerso populo Sanctorum, tanquam vni corpori, caput est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus.]

S.Bernardus serm.73.in Cant. [Nec infirmitas inhonorata remansit. Hinnulus est, paruulus, capreæ quoque similis perhibetur tanquam factus ex muliere ; attamen super montes Bethel, attamen excelsior cœlis factus. Non dicit *excelsior cœlis manens vel existens :* sed *excelsior cœlis factus*,ne quis putet de illa natura dictum, in qua *est qui est*. Sed & vbi præfertur Angelis, melior nihilominus perhibetur effectus, & non dicitur *manens* vel *existens melior*. Ex quibus apparet quod non modò in eo quod ab æterno est, sed etiam in eo quod tempore factus est,omnem sibi eminentiam vendicet supra omnem principatum & potestatem,supra omnẽ denique creaturam, vt potè primogenitus omnis creaturæ. Itaque *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Hoc quidem Apostolus. Mihi autem non videtur errare si quis etiam sapientiæ & fortitudini Angelorum, præferendum dicat idem stultum infirmúmque Dei.[

S. Chrysostomus hom. 3. in ad Ephes.ad illud *dedit caput super omnia Ecclesiæ* (ita enim legit,)in primo sensu illorum verborum, docet Christum esse Angelorum quoque & cœlestium omnium virtutum caput. Et quamuis litteræ Apostoli accommodatiorem ducit alium sensum quem profert ; tamen eum quem nunc retuli, non repudiat tanquam falsum, sed planè admittit. Porrò non pugnat cum hoc Chrysostomi loco, ille alius qui supertùs in contrarium adductus est ex hom. 1. in eamdem Epistolam. Eius enim loci sensus est, Christum quâ Deum, cum esset purus Christus,fuisse Angelis homogeneum : sicut quatenus homo est, habet cum hominibus affinitatem,& cognationem ; & idcircò habuisse cum vtrisque rationem conuenientis capitis, quæ homogeneitatem aliquam deposcit, saltem in vna natura:quamuis etiam secundùm aliam naturam, supposita alterius adiunctione,caput rectè denominetur.

717 S. Anastasius Sinaita lib. 11. Hexaëm. *fere in fine*, tractans nomen *Euæ matris omnium viuentium*,quam ait esse Ecclesiam, subdit, [Si me nunc vrget Iudæus, vt intelligam corporalem Adami vxorem, matrem omnium viuentium ; necesse est omnino,vt dicã eam esse matrem Angelorum. Nam illi etiam plusquàm nos,sunt viuentes. Quid ergo, (inquit;)Ecclesia est ne etiam mater Angelorum ? Nequaquam : sed quoniam vir eius est eorum creator, adoptione etiam dicitur eorum mater. Quoniam ipsos etiam fecit eius administratorios spiritus, qui mittuntur ad ministerium ad eam, & pro ea. Oportet enim eos seruire adoptiuæ matri,& coniugi viri eius, & Dei ipsorum. Vnde cum omnia contineat & viuat, Deus imposuit ei nomen maximè generale,& comprehendens : eam appellans *vitam* ; siquidem *Vita* non est nomen personale,sed vniens & comprehendens : nam & in Deo & Angelis,& in hominibus congenita est vita.]

S. Agobardus idem disertè habet his verbis serm.de Trinitate. [Quod autem mediatio mediatoris Dei & hominum Domini nostri Iesu Christi, coniungat Patri omnem electam creaturam, ita vt ista ineffalabili vnitate spiritus, nulla sit diuersitas generis, conditionis, & sexus, sed tam ex Angelis, quàm ex hominibus vna domus & vna ciuitas Dei fiat ; Atque huius tantæ & tam mirabilis vnitatis, vnum caput sit Christus,ita docet Apostolus. *Nolite mentiri inuicem : expoliantes vos veterem hominem cum actibus eius, & induentes,nouum,eum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creauit eum ; vbi non est gentilis & Iudæus circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.*]

Rupertus lib.2.in Leuit cap.4 tractans illud, *Ecce quàm bonum & quàm iucundum, habitare fratres in vnum.* [Continuò(inquit) subiunxit, *Sicut vnguentum in capite,quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.* Non ergo longè, sed propè est in ore & corde nostro mysterium vnctionis huius. Bonitatis namque & iucunditatis fratrum habitantium in vnum signum fuisse illius vnguenti effusionem,iste cecinit. Porrò *habitare fratres in vnum*.quid est nisi omnes vnius Patris Dei,filios effectos, habere Principem & Saluatorem vnum Christum, quomodò multa corporis membra caput habent vnum : habendo scilicet concordiam, per vnum diffusæ in cordibus suis charitatis spiritum. Ita planè quod dicitur hoc est.Tale bonum,tali que iucunditas est, habitare fratres in vnum, qualem per illud significari placuit,quod præsenti loco scriptum est, quia fundens oleum super caput Aaron, vnxit eum & consecrauit. Et vtique quia benigna largitate fusum est, primùm in barbam illius, & deinde in oram vestimenti eius descendit. Mox hoc caput corporis Ecclesiæ, monstrat esse Christum. Et Ecclesiam accipit pro omnibus per Christum gratiam adeptis, quales sunt Angeli, iuxta Rupertum.

Possunt denique pro hac sententia proferri omnes illi Patres, qui censuerunt, Lucifernm eiusque partiarios,idcirco rebellasse & cecidisse, quod recusarint subdi homini, diuinitùs constituto capiti corporis Reipublicæ totius mundanæ,ex Angelis & hominibus integratæ:& quod naturæ humanæ eam sublimitatem inuiderit, censent autem hoc plurimi Patres, prolati in Tractatione de Angelis. Iidem igitur Christum Angelorum & hominum commune caput, agnoscunt.

Triplex capitis mystici conditio in Christo, erga homines & Angelos.

718 Subiungo suffragium rationis, quæ ducenda est ex germana notione capitis mystici Hanc Durandus in tertium dist. 13. qu. 2. n. 5. triplicl

triplici prærogatiua supra cætera eiusdem corporis membra contineri docet, ordinis scilicet, perfectionis, & virtutis. Nam vt liquet ex analogia ad caput in corpore animalis, caput ordine primum & supremum est. Est enim velut quoddam cœlum in hac minoris mundi domo, vt loquitur Alexand. 2. Problem. quæst. 68. vbi de capitis ad cœlum proportione fusiùs. De qua etiam videndus Plinius lib. 11. cap. 37. eum de *Cœlo* capitis, & Artemidorus lib. 2. cap. 38. Sicut igitur cœlum ordine dignitatis ac situs supereminet omnibus mundi partibus; ita & caput omnibus membris animalis. Eaque ex causa, vt est apud Sanctum Ambrosium serm. 20. in Psalm. 118. capite minui, est sine nomine fieri: quasi solum caput, plus cæteris omnibus membris ad hominis constitutionem conferat, & solum sit homo. Quod non leuiter confirmat vsus loquendi receptus, quo singula capita, singulos homines dirimas: vel centum capita, homines totidem. Liquet ex his de ordine dignitatis, déque eminentia in capite physico; nec non etiam de perfectione eius supra membra cætera. Estque illa longe maior capitis perfectio, ex omnium sensuum concursu, euidens. Nam cum alibi vnicus vigeat sensus tactus, in capite omnium simul sensuum, & externorum & interni, sedes est locata. Postrema capitis physici prærogatiua, est directio, & influxus in corpus reliquum. Quæ fere causa est eminentiæ capiti concessæ. Eam capitis physici prærogatiuam, egregiè tradit S. Ambrosius lib. de Arca & Noe cap. 7. expendens illud Genes. 6. *facies arcam, & in cubito consummabis eam à summo.* Cum enim vniuersum arcæ opificium, Philonem secutus, transferat ad humanum corpus; cæteras quidem arcæ partes cum reliquo corpore componit; cum capite autem, confert consummationem illam cubitalem in summo positam. [Vt reliquo corpori mensuræ sibi conuenientis ad gratiam decore quadraret caput hominis, tanquam regali arcæ adiungeret: ex quo cum sensus omnes ad cæteras partes corporis transfunderentur, tum maximè oculi, velut speculatores & custodes, appositè prouidentia, propè totum orbis nostri statum desuper conuerentur. Ipsáque mens illic locata secundùm plurimorum sententiam, & maximè Salomonis, qui ait, *Oculi sapientis in capite eius* quasi in aula imperiali, virtutum consilium sibi contrahat, quo stipata comitatu, & ipsa munitior sit, & tanquam ex edito quodam tuendi totius corporis regimen impertiat, responsa proferat: per quæ possimus nos ipsos, non solùm retrò aspicere; nec solùm quod ante pedes est videre, sed etiam cœli ipsius secreta, profundo obtutu spectare sapientiæ.] De directione igitur totius reliqui corporis per caput, & eiusdem influxu, maximè per spiritus animales, quibus sensationes omnes, & motus vniuersos administratur, satis superque ex dictis liquet.

Christi eminentia supra homines & Angelos; & eorum quoad perfectionem excessus, duæ primæ capitis eorum conditiones.

719 Has capitis physici prærogatiuas, capiti morali mystici corporis æquè debitas, præ corpore cuius caput appelletur, facilè erit ostendere in Christo, qui rationem capitis habet ad corpus Ecclesiæ, ex Angelis & hominibus coagmentatum. Ac de eminentia quidem & perfectione, res est extra omne dubium, tam quoad cæteros quosuis homines, quàm quoad Angelos. Nam quoad homines, cum nemo fuerit inter eos maior Ioanne Baptista; *tamen qui minor est in regno cælorum*, ideſt Christus, *maior est illo*; iuxta optimam illorum verborum Glossam, traditam à D. Augustino Tractatu 13. in Ioannem, & lib. 2. contra Aduers. cap. 5. nec non ab Epiphanio hæresi 26. & à Theophilacto ac Euthimio Matth. 11. Egregiè in hanc rem philosophatur idem S. Augustinus in præfatione enarrationis 2. psalmi 29. referens inædificatum huic Christi supra omnes homines eminentiæ, errorem Apollinaristarum. [Aliqui ipsorum (inquit,) dixerunt hominem quem susceperit sapientia Dei, & in quo expressit personam suam non sicut cæteros homines, sed sicut dictum est in Psalmo; *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis*; ideſt, ampliùs quàm participes tuos. Ne putetur sic vnctus Christus quomodò cæteri homines, quomodò cæteri iusti, quomodò Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli & Martyres, & quidquid magnum est in genere humano. Quandoquidem nihil maius extitit in genere humano quàm Ioanne Baptista, nec in natis mulierum maior exurrexit. Si quæris excellentiam hominis, Ioannis Baptistæ est. Cui autem Ioannes se dicit non esse dignum corrigiam calceamenti soluere; quid erat ille, nisi amplius quàm cæteri homines? Nam secundùm Deum & secundùm Diuinitatem, & secundùm id quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, super omnem creaturam æqualis est Patri, sed agimus de homine. Fortè putat quispiam vestrum Fratres, quia homo ille susceptus à sapientia Dei, æqualis erat cæteris hominibus. Si in tuis membris, multùm distat inter caput & cætera membra, certe omnia membra faciunt corpus vnum, multùm tamen interest inter caput & cætera membra. Etenim in cæteris membris, non sentis nisi tactu. Tangendo sentis in cæteris membris; in capite autem & vides, & audis, & olfacis, & gustas, & tangis. Si tanta est excellentia capitis ad membra cætera, quanta excellentia est capitis vniuersæ Ecclesiæ; ideſt, illius hominis quem voluit Deus mediatorem esse inter Deum & homines?]

Appono præterea per illustrem S. Gregorij locum ex 18. Moral. cap. 32. circa illud, *non adæquabitur ei aurum vel vitrum*, quod sic Glossat. [Quantalibet sancti claritate & perspicuitate fulgeant: aliud est homines esse sapientes in Deo, atque aliud esse hominem sapientiam Dei. Quam profectò sapientiam ille veraciter agnouit, qui mediatori Dei & hominum aliquem comparare sanctorum, minimè præsumpsit. Vnde & subditur, *nec commutabuntur pro ea, vasa auri excelsa & eminentia.* Excelsum quippe vas auri Helias extitit, & excelsum vas auri Hieremias, excelsa atque eminentia vasa aurea, priores Patres fuere. Sed hæc Dei Sapientia, vt à carnali nos conuersatione redimeret, apparuit in carne, & qui illam veraciter non agnouit, Mediatorem Dei & hominum, hominem Iesum Christum, vnum esse ex Prophetis putauit,

quem electorum oculi, fide tenuerunt Deum, cum viderent hominem. Vnde ab eo Sanctis Discipulis dicitur; *Quem dicunt homines esse filium hominis?* Cui cùm protinus respondèrent. *Alij Ioannem Baptistam, alij Heliam, alij verò Hieremiam, aut vnum ex Prophetis*; de suo mox sensu requiruntur; *Vos autem quem me esse dicitis?* Cui protinùs Petrus, totius Ecclesiæ voce respondens ait; *Tu es Christus filius Dei vivi.* Quia igitur iuxta Pauli vocem, Christum nouimus Dei virtutem, & Dei sapientiam, Petrus pro hac sapientia, vasa auri excelsa, & eminentia commutare noluit, quia de illa non aliud quàm erat, intellexit. Magnum quippe, vt dictum est, vas auri Ioannes, magnum vas auri Helias, vel Hieremias fuit. Sed quisquis eumdem Deum quemlibet eorum esse crediderit, vas auri excelsum, & eminens pro sapientia commutauit. Ecclesia verò, pro hac sapientia vasa auri excelsa, & eminentia non commutat; quia Christum filium Dei, non vnum esse Prophetarum, sed omnium Prophetarum Dominum credit.] Et mox. [Quos puros homines esse sciunt, Deo homini omnino non conferunt. Vnde adhuc subditur; *Nec commemorabuntur in comparatione eius.* Omnes enim supernæ patriæ electi, sancti quidem & iusti sunt: sed participatione sapientiæ, non comparatione. Quid enim sunt homines Deo comparati? Lumen est sapientia: lumen & serui sapientiæ vocari solent. Sed illa lumen illuminans, isti lumen illuminatum, sicut scriptum est: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ipsis autem tantummodò dicitur: *Vos estis lux mundi.* Iustitia quidem, sapientia, iustitia, & serui sapientiæ nuncupantur: sed ista iustitia iustificans, isti autem iustitia iustificata: De Deo quippè qui sapientia est, dicitur; *vt sit ipse iustus & iustificans*: isti verò dicunt; *vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Aliter ergo venerandum est lumen illuminans, aliter lumen illuminatum: aliter iustitia iustificans, aliter iustitia iustificata.] Hæc faciunt plurima, quæ de Christi præcellentia, & inadæquabili per purum quemuis hominem perfectione, sparsim diximus toto opere.

720 Quoad Angelos verò, Christi eminentia est liquida ex Apostolo Ephes. 1. qui Christum statutum ait, supra omnem potestatem. In quæ verba, insignis est S. Chrysostomi Glossa hom. 3. sic enim ait. [Omnem (inquit,) principatum, non hunc quidem, illum autem non, sed *omnem principatum & potestatem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, si quod est in cœlo*; Omnibus euasit superior. Hoc de eo qui est excitatus à mortuis, quod quidem dignum est admiratione. Nam de Deo Verbo, nequaquam. Nam quod sunt culices ad homines, hoc est omnis creatura ad Deum. Si omnes homines reputabantur tanquam saliua, & reputati sunt tanquam momentum stateræ, quæ sub aspectum non cadunt, potestates, pone tanquam culices. Sed de eo quidem qui fait ex nobis, hoc est verè magnum & admirabile. Ab infimis enim terræ partibus, eam extulit. Si omnes gentes tanquam stilla, vnus homo quota pars est stillæ? Sed eum fecit omnibus superiorem, non solùm in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Sunt ergo potestatum quarumdam nomina nobis non signata, neque nota. Et omnia subiecit sub pedibus eius.]

De perfectione verò Christi supra Angelos, tricari quis posset. Verùm, etiam si dubium non est, quin Christus spectata præcisè humanitate, sit paulominùs ab eis imminutus, (natura enim humana, est Angelica depressior:) Tamen spectato nexu humanitatis cum diuinitate, qui Christo homini intrinsecus est, & ad eius substantialem constitutionem pertinet; attentis item dotibus ac bonis supernaturalibus creatis, præ quibus omnes naturales perfectiones sunt res planè nihili, non est dubium quin Christus sit Angelis perfectior: vt propterea S. Gregorius neget adæquandum Christo autum obrizum, ideſt Angelos, locus est eximius è lib. 18. moral. cap. 29. [*Non dabitur aurum obrizum pro ea*, Quid namque per aurum obrizum, nisi sancti Angeli designantur? Qui rectè & *aurum* vocantur, & *obrizum*: aurum quia fulgent claritate iustitiæ: obrizum, quia nullum habuerunt vnquam contagium culpæ. Homines verò iusti quamdiu in hac carne corruptibili mortaliter viuunt, aurum quidem esse possunt, obrizum omninò non possunt: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & de primitque terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Nam quamuis in hac vita ex magnæ iustitiæ claritate resplendeant, nequaquam tamen ad purum peccatorum sordibus carent, Ioanne Apostolo attestante, qui dicit; *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est*: & affirmante Iacobo qui ait, dicens; *In multis enim offendimus omnes.* Propheta etiam deprecante, qui ait; *Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Aurum ergo obrizum illi nuncupantur, qui in ea qua conditi sunt innocentia perdurantes, & fulgent claritate iustitiæ, & nullis vel minimis maculantur sordibus culpæ.] Et tamen aurum hoc, etiamsi obrizum, non æquat Dei sapientiam Christum, perfectione & dignitate: sed longè subtus eam iacet. Exercitus Angelorum (ait S. Epiphanius orat. de Laudibus Deiparæ,) sunt scabellum pedum Christi & præcedentes nec videre possunt, nec contingere, quem appressis labiis Virgo osculatur.

Tertia capitis mystici conditio, Directio ac influxus; ac primùm directio hominum per Christum.

721 Rata itaque & certa Christo est, respectu hominum & Angelorum duplex prærogatiua capitis moralis de qua hactenus; nempe eminentia, & excessus quoad perfectionem. Tertia quæ in directione & influxu sita est, non est adeò euidens: Et ipsa tamen euinci potest, tum quoad homines, tum quoad Angelos. Directionem hominum per Christum, monstrabunt sufficienter quæ infrà proferemus de Christo Doctore iustitiæ, & Luce mundi, ac Sole iustitiæ: itavt qui eum sequitur non ambulet in tenebris, sed sciat quò vadat quia lucem mundi videt. Nec parum etiam eam nostram per Christum directionem firmant, quæ de Christo norma virtutum & perfectionis exemplari perfectissimo, quem equentes ad exquisitam perfectionem promoueamur, diuinitùs exhibito, fu-

perius

periùs sunt disputata, agendo de perfectionibus voluntatis Christi. Nunc obiter idem confirmo, ex eo quod plerique Patres Christum dicunt expressum in columna nubis, quæ erat Hebræis directrix viæ. Signo nonnullos. S. Cyrillus lib. 4. in Ioann. cap. 28. tractans illud, *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes*; docet ex his verbis haberi, solum Christum esse sequendum, eique inhærendum tanquam fido ductori. Quod confirmat exemplo Hebræorum quibus præuia columna facta est dux viæ. Idipsum autem facto & reipsa præstitisse Christum, quod columna illa typicè significabat & materialiter præstabat, sic docet sanctus Cyrillus [Quando igitur Sapientia domum sibi (vt Salomon dicit) ædificauit & verius sibi tabernaculum, templum illud constituit, quod à Virgine assumpsit, in quod ineffabiliter ex sinu Patris descendit factus homo; tunc iam illuminatis, & iuxta Paulum in die ambulantibus, nubes factus, æstum peccatorum extinguit. Errantibus verò adhuc, & quasi nocturnis in tenebris degentibus, illuminans ignis constitutus, in ardorem Spiritus eos transformat, feruere namque Spiritu, bonos atque fideles credimus: nec aliud quàm quod diximus, nubis in die super tabernaculum, ignis verò in nocte visam speciem significasse putamus. Stare autem & sequi ad nubis motum & statum iubebuntur, vt illud intelligas quod à Christo dictum est; *Qui mihi ministrat, me sequatur: & vbi ego sum, ibi sit & minister meus.* Fixum enim esse ac indiuisibiliter hærere Christo, fidelem oportet, quod ex ambulandi cum eo voluntate ac opere significatur: non enim corporis itinere id intelligitur, sed virtute atque animo perficitur.] Et in calce capitis, post longam ad Christum aptationem omnium quæ intra tabernaculum claudebantur, quia columna super tabernaculum, ex quo semel erectum fuit, conspiciebatur, eamdem directionem tabernaculo præsignanti tribuit & sic concludit. [Tendebatur autem tabernaculum, omniáque continebat, vt vnum omni non multa esse viderentur. Vnus enim, quamuis multifariam in nobis intelligitur, Christus est. Tabernaculum quidem propter carnis tegumentum. Arca verò legem habens reconditam, vt Dei Patris Verbum. Mensa, vt cibus & vita. Candelabrum, vt lux spiritalis. Altare incensi, vt odor suauitatis in sanctificatione. Altare holocausti, vt hostia pro totius mundi vita ad crucem acta. Omnia verò hæc sanctificantur: quia quocumque modo Christum intelligas, totus sanctus est. Tabernaculo igitur præcedente, Hebræi sequebantur; stante castra metabantur: vt nos discamus, nullum alium datum nobis esse ducem ad salutem, quàm Verbum Dei hominem factum.]

722 S. Ambrosius serm. 5. in Psal. 115. ad v. 1. dicturus, legem viandi sanctis commeantibus, ducente Christo, esse præscriptam, orditur à directione filiorum Israël per columnam. [Præibat enim illos Deus per diem in columna nubis, vt refrigeraret viantibus: Noctu autem in columna ignis, vt viam offenderet ambulantibus, & tenebras dimoueret. Lex viarum, columna & ignis & nubis. Denique *in columna nubis loquebatur ad eos.* Vbi volebat exercitum requiescere labore itineris, non mouebatur columna ignis, nec transibat nebula lucis. Quando autem volebat exercitum mouere, proueniebatur & columna ignis in nocte, columna autem nubis in die. Illa autem columna nubis specie quidem præcedebat filios Israël; mysterio autem significabat Dominum Iesum in nube venturum leui, sicut dixit Esaias, hoc est in Virgine Maria.] Et mox, exposita spiritualiter confectione itineris, & varietate mansionum, subdit. [Variantur merita mansionum, quia nulli iugis in hoc sæculo viuendi potest esse successus. Bonus igitur Imperator, alibi manna esurienti populo ministrauit; alibi potum de petra fluere, quo sitim populi restingueret, augusta prouisione præcepit; alibi legem dedit; alibi triumphos donauit, vt his beneficiis fotus exercitus, nullum prolixi itineris sentiret laborem. Itaque in illo populo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur committamus iter nostrum ductui Domini Iesu, qui legem primò introduxit; & antea pro Iesum terram repromissionis in possessionem populo suo dedit. Sed etiam quando Moyses videbatur ductor esse, aderat illi Iesus: aderat autem illi, non palam, nec apertè ductorem aut principem populi sese gerens. Expectabat enim donec Moyses tempus expleret suum, quo completo successit Iesus. Itaque si consideres Scripturam dicentem; *Erunt dies eorum anni centum viginti*; Videbis mysterium plenitudinis temporum ex centum viginti annis, per quos & Moyses in monte requieuit, & Iesus manifestè mansionum susceptit principatum; vt iam non sub legis timore sit populus, sed resuscitatus à mortuis, fructu vitæ fruatur æterna.]

Idem in Psal. 43. ex hoc hominum per Christum ducatu, exponit cur Christus sæpè in Scriptura sit dictus *taurus*: sic enim scribit, attingens benedictionem Iosephi. [Pulchrè ait Scriptura *Tauri decor eius.* Sicut enim Taurus ducit armentum: ita Christus plebem gentium ducit ad Ecclesiam, inducit ad pascua, vt posset dicere, *In loco pascuæ, ibi me collocauit: super aquam refectionis constituit me.* Huius Tauri decore pro captu nostræ fragilitatis, armenta secuta sunt præcedentem, vt vitam adipiscerentur æternam. Mugiuit hic Taurus, & mors refugit. Leo rugit, & quis non timet? Verè maxima Taurus victima, vt ab Aduersariis assumamus testimonia. Quæ maior enim victima, quàm quæ mundi totius peccatum suo cruore mundauit? Audi quia ipsum Taurum dicit etiam sanctus Propheta Iacob, cùm reuelaret Domini passionem, quem Iudæi postea persecuti sunt. *In furore,* (inquit,) *suo subnerauerunt Taurum.* Et vt aperiret quia de Iudæis dicebat, addidit; *Diuidam eos in Iacob, & dispergam illos in Israël.*]

723 Neque verò nobis duntaxat Christus Dominus, dux huius viæ & peregrinationis censendus: nam etiam antiquos præmonstratus direxit. Prospiciebant enim, tametsi minùs expressè quàm nos, quæ itineris ad salutare Dei esset iturus, illisque insistebant. Quod Iobo contigisse, S. Augustinus lib. 2. de Peccat. mer. cap. 11. ita exponit, cum retulisset Iobum fuisse à Deo increpitum. [Et ipsa increpatio qualis est, quæ ex Domini Christi persona intelligitur? Enumerat ille diuina opera potestatis suæ sub hac sententia increpans, vt eum dicere appareat: Nunquid potes hæc tanta quæ possum? Quò autem pertinet, nisi vt intelligat Iob, (etiam hoc & diuinitùs inspiratum: vt nasceret Chri-

stum ad passionem esse venturum; intelligat ergo quàm debeat æquo animo tolerare quæ pertulit, si Christus in quo peccatum, cum propter nos homo factus esset, omninò nullum fuit; & in quo Deo tanta potentia est. Nequaquam tamen passionis obedientiam recusauit? Quod puriore cordis intentione Iob intelligens, responsioni suæ addidit. *Auris auditu audiebam te prius, & nunc ecce oculus meus videt te; ideo vituperaui meipsũ & distabui, & æstimaui meipsum terram & cinerem.* Quare sibi ita in hoc tam magno intellectu displicuit? Neque enim opus Dei quo erat homo, rectè poterat illi displicere, cum etiam ipsi Deo dicatur, *opera manuum tuarum ne despexeris* sed profectò secundùm illam iustitiam qua se nouerat iniustum, se vituperauit atque distabuit, æstimauítque se terram & cinerem, mente conspiciens Christi justitiam: in cuius non tantùm diuinitate, sed nec in anima, nec in carne, vllum potuit esse peccatum.] Quod de Iobo à S. Augustino dicitur; profecisse illum ex prædemonstrata Christi sanctitate, & eminentissimis virtutum exemplis, æquè dici poterat de omnibus antiquis iustis: qui à longe prospectantes Christum, vt Apostolus docet, sublucente inde notitia, dirigebantur ad omnem sanctitatem.

Angelorum per Christum directio.

724 Iam Angelorum directionem per Christum, intelligere ex eo possumus, quod illos adhiberi ad Ecclesiæ administrationem, Apostolus testis est Hebræorum 1. confirmans omnes esse administratorio spiritus, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Omnes inquam, vt ad caput illud primum affirmat Ribera, & ibidem Iustinianus v. 14. à num. 8. & annuit Viegas in caput. 12. Apocal, sect. 18. ac Serarius in cap. 5. Iosue q. 45. *sub finem* Pineda in cap. 23. Iobi v. 23. n. 8. proferes multos Patres. Et quamuis Suares lib. 6. de Angelis cap. 10. n. 44. & Vasquez 1. parte disp. 244. cap. 2. ac alij plerique Scholastici, missionem superiorum Angelorum arceant ad negotia grauia & principalia: tamen hoc quoque nobis satis est, vt intelligamus omnes Beatos Spiritus in Ecclesiæ bonũ impendi, cum res fert. At hoc non fit absque directione Christi, qui Rex Ecclesiæ & Præses est, debétque omnia ad eius bonum facientia curare, & ad ministros omnes salutis hominum, subordinatos habere & quamuis ante Christi aduentum fuerint humanæ salutis administri, & procuratores, tamen contulit eis Christus, vt fructuosiùs multo in procurationem illam incumberent. Quod Origenes hom. 12. in Luc. egregiè tradit. Meritò igitur ei aduenienti, fuerunt subordinati. Huc refertur quod Christus Ioannis 1. agens cum Nathanaële, dixit fore vt *videret cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super filium hominis*; quibus verbis vt D. Augustinus auctor est lib. 16. Ciuit. c. 38. & lib. 12. contra Faustum cap. 26 fit alluſio ad scalam Iacob de qua Genes. 18. in eo typo quem fuse ad Christum accommodant Fernandius in visiones & Sandæus in Theol. Symbol. lib. 4. comment 4. n. 8. & 9. Petra à Iacobo inuncta, Christum Ecclesiæ lapidem primarium, diuinitatis vnguine delibutum signabat: Angeli verò exhibiti sunt ascendentes, ad significandum ministerium quod Christo exhibent, in Ecclesiæ gubernatione, & animarum deductione ad gloriam, vt habet Origenes hom. 25. in Lucam; & apertè tradit S. Bernardus serm. 5. & 6. de Dedic. Ecclesiæ, qui ascensum de visione Dei, descensum de prædicto ministerio interpretatur. Neque verò placent; qui descensum illum & ascensum Angelorum, ad Natiuitatem, Passionem, vel Resurrectionem, aut Ascensionem Christi referunt. Quos adducens Ribera in cap. 1. Ioan. *sub finem* conciliat, dicendo omnibus illis temporibus, visos esse Angelos ascendere & descendere super filium hominis, propter Christum, & vt eius gloriæ seruirent. Et affuerunt sanè Christo cum nascenti; vt liquet ex Lucæ 2. obseruátque S. Chrysostomus in Psal. 8. inter eos Cherubin quoque ac Seraphim fuisse: tum etiá cessanti ieiunatæ, vt habetur Matth. 4. nec non ad passionem se accingenti, vt est apud Lucam c. 22. Nec videtur dubium de Resurrectione & Ascensione. Tamen verius mihi videtur quod ait ibi Toletus annotat. 80. post S. Cyrillum lib. 2. in Ioan. cap. 21. videlicet, Christum verbis illis Ioã. 1. non egisse de singulari aliqua Angelorum visione, sed de vniuerso ministerio quod Angeli Christo exhibent in bonum nostrum, & Ecclesiæ administrationem. Quæ etiam est congrua inter pleraſq; scalæ Iacob interpretationes. Rupertus tamen lib. 7. in Genes. c. 22. concinnè admodùm, sed longè aliter eum Angelorum ascensum & descensum est interpretatus; præfatus enim scalam esse Incarnationis mysterium, subdit [Vidit & Angelos ascendentes & descendentes per eam. Angeli Dei, id est, nuncij Sancti prædicatores sunt veritatis, nuncij vel testes vtriusque, diuinæ pariter & humanæ generationis Iesu Christi. Hi nunquam sursum & deorsum fixi consistunt, nunquam enim purum Deũ, aut purum hominẽ predicant esse semen Abrahæ Iesum Christum, sed sursum ac deorsum inoffenso pede currentes, diuinæ ascendentes, quia *in principio erat Verbum* dicunt ascendentes, quia *in principio erat Verbum*, dicunt descendentes, quia *Verbum caro factum est*. Descendendo Deum hominem factum; ascendendo fatentur Deo hominem vnitum. Idcirco rectè duo generationis huius prædicatores Matthæus & Lucas, ascensum hunc & descensum sibi diuiserunt, vt ille ab Abraham descenderet vsque ad Virginis vterum, hic ab ipso, *qui putatur filius Ioseph*, ascenderet vsque ad Deum.]

Hæc ille de more perelegánter; sed vt vides, extra litteræ seriem, cui conformis valdè est sensus quem tradidimus. Greg. item Nissenus lib. de vita Mosis, eodem refert quod Cherubin appingebantur arcæ. [Cherubin quoque illa, (inquit) quæ suis arcam contegunt alis, cæteráque omnia, quæ ad sustinendum contegendúmque tabernaculum describuntur, si quis ad superius respicit, Angelorum est multitudo in tabernaculo ipso conspecta, quo corporea hæc, secundùm Dei voluntatem sustinentur atque regũtur. In illo eum tabernaculo veri vectes nostri, & habitant & sunt qui ad ministerium mittuntur propter futuros salutis hæredes; qui sicuti quidá annuli, in animos saluandorum immittuntur, ad sublimitatem virtutis ad terram deiectos eleuantes.] Arcam autem Christum significare, neminem latet. Itaque Angeli arcam obtegentes pedibus suis, eamque veluti circumplectentes, addictos Christi obsequio cœlestes spiritus in salutis

salutis nostræ procuratione insinuent. Ex quibus patet, quod affirmabam de Angelorum directione per Christum.

725 Quod si nomine *directionis*, illuminationem & instructionem accipere velimus, neque hæc Angelis à Christo defuit. Testimonio namque S. Dyonisij cap. 7. Cœlestis Hierarchiæ, exponentis illas Angelorum percunctationes quæ extant Psalm. 23. & Esaiæ 62. ac 63. Christus per seipsum Angelos quosdam docuit supernaturalia quædam mysteria quæ ignorabant. Eodémque pertinere videtur, quod Apostolus Ephes. 3. affirmat, delectum se à Deo, *ad annunciandum gentibus inuestigabiles Christi diuitias, & dispensationem sacramenti absconditi à seculis in Deo, vt innotescat principibus & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei.* Vbi certum esse debet, agi de bonis Angelis; explodendúmque esse quod Hilarius Diaconus apud Ambrosium comminiscitur de illuminatione & abductione Dæmonum ab errore per Pauli prædicationem. Verba namque Apostoli simpliciter accepta, vt adiunctio illa *in cœlestibus*, insinuat, & communis ferè Patrum expositio tradit, cadunt in bonos Angelos: quos etiam S. Augustinus 5. de Genesi ad litteram cap. 19. intelligi vult nomine Ecclesiæ illius per quam innotescere Christi mysterium affirmat Apostolus. Non enim illud *per Ecclesiam*, sumit in sensu quasi effectiuo; itavt sensus sit, Angelos ab Ecclesia edoceri. Contrarium enim late traditur à S. Dyonisio cap. 4. Cœlestis Hierarchiæ *sub finem*: Sed sumit tanquam notam subiecti, vultque sensum esse, *per Ecclesiam cœlestem*, ideſt inter Angelos innotuisse sacramentum mortalibus absconditum. Sed simpliciùs est, & litteræ cohærentiùs, vt Ecclesia ibi sit terrestris Ecclesia, per quam dicatur innotuisse Angelis mysterium Christi: quatenus occasiones Ecclesiæ à Christo edoctæ, consecutum est, vt quod habetur apud Athanasium quæst. 129. ad Antiochum in huius loci Paulini expositione, Angeli de altissimis mysteriis, pleraque saltem quod circumstantias perspexerint, quæ priùs ignorabant. Quamuis enim Angelos à principio beatitudinis præsciuisse Christi aduentum doceat S. Thomas 1. parte quæst. 57. art. 5. tamen pleraque tanti mysterij adiuncta, primùm perspexerunt, cum nobis ostensa sunt: quod est, Angelos habere à Christi capite directionem quam quærebamus.] Id quod late versat, eum Pauli locum expendens Gregorius Nyssenus hom. 8. in Cant. non satis commodè intellectus a Theophilacto Ephes. 3. accipiendus autem eum ea temperatione quam dixi. Et cum eadem temperatione accipienda sunt quæ S. Cyrillus in Thesauro, adductus à S. Thoma opusc. 1. cap. 26. & S. Chrysostomus præfatione in Ioannem Angelos è Beati Ioannis Euangelio pleraque mysteria edoctos tradunt: quæ vt sonant admitti non posse, latè prosequitur Pererius in proleg. ad Ioannis Euang. disp. 8. Quod verò Anastasius lib. 1. Exaëm. *sub finem*, ait Angelos à nobis Christum visibilem habuisse eúmque per nos cognouisse; & ideirco nos diligere, vel eodem modo exponendum est; vel ita vt sit sensus, Christi corporationem & in substantia visibili aduentum, occasione nostri accidisse pro amore quo Verbum in nos exarsit: quod est magnum Angelis incentiuum ad nos diligendos. Quomodò enim non amarent quos vident ita à Deo & Christo amatos?

Quæ hactenus de Angelorum directione per Christum caput, sunt constituta, illustrari & confirmari possunt, ex communissima & certa doctrina Theologorum cum S. Thoma 1. parte quæst. 113, art. 4. ad 1. qua negatur, Christum habuisse custodem Angelum. Christus enim idcirco non potuit ab Angelo custode dirigi, quia est dominus & director Angelorum, quippe caput eorum. Eam de custode Angelo nequaquam dato Christo domino, patres tradiderunt apud Suarem lib. 6. de Angelis cap. 16. n. 21. Optimè verò id expressit Origenes hom. 31. in Lucam, tractans quod tentator ex Scriptura Christo proposuit, *Angelis suis Deus mandauit de te.* [Vide (inquit Origenes,) quo modo, & in ipsis testimoniis, versipellis est. Vult enim imminuere gloriam Saluatoris: quasi Angelorum indigeat auxilio, offensurus pedem, nisi eorum manibus subleuetur. Assumit testimonium, & interpretatur illud de Christo, quod non de Christo, sed de Sanctis generaliter scriptum est. Liberè quippè & tota confidentia contradico Diabolos super Christi persona hoc non posse intelligi. Neque enim indiget Angelorum auxilio, qui maior Angelis, & melius ipsis hæreditatem consecutus & nomen. Nulli Angelorum vnquam dixit Deus; *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ad nullum eorum quasi ad filium loquutus. *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem*: sed ad Filium proprio suum, de quo innumerabilia loquitur in Prophetis. Non indiget, inquam, Angelorum auxilio Filius Dei. Quin potiùs disce Diabole, quod nisi Iesus adiuuerit Angelos, offendent pedem suum. Et si quis Angelorum visus est offendere, de quibus dudum lectum est *quia Angelos iudicabimus*, ideò offendit, quia non extendit manum suam ad Iesum, vt apprehensus ab eo non offenderet. Quoniam enim in propria virtute confidens, non inuocas præsidium Iesu, offendisti, & credere in Iesum Christum filium Dei noluisti.]

Influxus Christi capitis in homines lapsos, cuiusmodi.

726 Restat vt influxum Christi in homines & Angelos, stabiliamus, & exponamus: Ac primùm quoad homines, qui vel sunt Christo posteriores, vel anteriores, siue in statu naturæ lapsæ spectentur, siue in natura integra, & in statu innocentiæ, pro illo per breui tempore quo durauit. De hominibus in natura lapsa, siue Christum antecesserint, siue sint subsecuti, certissimum est omnia gratiæ dona quæ accipiunt, ex Christi influxu esse deriuata. Suppono dona gratiæ, etiam sanctificantis, concessa hominibus ante Christum fuisse. Quanquam fuisse qui negarent, ante Christi aduentum collatam fuisse gratiam sanctificantem mortalibus, refert S. Thomas Opusc. 1. c. 16. Damnans id hæreseos. Itaque extra dubium esto, collatam fuisse hominibus gratiam ante Christi aduentum. Quod autem nunc addo, est; eam gratiam omnium mortalium in natura lapsa constitutorum, ex Christi influxu fuisse derivatam. Non ago de influxu physico, quem constat non posse locum habere in personas Christo anteriores: Et planè

frustra

frustra inuehi pro aliis, cum omnes Scripturæ quibus ille Christi influxus asseri potest commodissimè & sufficientissimè exponi possint de solo influxu morali, de quo proinde solo, sum sollicitus.

Restrinxi item me, ad dona gratiæ; quia fateor bona naturalia non prodire ab influxu morali Christi. Neque enim Christus venit, aut mortuus est, vt homines conderentur, vel vt Philosophi & Oratores euaderent, aliisve quibusuis bonis naturalibus abundarent: sed vt iusti & sancti efficerentur: quod S. Augustinus infinities tradit, & nominatim Epist. 105. & 45. Et lib. de dono perseuer. cap. 8. & serm. 11. de verbis Apostoli à Christo provt Verbo conditos homines admittit; refectos autem à verbo in carne, cui negat influxum in primam conditionem. Nimirum Christi. Scopus fuit, reparare non instituere naturam ideóque tametsi naturam ornamentis gratuitis adauxit, circa naturalem tamen eius statum ac ordinem, nihil variauit. Sunt tamen qui hinc excipiant eos qui exorari à parentibus, aut alia supernaturali ratione, esse acceperunt. Hos enim accepisse naturale esse per Christi merita affirmant, vt refert & latè reiicit Salazarius in Opere de Concep. cap. 24. à num. 18. eo deueniens n. 28. vt dicat, etiam illos qui de sterilibus parentibus & vulua emortua nati sunt futuros fuisse quamuis defuisset supernaturale illud medium à Christo dimanans, quo ipsorum existentia exorata est: Tantum quippè precibus illis factum esse censet, vt qui ex aliis parentibus nascituri essent, interpositis huiusmodi precibus, nascerentur ex istis. Hoc mihi ægrè persuadetur, videturque pugnare cum illis verbis ex cap. 7. Ecclesiastici *honora patrem tuum; & gemitus matris tuæ non obliuiscaris Memento quod nisi per illos, natus non fuisses.* Nec sanè eum dicendi modum inire necesse, vt tueamur naturalia beneficia, ipsámque in primis existentiam, non obtingere homini ex Christi meritis quod S. Augustinus rectè statuit. Facilè quippè dici potest, eos quorum natiuitas datur parentum aut aliorum precibus, non fuisse quidem de facto ex aliis nasciturос, si preces non fuissent interpositæ: Tamen quod ex his nascantur positis precibus, hanc non esse gratiam Christi respectu sobolis sic editæ: esse tamen magnum Dei creatoris beneficium, aliter à Deo concessum quàm per Christum, cuiusmodi etiam est mundi fabricatio. Esto respectu parentum (quod vnum voluit Molina prima parte q. 23. art. 3. disp. 2. concl. 2. naturale hoc sobolis beneficium, possit esse gratia per Christum, quatenus bona temporalia provt salutis instrumenta, censentur supernaturalia; & sub Christi meritum æquè cadunt, ac si entitatiuè supernaturalia essent. Sed sic, sumus extra quæstionem propositam, quæ mouebatur tantùm de bonis merè naturalibus, nec spectantibus ad ordinem gratiæ, cui supponimus accenseri talem sobolis productionem, respectu parentum quibus supra naturalem cursum conceditur.

Funditur ad quodcunque supernaturale beneficium.

727 Bona ergo quæcumque supernaturalia, homini in hoc naturæ lapsæ statu concessa, deberi Christo tanquam causæ morali, certissimum est. Ita enim apertè habet Apostolus Ephes. 1. *benedixit nos Deus omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo.* Expende illud *omni benedictione.* Nullam enim excipit; Itemque illud *in cœlestibus,* quod fert sermonem esse de supernaturali benedictione, quâ ad cœlestem gloriam prouehamur. Illud denique *in Christo,* idem est ac per Christum, tanquam causam moralem. Idem apertissimè sonant illa Christi Ioan. 15. toties apud S. Augustinum ac in Conciliis in hanc rem librata, *sine me nihil potestis facere.* Et illa anteriora, *ego sum vitis, & vos palmites: sicut palmes non potest ferre fructum nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis.* Quæ verba, clarissimè exprimunt necessitatem omnimodam vitalis succi, & auxiliorum gratiæ, ad supernaturaliter operandum conferendæ per Christum. Sed quod omnis planè gratia è Christi fonte petatur, Baptista, Ioannis 1. apertè docuit, cum dixit, *omnes de plenitudine eius accepisse, & gratiam nobis obtigisse pro gratia.* Quæ verba commodissimè accipi de gratia accidentaria, data mortalibus pro gratia substantiali; ipso inquam Christo, tractatum supra est, nec est quod hîc iteretur. Sed & *omnes voluntates sanctorum qui sunt in terra eius,* à Christo Psal. 15. *suas* dici quia sunt ex eius gratia, S. Augustinus Epist. 59. ad q. 2. optimè notauit. Origenes hom. 4. in Isaiam huc quoque aptat locum Apostoli *sanctificans, & sanctificati, ex vno omnes.* Qui sanctificat, Saluator est, iuxta hoc quod homo est, à Deo Patre accipiens sanctitatem. Zeno Veron. serm. in Psal. 126. *in fine* Christum vocat portam cœlestem, Dominicam, regiam, de qua scriptum esse ait à Psalte, *hæc porta Domini, iusti intrabunt per eam:* quod addit, id ipsum esse quod dixit Christus, *nemo venit nisi per me,* de quo plenius cum de Christo ostio.

Nihil verò aptius, ad vniuersum iustificationis progressum, à primo auxilio ad clausulam vsque collatæ gloriæ, vendicandum Christo capiti, quàm attenta consideratio Encomiorum quæ Dauid Psal. 71. Christo Domino tribuit. Eum quippe Psalmum etiamsi fortassis titulus Psalmi & cortex litteræ primorum versuum in Salomonem non incommodè cadat, ex primaria tamen Spiritus sancti intentione (vt vniuersè de similibus Scripturis disputat Pineda lib. 6. de Salomo. c. 18.) vel ex repentino Prophetæ diuinitùs afflati profultu, de Christo esse, & de eo solo maxima ex parte accipi debere, S. Augustinus 17. Ciuit. c. 8. rectè confirmat. Sed egregiè omnino Isidorus Pelus. lib. 4. Epist. 203. cuius doctrina, pro huiusmodi prophetiis historiæ cuipiam inædificatis, insignis est. In eo itaque Psalmo, Dauid præmissa Christi maiestate & regno amplissimo subdit *versu* 12. Christum liberaturum à potente, pauperem cui non erat adiutor, eisque parcitarum, & animas eorum saluaturum, ac ex vsuris & iniquitate redempturum; sicque nomen eorum, honorabile coram illo futurum. Quibus verbis manifestè describitur vniuersi generis humani à Satana calumniatore oppressi, sublevatio per Christum, collata remissione peccatorum, quæ vsuræ dicuntur, vt ibi annotat D. Augustinus, quia supplicium datur supra sortem; & plus mali habetur in supplicio, quàm habitum fit in peccatis.

catis. Ab his ergo vsuris liberamur, & emundati à peccatis, honorabiles per eundem coram Deo efficimur: ideſt iuſti, & amici, viuentéſque in Deo, depulſâ per Chriſtum peccati morte, & indultâ peccatorum remiſſione. Quod ſignificantes antiquos Patres, tanto ſtudio ambiuiſſe ſepulturam in terra ſancta, declarat inſigniter D. Auguſtinus quæſt. ibi in Geneſ. his verbis. [Cadaueribus mortuorum peccata ſignificari in lege, non dubium eſt, cum iubentur homines poſt eorum contrectationem, ſiue qualemcumque contactum, tanquam ab immunditia purificari, & hinc illa ſententia ducta eſt: *Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit illum, quid proficit lauatio eius? Sic & qui ieiunat ſuper peccata ſua, & iterum ambulans, hæc eadem facit.* Sepultura ego mortuorum, remiſſionem ſignificat peccatorum, eo pertinens quod dictum eſt: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.* Vbi ergo ſepelienda erant hoc ſignificantia cadauera Patriarcharum, niſi in ea terra vbi ille crucifixus eſt, cuius ſanguini facta eſt remiſſio peccatorum. Mortibus enim Patriarcharum, peccata hominum figurata ſunt. Dicunt autem ab eo loco, quod *Abrahamium* vocatur, vbi ſunt iſta corpora, abeſſe locũ, vbi crucifixus eſt Dominus, ferè triginta millibus, vt etiam ipſe numerus ſignificari intelligatur, qui in baptiſmo apparuit *ferè triginta annorum:* & ſi quid aliud de re tanta, vel hoc modo, vel ſublimius intelligi poteſt.]

728 Itaque iuſtificatio prima, & quatenus remiſſionem peccati, & quatenus infuſionem gratiæ, & neceſſarias ad eam aptationes complectitur, obtingit nobis per Chriſtum; iuxta Dauidem citato loco. Vt autem progreſſionem quoque & incrementum iuſtitiæ, & perſeuerantiam in ea, atque adeò brauij prehenſionem, deberi nobis Chriſti meritis agnoſcamus, addit Dauid; *Erit firmamentum in terra in ſummis montium*; vbi ſignificatur, loca cæteroqui inculta, frugibus ſementis ſupernaturalis per Chriſtum factæ, abundatúra: tantámque ait Dauid fore ſoli diuinitùs exculti feracitatem, vt culmi proceriſſimas Libani cedros exæquent: quod mirabile omnino gratiæ & ſanctitatis augmentum præfert & hoc eſt quod apertiùs mox inſinuat, cum addit, iſta exponens, *florebunt de ciuitate*, ciues ſcilicet *ſicut fœnum terræ.* Poteſt etiam illa Libani per fructus terrę ſupergreſſio, denotare fœlicitatem ſanctorum, & exaltationem ſuper cœlos, qui Libano plerúmque deſignantur in Scripturis. Sic igitur impletur quod ſub Pſalmi clauſulam affirmat Dauid, *benedicentur in ipſo omnes tribus terræ*, Omni inquam benedictione, atque adeò tam gratiarum actualium, quàm ſanctificationis & remiſſionis peccatorum, ac perſeuerantiæ, & gloriæ collatione. Giſelbertus in altero cap. 4. *ſub finem*, huc refert benedictionem Sabati. Agens enim de quiete Dei in Sabato, cui benedixiſſe dicitur, & vt ſanctificaretur, mandaſſe. [Hæc benedictio (inquit) & ſanctificatio, maiorem benedictionem & ſanctificationem ſignificat. Sicut enim crebris victimis ſanguis Chriſti ſemel fundendus ſignificabatur, ita per requiem diei ſeptimæ poſt opera ſex dierum celebratam, ſignabatur illa dies Sabathi, quo Chriſtus ſemel in ſepulchro quieturus, perfectis ſex diebus omnibus operibus mundum ſexta die reſtaurauit,

in qua antiquæ ruinæ operis ſaluationem, ſe perfeciſſe declarauit. Dixit enim; *Conſummatum eſt, & inclinato capite, emiſit ſpiritum.* Hæc ergo ſanctificatio, & benedictio, & requies, poſt opera valdè bona, ſignificat, nos poſt opera bona quæ in nobis ipſe operatur, peruenturos ad requiem cœleſtis vitæ, fruituros æterna ſanctificatione & benedictione. Quapropter hos dies veſperam habere, non ſcribitur.]

Vides meritò Chriſtum (quod ſuprà cap. 3. referebam ex ſancto Bernardo ſerm. 13. in Cant.) velut ſpiritualem gratiarum omnium Oceanum eſſe, ex quo omnes in hominem lapſum fluuij & riuuli gratiarum, ac diuinarum benedictionum dimanent. Poſt Scripturas potrò tam perſpicuas, ſuperuacaneum cenſeo, obſcuriora quædam & minùs illuſtria addenſare. Quod copioſè præſtant, qui veritatem propoſitam diligenter latéque confirmant; Vega toto lib. 3. in Concilium, Suarez Tomo 1. 3. partis, diſp. 41. Valquez ibidem diſput. 77. Ioſephus à Coſta libro 5. de Chriſto Reuelato c. 7. Iuſtinianus Philipp. 1. v. 29. & paſſim alij.

Typi veteres, vniuerſalis influxus Chriſti, in dona gratiæ.

729 Proximè retuli id adumbratum eſſe per benedictionem Sabathi, iuxta Giſelbertum. Idem adumbrarunt aliæ antiquæ quædam figuræ, vt circuncíſio; quæ quod eſſet ſignaculum iuſtitiæ fidei, ideſt totius ſanctitatis & gratiæ, fidei tanquam fundamento ſuperſtruendæ, imprimebatur genitali membro: eo quod gratia per temporalem in carne generationem Chriſti, obuentura eſſet, vt egregiè philoſophatur Rupertus lib. 5. in Geneſ. cap. 31. Ex eodem, benedictio Iſaaci iam non videntis, præſignauit noſtram benedictionem per Chriſti mortem. Sic enim ſcribit lib. 5. de proceſ. Spiritus ſancti cap. 7. [Cum illis veſtibus valdè bonis, conſilio Rebeccæ matris, ingreſſus eſt Iacob ad patrem Iſaac, iam non videntem, vt acciperet benedictionem. Neque enim propter illas veſtes benedictionem hæreditati poſſideret, niſi etiam introgreſſus ad Patrem (ſicut iam dictum eſt) non videntem, verba benedictionis ex ipſius ore accepiſſet. Similiter cum ſupradictis S. Spiritus chariſmatibus, omnis vir ſimplex habitans in tabernaculis, omnis vir fidelis ſpem habens in verbo promiſſionis, qualium ex optimis vnus erat Moyſes, qui hanc ipſam Scripturam myſticam ſcripſit, ingreſſus eſt ingreſſu fidei, cui omnia preſentia ſunt, ad Chriſtum Dei filium, quaſi non videntem; ideſt, in cruce morientem, vbi lumina regia, lumina riſum & gaudium ſecundùm nomen Iſaac, diligentibus ſe inſinuantia, caligine mortis obſcurata fuerunt, vt acciperet remiſſionem peccatorum. Neque enim per chariſmata illa talem benedictionem, ſcilicet peccatorum remiſſionem quiſquam accipere potuiſſet, niſi hic noſter Iſaac; clauſis in morte oculis iam dediſſet.]

Benedictio item filiorum Ioſeph, per Iacob manibus in crucis formam permutatis, huc referenda eſt. Id enim præſignaſſe, benedictionẽ ſpiritualem ad nos per Chriſti mortem eſſe delapſuram, notauit optimè Nonat. lib. de Trinit. capite 27. & Iſidorus Peluſ. lib. 1. Epiſt. 362. & in hunc modum Tertullianus lib. de Baptiſ. ca. 8

[Sed est hoc quoque de veteri sacramento, quo nepotes suos ex Ioseph Efrem & Manassem, Iacob capitibus impositis & intermutatis manibus benedixerit, & quidem ita transuersim obliquatis in se, vt Christum deformantes, iam tunc porrenderent benedictionem in Christum futuram.]

731 Sed & benedictio præscripta Numer. 6. idem ferebat, Iudice S. Cyrillo lib. 11. de adorat. qui sic scribit. [Bitum quo Sacerdotes imprecarentur, aptè disponit; atque eius imprecationis verba, prædictiones esse quasdam voluit Christi passionum: Ait enim; *Loquere ad Aaron & ad filios eius dicens: sic benedicetis filiis Israël dicentes eis, & imponent nomina mea super filios Israël & ego Dominus benedicam eis. Benedicat tibi Dominus & custodiat te, illuminet Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem, & misereatur tui.* Iubet igitur, vt qui Sacerdotio præditi sunt, populo benedicant, sed abducit opportunè ab ineptis cogitationibus, offenditque non hominis manum esse quæ benedicat, sed seipsum, vt qui sit Dominus. *Omne* enim *datum optimum, & omne donum bonum, & omnis benedictio, desursum est, descendens à Patre luminum*, vt scriptum est. Christus autem est benedictionis via, & ipse nobis est cœlestium bonorum distributor, in ipsóque, & per ipsum, omnia à Patre dantur. Itaque Beatus Paulus, *Gratia vobis & pax*, (inquit,) *à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.* Benedicimur itaque in Dei nomine, sed eius benedictionis forma, quænam esse debeat, eleganter significans, imprecanti Sacerdoti, hæc verba pronuncianda esse dixit: *Benedicat tibi Dominus & custodiat te, illuminet Dominus faciem suam super te, & misereatur tui, eleuet Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem.* Conseruat igitur nos benedictio, maledictionémque dissoluit, & eum qui peccauerat, reformat, vt iam in Christo dignus sit qui laudetur: eiúsque rei testis est Apostolus, qui in hunc modum scripsit; *Benedictus Deus, & Pater Domini Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus, in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius, in charitate: qui prædestinauit nos in adoptione filiorum per Christum in ipsum.* Vides hominem, execrabilem quidem ex peccato, & contra dignum esse adoptione factum, dum in Christo per participationem Spiritus benedicetur; quem etiam effudit in nos abundè, is qui non ex parte illum sanctis hominibus donat, sed tanquam ex sua plenitudine infundit.]

Refero eodem, typum alium quem his verbis expressit Origenes hom. 3. in Iosue. [Raab signum coccineum ponit in domo sua, per quod saluari de excidio debeat ciuitatis. Aliud nullum fuit signum quod acciperet, nisi coccineum, quod sanguinis formam gerebat. Sciebat enim quia nulli esset salus, nisi in sanguine Christi.

Pulchrè Rupertus libro 1. in Leuit. capite 14. aptat eodem quod Leuit. 4. Sacerdos videbatur digitum intingere in sanguine. Digitum enim interpretatur Spiritum sanctum; qui est digitus dexteræ Dei, vt propterea Christus se Satanam in digito Dei eiicere sit professus. Is in sanguine intingitur, vt significetur, gratiam sanctificantem & remissionem peccatorum, non nisi per Christi sanguinem tribui. Pulchrè verò rursus de eodem Typo lib. 2. in Leuit. cap. 5. [Quomodo (inquit,) sanguine Sacerdos consecratur, *Sumens*, (inquit,) de sanguine, tetigit extremum auriculæ dexteræ, & pollicis manus eius dexteræ, similiter & pedis. Tactus sanguinis in extremo auriculæ dexteræ Pontificis, acceptio est mandati, quod Pater dedit, vel obedientiæ Christi filij Dei, quemadmodùm de illo Apostolus dicit; *Christus factus est pro nobis obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Et ipse de semetipso in Propheta dicit: *Dominus Deus, aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij.* Tactus sanguinis in extremo pollicis manus dexteræ, deductio est voluntatis paternæ, ipso per Psalmist. tam dicente, *Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me.* Tactus in extremo pollicis pedis dextri, quo finis est corporis, consummatio est eiusdem obedientiæ, Psalmista in hoc dicente, *vt intingatur pes tuus in sanguine.*]

731 Quod manna toto Sabatho non suppeditaretur, imo initium suppeditationis illius, factum sit Dominica die, S. August. serm. 91. de Tempore, refert ad gratiam vi Iudaicæ legis numquam demissam: at per Christi Domini merita suppeditatam. De multorum item Patrum sententia, effluxus aquæ de petra bis percussa, ad effluxum gratiæ qua sitim hic restinguimus, è Christo per crucem percusso, referendus est. Vsurpat eam Petræ in crucis formam, recto primum tum transuerso modo factam percussionem, & in sensum prædictum interpretatur S. Augustinus serm. 93. de temp. & q. 38. in Numer. & Macarius Chrysocephalus hom. de Exaltatione crucis. Eandem ex Seueriani Gabalitani Oratione 4. de Cruce profert Damascenus orat. 3. de Imag. Qui Orat. de Sabatho sancto, & lib. 4. fide c. 12. Similiter interpretatur, quod ait Scriptura mare à Mose percussum fuisse duplici ictu; recto scilicet & obliquo, crucis formam exhibente, vt profundi transmissio, & demersio hostium, atque adeò gratiæ cuiuscumque, siue ad benè agendum, siue ad abolendas & vitandas culpas suppeditatio, ex meritis crucis Christi esse prænunciaretur. Idem habet Theophanes Ceramæus hom. de Exaltatione Crucis; Exodi tamen 14. vbi ea percussio maris per Mosem describitur, tacetur de gemina percussione.

Affine est, quod Christus *fons* dicitur, sancti omnes, *flumina*, audi Hieronymum in Psal. 97. ad illud *flumina, plaudent manu*, sub finem Psalmi. [Flumina plaudēt manu simul. Flumina quæ biberunt de fonte Iesu. *Me*, (inquit,) *dereliquerunt fontem aquæ viuæ.* Flumina ipsa de fonte Christi cutrunt. Ille fons est, nos flumina sumus: si tamen meremur esse flumina, Christus fons est; Sancti flumina sunt. Qui autem inferiores sunt, riuuli sunt. Alij verò torrentes sunt. Qui sunt torrētes? Qui ad horam habent aquas, & tentatione veniente, siccantur. *Flumina plaudent manu simul.* Non est vnum flumen, plura sunt flumina. Quot sancti sunt, tot & flumina sunt. Sed ista flumina non habent in se dissensionem. Quoniā sum flumina Christi propterea habēt inter se concordiā.] Itaq; fons ille Paradisi, è quo scaturiebant flumina rigātia omnē terram

typos

typus Christi fuit fontis gratiæ, qua ratione eum appellatum vides. Et ita etiam de Christo loquitur Concilium Tridentinum sess.21. Canone 3.

732 Altare de terra, è quo solo acceptabat Deus oblationes, Christum hac ex causa adumbrabat. Audi S. Cyrillum lib.9. de adorat. [Terrenum altare, ipsum Emmanuel appellat *Verbum enim caro factum est*; Terra autem è terra, ipsa carnis natura est. In Christo igitur omnis oblatio, & omnis accessus est; ait enim ipse; *sine me nihil potestis facere.* Vt enim per ipsum accessum habuimus, sic omnis quoque hostia eorum, qui fidem perceperunt, accepta gratáque per ipsum est. Pollicetur autem iis, qui è terra altare constituerent, se venturum, & illis benedicturum, *Veniam enim,* (inquit,) *& benedicam tibi.* Nam, cum per sapientissimum virum Moysem, veritatis figuras accepissemus, ipsa tandem veritas affulsit, ideest, Christus, per quem, & in quo superna illa benedictione etiam à Patre ditati sumus, obsignati in Spiritu sancto in adoptionem filiorum: id autem etiam in Christo perficitur.]

Huc quoque pertinere scalam Iacob, pulchrime prosequitur Anselmus Enarratione 2. in Euang. fusissimè demonstrans, scalam illam & seriem graduum, Christo innixam tanquam fundamento, & ad Deum pertingentem, continere omnia virtutum dona, omnésque sanctitatis & gratiæ gradus, per quos progredimur aut regredimur, provt diuinæ gratiæ nos excitanti cooperamur. Huic autem progressui ascendentium ad Deum, obseruat supponi Christum, qui seipsum humiliauit, vt omnes suos exaltaret: qui sicut fundamentum omnes portat, & à nullo portatur. Longam autem nominum Genealogiæ seriem compingentium interpretatione adhibet, vt iis exprimi virtutes omnes & supernaturalia bona, testatum faciat. Illa omnia nituntur Christo tanquam lapidi inuncto, vt Augustus. psal.44. ad illud *vnxit te Deus*, egregiè prosequitur.

Aliud schema huius veritatis proponit S. Gregor. hom.3. in Ezech. ad illud *manus hominis sub pennis eorum.* [Sin verò, (inquit,) hoc in loco homo Redemptor noster accipitur, manus hominis suo pennis eorum est, quia nisi Dominus homo fieret, qui mentes prædicantium ad cœlestia subleuasset, illa quæ apparent animalia, non volarent. Nec immeritò manus hominis esse sub pennis dicitur, quia de eodem Redemptore nostro scriptum est; *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansque omnia.* Eius ergo manus, cœda nostra portat, eius manus in contemplatione nos subleuat. Nisi enim, vt dictum est, omnipotes Verbum propter homines homo fieret, humana corda ad contemplandam Verbi excellentiam non volarent. Inde ergo excelsæ factæ sunt hominum mentes, vnde inter homines apparuit humilis Deus. Dicatur itaque de sanctis animalibus; *Et manus hominis sub pennis eorum.*]

Ad idem ex nouo Testamento, scita quædam.

733 Hæc omnia idipsum adumbrabant, quod adductis Noui Testamenti Scripturis expressum diximus; nempe omnem cœlestem benedictionem, ad nos descendere per Christum; & sine eius auxilio & suppetiis naturæ indebitis, nihil ad gloriam conducens, & Christiana bonitate nitens, effici à nobis posse: Eum denique esse, vnum totius gratiæ fontem, de cuius plenitudine omnes accipiant. Eóque Nyssenus Orat.1. de Resurrect. sic accommodat quod de ἰῶτα & apice vno non præteriturus, à Christo dictum est. [Idem mea quidem sententia significat etiam *Iota* illud, si cum apice coniunctum consideretur, quod & cœlo stabilius, & terra firmius, & omne rerum constitutione certius est. *Cœlum enim & terra transibunt, & huius mundi, figura præterit.* Iota autem ex lege, & apex vnus non præterit: Linea recte è sublimi in imum descendens, *Iota* dicitur. Oblique autem ad latera pertingens, *apex* nominatur; id quod ab ipsis nauigantibus licet discere, qui lignum illud transuersum malo adiacens, cui vela suspendunt, Græcè eodem nomine quo *apicem* nominant, nempe *cæream.* Quamobrem diuina hæc Euangelij verba, mihi videntur in Crucis figura tanquam ænigmate & speculo quodam illud ostendere, in quo omnia cóstiterunt; quod omnibus, quæ in ipso continentur, stabilius est, atque æternum; cuius potentia cuncta moderatur. Proinde Dominus ait, oportere filium hominis, non simpliciter mori, sed crucifigi, vt Crux Deum gestans, aduersariis omnipotentem illius, qui in ipsa penderet, vim; quique omnia in omnibus est, figura sua patefaceret.]

Vides quomodò Nyssenus ad Christum eiusque per crucem merita, omnes quæ in nos cœlitùs depluunt benedictiones referat. Non est prætereundus Græcorum vsus inter benedicendum, id concinnè exprimens, vt videre est in fragmento Nicolai Episcopi Neapoleos quod ex Nomimo M. S. Græco Matthæi Blastoris latinè repræsentauit Iosephus Stephanus lib. de osculat pedum Rom. Pont. c.17. Titulus Nomimi est, *de nomine Iesu, quod in Episcopi corpore exprimitur, & imagine quadam manu formatur, cem ipse populo benedicit, & duabus manibus super populum fausta oratione deprecatur.* Fragmentum Nicolai, quod in eam rem adducit, est huiusmodi. [Secundus digitus dextræ manus, & tertius secundo iunctus, recti protenduntur, licet tertius leuiter paululum in medio flectatur. Quæ manus dispositio, efficaciter denotat, & quasi imagine quadam exprimit nomen Iesu. Etenim secundus digitus dum rectus extenditur, I. denotat. Tertius paululum inflexus, elementum C. describit; quæ litteræ mutuo connexæ, I. C. Iesum significant. Præterea pollex quarto iunctus, & ei paululum obliquo atque transuerso superimpositus, litteram X. Quintus tandem conuexus, C. figurat. Ergo si primus residens super quartum elementum X. exprimit & quintus paululum flexus C. Manifestum est, tribus digitis X. & C. figurari & in Episcopi manu nomen Iesu Christi describi: Vt quemadmodùm illa Apostolis gratiam & benedictionem contulit, sic & Episcopus benedictionem nomine *Christus* munitus infundat: Et sicut ille in cœlum subuectus (vt S. Germanus Constantinopolitanus est Autor,) benedixit discipulis, duabus suis sanctissimis manibus, quod testatur Sacrosanctum Euangelium Lucæ, *& eleuatis manibus benedixit eis*, hic & Episco-

pus, vel Primas, benedicit populum duabus manibus : dextra scilicet & læua , Christi Domini , & magni Sacerdotis typum gerens , qui hoc modo discipulis benedictionem conferebat.] Ex hac explicatione ritus benedicendi , liquidò deprehenditur , quod affirmabam de omni benedictione in cœlestibus à Christo manante ; cuius nomen digitis loquens efferebat , qui benedicebat. Nec minùs graphicè idem exprimit Christiana benedictio , manu in crucis formam circumducta ; vel Christi ascendentis , & benedicentis imitatione , vt opinatur Gretserus libro 1. de benedictionibus capite 4. vel ex traditione Apostolica ad hoc de quo agimus, omnis benedictionis à Christi cruce profluuium , insinuandum.

734 Solem iustitiæ ea ex causa dictum Christum non modò iam olim à Propheta, sed etiam suo ipsius ore , pulcherrimè prosequitur Anastasius Sinaita 4. Hexaëm. verbis illis de Christo. [Dicit Deus per Malachiam Prophetam, *Orietur iis qui timent Deum , Sol iustitiæ*, vt appareat iis qui sedent in tenebris & in vmbra mortis. Hic est enim sol qui dicit ; *Ego lux veni in mundum.* Hoc est, cum esset subtilis vt lux propter diuinitatem , pudore est affectus propterea quod venerit in mundum. Hic est Sol de quo etiam dicit Propheticè , *Oritur Sol*; hoc est tendit ad inferos , *& rursus venit in suum locum.* Christus enim cum inferos, subiisset, & resurrexisset , rediit ad Patrem : quomodo etiam dicebat ; *Ego exij ex Patre*, tanquam Deus : *& Vado ad Patrem meum* tanquam Deus & Adam. Porrò autem ipsum quoque nomen *Solis* , quod Græcè est Ἥλιος, cum sit dictio Hebraica ; interpretatur, *Deus :* Quamobrem Christus ex cruci exclamauit, *Heli Heli*, quod interpretatus Euangelista dicit. *Hoc est, Deus meus, Deus meus*, erat enim Sol typus Christi. Vnde si ex homine recedat caloris operatio , statim etiam vita ab eo separatur, & ad mortem transmittitur , nos docente exemplo , quod ipsa Christi virtus omnia viuificat, & qui ab ea separatur , non habet vitam æternam, sed est mortuus peccato.] Pulchrè verò Cabasilas in Expositione Liturgiæ cap. 36. quomodò Christus pro vniuersali sanctitatis influxu in fideles quoscumque , sit verus iustitiæ Sol, sic exponit. [Cum clamauit Sacerdos, *sanctas sanctis* , fideles contra exclamant ; *Vnus sanctus , vnus Dominus Iesus Christus , in gloria Dei Patris.* Nemo enim ex se habet sanctificationem , nec est humanæ virtutis opus , sed ex illo omnes, & per illum. Et quemadmodùm si multa specula sub Sole posueris, omnia quidem resplendent , & radios emittunt , & videberis multos soles videre : verè autem est vnus Sol, qui fulget in omnibus, ita etiam *vnus sanctus* nihilo seciùs]

Suffragium rationis , pro tam vniuersali influxu Christi, in bona gratiæ hominis lapsi.

735 Ratio huius veritatis alia quærenda non est , quàm beneplacitum Patris : qui complacens sibi in dilecto Filio , voluit omnia nobis per illum obtingere. Pertinuit enim ad perfectam Dei prouidentiam , prospicere nobis gratiæ aquam , salientem in vitam æternam per huiusmodi tubum , vt debitus ordo retineretur; qui poscebat , Christo animam suam ad reparationem diuini honoris elargito , hoc decus rependi: Vnde etiam factum est , vt amor noster in Christum incederetur magis , cum videmus nos in omnibus diuites fieri in illo. Egregiè porrò S. Hieronymus in cap. 53. Esaiæ ad illud, *Si posuerit pro peccato animam suam , videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur*; Ita ea verba accipit , vt planè ferant, voluntatem Patris esse, vt omnia per Christum habeamus , ipséque illustris & clarus apud nos eo nomine euadat, quod pro eius amore ac meritis ; omnia cœlestia dona accipiamus. Idem Hieronymus aut quiuis alius apud eum, Autor Commentarij in Psal. 132. multa de vnguento sanctificante præfatus, circa illud , *sicut vnguentum in capite* , hæc subdit , vt ostendat omnem gratiam à Deo Christi capite , in Christum ; ab hoc autem capite nostro, in nos dimanare: quæ summa est Christi gloria à Deo intenta. [Barba (inquit) virilitatis indicium est. Mulierem enim & virum , hoc signo natura distinguit. Barba, igitur virilitatis indicium est. *Caput* ergo diuinitas dicitur, hoc est Deitas. Barba verò virum indicat; *vt*, (inquit,) *perueniamus in virum perfectum qui est Christus.* Vide ergo quid dicas ; *Sicut vnguentum*, sicut benedictio vnguenti de capite, hoc est, de diuinitatis sermone , *descendit in barbam*, descendit in virum perfectum, qui est Christus & postea descendit ipsum vnguentum *in oram vestimenti eius :* sic benedictio & vos montis Hermon , descendit in montem Sion. *Vnguentum* verò hic pro benedictione ponitur. *Dilexisti iustitiam*, (inquit,) *& odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationinis præ participibus tuis.* Videte quid dicat : *Dilexisti*, (inquit,) *iustitiam, & odisti iniquitatem.* Non sufficit diligere iustitiam , sed è contrario, odisse iniquitatem : Videte qui dicat, *Et odisti iniquitatem.* Pro his virtutibus quid accepit. *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Hoc ad Christum dicitur: Ideò, tu vnctus es, vt cæteros ungeres. Vnctus ex *oleo exultationis præ participibus tuis* , hoc est, plusquàm Apostoli tui. Tu enim vnguenti habuisti fontem; illi stillas habuerunt. *Sicut vnguentum in capite.* Præstet & nobis Dominus hoc vnguentum diuinitatis ; quod venit in barbam, hoc est, in virum perfectum Aaron, in Aaron Sacerdotem. Aaron autem interpretatur, *montanus.* Videtis quoniam iste Sacerdos non est de vallibus sed de montibus est. *Barba*, (inquit) , *Aaron.* Quod *vnguentum in capite, venit in barbam* : à Verbo Dei , venit ad hominem, quem est dignatus assumere. Et quid nobis prodest barba ista vncta , & vir iste perfectus? Videamus quos perfectus habeat. *Quod descendit in oram vestimenti eius.* Nos si vestimentum Christi sumus , nuditatem ejus nostra vestimus fide.] Confirmat multis, nos esse vestimentum, ac proinde vnguentum gratiæ quod nos defluit, demitti per caput, Christum.

736 Pertinet eodem, quod Origenes hom. 13. in Ezech. omnem pulchritudinem spiritualem à Christo diuidi , & ab eo in alios deriuari tradit. Item quod bono interior & supernaturalis terreno adiunctus , vt latè philosophatur S. Hilarius in Psal. 118. ad illud *manus tuæ fecerunt*

runt me, dicitur factus ad imaginem Dei; Non imago, sed ad imaginem; hoc est, ad Christum, qui est imago Dei inuisibilis: quia per Christum tota nostra sanctitas aduenit, qua ei conformamur. Vt idcirco Christus dicatur Dei manus, de quo plenè sanctus Ambrosius serm. 10. in Psal. 118. vers. 1. & nos infra cum de Christo Patre.

Eò præterea pertinet, quod Christus omnem bonam operationem in nobis elicere; & in nobis cum Satana pugnare; in nobis item pati & occidi dicitur: quia per eius gratiam omnia illa facimus & subimus. Dixi in hanc rem pleraque in Tractatione de Martyrio parte 2. c. 3. num. 21. Nunc addo insignem locum ex sancti Paulini Epistola 29. quæ est prima ad Aprum. Præfatus enim, virtutem Apri, fuisse Christi opus, addit. [Ab initio seculorum, Christus in omnibus suis patitur. Ipse est enim initium & finis, qui in lege velatur, in Euangelio reuelatur, mirabilis semper & patiens, & triumphans in sanctis suis Dominus. In Abel occisus à fratre, in Noë irrisus à filio, in Abraham peregrinatus, in Isaac oblatus, in Iacob famulatus, in Ioseph venditus, in Moyse expositus, & fugatus, in Prophetis lapidatus, & sectus, in Apostolis terra marique iactatus, & multis ac variis B. Martyrũ crucibus frequenter occisus. Idem igitur etiam nunc infirmitates nostras & ægritudinem portans, quia ipse est homo semper pro nobis in plaga positus, & sciens ferri infirmitatem, quam nos sine ipso nec possumus ferre, nec nouimus. Ipse, inquam nunc quoque pro nobis & in nobis sustinens mundum, vt perferendo destruat, & virtutem infirmitate perficiat. Ipse & in se patitur opprobria, & ipsum in te, odit hic mundus.] Nec omittendus Origenes hom. 22. in Num. ad illud *ascenderunt filij Israël, cum virtute sua*, quod sic Glossat. [Quæ est virtus eorum, nisi ipse Christus, qui est virtus Dei? Qui ergo ascendit, cum ipso ascendit, qui ad nos inde descendit; vt illuc perueniat, vnde ille non necessitati, sed dignatione descendit, vt verum sit illud quod dictum est, quia *qui descendit, ipse est & qui ascendit.*]

Reiecti, qui actu aliquos supernaturales hominis lapsi, & Sacramentorum applicationem Christi influxui subducunt.

737 Cum autem fundamenta quæ protulimus, ad tribuendam Christo moralem causalitatem in gratiam hominis lapsi, sint vniuersalia, & nihil supernaturale absque Christo fieri aut haberi per nos posse, diserte tradant, nulla planè admittenda est exceptio. Non igitur Christus moralis causa fuit solius primæ gratiæ iustificantis, & consequentium omnium bonorum, sed etiam fidei, & omnium aliarum anteriorum dispositionum quibus præparamur ad primam gratiam sanctificantem: quos actus quidam Theologi à Christi in nos influxu subduxerunt, vt Capreolus in 3. dist. 18. quæst. 1. *ad argumenta contra primam.* Driedo Tract. 2. de Captiuit. & Redemp. generis humani cap. 2. art. 4. Addamus Philippensium 1. & 2. Petri 1. ac Ruardus art. 6. Louan. contra Lutherum. & iisdem alios complures adiungit Henriquez lib. de Sacramentis in genere cap. 3. num. 4. *Littera X.* Horum sententiam Molina 1. parte quæst. 23. art. 5. disp. 2. concl. 4. meritò pronuntiat esse Scripturis dissentaneam, & discrepantem à dignitate Christi. Et inferiùs ait, non videri dubitandum, quin sit erronea. Quod ferè etiam ait Henriquez supra, & apertè Suarez lib. 2. de prædest. c. 24. num. 39. Verè enim fides, & actus alij antecedentes primam gratiam sanctificantem, sunt benedictiones aliquæ cœlestes. At eas omnes per Christum nobis obtingere, affirmat Paulus Ephes. 1. ibidémque ait, nos in Christo sorte vocari. Vocatio autem est gratia præueniens, & sanctificatione anterior. Expressè quoque Christus Hebræorum 12. vocatur *auctor fidei.* Quomodò ergo non per eum fides nostra? Videtur denique quod diximus, apertè definitum in Tridentina Synodo sess. 6. cap. 5. vbi dicitur. [Declarat sancta Synodus ipsius iustificationis exordium in adultis, à Dei per Christum Iesum præueniente gratia, sumendum esse.] Additque ca. 7. [Hominem per Iesum Cristum accipere fidem, spem, & charitatem: vt quæ Adam inobediens nobis perdidit recuperemus per Christum.] Neque tamen ex eo quod hæc dona nobis super Christum obtingant, sequitur ea exuere rationem gratiæ cum ex iustitia donetur. Quamuis enim respectu Christi, debeantur, & ex meritis dentur; tamen respectu nostri, (quod vnum fides docet,) sunt plane gratuita. Quin etiam respectu Christi, si prima omninò radix attendatur, conferuntur ex gratia, idest ex mero diuino beneplacito. Itaque fundamentum aduersariorum, est planè ruinosum.

Sed neque eximenda est è Syllabo gratiarum nobis per Christum obuenientium applicatio Sacramentorum, quibus veluti mediis applicantur nobis Christi merita: quod consequenter faciunt Doctores proximè impugnati. Idcirco enim solam primam gratiam sanctificantem aiunt concedi nobis per Christi merita, non item dispositiones ad eam præuias, quia per has dispositiones, tales reddimur quales Christus nos esse vult, iuxta leges latas circa modum applicandi nobis sua merita. Primum verò quod iam dispositis, & aptis ad Christi merita participanda confertur ex Christi meritis, aiunt esse adoptionem filiorum. Cum ergo applicatio Sacramenti quo paruulus sanctificatur, aut adultus interueniente aptatione conueniente gratiam recipit, fit quid præuium adoptioni filiorum; dicere consequenter tenentur, eam applicationem non esse ex Christi meritis; sed esse effectum diuini in nos beneplaciti, nullis Christi meritis nixum. Hoc ego nulla ratione admitto. Nam applicatio Sacramenti, est magnum gratiæ donum, & benedictio cœlestis, sine qua paruulus non reciperet gratiam: Adultus autem aut nullo modo eam reciperet, (si videlicet contritionem non interponeret, aut nõ reciperet eo modo. Igitur cũ monstratum sit, omnia gratiæ dona obuenire nobis per C. non est quod eam gratiam excludamus ab serie. Argumentum verò pro aduersariis prolatum, est planè inane. Gratis enim supponunt, ante perceptam adoptionem, hominem non esse aptatum & dispositum ad percipiendum fructum meritorum Christi. Fructus enim meritorum Christi, (quod hi Autores non aduertunt,) non continetur sola sanctificatione, eiúsque fru-

ctibus ; sed iis quoque vel actibus nostris, vel applicationibus extrinsecis, quibus ad gratiã consequẽdã peruenimus: cuiusmodi sunt dispositiones liberę ad sanctificationẽ, & gratię præuenientes accómodatæ ad causandas illas dispositiones. Itemque applicatio sacramentorum. Non est igitur negandum, quin hæc gratiæ beneficia, obtingant nobis per Christum. Et hoc est haurire aquas de fontibus Saluatoris, & ablui ex fonte patente domui Iacob, qui fons est Christus Dominus. Nemo verò iure negauerit, quin sit ingens gratia, non solùm ablui per aquas fontis illius, sed etiam eum habere parentem, nobisque applicari ad abluendum. Ipsam verò vniuersam sacramentorum gratiam, à Christo esse, in confesso est: idque vt significetur, nullum sacramentum absque cruce peragitur. Audi Autorem sermonis de Baptismo Christi, apud Cyprianum, *sub initium.* [In cruce Domini gloriamur, cuius virtus omnia peragit sacramenta, sine quo signo nihil est sanctum, neque aliqua consecratio meretur effectum. Hinc omnium sanctificationum exurgit sublimitas, & profundum, & longè latéque plenitudo diffunditur gratiarum.]

Item qui gratiam antiquorum, ab eo exemerunt.

738 Non item ab vniuersali canone proposito, quo omnem gratiam hominis lapsi, à Christi capitis influxu deriuari diximus, eximenda est gratia antiquorum. Meritóque Turrecremata lib. 1. summæ de Ecclesia cap. 51. grauiter notat æqualem suum ; Augustinum de Roma, inficiantem, gratiam antiquorum manasse à Christo. Iure item in eamdem doctrinam quorumdam sui temporis, concitatur Isidorus de Isolanis lib. 1. de Imperio militãtis Ecclesiæ tit. 9. quæst. 1. similitérque Molina concl. illa 4. *sub finem*, vehementer sibi displicere ait, quod Driedo negat fuisse ex Christi meritis, præparationes queis olim Deus antiquos Patres, ipsamque Deiparam aptauit, vt ex eis Christus prodiret. Omnem quippe gratiam, etiam anteriorum Christo sanctorum, de Christi fonte manasse, pulcherrimè monstrat S. Leo serm. 10. de Natiuit. c. 7. vbi agens de fidei Christianæ primariis capitibus, ait. [Hoc credentes, dilectissimi, Christiani sumus, veri Israëlitæ, & in consortium filiorum Dei vetaciter adoptati : quia & omnes sancti, qui Saluatoris nostri tempora præstiterunt, per hanc fidem iustificati, & per hoc sacramentum, Christi sunt corpus effectii, expectantes vniuersalem credentium redemptionem in semine Abrahæ, de quo dicit Apostolus ; *Abrahæ dictæ sunt repromissiones, & semini eius. Non dicit & seminibus quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus.* Propter quod Matthæus Euangelista, vt promissionem ad Abraham factam, ostenderet in Christo esse completam, generationum ordinem percurrit, & in quo omnibus gentibus dispositа fuisset benedictio, demonstrauit. Lucas quoque Euangelista, ab ipso Domini ortu seriem generis sui sursum versùs retexuit, vt etiam illa sęcula quæ diluuium præuenerunt, & huic Sacramento doceret fuisse connexa, omnésque ab initio successionum gradus, ad eum in quo vno erat salus omnium, tetendisse. Non ergo dubitandum est, quia præter Christum, *non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo non oporteat saluos fieri.*]

739 Subtiliter circa duplicem Genealogiæ Christi texturam philosophatur ad hunc ipsum scopum Paulinus Aquite lib. 2. contra Felicem *in fine*. Sed commodiùs, certe clariùs id ipsum, & alia præterea nonnulla, circa eamdem Christi Genealogiam ob eruauit S. Anselmus enarrat. 2. in Euang. decerpo partem. [In generationibus Matthæi, significatur nostrorum susceptio peccatorum à Christo Domino : in generationibus autem Lucæ, designatur nostrorum abolitio peccatorum à Christo Domino. Ideò ille eas descendens enarrat, iste ascendens. Remissis enim peccatis ad Dominum reuertimur & ascendimus, à quo per Adam peccantes recessimus, & huc delapsi sumus. Nam quod dicit Apostolus, *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati*, hæc est susceptio peccatorum. Quod autem addit, *vt de peccato damnaret peccatum in carne*, hæc est expiatio peccatorum. Proinde Matthæus à Dauid per Salomonem descendit, in cuius matre ille peccauit: Lucas verò ad ipsum Dauid per Nathan ascendit, per cuius nominis Prophetam, Deus peccatum illius expiauit.] Et inferiùs ad illud *qui fuit Enoch* ; ex Luca depromptum. [Pulcher generationum ordo, à baptizato Dei filio vsque ad Deum patrem ascendens, septuagesimo gradu Enoch habet, qui dilata morte translatus est in paradisum, vt significet eos qui in gratia adoptionis filiorum ex aqua & Spiritu sancto regenerantur, interim post ablutionem corporis externam, susceipiendos in requiem. Septuagenarius quippe numerus, propter septimam Sabbati, ad requiem eorum significandam, qui in ante Christi gratia Decalogum legis inuenerunt, aptissimè congruit ; & in tempore Resurrectionis indemutabili Dei sapientiæ contemplandæ per secula, monstret esse iungendos. Ad vltimum verò dicitur. *Qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei*, Quia Christus Iustitiæ suæ patrique nos expiatos ab omni peccato purgatósque coniungit, vt fiat quod ait Apostolus ; *Qui autem adhæret Domino, vnus Spiritus est.* Propterea in hoc numero generationum, & ipse Christus, à quo incipit enumeratio ; & Deus, ad quem peruenit, connumerantur, & fit numerus septuaginta septem, quo significatur omnium prorsus remissio & abolitio peccatorum ; quam etiam ipse Dominus per huius numeri mysterium euidenter expressit, dicens ; remittendum esse peccata *non solum septies, sed etiam vsque ad septuagies septies.*] Fusè prosequitur mysteria huius numeri, & quomodò remissio peccatorum omnium per eum sit designata. Tum addit. [Itaque quia in septuagesimo septimo numero designatur, & primi hominis & cæterorum, qui ex eo prodierunt, transgressio, aptè Deus septuagesima & septima generatione venit, abolituras omnia peccata suorum fidelium, omnes enim qui more Christiano accedunt ad lauacrum, continentur in mysterio septuagenta & septem generationum ; & ideò remissionem peccatorum consequuntur ab eo, qui tot generationes mundans, in hoc numero remissionem culparum constituit, & in fine tot generationum, venit tollere peccata mundi. Non solùm enim eos qui in nouo Testamento baptizantur, purificat, sed & illos qui ab exordio mundi,

mundi,in eum venturum rectè crediderant. Vnde sursum redeundo numerat Euangelista sanctas has generationes, vt ostendat & ad omnes eas pertingere purgatoriam &reconciliatricem, Christi gratiam ; omnésque, qui nunc Baptismi sacramentum rectè seruant, ad Deum redire. Nam gratia diuinæ Incarnationis & Purificationis in omnes retrò generationes ascendit, vt intelligamus nullum tempus vnquam fine electis Christi transisse, qui per eum ab originali culpa sunt liberati Propter quod & ipse Adam, quem Dei sapientia,quæ Christus est,*eduxit*, vt scriptum est,*à delicto suo*, in fine relationis gubernationum, Filius Dei per hanc Christi gratiam ostenditur. Ac inde Pater Deus, Christum Deum & hominem recipit, & per hunc omnes, qui membra sunt,erant.]

740 Audi etiam Origenem hom. 27. in Num. ad illud,*hæ sunt mansiones*. Sic enim scribit. [In Ægypto erant filij Israël, in operibus Pharaonis Regis, luto ac latere affligebantur, donec ingemiscentes, clariorem ad Dominum: & exaudiens gemitum eorum mitteret eos Verbum suum per Moysem, & educeret eos de Ægypto. Et nos ergo cum essemus in Ægypto, mundi dico huius erroribus & ignorantiæ tenebris, operantes opera Diaboli, & in concupiscentiis & voluptatibus carnis, miseratus est Dominus afflictionem nostram : & misit Verbum suum,vnigenitum Filium,qui nos de ignorantia erroris ereptos,ad lucem diuinæ legis adduceret. Sed primò omnium, intuere mysterij rationem : quam qui diligenter obseruauerit, in Scripturis inueniet, in egressione filiorum Israël de Ægypto, quadraginta & duas habitas esse mansiones : & rursùm aduentus Domini & Saluatoris nostri in hunc mundum, per quadraginta & duas generationes adducitur. Sic enim Matthæus Euangelista commemorat dicens ; *Ab Abraham vsque ad Dauid Regem, generationes quatuordecim. Et à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. Et a transmigratione Babylonis vsque ad Christum,generationes quatuordecim.* Illas ergo quadraginta & duas generationum mansiones,quas Christus fecit ascendens in Ægyptum mundi huius, ipso numero quadraginta & duas mansiones faciunt, qui ascendunt de Ægypto. Et benè obseruanter posuit Moyses, dicens; *Ascenderunt filij Israël cum virtute sua.* Quæ est virtus eorum,nisi ipse Christus, qui est virtus Dei? Qui ergo ascendit,cum ipso ascendit,qui ad nos inde descendit,vt illuc perueniat, vnde illa non necessitate, sed dignatione descendit, vt verum sit illud,quod dictum est,quia *qui descendit, ipse est & qui ascendit.*]

Bernardus Epist. 190. disputans contra Abelardum, hoc fuisse ait, quod Christo acclamabant,& qui præibant & qui sequebantur, *benedictus qui venit in nomine Domini*, agnoscentes ab eo omnem suam benedictionem dimanare, & omnem peccatorum absterſionem. Eodem sensu, eas acclamationes accipit S. Greg. hom. 17.in Ezech.

Antiquæ adumbrationes, veritatis propositæ.

741 Eodem applicat S. Cyrillus lib. 2. de adorat. quod de serpente per caudam apprehenso à Mose, sicque in pristinam formam reuocato, traditur Exodi 4. Cum enim præmisisset manum Mosi antè leprosam;esse Christum, cuius dextera fecit virtutem;eámque apprehensionem serpentis, naturæ nostræ susceptionem significasse ; eius verò redintegrationem in honorem regium & expurgationem à veneno;siue reformationem à ferali nequitia, & sanctificationem,regressione serpentis in virgam regiam, fuisse adumbratum : his inquam præmissis, rogatus à Palladio Collocutore,S.Cyrillus,quorsum Moyses, serpentem cauda potiùs quàm aliter prehendisse legatur, hanc reddit rationem. [Caput, velut initium quoddam est totius animantis, vt cauda finis. Age igitur vniuersum genus humanum, vt vnum animal hactenus cogitemus ; apprehendit igitur caudam Christus, ideſt, extremas partes atque vltimas ; externis quippè seculorum temporibus aduenit. Verùm quemadmodùm, quamuis Moyses caudam apprehendisset, tamen vsque ad ipsum quoque caput illa reformatio recurrit,(est enim totus ille serpens in virgam immutatus,) ad eundem modum,vltima licet apprehenderit Christus, attamen in vniuersum genus pertinet, & ad caput ipsum vsque,ideſt,Adam,illa per gratiam reformatio pertingit. Scriptum est enim, ideo Christum esse mortuum & reuixisse,vt viuis ac mortuis dominetur:Igitur in extremis, ipsa quoque principiorum simul ac est perfecta redemptio.]

Rursus verò ad eiusdem libri calcem, exponens factum Sephoræ circumcidentis filium tenellum ; Sephoram quidem filiam Sacerdotis Madiam,Mosi iunctam matrimonio,interpretatur Ecclesiam ex gentibus, adunatam Synagogæ. [Ergo cum Sephora (inquit) Ecclesiæ loco ex gentibus collectæ accipiatur à nobis, proculdubio, qui est ex ea filius, recentioris populi figuram tenebit ; eò quòd illam quam spiritus efficit in Christo pueritiam, atque in Deum regenerationem credentes acceperint,quos etiam *populum qui creabitur*,appellat profectò David. Is igitur nuper in Christo genitus puer ; recentior,inquam, per fidem populus, per Circuncisionem in spiritu mortem cohibet : Est enim calculus,naturę illius firmissimę notæ:eius enim robur atque soliditas,per lapidem, vt qui durus admodùm sit, significatur. Itaque etiam Iesus Naue, cum Israëliticas copias per Iordanem traiecisset gladiolis eos lapideis circumcidit, videlicet illam in Christo per Spiritum Circuncisionem præfigurabat : Petra enim Christus, quem tanquam in figura,vt modò dixi,ille quoque calculus prænotat, quo Sephoræ est filius circuncisus. Quo tempore,etiam mors aufugit, atque à Moyse discessit is, qui illum quærebat occidere, quod illius in Christo circuncisionis Mysterium honoraret ; in quo res ipsa gesta figuratè nobis subclamare videtur, non ab iis modò, qui Christi circuncisione dignati sunt, recessisse mortem,sed ipsis etiam Patribus eam, Christi inquam, mysterium, auxilio fuisse. Vt enim omnes in Adam mortui sumus,sic in omnes

nes quoque illa per Christum gratia fertur ac funditur. *Ideò namque mortuus est, vt & mortuis & vivis dominetur.* Ergo illo ipso tempore, quo iunior populus circunciditur, simul quoque patribus vitæ præstatur. Viuunt enim Deo, eo ipso quod victuri sunt: id enim sacris libris est proditum. Spiritalis porrò Circuncisionis tempus, Christi aduentus est.]

Illustratio eiusdem ex Anselmo. Mollitus Rupertus.

742 His veluti adumbrationibus, veritas quam proposuimus de anteriorum Sanctorum gratia è Christi fontibus hausta, non parum illustratur. Sed iuuat insuper, ei etiam lucem affundere maiorem, & firmitatem conciliare, adducta insigni ratiocinatione S. Anselmi lib. 2. cur Deus homo c. 16. qua modus communicatæ antiquis, Christi gratiæ, & congruens ratio cur ipsi quoque de Christi plenitudine accipere debuerint, perbellè exponitur. Sic igitur habet. [Oportuit vtique vt illa redemptio, quam Christus fecit, prodesset, non solùm illis, qui eo tempore fuerunt, sed & aliis. Sit enim Rex aliquis, cui totus populus suæ cuiusdam ciuitatis sic peccauit, excepto vno solo, qui tamen est de illorum genere; vt nullus eorum facere possit vnde mortis damnationem euadat. Ille autem, qui solus est innocens tantam apud Regem habeat gratiam, vt possit; & tantam dilectionem erga reos, vt velit omnes, qui credent suo consilio, reconciliare quodam seruitio ipsi Regi valdè placituro, quod facturus est, die secundùm voluntatem regis statuto: & quoniam nõ omnes possunt, qui reconciliandi sunt, ad diem illam conuenire, concedit Rex, propter magnitudinem seruitij illius, vt quicumque vel antè, vel post diem illam, confesti fuerint se velle per illud opus, quod ea die fiet, veniam impetrare, & ad pactum constitutum ibi accedere, ab omni culpa sint absoluti præterita; & si contigerit vt post hanc veniam iterum pecarẽt, si dignè satisfacere & corrigi deinceps voluerint, per eiusdem pacti efficaciam iterum veniam recipiant: sic tamen, vt nullus palatium eius ingrediatur, donec factum sit, vnde culpæ relaxantur. Secundùm hanc similitudinem, quoniam non potuerunt omnes homines qui saluandi erant, præsentes esse, quando redemptionem illam Christus fecit, tanta fuit vis in eius morte, vt etiam in absentes vel loco, vel tempore, eius protendatur effectus. Quòd autem, non solùm præsentibus prodesse debeat, hinc facilè cognoscitur: quia non tot præsentes eius esse morti potuerunt, quot ad supernæ ciuitatis constructionem necessarij sunt, etiamsi omnes, qui eiusdem mortis tempore vbicumque erant, ad illam redemptionem admitterentur. Plures enim sunt Dæmones, quàm (de quibus restaurandus est numerus eorum,) ea die viuerent homines. Nec credendum est, ex quo factus est homo, vllum tempus fuisse, quo mundus isto cum creaturis suis, quæ factæ sunt ad vsus hominum, sic vacuus fuisset, vt nullus esset in illo ex humano genere ad hoc pertinens, propter quod factus est homo. Videtur enim inconueniens, quod Deus vel vno momento permiserit humanum genus, & ea, quæ fecit, propter vsum eorum, de quibus superna ciuitas perficienda est, quasi frustra extitisse. Nam aliquatenus in vanum esse videretur, quandiu non ad hoc, propter quod maximè factæ essent, viderentur subsistere.] Hæc S. Anselmi ratiocinatio, opportunissima est ad intelligendum, quod susceperamus comprobandum, nempe gratiam antiquorum Patrum à Christo tametsi illos subsecuto esse deriuatam.

Non repugnat Rupertus lib. 1. de operibus Spiritus sancti cap. 27. cum negat collatam esse antiquis per Christum remissionem peccatorum, ante Christi passionem. Sensus enim est tantùm, effectum illum peccati quo à regno excludebantur, non fuisse sublatum nisi per Christi mortem: quamuis gratia qua sublata est macula, data sit antiquis per Christum, cum sunt iustificati. Exponit se ipse Rupertus lib. 4. de Processione Spiritus sancti c. 12. [Per sanguinem (inquit,) huius solius, tam illi, quàm nos, Spiritum sanctum in ista gratia, quæ est remissio peccatorum, accepimus. In quorum videlicet, veterum & nouorum distinctione, illud perpendere pulchrum est, quia cum (sicut alio in loco diximus,) duo sint data sancti Spiritus, alterum in remissionem peccatorum, alterum in diuisiones gratiarum: Veteres prius in diuisiones gratiarum, quàm in remissionem peccatorum acceperunt; noui autem, scilicet, nos, qui post passionem Christi renascimur aut renati sumus, prius in remissionem peccatorum, quàm in diuisiones gratiarum accepimus.] Et mox. [Itaque de illis, scilicet de veteribus Sanctis siue filiis Dei, maximè qui ante diluuium fuerunt, rectè dicas illud mysticum B. Iob, *quia concepti non viderunt lucem.* Gratia namque Spiritus sancti, qui est ipsa benedictio Patris & Filij, qua benedixit Deus masculum & fœminam dicens, *Crescite & multiplicamini*, sterilis quidem deinde nunquam fuit, quin tanquam maternus vterus conciperet filios Dei, sed quia non peruenerunt ad iam dictæ remunerationis diem, imo nec cogniti sunt mundo per alicuius Scripturæ narrationem, nimirum quasi concepti non viderunt lucem.]

Difficultas in contrarium quoad gratiam Deiparæ, & maiorum Christi.

743 Ratum igitur esto, gratiam quam antiqui Patres acceperunt, è Christi meritis dimanasse. Est tamen circa hoc difficultas non parua, propter Deiparam, & antiquos illos à quibus Christus accepit esse. Nam meritum propriè dictum, cum sit moraliter effectiuum, supponit merentis existentiam, saltem obiectiuam, naturâ priorem merito, & gratia per meritum concessa. Eóque modo Christus ab origine mundi occisus est, quatenus in præuisione Dei, mors & meritum eius, fuit ante gratiam concessam iustis veteris Testamenti, ac legis naturæ. Atqui ea obiectiua antecessio Christi, non videtur posse admitti quoad gratiam iustorum illorum qui fuerunt Christi progenitores, & suis piis actibus meruerunt de congruo, sin minùs Incarnationis substantiam saltem circumstantiam aliquam. Nam gratia illa, si erat obuentura per Christi meritum, supponebat necessariò existentiam Christi præcognitam, sine qua meritum non intelligeretur à Christo manare: quia quod non est, aut esse non concipitur, non agit aut non concipitur agere, siue physicè, siue moraliter. In quo cauillatus meritoria, quia est quasi effectiua, differt à finali, quæ non impellit rem ad aliud, sed ad suiipsius conquisitionem allicit.

allicit. Si ergo illa gratia Patrum, supponebat Christi existentiam, quomodò poterat causare moraliter siue meritoriè circunstantias Incarnationis, sine quibus Christus non poterat intelligi existens, & idoneus ad profundendum meritum, quo Patrum gratia obtingeret?

Prior eius extricatio.

744 Hoc argumentum, latè tractatum est, exponendo causas Christi extrinsecas. Et ex ibi dictis, duplex eius dissolutio habetur: prior est, Christum Dominum, supposito peccato, fuisse à Deo antecedenter ad omnia prædefinitum quasi vagè, quoad causas ex quibus esset proditurus: ita tamen, vt certò constaret Deo Christum vi decreti illius, aliquo tandem modo, & per aliquas causas producendum, magna & eximia opera esse profusurum, eaque hominibus applicaturum. Fateor opera Christi sic obiecta Deo, non obiici vt merita formaliter & in actu secundo; neque enim obiiciuntur vt directa ad causandam præmij assecutionem. Obiiciuntur tamen vt capacia quæ ad id assumantur; seu vt apta & digna quibus implantetur formale meritum. Et catenus possunt dici *merita*, nempe obiectiuè potiùs quàm formaliter: quia eorum intuitu Deus inducitur ad conferendum aliquod bonum, etiam si non intelligantur ab operante directa ad talem inductionem causandam, quod esset de ratione meriti formalis. Per ea ergo Christi merita sic præconcepta, potuit conferre gratia Christi progenitoribus, qua congruè mererentur circunstantiam aliquam attinentem ad Christi existentiam, & Verbi Dei Incarnationem deteterminatè postmodùm decernendam per certas & definitas causas. Postmodùm dico, non quasi sit in diuino decreto vlla temporaria successio; sed quia nostro concipiendi modo, simplicissimum & planè simultaneum processum diuinæ voluntatis, pro varietate obiectorum ad quæ terminatur, dearticulamus, & signis rationis prioribus ac posterioribus subnotatis, distinguimus. Quia ergo obiectum diuini decreti de Christo producendo, spectatum quasi generatim, & antecedenter ad certas causas per quas executioni mandandum est, præsupponitur iisdem causis determinatè consideratis; meritò agnoscitur in Christo prioritas aliqua rationis, in qua meritum Christi habet locum antecedenter ad causas illas definitas existentiæ suæ, in posteriori signo decernendas. Neque idcirco vlla in diuinam conceptionem confusio, vel indecretum imperfecta indeterminatio cadit: sed omnis confusio & indeterminatio quæ ibi in priori signo concipitur, tenet se ex parte imperfecti nostri modi concipiendi, salua semper Deo perfectissima sua. & ab omnibus defectibus nostris exquisitè purgata, intelligendi & decernendi rationes; cuius correspondentiam cum varia præsuppositione obiectorum eam terminantium, adæquare prædicta nostro concipiendi modo conamur.

Posterior difficultatis propositæ expeditio.

745 Alterum responsum, quo dissolui potest difficultas proposita, circa gratiam Christi progenitoribus concessam, illud est; gratiam nimirum illam non cecidisse sub propriè dictum Christi meritum, quo res primùm ponitur; sed tantùm sub improprium & compensatiuum, quod extensa non nihil meriti notione, meritum dicitur. Imaginandum namque est, Deum gratiam antiquis illis Patribus & progenitoribus Christi sui, ante conceptam Christi existentiam, vt eius adiunctum aliquod, mererentur, concessisse veluti credito, probè conscium, fore vt à Christo cum productus foret, exhibitione pretij superabundantis compensaretur. Qua ratione, gratia primùm conceditur antecedenter ad Christum; ac proinde independenter ab eo. Postea verò posita Christi productione ac meritis, si perstet gratia (vt constat perstare gratiam habitualem), retinetur ex iustitia ex parte Christi, qui pretium pro ea gratia credito præstita, est elargitus. Hoc itaque pacto præcluditur difficultas proposita, quæ ducebatur ex necessaria præexistentia obiectiua meriti propriè dicti ad præmium, quam constat non posse habere locum in Christi meritis ad primam gratiæ Patrum exhibitionem comparatis; quia merita Christi non potuerunt diuinæ præuisioni obiici ante Christi progenitores, & gratiam eorum; quandoquidem Christus meritis suis anterior, ab huiusmodi progenitoribus pendebat, eratque eis & tempore & natura posterior. Posse porrò ista sufficere ad explicanda & tuenda quæ de Christi merito circa antiquos Patres à quibus progenitus est, sunt affirmanda, inde liquere videtur, quod hoc sit aliquod meritum; & ea ratione rectè intelligatur, omnem planè gratiam hominibus lapsis cócessam. ad Christum referri tanquam ad principium, & ab eo esse; quod vnum habemus ex principiis reuelatis, quibus nominatim traditur, Christum mortuum esse in redemptionem earum præuaricationum quæ erant sub priori testamento: atque adeò gratiam antiquis Patribus promeruisse. Et erunt sanè hoc Christi merito erga progenitores suos contenti, qui nullum aliud circa quosuis antiquos, Christi meritum agnoscunt; vt Ægidius de actibus supernat. disp. 8. dubio 7. à n. 115. & à Ragusa Tomo 1. 3. p. disp. 32. §. 4.

Discussa quæ in eam nuper obiecta.

746 Sic iam pridem statueram de hoc merito, cum ista recognoscenti, oblatum est recens à prælo opus, Didaci Alarcon in primam partem, vbi tractatu 4. disp. 3. c. 4. à n. 16. in hanc doctrinam à nonnullis quos refert traditam, fusè disputat. Reuera tamen quę proponit numero illo 16. & tribus sequentibus, nullo modo feriunt compensationem illam gratiæ Patribus creditò concessa à Christo factam; sed tantùm impugnant eiusdem gratiæ meritum propriè dictum à Christo elicitum per actionem gratiarum, quale meritum non assignauimus Christo. Quamuis enim Christus gratias Patri egerit pro gratia antiquis Patribus concessa; tamen per eam gratiarum actionem, Christus non meruit propriè gratiam Patribus à quibus præhabita supponitur, etiam in obiectiua existentia. Neq; verò Christus dũtaxat per actum actionis gratiarum, (vt perperã assumitur), sed per quosuis alios actus suos, promeruit dicto modo patribus Gratiam. Omnibus enim C. actib. æquè com-

mune fuit, compensare posse hoc munus collatum antiquis. Addit idem Autor numero 21. de fide esse, Christum non modò esse causam finalem iustificationis hominum quorũcumque, sed etiam meritoriam : vtramque enim illam causam expresse secernit Tridentinum sess.6.c.7. Atqui iuxta doctrinam propositam, Christus non esset nisi causa finalis donorum Patribus concessorum. Nam dare gratiam sanctificantem intuitu Christi eam aliquando compensatui; siue vt Christus det gratiarum actionem, aliud non est, quàm Deum eam gratiarum actionem intendere; & vt ipsa aliquando sequatur, dare gratiam : vbi nulla alia causalitas meritorum Christi apparet, quàm finalis: quæ tamen certò non sufficit, cum Concilium præterea requirat meritoriam. Deinde ex generalibus doctrinæ de gratiæ principiis, constat; cum Deus dat gratiam vt aliquid fiat, non dare eam quia opus illud factum est, aut faciendum, iuxta solemnem Diui Augustini argumentationem libro de Prædestinatione SS. cap. tertio, & decimonono, & Concilij Arausicani canone 25. Sed potiùs dare gratiam, vt fiat opus quod absque gratia non efficeretur : quod est moueri à fine boni nostri per Deum intento, non à merito per nos exhibendo. Si ergo similiter Deus, ex intentione actionis gratiarum à Christo exhibendarum, contulit antiquis gratiam; perspicuè sequitur, Christum non fuisse causam meritoriam gratiæ illius, sed finalem tantùm: sic Autor prædictus, parum appositè ad id de quo agitur. Christum enim esse causam meritoriam gratiæ Patribus datæ, extra controuersiam est. Sed quod id meritum sufficienter accipiatur de compensatione per Christum præstita, affirmant ij quorum sententiam prædictus Autor exeunt. Et cum deberet in ea meriti pro compensatione accepti explicatione refellenda hærere, totus est in excludenda mera causalitate finali, Christi in gratiam Patrum : quam solam causalitatem, gratis supponit inuehi ab iis quos impugnat. Itaque tota eius machinatio, abit cassa, & in ventum.

Facile porrò esset, hunc Autorem vrgere multo magis, expendendo dissolutionem nodi propositi quæ tandem ab ipso profertur num. 37. & 53. Argumentum erat eiusmodi. Gratia fuit antiquis Patribus data, tanquam præmium actionis gratiarum quam Christus præuidebatur eliciturus in tempore. Sed talis gratiarum actio supponit ipsam gratiam collatam, vt per se liquet. Ergo idem est priusquàm sit : quia scilicet gratia esset ante præuisam suam causam quasi efficientem, idest meritum Christi ante quod præuisum data supponitur. Huic argumento respondet Autor prædictus, gratiam datam Patribus, esse priorem actione gratiarum Christi, in genere autem causæ quasi efficientis & meritoriæ, esse posteriorem. Sicut actio physica pendet obiectiuè à termino qui per eam efficitur, & productio actiua Verbi diuini, ex parte Patris specificatur à Verbo, vt à termino & obiecto, cognito ac producto per talem generationem quamuis Verbum origine, in genere principij quasi efficientis, sit posterius ea generatione. Istam enodationem argumenti propositi censeo prorsus inanem. Est enim prorsus impossibile, vt aliquid priùs concipiatur existere, (quod planè verum est de obiecto actionis gratiarum, seu de gratia data Patribus) & simul non concipiatur existere; vt sanè necesse est concipi gratiam Patribus datam, quatenus iuxta aduersarium, causanda est à Christo, merito propriè dicto, per actionem gratiarum. Neque condimenta quibus aduersarius conatur doctrinæ suæ saporem conciliare, sunt reuera talia quæ insulsitatem eius abstergant. Nam in exemplis quæ proponit, præexistentia non exigitur vtrinque realis & exercita, saltem obiectiuè; sed ex vna tantùm parte est præxistentia realis. Ipse autem vtrinque, cum apertissima impossibilitate, statuit realem præexistentiam inter duo illa de quibus hîc agitur: nempe inter gratiam veterum, Christi gratitudini tanquam causæ meritoriæ repensam, & ipsam gratitudinem; cui realiter præconcipi oportere beneficium collatum, nemo non videt. Quare valeat responsio, apertæ impossibilitati subnixa: & & probabile maneat, quod de Christi merito non nisi compensatiuo, est adductum.

Summa antedictorum. Obiter an opus membri mystici Christi, sit moraliter dignius.

747 His ita constitutis, ratum ac fixum manet, quod hîc præmisimus; nempe omnem gratiam hominis lapsi, esse gratiam Christi : vt miram non sit, in Conciliis Africanis, & Arausicano, ac Tridentino, & in Epistolis summorum Pontificum Innocentij, Sixti, Zozimi, Cœlestini, Gelasij; Et apud Patres, præsertim Augustinum, omnem gratiam nobis concessam in hoc statu, passim vocari *gratiam Christi*, siue *per Christum*, quia eius meritis rependitur: ideò, non tantùm in eius gratiam ac ob eius amorem, sed etiam ob eius merita. Posset enim quis, ob personam quam diligit, tametsi nihil tale promeritam, aliquid præstare alteri, quod non diceretur facere ob merita personæ dilectæ, etiamsi faceret eius intuitu. Deus ergo non tantùm in gratiam Christi eiúsque intuitu, homini lapso gratiam contulit; sed etiam propter merita Christi sui : quod & Christo honorificentius est, & nos ad eius amorem vehementiùs incendit. Neque verò id duntaxat accipiendum est, de gratia entitatiuè ac intrinsecè supernaturali, sed de omni planè gratia creata, etiam illa quæ extrinseca est, & non nisi in remotione impedimentorum salutis cernitur; aut ad res temporales terminatur, dummodò supernaturali modo conferatur : idest aliquo modo ad ordinem gratiæ, & salutem æternam alicuius pertineat. Quicquid enim huiusmodi est, rectè dicitur, & est gratia per Christum. An verò his donis per Christi merita obuenientibus, annumeranda quoque sit gratia increata, idest actus diuinus terminatus ad conferenda nobis hæc aut illa creata bona, dicam cap. sequenti, tractans influxum Christi in prædestinatos. Quod enim ibi, de actu diuinæ voluntatis terminatæ ad prædestinatos statuemus, æquè statuendum est de actu simili, terminato ad quodcumque subiectum supernaturalis beneficij.

An item dona illa gratiæ, quibus Deo placemus, & merita quibus gratiam & gloriam commus, & opera inde procreata, ex eo quod paramus, & opera inde procreata, ex eo quod sint nobis per Christum concessa, sint moraliter digniora

digniora quàm si nobis aliunde obuenirent, de quo inter Præpositum 3. parte, quæst. 19. num. 63. Vasquem 1.2. disp. 214. cap. 3. ac 7. negantes, & Vegam lib. 4. in Conc. cap. 8. Caietanum Tom. 3. Opuscul. tract. 9. c. 9. Hosium in Confessione Polon. c. 73. Becanum de Incarnatione cap. 14. quæst. 12. num. 5. Suarem lib. 12. de gratia cap. 19. affirmantes, controuertitur; non refert multùm ad rem præsentem. Obiter tamen dixerim, adhærendum esse parti neganti, si sensus esset, opus supernaturale quod omnibus spectatis in statu innocentiæ promeruisset gradum vnum gratiæ & gloriæ; nunc inuchere maiorem gratiam, Christo istud augmentum supra conditionem operis nobis promerente. Sic enim nos, citra dispositionem nostram iustificaremur, & bearemur ex parte. Nec eum prædictæ sententiæ sensum stabiliunt, quæ pro ea proferuntur: ac nominatim quod Christus Ioannis 10. se venisse ait, vt oues vitam haberent & abundantiùs haberent. Id enim optimè saluaretur, per meritum selectiorum illorum & vberiorum auxiliorum, quę dicerentur per Christum nobis obtigisse, supra eos qui anterioribus seculis in magna gratiæ & auxiliorum caritate vixerunt. Si tamen sensus partis affirmantis tantùm sit, opera nostra, ex eo quod nos Christi corpori conseramur vt membra viua, honestari nouo decore, fierique digniora, ac proinde certam aliquam gratiæ sanctificantis ac gloriæ portionem eis sic honestatis, tanquam circunstantia. Quis nobiliore affectis, respondere; sic non intritus subscribo parti affirmanti, cui non obscure fauet Tridentinum Sess. 6. c. 16. Homini quippe, ex eo quod per gratiam sanctificantem fiat membrum Christi viuum, accedit dignitas aliqua, ad conciliandam operibus eius dignitatem opportuna. Pro dignitate autem personæ, etiamsi opus in se ac intrinsecè idem foret, augeri meritum operis, sententia est satis recepta in Tractatione de merito. Igitur rectè asseritur, opera hominis ex lapsu per Christum erecti, & Christo capiti sociati, esse magis meritoria, etiam prout sunt ipsius hominis, auctiore per caput suum dignitate collucentis, quàm forent si ab homine eliciterentur in statu innocentiæ, secluſa honestatione operantis, ex eo quod sit Christi membrum.

Sine admittendus Christi influxus in hominem integrum, & Angelum.

748 Pergo ad influxum Christi in hominem integrum, & Angelos. Adam enim priusquàm peccaret, gratia sanctificante colluxit, quam non videtur potuisse per Christum accipere, quia Christus non fuit à Deo præordinatus, nisi occasione peccati. Igitur ante præuisum peccatum, non potuit prouidere Christus venturus. Et tamen in signo rationis ante præmissum peccatum, Adam præuisus est habere gratiam. Atque ita gratia Adamo collata in statu innocentiæ, non videtur potuisse conferri ex Christi meritis. Et ita plane significat S. Augustinus lib. de corrept. & gratia c. 11. Tametsi enim ait, Adamum innocentem non eguisse Christi morte, quod posset referri ad excludendam tantùm redemptionẽ; Tamen eo loquendi modo D. Augustinus videtur designasse Christi meritum, quod maximè morte constitit. Et alia subdit de potentiore gratia quæ Christus est, Adamo non necessaria, nobis autem concessa; quæ planè ferunt eam quam dixi gratiæ Adami innocentis independentiam à Christi meritis. Et ita tradunt Monila prima parte q. 63. art. 3. disp. vnica membro 5. concl. 7. Vasques 3. parte disput. 48. c. 2. infert, Christum non esse caput hominis in statu innocentiæ, quomodò enim caput, si gratiam non influxit? Neque verò dici potest, Deum per scientiam mediam, conscium eius quod futurum erat, contulisse Adamo gratiam dependenter à Christo: quatenus scilicet conditionaliter præsciebat, Adamum in his vel illis conditionibus positum, peccaturum; atque adeò Christum venturum, quas positiones iam tunc decernebat permittere, & præuidebat: ipsas apponendas. Hoc inquam iuuare non potest, ad explicandum quomodò Adamus in statu innocentiæ potuerit gratiam accipere per Christi merita. Nam merita conditionalia, quamdiu sunt tantùm conditionalia, non mouent ad remunerandum: alioqui tota prædestinationis series, posset esse ex merito. Et æquè dicendum esset, demerita conditionalia, digna esse repensione actuali supplicij, quod nemo non videt, absurdum esse, & iure à Diuo Augustino & Prospero, aduersùs præmium meritis tantùm conditionatis repensum, obiicitur. Atqui merita Christi prout scientiæ mediæ obuersantur, non sunt nisi conditionata. Ergo vt sic, non mouerunt Deum ad dandam Adamo innocenti gratiam. Cum autem conditio mandatur executioni, & merita Christi prænoscuntur absolutè futura, antecessit in priori rationis permissio peccati, ipsumque peccatum, quod ratione subsequitur statum gratiæ, è quo Adamus per peccatum deiicitur. Hac difficultate vrgetur influxus Christi, in hominem constitutum in statu innocentiæ.

Par porrò difficultas vrget pro Angelis. Collata namque est Angelis gratia, antecedenter ad peccatum Adami: vt ex eo constat, quod Dæmon qui priùs gratia colluxerat, postquàm fœlici illo statu excidit, ruinam Adamo conciuit. Ex quo sequitur, gratiam & Adamo innocenti, & Angelis, in eodem signo rationis fuisse decretam. Sicut ergo difficultas proposita, euincere planè videtur, gratiam non esse Adamo innocenti latam per Christum, ex sola peccati absolutè præsciti occasione decretum; ita idem de Angelorum gratia videtur affirmandum: quod censent Vasques tertia parte disp. 49. à c. 2. Lessius Opusc. de Christi prædestinatione num. 4. & 11. Becanus Tract. de Angelis c. 2. quæst. 4. Aluares tertia parte, disp. 40. & ibidem Pesantius quæst. 8. art. 1. disp. 1. Præpositus 3. parte q. 19. num. 57. Bonac. disp. 2. de Incarnat. quæst. 12. puncto 7. Nec qui in contraria sunt sententia, & Angelos gratiam à Christo habere censent, videntur ita philosophati, nisi ex suppositione, Christi in primo signo, & antecedenter ad peccatum præuisum prædestinati: Qua suppositione facta facilè defenditur, quomodò Angeli à Christo gratiam acceperint; vt affirmat sanctus Thomas in c. 1. Ioannis, ad illud, *de plenitudine eius omnes accepimus*. Suar. 3. parte Tom 1. disp. 42. sect. 1.

Valentia 3. parte disp. 1. q. 8. punct. 3. Benzonius in Psalm. 86. c. 29. priorem suam sententiam retractans in gratiam concionatorum Fonseca 6. Metaph. c. 2 q. 6. sect. 2. Assert. 3. A Rüa controu. 8. scholastica, parte 1. & 2. Viegas in cap. 1. Apocal. Comment. 1. sect. 9. Spinellus de Deipara cap. 14. Iacobus Pinto, adducens multos lib. 3. de Christo Crucifixo Titulo 2. loco 4. n. 6. & latè Feüardentius in appendice ad Castrum V. *Angelus* hæresi 6. qui putat hanc gratiæ Angelicæ à Christo deriuationem, esse ex fide certam: contrarium autem placitum damnat hæreseos, eo maximè nixus fundamento, quod Christus sit Angelorum caput æquè ac hominum: Ratio autem capitis supernaturalis, omninò ferre videatur, influxum gratiæ, membra sub eo capite constituta perfundentis.

Esse par ratio hominis integri & Angeli, quoad rem præsentem.

749 In hac difficultate, fateor eandem omnino debere esse rationem Angelorum & Botoplastorum innocentium. Cum enim vtrique gratiam habuerint ante peccatum hominis præuisum, ex cuius occasione Christus decretus est; profectò vel vtrique gratiam à Christo acceperunt, vel neutri. Nec plus est certitudinis, in ratione capitis Christo vendicanda respectu primorum hominum, quàm respectu Angelorum, aut vice-versa. Pauca quidem de hominis innocentis subordinatione ad Christum, in Patribus produntur: in Scripturis autem vix vlla, quia status ille perbreuis fuit, & homo gratiam in eo diuinitùs indultam, mox amisit, nec recuperauit nisi interuentu æui noui quod fecit Dominus. Tamen cum sit omnimoda paritas inter hominem innocentem & Angelum, quoad signum rationis in quo vtrisque decreta est gratia: cum item vtrisque obuersata diuinitùs sit Christi venturi species; quod de Angelis, docent passim qui eam fuisse illis occasionem ruinæ volunt; de Adamo autem insinuat haud obscurè Apostolus, attingens Adami soporem supernaturalem: (neque verò necessarium fuit Christum obiici Adamo, vt medicum, quia id eius lætitiam temerasset vt bene vidit Faustus lib. 2. de gratia & lib. arbitrio c. 7.) Cum inquam hæc omnia ita se habeant, & quoad hominem integrum, & quoad Angelum: omnino eodem modo de vtrisque philosophandum censeo, quoad dependentiam gratiæ ipsorum à Christo. Nec quoad hoc, circa alterutros magnam certitudinem inuenio, contra Feuardentis amplificationem. Quod enim Christus fuerit hominis innocentis & Angelorum caput, non probat, necessariò Adamum innocentem & Angelos habuisse gratiam dependenter à Christo: cum ratio capitis, possit per alium Christi influxum intelligi quoad Angelos; nempe per illuminationes, & eruditionem nouam superiùs expositam. Quoad hominem autem innocentem, facile sit, & incommodo vacans, rationem capitis adimere Christo. Itaque an gratia Angelorum & hominis innocentis, sit gratia Christi, mecum problema est, in quo citra periculum fas est parti alterutri adhærere.

Admittitur pro vtrisque, Christi influxu, ex PP.

750 Mihi tamen sententia, quæ Adami innocentis, & Angelorum gratiam Christo accepram refert, amplectenda videtur, cum ea temperatione quam nunc proponam. Est enim Christo honorificentior, qui ea ratione vniuersalis Pater futuri seculi constituitur: & totus ordo gratiæ ad eum reducitur; multóque melius intelligitur & Ecclesiæ vnitas, & Christi capitis super omnem Ecclesiam summa perfectio, in ratione capitis. Idem non obscurè in Scripturis insinuari affirmant aliqui, quia apud Apostolum asseritur per sanguinem Christi reconciliari omnia Deo & pacificari, tum quæ in cœlis, tum quæ in terris sunt: pacificati inquam, non modò inter seipsa, ob sopitam simultatem quæ homines inter & Angelos intercedebat, fœlicitérque Christi morte dirempta est; sed etiam cum Deo, vt disertè affirmat Origenes hom. 1. in Leuit. & S. Hieronymus in c. 1. & 2. ad Ephes. Sed ea interpretatio loci Apostolici non videtur commoda; meliusque S. Augustinus c. 61. Enchiridij accepisse hunc locum videtur, cum dixit. [Quæ in Sanctis Angelis & virtutibus Dei est Ecclesia, tunc nobis sicuti est innotescet, cum ei coniuncti fuerimus in finem, ad simul habendam beatitudinem sempiternam. Istæ verò quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior est, quòd in illa sumus, & quia hominum est, quod & nos sumus. Hæc sanguine Mediatoris nullum habentis peccatum, ab omni redempta est peccato, eiusque vox est, *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Non enim pro Angelis mortuus est Christus. Sed idèo etiam pro Angelis fit, quidquid hominum per eius mortem redimitur & liberatur à malo; quoniam cum eis quodammodò redit in gratiam post inimicitias quas inter homines & sanctos Angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominum redemptione ruinæ illius Angelicæ detrimenta reparantur. Ea vtique nouerunt sancti Angeli docti à Deo, cuius veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementum de genere humano integritas illius ciuitatis expectet. Propter quod ait Apostolus, *instaurati omnia in Christo, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris.* In ipso quippe instaurantur quæ in cœlis sunt, cum id quod inde in Angelis lapsum est, & hominibus redditur. Instaurantur autem quæ in terris sunt, cum ipsi homines qui prædestinati sunt ad æternam vitam, à corruptionis vetustate renouantur. Ac sic per illud salutare sacrificium, in quo Mediator est immolatus, quod vnum multæ in lege victimæ figurabant, pacificantur cœlestia cum terrestribus, & terrestria cum cœlestibus. Quoniam sicut idem Apostolus dicit, *In ipso complacuit omnem plenitudinem, Diuinitatis, inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, sive quæ in cœlis sunt, sive quæ in terris.*] Hic ergo Apostoli locus, non est adeò validus pro astruenda sententia quam excutimus, vt aliqui arbitrantur.

Aptiùs ergo proferuntur nonnulli Patres, à quibus eadem veritas apertiùs traditur; vt à sancto Cyrillo lib. 9. de Adorat. cum agit de Aarone,

Aaraone, semel in anno vngente sanguine purificationis peccatorum capita cornuum. [Ingrediebatur (inquit,) vir ille admirabilis Aaron in Sancta sanctorum semel in anno, per sanguinem purgationis peccatorum. Vide autem rursus in hoc Christum sanguine suo pro salute omnium ac vita, suam crucem quodammodò adspergentem; Crucis quippe figura sunt cornua, quæ manuum instar vtrinque exporrecta prominent. Igitur mortuum quidem semel Christum intellige, sed eundem ex natura sanctum esse tanquam Deum. Est enim verax Ioannes, qui ait; *Ex plenitudine eius, nos omnes accepimus:* Est enim Christi particeps, vniuersa non modò visibilis, sed etiam inuisibilis creatura. Angeli namque & Archangeli, & illæ quoque, quæ supra hos sunt naturæ, ipsa denique Cherubim, non aliter, quàm per Christum solum, in sancto Spiritu sancta sunt. Ipsi igitur est altare, ipsi thymiama, summúsque Sacerdos, ipse item sanguis purgationis peccatorum.]

751 Optimè S. Ambrosius lib. de benedic. Patriarch. cap. 11. [*Benedixit,* (inquit) *eum, benedictione cœli à summo, & benedictione terræ habentis omnia.* Omnia enim subiecit ei, cœlestia sicut benedictionem cœli, & terrena sicut benedictionem terræ, vt & hominibus & Angelis dominaretur. Itaque in illo velut contemptibili corpore, *prævaluisti,* (inquit,) *propter benedictionem vberum & vuluæ.*] Ex mox. [Geminam igitur Propheta in Christo substantiam declarauit, diuinitatis & crucis: alteram ex Patre, alteram ex Virgine, ita tamen vt non exors suæ esset diuinitatis, cùm ex Virgine nasceretur, & esset in corpore. Vnde & prævaluit super omnes montes, & desideria collium æternorum. Super enim omnes illos sublimis meriti viros Patriarchas & Prophetas, & Apostolos, sed etiam vltra Solem, Lunam, Archangelos, tanquam cœli lumem emicuit, sicut ipse ait, *Non est discipulus super magistrum, nec seruus super Dominum.* Qui enim illorum fuit, cui subiecta essent omnia, quibus ipse donauit quod erant? In quo benedicuntur omnes sancti eius, quia ipse est super capita omnium caput. Caput enim mulieris, vir: caput viri, Christus. *Et super vertices montium.* Quia ipse est supereminens vertex vniuersorum. Sed iustorum est vextex altissimus. Quos fratres vocauit, acquisitos per gratiam, & quoddam generationis consortium. Vnde ex fratribus Ioseph, illos magis fratres intelligimus, de quibus dicit in Psalmo; *Narrabo nomen tuum in fratribus meis, in medio Ecclesiæ cantabo tibi.* Denique & Moyses completurus vitæ istius cursum, cùm benediceret tribum Ioseph, non illum vtique defunctum Ioseph, sed Christum benedicebat, sicut habes scriptum de Ioseph; *A benedictione Domini terra eius, à fructibus cœli, & rore, & ab abyssorum fontibus deorsum, & secundum horam à fructibus Solis cursus & à conuenientibus mensium, & à vertice montium ab initio, & à vertice collium æternorum, & ad horam à terræ plenitudine, & ab eo qui visus est in rubo, veniat super caput Ioseph benedictio, & super verticem honorificus sit inter fratres. Primogenitus tauri decus eius, corona vnicornui cornua eius. In ipsis gentes ventilabit simul vsque ad extremum terræ: Ipsæ myriades Ephraim, & ipsæ chiliades Manasses.* Benedictio eadem est quæ omnem habet & cœlestium & terrestrium plenitudinem, & specialem Christi gratiam, qui visus in rubo dixit ad ipsum Moysem, *Solui calceamentum pedum tuorum,* qui est super omnia Deus, quia ipse est caput corporis Ecclesiæ: qui est principium primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens; quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare. Et ideò soli benedictionis huius prærogatiua defertur, à summitate cœli vsque ad extremum terræ, Ipse est enim ante omnes, in quo constant omnia; quæ etiam per sanguinem crucis suæ pacificauit omnia, siue quæ in cœlo, siue quæ in terris sunt.]

752 Suffragatur S. Gregorius lib. 1. in primum Regum ad illud capitis 2. *non est sanctus vt est Dominus.* Ibi Christum omnis sanctitatis fontem demonstrans, sic scribit. [Quisquis potuit sanctus existere, eius accepit munere, vt sanctus esse potuisset. Hoc namque sancta Ecclesia subsequenti verbo insinuans, ad eundem Redemptorem ex nimia charitate conuertitur, dicens; *Neque est alius extra te,* subauditur, *sanctus.* Extra eum sanctus aliquis esset, si absque dono vnigeniti, sanctificationis Spiritum habere potuisset. Sed quis hoc asserere audeat de hominibus, quod de Angelis nequaquam constat? scriptum quippe est; *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius, omnis virtus eorum.* Verbum Domini, est vnigenitus Dei. Quem profectò Euangelista Ioannes insinuans, ait; *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum & Deus erat Verbum.* Si ergo etiam Angeli sanctificati creduntur in filio, multo magis de hominibus creditur, quia extra eum sanctificationis gratiam inuenire non possunt.] Agit apertè de Christo homine, sub eadem ratione sub qua est nobis fons sanctitatis & gratiæ.

Giselbertus in Altetc. c. 18. [Bonum Creatoris donum, hominem & Angelum in superbiam extulit, quia magna prorsus vtiusque celsitudo, illius in principatu Angelico, istius in propagando genere humano. Tantæ gloriæ pondus, vterque ferre non valuit, vnde vterque cecidit. Quapropter nisi Verbum incarnatum, in donis suis hominem & Angelum custodiat, leuitate naturæ vterque vacillat. Donum enim Dei magnum est, quo Angelus bonus stabilitus est.]

Qui in hanc vem minus verisimiliter adducti.

753 Videri possit patrocinatus eidem veritati, & statuere Christum fontem gratiæ Angelorum, S. Bernardus serm. 2. de Circuncisione cum ait, [Idem Angeli Saluator & hominis, sed hominis ab Incarnatione, Angeli ab initio creaturæ.] quasi iam tunc Angelus gratiam acceperit propter Christum. Alium tamen fuisse sensum S. Bernardi, non obscurè colligitur ex sermone 22. in Cant. vbi de ea Angelorum per Christum sanctificatione pleniùs disserit verbis illis. [Quomodo ergo in principio erat Verbum. Sed Verbum erat apud Deum, factum est autem quatenus esse inciperet & apud homines: sic nihilominus in principio sapientia erat, erat iustitia, erat sanctificatio & Redemptio: Sed Angelis. Vt esset & hominibus, fecit eum hæc omnia Pater, & fecit quod Pater. Denique *qui fa-*

ctus est (inquit,) *nobis sapientia à Deo*; Et non ait simpliciter, *qui factus est sapientia*, sed *qui factus est nobis sapientia*: quoniam quòd erat Angelis, factus est & nobis.] Hic locus videtur exponere priorem; & monstrare eatenus tantùm concessam Christo fuisse à S. Bernardo sanctificationem Angelorum, quatenus Verbum erat apud Deum, non autem quarenus est Verbum homo; sub qua consideratione id hoc loco affirmamus. Similiter serm. 2. de Pent. tradens quomodò Deipara sit medium terræ in quo Dominus operatus est salutem, apertè demonstrat, salutem per eam, idest per Christum in ea & ex ea procreatum, non esse factam Angelis; nisi quia de nobis saluatis sunt lætati; sic enim ait de Christo in vtero. [Et nunc iam operabatur salutem nostram in medio terræ, in vtero videlicet Virginis Mariæ, qui mirabili proprietate *terræ medium* appellatur. Ad illam enim sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium seculorum respiciunt, & qui in cœlo habitant, & qui in inferno, & qui nos præcesserunt, & nos qui sumus, & qui sequentur, & nati natorum, & qui nascentur ab illis. Illi qui sunt in cœlo, vt refarciantur, & qui in inferno, vt eripiantur: qui præcesserunt, vt Prophetæ fideles inueniantur: qui sequuntur, vt glorificentur. Eo beatam te dicunt omnes generationes, Genitrix Dei; Domina mundi, Regina cœli. Omnes inquam, generationes cœli & terræ. *Pater Spirituum*, (ait Apostolus) *ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur*. Ex hoc ergo beatam te dicent omnes generationes, quæ omnibus generationibus vitam & gloriam genuisti. In te enim Angeli lætitiam, iusti gratiam, peccatores veniam inuenerunt in æternum. Meritò in te respiciunt oculi totius creaturæ: quia in te, & per te, & de te, benigna manus omnipotentis quidquid creauerit recreauit.]

Ambigi item possit, an de Christo Deo homine, an de eodem provt Dei tantum, agat Alexander Episcopus Alexandrinus Epist. ad Alexandrum Constantinopolitanum, quæ extat lib. 1. Concilij Nicæni per Pisanum, & apud Theodoretum lib. 1. histor. cap. 4. cum dicit. [At Salomon fieri non posse ait vt vel cogitatione comprehendatur vestigium serpentis in petra quæ est iuxta Paulum, Christus. Sed creaturæ illius tam homines quàm Angeli benedictionem accepere, vt progressiones facere possent, in virtutis & legitimorum mandatorum exercitio, ne peccatis irretiantur. Itaque & Dominus noster, cum natura sit filius Patris, ab omnibus adoratur. Verùm qui Spiritu seruitutem excusserint, per virtutem & progressionem adepti Spiritum adoptionis, beneficio naturalis filij efficiuntur ipsi filij adoptiui.] Ambigo an de Christo provt Deo agat, quia id fert eius institutum: quamuis omnes Scripturæ, quas ibi & proximè mox adducit, spectent ad Christum provt hominem. Quare sistendum est potiùs, in testimoniis antea prolatis, quæ perspicua sunt.

Discrimina influxus Christi in Angelos & hominem integrum ex vna parte; ac lapsum ex altera.

754 Est igitur ex prædictis admodùm probabile, gratiam quoque Angelorum, & Adami innocentis, in Christum esse referendum. Hoc tamen ita intelligendum est, vt longè aliter Christus statuatur illis fons gratiæ, quàm nobis in natura lapsa. Nobis enim Christus gratiam promeruit propriè, & per meritum strictè acceptum, quod præexistere saltem obiectiuè intelligitur ante collatam gratiam. At de Angelis & homine innocente, aliter est statuendum: quia gratia eorum, decreta est ante decretum permissionis peccati; & ab æterno præuisa conferenda, ante prouisionem Christi, qui solus peccati occasione decertus est in posteriore signo. Quare dicendum est eatenus & Adami innocentis, & Angelorum gratiam Christo acceptam esse referendam, quatenus merita Christi fuerunt compensatio & solutio, gratiæ Angelis & Adamo innocenti veluti credito concessæ. Imaginandum enim est, Deum quamuis potuisset ex misericordia Angelis & homini innocenti elargiri gratiam simpliciter & absolutè; tamen apposuisse conditionem, vt si contingeret alia occasione Christum poni, & offerre pretium suæ illius beneficentiæ anticipatæ, admissurus illud esset. Quale genus misericordiæ, familiare est in subuentione impensa egenis, non omnino destitutis spe fortunæ pinguioris, & regressus ad meliore. Nec Deum decet ea subleuatio, cum ita misericordiam eius commendet, vt iustitiam quoque acceptanda per Christum compensatione, extollat. Ad Christi verò dignitatem refert plurimùm, vt per se patet. Sic igitur apud se, nostro concipiendi modo statuit Deus. *Dabo gratis Angelis & Adamo innocenti gratiam, eámque vi huius decreti negaturus non essem, etiamsi nulla spes compensationis affulgeret. Si tamen Christum meum, occasione peccati poni contingat, & hanc gratiæ collationem compensare velit, admittam compensationem.* Qui actus, respectu diuersorum, est liberalitatis simul & iustitiæ. Liberalitatis quidem respectu Angelorum & hominis innocentis: & vt sic, omnino exerceretur, quamuis nihil aliud accederet. Est autem iustitiæ, respectu Christi. Acceptare namque solutionem oblatam, actus est iustitiæ, si collatio mercis, (vt sic dicam,) fuit cum voluntate acceptandæ solutionis, si quandoque offeratur: Itavt idem met actus immanetus, sit voluntas efficax rei credito conferendæ, ad solutionem si quandoque offeratur. Eam porrò conditionem, Deus in præsenti negotio non præuidebat in primo signo, itaque reipsa decreuit gratiam ex mera misericordia. Cum autem in posteriori signo præuisum est peccatum, & Christus eius occasione decretus; tunc quia conditio prædicta impleta est, Christo immensum pretium & Angelis & quibusuis hominibus sufficiens offerente; confirmata est decreta iam misericorditer gratia, & rata facta nouo iustitiæ titulo, ob exhibitam per Christum compensationem. Hæc est vna ratio discriminis, inter

inter modum gratiæ Angelis & homini innocenti collatæ per Christum, ac eiusdem collatæ hominibus lapsis. His enim Christus per proprium meritum (saltem indefinitè loquendo) gratiam contulit; illis per solutionem & compensationem tantùm.

Altera discriminis ratio, in eo ita est, quod Angeli non sunt à Christo redempti, etiamsi perperam contrarium censuit Vincentius de Flumaro lib. 2. de Christi nominibus V. *redemptor*, ea tantùm ratione ductus, quia sanguine Christi redemptus est homo, & numerus Angelorum instauratus. Quod secundum, falsum est, simpliciter loquendo: & provt quoque modo ad veritatem aptari, potest, non suffragatur Angelorum qui stiterunt redemptioni per Christum; quæ proinde non est admittenda. Idémque de homine provt in statu innocentiæ constituto, est affirmandum. Nostra autem gratia, est collata per redemptionem.

Christus nec Angelorum, nec hominis innocentis redemptor.

Non esse Angelos à Christo redemptos, (& idem est de homine provt innocente,) tradit disertè S. Augustinus in cap. 3. ad Galatas ad illud, *mediator autem vnius non est*. Eodémque recidit, quod in Enchir. cap. 61. negat Christum esse mortuum pro Angelis. S. item Bernardus serm. in feriam 4 Hebdomadæ pœnosæ, negat Christi passionem dari potuisse, idest fructuosam reuera fuisse per modum redemptioni, alteri quàm homini lapso: quia Angelus tali remedio non eguit, Diabolus verò eius capax non fuit. Sed pulcherrimè Rupertus in cap. 5. Apocal. ad illud, *occisus est, & redemisti nos Deo in sanguine tuo*, scribit in hunc modum. [Notandum, tale Canticum in duobus quæ sequuntur multitudinis Angelorum & omnis creaturæ testimoniis, non esse, quia videlicet neque Angeli, quippe qui non perierant, neque creatura alia quæcumque rationalis est, sed sola hominum Ecclesia, quæ hîc intelligitur per viginti quatuor seniores & quatuor animalia, in sanguine Christi redempta est. Propterea isti quidem dicunt, *quoniam occisus es & redemisti nos*; Angeli autem hoc tantùm, *dignus est agnus qui occisus est*; Et non addunt, *& redemisti nos*. Porrò cæteræ omnes creaturæ, que in cœlo & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in mari sunt, nihil horum dicunt, sed tantummodò sedente super thronum à quo factæ sunt, & agno per quem factæ sunt suo modo benedicunt. Soli ergo homines sunt, qui primi ante Angelos, & ante omnem creaturam primùm in isto cantico perhibent testimonium, dicendo; *Quoniam occisus es, & redimisti nos.*]

Quod si imperfecta laude quam lactentes & infantes Christo concinuerunt, legimus ab eis dictum, *hosanna in excelsis*, non est sensus, Christum esse salutem Angelorum quasi eos redemerit. Sed sensus est, illatam esse cœlo salutem, iis ruinis quas peccatum intulerat, substitutione hominum per Christi redemptionem reparatis, vt benè exponit hic verbis S. Ambrosius serm. 45. de temp. *in fine*. [Nec prætereundum est à Psalmi versiculo, quem occurrens turba Domino decantabat; *Hosanna filio Dauid; benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis*. Aduentus enim Domini, eiúsque incarnatio, non solùm hominum salus fuit in terra, sed etiam Angelorum in cœlo: quia dum homines in terra saluantur, Angelorum numerus qui Diabolo cadente minoratus fuerat, integratur in cœlo. *Hosanna* ergo *in excelsis*, tantumdem est, tanquam si dicatur; *Saluanos qui etiam es salus in cœlis*. Reparatos per nos Angelos dicit, imitatore Bernardo serm. 2. in Vigilia Natiuit.

Non est igitur Christus, Angelorum vel hominis innocentis redemptor, sed veniens & moriens ad redemptionem hominis lapsi, gratiam illis collatam compensauit: quæ compensatio non est dicenda redemptio, quia redemptio vt ex Zozimo Papa tradit D. Augustinus Epist. 157. supponit personæ redemptæ captiuitatem, vel in se vel in radice sua; ex qua scilicet sit trahenda seruitus peccati, nisi opitulatrix Dei manus benignè præueniat. Quo pacto Deipara, verè redempta est à Christo, quia spectata origine sua, erat contractura peccatum originis, nisi Deus eam præuenisset. Ideóque licet semper illimis & nitens, tamen dicitur peccasse in Adamo, quia incurrendi peccati debito non caruit, origine sua spectata, & nisi præuenta fuisset diuinitùs. Angeli autem neque in se fuerunt vnquam peccato commaculati, neque in vlla radice sua fuerunt peccato obnoxij. Non sunt igitur redempti à Christo, etiamsi paulò latiùs loquendo, & sumendo redemptionem pro præseruatione à lapsu cui necessario vi originis obnoxij non erant, dictum sit à S. Bernardo serm. 22. in Cant. redemptos fuisse à Christo Angelos. [In principio (inquit) sapientia erat, erat iustitia, erat sanctificatio, & redemptio; sed Angelis. Vt esset & hominibus, fecit eum hæc omnia pater, &c.

Quod erat Angelis factus est & nobis. At Angelis, inquis, quomodo redemptio fuerit, non video. Nec enim autoritas scripturarum vspiam assentiri videtur, eos aliquando aut peccato extitisse captiuos, aut morti obnoxios; vt necessàriam haberem redemptionem, exceptis dumtaxat illis qui superbiæ lapsu irremediabili corruentes, redimi deinceps non merentur. Si itaque Angeli nunquam redempti sunt, alij vtique non egentes, alij non promerentes; illi quidem quia nec lapsi sunt. hi autem quia irreuocabiles sunt; quo pacto tu dicis, Dominum Iesum Christum eis fuisse redemptionem? Audi breuiter. Qui erexit hominem lapsum dedit stanti Angelo ne laberetur. Sic illum de captiuitate eruens, sicut hunc à captiuitate defendens. Et hac ratione fuit æquè vtrique redemptio, soluens illum, & seruans istum. Liquet ergo, Sanctis Angelis Dominum Christum fuisse redemptionem, sicut iustitiam, sicut sapientiam, sicut sanctificationem.] Sed hoc, vt præmisi, latè dictum est, & impropriè.

Nec pro iisdem mortuus.

756 Nec item propriè loquendo dicendum est, Christum esse pro Angelis vel homine integro mortuum; quia mors Christi eo tantùm nomine suscepta est à Christo, vt Deo læso satisfieret, & inæqualitas peccato inducta aboleretur. Quamuis ergo illis ipsis actibus quibus

Christus

Christus hominem lapsum redemit, atque adeò etiam morte sua, compensarit gratiam homini innocenti & Angelis collatam; tamen quia mors & passio Christi, directè & primariò exhibebatur vt satisfactio, qua Angeli, & homo innocens non egebant; meritò negamus Christum pro eis mortuum esse, etiamsi mors Christi illis profuerit provt meritoria & compensatiua gratiæ, anteriùs ratione quam mors ipsa præuideretur, Angelis & homini innocenti decretæ.

Ex eadem portò causa, ob quam diximus Christum pro Angelis mortuum non esse, etiamsi gratiam quam habent Christo acceptam ferant; ducenda est ratio, cur Angeli beatitudinis præmio sint potiti ante Christum quod hominibus non est concessum. Ratio enim datæ Angelis, negatæ verò hominibus ante Christum beatitudinis, est quia homines Deum læserant; nec par fuit ante exhibitam per Christum satisfactionem, eámque in Christi morte consummatam, recludi cœlum, & propalari sanctorum viam: quod factum est in momento mortis Christi, ob plenè tunc obliteratam Dei injuriam, & reparatum ius eius violatum: vnde consecutum est, vt homines intelligerent quibus bonis ob peccatum excluderentur, & quò reducerentur æterna Christi redemptione inuenta. Id quod etiam ad habenas peccatoribus adducendas, contulit plurimùm dum vident quanti sit numen offendisse; ad quod placandum, & obtinendum aditum in eius Regiam, tantam interponi oportuit victimam. Pro Angelis verò, quia numen non læserant, nulla talis comperendinatio fuit necessaria. Itaque in fine perbreuis viæ, fuerunt in termino, & beatitudinem meritis Christi præuiis sunt consecuti, eodem modo quo eius meritis habuerant gratiam & sanctificationem. Nam licet Apostolus Hebræ 2. dicat, *qui sanctificat, & qui sanctificantur ex vno omnes*, quod plerique de Adamo interpretantur, ex quo & Christus & nos omnes progignimur: tamen inde non impugnatur Angelorum sanctificatio per Christum, quia Apostolus ibi non agebat de omnibus per Christum sanctificatis, sed de iis tantùm de quibus proximè fuerat sermo, hoc est de pueris qui communicauerunt carni & sanguini. Eos enim tantùm spectabat Apostoli eo loco institutum, & fructus eorum ad quos scribebat. Præterquàm quod Chrysostomus & creditus Ambrosius, & Anselmus ibi, *vnum ex quo omnes*, interpretantur; non Adamum, sed Deum Patrem, ex quo omnes sanctificari prodeunt. Itaque ex eo loco, nihil colligi potest aduersùs Angelorum per Christi merita auctitatem & beatitudinem.

Influxus Christi in gloriam membrorum suorum omnium.

757 Ex dictis, tam fusè, támque firmiter stabilitis, de gratiæ totius participatione per Christum, manifestè sequitur, gloriam quoque non participari nisi per Christum: eáque ratione Christum se prodere caput Ecclesiæ, quod gloriam quoque in vniuersos influat. Est sanè gratia, semen gloriæ, & pignus felicitatis, vt aliquoties loquitur Apostolus. Quare qui gratiam, ali inde accipit & sanctificationem, indidem habet vitam æternam, & in se verum ostendit illud, *Gratia Dei, vita æterna*: quod radicaliter accipiendum esse, monstrat sæpe D. Augustinus. Hæc cum ita sint, nihil attinet, siue probationes, siue illustrationes varias conquirere huius veritatis, quamuis suppetant plurimæ, illáque nominatim quæ ducitur ex verbis Christi Ioannis 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo.* Hæc verba S. Chrysostomus hom. de Natiuit. Christi, S. Gregor. 27. moral. c. 11. & S. Augustinus Tract. 12. in Ioan. in hunc sensum accipiunt, vt solus Christus dicatur in cœlum ascendere, quia nemo ad cœlum peruenit & gloria potitur, nisi Christi capitis sit membrum. Sic enim vnum Christum compingunt omnes electi, sicut membra omnia capiti Ioannis subiacentia, conflant vnum corpus, quod vno nomine dicitur *Ioannes*. Hoc item sensu quemadmodùm solus Pontifex introibat in Sancta, ita solus Christus introit in cœlum. Pulchrè Guericus serm. 1. acephalo, agens de Christo cœlum subeunte. [Solus intrabit, qui solus agnus sine macula, solus argui non potuit de peccato, quod nec ab eo factum, nec in eo inuentum. Solus olim summus Pontifex meus, nec in parte, nec in matre contaminatus est, vt lex dicit: patrem quippè; sed Deum; matrem quoque, sed Virginem habens, vnde & solus ingreditur Sancta sanctorum: & *nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui in cœlo est.* Quid ergo nos? Ita ne continuò desperabimus? Imo verò sperabimus, & hinc maximè. Licet enim solus, sed profectò totus intrabit, & os non comminuetur ex eo. Non sine membris caput inuenietur in regno, si tamen membra fuerunt conformia & cohærentia capiti suo. Conformia sanè moribus, cohærentia fide.] S. Gregorius hom. 15. in Ezech. *initio*, portam Orientalem interpretatus Christum, ait eatenus solum Christum intrare ad vitam, quatenus omnes electi sunt eius membra, & vnum effi. iunt cum eo. Et in psal. 4. Pœnit. eodem modo accipit illud, *vigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Sanctus quidem Augustinus & Prosper in psalm. illum 101. hæc verba accipiunt de eminentissima Christi gloria in Ascensione Resurrectionem subsecuta. Tamen S. Gregorius, ea verba refert ad subitionem cœlorum per solum Christum: quia nemo gloriam capessit, nisi fiat vnum cum Christo, & membrum eius tanquam capitis.

Vsus Doctrinæ.

De Christo capite.

758 Fixum itaque & ratum esto, Christum esse caput super omnem Ecclesiam, cum militantem, tum triumphantem: & tam Angelos quàm homines, subesse Christo capiti, tanquam membra eiusdem mystici corporis, ex illis materialiter etherogeneis partibus compacti. Hinc verò passim Patres, insignia aliquot consectaria erunt, quæ placet non omittere.

I.

Agnitio eminentiæ Christi Domini.

In primis infertur ex his sublimissima & eminentissima Christi dignitas, subtus quam omnes, & homines & Angeli quantumcumque eximij, iaceant depressi. Attigit hanc præcellentiam Christi, (quippe capitis,) supra quamuis alias creaturas rationales tanquam membra S. Augustinus Epist. 57. *sub finem*, verbis illis. [Hoccine interesse arbitramur inter caput & membra cætera, quod in quolibet quamuis præcipuo membro, velut in aliquo magno Propheta aut Apostolo, quamuis diuinitas habitet, non tamen sicut in capite quod est Christus, omnis plenitudo diuinitatis? Nam & in nostro corpore inest sensus singulis membris, sed non tantus quantus in capite, vbi prorsus omnis est quinquepartitus. Ibi enim & visus, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus. In cæteris autem solus est tactus.] Addit aliam præterea præcellentiam ista anteriorem, & veluti primordialem ac radicalem; quod scilicet Christus sit Deus homo, ad quod honoris culmen nulli alteri infra eum, est aspirandum. Non tamen inficiatur priorem illam præcellentiam, ex eo quod Christus sit caput, cæteri membra. In tantam sublimitatem, intenti semper & defixi animis esse debemus, vt impleatur in nobis illud, *sapientis oculi in capite eius*, quod Gregorius Nyssemus hom. 5. in Eccles. ad Christi capitis contuitum accommodat, præfatus id ad litteram videri posse difficile cum nullum sit animal, cui oculi non sint in capite. Et eodem modo dictum illud Sapientis, accipiunt S. Gregorius 20. Moral. c. 3. & Richardus Victor. Tract. de Gemino Paschate, *non multum ab initio*, & Tractatu de Baptismo Christi *sub medium*; vbi addit, quanta custodia custodiendum sit tam excellens caput; quámque cauendum, ne ab eo quis auellatur, quod excommunicatione aliisque præterea modis studiosissimè declinandis fieri monet sanctus Gregorius in Psal. 4. Pœnit. *ad vers.* 1. Insigniter quoque sanctus Ambrosius serm. in Psal. 118.

II.

Amor & gratiarum actio.

759 Consequenter verò quantus hinc in nobis exardescere debeat amor erga Christum, accipe ex Ruperto lib. 13. in Matth. *in ipso fine.* [Propter quem omnia & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat; autor salutis eorum, per passionem consummatus est. Nonne istorum consideratio siue frequens meditatio, quendam facit amoris ignem in ista Sion? In primis de eo quod primùm positum est, *propter quem omnia*, interrogo, nónne dum istud consideratis, nónne ex sublucente fidei scintilla, suscitatur in te, lucidæ iucundæ dilectionis flamma? Quid enim? Pater optimus, dum vnicum in secreto sui pectoris haberet filium, thesaurizare voluit ille thesauros auri & argenti, lapidumque preciosorum, & omnis bonæ supellectilis, ædificare palatium regni, cunctáque prouidere ministeria regalis cuiæ, exercitum copiosum, familiam numerosam, duces præfectos, tribunos ac centuriones, seruas & ancillas, seu clientes ac ministros, qui pulchra varietate distincti, astarent ei sedente in medio ipsorum, ac deseruirent in ordinibus suis. Idcirco fecit hæc omnia, cœlum & terram, cœlum inuisibile replens Angelorum agminibus, terram autem tot & tantis humanæ creaturæ generationibus, in quibus sumus & nos. Quis ad hæc non respondeat, quia vel sola causa hæc, magnam dilectionem exigit, magnæ nos ille dilectionis ac deuotionis debitores facit? Adde quod secundo loco dictum est, *per quem omnia.* Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Si omnia, vtique per ipsum inter omnia. Adde quod tertio loco dictum est, *qui multos filiis in gloriam adduxerat.* Vnus enim & solus ipse Dei filius erat, sed noluit solus remanere, immo voluit multos fratres habere, quos & ante omnia secula sibi conformes facere, ideſt, in gloriam filiorum Dei adducere prædestinauerat. Adde quod illum optimè decebat; quia cum periissent in Adam tot filij Dei, fratres sui, ipse autor salutis eorum per passionem consummatus est. Quanta dilectione digna sunt hæc? Nimirum propter hæc diligere illum, nimiæ ingratitudinis est, summa nequitia est. Quasi ligna hæc sunt, subiectáque subiicienda in altari, ad nutriendum sanctæ huius dilectionis seu iusti amoris ignem, sicut in sancta & mystica lege scriptum est, *Ignis in altari semper ardebit.*]

Continens est, affectus actionis gratiarum erga Christum; quem affectum ex tot in nos ab eo tanquam capite deriuatis bonis, exsculpi vult S. Bernardus mellitissimis illis de more verbis serm. 1. in capite ieiunij, docens id esse vngere caput nostrum quod iubemur facere apud Matth. [Vnctum à patre est caput nostrum & nihilominus vngi postulat & à nobis. Cum ieiunaueris, inquit, vnge caput tuum. Ita ne aquam petit à riuulo fons indeficiens? Petit sine dubio, aut certe repetit magis. Ad fontem enim vnde exeunt, flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Non verò vt minus habens quod dederat Christus repetit, sed ne tibi pereat quidquid ad eum referre volueris. Siquidem etiam fluminis aqua si stare cœperit, & ipsa putrescet, & mundatione facta superueniens repelletur. Sic planè, sic gratiarum cessat decursus, vbi recursus non fuerit: nec modò nihil augetur ingrato; sed & quod acceperat, vertitur & in perniciem. Fidelis autem in modico, censetur dignus munere ampliori. Vnge igitur caput tuum, refundens in eum qui supra te est; quidquid in te est deuotionis, quidquid declarationis, quidquid affectionis. Vnge igitur caput tuum, vt si qua in te gratia est, referatur ad ipsum, nec tuam quæras gloriam, sed ipsius.] Ex Petro Damiani opusc. 6. capite 1. idem tradidi libro 4. sectione prima, capite 4. *in fine.*

III.

Sancta superbia, & amor proximorum.

760 Indidem insuper inferunt Patres, quanti nos ipsos, quanti fratres nostros facere debeamus, tanquam membra corporis illius cuius caput est Christus. [Memento cuius capitis, & cuius corporis sis membrum, aiebat S. Leo admonens Christianum ne sibi vilescceret. Potentissimè verò ac propemodùm diuinè in hanc rem disserit S. Chrysostomus hom. 3. in ad Ephes. adscribo partem. [Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam. Papæ? Quò rursus sustulit Ecclesiam, tanquam per quandam trahens machinam, eam in magnam sustulit altitudinem, & eam sedere fecit in illa sede. Vbi enim est caput, illic & corpus, & si caput & corpus. Nullo loco intermedio arcetur. Si autem arcetur, corpus non fuerit] Et mox *in Morali.* Veneremur itaque, (inquit,) caput hoc, cogitemus cuius capitis sumus corpus, cui omnia sunt subiecta. Hoc exemplo nos Angelis oportet esse meliores, & Archangelis maiores, vt qui iis omnibus simus honore præpositi. *Non Angelos apprehendit Deus,* Sicut dicit scribens ad Hebræos; *sed semen Abrahæ;* Non principatum, neque potestatem neque dominationem, neque vllam aliam virtutem: sed nostram naturam apprehendit, & supra sedere fecit: Et quid dico, *sedere fecit?* Suum fecit vestimentum; nec id solùm, sed eius pedibus subiecit omnia. Quàm multas vis mortes ponere, & quàm multas animas? decies-ne mille, & his longè plures? Sed nihil dices quod sit ei æquiparandum. Duo enim fecit maxima: & ipse ad summam venit humilitatem, & hominem sustulit ad magnam altitudinem, suo sanguine eum saluum fecit. Dixit illud primùm, quòd se adeò humiliauit. Dicit hoc firmiùs & solidius, id quod est magnum, & summa rerum. Atqui si nullo dignati essemus, suffecisset, etiamsi absque hoc dignati essemus; absque eo, inquam, quòd esset mactatus, suffecisset. Quum autem duo sint, quam dicendi facultatem non vicerit & superauerit? Non magna res est resurrectio, quando hæc reputauero. De hoc dicit, *Deus Domini nostri Iesu Christi*, non de Deo Verbo. Reuereamur propinquitatem cognationis. Timeamus ne quis abscindatur ab hoc corpore: ne quis excidat, ne quis appareat indignus. Si quispiam diadema nostro imposuerit capiti, si coronam auream, an non omnia fecerimus, vt digni videamur inanimis lapidibus? Nunc autem non est nostro capiti impositum diadema, sed caput nostrum factus est Christus; quod quidem est maius, & eius nullam habemus rationem; sed Angeli quidem ipsum reuerentur, & Archãgeli, & omnes illæ virtutes: Nos autem quum etiam eius corpus simus, neque propter hoc, neque propter illud, reuerebimur. Et quænam est spes nostræ salutis? Cogita thronum regium, cogita summum honorem. Hoc nos, si velimus, magis nos poterit terrere quàm gehenna. Nam si non esset gehenna, tanto honore affectos, inuentos esse indignos & malos, quam non haberet pœnam; quod non supplicium? Cogita propè quem sedeat tuum caput; hoc solùm ad vniuersa sufficerit. Ad cuius sedeat dexteram; super omnem principatum, potestatem & virtutem, eius autem corpus conculcatur etiam à Dæmonibus. Sed absit. Hoc non fuerit ampliùs corpus. Caput tuum venerantur serui frugi, & qui bonæ sunt existimationis: & corpus subiicis iis qui offenderunt? Quo non dignus eris supplicio? Si quis pedes Regis canibus obiiciat, & in compedes iniiciat, an non erit obnoxius extremo supplicio?] Non negat, Angelos quoque pertinere ad Christi corpus mysticum: sunt enim Ecclesiæ ex militante & triumphante compactæ, membra viua, atque adeò etiam ad corpus Christi pertinent. Tantum itaque vult, eos non esse membra homogenea, & eiusdem cum capite nobis peculiarem reuerentiam & affectum tam pretiosi capitis, ex nostra, non ex Angelica natura assumpti, debet infigere.

761 Debere verò inde hominem in sanctam ac sobriam superbiam efferri, nec vllis subiici vilibus rebus, qui cum ipsis quoque Angelis ratione capitis sui de nobilitate & gradu excellentiæ possit contendere, satis aperè insinuat S. Chrysostomus. Nec obscurè eodem spectauit Apostolus Coloss. 2. cum questus de iis qui seducebant Colossenses in humilitate & religione Angelorum, inde nominatim eorum culpam amplificat, *quod non tenerent caput ex quo totum corpus connexum & subministratum, crescit in augmentum sanctum in Domino.*

IV.

Humilitas, vnitatis studium.

E contrario autem, quantum humilitatis incentiuum ex hac subiectione ad Christum capiti, admoueatur fidelibus, tanquam Christi corpori, S. Augustinus Egregiè sic monuit serm. 53. de verbis Domini, *in fine.* [Inde cecidit Diabolus, vnde stantem deiecit hominem. Deiecit, stantem; sed Christus descendens erexit iacentem. Vnde te tamen erexit Dominus Deus tuus Attende; Humilitate erexit, factus obediens vsque ad mortem, humiliauit semetipsum. Princeps tuus humilis, & tu superbus? Caput humile, & membrum superbum? Absit. Non vult esse de corpore capitis humilis, qui amat superbiam. Si autem non fuerit, videat vbi erit. Ego nolo dicere, ne ampliùs videat terruisse.]

Sanè superbum esse sub capite humillimo, non secus est quàm humano capiti cernicem equinam apponere: quod æquè dicendum est de quibus libet non consentanee ad Christum caput vitam exigentibus, vt optimè tradit Gregorius Nyssenus lib. de perf. cta Christiani forma, sic scribens. [Quemadmodùm qui commentitia monstra, vel oratione vel pictura confingunt, Bucephalos quosdam, aut Hippocentauros, aut Anguipedes, aut quidpiam aliud ex diuersis generibus, non ad exemplar naturæ dirigunt imitationem, sed peruersa, illa inuentione naturam prætereuntes, non hominem, sed aliud quiddam effingunt: quippe qui ex eo, quod videtur, id formam, quod non est, cuius licet aliqua pars cuipiam humani corporis partiti similis videatur, nemo tamen id quod absurda illa compositione conflatum est, hominem dicat: eodem pacto haud rectè perfectus Christianus appellabitur, qui vel à ratione abhorrens

rens caput obtineat;ideſt ipſum vniuerſi corporis caput, quod Verbum eſt, fide non habeat, quamuis cæteris partibus abſolutus ſit, vel eo capite præditus,reliquas corporis partes aut capite, aut inter ſe minimè conuenientes poſſideant, hoc eſt viuendi rationem à fide alienam inſtituat, cùm & draconum furiis imbutus ita excandeſcat,atque inſtar horum ſerpentium humi repat, & equinam rabiem apponens humanæ formæ fœminarum amoribus inſaniat, & ex duplici natura humana videlicet & ferina, veluti Hippocentaurus coaleſcat. Eiuſmodi autem hominum genera paſſim licet intueri, qui vel in vituli capite, in Idololatriæ videlicet diſciplina decore vitam officiis excultam agunt: qualem ſimulant eſſe Minotaurum, vel Chriſtianæ perſonæ,belluæ corpus,ideſt flagitioſum viuendi genus adiiciunt, quales Hyppocentauros, aut Anguipedes fingunt. Conſentaneum igitur eſt, vt quemadmodùm in corpore humano ſingulæ partes conueniunt,ſic tota Chriſtiani vita, omnibus quæ in Chriſto ex fide conſiderantur, bonis inſigniatur.]

762 Culpam ſcindentium vnitatem, hinc expendit S. Chryſoſtomus hom. 18. in 2. Corinth. *in morali*, & egregiè S. Auguſtinus ſerm. 20. ex quadraginta nouis; his præter cætera. [Quod eſt ſpiritus noſter, ideſt anima noſtra, ad membra noſtra; hoc Spiritus ſanctus ad corpus Chriſti quod eſt Eccleſia. Ideò Apoſtolus cum corpus vnum nominaſſet, ne intelligeremus mortuum corpus,*Vnum*,(inquit,)*corpus*. Sed rogo te, viuit hoc corpus? Viuit; Vnde? *De vno Spiritu*. Attendite ergo, fratres, in noſtro corpore, & dolete eos qui de Eccleſia præciduntur. In membris noſtris quandiu viuimus, cùm ſani ſumus,implent omnia membra officia ſua. Si vnum membrum dolet alicunde, compatiuntur omnia membra. Tamen quia in corpore eſt, dolere poteſt, expirare non poteſt. Quid eſt enim *exſpirare*, niſi ſpiritum amittere? Iam verò ſi membrum præcidatur de corpore, numquid ſequitur ſpiritus? & tamen membrum agnoſcitur. Quid eſt? Digitus eſt, manus eſt, brachium eſt,auris eſt.Præter corpus, habet fa-mam,ſed non habet vitam.Sic & homo ab Eccleſia ſeparatus. Quæris ab illo ſacramentum, inuenis, quæris Baptiſmum, inuenis; quæris Symbolum, inuenis. Forma es, quiſquis es, niſi intus ſpiritu vegeteris, fruſtra foris de forma gloriaris.]

Eodem reuoluitur quod S.Bernardus ſerm.1. de Conuerſione S.Pauli, demonſtrat, perſequi Eccleſiam quæ eſt Chriſti corpus, idem eſſe quod perſequi Chriſtum. Sic enim Gloſſat voces Chriſti ad Paulum furentem; [*quid me perſequeris?*(inquit.) An non perſequebatur Chriſtum, qui Chriſti membra trucidabat in terris? An verò perſecuti ſunt Chriſtum, qui ſacratiſſimum illud corpus,crucis affixere patibulo, & non proſequebatur eum, qui aduersùs corpus eius quod eſt Eccleſia, (eſt enim corpus eius etiam ipſa.) odio furebat iniquo? Denique ſi proprium ſanguinem dedit in precium redemptioni animarum, non tibi videtur grauiorem ab eo ſuſtinere perſecutionem, qui ſuggeſtione maligna, exemplo pernicioſo,ſcandali occaſione, auertit ab eo animas quas redemit, quàm à Indæo qui ſanguinem illum fudit? Agnoſcite dilectiſſimi,& expaueſcite conſortia eorum quę ſalutem impediunt animarum. Horrendum penitùs ſacrilegium, quod & ipſorum videtur excedere facinus, qui Domino maieſtatis manus ſacrilegas iniecerunt. Videbatur iam ceſſaſſe perſecutionis tempus, ſed vt palam factum eſt, nunquam deeſt perſecutio Chriſtiano, ſed neque Chriſto.]

V.

Fuga mollitudinis: Sanctus vſus membrorum omnium.

763 Ex conſideratione Chriſti capitis noſtri tam dira & dura perpeſſi, aduersùs molles, & ad quæuis aſpera vitreos,armatur S. Bernardus ſerm.5.in Feſto omnium Sanctorum. [Pudeat,(inquit,) ſectari gloriam membra, quibus caput ſuum tam inglorium exhibetur, non habens ſpeciem aut decorem, vel aliquid eiuſmodi. Nimirum Salomon eſt, quod interpretatum eſt *pacificus*,ſanè quod in præſenti non eſt:non vtique *beatificus*, vt in omnibus Angelicum illud elogium commendetur, quo terris pacem, cœlis gloriam tradiderunt. Pudeat ſub ſpinato capite membrum fieri delicatum, quod omnis ei interni purpura, non tam honoris ſit, quàm irriſionis.]

Nihil in Patribus frequentius,quàm immiſericordes in pauperes inde ad Charitatem vrgere,quod pauperes ſint membra Chriſti Nazianzenus optimè orat.16.*ad finem*. [Eum certè qui ſalutis noſtræ cauſa, vulneribus & languore affectus eſt, venerare. Veneraberis autem, ſi te Chriſti membro, benignum atque humanum præbeas.] Et inferiùs. [Me ſiniſtra illa manus terret,& hœdi,& probra, quæ ab eo à quo illic collocati ſunt, coniiciuntur. Non quia manus alienis bonis attulerunt, nec quia templa diripuerunt,aut adulterium perpetrarunt, aut aliud quiddam ex aliis, quæ interdicta ſunt, admiſerunt, hoc ordine mulctati; ſed quia Chriſtum per pauperes minimè curarunt. Quocirca ſi quid mihi auſcultandum putatis, ſerui Chriſti, & fratres,& cohæredes,Chriſtum, quamdiu licet, viſitemus, Chriſtum curemus, Chriſtum alamus.Chriſtum induamus, Chriſtum colligamus, Chriſtum honoremus.] Vtique in membris ſuis, quæ ſynedochicè *Chriſtus* dicuntur. Præclarè eodem modo diſſerit Gregorius Nyſſenus Orat.prima de pauperibus amandis.

Omnium membrorum ſanctum vſum, ſic inducit ex hac capitis noſtri conſideratione S.Anſelmus lib.10. medit. in prima §. 5. [Corpus Chriſti te Apoſtolus eſſe confirmat. *Vos eſtis*, (ait,) *Corpus Chriſti,& membra de membro*, ſerua igitur corpus & membra, ea dignitate qua decet, ne ſi ea quolibet leuitatis ſtudio iniuriosè tractaueris, quanto potiori præmio coronareris ſi ea dignè tractaſſes, tanto maiori ſupplicio ſubiiciaris.ſi eis indignè abuſus fueris. Oculi tui, oculi Chriſti ſunt. Non igitur licet tibi, oculos Chriſti ad aliquas vanitates conſpiciendas dirigere,quia Chriſtus eſt veritas,cui omnis vanitas contraria eſt. Os tuum, os Chriſti eſt. Non debes,non dico ad detrectationes, non dico ad mendacia, ſed nec ad otioſos ſermones, os aperire, quod ad ſolas laudis Dei, & ad ædificationem proximi, debes patulum habere. Sic de cæteris Chriſti membris, tuæ cuſtodiæ commiſſis intellige.]

764 Nominatim autem S. Chrysostomus hom. 17. in 1 Corinth. ad illud, *corpus autem non fornicationi, sed Domino*, horrorem sanctum incutit, ex eo quod membra Christi capitis, non refugiant turpitudinem. Isque fuerat Apostoli sensus, cum sanctè contestabatur, *tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis?* Quæ in hanc rem habet S. Augustinus serm. 164. de Tempore cap. 1. 2. & 3. eximia planè sunt. [Ecce (inquit alloquens Neophitos) facti estis membra Christi. Si cogiteris quid facti estis, omnia ossa vestra, dicent. Domine, quis similis tibi? Non enim dignè cogitari potest illa dignatio Dei, deficit omnis sermo, sensusque humanus, venisse vobis gratuita gratiam nullis meritis, præcedentibus. Ideò & gratia dicitur, quia gratis datur. Quam gratiam? vt sitis membra Christi, filij Dei, vt sitis fratres vnici. Si ille vnicus, vnde vos fratres, nisi quia vnicus natura, vos gratia fratres facti? Quia ergo membra Christi facti estis, admoneo vos.] Subiungit nominatim monitionem de vitandis meretriciis amoribus, per eos qui Incarnationis sint memores, & recolant se per eam factos Christi membra, quæ iuxta Apostolum, fieri non debeant membra meretricis.

Præiuit S. Augustino hac in parte, Origenes hom. 5. in Iosue *sub finem*. [Si post remissionem peccatorum (inquit) vltra non peccas, verè ablatum est à te opprobrium Ægypti. Si verò iterum peccaueris, iterum in te vetera reuoluuntur opprobria, eo magis quo multo maioris criminis est, filium Dei conculcare, & sanguinem testamenti pollutum ducere, quàm legem Mosis negligere. Multo enim maioris opprobrij est, qui post Euangelium, quàm ille qui sub lege positus fornicatur, quia iste tollens membra Christi, facit membra meretricis. Vides ergo quàm grauiora & cumulatiora in te opprobria si neglexeris, reuoluantur. Denique iam nemo te reum stupri arguit, sed sacrilegij scelere condemnat, quia dicitur ad te; *An nescitis quia corpora vestra templum Dei sunt. Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus.* Hæc etiam si priùs ignorabas, nunc tamen ex quo in auribus tuis ista verba dicuntur, & in cor tuum huiuscemodi doctrina transfunditur, scito te his auditis, templum Dei; & membrum Christi esse iam factum. Vide quantum profeceris. Ex homunculo terreno, in templum Dei progressus es: sine dubio, in quo habitare debet Deus; & qui caro & sanguis eras, profecisti vt membrum Christi is. Sed sicut magnus est iste profectus, ita & discessus horribilis, atque irremediabilis penè lapsus. Iam tibi enim non licet templo Dei vti, nisi in Sanctitate, nec membra Christi ad indignum reuocare negotium. Et ideò si quando te malæ concupiscentiæ pulsat illecebra, memor horum quæ nunc audis, hosti illi occurre, qui de teipso, hoc est, de tuo corde procedit, & resiste ei in talibus verbis, & dic; quia non sum meus. Emptus enim sum pretio sanguinis Christi, & membrum ipsius effectus sum. Non licet mihi tollere membrum Christi & facere membrum meretricis. Dic ei, quia templum Dei effectus sum, non mihi licet immundum aliquid in illud inducere, nec fas est mihi violare templum Dei: sed & illud adde, quoniam *qui fornicatur, in corpus suum peccat*. Non istud corpus solùm quod templum Dei effectum est, sed illud quod dicitur, quia omnis Ecclesia corpus Christi est, & in omnem Ecclesiam videtur delinquere, qui corpus suum maculauerit, quia per vnum membrum, macula in omne corpus diffunditur.]

S. Athanasius pulchrè idem tradit in fine nouæ Orationis in S. Pascha. [Ne inquines fidei tunicam, quam gratia contexuit; ne contemnas donum quod à Deo accepisti. Cogita quis dederit, & datum custodi. Si margaritæ aut regiæ purpuræ custos constitutus esses, nonne ad mortem vsque, custodiam eius curæ tibi esse ostenderes? Verùm nunc non margaritæ tantùm, neque purpura, neque de regia quippiam supellectili, sed ipsum Domini corpus, curæ fideique tuæ commissum est: quin potiùs, inquam, ipse Dominicum factus es corpus. Membrum factus es Christi; Christum induisti secundùm Apostoli Pauli vocem; *Quicumque enim in Christo baptizati sunt, Christum induerunt.* Caue ne membrorum Christi proditor fias. Christi Domicilium es, & membrorum eius qui in cœlis regnat. Virtutibus ergo Domini, illud honoremur.] Idem in omni scelere ad quod vlus est aliquis membrorum, & nostri ipsorum, proportione dici potest.

VI.

Consulendum vbique in nobis honori capitis.

765 Meritò itaque concludit S. Chrysostomus hom. 1. in ad Ephesios, *in fine*; Præmissa Christi, nostri & Angelorum capitis dignitate, nostraque per caput illud è genere nostro assumptum, sublimitate; [Tanto ergo dono dignati, tanto honore tanta benignitate, ne dedecore afficiamus, eum qui nos affecit beneficio; ne faciamus, vt tanta sit nobis inanis gratia; vitam ostendamus Angelicam, & Angelicam virtutem & vitæ agendæ rationem; rogoque & quæso, ne hæc omnia sint nobis in iudicium & condemnationem; sed ad fruendorum bonorum perceptione, quæ detur nobis omnibus consequi gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi.]

Huic beneficentiæ qui ingratos se præbent, conculcant & despiciunt caput suum, & radentes nouacula, auferunt eius pulchritudinem, vt ad Ezechielis cap. 44. loquitur S. Hieronymus, eò accommodans opprobrium ab monitis irrogatum legatis Dauidis 2. Regum 10. Sed insigniter S. Bernardus serm. 1. in capite ieiunij, *initio*: Fœlix membrum, quod huic adhæserit per[illegible]ia capiti, & sequetur illud quocumque ierit. Alioquin si fortè abscindi separarique contingat, priuetur statim necesse est etiam spiritu vitæ. Quæcumque enim parti capiti non cohæret, vnde ei iam sensus aut vita? Nec sanè deerit qui expositam occupet, vt ne tunc quidem sit absque capite. Germinabit rursum radix amaritudinis, venenatum caput iterum pullulabit. Illud inquam caput, quod in eo contriuerat antè mulier, mater Ecclesia. Dico autem quando per eam regeneratus est in spem vitæ, quem natura filium iræ mater carnalis ediderat; Videbit ergo iam, si fuerit qui reuelatos habeat oculos cordis, & spiritualiter intueatur, horrendam omninò

omni ..onstrum;corpus quidem hominis,caput autem Dæmonis habens. Non solùm autem , sed etiam erunt nouissima hominis illius peiora prioribus,cum vipereũ illud caput, quod priùs fuerat amputatum , non absque septem nequioribus se reuertatur.Quis nõ solo contre-iscat auditu?Tollens membrũ Christi, faciens membrum dæmoniorum ? Abscissus autem à corpore Christi, Satanæ miser incorporabitur? sit procul à nobis semper , execranda ista commutatio , fratres mei. Mihi omnino adhærere tibi bonum est , ô caput glorioſum & benedictum in sæcula , in quod & Angeli prospicere concupiscunt.] E contrario potiùs faciendum, quod olim deiectis Tyrannorum statuis & substituto iisdem capite Principis legitimi, vt scribit D. Hieronymus Abacuc.3. ad illud,*maledixisti septrũ eius , capiti bellatorum eius*. Quod Septuaginta verterunt, *diuisisti in stupore capita potentium*. Et aptatur à S. Hieronymo impiis cœtibus,& corporibus mysticis, quorum profano capite resecto, Christus caput conuenienter restituitur.

VII.

Summella antedictorum.

766 Summam fructuum omnium qui ex posita doctrina de Christo capite erui possunt, repræsento verbis Gregorij Nysseni lib. de perfecta Christiani forma; [Qui Ecclesiæ caput Christum esse didicit, illud in primis cogitet: vnam esse capitis & subiecti corporis naturam, & singula membra cum toto , naturali quadam necessitudine,coniuncta esse, quæ partes toti ita conciliat , vt miro consensu inter se conueniant. Ex quo fit,vt si quid extra corpus est , id etiam à capite omninò sciunctum sit. Ex hoc igitur intelligimus,quod naturâ caput est, idem fieri singula membra,vt cum ipso capite propriè amicéque consentiant : Nos autem membra sumus, qui in Christi corpus coalescimus. Quare si quis membrum Christi tollens,efficiat membrum meretricis , hic rabiem improbæ illius libidinis tanquam gladium accipiens , per hanc prauam perturbationem membrum prorsùs abscindit à capite. Sic item reliqua malitiæ instrumenta , sunt veluti gladij quibus membra à proprio corpore amputantur, & omnia seiunguntur à capite , quorum sectionem perturbationes efficiunt. Vt igitur totum corpus in naturali amicitia cum capite permaneat , æquum est, vt mutua concordia singula item membra inter si coniungantur. Quamobrem cum ipsum caput non modò purum, integrum, castúmque sit,sed ipsa quodammodò puritas, integritas, & castitas existimetur ; quæ sub eiusmodi caput membra concurrunt, ea item pura , incorrupta, castáque sint,consentaneum est.Denique quidquid de capite cogitamus, vt pacem, sanctimoniam,veritatem,& alia omnia eiusdem generis, in membris quoque con picienda sunt. Per filium enim hæc & talia in membris demonstrantur , quod ea naturali necessitudine cum capite cohærere , sit testimonio comprobatum, cum sic Apostolus dixerit , Christum esse *caput ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam secundum operationem in mensuram vnius cuiusque membri, augmentum corporis facit*. Illud præterea & hos *capitis* nomine discere debemus , quemadmodùm in animalibus ex capiti prouenit corpori ad agendum occasio atque incitatio:siquidem & pedum & manuum motus atque opera omnia , oculorum & aurium ope diriguntur : etenim nisi oculi præsint satagenti,& autes imperium excipiant,nihil eorum quæ proposita sunt , rectè fieri potest: Sic ex veri capitis sententia , corpus in rebus omnibus modò ad hoc , modò ad illud agendum dirigi & moueri oportere, quocumque ille,qui finxit oculum,& plantauit aurem, duret. Quando igitur caput,quæ supra sunt , respicit; opus est , vt quæ capiti aptè subnexa sunt membra , ipsius capitis ductum sequantur , & ad ea quæ supra sunt, tendant.]

CAPVT X.

Christus caput Prædestinatorum.

ECclesiam ex solis prædestinatis non coalescere , certa fides docet , & latè à Bellarmino lib.3.de Ecclesia c.8. contra Wicleffi , & Hussi, ac Caluini delitia confirmatur. Cum ergo monstratum hactenus sit, Christum esse caput Ecclesiæ quatenus ex omnibus suis membris coalescit ; seorsim nunc idem monstrandum est,de lectissimo illo cœtu prædestinatorum, cùm hominum tùm Angelorum: quia quamuis comprehendantur ambitu Ecclesiæ vniuersè accepta , cui hactenus monstrauimus Christum esse caput , tamen sicut peculiaria beneficia his per Christum communicantur quæ nemo alius accipit ; ita quod eis præsit , & respectu eorum rationem capitis habeat, eximiam quandam dignitatem Christo confert, meritò seorsim considerandam.

Christus in humana natura , prædestinatus.

767 Principio autem supponendum est, Christum esse in natura sua humana prædestinatum. Nam quod in diuina natura sit prædestinatus,nefas sit dicere:quia prædestinari idem est quod diuinitùs ordinari ad aliquid. V. G. ad gloriam,vel ad esse diuinum personale. At constat, personam Verbi provt in diuinitate subsistentem , ad nihil posse ordinari. Deinde prædestinatio est actio libera Deo,proindéque proximè terminatur ad aliquid creatum. In Christum igitur provt Deum , non cadit prædestinatio. Cadit tamen ratione humanitatis, iuxta illud Apostoli Roman.1. *qui prædestinatus est Filius Dei in virtute , secundum spiritum sanctificationis,ex Resurrectione mortuorum , Iesu Christi Domini nostri*. Sunt quidem qui illud *prædestinatus est*,negant referri ad æternam Dei prædestinationem,cùm vox Græca aliud non ferat, quàm *declaratus est* ; sitque proinde sensus , Christum declaratum esse filium Dei , per eam virtutem quam exibuit , peccata remittens atque resurgens. Quam expositionem latè prosequitur Vasques 3. parte d. 90. c.3. & d. 91. c.2. Eáque ex causa, Caluinus in Antidoto Concilij Tridentini,Interpretem nostrum circa

eum locum allatrat ; contendens vertendum fuisse declaratus est , non autem *prædestinatus* est. Optimè tamen vertisse Interpretem vulgatum,rectè demonstrat Bellarminus l.2.de verbo Dei c.14.*ad tertium locum.* Verbum enim Græcum ὁρίζειν quod profani quandoque vertunt *declarare*, in Scripturis,vt notat S. Dyonisius c.5.de Diuin.nom. significat *ordinationem*, seu potiùs *præordinationem* & *prædestinationem Dei*, vt apertè liquet ex Roman. 8. verbis illis *quos prædestinauit* Græcè προώρισε & ex c. 2. Actorum verbis illis , *tunc definito consilio.* Quibus locis , nemo non videt agi de prædestinatione & ordinatione diuina æterna, non autem de declaratione & manifestatione. Meritò ergo antiquissimi Patres locum Apostoli Roman. 1. eo modo quo retulimus allegarunt,vt S. Irenæus l.3.c.33.Hilarius l.7.de Trinitate, & alter Hilarius Roman. 1. Augustinus lib. de Prædestinatione sanctorum c. 15. Videsis latè excutientem ea verba Toletum Opusc. in illum Pauli locum , qui multis tricis scholasticis quibus oneratus est,liberabitur; si aduertamus;non dicere ibi Apostolum , Christum prædestinatum & ordinatum fuisse ad esse filij Dei , sed prædestinatum esse ad esse filij Dei in virtute: idest vt esset filius Dei, patrator insignium operum, per quæ consecutum est , vt agnosceretur quod erat:quod satis est,vt ex eo Apostoli loco colligamus Christum esse prædestinatum,quod vnum nunc asserimus. Disertè quoque Concilium Toletanum 11. in Professione fidei , Christum in natura humana prædestinatum esse , agnoscit. Sic enim de Christo scribit. [Hic per hoc quod de Deo Patre sine initio prodiit, natus tantùm, (nam neque factus , neque prædestinatus accipitur ;) per hoc tamen quod de Maria Virgine natus est , & factus, & prædestinatus esse credendus est.] Item S. Augustinus Tract. 106. in Ioannem negat id salua fide negari posse. Quasi verò , (inquit,) quisquam regulam fidei fideliter intuens,filium Dei negaturus est prædestinatum, qui eum negare hominem non potest ? Rectè quippè dicitur non prædestinatus secundùm id quod est Verbum Dei , Deus apud Deum. Vt quid enim prædestinaretur, cum iam esset quod erat, sine initio sine termino sempiternus ? Illud autem prædestinandum erat , quod nondum erat: vt sic suo tempore fieret , quemadmodùm ante omnia tempora prædestinatum erat vt fieret. Quisquis igitur Dei filium prædestinatum negat , hunc eumdem filium hominis negat.] Communitque hoc statim , loco Apostoli prolato ex cap. primo ad Romanos. Quare extra dubium esto , Christum esse prædestinatum.

Ad quid Christus,in humana natura prædestinatus.

768 Restaret exquirendum , ad quem terminum Christus dici possit prædestinatus. Sed ad rem præsentem sufficit , quod Christus dicatur prædestinatus ad gratiam & gloriam æternam. Admitto quoque Verbum Dei dici posse prædestinatum , vt qui erat filius Dei, fieret filius hominis. Hæc enim omnia tantùm designant æternum Dei decretum , de conferenda Christo gloria ; vel communicanda humanitati Christi subsistentia Verbi. Non sonant autem gratiam vllam , aut beneficium ipsi Verbo conferendum.

Et cum hac prædicatione , necesse est vt recurrat illa alia circa quam rixantur Doctores; *Christus* , aut *hic homo* Christo designato , *est prædestinatus vt sit filius Dei.* Eam valere , negant Toletus in cap. primo ad Romanos , annotat.nona , Becanus de Incarnatione cap. 19. quæstione secunda , Præpositus , tertia parte , quæst. 24. numero vigesimo. Non debent autem hæ duæ propositiones confundi. Prima *Verbum prædestinatur ad se vniendum humanitati.* Secunda *Christus prædestinatur vt sit filius Dei.* Longè quippè aliud est,Verbum quod præerat Incarnationi, prædestinari ad terminandam naturam humanam , & compingendum Christum, (id quod nunc admisimus,) ab eo quod est , Christum prædestinari vt sit filius Dei ; quia in Christo inuoluitur diuina filiatio. Sit igitur quod prædestinatur ad aliquid accipiendum , necesse est vt careat eo ad quod prædestinatur ; alioqui enim frustra prædestinaretur ; quomodò verum esse poterit , Christum prædestinari vt sit filius Dei , qui eo ipso quod Christus est , filius quoque est Dei?

Respondent qui prædictam propositionem censent admittendam , Suares tomo primo, disputat.50. sectione secunda, Vasques distinct. 90. capite tertio , Antonius Peres controuersia in Epistol. ad Roman. cap. 8. Respondent inquam , nomen Christi, aut huius hominis prout subiicitur in ea propositione , *Christus , vel hic homo est prædestinatus vt sit filius Dei* , non sumi prout determinatè & distinctè sonat diuinum suppositum filij Dei ; quo pacto argumentum propositum vrgeret , euincereque prædicationem esse nugatoriam ; sed sumi prout in confuso designat suppositum aliquod, cuius ratio explicatur , seu proponitur distinctè in prædicato. Prius enim ratione est , esse suppositum , quàm esse tale suppositum. Ratione ergo illius prioritatis & antecessionis, qua suppositum , quodcumque tandem illud sit,constituit Christum , siue hunc hominem; dicitur Christus , vel hic homo , prædestinari vt sit filius Dei. Eodem penè recidit modus quo Alphonsius Curiel , tertia parte,quæstione vigesima quarta , articulo secundo , veritatem eiusdem propositionis tuetur. Ait enim in diuina Verbi filiatione ad quam humanitas Christi euecta est , spectari posse , & quod sit personalitas , & quod sit filiatio. Nam ratio personalitatis , vt per se patet , est communior , atque adeò ratione anterior , quàm filiatio. Itaque ait , Christum vt est persona subsistens,prædestinari vt sit filius.

Hos duos dicendi modos coniunxi, quia facilè euertuntur vno illo argumento,quod aliquis potest tantũ dici prædestinari ad illud quod non habet. Atqui Christus eo ipso quod habet esse hominis , habet diuinam personalitatem , qua homo ille constituitur persona : itémque eo ipso quod habet diuinam personalitatem , necessariò quoque habet filiationem. Et quamuis illa duo sint vtrumque per conceptus nostros confusos , & distinctos precisibilia, cum antecessione aliqua rationis ; itavt nobis imperfectè

conci

concipientibus, possint intelligi vnum ante aliud: Tamen impossibile est, vt insint alicui vnum absque alio. Si igitur ineſt Christo, siue huic homini diuina personalitas aut filiatio, quomodò accipienda vel conferenda decernitur? quod est, Christum vel hunc hominem, prædestinari vt sit filius Dei? Sicut quis dicat, huic animali, designato boue, decerni conferendam rationem bouis, quæ reipsa conferri non potest seiunctim, à ratione animalis, quam tantùm Metaphisicè contrahit?

Mea sententia est, veram quidem esse propositionem illam, *Christus* vel *hic homo, prædestinatus est filius Dei* siue *vt esset filius Dei*. Sensum tamen eius esse debere, quod Christus nòn quomodolibet, siue in sua personalitate, sed in sua humanitate sit prædestinatus vt esset filius Dei, eámque summam gratiam in humanitate sua acciperet. Sicut Verbum Dei dicitur passum, non tamen in seipso, eum sit passionis incapax, sed in carne & humanitate sua. Ad præsens tamen institutum tota hæc disputatio est supervacanea; quia hîc intendimus agere tantùm de Christo capite prædestinatorum: Vnde satis est, vt sit prædestinatus ad gratiam & gloriam, quod omnes admittunt.

Christus exemplar prædestinationis omnium.

769 Non contentus S. Augustinus, Christum profiteri prædestinatum. æquè ac nos prædestinamur; addit insuper, Christum esse prædestinationis exemplum longè illustrissimum. Sic enim scribit lib. de prædest. 55. cap. 15. [Est præclarissimum lumen prædestinationis & gratiæ, ipse Saluator, ipse mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus.] Et inferiùs. [Appareat itaque nobis in nostro capite ipse fons gratiæ vnde secundùm vniuscuiusque mensuram se per cuncta eius membra diffundit. Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia, homo ille ab initio suo factus est Christus: de ipso Spiritu & hic renatus, de quo ille est natus: eodem Spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo Spiritu factum est, vt nullum haberet ille peccatum. Hæc se Deus esse facturum profectò præsciuit. Ipsa est igitur prædestinatio Sanctorum, quæ in Sancto Sanctorum maximè claruit: quam negare quis potest, rectè intelligentium eloquia veritatis. Nam & ipsum Dominum gloriæ, inquantum homo factus est Dei filius, prædestinatum esse didicimus. Clamat Doctor Gentium in capite Epistolarum suarum.] Et lib. de dono perseu. cap. 24. commendans verba relata priore loco. [Nullum est (inquit) illustrius prædestinationis exemplum, quàm ipse Iesus: vnde & in primo libro iam di putaui, & in huius fine commendare delegi: nullum est, inquam, illustrius prædestinationis exemplum, quàm ipse mediator. Quisquis fidelis vult eam benè intelligere, attendat ipsum, atque in illo inueniat & seipsum.] Et mox. [Qui ergo hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum, qui nunquam esset iniustus, sine vllo merito præcedentis voluntatis eius: ipse ex iniustis facit iustos, sine vllo merito præcedentis voluntatis ipsorum, vt ille caput, hi membra sunt eius. Qui ergo fecit illum hominem sine vllis eius præcedentibus meritis, nullum quod ei dimitteretur, vel orie[illegible] trahere, vel voluntate perpetrare peccatum: ipse nullis eorum præcedentibus meritis facit credentes in eum, quibus dimittat omne peccatum. Qui fecit illum talem vt nunquam habuerit habiturúsque sit voluntatem malam, ipse facit in membris eius ex mala voluntate bonam. Et illum ergo & nos prædestinauit, quia & in illo vt esset caput nostrum, & in nobis, vt eius corpus essemus, non præcessura merita nostra, sed opera sua futura præsciuit.] Vides quorsum S. Augustinus, toties confirmet Christum esse prædestinationis exemplar micantissimum; nempe quia prædestinatio, est merè gratuita præparatio supernaturalium Dei beneficiorum. At destinatio humanitatis Christi ad esse Verbi personale, facta est nullis præsuppositis meritis Christi, vt suo loco vidimus, tractantes causam Incarnationis meritoriam; vbi cum Diuo Augustino probauimus non fuisse Christo eam generationem retributam, sed tributam. Meritò ergo Christus, dicitur non modò *prædestinatus*, sed etiam *exemplar prædestinatorum*.

Et caput prædestinatorum quorumcunque. Eminentia eius & perfectionis excessus perstringitur.

770 Nobis hoc loco addendum insuper est, Christum esse caput prædestinatorum, tam hominum quàm Angelorum. Hoc vt euincamus, recolendæ sunt capitis mystici prærogatiuæ superiùs propositæ; monstrandúmque, siue prædestinatio propriè sumatur, nempe pro electione ad gratiam, siue paulò latiùs, hoc est pro electione ad gloriam, omnes illas in Christum cadere respectu quorumcumque alterutro illo modo prædestinatorum, siue hominum, siue Angelorum. Prima erat, eminentiæ seu primatus in serie & ordine plurium simul conscriptorum: Secunda excessus in perfectione: Tertia directionis & influxus. Omnibus his modis, Christus est *electus ex millibus*; ideſt, supra omnes electos, adhibito numero illo determinato pro indeterminato ac propè immenso; Nam turba electorum magna est, quam dinumerare nemo poterat. Ei autem vniuersæ, cum sine ordine & acephala esse non debeat, caput est Christus: alioqui Dei opus quod est super omnia eius opera, cœtus nimirum prædestinatorum, non esset perfectum.

Sed de eminentia & perfectione Christi supra omnes electos, satis superque liquet ex disputatis suprà de Christo omnis Ecclesiæ capite: vbi vtraque illa Christi prærogatiua, præterquàm quod ex se perspicua videtur, est apertè demonstrata, vniuersè & generaliter loquendo. Nunc specialiter illustrare eas possumus quoad electos, quia nemo ad tam sublimem locum inter electos est ordinatus; nemo ad tantam, támque eximiam perfectionem, siue gratiæ, siue gloriæ, in quanta est Christus. Quamuis enim de signo rationis in quo Christus decretus est, & ordinatus ad esse, & consequenter ad abyssum gratiæ & gloriæ queis potitur, controuersia sit inter Theologos; nec certum sit Christum esse prædestinatum in primo signo; imo longè

longè probabilius sit, Christum prædestinatum tantùm esse occasione peccati, atque adeò prædestinatum tantùm fuisse in posteriore signo quàm sanctos Angelos : quam litem diremimus supra, tractantes finem aduentus Christi: Tamen extra omnem controuersiam est inter Theologos, Christum in quocumque tandem signo sit prædestinatus, tamen ordine eminentiæ, & dignitatis debitæ perfectioni superexcellenti huius personæ, infinitis parasangis antegredi omnes electos; nec vllum esse qui cum eo non modò contendere, sed vel componi queat, quoad primatum in serie electorum & dignitatem in quacumque ratione electionis.

771 Est id expressum luculenter apud Psaltem, cum in Christi persona ait Psal. 39. *In capite libri scriptum est de me*; cuius loci varios sensus dederunt varij Patres. S. Quidé Hieronymus initio Traditionum in Genes. librum illum in cuius fronte de Christo sit scriptum, interpretatur, Genesim, quod ibi habeatur cœlum & terram creata esse in principio : ideſt in filio, per quem omnia facta sunt, & adducit Tertullianum, Hilarium, & Iasonis ac Papisci altercationem in eam sententiam. Idem tamen in capit. 29 Esaiæ, librum in cuius capite de Christo scriptum est, interpretatur scripturam vniuersam; cuius varij libri, ob summam consonantiam vnus liber habentur. Vnde lex Mosis vnus liber dicitur, & Euangelia quatuor, vno nomine libri Euangeliorum designantur, vt idem S. Hieronymus obseruat, in calce Commentarij in Ecclesiastem. & S. Augustinus præfat. in Psal. 150. Et hic est liber ille, scriptus intus & foris; ideſt in sensu, & in litera: & liber signatus apud Isaiam, & in Apocalipsi Ioannis. Hoc ergo pacto, sensus Psalris est, in volumine libri, (sic enim habet alteral ectio loco *capitis*,) scriptum esse de Christo; ideſt omnes scripturas Christum sonare. Editio tamen Symmachi, tertiam suppeditat interpretationem; iuxta quã, Christus scriptus est in capite libri, ideſt in volumine prædestinationis, ἐν τῷ τεύχει τῆς ὁριομοῦ. Itaque Glossa, & creditus Anselmus Hebræ. 10. ibidémque S. Tomas, librum in cuius fronte Christus descriptus est, intelligunt librum prædestinationis æternæ, in quo Christus, exaratus est primo loco. Ex serie autem prædestinationis ad gloriam, liquet de serie prædestinationis ad gratiam; quia gratia & gloria seruant proportionem, tanquam semen & fructus.

Illustrate præterea primatum illum Christi, & perfectionis excessum respectu prædestinatorum omnium, possumus ex verbis Apostoli Roman. 8 *scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Propositum Dei, ἐυδοκίαν appellat æternum Dei decretum, quo eximia illa benevolentia in electos prodita est. Etiamsi enim hìc in via, & per huius vitæ scamma conflictentur cum incommodis; tamen omnia Deus in illorum bonum vertit. Eáque ratione. Facit illos conformes imaginis filij sui : ideſt illius diuinæ imaginis quæ est ipse filius Verbum homo, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quę est Chrysostomi, Hieronymi, & creditì Anselmi interpretatio : melior sanè quàm quæ à Basilio lib 5. contra Eunom. & ab Athanasio, Epist. ad Serap. data est, quibus imago Filij cui conformantur electi, est Spiritus sanctus, cuius sanctitatem æmulantur. Sed est profecto ea interpretatio non nihil distorta. Simpliciùs autem imago filij, est imago quæ est filius, ideſt Christus. Itaque continent ea Pauli verba, potentissimum argumentum, quo Romanis persuadet ne frangantur aduersis, ob fidem Christi ingruentibus. Eam enim docet esse viam certam, adipiscendi conformitatem cum capite electorum omnium Christo Domino: qui hìc in via, vexatus variè & omnibus modis probatus, est tentatus per omnia absque peccato. Et nititur sanè Apostoli ratiocinatio, firmissimo fundamento. Nam primum in vno quoque genere vt fert Aristotelicum effatum, est mensura cæterorum. Par ergo fuit, vt qui electi secundarij erant, principi electorum conformes fierent, eique per omnia assimilarentur in vniuerso viæ & vitæ decursu. Satis de duabus primis Christi capitis electorum prærogatiuis.

Directio Eledorum, per Christum, & in eos influxus.

772 Prærogatiua tertia capitis mystici electorum omnium, iuxta supradicta, continetur speciali ac eximia directione eorum, & influxu in gratiam, tota prædestinationis eorum serie comprehensam, ac gloriæ denique assecutionem. Omnia hoc, nullo negotio vendicari Christo possunt. Et directionem quidem, egregiè expressa habemus Ioannis 10. vbi Christus prouerbium Iudæis locutus, nec ab eis satis intellectus, ait de vero Pastore, eum proprias oues vocare nominatim, eásque educere, & vadere ante eas: Oues autem illum sequi, quia sciunt vocem eius. Quod mox Christus ipse, de ouibus rationalibus ad dexteram in mundi mera locandis, interpretatur: hisque se ducem & directorem contestatur, pro affectu quo eas cognoscit, vicissimque ab eis cognoscitur: ideſt impensissimè diligit, & diligitur. Ex quo fit, vt sequantur oues illæ Christum ducem, magno imo immenso suo bono. *Sequũtur me* (inquit) *& ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi*, ipsa inquam salus electorum, vel potiùs communicatio diuinitatis, vt interpretatum est Concilium Lateranense, relatum capite *firmiter*; aut vnio hypostatica cum persona Verbi; *maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu Patris mei.* Ostendunt hæc verba, certitudinem directionis electorum ad gratiam finalem, & ad gloriam. Quæ directio, non plus à quoquam sit impedienda, quàm sperenda Patris infinitas essentialis, filio communicata. Vt proinde non sit timendum directioni certæ ac infallibili electorum, à violentia Satanæ, eiúsve emissariorum : imo nec ab ipsa voluntatis humanæ vertibilitate, quàm Deus probè nouit, quibus dulcedinis benedictionibus præuenire debeat, vt effectus & executio directionis, quamuis eluctabiliter, tamen infallibiliter consequatur.

Agnoscebat intentam in electos Christi prouidentiam, & ad directionem præstandam studium, quæ dicebat, *dilectus meus mihi*; quæ verba de hac electorum directione, sic interpretatur sanctus Bernardus serm. 68. in Cant. [Nos sumus in quos intendit Deus. Quanta tamen disparilitas? Quid terrigenæ & filij hominum, coram

coram illo? secundùm Prophetam, sic sunt quasi non sint, & quasi nihilum & inane, reputati sunt ei. Quid sibi ergo vult ista inter tam disparis comparatio? Aut illa in immensum gloriatur, aut is in immensum amat. Quàm admirabile est, quod illius intentionem ista sibi quasi propriam vendicat, dicens: *Dilectus meus mihi?* Nec eo contenta tamen, pergit amplius gloriari respondere se illi, quasi ex æquo morem gerere, rependere vicem. Sequitur enim. *Et ego illi* Insolens Verbum, *Et ego illi*, Nec minùs insolens; *Dilectus meus mihi*; nisi quòd vtroque insolentius, vtrumque simul. O quid audet cor purum, & conscientia bona, & fides non ficta! Mihi, (inquit,) intendit. Itane huic intenta est illa maiestas, cui gubernatio pariter & administratio vniuersitatis incumbit? & cum sæculorum, ad sola transfertur negotia (imò otia) amoris & desiderij huius? Ita planè. Ipsa est enim Ecclesia electorum, de quibus Apostolus, *Omnia*, (inquit,) *propter electos*. Et cui dubium, quod gratia & misericordia Dei sit in sanctos eius, & respectus in electos illius? Ergo prouidentiam cæteris creaturis non negamus; curam sponsa vendicat sibi.]

Sed luculenter planè directionem illam electorum per Christum, exposuit Dauid toto psalmo 22. Nam eo Psalmo, agi de prouidentia & directione electorum, totus psalmi contextus manifestè ostendit, & piè omnino prosequitur Card. Bellarminus eo loco. Ibi & suppeditatio spiritualium bonorum, & elongatio malorum saluti aduersantium, & consolatio in incommodis vitam piam affectantibus, & gratia finalis, ac denique quidquid ad electorum directionem plenam & consummatam pertinere potest, sub metaphora ouis à Pastore directæ designatur: cuius nunc psalmi particulari expensione supersedeo, quod inferiùs de Christo Pastore & rationalibus eius ouibus sit disserendum Christum autem esse, cuius prouidentia, & ouiũ directio eo psalmo describitur, agnoscit Latinus Autor cuius, homilia in Chrysostom. interpretationem psalmorum obrepsit, nec non Euthymius, & alij recentiores.

Pergo ad influxum; qui spectandus est quoad dona electis peculiaria; cum creata, gratias inquam lectissimas, & præsertim finalem, nec non gloriam; tum etiam increata, hoc est actum ipsum increatum electionis diuinæ, ad eiusmodi bona electorum peculiaria terminatum. Sed de donis creatis, res est explorata, tam ex innumeris aliis Scripturis, quarum plerasque iam protulimus, hoc, & superiori capite, quàm nominatim ex Epist. ad Ephes. c. 1. quo Apostolus, omnium gratiarum quibus electi donantur, beatam adeptionem Christo acceptam refert. Locus est paulò prolixior sed qui quoduis mel, suauitate transcendat. *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius, in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, in ipsum secundùm propositum voluntatis suæ: in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo. In quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum secundùm diuitias gratiæ eius, quæ superabundauit in nobis in omni sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundùm beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terra sunt, in ipsis, in quo etiam & nos? Forte vocati sumus, prædestinati secundùm propositum eius quæ operatur omnia secundùm consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius.* Habemus in his verbis, à Christo esse, & adoptionem electorum, & remissionem peccatorum eis indultam, & sapientiam ac prudentiam superabundantem qua in via Dei claruerunt, & omnem denique (vt verbo rem complectar) benedictionem spiritualem, in cœlestibus: qua scilicet electi ad bona supernaturalia edenda assurgunt, & in gratia sanctificante finaliter perseuerant. Agnoscit inquam Apostolus, hæc omnia à Christo esse, quod optimè ibi expendit Oecumenius. Et hæc est causa, cur electi iuxta eundem Apostolum dicantur *creari in Christo in operibus bonis. Et forte vocari in Christo, eligique in ipso.* Idem sonat illud 2. Timoth. 1. *vocauit nos vocatione sua sancta, non secundùm opera nostra, sed secundùm propositum suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu, ante tempora secularia.*

An electio æterna, possit esse ex Christi meritis; Difficultas biceps.

773 Expendendum verò est paulò pressius, quod dixit Apostolus eligi nos in Christo ab æterno. Nam electio non est gratia creata, sed actus ipse diuinus increatus, qui non videtur posse esse ex meritis Christi, cum sit ens à se, cui repugnat causari per aliquid; etiamsi moralis tantùm sit causatio, cuiusmodi est causæ meritoriæ. Deinde electio illa distingui potest duplex, nimirum vel absoluta, vel comparatiua. Absoluta est qua Deus personam aliquam ordinat ad bonum gratiæ specialis, & gloriæ cum effectu assequendæ, nulla facta comparatione cum aliis personis, quæ ad idem bonum non assumantur: quæ potiùs dicenda esset dilectio, quàm electio. Vnde absoluta hæc electio, ex parte intellectus, potest ad vnicam personam eligenti obuersantem tendere: nec exigit propositionem personarum plurium. Ex parte item voluntatis, nullam habet adiunctam volitionem alterius personæ. Comparatiua verò & propriè dicta electio, ea est quæ sit ex affectu erga vnum, assumptum ad aliquid præ aliis, à quibus exemptus est. Vnde & propositionem plurium personarum supponit, & confert volitionem vnius, alteriúsque reiectionem. Neutra ex his electionibus, videtur posse Christo homini attribui. Non enim absoluta, quia Angeli & homines, electi sunt simul & semel, ac in eodem signo rationis, tanquam duo patietes eiusdem cœlestis Hierusalem, vt scitè dixit Otho Frising. lib. 8. Historiæ, c. 32. Atqui Angeli, electi sunt ante præuisum peccatum: Ergo & homines. Cum igitur supponamus Christum fuisse electum post præuisionem peccati, ad quod expiandum decretus est; quomodò dici potest, Christum meruisse absolutam dilectionem electorum quæ præcesserat in anteriore signo? Multo verò minùs videtur meruisse prælectionem, seu dilectionem comparati-

uam: quia Christus non potuit offerre sua merita ad huius præ altero electionem curandam, si ea electio præsupponatur iam facta. Mereri enim quod iam decretum est, nihil est aliud quàm actum agere. Atqui electio vnius hominis præ altero iam præerat in mente & voluntate diuina, ante Christi præuisionem. Neque enim Deus qui ante præuisionem. Reparatoris elegerat aliquos reiectis aliis, confusè & indistinctè elegerat eos in quibus sibi complacuerat: quæ esset imperfectio dedecens Deum. Igitur prælectio illa, solius diuinæ voluntatis & beneplaciti fœtus est: vt propterea Christus, datos sibi à Patre electos profiteatur, non autem optione sua delectos.

Electionem absolutam, esse ex Christi meritis, non repugnat ratione independentiæ diuini actus.

774 In hac difficultate; primum illud punctum quod spectat ad causationem diuini actus per Christi merita, facilè expeditur. Admittendum enim est, verè actum Dei increatum circa electos, esse à Christi meritis: non vt actus increatus est, sed vt terminatur ad electos. Ea quippe ratione, nihil vetat, actum liberum Dei cadere sub meritum nostrum. Hoc est quod aliis verbis dicitur, actum diuinum non posse habere causam physicè influentem, quia id pugnat cum independentia & infinitate essentiali: posse tamen habere rationem obiectiuam, non quidem existentiæ suæ realis, (quia sic totum esse diuini actus est necessarium, & causæ incapax, ac etiam rationis obiectiuæ petitæ ex parte creaturæ operantis liberè:) sed terminationis suæ liberæ ad talem effectum creatum. Sic Deus quamuis ex se nolit malum homini, tamen prouocatus ab homine, & ab eo obiectiuè determinatus, decernit ei supplicia æterna. Similitérque suppositio pacto & promissione rependendæ gloriæ benè operantibus, determinatur ad volendum conferre gloriam, iis qui rectè se gesserint. Sicut ergo in actibus diuini intellectus, locum habet determinatio obiectiua ab extrinseco Deus enim præscit res futuras, quia futuræ sunt; itavt futuritio sit ratio obiectiua determinans Deum ad præsciendum. Ista in actibus diuinæ voluntatis, cerni potest similis conditio præsuppositæ ex parte obiecti, vt ad illud terminentur: quod est dari rationem aliquam diuinæ volitionis. Vnde quod merita Christi sint eiusmodi ratio obiectiua, ex qua Deus motus sit ad volendum conferre electis hæc & illa beneficia, nihil est quod vetet, quantum est ex parte independentiæ actus diuini, quæ sola obiiciebatur. Nam ea præsuppositio obiectiua, non est cum vera causalitate in actum diuinum vt in se est; sed tantùm infert inclinationem diuinæ voluntatis, terminatæ ad hoc obiectum propter illud: qua in re nulla est imperfectio, vt plenius traditur prima parte q. 19 & à Suare l. 2. de prædest. c. 22. necnon à Didaco Ruis disp. 3. de prædestinat. sect. 3. & sequentibus, & disp. 15. de voluntate Dei à sect. 3.

Scrutandum autem superest, an ea diuinæ voluntatis inclinatio per Christi merita, ad volendam electis gloriam, possit stabiliri ex Scripturis; aut repugnet aliundè quàm ex parte independentiæ actus diuini. Nam si nulla ex parte repugnet, eámque insinuent vel tradant Scripturæ, admittenda erit. Sin minùs erit ableganda; sistendúmque præcisè erit, in influxu Christi circa dona creata prædestinatis collata: qui influxus certus est, vt præmisimus. Eoque modo processisse videntur antiqui Scholastici; S. Thomas Alensis; Bonauenturæ, Albertus, Richardus, Durandus, Gabriel, quos adducit Suares lib. 2. de prædestinat. cap. 24. numer. 10. & 11.

Nec ex alio capite, & quomodò id explicandum.

775 Generatim tamen loquendo, & abstrahendo ab electione comparatiua, statuendum est terminationem diuinæ electionis liberæ, qua electi ad gratiam prædestinationis, & gloriam ei adiunctam ordinantur; esse ex meritis Christi. In hoc consentiunt Recentiores Scholastici, quos posteà referemus circa electionem comparatiuam dissidere; essèque doctrinam Catholicam, ait Vasques postea allegandus: nec posse absque errore negari, ait Suares cap. illo 24. n. 38. Videtur enim præuisse Apostolus cum ait de Christo, *elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem.* Nam illud *in ipso*, vt præmisimus, significat causam meritoriam, Sicut Threnor. 4. dicitur, *capius est in peccatis nostris*, Et Michææ 1. *in scelere Iacob, omne istud.* Idest, propter peccata & scelera. Notandáque est comparatio qua eo loco vtitur Apostolus, cum ait, *benedixit nos in omni benedictione in Christo, sicut elegit nos in ipso.* Ea enim particula *sicut*, apertè fert, tam esse per Christum collationem benedictionis, quàm electionem æternam: vt locum habeat illud Chrysostomi ibi, [Per quem nos benedixit, per eumdem nos elegit.] *Elegit per Christum*; suffragatur S. Augustinus epist. 59. q. 6. cum ait, illud Apostoli 1. Timoth. 2. *vult Deus omnes homines saluos fieri*, nullo alio modo præstari, quàm per Christum hominem. Vbi clarè vides, volitionem diuinam provt ad salutem hominum terminatam, atque adeò maximè provt respicit electos, qui soli salutem cum effectu consequuntur, esse per Christi merita. Accedit perspicua ratio: quia meritum non causat præmium immediatè, vt per se notum est ex ratione causæ meritoriæ; sed tantùm causat interuentu alicuius actus liberi, in remuneratore quem vrget ad præmium benè operanti rependendum. Si ergo Christus mernit electis gratiam & gloriam, vt constitutum est; ergo induxit quoque Deum ad habendum actum, quo bona illa electis voluit, propter sua merita. Quod est, meritoriè causare liberam terminationem actus diuini ad illa obiecta.

Vt autem declinentur difficultates, & implexitates quibus hæc sententia posset inuolui; dicendum est, non ita esse imaginandum, Christi merita esse causam æternæ terminationis diuini actus ad electos, quasi Deus præuidens Christum destinantem sua merita ad harum personarum salutem, inde inclinatus & obiectiuè determinatus sit, ad volendam salutem earum, non determinandus aut inclinandus absque Christi meritis eò destinatis. Non est inquam sic imaginanda diuinæ voluntatis inclinatio per Christi merita ad electos. Nam Christus qui

in

in fine seculorum occasione solius peccati venturus erat, non potuit præuideri destinans sua merita ad Angelos, qui ante peccatum hominis,& decretum de Christi aduentu, sunt electi. Neque item intelligi potest Christus dirigens sua merita ad electos status legis naturæ & scriptæ;quia illis priusquàm Christus reipsa veniret,danda erat gratia, & ius ad salutem æternam: vt proinde postea aduenies Christus, & merita sua pro eis offerens, non potuerit prænosci destinans merita sua, vt exurgeret electio ad bona prædefinita eis atque collata saltem ex parte, priusquàm ipse produceretur. Ad summum ergo,posset Christus præsciri ab æterno, destinans cum primùm est sua merita ad salutem electorum nouæ legis, posteriorum Christo ipso: quia circa hos, destinatio Christi meritorum ad causandam terminationem actus diuini, actum non ageret. Et ita sentiunt Lessius Tractatu de Prædest.sess.3. à num.42. Vasques 1 parte d.94.c.3. Ruis disp.57. de prædest. s. 7. Aliunde tamen ea destinatio non placet: quia inducit diuersitatem inter electos,ad Christi merita comparatos, nulla talis diuersitatis ratione idonea suppetente; & absque suffragatione Scripturarum & Patrum, vt tursùs infra dicam.

776 Quare sic imaginanda est ea causatio diuinæ ad electos terminationis per Christi merita,vt quamuis Deus ex se, ad dandam illis gratiam & gloriam fuerit determinatus; tamen in bonorum illorum decreto liberali, voluerit acceptationem compensationis si quando offerretur à Christo; posito quod occasione peccati veniret. Sic enim Christi merita non excluduntur prorsus à ratione obiectiua determinante Deum ad decernendam quibusuis electis gratiam & gloriam.In posteriore autem signo, Deus præscius factus bonorum operum sibi à Christo exhibendorum in tempore, & gnarus per ea abundè compensandum esse quicquid ipse in bonum electorum decreuisset; inclinatus est ad eximia illa bona electis confirmanda; & ratam habendam liberalem eorum volitionem ratione priorem; inductus ea Christi meritorum prænotione,quæ in priore signo intelligenda est quàm ratihabitio hæc electionis primæ planè gratuitæ, & ex Dei voluntate conceptæ; cum sola connotatione acceptandæ compensationis si quandoque offerretur. Cum electione autem sic concepta probè cohæret, quod Christi prædestinatio sit effectus nostræ prædestinationis: quandoquidem Christus idcirco prædestinatus & productus est,vt redimerentur & salutem consequerentur electi. Nostra enim electio, quæ prior est in genere causæ finalis immediatæ, causatur à Christo meritoriè ad modum dictum: quamuis iam supponeretur aliunde præextitura; quia & rata habetur ob merita Christi, & hæc à prima electione nostra non excludeban,ur omnia.

Statuendum igiter est, Deum iuxta nostrum concipiendi modum, sic se habuisse in Christi sui erectione in caput prædestinatorum. Deus ex immensa sua bonitate, cum decreuisset Angelos & homines condere, & omnes ad finem supernaturalem ordinare, eóque saltem per sufficientia media subuehere;ex vtroque numero aliquos speciali fauore & benenolentia dignatus,liberaliter quidem, sed tamen cum conditione acceptandæ compensationis si alicunde affulgerit;ad eam celsitatem vtrosque in eodem signo rationis promouit. Cum enim in diuinis obiectis,quantum est ex parte actus diuini, nulla sit prioritas aut posterioritas, sed tantùm si inter huiusmodi obiecta causalitas aliqua vel præsuppositio intercedat: ea autem causalitas vel præsuppositio, inter Angelos & homines; quoad gloriæ æternæ finem, nulla prorsus sit, fatendum omnino est, vtrosque in eodem signo rationis, electos esse tanquam membra eiusdem Reipublicæ, & incolas eiusdem cœlestis ciuitatis, ex illis tametsi nobilitate naturali discrepantibus partibus compingendæ, vt S. Augustinus satis significat 15.Ciuit.c.1.Nec verum est, homines tantùm esse electos ad glotiam, occasione ruinæ Angelorum;vt eam scilicet explerent. Id enim meritò reiicitur à S. Anselmo l.1 cur Deus homo c.18.cum enim humana natura Deum vt finem vltimum habeat æquè ac Angelica; capax profectò fuit ordinari ad finem illum, independenter ab Angelis, & ita reuera est factum. Cum autem constet SS. Angelos electos esse ante peccati præuisionem;sequitur, homines quoque electos esse in signo antecedente præuisionem peccati: vnde non nisi per anticipationem quamdam dicitur à D. Augustino, electos, de massa perditionis fuisse exemptos: quatenus scilicet qui electi primò sunt, fuerunt postea exempti de massa perditionis, & mole damnata, in qua alij qui prælecti non fuerant, sunt relicti. Angelis & hominibus omnibus sic ordinatis ad supernaturalem finem, & instructis ad id saltem sufficientibus modiis; plerisque autem ex vtraque illa rationalium & intellectualium creaturarum classe, electis efficaciter & specialiter ad gloriam, per media lectiora; consecuta est, peccati quod permittere fixum erat, in parte Angelorum voluntaria admissio. Vnde Satana primum hominem implanante, hominibus vniuersis manauit exitium: quatenus euerso primo homine,in cuius incolumitate totius generis sancta conceptio vertebatur; omnis posteritas in peccato concipienda, & massa perditionis præuisa est. Inde de remedio hominibus, non Angelis qui ceciderant, adhibendo,consilium initum:decretúsque reparator hominum, & gratiæ Angelorum in bono perstantium, eidémque commensæ gloriæ, compensator Christus Dominus,carne secundæ Trinitatis personæ circumamicta: vt homo caput esset gratiæ & gloriæ, fierétque omnibus salutis causa,& æternæ vitæ autor,contra quàm primus homo omnibus hominibus, quantum ex se erat,cladem & exitium creauit. Qua de re, multa ex Patribus producta sunt sect. 2. c. 6. *sub finem*.Nunc satis fuerit,producere Oecumenium in cap.5.ad Romanos, apud quem Photius,perpul-hrè anthitesim vtriusque huius gratiæ, & miseriarum capitis prosequitur, explanans verba illa de primo Adam,*qui est forma futuri*, hoc est Christi. [Quonam modo ? Sicut morte Adam omnes moriebantur, ita Christi morte omnes viuemus & resurgemus. Figura ergo ex aduerso congruit. Quemadmodùm ille iis qui à se descenderent etiam si de ligno non edissent, fuit causa mortis quæ per vsum inducta erat, ita quoque Christus se sequentibus, etiam si iusta non egissent opera,iustitiam conciliauit. Tria sunt in his quæ parabolicè sibi in-

tuicem respondent, puta similitudo quædam contrarietas, & excessus in similitudine. Contrarietas quidem peccatum & carens peccato, inimicitia aduersùs Deum, & reconciliatio erga Deum, condemnatio & iustificatio, perditio, casus, mors, salus, & resurrectio cum vita. Itaque in his est contrarietas. Porrò similitudo, *sicut per vnum* mala omnibus contigerunt, ita per vnum bona omnibus euenerunt. Excessus verò, quia in malis multi sunt vni cooperati & participes essent malorum, in bonis autem nullus cooperatus est, sed vnius IESV Christi donum fuit. Itaque non similiter & ex æquo, sed per excessum & abundantiam est similitudo. Rursum non solùm mala hæc quæ inducta erant per Adam perempta sunt, quod veluti in contrariis similitudo erat ac proportionabile, verùm etiam addita sunt à Christo dona, quod excessum & abundantiam præfert. Ideò ait, *At non sicut peccatum.*]

Sic igitur decretus Christus, & reparator hominibus datus, Angelis quoque in caput, & salutis autorem, ideſt compensatorem constitutus est. Præuisus enim est, habiturus merita quibus compensari posset gratia & gloria liberaliter hominibus & Angelis prouisa; sed cum conditione acceptandæ compensationis, si Christus aliqua occasione produceretur, eámque offerret Christo itaque præuiso, sua illa merita in compensationem præditam, & litrum nostrum offerente; Deus per eius merita sic præuisa & ad id acceptata, gratias omnes & gloriam hominibus & Angelis conferre statuit; itavt bona illa creata, & ipsa quoque terminatio diuini actus ad ea hominibus & Angelis decernenda, esset ex pretio Christi, eique rependeretur. Christus autem ex quo productus est in tempore, æternum Patris decretum, & omnia quæ in eo inuoluta diximus, fata habuit: sicque caput electorum, vltra generalem rationem capitis totius Ecclesiæ, inauguratus est, factus omnibus causa salutis æternæ.

Multiplex illustratio electionis omnium, per Christi merita.

577 Hac ratione commodè declinantur difficultates permultæ, quæ implicant & obscurant sententiam de electione per Christi merita, & retinetur meritum Christi, non modò circa gratiam & gloriam, sed etiam circa actum Dei æternum, quo electi ad illa bona destinantur. Ferunt hoc vt minimùm, Scripturæ illæ, quibus electos à Christo conscribi proditur; & liber vitæ continens electos, vocatur *liber vitæ agni*, tanquam exaratus agni sanguine: quia scilicet meritis Christi veri agni, ab origine mundi occisi, in catalogum illum ac beatum librum relatus est ad modum dictum quisquis in eo est conscriptus. Egregiè S. Cyrillus lib. 4. de ador. tractans masculorum descriptionem à Mose & Aarone iussu Dei factam, Numer. 1. [Qui igitur Mas sit, & ad pugnam aptissimus, & ad inuentam peruenerit, ideſt ad firmitatem spiritualem, & ad mensuram ætatis plenitudinis Christi, eum in descriptionem diuinam, & in librum Dei relatum esse, perspicuum esse poterit, vel maximè ex his verbis. Neque enim alia de causa numeratur, vt opinor, qui mas sit, & vigesimum annum aut supra natus, quàm vt nos quoque ipsi, intelligamus reiici à Deo atque improbari, quisquis imbellis sit, ac sensu minimè perfecto; quorum vtrumque ineſſe dicimus iis, qui adhuc sanè adolescentes sunt, nec dum ad iuuentutis mensuram peruenerunt: quam quidem mensuram, diuina lex & nouit & definit: isque est annus vigesimus. In pretio autem is est, & is in numero habetur, & à Deo cognoscitur, per populum & genus & capita & nomen, quisquis adulta iam ætate; & masculus est. Sanctis enim Apostolis, qui eiusmodi virile ætate iam essent, & in eam peruenissent rationis mensuram, dictum à Christo est; aliquando quidem; *Nolite gaudere, quia dæmonia subiciuntur vobis: sed potius gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlo*: Aliquando rursus; *Nonne duo passeres asse vaneunt? & vnus ex illis non cadet super terram sine Patre meo, qui est in cœlis; vestri autem & capilli capitis numerati sunt:* in quo cum dixit, numeratos esse capillos, disertè significauit (vt opinor,) quam diligenti cura eos prosequeretur. In librum igitur Dei, qui adulta sunt ætate, ac mares referuntur. Ea autem census descriptio per Moysem & Aaron fiebat, vt per vtrumque, vnum intelligamus Christum, vt in Moyse legis conditorem; vt in Aaron, summum Sacerdotem? Factus est enim noster legislator simul & sanctus, & innocens summus Sacerdos, eiusque mediatoris opera, eorum qui virili sunt ætate, & virtute præ cæteris conspicua, in diuinis libris describitur census.] Addit præterque de discrimine eorum qui in libro Dei per Christum scribuntur, tum et seculari, tum ex sacro ordine; ac tum ex adulris, tum ex pueris: Itémque de exclusione & delectione impiorum è libro viuentium, vt cum iustis non scribantur. Insuper de ea descriptione ad Iordanem facta, quæ baptismi perceptionem significat. Demum verò sic concludit. [Animaduerte autem vbique sanctorum hominum descriptionem & agrorum distributionem, Geritur enim per Moysem, & eum qui Sacerdotio præstantissimo fungebatur: vt, sicut iam autem dixi, per vtrumque, vnum Christum intelligas, tanquam Sacerdotem summum, atque legislatorem: per quem omnis gratia tribuitur, & illa fit in supernis illis libris descriptio, quos etiam beatus Daniel se vidisse dicit. *Libri*, (inquiens,) *apert sunt.* Nam quia multiplex & diuersa descriptio est, ideò plures, non vnus liber.]

Quod tamen S. Cyrillus, impios qui de libro viuentium deleri dicuntur apud Psalten, existimat de hoc libro vitæ deleri; videtur minùs commode existimari. Is enim liber viuentium de quo delentur impij, est liber vitæ temporalis, quæ eis abrumpitur & interciditur propter peccata; iuxta illud ab Angelo denuntiatum impio Imperatori Anastasio apud Theophanem lib. 15. Miscellæ. *Ecce ob peruersitatem fidei tuæ, annos 14. vitæ tuæ deleo.* Scribuntur enim homines in charta materni vteri, vt habet Dauid Psalmi. 138 interprete S. Ephiphanio, hæresi 30. & S. Hilario in Psal. 138. Delentur autem cum tolluntur è vita: quod eleganter de more, attigit S. Ambrosius lib. de Noë & Arca cap. 13. ad illud, *delebo hominem à facie terræ.* Demiratus enim cœlestium verborum pulchritudinem, quod homo non à terra, sed à facie terræ delendus dicatur, addit. [Pulchrè autem posuit

posuit *delebo* tanquam litterarum apices, qui delentur sine fraude librorum, & sine imminutione tabularum. Non est hic ergo liber de quo agimus; quia quisquis in censu prædestinatorum per Christum scribitur, numquam inde deletur. Sed vt S. Hieronymus in Psalm. 68. rectè distinxit, cum duplex sit liber vitæ; alter vitæ temporalis de quo Moses Exodi 32. deleri postulabat, nisi parceretur Iudæis; alter verò vitæ æternæ; liber viuentium de quo hominem deleri contingit, non alius est quàm liber vitæ temporalis; déque eo agebat Dauid Psal. 68. cum imprecabatur impiis, *deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.* Liber verò, de quo agimus, & cui hominem per Christum inscribi dicimus, est liber prædestinationis ac vitæ æternæ; quem rectiùs dixerimus, *librum iustorum*, quàm illum cuius est mentio Iosue 10. & 2 Regum 1.

778 Hic liber quod in eum quisquis refertur, referatur per Christum agnum ab origine mundi occisum, dicitur ob eam causam, *Liber vitæ agni.* Ita enim habetur Apocal. 13. cum de bestia, *data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem, & adorauerunt eam omnes qui inhabitant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi.* Et ibidem c. 21. *Non intrabit in eam*, Hierusalem cœlestem, *aliquid conquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni.* Hic est liber ille de quo Christus Luc. 10. admonebat discipulos, gaudendum esse quod in eo scripti essent.

Dicitur autem *Liber vitæ agni*, varias ob causas: nempe in primis quia Christus est veluti charta, & liber census cui omnes Sancti inscribuntur, quatenus omnes electi per eius merita eliguntur: vt propterea Isaiæ 8. nominetur *Liber grandis*, iuxta Glossam D. Thomæ Hebræ. 10. Lectione 1. qui etiam ait, scribi in capite libri, (cum caput Christi sit Deus, Christus autem sit liber;) idem esse, ac scribi in ordinatione & prædestinatione Dei. Apud Thomam Cantipratanum lib. 2. c. 17. n. 54. habetur insignis visio, qua Christus Arnoldo Dominicano apparens, ostendit ei in pectore suo, exaratum aureis litteris, vt in libro catalogum electorum, interque eos ipsius Arnoldi nomen. Dicitur etiam liber vitæ esse liber Christi agni, quia Christus est calamus quo scribuntur electi; diuersa quidem metaphora à priore, sed eodem recidente. Christum calamum electis conscribendis à Deo, adhibitum, ex S. Ambrosio descripsimus lib. 2. cum de Verbo scripto. Christus item est qui libro vitæ inscribit electos, quod D. Basilius in c. 20. Esaiæ, ad illud, *puer parvus scribet eos*, egregiè tradit, his præter cætera. Iustum planè est, nos nosse quis iste sit scriba, qui ad salutem prouehendis auxilietur, perinde ac iustis; inque libro cœlorum in ordinem digerit eorum nomina qui se à facinorosis operibus auertant. Vtique scriba hic ait, *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Potest siquidem is scribere moribus commendatos ac probos. An verò verius probat, quia dictum sit; *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis.* Pusio ille est, quem Magi adorauerunt; ille puer, qui in Ægyptum descendit, & postliminio regressus est in terram Israël. Quum igitur multifariæ sint notiones de Domino nostro, & Cruce Iesu Christi, licuerit per ipsum intelligere, quia puer est qui adscribit libro vitæ eos qui per pœnitentiam propiùs pertingunt ad cognitionem Dei.] Concinnè Origenes hom. 11. in Luc. *in fine*, huc refert descriptionem factam sub Cyrino. [Euangelica, (inquit,) narratio quoniam prima descriptio vniuersi orbis sub Cæsare Augusto fuerit, & inter omnes etiam Ioseph cum Maria desponsata sibi atque prægnante nomen retulerit in censum, ac priusquàm descriptio completetur ortus fuerit Iesus, diligentiùs intuenti, sacramentum quoddam videtur significare, quod in totius orbis professione describi oportuerit & Christum, vt cum omnibus scriptus, sanctificaret omnes; & cum orbe relatus in censum, communionem sui præberet orbi, vt post hanc descriptionem, describeret quoque ex orbe secum in libro viuentium, vt quicumque erediscent in eo, postea cum sanctis illius scriberentur in cœlis.] Quod igitur quisquis in codice diuinæ prædestinationis fœlici sorte describitur, per Christi merita id assequatur, ipséque liber neminem contineat, nisi Christi veluti manibus illic exaratum, ipso Christo libri caput occupante; iure liber ille, *liber vitæ agni* denominatur.

779 Videtur autem eadem ex causa, Christus à Iustino Dialogo cum Triphone denominatus esse *Testamentum Dei.* Iunguntur sanè Ecclesiastici 24. *Liber vitæ*, & *Testamentum Altissimi.* Quia igitur Testamentum est scriptura continens dispositionem hæreditatis, seu in qua conscribuntur hæredes futuri; meritò Christus *Testamentum Dei*, dici potuit, quia in eo conscribuntur quotquot à Deo admittuntur ad hæreditatem filiorum, & ad gloriam: ideò omnes electi. Et sicut hæres institutus, si lis de hæreditate moueatur, non aliter se indemnem præstat, quàm exhibitione Testamenti, quo prolato, & hæredis nomine ibidem conscripto, vniuersa lis sopitur: ita electi, non aliter ius suum in diuinam hæreditatem tueri possunt, quàm si Christum & eius merita, suorúmque ad illa subiunctionem allegent. Cum enim se in Christo tanquam in Dei Testamento conscriptos probauerint, indubiè hæreditate potientur, agnoscentúrque verè hæredes Dei. An hanc ab causam, Christus, & crux eius ac mors, archiuo comparatur à S. Ignatio sub finem Epistolæ ad Philadelphios?

Inscriptionem quoque nominis filiorum Israël in superhumerali Pontificis, egregiè omninò S. Cyrillus lib. 11. de Adorat. huc accommodat his verbis. [Cœli est nota smaragdus, & inscriptum habet per genera atque tribus, ipsum Israël, locúmque in superhumerali nacta. Ex quo facilè intelligi potest, quicumque descriptionem in cœlo consecuti fuerunt, eos prorsus in Christo requieturos, qui pios vitos propemodùm in humeris tenet, & loco filiorum habet. Eiusn odi quiddam Beatus quoque Moyses dixit, cum à Dei protectione laudare vellet Israëlem; *Sicut aquila fouens nidum suum, & super pullis suis desiderauit, expandens alas suas, accepit eos, & assumpsit eos in humeris suis.* Quin etiam Dauid, sancto cuique & in adiutorio Altissimi habitanti, præerint; *scapulis suis*, (inquiens) *obumbrauit tibi.* Scapulas, vt opinor, partes corporis, quæ sub cervice sunt, & hume-

ros indicans,non omnino terga. *In humeris* igitur *portabuntur*,vt Propheta dixit, *& in brachio assumentur*;perinde atque ille antiquus Ephraim, quicumque superam illam descriptionem consecuti fuerint,quam gloriosam esse & admirandam,& diuinis muneribus cœteris pulchritudine longè præstantem, ipse Saluator sanctis suis discipulis declarauit, dicens ad hunc modum; *Nolite gaudere, quod Dæmonia subiiciuntur vobis;sed potiùs gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Illam porrò in lapidibus descriptionem, fore, inquit, filij Israël monimentum coram Domino, quos illi tanquam in Aaron persona,propemodùm intueatur. Admittit enim nos Deus ac Pater in memoriam in Christo, in eóque facti sumus & domestici & eius inspectione digni, & tanquam in libro Dei conscripti.]

780 Hoc est sigillum quod omnibus electis imprimitur. Sicut enim Christum Pater signauit Deus, ita Angelus habens signum Dei viui, qui est Christus Dominus, signat electos in frontibus eorum. Vel si Pater est qui electos quoscumque, æquè ac Christum obsignat, Christi tamen imagine signantur. Vnde electi dicuntur fieri conformes imagini primariæ, quæ est Christus, omnium electorum prototypum. Accommodare huc possumus quod apud Origenem Celsus lib. 6. refert à Christianis iactatum. [De mutuis verbis, sigillo signantis qui vocetur Pater, & signati qui iunior dicatur siue filius;respondeátque suo signatori; vnctus sum vnguento albo è ligno vitæ.] Filius hîc non sumitur pro secunda Trinitatis Augustissimæ persona; sed pro quouis electo migrante è vita. Nam mox subditur de septem Angelis, partim Lucis,partim malis,dictis principalibus, signatori vtrique astantibus,animæ quapiam migrante è corpore.] Et quamuis Origenes, hoc merum Celsi fuisse commentum putet;tamen contingere potuit vt à Christianis aliquibus vel Christianum nomen amentientibus;id inaudierit Celsus. Certè apud Clementem Romanum lib. 1. recognit. *Post medium*, Christus dicitur inunctus ex vnguento ligni vitæ: & Christiani eodem vnguento inuncti sunt, vt ibidem habetur.

Sunt & aliæ metaphoræ pulcherrimæ, quibus idem à Patribus illustratur, consentaneè ad Scripturas: sed illa præsertim qua Christus Isaiæ 22 v.23. dicitur *Paxillus in loco fideli, & solium gloriæ domui Patris eius, & suspendet super eum omnem gloriam domus Patris eius, vasorum diuersa genera, omne vas paruulum, à vasis craterarum vsque ad omne vas musicorum* Idest omnes planè electi, Christo veluti paxillo inuitentur.De Christo enim ibi agitur,vt liquet ex versu 22. qui de Christo exponitur Apocal. 3. Sed & sponsa quæ ascendit dealbata (ita legit D. Augustinus Epist. 105.& lib.de gratia & libero arbitrio cap.8.& interpretatur de iustificatione animæ antea peccato sordentis;) innixa dicitur super dilectum suum, idest Christum. Hæc est porta clausa principi, quæ soli aperitur; quatenus nemo cœlum subit,nisi Christus in sua persona reali, aut mystica. Quo sensu varij Patres adducti c.præcedenti, accipiunt verba illa Christi Ioannis 3. *nemo ascendit in cœlum, nisi filius hominis.* Nec dissimiliter S. Gregorius in Psal. 4. Pœnit. ad illud, *vigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Christum enim in tecto mundanæ domus solitarium interpretatur, quia solus Christus assecutus est, & assequetur gloriam; in se scilicet,aut in membris suis mysticis, per illum prouectis ad eam sublimitatem; quia hæreditas Domini,seu gloria est merces fructus ventris; idest Verbi incarnati, vt infra,dicam. Vnde facile esset, si res ferret, excutere in superexcellentem SS. gloriam quod Christi operum vis meritoria infinita, in Christo, propè manserit irremunerata. (Quantulum enim est quod sibi Christus promeruit?) Compensata ergo duntaxat est,iis donis quæ Christus meruit nobis;quæ minuta sunt omnia, præter gloriam electorum: quam proinde oportuit esse illustrissimam.

An electio comparatiua sit à Christo.

781 Monstratum ergo sufficienter est, electionem absolutam increatam & æternam prout terminatur ad electos esse ex Christi meritis. Nunc agendum est de electione comparatiua; circa quam variant sententiæ autorum, consentientium quoad electionem absolutam. Nam aliqui omnino referunt in voluntatem Christi humanam totum negotium prædestinationis electorum; itavt optio quoque eorum qui eligendi erant, facta sit intuitu futuræ per Christum designationis, & efficacis applicationis meritorum ab eo faciendæ pro illis. Ita Henric 1.parte disp. 29.cap. 4. & Pennotus lib. 6. Propug.cap.28.& 30. Cornelius à lapide in cap. 1. ad Ephes. ad v. 4. & alij recentiores non pauci; inter quos Alarcon 1. parte tract. 4. disp. 3. n. 15. insuper Christi meritis tribuendam probabiliter censet, priuationem auxilij congrui, quam subeunt reprobi anteriores Christo & posteriores: quoad istos, ad iustam suam electionem à Christo precibus expetitam;quoad illos gratiarum actione exceptam. De quo propositæ sententiæ auctario, cum Christi charitate, & munere aduocati, ac redemptoris non satis cohærente, (vt Ruis disp.57. de prædest. sect. 9. rectè prosequitur) hîc non est curandum, qua de solis prædestinatis, & eorum capite agimus. Insistendum ergo est soli electioni comparatiuæ prædestinatorum, quam vidimus à propositis Theologis Christo vniuersaliter tribui.

Alij id tantùm sentiunt de electis qui vixerunt post Incarnationem, & Christum productum.Ita Vasquez 1.parte disp.49.à cap.2. Lessius disp.de Prædest.sect.3.à num.42. Ruis disp. 92.Ruis disp.27.de Prædest. sect. 7. quia quoad hos electos, cessant incommoda quæ vrgent pro anterioribus. Nam vt Christus Dominus promeritus fuisset anterioribus iustis electionem æternam, oporteret Christum per humanam voluntatem determinare in singulari, homines quos vellet fuisse à Deo electos ab æterno, & pro illis orare specialiter, vt illis fieret applicatio meritorum quæ per totam vitam & passionem comparaturus erat. Ad hoc cum iam fixum esset, & transisset in remiudicatam,iamque electis illis obtigisset, quidquid obuenire poterat, frustra fieret, & inconditè. Quis enim orat, vt fiat quod iam factum est? Vel quis postulat, ne pereat is qui iàm est in tuto? Hæc verò incommoda, non vrgent contra electionem

hominum

hominum posteriorum Christo concessam eius optioni : quia quamuis Deus eos ab æterno elegerit, tamen potuit respicere ad Christi optionem subsecuturam, & ad orationes specialiter ab eo fundendas pro quibusdam nondum de mortuis,ac extra viam constitutis.

Eligitur pars negans.

781 Mihi consequenter ad supra dicta,præsertimque ad alibi constituta, de signo rationis quo hominum & Angelorum electio simul prædestinata est;verius videtur,huius electionis comparatiuæ,vnicam causam esse beneplacitum Dei. Quam sententiam docet Suarez Tomo 1. 3.partis disp.41.sect.4.& lib.2. de Prædest. cap. 24.à num. 24. Carthagena de prædestinatione, discursu 11. Trigosus 1. parte S. Bonaventuræ q.18.art.10.concl.5.& 6. Et ratio est, quia cum hoc modo electionis, probè cohærent omnia quæ de merito Christi respectu electionis nostræ traduntur in Scripturis & Patribus:nec implicatur difficultatibus quibus implicantur alij modi dicendi. Declaro vtrumque; Nam vt intelligamus Christum fuisse promexitum electionem nostram,satis est vt intelligamus,Deum præscita Christi sui cum primùm præcognitus est,bona opera acceptasse, in compensationem beneficij ante decreti electis, sub conditione acceptandæ compensationis illius, si offerretur. Cum hoc autem processu, probè cohæret optio electorum, & determinatio eorum per solum Patrem. Potuit enim Pater, ob Christi merita præuisa,decernere vt in singulari hic & ille, sint prædestinati; tametsi Christus prædestinationem promerendo, nullum in speciali designaturus prænosceretur. Sicut hæres, cui Testator commisit locandas in coniugio duodecim virgines, satisfacit voluntati Testatoris, quamuis determinet has vel illas, ex longè pluribus quæ locandæ in coniugio occurrerent: eásque testator de cuius bonis locantur in coniugio, æquè censetur dotare, ac si ipsemet eas selegisset. Et qui eleemosinam in viginti captiuos redimendos, aut viginti pauperes erogandam, erogat in captiuos vel pauperes, quos ipse determinat, æquè explet voluntatem eius qui summam illam contulit isque æquè censetur redemisse, & aluisse, ac si ipsemet optionem fecisset, & determinasset in singulari,quod redimi & alij placeret.Hinc ergo manifestum est, quæ de Christo electionum nostram merente, habemus ex Scripturis & Patribus, non deposcere, optionem electorum concedi Christo electionem promerenti;sed posse à Patre fieri, tametsi ob Christi merita.

Vacare autem eam sententiam incommodis aliarum, patet; quia aliæ sententiæ agrè explicant quomodò Christus semper profiteatur, electos, etiam posteriores seu in nouo Testamento viuentes, sibi esse à Patre traditos, vt Ioannis 6. & 17.& Isaiæ 8. Iuxta expositionem Apostoli Hebræ 2. id apertè sonat delectum personarum electarum, potiùs quàm aliarum similium, quæ æquè eligi poterant in participationem gratiæ increatæ, per merita Christi concessæ, ac fructuum eius, ab arbitrio Patris manasse: cui disertè Christus Matth. 20. tribuit parasse,& daturum esse sessiones in regno. Optimè verò Apost. Ephes.1.cum dixisset,nos esse à Patre electos per Christum, addit id fecisse Patrem secundùm propositum voluntatis suæ; & nos in Christo orte vocatos esse, secundùm Patris propositum. Quæ loca videntur apertè continere quod dixit. Si quæ autem loca ferunt Christum ipsum elegisse aliquos, ea non spectant ad electionem æternam, sed ad electionem in Apostolatum:quæ longè alia est; Nam Iudæ quoque obtigit, qui tamen Diabolus, & reprobus erat. Deinde ipsa electio qua Christus in hos potiùs, quàm in illos, humana sua voluntate ferretur, ex diuino arbitrio ortum habuisset,quatenus Pater ad hunc potiùs quàm illum eligendum præuenisset Christum; cum æquè posset eum congruè monere ad electionē aliorum. Manifestum itaque videtur, totam discretionem electorum, antecedere Christi volitionem: quamuis nihilominus Christus, etiam in horum singularium qui de facto electi sunt, electionem ac prædestinationem influxerit ad modum prædictum,& declaratum, exemplis testatoris & benefici in captiuos & pauperes. Ad id enim satis est, vt horum electio provt absoluta dilectio,in Christum referatur.

Neque tamen ideireo aliquid minuimus, de summa obligatione qua electi omnes Christo se obstrictos debent agnoscere. Ad immensam enim summam obligationum, cui dissoluendæ succumbere eos oporteat, satis superque est, quod omnes gratiæ, & beneficia omnia quibus in tempore à Deo donantur,sint ex Christi meritis:ipsaque etiam æterna dilectio, provt quoque ad eos in singulari terminatur, sit ex Christi meritis. Quod autem prælectio,siue electio comparatiua, referatur in diuinum propositum, nec tribuatur humanæ Christi voluntati; cum aliter fieri non potuerit; non minuit obligationem erga Christum:Præsertim cum ipse ratam habuerit paternam prælectionem, sibique de his prælectis complacuerit, ac lubentissimo animo obtulerit litrum pretiosissimum cuius interuentu mandanda executioni erat illa Patris benevolentia comparatiua, déque ea patefacta gratias Patriegerit. Plerique sanè eorum, qui etiā electionem vt electio comparatiua est, Christo tribui volunt, non aliud spectant quàm quod Christus vnum aliquid ex iis quæ iam proposuimus, circa prælectionem præstiterit;aut certè omnia illa.Quod videtur velle Herice 1.parte disp.29.cap.3. num. 29. Vnde plerique ex illis qui dissentire à nobis videntur, reipsa consentiunt,nec nisi quoad voces discrepant.

Concluditur insigne Christi decus, ex ratione capitis prædestinatorum. Mutuus inter eos amor attingitur.

783 Habemus ergo qua ratione Christus penes omnes capitis mystici conditiones, iure dicatur caput prædestinatorum: qui titulus in eximum Christi decus cedet per totam æternitatem. Quò aptare possumus illud Esaiæ 6. *Erit in ostensionem sicut terebinthus, & sicut quercus quæ expandit ramos suos.* Eum locum egregiè Richardus Vict.Opusc.in illud *qui stat in signum populorum*, accipit de electis, & Christo eos ostante. Præsertimque quadrat comparatio,quia vt Richardus obseruat, arbores illæ æstate

recuperant

recuperant folia, & honorem quem hyems decusserat. Similiter enim electi multa hîc per huius vitæ hyemales rigores perpessi, & aquilonaribus sibilis vexati in paucis, benè tunc in multis per Christum disponentur. De ea vitæ huius quod ad electos attinet, analogia cum hyeme; æstatis verò cum vita futura videndus S. Augustinus in Psal. 148. ad v. 14. & serm. 112. de temp. Terebinthos igitur & quercus mysticas, suo hîc honore viduatas; ibi autem fœliciter conuestitas, & ramorum siue meritorum dilatatione illustres, ostentabit Christus. [Erit homo (inquit Richardus,) Angelis vtique in ostensionem, Angelorum Domino in ostentationem. Gloriabitur enim apud Patrem suum, coram Angelis suis, de meritis nostris, & fructu sui laboris.] Hæc erunt spolia opima, & præda Dauid de qua è Summis discriminibus sanguine suo & cruciatibus erepta, in æternum gloriabitur. Ita est merces fructus ventris, idest Christi, vt interpretatur S. Cyrillus lib. 1. Glaphyr in Pentat. pag. 185. agnoscítque etiam S. Anselmus lib. 2. cur Deus homo cap. 19. qui hanc considerationem mellitissimam esse, supérque omnes fauos sapidam, propfitetur.

Manabit ex eodem fonte, incensissimus ille amor charitatis, quo per totam æternitatem, Christus electos, & electi Christum prosequentur. In quam rem nihil habeo aptius, quàm quod Richardus Vict. cap. 10. in Cant. tradit. Exponit in primis iussum illud Spiritus ad electos, vt in lectulo quem sexaginta fortes ambiunt, requiescant à laboribus suis. [Qui enim ingressi sunt (inquit) in requiem illam, requieuerunt ab operibus & à laboribus suis; sicut & à suis Deus, quibus pro homine laborauit, & eum redemit. Ab his laboribus requieuit in se, pro his laboribus requiescunt in illo membra eius. Nullus vnquam sicut ille laborauit, quia non fuit dolor sicut dolor eius. Sed secundùm multitudinẽ dolorũ eius, consolationes æternæ lætificauerũt membra eius, quia magni dolores ipsius, magna gaudia membris eius contulerunt; magnus labor perpetuam requiem & amara mors, sempiternæ vitæ dulcedinem. Pro his enim incomparabiliter eum amant, & in eius amore gaudent; habent enim quem amant, agnoscunt & vident, quod totum vita æterna est. Idem est enim cum illo requiescere, & cum illo gaudere, & illum habere; item amare nosse est, quia amor notitia est, & nosse videre est. Et hæc est vita æterna cognoscere Patrem, verum Deum, & quem misit Iesum Christum, hæc est illa beatitudo, & hæc dotes animæ. Cognitio Dei amor & frutio.]

784 Hoc fundamento amoris iacto, quod Christum meritorjam salutis electorum causam, eorúmque germanum caput exhibet, vt amoris illius incensissimi Christum inter & electos flagrantis, vehementiam demonstret, sic ratiocinatur Richardus. [Quis cogitare sufficiat illum mutuum amorem Saluatoris & saluatorum, & quomodò diligat quos tam pretioso pretio redemit; quomodò illorum saluti congaudeat, quomodò ipsi eum diligant, & in eius amore quiescant, & in eo gaudeant per quem se redemptos & ad requiem translatos sciunt & semper vident? Cumque æterna charitate pro redemptione sua eum diligant, incomparabiliter ab eo ampliùs diliguntur. Adeò suos in passione dilexit, & tantus fuit in eo feruor charitatis ad redimendum eos, vt acerbitatem passionis eius omnino tollere potuerit, sed noluit; Immo acerbiorem martyrij dolorem assumpsit, & pati voluit plus quàm nullus hominum vnquam passus sit, vel pati potuerit, vt incomparabilem demonstraret charitatem. Quæ charitas circa eorum salutem tanta fuit, quòd cum eos pretio suæ mortis redemisset, non tam redemptos à se, quàm à Patre sibi datos commemorat quodam loco ita dicens, *Pater quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum.* In tantum de ipsorum redemptione exultat, vt non reputaret magnum id quod pro eis pertulit, sed videatur eos quos accepit, datos sibi potiùs in munere quàm emptos pretio vel recompensationi censere. Qui ergo tantum eos dilexit in exilio, incomparabiliter quoque diliget in regno, maiorem quoque charitatem circa hos habuit, quàm circa corpus proprium, moriendo pro illis: maiorem quoque ibi circa eos habebit, quàm ipsi ad eum habere possint, magísque gaudebit de eorum salute, quàm ipsi in hac possint gaudere: de eorum itaque salute gaudebit.]

Reciproca verò electorum in Christum caput & [Deum vium exultatio, his verbis præter cætera ab eodem Richardo exprimitur. [Quidquid sapere poterit ratio, quidquid recolere memoria, quicquid desiderare voluntas, Deus erit, & singula hæc implebit, quia omnia in omnibus erit, & cantabitur ei canticum lætitiæ, de fœlicitate beatitudinis æternæ. Ibi dum iusti sine fine damnatorum cruciatus conspiciunt, in Dei laudibus crescunt; & quia & in se cernunt bonum quo remunerati sunt, & in illis supplicium quod euaserunt, erit gratiarum actio & vox laudis. Gratias agent liberatori suo Deo, & cum perpetua charitate diligent, in quo etiam signa suæ liberationis, cicatrices videlicet vulnerum, indesinenter aspicient: Quantóque reminiscentur periculorum & miseræ quam euaserunt, tanto exultantes dicent, *Torrentem pertransiuit anima nostra, aquam intolerabilem.* At laudantes Deum subiungent, *benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum;* scilicet Dæmonum, de laqueo quorum venantium, animæ eorum ereptæ sunt, & contritus est laqueus, quia cessauit tentatio, & ipsi sunt liberati; sed inimici vinculis æternæ damnationis sunt astricti. Quos etiam semper videbunt in inferno, vt eorum conspectis tormentis semper gaudeant & liberatorem suum diligant, & gratias illi agant: Vnde & ad Iob Dominus loquitur, quod Diabolum electi accipiunt in premium sempiternum, & quia hîc se cum eis dum eos tentando affligit, & illic dum vita eius pœna gaudebunt quam euaserunt; pro his omnibus erit gratiarum actio, eritque vox laudis, quia quem diligunt perpetuò laudabunt.]

Vsus doctrinæ.

Horum prægustatio iam ex hac vita, insignis totius huius doctrinæ vsus est, præsertim si immensa illa nomina quibus monstratum est electos Christo obstringi, recogitentur; vt indecum gratus erga tam beneficum animus concipiatur, tam vita ei gratitudini consona exigatur.

CAP.

CAPVT XI.

Christus, Ostium ouium.

785 Hoc se nomine Christus ipse donat Ioan.10. Nec alius est Christus, aliud Iesus, aliud ostium, vt dixisse Hæreticos, refert ac reiicit Cyrillus Catech. 10. sed ipse vnus Christus est ostium. Et quia per se patet, oues Christi idem esse quod electos, (nam reprobi velut hœdi habentur,) idcirco idem est esse caput prædestinatorum, & esse ostium ouium. Vt proinde meritò continenter ad titulum *capitis electorum*, aggrediemur agere de Christo *ostio ouium*, de quo Interprete Ioann. 10. & plenè Rutilius Benzonius in speculo Episcoporum lib.1. disp. 1. quæst.2. Nos pauca libabimus.

Varia in scripturis & PP. Ostia ouium.

Et sunt quidem alia præterea nonnulla, quibus in sacris Litteris nomen *Ostij ouium* accommodatur. Sic enim Scripturæ quæ testimonium de Christo perhibent, quia nos ducunt ad Deum, & quasi aperiunt viam ad ipsum, nomine *ostij* donantur, vt S. Chrysost. hom. 58. in Ioan. pet pendit: traditque etiam S. Greg. 19. Moral. c.13 & hom.3. ac 15. in Ezech. explanans postes rabernaculi, de Lege & Prophetis. Ecclesia item *ostium* dicitur his verbis à S. Gregorio in c 8. Cant. [Ostium esse Ecclesiam dicimus quam ab ipso Christo potestatem aperiendi & claudendi accepisse scimus. Ostium proculdubio in suis prædicationibus existet, quia per eos aditus ad vitam se vobis aperit. Vnde & ipsi primo Pastori Ecclesiæ dicitur; *Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Vel ostium in ipso capite suo existit, quia ipse de se veraciter dicit; *Ego sum ostium.* Ostium verò tabulis cedrinis compingitur, quia Sancta Ecclesia fidem prædicans, multitudinibus populorum decoratur, & dum populi varijs virtutibus aspernuntur, vt videlicet alius de rebus quas possidet indigentibus necessaria tribuat; alius omnia obiiciens, etiam à legitimo connubio se abstineat; alius verò tantùm proficiat, vt aliorum etiam prædicatis fiat; tanquam pictura multis coloribus, sic Ecclesia multis distinctionibus honestatur.] Sed & Baptismus iuxta Rupertum, ad lib.3 Regum c.10. *Ostium* est. Tria alia Ost' profert his verbis S. Bernardus in Sententiis. [Ostia per quæ transitur ad vitam, tria sunt; fidei veritas, retrò quam Sarra ridet: spei firmitas, quæ est in latere arcæ, charitatis soliditas, quam obseruat Cherubim cum flameo gladio.] Consonat D. Greg. qui homi. 19. in Ezech. has esse ait tres portas cœlestis atrij.

Secernit alia varia ad Deum ostia. Gilbertus serm.44. in Cant. & breuiter Origenes lib. contra Celsum, vbi cum Celsus Christianis obiecisset, portas patentes ab eis iactatas, sic reponit [Portas verò sponte apertas, verisimile est dici à quibusdam alludentibus ad illud Psalmi, *Aperite portas iustitiæ, vt ingressus confitear Domino. Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.* Ac rursum in nono Psalmo sic legitur: *Qui exaltauit me de portis mortis, vt annunciem omnes laudes tuas, in portis filiæ Sion.* Vbi *portæ mortis* significant peccata quæ ducunt ad interitum; sicut è contrario per *portas Sion*, intelliguntur bona opera. Eodem modo & portæ justitiæ, dicuntur quasi portæ virtutis. Hæ sponte aperiuntur virtutem consectantibus.] Beata Virgo frequentissimè *Cœli porta*, & *Ianua Cœli*, atque adeò *ostium ouium* dicitur: de quo prolixè Benzonius in Psal.86.c.15. Breuiter verò Richard.c. 39. in Cant. *in fine*. Et Procus in homilia quam habuit in Concilio Ephesino, vocans Virginem salutis *ostium*. Alter Richardus plenissimè lib.5. de Deipara pag.78. & lib.10. à pag.627.

Christus propriissimè Ostium ouium.

786 Sed nihil adeò frequenter, vel adeò aptè ac verè nomen ostij participat, quàm Christus. Agnoscunt id passim Patres. Epiphanius in Ancorato. [Ostium (inquit) appellatus est Christus, quia per ipsum ingredimur.] At Christi proprium est, vt per eum subeamus ad Deum. Igitur eius quoque proprium est esse ostium nostrum. Idem ferunt illa S. Basilij lib. de Spiritu Sancto c. 8. [Ostium Christus dicitur, eo quod per rectitudinem præceptorum educit ad pias actiones ac rursus tutò perducit in caulas, eos qui per fidem ipsum ad cognitionis bonum confugerint. Vnde, *per me*, (inquit,) *si quis introierit & ingredietur & egredietur, ac pascua inueniet.*] Clarè & cum cœterorum exclusione ab huius attributi participio, S. Augustinus Tract. 47. in Ioan. [Tenete ergo quomodò Dominus Iesus Christus & ostium sit, & pastor; Ostium pandendo se, Pastor intrando per se. Et quidem fratres, quod Pastor est, dedit & membris suis: nam & Petrus Pastor & Paulus Pastor, & cæteri Apostoli Pastores, & boni Episcopi Pastores. Ostium verò nemo nostrum se dicit; hoc sibi ipse proprium tenuit.] Plenè & egregiè idipsum prosequitur idem S. Augustinus Tract. 45. & 46. in Ioan. quo posteriore loco, germanam huius denominationis Christi rationem esse ait, quod non sit quâ veniatur ad Patrem, nisi per Christum; qui pandendo se, exhibet perfectè rationem ostij. Obseruare enim hìc ferè licet quod in valuis, non quidem passim apud Romanos vt ex Plutarchi Publicola intelligitur, sed passim apud Græcos seruatum, obseruat Helladius apud Photium Cod. 279. vt videlicet, non introrsùm (vt nunc assolet), sed aduersùs extimam partem, ideſt versus vicum & aream pulsatæ primùm manu, vt audirent si qui ad fores essent, reserarentur: vnde etiam *fores* dictæ; & apud Terentium & Plautum, crepuisse fores leguntur priusquàm quisquam domo exiret, ne in viam publicam pulsæ fores absque præuio crepitu, aliquem læderent, vt notat Muretus 2. Varia. c. 17. Hoc ipsum in hoc diuino ostio deprehendere licet. Aperitur enim versùs nos, & seipsum humanitate obiectum obiicit nobis, qui intraturi per ipsum sumus: sicque nobis se pandendo, aditum præbet ad Patrem.

789 Hanc vitæ ianuam, Arnobius lib.2. *post medium*, egregiè his verbis expressit, respon-

dens Ethnico qui interrogarat veréne præclusa ipsi esset spes salutis ni in Christum crederet; & an non sufficeret,potestates quibus cœli aditum fuisse commissum fingebat antiquitas,conciliare.[Partes salutis dandæ,conferendique animis quod tribui conuenit. Necessariumque est applicari,solus à Deo Patre iniunctum habet & traditum, ita se habentibus semotis atque interioribus causis.Vt enim dij certi,certas apud vos habent tutelas,licentias,potestates; neque eorum ab aliquo id quod eius non sit potestatis ac licentiæ,postulatis:ita vnius Pontificis Christi est; dare animis salutem, & Spiritum perpetuitatis apponere.Si enim Patrem creditis liberum, dare posse vindemiam,medicinam non posse,si Cererem fruges, si Æsculapium sanitatem, si Neptunum aliud,aliud posse Iunonem, Fortunam,Mercurius, Vulcanum;rerum esse singulos certarum ac singularum datores & hoc necesse à nobis est vt debeatis accipere, à nullo animas poesse vim vitæ atq;incolumitatis accipere,nisi ab eo,quem Rex summus huic muneri officióque præfecit. Hanc omnipotens Imperator esse voluit salutis viam: hanc *vitæ* vt ita dixerim *ianuam*. Per hunc solum est ingressus ad lucem, neque aliàs datum est,vel irrepere,vel inuadere, cæteris omnibus clausis atque inexpugnabili ęre munitis.Licet ergo tu purus,& ab omni fuetis vitiorum contaminatione purgatus, conciliaueris illas atque inflexeris potestates, ne ad cœlum redeunti vias claudant atque obsepiant transitum,ad immortalitatis accedere nullis poteris contentionibus præmium, nisi quod ipsam immortalitatem facit Christo attribuente, perceperis; & veram fueris admissus ad vitam.]

Pulchrè item *ostij* nomen Christo vendicat sanctus Athanasius sub finem sermonis de cœco à Natiuit. tractans illud Christi de seipso, *Ego sum ostium.* [Rectè sanè (inquit) Dominus semetipsum ostium appellauit,vt piè custodiens eos qui intùs sunt & in fide: abigens autem eos qui extra fideles obseruant, & in præsentiam Patris sui Dominædij perducens. Nemo enim cognoscit Patrem nisi per Filium.] Et mox. [Ostium semetipsum Dominus appellauit;& rectè quidem ostium: habet enim duos postes, nouum & vetus Testamentum, limen & superliminare,circumcisionem & præputium, domum Ecclesiam.] Cur *ostium* se singulariter, non *ostia* dixerit, causam ducit ex vnitate Dei, & fidei, ac baptismi, quæ singula Christus nos docuit.

Clemens denique Alex. in protreptr. *non multum ab initio* adductis Christi verbis Ioan. 11. [*Ego sum ostium*, quod discere oportet iis qui voluerint Deum intelligere,vt nobis omnes simul portas cœlorum aperiat. Sunt enim rationales rationis seu verbi portæ, quæ aperiuntur claue fidei. *Deum nemo nouit nisi Filius, & cui filius reuelauerit.* Benè autem scio, quòd qui clausam portam tunc aperit reuelat postea ea quæ sunt intùs,& ostendit ea quæ nec priùs poterant cognosci, nisi ab iis qui per Christum ambulassent,per quem solum Deus cernitur.]

Cur peculiariter Christus ostium animæ dicatur.

Ex his liquet, nomen *ostij*, esse Christo proprium, itavt sub ea peculiari ratione sub qua de Christo dicitur, nulli puræ creaturæ sit concedendum. Rationem portò ostij, Christo peculiarem & propriam, assignare possumus duplicem. Prior est, quod Christus sit causa meritoria bonorum quibus ad penetralia domus Dei, & fœlicitatem aditur. Quam *ostij* notionem ferunt pleraque loca, adducta ex Patribus. Non placet autem hoc loco insistere diutiùs itti ostio, quod tractando rationem capiti Christo conuenientem, fusè ac plenè actum sit de ea Christi efficientia morali,in quæuis dona nostra supernaturalia.

790 Posterior denominationis *ostij* ratio, inde petenda est, quod Christi explicita fides, sit necessitate medij requisita, ad primam & secundam salutem. Sic enim Christus obiectiuè sumptus, provt per explicitam fidem attingitur habet rationem *ostij ouium.* Scio Damascenum Orat.pro defunctis, *ante medium*, existimare ad salutis æternæ consecutionem, ante Christum suffeciisse bonam & probam vitam ex nudo naturæ lumine; prorsus licet ignorato Christo per fidem. Vnde pronunciat, pleroſque Philosophorum, qui ex eo lumine quod per naturam affulgebat, exegerant vitam innocenter, in inferno quo per obitum deiecti erant, saluos Factos esse adueniente Christo. Nominatim verò Sibyllas quæ tã multa de Augustissima Triade, de Verbo Incarnato, de ipsa Deipara ex nomine prænognita,tradiderant; non dubitat quamuis diuinæ fidei exortes hinc excessissent, salutem per Christum ad inferos delapsum, esse consecutas. Hæc nunc non vacat fusiùs retellere. Neque enim quærimus, an fides vera,& ad salutem vtramque necessaria, possit per Christum obtineri in altera vita. Quod quidquid Damascenus dixerit, certum est numquam contigisse nec euenire vmquam posse, iuxta leges diuinæ prouidentiæ. Eatenus tamen sententiæ nostræ concinit Damascenus, quatenus quos admittit in altera vita vtramque salutem adeptos, præuia fide, credidisse plenè in Christum statuit;nec nisi hanc fidem concepissent, consecutuos fuisse salutem.

Sed hæreamus in necessitate fidei, de Christo, ante obitum cuiusque concipiendæ. Hoc de omni æuo etiam Christum præcedente; affirmarunt graues Theologi, Becanus Tract. de fide cap.12 q.2. Lorca 2. 2. disp.21. num.4. & ex antiquis Alexander, Albertus, Bonauentura, Scotus, Gabriel, quos hi adducunt. Quamuis enim fateantur, non fuisse in omni ætate necessarium salutis medium credere explicitè Christum quatenus Deum, aut quatenus moriturum pro nobis: tamen id affirmant de fide qua quis credat diuinam prouidentiam, liberatorem humani generis curaturam. Hæc enim fides est explicita respectu liberatoris præcise, quamuis non sit nisi implicita & in confuso, respectu diuinitatis & mortis Christi. Talem Christi fidem fuisse medium omni æuo necessarium ad vtramque salutem, probant Autores prædicti, autoritate ac ratione. Nam Apostolus in tota Epistola ad Romanos, aliud non contendit,

tendit, quàm ad iustificationem & gloriam, exigi fidem Christi : nec ad id vel naturam, vel legem sufficisse. Et ad Galatas 3. ait Scripturam concluisse omnia sub peccato, vt promissio ex fide Christi daretur credentibus. Agnouit ergo Apostolus, fidem Christi necessariam fuisse ad vtramque salutem. Nihil autem minus potuit de Christo explicitè attingi, quàm quod expressimus. Videtur idem voluisse: D. Augustinus Epi. 89. q. 3. & Epist. 157. & lib. 1. contra duas epist. Pelag. c. 7. & l. 19. contra Faustum c. 14 & 18. Ciuit. c. 47. & tract. 45. in Ioan. ad illud, *sed non audierunt eos oues* : quibus locis affirmat, veteres iustos eadem qua nos fide fuisse saluatos. Non fuisset autem eadem fides, nisi explicitè (tametsi multo confusiùs,) in eadem particularia obiecta cecidisset fides veterum, in quæ cadit fides nostra ex necessitate medij. Eorum verò obiectorum nostræ fidei vnum, esse Christum, mox dicam. Videndi in eamdem sententiam S. Chrysostomus hom. 9. in illud 1. Corinth. 4. *habentes eundem spiritum fidei*, & Eusebius lib. 1. hist. c. 1. vbi ob hanc causam, tradit omnes veteres iustos, fuisse quoque Christianos. Putatur huic sententiæ contradicere Hugo Vict. l. 1. de sacram. part. 10. cap. 6. Laudatus circa hoc à S. Bernardo Epist. 77. sed fortassis exponi possunt de Christo provt redemptore per passionem & mortem. Qua ratione fatendum est, non fuisse necessarium necessitate medij, credere explicitè in Christum. Constat plus voluisse quosdam Scholasticos, vt S. Thomam 2. 2. q. 2. art. 7. 3. Medinam lib. 4. paræn. c. 4. Suarem disp. 12. de fide sect. 3. n. 17. sed alij quorum sententiam retuli, graues & antiqui Doctores, aduersantur; & Christi fidem explicitam, necessarium vtriusque salutis medium semper fuisse contendunt.

Christus ostium ouium, quia eius fides explicita, necessarium nunc vtriusque salutis medium.

791 Vt minimum verò concedendum est, post Christum, à tempore terminum sufficientis promulgationis Euangelij subsecuto, fidem Christi explicitam, non tantùm ad modum propositum, sed provt est Deus & homo pro nobis passus ac mortuus, esse necessarium vtriusque salutis medium. Qua ratione, Christus est ostium ouium. Nam per Christum, cum priùs pascua gregum essent gaudium onagrorum; & mundus non secus ac sylua auia lupis & feris scateret, homines positi sunt vt oues familias, vt concinnè his verbis eum psalmi 106. locum expositi Gregorius Nyssenus tract. 1. in psalmos c. 8. verbis illis. [Posuit illos bonus. Pastor loco brutorum *Oues familiæ*. Familiam nominat cœtum & collectionem rationum ad diuinum numen obtinendum conducentium, quemadmodùm & Paulus testatur, *Ex quo omnis familia, & in cœlo & in terra nominatur.*] Nimirum eadem Græca vox πατριὰ. Quæ Ephes. 3. vertitur *paternitas*, in psalmo proposita vertitur *familia*: dicuntúrque *oues familias*, idest *oues familiæ Dei*, sicut dicitur *pater familias*, iuxta priscam inflexionem. Igitur Christus factus est ostium ouium rationalium, quibus vitæ pascua sunt proposita, & virgam, ac bacculum consolantem prouidit optimus pastor. Factus inquam est Christus, harum ouium ostium, quatenus eius explicita fides provt redemptoris, post eius Euangelium sufficienter promulgatum, (hoc est annis circiter 40. post Christi Ascensionem, quod tempus necessarium fuit, vt Synagoga cum honore sepeliretur,) Est necessarium medium tam ad iustificationem, quàm ad gloriæ assecutionem : vt rectè asserit S. Thomas in 3. distinct. 25. quæst. 2. art. 2. Molina, prima parte quæst. 1 art. 1. d. 2. Sanches 2. in Decalog. c. 2. num. 8. Valentia 2. 2. disp. 1. quæst. 2. puncto 4. Assert. 3. Lorca 2. 2. sect. 1. disp. 22. memb. 2. Malderus ex multis 2. 2. quæst. 2. art. 7. prop. 8. Lorinus actor. 4. 8. & 10. Filliucius tract. 22. c. 1. n. 25. & 28. & acerrimè A Costa l. 5. de procuranda Indorum salute c. 3. & 4.

Hæc sententia videtur planè vera. Sicque habemus optimum modum exponendi quomodò Christus sit ostium ouium. Nam qui negant necesse esse Christum explicitè credi vt redemptorem, etiam post Euangelij sufficientem promulgationem factam tempore quo diximus, (vt Corduba lib. 2. quæst. 5. prop. 2. vbi inuincibiliter ignorantem, eximit necessitate credendi explicitè Christum, etiam nunc;) non mihi videntur satis honorificè sentire de Christo, eiusque dignitate : nec satis implere sensum tot Scripturarum, quibus Christus denominatus est via ad patrem, itavt nemo eò perueniat nisi per Christum : & qui in eo non credit, iam sit iudicatus. Et hæc sit vita æterna, cognoscere Deum, & quem ipse misit Iesum Christum. Eamdem ob causam, Christus dictus est *finis legis ad salutem animi credenti*, & *fundamentum cui superædificari oportet*. Apostolus quoque contestatus est, non esse aliud nomen sub cœlo datum, in quo oporteat nos saluos fieri. Denique neminem absque Christi fide iustificari, habetur ad Galatas 2. sanxitque Tridentinum sess. 6. c. 7. quæ omnia plus haud dubiè ferunt, quàm Christum promeruisse nobis gratiam & gloriam. Imo Apostoli & Apostolici viri, tantoperè conniss sunt vt Christi notitiam per orbem vniuersum disseminarent, quod satis intelligerent, perituros esse qui eo necessario ad salutem medio destituerentur; & ipse Deus suam hac in parte mentem satis videtur expressisse, non modò in Scripturis prædictis, sed etiam per facta. Nam vt Gentiles quidam, (quos ex euentu patuit esse ex numero electorum,) notitiam Christi susciperent ante mortem, missis ad eos per extraordinarias & mirabiles occasiones concionatoribus, id effecit. Nec semel sanctus Thomas agens de homine in syluis educato, scripsit, si ageret quod in se est, nec per sua peccata obstrueret sibi cœleste lumen, fore vt Deus prouiso mirabiliter instructore, vel etiam emisso de cœlis Angelo, eum doceret Christum, & obitam pro nobis ab eo mortem. Ita habet quæst. 14. de Veritate art. 11. ad 1. & in capite decimo ad Roman. lect. 3. & in 3. dist 25. quæst. 2. articul. 1. quæstiunc. 1. ad 2. Et ita aliquando factum; veréque submissum Angelum, qui hominem doceret Christi mysterium deficientibus qui id præstarent hominibus, tradit ex quodam Rogerio Franc. Picus Theorem. 1. de fid. Atqui si fides Christi Redemptoris esset tantùm necessaria

necessitate præcepti, nihil fuisset opus tam extraordinaria prouidentia. Agnoscamus ergo dignum fuisse, vt cum Christus sit fundator Ecclesiæ, & benignè dederit animam suam pro hominum salute, ideóque in eius gloriam, omnium electorum salus fuerit destinata & relata, non alia ratione concederetur vlli salus, siue secunda quæ est perfecta & consummata salus, siue prima cum qua est necessariò connexum ius ad secundam, nisi explicitè in Christum redemptorem crederet: nulla quoad hoc inter primam & secundam salutem distinctione. Nam Canus Relectione de Sacram. in genere parte 2. & Castro l.2.de lege pœnali c.14.qui hanc Christi fidem agnoscunt esse necessarium medium ad secundam salutem, non ad primam, meritò reiiciuntur à Medina 4.paræn. c. 10. cum nulla quoad hoc, vel in Scripturis vel in Patribus sit distinctio duplicis illius salutis: quin potius de prima salute, siue de iustificatione frequentius id asseratur, & luculentiùs quàm de assecutione gloriæ. Ac proinde si ad hanc, fides Christi passi explicita, est necessarium medium, æquè idem concedendum erit, respectu primæ gratiæ & multiplicationis.

792 De vtraque salute, magis consequenter id inficiati sunt nonnulli Recentiores vt Soto l.2.de Natura & Gratia, c.11. & 12. Vega lib.6. in Trid. cap. 19. & 20. Medina c.illo 10. Maldonatus Ioan. 5. num.25. Torres Vasquem de more referens 2.2.tom.1.disp.27.dub.4.iuncto 7. Et reipsa idem docet Suares, disp.12. de fide sess.4. num.10. Nam quamuis num.18. addat, explicitam fidem Christi passi esse medium ad vtramque salutem necessarium, vel in re, vel in voto; Tamen hoc non est aliquid discrepans à sententia negante fidem Christi explicitam esse medium necessarium ad salutem. Aliqua quidem dicuntur necessaria sub illa disiunctione vt liquet de Baptismo: tamen propriè loquendo; quod est præcisè necessarium necessitate medij, omnes ligante & in supplebili, est solum votum. Deinde si ea distincti o necessitatis in re aut in voto haberet hîc locum, fatendum esset quando fides Christi explicita adest, non esse necessariam fidem Dei vt habentis prouidentiam supernaturalem, quam fidem dicunt esse votum fidei explicitæ Christi passi. Itaque sicut posito reali Baptismo, nihil est necesse habere eius votum, hoc est perfectam dilectionem, aut contritionem; ita posita fide Christi explicita, non esset necesse credere Deum supernaturaliter prouidum, & remuneratorem, contra Apostoli editum. At hoc nemo admiserit. Igitur falsò asseritur, eam fidem esse votum explicitæ fidei Christi. Ac proinde idem est asserere, fidem Christi explicitam esse medium necessarium in re vel in voto; atque asserere, non esse reuera medium necessarium.

Enodata difficultas in contrarium.

Est pro ea sententia vnicum alicuius momenti argumentum, quod Suares sect. illa 4. à n.11. latè vrget; ex eo ductum, quod possit aliquis fide Christi passi explicita destitutus, habere fidem sufficientem, qua ex parte intellectus disponatur ad amandum perfectè Deum; quo amore iustus fiet, & si in eo statu excedat è vita, acquiret gloriam. Sanè Catechumenus dum diuina edocetur, priùs accipit notitiam & fidem Dei veri, quàm Christi Dei & hominis, passi pro salute nostra. Nam hoc secundùm, præsupponit primum, & exigit longiorem moram. Quidni verò Deum sic cognitum, possit amare, fide ad amandum tantum bonum sollicitante? Amorem perfectum consequitur illicò gratia; & gratiæ in morte (si tunc superueniat) retentæ, adiungitur gloria. Posse autem superuenire mortem, siue ab intrinseco, siue ab extrinseco, priusquàm Catechumenus discat Christum passum in cathedra nemo non videt. Non dissimile argumentum formari potest de paruulo baptizato, qui abducatur in locum in quo à nemine possit Christum edoceri puta in syluam, vel de certam insulam, vbi in gratia adolescat; & antequàm vllum de Christo loquentem audierit, moriatur. Saluabitur enim quia habet gratiam, & tamen deest Dei fides Christi explicita.

Hæc non me dimouent de sententia proposita. Neque enim difficile intellectu est, quomodò Catechumenus non adipiscatur gratiam absque fide explicita Christi passi. Vel enim negabitur ei auxilium sufficiens ad amandum Deum perfectè, priusquàm explicitè in Christum credat: qua suppositione facta, neamare quidem perfectè poterit. Vel negabitur ei auxilium efficax, iuxta quam suppositionem ita poterit per auxilium sufficiens amare Deum, & iustificari ante cognitum explicitè Redemptorem; vt tamen reipsa non sit amaturus perfectè Deum, ante eam Christi notitiam explicitam: ac proinde neque de facto sit consecuturus primam aut secundam salutem. Quod nobis satis est, qui tantùm negamus, suppetere alicui absque Christo explicitè cognito, potentiam primæ aut secundæ salutis obtinendæ, reducendam quandoque ad actum. Verumuis porrò de Deo dicatur, non potest inferri Deum esse causam exitij hominis, si fortè ante explicitam illam de Christo fidem, fato concedat. Nam si habet auxilium sufficiens, stetit per hominem quominus agat cum eo auxilio & saluetur. Si verò ne sufficientem quidem gratiam haberet, par erit eius ratio, ac infantis in vtero materno morientis, cuius exitium non potest refundi in Deum qui prouidit generalia remedia, quæ per accidens est, quod puero quamuis absque vlla culpa eius, nequeant admoueri. Non aliter igitur dicemus de Catechumeno prædicto. Alterutrum autem è duobus propositis, rationabiliter asseri, hoc est ante cognitum explicitè Christum, negandum illi esse vel auxilium sufficiens, vel saltem efficax ad amandum; colligimus ex Scripturis propositis, quibus docemur, constitutum à Deo esse, vt nemo adultus, siue per contritionem aut amorem perfectum, siue per eam qualemcumque supernaturalem dispositionem. Quæ cum reali susceptione Baptismi est necessaria ad comparandam gratiam, prouehatur ad salutem primam, & multo minùs ad secundam, sine explicita eius notitia, per quem venerunt nobis omnibus tot bona, pariter cum illo. Quod porrò de Catechumeno dictum est, æquè valet de infante Baptizato, qui in syluis adolescat. Nam vel saluabitur ad modum infantium, si non ita multo post exortum inbar vsus rationis excedat è vita; vel si diutiùs proroget vitam, aut remouebit occasiones peccatorum, & illuminabitur etiam quoad Christum; vel cadet è statu gratiæ,

gratiæ, è quo non resurget nisi subleuante eo quem Pater constituit paxillum in loco fideli. Et sanè si hoc argumentum aliquid probaret, æquè efficeret, nullius obiecti explicitam fidem, esse ad salutem necessarium medium; ac ne Dei quidem notitiam, quod nemo admiserit.

Maneat igitur, hac quoque ratione Christum esse ostium ouium, quod ab omni æuo, absque explicita eius notitia in ratione liberatoris; eiusdem verò vt redemptoris, atque adeò vt Dei hominis explicita fide, à tempore promulgationis sufficientis Euangelij, (quod contigit aliquot omni post Christi Ascensionem,) nemo gratiæ & multo minus gloriæ adyta capessat.

Veteres typi, Christi ostij ouium.

793 Typos nonnullos diuini huius ostij, exhibent quædam Scripturæ. Sic enim ostium illud per quod arcam subiuere quæcumque saiua facta sunt tempore Noëtici diluuij, Christum præsignauit autore Origene hom. 2. in Genes. & hom. 4. in Esaiam. Porta itè cœli, cuius Genes. 28. est mentio, typus est Christi. Ostium quoque tabernaculi testimonij, toties celebratum in Scripturis, nominatimque Exodi 29. & 35. & Leuit. 8. imago Christi fuit, iuxta Hieronymum in cap. 44. Ezech. & Augustinum in Psal. 126. Porta quæ respiciebat ad viam orientalem descripta ab Ezechiele, Christum referebat interprete S. Gregorio ibi hom. 15. Qui obiiciens sibi quod Christus dicat se pastorem intrantem per ostium, proindeque non videatur posse quoque esse ostium, subdit ad hoc enodandum. [Quærendum nobis itaque est, qualiter & ipse intret, & per semetipsum intret. Dominus enim ac Redemptor noster, cum sancta Ecclesia quam redemit, secundùm carnem vna substantia est. Paulo attestante, qui ait, *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia.* Huius capitis corpus Ecclesia est, & huius corporis caput Christus de quo suo capite exultat corpus, idest, sancta Ecclesia, cum per Psalmistam dicit. *Nunc autem exaltauit caput meum super inimicos meos.* Quia enim quandoque ipsa etiam exaltanda est, iam nunc caput suum super inimicos suos exaltatum gaudet in cœlis. Cum ergo electi quique ad vitam perueniunt, quia membra eius per eum intrant ad eum, ipse per se intrat ad se. Ipse enim in suis membris est qui intrat, ipse caput ad quod intrantia membra perueniunt. Quod Ezechiel Propheta multipliciter insinuat, qui virum dicit venisse ad portam, & quæ eadem porta sit, ostendit, dicens. *Quæ respiciebat ad viam Orientalem.* Ipse etenim nobis est via, qui dixit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Ipse etiam Orientalis via, de quæ Scriptum est: *Ecce vir, Oriens nomen eius.* Porta ergo viam Orientalem respicit, quæ illum signat, qui nobis iter ad ortum fecit luminis.] De porta sancta quæ anno Iubilæi aperitur, dictum est per visum Clementi VI. vt refert qui tunc viuebat Albericus *V. Iubilæus.* [Aperi ostium & ex eo ignem mitte, quo calefieri & illuminari valeat totus mundus.] At verissimè Christus porta lucis & caloris orbi vniuerso.

Ad hæc in Scripturis celebrata ostia, Celsum ablegat Origenes lib. 6. cum portas varias ex Persarum Sapientum instituto à Celso propositas, ad animarum in cœlum sub tionem retulisset. [Vt in libro contra nos scripto Celsus variam eruditionem suam ostentaret, inserit quædam mysteria Persica, vbi dicit, Hæc subindicat & Persarum doctrina, & Militiæ sacrum eis gentile: est enim in eo duarum cœli reuolutionum significatio; tum eius qua stellæ fixæ feruntur, tum eius qua Planetæ, & animæ per eas transitus; tale Symbolum. Scala est in altum aliis super alios portis surrecta, vsque summum octauæ portæ fornicem. Prima portarum est plumbea, secunda stannea, ahenea tertia, quarta ferrea, quinta mixti nomismatis, sexta argentea, septima aurea. Primam faciunt Saturni, plumbo notantes tarditatem eius sideris; secundam, Veneris, companantes ei stanni splendorem & mollitiem; tertiam Iouis æratam & solidam; quartam Mercurij, est enim laborum patiens & negotiator, æque ac ferrum celebratus hominibus; quintam Martis, propter mixturam inæqualem & variam; sextam Lunæ argenteam, septimam Solis auream coloribus suis referentes ea sydera.] Subdit mox Origenes. [Quod si quis velit hon ab hac secta obscurissima, sed è libris, vel Iudaicis qui tam in Synagogis quàm à Christianis leguntur, vel solorum Christianorum, petere rationes magis mysticæ introductionis animarum ad contemplandas res diuinas, legat finem Ezechielis Prophetæ, & eius vatis visiones: in quibus vatiæ portæ describuntur, per ænigmata indicantes diuinarum animarum ad meliora introitus. Legat item in Ioannis Apocalypsi de ciuitate Dei cœlesti Hierusalem, & fundamentis eius atque portis.]

Christus ostium coronatum, viuum, rationale, anguſtum.

794 Est hoc ostium, pro antiquo vsu coronatum. Nemo enim est sanctorum, qui coronas suas non iaciat ad agni pedes, vt habet Apocalipsis. Hoc est qui demississimè & magna grati animi significatione non profiteatur, omnia sibi merita, omnésque coronas à Christo per quem ad vitam venit, esse profectas: sed omne ostij huius decus, internum dumtaxat est, nec carneis oculis patet. Quod enim Licurgum mădasse Laconibus ferunt, vt ostia domorum haberent non splendida, sed abiecta; sic enim fore sperabat, vt puderet eos domum interiùs ornare, per quæ illud ostium inferre peristromata & aulæa pretiosa, cultámque supellectilem: hoc ipsum diuina sapientia, in Christianæ domus ostio edixit.

Obseruat verò egregiè S. Cyrillus Catech. 10. dici Christum *ostium*, non vt ait lignea appellatione, sed quia est ostium *viuum, rationale, discernens ingredientes.* Mirabilis planè ac insolens ostij ratio, quod & ipsum se aperiat, non ab alio aperiri necesse habet, & erga ingredientes discretionem adhibeat; hos nimirum repellens, admittens alios: vel hos admittens alacriter, quia optimè dispositos; alios segniùs & ægriùs, quia minùs aptos. Imo verò aperitur Christo ostium à nobis, ex quo per diuinam gratiam præuenti, & de cœlo salubriter tacti, aperire ei voluntatem per conscensum volu-

mus. Qua ratione vt optimè philosophatur Gillebertus serm. 44. in Cant. Christus dicitur ad ostium stare & pulsare, quamuis ipse sit ostium per quod est omnibus ingrediendum.

Non est hoc ostium, quale per quod infœlices mortis oues, subeunt stabulum æternæ damnationis; amplum videlicet & latissimè patens sed angustum, ac veluti foramen acus. *Intrate per angustam portam*, aiebat Christus Matth. 7. quia *lata porta, & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam.* Hoc S. Chrysostomus Tomo 5. Græcol. serm. 10. frequentem audire se contestatus, negat posse se satis demirari studia mortalium, qui latam omnes portam subire, & lata via ingredi quærant: quasi eam ad mortem & exitium ducere non audissent. Ibidem serm. 9. exemplum hominis per latam portam ingressi, proponit Euangelicum epulonem. [Diuitem illum qui quotidie purpura induebatur & bysso, qui epulabatur splendidè, qui parasitos & adulatores alebat, qui multum merum effundebat, qui quotidie ventrem saburrabat, qui multis se deliciis ingurgitabat, & per latam portam ingressus, voluptate ac lætitia mundana perpetuò fruebatur. Nam illi cuncta velut ex fonte affluebant, multum ministerium, immensæ deliciæ, corporis sanitas, pecuniarum copia, delatus à multis honor assentatorum laudes; nihil interim erat, quod illi tristitiam afferret.] [Atque hic quidem per latam portam ingressus, per spatiosam viam incedebat, viam deliciarum; intemperantiæ, risus, voluptatis, hellaationis, ebrietatis, pecuniarum copiæ, mollitiei in vestimentis: ac diu totum vitæ huius tempus per spatiosam viam incedendo transegit, neque quicquam molestiarum expertus est, sed semper prospero ventorum afflatu delatus, vtpote per spatiosam viam incedens, multa cum securitate pergebat. Nusquam scopuli, nusquam præcipitia, nusquam saxa sub vndis: latentia, nusquam naufragium, nusquam mutatio inæqualis, sed quasi per solidam & planam regionem iter habens, ita præsentis vitæ spatia decurrebat.]

795 Addit mox Christus, *quàm angusta porta, & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inuenium eam:* Liquet, de Christo sermonem esse. Cum enim Christus sit ostium & via ad vitam, nunc cum vitæ ostium dicitur angustum, non agitur de alio quàm de Christo ipso, per quem ob arctitudinem & non latè patentem aditum, subire non possunt qui camelorum instar, gibbero diuitiarum, aut honorum, secularium tument. Quam Christi parœmiam de camelo per acus foramen æquè facilè subituro, ac diuite consecuturo salutem, Celsus apud Origenem lib. 6. ita suspicit, vt Christum velit eam à Platone suffuratum. Sed nugaci illo Bambalione dimisso, optimè S. Augustinus serm. 54. de verbis Domini, hortatur ad ponendum tumorem, vt liceat per angustum hoc ostium subire. [Tumuerat, (inquit,) superbia, & in ipso tumore per angustum redire non poterat. Clamat ille qui factus est via; *Intrate per arctam portam.* Conatur ingredi, impedit tumor, & tanto magis perniciosè conatur, quanto magis impedit. Tumidum enim vexat angustia. Vexatus autem ampliùs tumebat. Ampliùs tumens, quando intrabit? Ergo detumescat si cupit ingredi. Vnde autem detumescat? Accipiat humilitatis medicamentum, bibat contra tumorem poculum amarum, sed salubre poculum bibat humilitatis. Qui se arctat? Non finit moles, non magna sed tumida. Magnitudo enim soliditatem habet, tumor inflationem. Non sibi magnus, tumidus videatur. Detumescat vt magnus sit, vt certus & solidus. Non ista desideret, non de statu pomparum, rerum labentium corruptibiliúmque glorietur. Audiat eum ipsum qui dixit, *Intrate per angustam portam* dicentem; *Ego sum via.* Quasi enim quæreret tumidus, quâ intrabo? respondit. *Ego sum via*, per me intra. Non nisi per me ambules, vt intres per ianuam. Nam sicut dixit, *Ego sum via*: ita, *Ego sum ianua.* Quid quæris quà redeas, quâ intres? Ne alicubi erres, ipse tibi omnia factus est. Breuiter ergo dicit, Humilis esto, mitis esto. Audiamus hoc apertissimè dicentem, vt videamus quâ sit via, quæ sit via, quò sit via, quò vis venire.]

Porrò angustiam huius ostij, S. Bernardus, non modò in latum, sed etiam in altum, considerandam mandat. Est enim Christus, ostium valdè depressum, per quod nemo possit ingredi, nisi demittat sese, & typhum abiiciat. Guericus Abbas egregiè quoque id considerauit serm. 2. de Natiuitate Domini, his præter cætera. [Prorsus vos filij Adæ qui nimis grandes estis in oculis vestris, & in giganteam enormitatem per superbiam excreuistis; *nisi conuersi fueritis & effecti sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ego sum ostium regni, (ait paruulus iste,) nisi incuruetur altitudo virorum, non eos admittit istius humilitas ianuæ. Ideò nimirum *conquassabit capita interra multorum;* & qui elati accedunt, repulsi capite illiso cadent retrorsum. Quid enim? Adhuc tu superbis terra & cinis, postquàm Deus factus est humilis? Adhuc tu magnus es in oculis tuis, postquàm Deus paruus factus est sub oculis tuis? Illese metipsum exinaniuit, vt penè videretur esse nihil, sine quo factum est nihil: & tu in immensum inflaris, & extolleris, existimans te aliquid esse, cum verè sis nihil? Ipse te seducis, clamat tibi Apostolus, cum & si aliquid esses, si magnum aliquid esses; tanto magis humiliare te oportet. *Quanto*, (inquit sapiens) *magnus es, humilia te in omnibus, & invenies gratiam coram Deo, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam:* qui & ipse vt tibi fieret exemplum, cum esset maximus omnium, factus est humillimus & minimus omnium. Parum erat ei, vt fieret minor, Angelis conditione mortalis naturæ; nisi & hominibus minor fieret ætate imbecillis infantiæ. Videat igitur pius & humilis, & glorietur; videat impius & superbus, & confundantur.] Et scilicet detumescat ac deprimatur, certus alioqui, se non subiturum per hoc ostium, nec peruenturum ad vitæ palæstra.

Hæc est porta Domini, per quam intrabunt iustos, prænunciauerat Psaltes. Vtinam intremus nos quoque per eam, caueamusque portas inferi, & portas mortis. § Portæ inferi, portæ mortis sunt. Portæ autem mortis, portæ Ecclesiæ esse non possunt. Quæ autem sunt portæ mortis, hoc est inferi, nisi singula quæque peccata? Si fornicatus fueris, portas mortis ingressus es. Si fidem læseris, portas inferi penetrasti. Si peccatum mortale commiseris, portas mortis intrasti.

intrasti. Sed potens est Deus;qui exaltet te de portis mortis, vt annunties omnes laudes eius, in portis filiæ Sion. Sunt enim portæ Ecclesiæ, sunt portæ castitatis,sunt Portę iustitiæ quas iustus intrare consuevit, dicens: *Aperite mihi portas iustitiæ,& ingressus in eas confitebor Domino.* Sed vt Patre mortis,Patreinferi;ita & porta iustitiæ,Dei porta est.*Hæc* enim *porta Domini;iusti intrabunt per eam.* Et ideò fugæ pertinaciam delictorum,ne portæ tibi possint inferi prevalere.Si enim dominatum fuerit peccatum in te, mortis porta prevaluit: Fugæ ergo contentiones,dissensiones,strepitus; tumultúsque discordiæ,ne portas mortis ingressus incurras.]

Fures & latrones, non per hoc Ostium,

796 Non intrarunt per hoc ostium, sed ab eo sunt repulsi,quotquot ante Christum venerunt;ideóque Christus fures illos & latrones pronunciat. Vbi difficultas in speciem non leuis ingeritur,qua ratione Christus, omnes qui ante eum venerant, fures & latrones dixerit, cum constet venisse ante Christum, quos fures & latrones dicere,nulla ratio patitur; Sanctos inquam Patriarchas, & Prophetas. Dicendum verò est, Christum verbis illis *omnes quotquot venerunt*,non respexisse ad Sanctos veteris Testamenti. Hi quippe per Christum sunt ingressi sed alios aliquos designare voluisse. Non videtur autem accommodatum scopo Christi,quod dixit Catharinus clauc 2. Scripturarum *pa.* 205. nimirum egisse Christum de omnibus anterioribus,quantum erat ex ipsis, quia eatenus fures & raptores diuinæ gloriæ fuerant. Sed neque illud planè explet animum, quod habet Clemens Alexandrinus 1.strom. Christum scilicet designasse Græcos Scriptorum, Sacrorum expilatores, quod diffusè idem Clemens, cum ibi, tum alibi prosequitur.Malim cum Isidoro Pelusiota lib.3.epist 119.affirmare,Christum Dominum egisse tantùm de his qui venerant; hoc est de solis Pseudoprophetis.non autem de ijs qui à Deo missi fuerant. Acutè Anasthasius Synaita lib.1.Hexaëm.*eos qui venerunt*,interpretatur Satanam & malos Angelos eius partiarios. Nulli enim ante Christum venerunt, indidem vnde Christus venit,hoc est è cœlis,præter Satanam, & malos Angelos;quibus *furum* & *latronum* appellatio aptissimè conuenit,vt rectè vidit S.Gregorius 14.Moral.c.21. & bene quoque Gregorius Nyssenus hom.5. in Cant. tractans vulpes paruulas demolientes vineas.Nulli sanè horum, intrarunt per Christum ostium.

Nec intellectu tenus fideles, aut hæretici. Vsu doctrinæ.

Sed neque per hoc ostium intrant,quotquot instructi fide vera,& Christum agnoscentes,non conformant vitam suam ad eam notitiam; & quod professione affirmant, diffitentur operibus. Etenim Christus veritas,iustitia,& sanctitas.Vnde qui ab his virtutibus alieni sunt, non intrant per ostium:perspexit hoc egregiè Origenes lib.4 in epist.ad Romanos *sub initium expositionis capitis quinti*, ad illud, *accessum habeamus ad Deum per Iesum Christum*,quæ verba sic glossat. [Quomodò accessum habemus ad gratiam per Dominum nostrum Iesum Christum,ipse Saluator dicit,*Ego sum ostium*, & *Nemo venit ad Patrem nisi per me*. Per ipsum ergo quia ostium est,accessum habemus ad gratiam. Sed videamus quale est ostium,vt sciamus quales esse debeant qui intrent per ipsum, & accessum habeant ad gratiam. Istud ostium veritas est,& per ostium veritatis, non possunt introire mendaces.Et rursum istud ostium justitia est, & per ostium iustitiæ,non ingrediuntur iniusti. Istud ostium dicit; *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde*.Per ostium ergo humilitatis & mansuetudinis,nec iracundus ingreditur,nec superbus.Si quis itaque est qui secundũ Apostoli Verbum,per Dominum nostrum Iesum Christum,accessum vult habere in gratiam Domini, in qua Paulus, & si qui sunt similes, & stare se dicit,oportet eum ab his omnibus quæ suprá memorauimus,esse purgatum. Alioquin non patietur hoc ostium introire eos, proséque ea quæ à se aliena sunt,gerunt:sed continuò claditur, & transire per se non sinit dissimiles sibi. Hoc nimirum est,quod illis quinque insipientibus Virginibus accidit quæ quoniam oleum bonorum operum in vasculis suis non collegerunt,venientes post moras,clausum ostium inuenerunt. Nec enim poterant insipientes animæ,per ostium introire sapientiæ, & accessum habere in gratiam istam.]

797 Quod si Hæreticos Christus Dominus *portas inferi* appellauit, eo quod per illos miserè decepti simplices, intrent ad Tartara vt exponit Ex bertus serm.10. aduersùs Catharos; est profectò quod omnes qui abduci se ad scelera,impiorum persuasionibus sinunt,agnoscant has æquè esse inferorum portas quas miserè subeunt loco ostij vitæ; idque Sancti, in iudicio cum per Christum portam vitæ ad cœlos intrabunt inimicis exprobrabunt; vt egregiè considerat Zeno Veron.serm.in psal.126. *in fine* qui egregium doctrinæ de Christo ostio vsum exhibet, Verbis illis.[Meminimus in Psalmo dictum; *Qui exaltas me de portis mortis,vt annuntiem omnes eius laudes in portis filiæ. Sion.* Hic quidem plures portæ sunt, in quibus Propheta à portis mortis exaltatus omnes laudes Dei prædicat.Sed scimus esse portam vnam regiam.Dominicam:cœlestem,& qua dictum est, *Hoc est porta Domini, iusti introibunt in eam*, Et cum non confundanturhîc excussorum filij in porta inimicis sunt loquentes;confundantur qui cum iustis non merebuntur intrare, exprobrantes illis impietatem in Deum,inobedientiam in predicantes:infidelitatem in æterna promissa, odia in innocentes & in ipsa Ecclesiæ membra saeuitiam:ipsi confidentes,& nulla fidei suæ, ac religionis ambiguitate trepidantes, sed hos inimicos suos ab eius aditu, ingressúque prohibentes,qui ait;*Nemo vidit ad Patrem, nisi per me*, ideſt per Dominum nostrum Iesum Christum.]

Per hanc portam subeamus,declinantes portas mortis,quæ eædem sunt cum portis inferi, vt intelligitur ex doctrina Arnobij iunioris in conflictu cum Serapione lib.1. [Portas inferi(inquit) illas dicimus. quas Principes huius mundi diuitijs & passionibus, impietatibus, & criminibus, in introitum perpetuæ mortis posuerũt;per quas ingrediuntur Idololatræ dæmonum templa,verum Deum non timentes, metuentes autem figmenta vanissima. Habent & alias portas per quas ingrediuntur ad doctrinam

nam Hæreticorum, & Schismaticorum Sectas. Habent & alias portas, per quas stupratores, adulterij, fornicatores, plagiatores, fures, blasphemi, omnisque ijs criminum ingrediuntur. His principibus in aduentu Domini nostri IESV Christi, clamatum est à Spiritu Sancto, *Tollite portas, principes vestras.*] Subdit de portis æternalibus per quas introibit Rex gloriæ cum omnibus suis. [sunt portæ iustitiæ in auribus hominum positæ, ad quas sermo fidei Catholicæ clamat, dicens, *Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas, confitebor Domino.* Ipse autem sermo, postquam introierit per aures in ciuitatem animæ, ostendit & portam vitæ æternæ, & dicit, *Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.* Angustum sanè introitum in isto mundo habere, à Domino nostro IESV Christo ostenditur, sed per viam eius angustissimam & arctam, ad latissimum vitæ æternæ introitum, asseritur qui ambulat, peruenire.]

CAPVT XII.

Christus primogenitus in multis fratribus.

HVNC Christi titulum, & Angelos & homines respicere, mox patebit, quamuis non nego, Christum esse specialiter titulo *proximum nostrum*, iuxta illud Malachiæ vltimo, de Elia, *conuertet cor Patrum ad filios, & cor filiorum, ad Patres* Quod S. Augustinus 20. Ciuit. cap. 29. Legit in hunc modum, *conuertet cor Patris ad filium & cor hominis ad proximum suum.* Idest (inquit;) [*Conuertet Elias cor hominis ad proximum suum* quid melius intelligitur quàm cor hominis ad hominem Christum? Cum enim sit in forma Dei, Deus noster, formam serui accipiens, esse dignatus est, etiam proximus noster.] Et lib. 1. de doctrina Christiana cap. 39. *ad finem.* [Ipse Deus & Dominus noster, proximum se nostrum dici voluit. Nam & seipsum significat Dominus Iesus Christus, opitulatum esse semiuiuo iacenti in via, afflicto & relicto à latronibus. Et Propheta in oratione ait. *Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita complacebam.*]

Et Angeli & homines, filij Dei ac Christi fratres, Saluo Deiparæ vnico partu.

798 Tamen fraternitas, fundata non in humanitate, sed in gratiæ societate, tanquam naturæ supernaturalis ab vno Patre spirituum omnium Deo acceptæ, non hominibus tantùm, sed & Angelis cum Christo intercedit. Eáque propriè ratione, Christus frater noster est, quod diligenter probat S. Cyrillus lib. 2. Pentabibli. cap. 2. refellens Nestorium, qui Christum nobis duntaxat fratrem fuisse dixerat, ratione Eiusdem humanæ naturæ, in illo & in nobis. Sic autem post multa concludit S. Cyrillus. [Non igitur hoc ipsum quod filio conformamur in sola intelligitur carnis humanitatisve natura, sed alio quoque modo: Idque nobis declarat Beatus Paulus cum dicit: Et sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Terreni videlicet imaginem illam primi parentis Adam, cœlestis autem, illam Christi intelligens. Quænam est igitur prior illa primi parentis imago? nimirum facilitas illa ad percandum, hoc ipsum quod morti corruptioni que sumus obnoxij. Quæ rursus illa cœlestis nullo modo cedere vitiis, non nosse delinquere, non esse morti & corruptioni subiectum, sanctificatio, iustitia, & his affinia atque similia. Sed hæc mea sententia possidere diuinæ conuenit immortalique naturæ. Est enim illa peccato atque corruptione superior, sanctificatio item & iustitia. Ad hæc autem nos etiam attollit ipsum Dei Patris Verbum, dum suæ diuinæ naturæ per Spiritum participes efficit. Habet ergo fratres sibi similes, & diuinæ suæ naturæ portantes imaginem, quod ad sanctificationis modum attinet. Sic namque Christus formatur in nobis, dum Spiritus sanctus nos ab humanis ad sua propria quodammodo transformat. Hac ratione nos quoque Beatus Paulus est alloquutus: Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu. Nihil ergo prorsus è creatis rebus ad suæ diuinitatis naturam filius transfert, id enim est impossibile: sed imprimitur quodammodo in his qui diuinæ eius naturæ sunt facti participes, dum Spiritus sancti consortes fiunt illa spiritualis eius similitudo, & Ineffabilis illa diuinitatis species in sanctorum virorum animis fulget.] Hinc vides fraternitatem cum Christo, esse hominibus & Angelis communem. Id quod etiam rectè asserit. Claudius Espencæus degtess. 26. in 2. Timoth. ex Nysseno lib. de vita Mosis, qui Angelum custodem, vocat nostrum Aaronem, & fratrem natu maiorem. Ea igitur fraternitas, hoc loco explicanda est, expensa prærogatiua primogeniti in multis illis fratribus.

Sed ablegandus in primis est, horrificus sibilus Heluidij apud S. Hieronymum, & aliorum quorumdam Hæreticorum apud S. Athanasium, nuper edita Oratione de censu Augusti, qui vocem *primogeniti* Christo tributam, blasphemè traxerunt ad Virginis Deiparæ inregritatem violandam; affirmantes, alios post Christum ex ea editos liberos communi ratione respectu quorum Christus dicatur primogenitus. Sed exclamat S. Athanasius. [Apage absurdas nugas; immaculatum penitus permansit Virginum & gloriosum illud cimelium: non nolutum fuit secundum illud cœlum: vas illud, quod Deum altissimum continuit, à nemine fuit prophanatum. Dominus primogenitus ex Virgine appellatur; & rectè quidem ita appellatur: non quòd secundum aliquem eiusdem generis adsciuerit: sed quod primogenitus, ideò est eximius & incomparabilis extiterit. Neque enim quia Beatus Paulus de æterna Domini natiuitate ex Patre dicit; *Qui est primogenitus omnis creaturæ*; idcirco & fratrem naturalem Domino adscribit. Rursumque idem Paulus, vbi eundem Dominum *primogenitum ex mortuis* appellat, non etiam similem aliquem Domino introducit, qui inferos ita vt ipse conculcarit. Quapropter prudentes hæc audias, & pie credas: Dopter prudentes hæc audias, & pie credas: Dopter, minus primogenitus est ex mortuis, & ex Patre, & ex Virgine, vt per omnia vnica filiationis

maiestas cognoscatur.] Et post alia pleraque. [Propter eximiam igitur, & incomparabilem excellentiam, IESVS *primogenitus* dicitur. Simpliciùs diceretur à Luca quidem, Christum dici filium Virginis primogenitum, quia verè primus natus est, etiamsi alius non sit subsecuturus. Ab Apostolo autem dici Christum primogenitum in multis fratribus, quia Christus multos habet fratres gratia & adoptione, etiamsi non natura; vnde denominatio primogeniti in multis fratribus. Quo pacto de Christo primogenito philosophatur Rupertus lib. 9. in Genes. in c. 8. declarans qua ratione Ioseph è carcere ereptus, sit sortitus decus primogeniti inter filios Iacob.

Christus Deus homo, primogenitus filiorum Dei.

799 Iuxta hæc, titulus primogeniti in multis fratribus, Christo Deo & homini competit, éstque insignis eius prærogatiua vt optimè philosophatur Autor serm. de As. apud Cypr. Quantum enim est, titulũ fratris Christi in quo omnis excellentiæ plenitudo & sufficientia inest, conferri à subst ãtiuo & naturali filio, filijs adoptiuis? Rursúsque inferiùs. [Et hoc gloriæ Christi vnigeniti dilecti accumulat, quod beatitudinis suæ non patitur esse solitariam magnitudinem. sed addit fratres: non qui minuant quasi diuisam in plures excellentiam, sed qui altitudinem diuitiarum eius, exornent, participes & consortes.] Huic de doctri næ Christi Dei & hominis primogenitura, subscripsit disertè S. Augustin. lib. contra Secundinum c. 5. Verbis illis. [Cum & vnigenitum & primogenitum diuina testentur eloquia, vnigenitum, quia sine fratribus; primogenitum, quia cum fratribus: non inuenies quo modo vtrumque de illo secundùm eandem naturam diuinitatis intelligas. Fides verò Catholica, quæ inter creatorem creaturámq; distinguit nullam patitur in his duobus nominibus intelligendi difficultatem; vnigenitum eum accipiens secundùm id quod scriptum est, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum* Primogenitum autem vniuersæ creaturæ, secundùm id quod Apostolus ait, *Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus*, quos ei Pater ad fraternam societatem, non æqualitate substantiæ, sed adoptione gratiæ generauit.] Et mox [Vnico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum; vt apud se vnigenitum, ad nos primogenitum faceret. Ex illo igitur quod vnigenitus est, non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus est. Ex illo autem quòd primogenitus in Ecclesia fratribus factus est, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.] Adhæsit Augustino Conc. Tol. 11. in Professione fidei verbis illis. [Hic qui ante secula vnigenitus est vocatus, temporaliter primogenitus factus est. Vnigenitus propter diuinitatis substantiam, primogenitus propter assumptam carnis naturam,] quia scilicet in ea natura, gratiæ diuinitùs indultæ, participes habuit homines & Angelos. Idem disertè habetur apud Athanas. Dialo. 3. de Trin. & Orat. 3. contra Arrian. *in fine*. latè omninò ac benè id prosequitur Nyssenus orat. 1. (veriùs 2.) in Eunom. c. 8. iuxta Græcam periochum, & orat. 3. (veriùs 4.) c. 3.

Theoph. Raynaudi de Attrib. Christi.

Quomodo primogenitus, si vnigenitus.

800 Difficultatem porrò facit circa hunc Christi titulum, quod collidi videatur cum altero superiùs expenso sect. 2. cap. 1. vbi ostensum est, Christum esse vnigenitum. Atqui notio Vnigeniti (vt censuisse Marcellum, refert Eusebius lib. 1. contra eum cap. 4.) excludere videtur rationem primogeniti in multis fratribus. Nam qui vnigenitus est, fratribus caret, quos necessariò habet qui est primogenitus in multis fratribus. Versat sæpè hanc difficultatem S. Cyrillus vt lib. de Incarnatione Vnigeniti c. 26. & lib 4. Dialogorum de Trinitate *ante medium*, & plenè lib. 10. Thesauri c. 4. vbi sic concludit. [Vnigenitus igitur est, quia solus ex patre nascitur, & solus Dei filius naturaliter est: primogenitus verò, non simpliciter, sed in multis scribitur fratribus. Quando igitur natura ipse Deus, homine assumpto frater factus est noster, tunc etiam primogenitus factus est in multis fratribus; quia multos filios Dei per gratiam effecit. Primogenitus ergo vocatur, non quia tempore præcessit, nec quia eiusdem ipse, in quantum Dei Verbum, cum creaturis essentiæ est; sed quia in ipso primo deificati sumus: Ideò *vnigenitus* nulla causa addita simpliciter appellatur, quia solus vt verè filius in sinu Patris est. Primogenitus verò ita dicitur, vt & causa, & quorum est primus, statim afferatur. *Primogenitus enim*, (inquit,) *in multis fratribus*, & *primogenitus ex mortuis*. Nam cum ipse natura increatus sit, & omnium Dominus atque creator, creatura etiam factus, primus inuenitur inter omnes homines quos assumpta humana natura reformauit,]

Vides nomen *filij Dei*, esse analogum proportionis; & vni tantùm analogato competere filiationem diuinam naturalem; filiationem autem diuinam ex Adoptione, iustis reliquis adscribendam. Vnde quia & Christus, & iusti omnes, sunt filij eiusdem Patris, tamesi longè dispari & inæquali modo; propterea Christus dicitur primogenitus, ad cuius exemplum, Deus homines in filios sibi adoptare dignatus est, ait Hilarius Diaconus Roman. 8. Atque ita Christus simul est Vnigenitus, & Primogenitus inter filios Dei. Scitè ex Methodio idem exponit Nyssenus in quæst. de imagine sic philosophatus de tribus primis hominibus. [An verò etiam hæc tria primorum parentum capita totius humanæ naturæ, personæ consubstantiales ad imaginem quandam, vt Methodio visum est, sanctæ & consubstantialis Trinitatis figuratè sunt factæ? Sic vt Adamus quidem, qui sine causa & ingenitus est, figuram & imaginem gerat eius, qui causam & principium non habet, éstque omnium causa, omnipotentis scilicet Dei & Patris. Filius autem qui genitus est, geniti filij ac Dei Verbi delinearit imaginem & adumbrarit. Eua demùm, quæ in lucem procedendo sit edita, Spiritus sancti personam ex processione ortam designarit. Quamobrem neque vitę flatum in eam Deus insufflauit, quod S. Spiritus flatus vitæque figura esset ipsa, quodque per Spiritum sanctum, Deum qui omnium verè Spiritus est & vita, esset exceptura. Vnde intueri licet ac mirari, quòd Adam quidem, qui genitus non erat, alium inter homines similẽ nõ habuerit, qui ingenitus esset, aut sine principio:

vt neque Eua quæ ex processione orta erat, vtpotè qui veræ figuræ Patris, ingeniti & Spiritus sancti essent: filius autem qui genitus erat, omnes homines, qui geniti filij erant, similes fratres habuerit: vt qui ad imaginem & similitudinem typicam essent Christi geniti filij, qui factus est homo primogenitus sine semine in multis fratribus.]

Iusti omnes, filij Dei, fratres Christi.

801 Iusti ergo omnes, vocantur fratres Christi. *Maximum inter fratres* intelligit Hæsichius Christum, perillustri loco in cap. 21. Leuit. Ante Incarnationem quidem fratres Verbi erant, sed respectu Patris tantùm. At post Incarnationem, respectu etiam matris. Concinnè id habet Ioannes Hierosol. lib. de institut. Monachorum cap. 35. [Quemadmodum Helias præceperat (inquit) ita ascendit tunc cœtus Discipulorum eius, per orationem ad *Achab*: qui *fraternitas paternitatis*, interpretatur. Significat enim Dei filium; inter quem & genus humanum, antequam ipse incarnaretur, erat fraternitas tantùm paternitatis: quia, à quo Patre fuit Dei filius æternaliter genitus, ab eodem Patre fuit creatum humanum genus; ita vt Dei filius, non confundatur Patrem suum, appellare patrem eorum dicens; *Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum.* Sed quia inter genus humanum & Dei filium, antequàm ipse incarnaretur non erat fraternitas maternitatis, quoniam Dei filius nondum erat ex Matre natus; ideò optans cœtus Discipulorum Heliæ, vt hæc fraternitas inter eos fieret, ascendit per orationem ad Achab (ideſt ad Dei filium.) Et sicut Helias præcepeperat; ita, suppliciter, Dei filio dicebat; *Iunge currum tuum.*]

Nunc post Incarnationem, completam cum Christo fraternitatem, sortiuntur iusti omnes. Et quamquam S. Gregorius necessitate continuandæ allegoriæ adactus lib. 4. in 1. Regum cap. 10. ad illud. *Ait Saul ad patruum suum*, eos tantùm fratribus Christi annumerat, qui magnis meritis, Christo in virum perfectum occurrunt, cœteros tametsi iustos tantùm Christi filios, non fratres nominans; tamen Scriptura passim omnes planè iustos Christi fratres & cohæredes agnoscit. Nec S. Gregorius alibi inficiatur, & meritò. [Etenim (ait S. Fulgentius lib. 3. ad Trasim. cap. 4.) in filiis Dei, qui non de Dei patris natura subsistunt, adoptiuæ communio dignitatis, diuersitatem munerum potest habere, non nominum. Et adoptantis gratia, cunctis ex Deo nascentibus, quamuis diuersæ retributionis munus pro laboris merito repromittat, vnum tamen cunctis filiorum nomen accommodat.] Et mox. [Æqualiter igitur tenebit cunctos Dei filios, vnigenitus adoptiui nominis, licet meritorum qualitatem monstratura sit differentia claritatis. Nec in eo, quod spiritales esse cœpimus natiuitatis exortu, discernimus nomine, quamuis ex profectu simus discernendi mercede. In eo namque, quod voluntariè genuit nos verbo veritatis, pariter filios nuncupauit gratia genitoris.] Ex Rabbinis eam Christi cum hominibus fraternitatem fusè illustrat Galatinus lib. 3. de Arcanis cap. 28. statuo autem huius fraternitatis fundamentum, gratiam sanctificantem, non autem humanitatis cum Christo similitudinem, vt velle videtur Autor sermonis de Natiuitate Christi apud Cyprianum, quia alioqui hæc fraternitas non esset supernaturalis qualem constat eam esse.

Adoptio diuina, filios Dei, fratres Christi constituens, cuiusmodi.

802 Vt autem huius Christi primogenitura in multis fratribus, natura & ratio exquisitè perspiciatur, inquirendum est in diuinam adoptionem, ratione cuius Christus habet fratres, atque adeò dicitur *primogenitus in multis fratribus.* Adoptionis diuinæ nomen, *filiationem adiectitiam* vocat Nyssenus Orat. 2. (imo 3.) contra Eunom. & sic explicat. [In vtroque sensu, *filij* voce vti nouit diuina Scriptura; quibusdam verò adiectitia & aduentitia sit talis appellatio. Cum enim filios hominum dicit, & filios arietum, relationem quæ est secundùm essentiam geniti, cum eo qui genuit significat. Cùm verò filios potentiæ vel Dei filios dicit, propinquitatem quæ arbitrij libera voluntate & electione fit ostendit. Quinetiã contrario sensu, iidé & filij Heli, & filij Belial nominati sunt, ad vtramque notionem, filiorum appellatione congruenter conueniente. Quod enim filij Heli vocati sunt, quod secundùm naturam cognatum est, cum illo habere perhibiti sunt. Belial verò filij nominati, ob electionis siue instituti prauitatem accusati sunt, vtpotè Pattem in vitæ ratione non æmulantes, sed peccato suum consilium & vitæ institutum applicantes. In natura igitur infirma, atque in his rebus nostris, quia quod humanum est habet ad vtrumque, (ad vitium dico & virtutem,) æqualem propensionem, in nobis est, vel noctis vel diei filios fieri manente nihilominus secundùm id quod præcipuum est in propriis terminis natura. Neque enim ille qui propter vitium, iræ filius factus est ab humana generatione alienatus est, neque is qui per electionem seipsum bono familiarem adiunxit, per vrbanitatem & honestam morum conformationem, ex hominibus natus esse dici desiit, sed natura in vtrisque stante, secundùm electiones, & vitæ instituta, differentiæ nomina propinquitatis siue necessitudinis induunt; vel vt Dei filij per virtutem, vel contrarij per vitium fiant.] Sed quomodò per virtutem filij Dei adoptiui, exponendum superest.

Adoptionis ergo nomen, translatum est ab humano vsu, iuxta quem persona ex vi originis non habens ius ad hæreditatem, & extranea adoptanti, in gradu saltem in quo adoptatur, (alioqui enim non adoptaretur,) gratuitò acceptatur ad eam, per vinbratile propinquitatis nomen iis inscriptum, quos sibi quasi filios, imaginarij parentes faciunt, vt in locum eorum quæ non sunt pignorum, voluntate generante succedant. Dedi ferè Saluiani verba sub initium libri tertij ad Ecclesiam: consonátque Paulinus, cuius illa sunt non multùm ab initio Sacrosyllabi [Adoptiuus dici non potest, nisi is qui alienus est ab eo à quo dicitur adoptatus; & gratis ei adoptio tribuitur, quoniam non ex debito, sed ex indulgentia tantummodò adoptio præstatur. Varium olim modum huius adoptionis faciendæ, profert Pithæus lib. 1. subsec. cap. 1. Romani ex formula apud populum & prætorem id præstabant. Plerique posteriores, [ar-

arma

arma filios sibi assiscebant, vt Iustinianus patrem Athalarici adoptauit filium & Theodoricus Regem Herulorum vt videre est apud Cassiodorum libro quarto & octauo, vbi etiam de Gensimundo, gentis Gothicæ per arma filio; sed his adoptiuis ad successionem aspirare non licuisse, docet narratio de Cabade; adoptionem Chosrois per Iustinum affectante, apud Procopium lib. 1. belli Persici. Erat adoptio alia per capillos aut comæ præcisionem: Qui enim comam alicui totondisset, eius fiebat adoptione parens. Exemplum luculentum habet Paulus Diaconus lib. 6. c. 53. agens de Carolo Francorum Principe, qui filium suum direxit ad Luitprandum, vt ei filium facetet capillorum præscisione. Constantinum verò Pogonatum, filiorum suorum mallones ideſt Cirros capillorum, ad Benedictum Secundum Papam direxisse, vt eos ille filios agnosceret, scribit Anastasius in Benedicto. Additque in præfatione historica ad octauam Synodum Regem Bulgarorum, capillos sibimet abscidisse; & legatis Romani Pontificis præbuisse, quo se filium Romanæ Ecclesiæ profiteretur. Tandem filiationis per baptismum illustre exemplum est apud S. Nicephorum in historia de Heraclio filium suum Crispo adoptandum, in baptismo, dante. Procopius initio historiæ arcanæ de Theodosio per Belisarium, & Antoninam adoptato meminit interuentu baptismi. Nimirum baptismus solemnis, (non enim priuatim collatus vt notat Sanches lib. 7. de Matrimonio d. 62. num. 14.) cognationem baptizati & susceptoris tanquam patris & filij ingenerat, vt bellè tradit Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum cap. 2. & 18. & ex variis Patribus Coccius Tomo 2. lib. 5. art. 12. Vicecomes lib. 1. de Baptismo à cap. 3. Durandus 1. de ritibus cap. 19. num. 16. & 17. Hunc adoptionis modum qui propè exoleuerat, renouauit Leo imperator Nouella 24. Ex iure Romano, & receptis eius formulis, quæ ad huiusmodi transitum in alienam familiam exigantur, exponit fusè Molina Tract. 2. de Iustitia d. 227. Quia ergo Deus ex mera sua misericordia diligit creaturas aliquas rationales, assumitque in filios, indendo eis similitudinem suam, & aliqualem diuinitatis suæ participationem, vnáque eis confert ius æternæ hæreditatis, quo vi suæ originis ac naturæ non potiebantur; meritò dicitur aliquos adoptare.

803 Non me latet, aliter de forma hanc filiationem homini conferente, philosophatum Lessium lib. 12. de diuinis perfectionibus cap. 11. existimantem id esse tribuendum collationi Spiritus S. quâ quia existimat separari posse ab infusione gratiæ sanctificantis, addit libro 13. eiusdem operis num. 198. hominem de potentia absoluta, posse habere gratiam, nec tamen constitui filium Dei adoptiuum. Sed ea sententia multipliciter displicet. Neque enim verum esse potest, hominem constitui filium per collationem Spiritus sancti, cum Spiritus sanctus nó sit filius; præstaret sanè cum Oecumenio ad illud 1. Ioan. 3. *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat*, filiationem Dei adoptiuam statuere in morali Christi filij inexistentia, intra vnumquemque iustum. Sicut ob proportionalem causam, filij adoptiui diaboli, sunt quibus diabolus moraliter inexistit, viuens & operans in eis, siue per eos. Cum ergo Christus sit filius, non Spiritus sanctus, rectiùs communicatio & inexistentia Christi moralis, diceretur hominem constituere filium, quàm communicatio Spiritus sancti. Præterquàm quod collario gratiæ (quantum existimo,) habet essentialiter adiunctam Spiritus sancti collationem: vt proinde adoptio non sit separabilis à gratię collatione, etiam suppositа ea sententia. Itaque præstat cum communissima opinione, admittere creaturam intellectualem adoptari & accipere diuinam filiationem, interuentu gratiæ, tanquam formæ; quæ est aliquatenus natura diuina: ac proinde Deus eam nobis suæ diuinitatis participationem conferendo, rectè dicitur communicare nobis, (provt capaces sumus,) diuinum esse, & filios suos nos constituere, quia ea est aliqualis processio viuentis à viuente, quæ est generationis notio. Vnde in Scripturis, iusti dicuntur ex Deo nasci, præsertim apud Ioannem in fronte Euangelij, & in Epistolis, de quo infra plenè, agendo de Christo Patre. Quia tamen ea generatio non est participatio ipsius substantiæ Dei; nec reuera ab eo procedimus vt viuente, sed vt volente, iuxta Caietani distinctionem; propterea adoptiui filij dicimur. & Deus non tā generare nos dicitur, in rigore loquendo, quàm adoptare. Quod in hac re, aptiùs ac verius contingit, quàm in humanis, vbi adoptio passiua, est mera denominatio extrinseca, absque interna formæ vllius inhærentis infusione: at in diuina adoptione, inditur forma filiationem conferens; gratia nimirum sanctificans quæ hominem formaliter constituit filium adoptiuum, cúmque diuina similitudine honestat, & iure ad patris hæreditatem donat. Vnde tametsi nomen *adoptionis* priùs vsurpatum est in humanis, indéque est ad diuinam hanc in nos beneuolentiam designandam translatum, vt Durandus rectè notauit in 3. dist. 10. quæst. 2. num. 6. tamen magis propriè locum habet in diuina adoptione.

Sumus iam nunc adoptioni filij Dei.

804 Ex dictis non modò exposita, sed etiam comprobata sufficienter manet nostra in Dei filios adoptio. Firmat ex Scripturis diuinam hanc adoptionem S. Augustinus l. 3. contra Faustum cap. 3. Congruentiam eius optimam attigit S. Bernardus serm. 1. in Octaua Paschæ *initio* verbis illis. [Postquam vnigenitus Dei non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, hominis quoque dignatus est fieri filius, & habitu inuentus vt homo, non immeritò iam de cœlesti generatione exiguitas humana præsumit. Neque eum indignum est Deo, eorum fieri patrem, quorum se Christus fecerit fratrem. Hinc est quod Beatus Ioannes (qui sæpiùs nobis ac studiosiùs hanc commendat adoptionem filiorum Dei,) in ipso quoque Euangelij principio, *Quotquot* (inquit,) *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.*] Apud eundem Autor qq. ex vtroque mixtim, in 125. perpulchrè in eandem sententiam disserit; monstratque præter cætera, cur qui adoptantur in seculo, nuda appellatione sint filij, Deus autem quos adoptat, & Christo fratres constituit, verè filios aliquatenus efficiat, communicatione spiritus sui.

Neque verò actualem (vt sic dicam,) & iam nunc præsentem adoptionem filiorum Dei, in-

ficiatur D. Augustinus in Psalm. 84. ad illud, *salutare tuum da nobis*, cum sic ait. [Hominibus hominem dedit, quia talem illum hominibus dedit, qualis posset capi ab hominibus. Deum enim Christum nullus hominum capere poterat, factus est hominibus homo, seruauit se Deum Diis. An fortè arroganter dixi? Reuera arroganter, nisi ipse dixisset: *Ego dixi Dij estis, & filij altissimi omnes.* Ad hanc ipsam adoptionem reuocamur, vt efficiamur filij Dei iam quidem sumus, sed per fidem. Sumus quidem, sed in spe, nondum sumus in re. *Spe enim salui facti sumus*, sicut dicit Apostolus.] His inquam verbis D. Augustinus non inficiatur adoptionem nostram, & filiationem Dei adoptiuam, iam ex hac vita: sed tantùm negat perfectam illam similitudinem cum Deo, quam assequemur cum videbimus eum sicuti est, vt intelligitur ex his proximè sequentibus verbis. [Ioannes in Epistola sua quid ait? *Dilectissimi, filij Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus.* Quis non exultet, si subitò nescio cui peregrinanti & ignoranti genus suum, patienti aliquam egestatem & erumnam & in labore constituto diceretur, Filius Senatoris es, patet tuus amplo patrimonio gaudet in re vera; reuoco te ad patrem tuum. Quali gaudio exultaret, si hoc non fallax promissor diceret? Venit ergo non fallax Apostolus Christi, & ait; Quid est quod vos affligitis, & mœrore conteritis? Quid est quod concupiscentias vestras sequendo, in egestate istarum voluptatum conteri vultis? Habetis patrem, habetis patriam, habetis patrimonium. Quis est esse pater? *Dilectissimi, Filij Dei sumus.* Quare ergo nondum videmus Patrem nostrum? Quia nondum apparuit quid erimus. Iam sumus, sed in spe; Nam quod erimus, nondum apparuit. Et qui erimus? *Scimus*, inquit, *quia cum apparuerit, similes erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.*]

Hunc vnum fuisse finem aduentus Christi, vt homines filios Dei faceret, docent sæpè Patres. Multos produxi suprà, cum de fine aduentus Christi. Nunc adducere sufficiet Diuum Augustinum, qui de sublimitate adoptiuæ huius filiationis, déque firmata per Incarnationem fide nostra, ne circa tam sublime promissum vacillaremus, splendidè omnino disserit serm. 8. ex 40. nouis, tractans illud *dedit eis potestatem filio Dei fieri*, ad quod sic exclamat. [Erige cor genus humanum, respira in aura vitæ, & securissimæ libertatis. Quid audis? quid tibi promittitur? *Dedit eis potestatem.* Quam potestatem? An fortè vnde inflantur homines, iudicandi de capitibus humanis, ferendi sententias de innocentibus & nocentibus? *Potestatem* (inquit,) *dedit eis filios Dei fieri.* Iam enim non erant filij, & fiunt filij: quia ille per quem fiunt filij Dei, iam erat filius Dei & factus est filius hominis. Iam ergo & illi erant filij hominum, & facti sunt filij Dei. Descendit ad id quod non erat, quia aliud erat. Erige ergo spem. Magnum est quod tibi promissum est, & incredibile videtur, & quasi non posse æstimatur, filios hominum fieri filios Dei. Sed plus pro illis factum est, quia filius Dei factus est filius hominis. Erige ergo spem ô homo; pelle à corde infidelitatem, incredibilius iam pro te factum est, quàm quod tibi promissum est. Miraris si homo habeat vitam æternam. Miraris si homo perueniat ad vitam æternam. Mirare potius, quod Deus pro te peruenit ad mortem. Quid dubitas de promisso, tanto pignore accepto? Vide ergo quomodò te confirmat, quomodò promissionem Dei roborat. *Quotquot*, (inquit) *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Qua generatione? Non illa vsurata, non veteri, non transitoria, vel carnali. *Non ex carne*, (inquit,) *non ex sanguine, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Miraris? non credis? *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.*]

Etiam ante Christum, iusti in Dei filios adoptati, vt & nunc, iusti reprobi.

805 Caueſis autem quia audisti filium Dei venisse, vt homines faceret Dei filios, & cœlo inferret, ac hæreditatis paternæ faceret participes, arbitreris vel eos qui aduentum Christi antecesserunt, caruisse plenè & perfectè hac filiatione, quod dixit Soto in 4. dist. 2. quæst. 1. art. 4. *in 6. & 7. excellentia legis gratiæ*, vel eam reprobis iustis non obtingere, vt censuit Gabriel in 3 distinct. 10. vel Angelos eadem destitui. Nam quod attinet ad antiquos, certum est eos fuisse hac filiatione exornatos. Accipiebant enim gratiam sanctificantem eiusdem cum nostra speciei, & eatenus adoptabantur in Dei filios: quam esse omnium Catholicorum sententiam affirmat Henriquez lib. 1. summæ cap. 15. num. 8. *Littera. G.* adducens plurimos. Nec dissident reuera nonnulli Patres quos pro contrario placito profert Leo Castrius in illud Esaiæ 1. *filios enutrini*; non enim simpliciter negare volunt, antiquos iustos fuisse Dei filios adoptiuos; sed tantùm intendunt affirmare, eos non fuisse factos filios vi legis veris; quia vi eius non conferebatur sanctitas. Vel certè volunt affirmare eos adoptionis decus commaculasse sceleribus, vt est apud Isidorum Pelusiotam Epist. nona 197. Adde quod vt S. Chrysostomus Ioan. 13. vtramque hanc adoptionem conferens egregiè disserit, antiqui sub lege constituti, reipsa filij erant, sed Spiritu serui, & seruili Spiritu in timore ducebantur. Et quamuis essent Domini omnium, quippe hæredes, tamen cum essent paruuli, vt S. Paulus in hanc ipsam sententiam ratiocinatur, nihil à seruis differebant, nec dum admittebantur ad potiendum hæreditate, nondum propalata sanctorum via.

Sicut ergo nos, etiamsi simus verè filij adoptiui, tamen quamdiu hîc exules peregrinantur, dicimur expectare adoptionem filiorum, & corporis nostri redemptionem, vt est apud Apostolum Roman. 8. Ita veteres iusti, quamdiu excludebantur aditione hæreditatis, & exteriori tractatione habebantur vt serui, dicuntur interdum adoptione caruisse; de quo planè & luculenter Toletus in cap. 1. Ioan. annot. 35. Henriquez lib. 1. summæ cap. 15. num. 7. & 8. & Suarez 10. de legibus cap. 8. à num. 4. Eoque spectat quod S. Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte cap. 8. obseruat, Deum non iussisse Iudæis, vt illum appellarent Patrem. Itémque spectat eo, quod Christus venisse dicitur, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et Rom. 8. *accepistis spiritum adoptionis.* In quæ verba Chrysostomus hom. 9. [Quomodò litteræ seruitutis, essent

erant litteræ : Omnem vitæ illorum formam proferto, ac tum demum id apertè intelliges, Etenim supplicia illos e vestigio excipiant, & merces statim sequebatur mensuram suam habens quotidiani frumenti ritu famulis admensi ac traditi ; & magnus vndique timor ob oculos vigens, & circa corpora purgationes, & intra actiones continentia. Apud nos verò non ita, sed cogitatio, & conscientia expurgatur. Neque enim dicit Deus, *ne occidas tantùm* ; sed *ne irascaris*. Neque *mœcheris* ; sed *ne aspicias lasciuè*, vt nè amplius videlicet ob præsentaneæ pœnæ timorem, sed ob ipsius amorem, tum virtutis habitus, tum reliqua officia, ac rectè facta in nobis existant. Neque promittit terram melle lactéque affluentem, sed Vnigenito cohæredes efficit, à rebus nos præsentibus modis omnibus arcens, tum illa potissimum daturum se pollicitus, quæ illæ capere oportet qui filij Dei effecti fuerint ; sensibile quidem ac corporale nihil, verùm spiritualia omnia. Quamobrem illi quidem, quanquam filij vocabantur, tamen tanquam serui ; nos autem vt liberi facti, adoptionem accepimus, tum verò cœlum expectamus. Adde his, quòd cum illis verba per alios ficit, nobiscum autem per seipsum. Illi pœnæ formidine adducti omnia agebant, hi autem Spiritus desiderio & amore. Et ipsum hoc argumento est, quòd iussa prætergrederentur illi, vt mercenarij & ingrati, nunquam non murmurantes, hi autem quod spiritui placeant. Atque illi quidem vel beneficiis dum afficerentur, blasphemabant ; nos autem vel inter ipsa pericula, gratias agimus : atque adeò si de deliquentium pœna ratio ineunda est, & hîc quoque discrimen ingens. Neque enim vt ille lapidati, vsti, manus pedesve à sacerdotibus truncati ; sic & nos conuertimur : sed sufficit à paterna mensa eiectos, & à conspectu, certum dicrum numerum submotos esse. Iam & apud Iudæos verbi honos erat adoptio tantùm : hîc autem & res consecuta est : nempe per baptismum purgatio, spiritus datio, aliorum bonorum suppeditatio : quibus ipsis alia plura afferri possunt, ex iis quæ nostram nobilitatem, illorum, autem, tenuitatem arguunt.]

Alias verò, antiqui dicuntur à Patribus fuisse filij, sed quatenus iam tunc Christiani : quia scilicet gratia qua filij efficiebantur, dabatur eis per Christum. Loquitur plerumque ad eum modum S. Augustinus vt 1. Retractat. c. 13. & lib. 3. contra duas Epistolas cap. 4. & lib. 1. de peccato. meritis c. 11. & 31. & serm. 109. de diuersis. Origenes optimè hom. 26. in Iosue *in fine*, Iustinus Apol. 1. agens de Socrate. Eusebius lib. 1. histor. cap. 1. Plenè Agobardus ad quæstionem vltimam Fredegisi Rupertus scitè omninò, vocat Cathecumenos lib. 5. in Genes. c. 33. nempe quia nondum erant epoptæ, nec ad Sacra intima & Dei conspectum admittebantur. Quæ omnia non obstant, quominus substantialiter (vt sic dicam) & quasi essentialiter non spectando, agnoscantus veteres iustos, fuisse reipsa Dei filios adoptiuos.

De iustis reprobis, immeritò refragatus est Gabriel. Nam quamuis non sint ad gloriam peruenturi, tamen quantum est ex Deo, sunt ad illam ordinati ; habentque verum ius ad eius adoptionem, quamdiu gratiam possident. Eóque iure, quantum ex Deo est, numquam exciderent : iuxta illud S. Paulini epist. 4. [Quid miramur eum famulis suis indulsisse sua nomina, quibus & patrem suum participat & regnum. Dedit enim potestatem recipientibus se, filios Dei fieri, & quantum in ipso est, omnibus dixit hominibus ; *Dij estis & filij excelsi omnes*. Nos verò nostrarum crimine voluntatum, sicut homines morimur, & sicut vnus de principibus cadimus. Vnus enim principum Angelorum fuit, antequam deiiciendo caderet Zabulus.] Itaque quamdiu reprobi gratia sanctificante potiuntur, sunt filij adoptiui.

Angeli, filij Dei, adoptiui.

806 Quod item ad Angelos attinet, quamuis eatenus Hebræorum 1. negetur esse dictum alicui eorum, *filius meus es tu*, quia non sunt filij naturales ; tamen indubitatum est, eos esse filios adoptiuos. Vnde Sapientiæ l. 5. iusti in die extremo, *computandi* dicuntur *inter filios Dei:* hoc est Angelos. Et Iob 1. & 2. vocantur *filij Dei*. Audi Philippum Abbatem lib. 2. in Cant. cap. 21. [Non vult Christo Angelus, seruus Domino coæquari, non ligno fructuoso siluarum infœcunditas comparari : sed sicut malum constat inter ligna siluestria præpollere, sic nouit Christum Angelus inter filios præeminere. Denique & Angeli nonnunquam in Scripturis *filij* nominantur, qui semper Dei Patris videre faciem prædicantur : & iuxta Iob, filij Dei vt assisterent Domino leguntur aduenisse, inter quos & nequam ille Angelus Sathan legitur affuisse. Moyses quoque, *Constituit*, (ait,) *terminos populorum, iuxta numerum filiorum Israël* ; Filios Israël, Angelos appellans. Quod alia translatio euidentiùs insinuat, dicens; *Statuit terminos gentium, iuxta numerum Angelorum Dei*. Tot quippe à nonnullis Deus creditur saluandos ex Gentibus elegisse, quot inueniuntur Angeli aliis cadentibus remansisse : vt ad videndum eum tot ex hominibus ei filij præparentur, quot inter Angelos, iam videntes æque filij continentur. Inter hos autem filios, Delectus Sponsæ præeminet quasi malus, quia sicut puro in homine, sic etiam in Angelo non est salus.]

Dicuntur ergo Angeli, quandoque in sactis Scripturis, Dei, Filij, nempe adoptiui. Quod mirum latuisse Chrysostomum hom. 22. in Genes. negantem vspiam in Scriptura Angelos nomine *filiorum Dei* insigniri. Quamquam non malè Sixtus Senensis lib. 5. Bibl. c. 72. purgat Chrysostomum, ex eo quod loco citato ex Iobo ; iuxta Septuaginta, quorum interpretatione Chrysostomus vtebatur, non legatur *filij Dei*, sed *Angeli Dei*. Ea tamen lectio quam retuli in vulgata editione habetur. Itaque saluum nobis manet argumentum quod ex eo Iobi loco iuxta authenticam editionem conferimus. Quid quod Ephes. 3. Æternus Pater, dicitur is *ex quo omnis paternitas, in cœlo & in terra nominatur*. At ibi nomen *paternitatis*, idem sonat quod cognationem siue familiam. Vox enim Græca, quam ibi interpres vertit *paternitatem*, alibi vertitur per *cognationem*. Eademque vox Hebræa illa respondens *mispahat*, vt notat S. Hieron. Ephes. 3. ad vers. citatum, alibi vertitur per *cognationem*, aut *familiam*, siue *parentelam*. Psalm. 95. vulgatus idem expressit nomine *patriæ*, & S. Hieron. Num. 2. nomine *paternitatis*. Itaque sunt etiam

in cœlo, æquè ac in terra, cognationes & familiæ Angelorum, Deum agnoscentes Patrem: ac proinde Angeli rectè dicuntur adoptiui filij Dei, quod pluribus confirmat Gisbertus Sκeuichauius 4. de Trinitate cap. 3. videtur autem, fraternitatem hanc nostram cum Angelis, expressisse Nyssenus hom. 8. in Cant. accommodans Angelis illud, *cordificasti nos, soror nostra sponsa*; sic verò illud exponens; [Character impatibilitatis ei similiter illucescens atque Angelis, eam ducit ad cognationem & fraternitatem rerum incorporearum; vt qui in carne se ita gesserit, vt nullis afficeretur animi perturbationibus. Propterea dicunt ei; *cor indidisti nobis, soror nostra sponsa.* Propriè vtroque nomine glorians. *Sororis* quidem *nostræ*, propter impatibilitatis cognationem: *sponsæ* autem, propter cum Verbo coniunctionem.] At quis est character ille impatibilitatis, nisi sanctitas & gratia sanctificans, nobis communis cum sanctis Angelis? Sunt ergo Angeli per eam formam diuinæ nobiscum consortes naturæ; atque adeo filij Dei, & fratres nostri.

Tacta obiter dignitas nostra, & piè viuendi necessitas, ex Dei filiatione, ex Christi fraternitate.

807 Sic constituta nostra adoptione, & diuina filiatione, viuat ad tantam Dei in nos dignationem & Christi nos in fratres admittentis charitatem, stupore dissigi. Quantum enim est luto, euehi ad dignitatem diuinæ filiationis, & Christi fraternitatem, quod nostrum vnicuique beneuolentissima Dei charitas & Christi in nos incensus amor concessit? Intelligere id possumus, ex ea dilecti discipuli exclamatione Epistolæ 1. cap. 3. *videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur & simus.* summam hanc esse hominis excellentiam, quam qui introspexerit omnia humana nihili sit facturus, affirmat S. Cyprianus in calce operis de spectac. Et gemina sunt illa Pelagij Epistola ad Demetriadem. Quid enim vetat, ex tribulis ficus legere? [Magis illa nobilitate glorieris, quæ filios Dei & cohæredes Christi facit: ad quam si semper inspicias, dum credis gaudium te habere quod maius est, desinis de eo quod minus est, gloriari.]

Instructos copioso Spiritus sancti lumine Apostolos, audientes à Christo mox recessuro, *ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum* subtilissimè perspexisse huius adoptionis dignitatem, & à naturali filiatione distinctionem, affirmat his verbis Autor sermonis de Ascensione apud Cypryanum *sub initium.* [Hilarescebant animi eorum paternitatis diuinæ illustrati honore, & fraternitatis Christi honorati consortio, cum audirent & crederent se filios Dei & fratres Christi, in quo omnis excellentiæ plenitudo & sufficientia inerat. Nec iam quasi idiotæ & hebetes huic verbo applaudebant carnaliter: sed subtilissimè, generationem & dignitatem creaturæ, à voluntate & nutu creatoris habuisse initium, & imaginem & similitudinem Dei in interiori homine, videbant. Et dignoscebant intellectu potiùs quàm visu, quam affinitatem habeant inter se pater & filius, & quia substantiuo & naturali filio, filij adoptiui conformes, à prima origine multa habeant ex natura, & multa ex gratiæ. Sanè huius generositatis consortium, secundùm quam simul cum Christo filij Dei sumus, nobilitatem existentiæ nostræ exponit & intimat: in quo honore si manserimus non degeneres, constat omninò non posse patrem diffidere à filiis, sed Dei formibus tutum esse ad paternitatem accessum: nec posse pati ad hæreditatem possidendam dispositos in petitionibus diuinis repulsam: sed in quibuscumque filius filialiter genitorem appellauerit, necesse est bonitatem largitoris, suffi supplicantis prosequi voluntatem: maximè cùm ipse Pater qui largitur, ista suggerat peti, quæ nô differt benignè largiri. Et quidem paterna charitas bonis filiis & hæredibus maximè delectatur: & hoc gloriæ Christi vnigeniti dilecti accumulat, quod beatitudinis suæ non patitur esse solitariam magnitudinem, sed addit fratres, non qui minuant quasi diuisam in plures excellentiam, sed qui altitudinem diuitiarum eius, exornent participes & consortes.] Excursus etam plenissimè in hoc decus, & quanta in illo piorum affectuum sementis fiat, cùm erga Deum, tum erga proximos & nosipsos, non indiligenter monstraturus. Sed quod id argumentum plenè prosequar in Tractatione de Cereo Agno consecrato, cuius ritus institutio eò pertinet, non insisto hìc diutius ei negotio.

Concluditur, Christum esse primogenitum; & cur in multis fratribus.

808 Declarata sufficienter videtur, nostra & Angelorum cum Christo fraternitas, & ad Deum analogicè communis filiatio. Inde perspicue habetur, Christum esse in multis fratribus primogenitum, quippè aliis fratribus, qui non nisi adoptiui filij sunt, tanto meliorem effectum, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Itaque quæmuis illorum fratrum bona pars, omnes nimirum sancti Angeli, & omnes anteriores Christo electi homines, sint Christo priores ordine generationis, siue temporis, quo à communi Patre Deo, quique suo modo prodierunt, tamen Christus tanquam longè dignior & sublimior filius, per quem ad alios fraternitatis titulus dimanauit, (vt ex S. Cyrillo audisti, & fasè sumus prosecuti tractando titulum capitis Ecclesiæ, & electorum,) meritissimò nominatur *primogenitus.*

Eodem sanè modò, Christus dictus est *primitiæ humanitatis*, quod egregiè exposuit S. Chrysostomus serm. 35. tomi 5. Græcol. Cum enim dixisset Christum oblatione suæ carnis tanquam primitiarum, sanctificasse naturam nostram vniuersam; obiicit sibi Christum non videri primitias humani generis, sed Adami. Dissoluit autem eum nodum in hunc modum. [Non sunt primitiæ censendæ charissime, si primum fructum obtulerimus exilem & euanescentem, sed si probum atque perfectum offeramus. Quoniam igitur fructus ille peccato obnoxius erat, ideò non est oblatus, etiam si primus esset: at hic à peccato liber erat, ideoque oblatus est, licet posteriùs extiterit: Hæ enim sunt primitiæ. Et vt discas, non primùm germinantem fructum, *primitias* dici, sed bonum atque probatum, generosum, & qui ad vigorem opportunum,

opportunum, perfectionémque perueniat, ex Scripturis sibi depromant testimonium. *Si ingressus fueris, in terram promissionis, quam Dominus Deus tuus dat tibi.* (Moyses ad populum ait) *& plantaueris in ea omne lignum promiserunt, faciens fructum ad vescendum, tribus annis non mundabis fructum eius. Quarto autem anno fructus eius, sanctus erit. Domino.* Atqui si essent primitiæ, primus qui producitur fructus; eum qui primo anno nascebatur, offerri Domino oportebat. Nunc verò ait; *Tribus annis non mundabis fructum eius: sed relinques illum*, propterea quod euanida adhuc & imbecilla est arbor, & fructus præcones & immaturi. *Quarto autem anno,* (inquit,) *fructus eius sanctus erit Domino.* Et in hoc cerne sapientiam Legislatoris, qui illo vesci non permisit, ne ante Deum quisquam fructus sumeret; neque offerri illum mandauit, ne crudus & immaturus offeratur Domino. Sed, *dimitte* (inquit,) *quia primus est*: ne offeras autem, quoniam indignus est honore acceptantis. Vides ergo non primum fructum quia producitur, sed bonum atque probatum, *primitias* dici.] Itaque perspicuum inde est, cur Christus etiamsi multis hominibus tempore posterior, dici potuerit *humani generis primitiæ* & quod idem est, *primogenitus fratrum multorum.*

Dicitur porrò Christus primogenitus in multis fratribus, non quasi vlli sint fratres, respectu quorum Christus non sit primogenitus; ita scilicet vt possideat tantùm eam prærogatiuam respectu plurimorum, non tamen omnium: sed quia verè multi sunt, qui eo decore per Christum potiuntur. Quàm multi enim, sancti Angeli? quàm multi sancti homines, electi ex omnibus tribubus, & populis, & linguis? Præter electos verò, quàm multi reprobi, qui dum sunt in statu gratiæ, sunt fratres Christi? *Multi* item iuxta Scripturæ phrasim, non rarò dicuntur *omnes*: vt liquet ex cap. 5. ad Rom. vbi Apostolus omnes homines in Adamo mortuos docens, ait, *vnius delicto multi mortui sunt.* Et tamen mox, illos *multos*, vocat *omnes homines.* Ait enim; *Igitur sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam, iusti constituentur multi.* En apertè *multos* pro *omnibus.* Proindéque Christus est in multis fratribus primogenitus, idest inter omnes quibus decus diuinæ adoptionis, & translatitiæ illius filiationis atque adeò fraternitatis Christi obtigit: cuiusmodi sunt omnes fideles, aut qui nunc beati, aliàs fuere fideles: quod omnes & Christi fratres, & inter se inuicem ob nexum illum cum vno tertio fratre, dicere licet: *Fratres Amen*, (vt superius diximus,) appellat Apostolus. Neque verò appellatio *fratris*, restringenda est ad Monachos, vt monuit sanctus Chrysostomus 80. in Matth. ad illud, *quod vni ex minimis.* Rursusque hom. 25. in ad Hebræ. vbi tractans illud ex 1. Corinth. 5. *si quis frater nominatur inter vos*, ita scribit. [Fratrem hîc dicens, absolutè quemuis fidelem, non eum qui est monachus. Nam quid est quod facit fraternitatem? Lauacrum generationis; posse Deum patrem vocare. Quamobrem Catechumenus quidem etiamsi sit monachus, non est frater. Fidelis autem, etiamsi mundanus sit, seu secularis, est frater. *Si quis*, (inquit,) *frater nominatur.* Nam nec vllum quidem tunc erat monachi vestigium: sed mundanis seu secularibus hæc omnia docebat hic Beatus.] Hæc Christianorum inter se fraternitas, vt alij tituli deessent, in fraternitate vniuscuiusque eorum cum Christo, hactenus exposita & stabilita radicatur.

Expositus S. Paulinus.

809 Non inficiatur hanc Christi nobiscum fraternitatem S. Paulinus Epist. 4. vbi aptans ad Christum parabolam vulnerati quem præterierat, vt ait, frater in Leuita, Pater in Sacerdote, sed non præteriuit ille Samarites qui propter nos, huius etiam nominis susceptor iniuriam; subdit post multa de hoc Samaritano seu de Christo. [Non ergo erat iste frater, qui & conditione Dominus à seruis, & natura Deus à mortalibus discrepabat: sed tamen & homo erat ille, de quo scriptum est; *& homo est, & quis cognoscet eum?* Neque ideò frater noster, quanquam & hoc diuina pietas pro humilitate cordis sui famulis nomen indulserit, dicens; *narrabo nomen tuum fratribus meis*: tamen nostra arrogantia non audendus dici frater; nec quia homo fieri dignatus est, quia & in ipso hominis ortu nihil habet commune nobiscum, qui citra nostræ generationis vsum, caro factus de Spiritu sancto, intemerata sacræ matris Virginitate & conceptus & natus est, & ideò sine vllo corporis nostri contagio, corpus nostrum effectus, non dedit Deo placationem suam, quia ipse propitiatio erat: nec pretio redemptionis animæ suæ, sed nostræ, quia non egebat salute Saluator. Nos enim venditi sub peccato, egebamus pretio redemptionis: & ideò propter nos homo, propter nos forma serui, propter nos filius ancillæ, qui benedictus & sanctificator sanctorum, pro nobis tamen & peccatum, & maledictum factus est, quod non erat, vt nos qui ex præuaricatione peccatum, & ex damnatione maledictum eramus, ab vtroque absolueret, vtrumque in sua carne affigens cruci. Ideo dictum puto: *frater non redimit, redimet homo*: quia quos frater non redimerat, hoc est, Propheta seu Legislator, qui homo tantùm erat; hos homo redemit, qui & Deus erat.] Vides, vt aiebam, hunc S. Paulini locum non spectare ad abrogandam fraternitatem Christi nobiscum; sed ad expressionem humilitatis sancti viri, qui pro sua demissione, non sustinebat audire Christi frater: quamuis id verè dici, satis insinuet, eum refert ita loquentem in Scriptura Spiritum sanctum.

Christum esse fratrum Primogenitum, idem quod esse primogenitum omnis creaturæ.

Hoc ipsum porrò quod Christus, *Primogenitus in multis fratribus* dicitur, recidere in illum alium titulum, quo *Primogenitus omnis creaturæ* denominatur, egregiè in hunc modum ostendit Nyssenus Orat. 3. (veriùs quarta) contra Eunomium. Sic enim habet, postquàm præmisit, quorsum Christus absolutè *Primogenitus*, & alibi *Primogenitus, ex mortuis*, est nominatus. [In fratribus rursus primogenitus factus, qui

nouo

nouo generationis partu prior genitus est in aqua cuius partum columbæ volatus obstetricatus est. Per quem eos qui cum ipso similis generationis participes sunt, sibi fratres asciscit, & primogenitus efficitur eorum qui post ipsum ex aqua & Spiritu regenerantur. Et vt summatim dicam, cum sint tres in nobis generationes, quibus viuificatur humana natura, vna è corpore, altera secundùm generationis mysterium, tertia per speratam ex mortuis denuo resurrectionem. In his tribus primogenitus dicitur. Duplex quidem cùm sit regeneratio, quæ per vtrumque efficitur, & per baptisma & per resurrectionem; ipse factus dux & princeps secundùm vtramque. In carne autem primogenitus fit, primus & solus ignotum natura partum in seipso per Virginem nouum molitus, cuius nullus in tot hominum generationibus auctor exstitit. Si hæc secundùm rationem intellecta fuerint, neque creaturæ significatum, cuius primogenitus est, ignorabitur. Duplicem enim nostræ naturæ creationem cognouimus; primam, secundùm quam formati sumus: & secundam per quam reformati fuimus: sed non opus esset secunda creatione, nisi primam per præuaricationem inutilem reddidissemus. Illa igitur inueterata & obsoleta & euanida, nouam, nouam in Christo fieri creaturam erat necesse, sicut ait Apostolus, nihil amplius vetustorum in secundam creaturam censet intueri: Exuentes, (inquiens,) *veterem hominem cum actibus & cupiditatibus eius: induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est.* Et *si qua in Christo*, (inquit,) *noua creatura; vetera præterierunt; Ecce noua facta sum.* Vnus enim & idem humanæ naturæ factor, qui fecit & quod ab initio, & quod postea factum est: tunc ex puluere accepto hominem finxit: rursus puluere ex Virgine sumpto, non simpliciter hominem formauit, sed sibi ipsi affinxit. Tunc creauit, postea creatus est: tunc Verbum carnem fecit, postea verò Verbum caro factum est, vt carnem nostram ad Spiritum conuerteret, quia sit nobiscum particeps factus carnis & sanguinis. Huius igitur nouæ in Christo creaturæ, cuius ipse dux fuit, primogenitus est vocatus, omnium factus primitiæ, & eorum qui ad vitam generantur, & eorum qui per resurrectionem ex mortuis viuificantur, vt mortuis & viuis dominetur, atque vt totam per primitias in seipso sanctificet cõspersionẽ.] Hactenus Nyss. quẽ video in verbis propositis, duriusculum quid immiscuisse de Christi per aquam regeneratione, ei respondente qua nos in Baptismo renascimur. Locum mollio ea Tractatione cui titulus est, *Christianus Patris Christi, & matris Ecclesiæ per Baptismum Filius, Cerei Agni à Christi Vicario consecrati, Symbolica imagine expressus.* Ibi cap. 5. Geminum Nysseni locum ex libro de Perfectione ad Olympium, versans; istum quoque simul enodo.

Vsus doctrinæ, de Christis fratris nostri expressione; Dei inde amore, & nostra in eum gratitudine.

810 Claudet hanc de Christo Primogenito in multis fratribus disputationem vsus doctrinæ, cuius initium faciet insigne Nysseni monitum lib. de perfecta Christiani forma, his verbis. [Rubem eorum; qui post se geniti sunt fratres primogenitus fuit; cognationem autem, qua cum ipso coniuncti erat, signum quoque in eis perspicuum primogenito simile testabatur, vt fraterna sanguinis coniunctio, formæ similitudine declarata, ignorari non posset. Quapropter si nos item eodem modo per regenerationem aquæ & spiritus Domini fratres geniti sumus, qui propter nos factus est primogenitus in multis fratribus, æquum est. Vt vitæ signis nostram cum ipso necessitudinem ostendamus: vitæ enim nostræ, formam impressit primogenitus creaturæ. Quæ autem sit eius formæ nota, ex Scriptura sæpe commemoranimus. *Qui peccatum* (inquit,) *non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* Proinde vtrum illius qui generatione præcessit, appellari fratres debeamus, innocentia vitæ testimonium dabit, si nulla macula à puritatis coniunctione nos separauerit. Præterea iustitia est primogenitus, & sanctificatio, & charitatis, & redemptio, & alia eiusmodi, quibus si vita item nostra fuerit insignita, adeò præclara præbebimus nostræ nobilitatis indicia, vt qui illa conspexerint in nostra vita, ipsi quoque nos Christi fratres esse, sunt testes futuri.] Et sub finem orationis primæ de Resurrect. tractans mulierum nuncium ad Apostolos, dictos fratres Christi; [O nuncium præclarum & bonum! Qui pro nobis factus est homo, is cum sit vnigenitus quos nos fratres efficiat suos, se hominem ad verum Patrem adducit, vt per se ipsum cognatos secum trahat, ne possit illis amplius obiici, quòd eas, qui natura Dij non sunt adorauerint. Etenim cum ad viuentem & verum Deum adorandum reuocati sint ab hæreditate paterna, tanquam reiecti reprobatique, non possunt excludi, quoniam filium verum ipsi per adoptionem filij secuti sunt. Qui multis in fratribus, primogenitum creaturæ se per carnem efficiens, omnem naturam humanam, cuius particeps esse voluit, assumptæ carnis necessitudine sibi coniunxit.]

Nec minùs sapida illa Galilæi glossantis verba illi Christi rediuiui, *Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum*, quorum eum esse sensum arbitratur, ac si dixisset. [Vel nunc cognoscant eum qui licet repudiatus & relictus tempore passionis, non diffiteatur aut abiicit eos in die gloriæ & honoris neque vlla iam claudicat ex parte fraternitas. Qui enim pro eis ex homine matre sum genitus, etiam eos in adoptione Dei Patris admisi. Pater meus, pater eorum; Deus meus, Deus eorum est. Et quamuis ad distinctionem referatur quod dicitur, *Patrem meum, & Patrem vestrum*, (aliter enim & aliter est pater eius & noster;) in iisdem tamen verbis intelligi potest forsitan non ea sola discretio, sed certius exprimens, & altiùs cordi imprimens inculcatio. Alioqui si *Patrem meum* dixisset, minùs adhuc propter se dictum, pusillanimitas humana præsumeret. Nunc autem quibus nobis gratulandum vocibus, quibus est gaudiis exultandum quod carnem nostram sibi induit, qui suum nobis spiritum collaturus aduenit, & filius fieri Virginis dignatus est, qui nos Filios Dei Patris efficeret? Felix cognatio, mira communio, mira vtrinque dignatio, & seipsum ad nos inclinanti, & eleuantis nos ad seipsum. Secundùm car-

nem

nem factus est frater noster, vt nos secundùm Spiritum faceret fratres suos.]

Suspiciebat & meritò ex hoc capite Christi benignitatem S.Chrysostomus hom.in illud. 1. Cor. *nolo vos ignorare fratres*, indéque nostram erga proximum benignitatem sollicitabat,quod Christus homines tanto se inferiores dignatus sit ad aliquam secum æqualitatem fraterno nomine expressam prouehere: Et suspicit ille quidem maximique facit quod Paulus vir tantus non esset dedignatus Corinthios nominare fratres. Sed quid Paulus ad Christum. [Quid mirum (inquit Chrysostomus,) si Paulus conseruos,sic vocauit cum & Dominus ipse sic vocarit, nostram naturam dicens, *annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio. Ecclesiæ laudabo te.* Non solùm autem vocauit nos fratres, sed & ipse fieri frater voluit,& factus est humana carne induta, naturæ particeps; quæ vtique & ipse Paulus admirans dicebat. *Non Angelos apprehendit Deus, sed semen Abrahæ apprehendit, vnde per omnia debuit fratribus assimilari.* Et iterum. *Quia pueros participes fecit carnis & sanguinis,& ipse similiter horum fuit particeps.* Hæc omnia cum audimus, omnem arrogantiam & fastum & stultitiam ex anima nostra expellamus, studióque multo id rectè faciamus, familiaribus nominibus,& honorem habentibus,fratres vocantes.]

Amor Dei, quàm hinc succendi in nobis debeat, benè Gislebertus cap. 20. Altercat. [*Quotquot* (inquit) *receperunt eum, dedit et potestatem Filios Dei fieri.* Quomodo?Fonte baptismatis & Spiritu sancto; Qui enim Spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt, qui non acceperunt Spiritum seruituris in timore, sed adoptionis Spiritum in quo clamamus Abba Pater: qui per fidei Sacramentum, & donum gratiæ, iam filij Dei sumus, & nondum apparuit quid eimus. Quid ergo tantæ gratiæ rependimus, nisi vt pro hæreditate æterna, Clementissimo Patri in dilectione seruiamus vt filij, non sub lege,vt serui. O super omnia Prophetarum oracula pactio vitæ aduertenda, idest filios Dei fieri; assectas Christi? Natura quidem humana Patres & Filios rationabili lege trahit &impellit ad vnitatem, quanto magis hos filios gratia singularis prouocat ad tanti Patris amorem,cuius sola dilectio,sanctæ generationis est occasio;]

Infertur Deiparam esse omnium nostrum matrem.

811 Ex hac doctrina de Christo fratre nostro,Autor sermonis noui de Purificat. Deiparæ Ambrosio adscripti, (extat in fine Tomi 5. J piè admodùm colligit, Beatam Virginem, esse matrem filiorum Dei adoptiuorum Sic enim de Deipara loquitur. [Omnes filios deputat, quos diuina gratia Christo sociat. Quomodò non ipsa mater electorum, quæ fratrem genuit eorum?si inquam Christus credentium frater, cur non ipsa quæ Christum genuit, sit credentium mater?] Agnoscunt hoc ipsum alij Patres, quorum nónullos produco. Origenes præfatione in Ioan. [Si nullus est Mariæ filius, iudicio eorum, qui de ipsa sanè senserunt præterquàm Iesus: dixítque Iesus Matri; *Mulier ecce filius*,& non,*ecce etiam hic, est filius tuus*:perinde est ac se dixisset, *ecce hic est Iesus quem genuisti*. Etenim quisquis perfectus est, non amplius viuit ipse,sed in ipso viuit Christus. Cum in ipso viuat Christus, dicitur de eo Mariæ; *Ecce filius tuus Christus.*]

S. Augustinus lib. de sancta Virginitate cap. 6.[Illa vna fœmina Beata Maria, non solùm Spiritu, verùm etiam corpore, & mater est & virgo:Et mater quidem Spiritu,non capitis nostri, quod est ipse Saluator, ex quo illa magis spiritaliter nata est, quia omnes qui in eum crediderint,in quibus & ipsa est, rectè filij sponte appellantur:sed planè mater membrorum eius, quod nos sumus, quia cooperata est charitate, vt fideles in Ecclesia nascerentur, qui illius capitis membra sunt:corpore verò, mater ipsius capitis.]

Tradit idipsum Rupertus lib. 13. in Ioan. ad illa verba capitis 19. *Mulier ecce filius tuus.* Ex quorum verborum occasione, ac vt filiationem istam exprimeret, pius Theologus Robertus De Abruscellis, vt est apud Baronium anno 1117. Monasterium Fontis Ebraldi fundauit in quo spirituales religiosorum matres, sunt fœminæ. Subsunt enim Abbatissæ religiosi,fœminæ viri. Monasterium est hodiéque celeberrimum, & tanta iam olim fœcunditate nobile, vt scribat ad Eugenium Papam Suggerius Abbas,in eo Monasterio, annis ab eius ortu minus quam 50. visas abs se Virgines ad quinque millia:Refert Epistolam Sirmondus ad lib.4. Gosfridi Vindoc. Epist. 32. Hæc obiter, occasione maternitatis Deiparæ in nos omnes, tanquam eius spirituales filios, ex Ruperto positæ, verbis illis quæ huic Monasterio initium dederunt.

Idem habet(& fusè quidem,)Guerricus serm. 1.de Assumptione vbi de Eua, Nouerca nostra, & Maria vera viuentium matre, sic Philosophatur. [Vt ea virgo mater, quæ se Patris vnicum genuisse gloriatur, eundem vnicum suum in omnibus membris eius amplectitur, omniúmque in quibus Christum suum formatum agnoscit,vel formari cognoscit, matrem se vocari non confunditur. Eua vetus illa, non tam mater,quàm Nouerca, quæ filiis ante propinauit præiudicium mortis, quàm initium lucis,dicta est quidem mater cunctorum viuentium, sed inuenta est verius interfectrix viuentium; seu genitrix morientium, cum suum generare nihil aliud sit, quàm mortem ingenerare. Et quia illa non potuit fideliter interpretari nomen suum,ista impleuit mysterium, quæ & ipsa sunt Ecclesia cuius forma est, mater est omnium ad vitam renascentium. Mater siquidem est vitæ, qua viuunt vniuersi; quam dum ex se genuit, nimirum omnes qui ex ea victuri sunt, quodammodò regenerauit. Vnus generabatur, sed non omnes regenerabamur: quia videlicet secundùm rationem seminis, quo regeneratio fit,iam tunc in illo omnes eramus.]

812 Sed plenè & egregiè idem tradit Richardus à sancto Laurentio lib. 6. de laudibus Deiparæ. Adscribo nonnulla. [Maria etiamsi carnaliter genuit vnicum filium, in eo tamen spiritualiter mater effecta est magnæ multitudinis filiorum, quorum primogenitus Christus Romanorum 8. Vnde significanter dictum est Luc. 2. *Peperit filium suum primogenitum.* Ipsa est enim Anna, quæ priùs sterilis quoad propo-

ſtum virginitatis, peperit hoc modo plurimos. Ideò dicitur Eccl.36. *Iſrael*, ideſt, fidelis populus Deum contemplans, *quem coaquaſti*, ideſt, per fidem vniſti, vel cohæredem feciſti *primogenito tuo*, ideſt, Chriſto qui eſt *primogenitus mortuorum*, ideſt, Reſurrectio, & *Princeps Regum terræ*. Apoc. 1. Sicut enim *Eua* dicta eſt mater omnium viuentium vita naturæ, Gen. 3. Sic Maria mater omnium viuentium, vitæ gratiæ. *Eua* enim interpretatur *vita* aut *mater viuentium*. Ipſa etiam propter hoc figurata eſt per Saram; quæ licet non niſi vnicum filium carnaliter peperit Abrahæ, cui dixit Dominus Geneſis 21. *In Iſaac vocabitur tibi ſemen*; tamen mater dicta eſt totius populi Iſraelitici. Vnde Iſaiæ 55. dicitur Iudæis, *Attendite ad Abraham patrem veſtrum & ad Saram quæ peperit vos.*] Alia latè pro eo Deiparæ titulo *mater viuentium omnium*, addenſat Benzon. in Pſal. 86. cap. 27.

Ex his omnibus colligere obiter licet, filialem fiducian & affectum, quo quilibet pius flagare debet ga Deiparam omnium in Chriſto viuentium matrem, & primogeniti fratrum parentem. Confirmo veritatem propoſitam, & fructum hunc ex ea eruo verbis S. Anſelmi lib. de quatuor virtutibus Beatæ Mariæ cap. 8. *in fine libri.* [Aſcendat ergo fidelis anima in mentis ſpeculam, & quantum poteſt videat in quàm ſublimi locata ſit Domina Maria. Omnis natura à Deo eſt facta, & Deus eſt factus ex Maria. Deus omnium factor, ſe ex Maria fieri voluit & ſic cuncta refecit. Qui potuit omnia ex nihilo facere, noluit ea violata ſine Maria reficere. Deus eſt igitur pater rerum creatarum, & Maria eſt mater rerum recreatarum. Deus illum genuit, per quem ſunt omnia facta, & Maria illum genuit per quem ſunt omnia refecta & ſaluata. Per has ergo ratiocinationes, impoſſibile eſt vt aliquis homo ad eam conuerſus, & ab ea reſpectus damnetur. Nam quia ipſa genuit eum per quem mortua reuiuiſcunt, per quem homines ex peccato ſaluantur, quia non eſt iuſtificatio niſi quam ipſa in vtero fouit, non eſt ſalus niſi quam ipſa peperit. Ipſa eſt ergo mater iuſtificantis, & iuſtificatorum; ipſa eſt mater ſaluantis, & ſaluatorum. Igitur mater Dei qui ſolus damnat, qui ſolus ſaluat, quem ſolum timemus, in quo ſolo ſperamus, eſt mater noſtra. Iudex & Saluator noſter, eſt frater noſter. Quomodò ergo deſperemus, cum ſalus ſiue damnatio noſtra ex boni fratris, & piæ matris, pendeat arbitrio? Nunquid ſuſtinebit bonus fratres, puniri frater, ſuos quos redemit; bona mater damnari filios ſuos, quorum ipſa redemptorem genuit. Dulcis mater rogabit dulcem filium ſuum, pium fratrem noſtrum; filium pro filiis, vnigenitum pro adoptatis. Pius filius libenter audiet matrem pro filiis; vnigenitus pro iis quos adoptauit; Dominus pro iis quos adoptauit.]

SECTIO